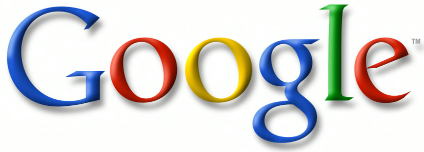
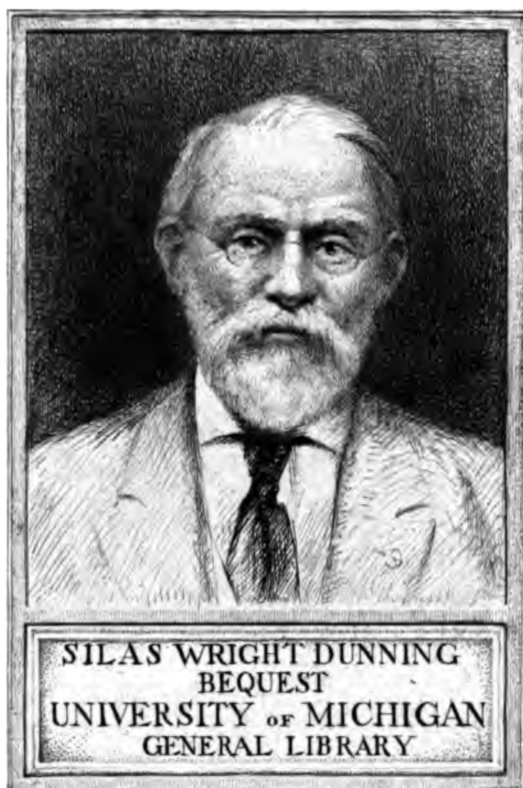
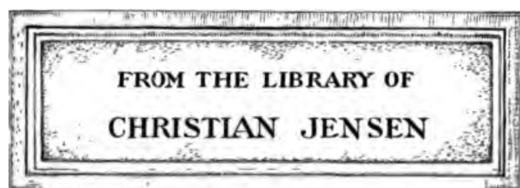

SILAS WRIGHT DUNNING
BEQUEST
UNIVERSITY OF MICHIGAN
GENERAL LIBRARY

FROM THE LIBRARY OF
CHRISTIAN JENSEN

ERIK GUSTAF GEIJERS

SAMLADE SKRIFTER.

SJUNDE BANDET.

STOCKHOLM, 1875.
P. A. NORSTEDT & SÖNER
KONGL. BOKTRYCKARE.

ÅREMINNE

ÖFVER

RIKSFÖRESTÅNDAREN

STEN STURE DEN ÄLDRE.

Non civium ardor prava jubentium
Non vultus instantis Tyranni
Mente quatit solida

HORATIUS.

Det gifves en vigtig tidpunkt i fortgången af folkslagens odling, det är den, då menniskoslägtet från sin vagga, omhvärfdt af fiendtliga krafter, hunnit tillkämpa sig sitt bestånd, för att i en jämn och fri verksamhet få arbeta på sin förädling. Mödans böjde son, som af en ogen natur utpressar sina nödvändigaste behof, som fuktar sin knappa skörd med sin svett och sina tårar och kanske bergar den undan tyrannens rofgirighet eller en fiendes anfall, han är ej öppen för vettets lugna öfningar, snillets glada verken och hjertats ädlare känslor. Mäktigt talar hos honom behofvets röst, och under dess [illegible]ande förvissna menniskans högre anlag. Det är först, då ett land kommit till lugnare tillstånd, då [illegible]

ERIK GUSTAF GEIJERS

SAMLADE SKRIFTER.

SJUNDE BANDET.

STOCKHOLM 1875.
P. A. NORSTEDT & SÖNER
KONGL. BOKTRYCKARE.

ÅREMINNE

ÖFVER

RIKSFÖRESTÅNDAREN

STEN STURE DEN ÄLDRE.

Non civium ardor prava jubentium
Non vultus instantis Tyranni
Mente quatit solida

HORATIUS.

Det gifves en vigtig tidpunkt i fortgången af folkslagens odling, det är den, då menniskoslägtet från sin vagga, omhvärfdt af fiendtliga krafter, hunnit tillkämpa sig sitt bestånd, för att i en jämn och fri verksamhet få arbeta på sin förädling. Mödans böjde son, som af en ogen natur utpressar sina nödvändigaste behof, som fuktar sin knappa skörd med sin svett och sina tårar och kanske bergar den undan tyrannens rofgirighet eller en fiendes anfall, han är ej öppen för vettets lugna öfningar, snillets glada yrken och hjertats ädlare känslor. Mäktigt talar hos honom behofvets röst, och under dess härjande [illegible]nde förvissna menniskans högre anlag. Det är först då ett land kommit till allmänt välstånd; då allmän idoghet bland medborgarne underhåller detta välstånd, som den beredt; då en [illegible]s och rättvis regering det skyddar; då inre styrka gifvit [illegible]ttre säkerhet; då de råa passionernas storm under tidehvarf[illegible]en lugnat; då staten aktar medborgaren, emedan medborgaren begynner att bli aktningsvärd; då naturens vilda sjelfsvåld blifvit brutet och den af menniskohand erhållit en gladare skep[illegible]d; det är först i ett sådant land som mensklighetens stilla [illegible]ga, lik den himmelska eld, som lifvade Promethei fulländade [illegible]od, skall tända menniskomängdens hjertan, näras i dem, uppvärma dem och i dem utbilda en full och rik karakter.

Jag har utkastat denna målning. Hvad målade jag? Månn' våra dagar? Månn' dagar, som ur ett aflägset tillkommande skimra för menniskovännens öga? Jag dömer det ej. Ett vågar jag försäkra. Vi hafva nalkats dem närmare. Vi hafva sett menniskan öka sina segrar öfver naturen med nya; vi hafva sett villor flykta för vårt tidehvarfs ljus, och under partier och delade sinnens hvälfningar också ett mäktigt parti höja sig: de rättskaffnes och vises; vi hafva sett mensklighetens jämna styrka tillväxa och folkslag stora, utan att den tunga massan höjdes af en enda stor mans hand, och föll, då denna handen dignade.

Det har ej alltid så varit. Jag genomögnar historien och stannar vid en tid, från hvilken vår räknar fyra sekel. Hvad ser jag? De herskande strida med växande styrka mot trotsiga vasaller, och dessa i sin ordning förtrycka vanmäktiga slafvar; staternas osäkra grundvalar skakade, statskonsten afskyvärd, religionen blodtörstig, tänkesätten råa, sederna vilda. Jag ser tillika ljuset frambryta; men så lyser lågan af brinnande städer genom den mörka natten. Nu påkommer allmän fara. Hvem räddar? Hvem vågar röra vid detta förfärliga ämne? Hvem förena dessa stridiga krafter? Se mäktiga andar vakna under den allmänna förstörelsen, i hvilkas bröst Försynen samlat den kraft, som slägtet ej hade! Se dem med stark arm rädda folken ur nöden! Bör ej mensklighetén, bergad från skeppsbrott och njutande lyckligare dagar, på den lugna flodens strand bygga dem ett altare och tacksamt bevara minnet af sina räddare? Fäderneslandet har rest detta altare. En okänd medborgare vågar träda fram ur skuggan och der fästa tacksamhetens krans. Jag helgar den, medborgare, jag helgar den åt vårt rikes stöd under våldsamma brytningar, åt fäderneslandets välgörare under en tacklös tid, åt Sveriges riksföreståndare under tjuguåtta år: *Sten Sture den äldre.*

FÖRRA DELEN.

Med skygg och ännu vanmäktig hand ses Europa vid dagens första, knappt märkliga gryning långsamt skaka de fjettrar, hvarmed fåvälde och hierarki under nattens mörker henne belagt. Att bryta sina bojor eger hon ej kraft i sig sjelf. Men oenighet, korståg och städernas uppkomst hade undergräft det förra. Oordningen i kyrkans tronföljd, förderfvet inom dess sköte, som mognade för en Borgia, och Hussens lära,

fortplantad oaktadt bål och förbannelser, hade försvagat den senare. Ömsesidiga strider hade ökat förstörelsen. Ibland ruiner upprättade konungarne sina troner, uppkallade tredje ståndet till sin hjelp och skulle snart segra både öfver sina motståndare och sin medhjelpare.

I Norden visar sig ett uppträde, som, ehuru af tillfälliga orsaker tidigt frambragt, olika förberedt och af olika följder, dock öfverensstämmer med tidens allmänna skick och dess tysta lutning till enväldets befrämjande. Nordens trenne kronor voro fästade på *ett* hufvud, och det tidehvarf, som såg den elfte Ludvigs förstoringsplaner, Ferdinand Catholici hersklystnad och Henrik VII:s nästan oinskränkta makt, hade sett en qvinna sitta på Bältens strand och bjuda öfver trenne mäktiga riken. Kalmar-unionen är känd till sitt upphof och sina följder. En äfventyrlig och stridig förening emellan nationer, genom läge, ursprung, språk, seder beslägtade, men måna om sin sjelfständighet som om sin ära; osäkra grannar, som skulle bli förbittrade medborgare. En skiljemur fans dem emellan, under sekel befästad, stark, emedan han hade varit den *enda*. Margarethas djerfva hand vågade kullkasta den, och dessa hvarannan begränsande krafter, som förut i vänlig jämvigt uppehöllo hvarandra, störtade tillsammans med förstörelse. Frihetsandan blef uppror, misstroendet hat, täflan afund. Konungamakten, som skulle stärkas, skakades af ständiga inhemska vådor och styckades af partiers hand. Undersåtarne, hvilkas förmåga genom öppnandet af ömsesidiga tillgångar skulle ökas, utarmades af sina beherskare och sina beherskares slafvar, som täflade i roflystnad. Och detta vidsträckta rike, som badades af Bälternas och Ishafvets bölja, var en makt, som rasade mot sig sjelf, och bland nationerna ett namn utan ära. Hersklystnad, nedrig vanmakt, lättsinnighet hade spelt med den tredubbla kronan, då Sverige, trött vid olyckorna och retadt af våldet, väljer till sin konung den ädlaste bland sina medborgare, Karl Knutsson Bonde, på sin tid fäderneslandets störste man, om ej Engelbrekt varit. Det hade sett honom, konungen öfver tvänne riken [1], störtad och landsflyktig, samt genom de stores och andliges bemödande en främmande herre inkallad. Det hade sett Kristian falla, då han sårade den hand, som stödde ho-

[1] Han var äfven vald till konung i Norge, men förlorade det strax. Hans egna fullmäktige bortskänkte vid Halmstads möte hans rätt till detta rike, utan hans vett och vilja.

nom [2]. Det hade sett Karl Knutsson återkallad och åter fördrifven. — Jag stannar.

I dessa fasansfulla tider, då ödet synes hafva uttömt sitt rika mått af plågor öfver ett beklagansvärdt folk, då sinnet irrar förskräckt bland rysliga föremål och hjertat under ständigt nya sorger tynges, hvilar menniskovännens öga med ljuft välbehag vid en tröstande syn. Det är din ljusa bild, o Sten Sture, som höjer sig ur grunden af denna mörka tafla; det är en ädel yngling, Sveas hopp, snart dess stöd och dess ära, som går till striden att fria sitt fosterland från främmande ok. Huru skön är icke medborgerlig dygd i hvar belägenhet! Huru mycket skönare i ett tidehvarf, hvars sällsamhet den var! Denna trohet mot fäderneslandet, denna tapperhet, dessa vunna slagtningar, denna rådiga verksamhet, som återgaf åt en olycklig konung sin krona och åt ett förtryckt folk en saknad regent: nog hade allt detta varit för en medborgares ära, och hade du, skördad, Sten Sture, fallit i blomman af din ålder, för tidigt ryckt undan Sveriges hopp, vid ditt fall hade ett olyckligt folks tårar flutit, och vid din graf hade Sveriges ynglingar stått för att insupa mod till strid för sin frihet och hämd emot sina tyranner. Men nu dröjer åskådaren ej vid ditt lifs sköna morgonrodnad; han hastar den rika dag till mötes, då du i din mannaålders kraft stod vid konungatronen, vakande öfver den och Sveriges sällhet, dess hämnare på en gång och välgörare.

Han är inne denna tid.

Karl Knutsson böjde sitt gråa hufvud för att åter emottaga en krona, tvänne gånger afryckt, återkom — för att sätta sig på sitt fäderneslands ruiner och dö. Sten Sture stod vid denna dödssäng och undfick ur konungens dignande hand vården om det folk han hade önskat att kunna göra lyckligt, med dessa märkliga ord: *Sök ej kronan, den ärelystnaden har bräckt*

---

[2] Ärkebiskop Jöns Bengtsson, som Olaus Petri kallar en ärelös skälm och ingen biskop, hade med sina slägtingar Vasar och Oxenstjernor tvungit Karl att fly och inkallat Kristian; men då Kristian fört prelaten fängslig till Danmark, gjorde biskop Kettil Vase uppror och vann genom Sten Sture segern vid Hellsjöskogen i Vestmanland 1464: den första gång historien nämner Sten Sture. Hans födelseår är obekant; hans far var riksrådet Gustaf Anundsson till Rydboholm, hans mor en Bjelke, konung Karls halfsyster. Karl återkallades, blef genom Kettil och Jöns Bengtsson åter fördrifven; att han ännu en gång återfick sin krona, som han i tre år bar till sin död, dertill bidrog framför allt Nils och Sten Stures segrar.

min lycka och kostat mitt lif. — Hvilket skådespel! Der ligger han, denne konung öfver mäktiga länder, på hvars blick tusens blick var fästad, på hvars ord tusens väl eller ve berodde; der ligger han ensam på sin förfärliga höjd och klagar öfver sitt lifs förlorade lycka. Han fattar sin gyllne krona — kall är metallen — och denna spira? — tung är hon för den döende handen — och denna glans kring tronen? — i grafvens skumma nejder försvinner den. — Ära, rykte, vidtomfattande planer, ärelystnaden, som omslöt tvänne riken, flammande gestalter ur hans ungdomstider? — fantomer, som sjunka. Allt, allt försvinner, hvad fåfängligt var, vid dödens allvarliga blick; den lysande klädnaden faller, och menniskan står qvar. — Bäfvande genomlöper nu hans blick lifvets stråt, och liksom en man, som reser till aflägsna stränder, med ömhet samlar omkring sig i afskedets stund hvad honom var kärast, så kallar han nu ömt och manande till sig minnen: här af en lättad börda, en aftorkad tår; der af rättvisa och ståndaktighet; här af rena, oskrymtade uppsåt — ett ögonblicks lugn — än en suck ur det arbetande bröstet — lifvets flämtande låga släckes — han är ej mer. Sten Sture hade sett denna förgängelsens seger; han hade sett tronen förvandlad i en dödssäng och den sig öppnande grafven, och de glänsande irrblossen släckas, och dygden, bestrålad af evighetens morgonrodnad, förblifva: af döden hade han lärt att skatta lifvet.

Skulle ej från detta ögonblicks mäktiga intryck på den eldige ynglingen till en stor del härleda sig den värma för religionen, som han visat och som lär oss att älska hans hjerta, och denna visa måtta i karakteren, som så fördelaktigt utmärker honom i ett tidehvarf, då nästan allt är ytterlighet eller intet?

Han hade gått, Karl Knutsson, och hans bortgång var en jagad skys, som i aftonens dunkla, blodfärgade sken sjunker bakom horisonten, förebåd till nya stormar. Sten Sture skulle bli Sveriges stöd under dessa, genom den aflidne konungens vilja utnämd till en värdighet, som medförde konungamakt och konungamaktens faror; nästan allt utom dess namn. Den som bar detta namn var fallen, och med honom ett hinder för Kristian. Han smickrar, hotar. Partier uppkomma. Tvedrägten begynner uppblossa. De andlige utsträcka girigt sina händer. Men menighetens röst, kärleken till Sten Sture, hatet mot Danmark och faran af ett uppskof segra öfver alla

betänkligheter. Han blir af ständerna bekräftad i egenskap af riksföreståndare [3]. Ur Karl Knutssons graf uppblomstrade åter Kristians hopp till Sveriges tron; men detta hopp var förhastadt. Han gladde sig öfver att hafva förlorat *en* fiende, och han hade förtryckt svenska nationen.

Danmark rustar sig att utkräfva sin konungs hämd. Med lugn och oförfärad blick väntar riksföreståndaren faran, skådar dessa talrika segel, räknar dessa hotande flaggor, som svaja kring Sveriges kuster och nalkas Stockholm. Hon bär, denna flotta, en krigshär, samlad af flera nationer, eldad af sin anförares mod och hätsk mot svenska namnet; hon bär denne konung, så farlig genom sin makt, sin skicklighet och sina medhållare, för hvilken förr Sveriges frihet svigtat. Det är Kristian, åtföljd af våldet och sveket. Att beräkna sina krafter, samla dem, begagna sig af alla tillgångar, upptäcka nya der man inga sett, der de saknades finna dem hos sig sjelf, ge åt allt rörelse och drift, ingjuta sin anda i folkets bröst, möta fiendens anfall i Göta rike, slå den medan Kristian underhandlar, intaga dess fästen och segrande skynda att förena sig med Nils Sture i hufvudstadens nejd: se der Sten Stures arbeten på en ganska kort tid!

Jag står framför en glänsande handling i hjeltens lefnad. Min tanke genombryter åldrarnes mellanrymd och sväfvar kring denna stad, kring dessa platser, på hvilka den vigtigaste strid skall afgöras. Jag ser denna här af fiender gjutas ur skeppen. Lysande är deras tåg, deras anleten trotsiga, deras händer tyckas bjuda bojorna. I förfärliga flockar lägra de sig kring Sveriges hufvudstad [4]. Jag ser å andra sidan denna skara af enkla, modiga stridsmän, i krigskonstens öfningar till större delen ej erfarna, men lifvade af en enda och samma lågande ande. De skockas i fruktansvärd tystnad, böja sina armar och skaka sina svärd. Redan nalkas de, redan är det vigtiga ögonblicket inne, märkt af passionens sjudande i tusens bröst. Redan — men håll! Ännu erbjuder Sten Sture förlikning. Mensklige hjelte! — Den afslås — och nu drabba de förskräckliga massorna tillsammans. Det är ej ett skådespel af dessa konstrika härar, senare tiders stolthet och blygd,

---

[3] I Arboga 1471.

[4] Kristian skiftade sin makt, som bestod af Danskar, Norrmän, Tyskar, Skottar, i tre delar: en till flottans försvar, en på Brunkeberg hela sandåsen bortåt, och en vid St. Klaras kloster.

der soldaten offrar sitt blod utan intresse i den tvist, för hvilken det flyter. Det är ett folk, förtryckt, som strider mot ett folk af förtryckare. Passionen svallar i hvart bröst, hatet brinner i hvart öga, och hämden riktar hvar arm emot sitt offer. Fyra anfall hafva Svenskarne gjort mot denna förfärliga höjd, der jorden sviker under deras fötter, der hvart steg emot en hårdnackad och tapper fiende måste köpas med blod; der döden med alla sina fasor sväfvar; — de vika — o öde! — men nu rusar bakhållet fram på den förföljande fienden. Hären anfaller den åter. Stockholms besättning tänder dess läger och afskär dess flykt. Dess konung är i fara. Dess troppar skingrade. Flottan emottar honom med öfverlefvorna af sin här, och vredgade element förfölja honom från svenska kusterna. Sverige andas. Det är fritt. Och Sten Sture — han böjer sitt knä på Sveriges fria jord och lyfter sitt brinnande öga mot himlen. Jag målar ej hans känslor, ty jag oskärar ej det heliga.

Knappt är genom denna seger rikets bestånd försäkradt, förr än riksföreståndaren använder alla sina krafter att under en hvila, som det så väl behöfde, bota dess sår och befordra dess välstånd. Han återtar de fästen, som ännu voro oöfvervunna, stillar de inhemska misshälligheter, hvilka, som hafvets vågor efter stormen, ännu oroa landet, försonar sig med fiender [5], belönar vänner [6]. Glänsande voro hjeltens bedrifter; man minnes dem ännu med beundran. Hans första handling som regent är glömd, men den är helig; ty den gaf den hungrige bröd och lärde den olycklige gråta tacksamhets tårar. Folket klagade, ty det trycktes af brist, och hård tid var öfver landet. Sten Sture skaffade ett öfverflöd, som våra häfder ännu omtala [7]. Så låter den evige, sedan han genom åskan och stormarne renat luften, jorden hugnas af de välsignande sommarregn.

Lugnt är riket, — men lugnets fiender skola i denna stillhet finna så mycket bättre tillfälle att bereda nya oredor. Nu först hinner Sten Sture att rätt öfverväga svårigheterna vid sin regering. Han har afslagit en fiendes anfall; men har den derför upphört att vara farlig? Och har han ej flera än

---

[5] Med Erik Karlsson Vase, som ännu för Kristian bar vapen.

[6] Axelssönerna, Erik och Ivar, fingo förläningar. Den sistnämde gjorde sedermera uppror mot Sten Sture.

[7] *Dalin*, II Del. s. 780.

den? Och ser han ej den farligaste ligga dold inom fäderneslandets eget sköte? Vi återkomma från bullersammare yttre faror, som fästat vår uppmärksamhet, till detta inhemska onda, som, giftigt inmängdt i sjelfva statskroppen, skall förr eller senare förorsaka våldsamma ryckningar, om ej undergång.

Det var en tid, då Sverige inneslöt inom sina skogar och klippor ett fritt och storsint slägte, naturens vilda, kraftfulla söner. De regerades af ärftliga konungar. Härnader voro deras nöjen, svärdet deras egendom, och Oden deras gud. Vilden, naturens fosterbarn, bär ofta i sin karakter detta uttryck af enkel storhet; men odlingens första gnista tänder hos honom en brand af stridande krafter. Han rifver sig lös ifrån den hulda hand, af hvilken han leddes, eger ej styrka nog att fästa sig vid det stöd, som af det nya ljuset honom visas, och faller i djupet.

Barbariet är mensklighetens första steg.

Denna epok, som man med skäl skulle kunna utsätta för svenska folket vid kristna religionens införande, var här åtföljd af de vigtigaste förändringar: rikets omskapning till valrike, födsel och näring för olyckor och brott; ståndens skarpare skilnad; enskilda slägters farliga makt; rådet medlare mellan konung och folk; böndernas uteslutande från lagstiftningen; adelns oinskränkta makt öfver sina underhafvande; fåväldets höjd och konungamaktens minskning.

Med religionsförändringen var en annan förändring omedelbarligen förknippad. Ett frö är kastadt i mörkrets sköte; uppväxt under barbariet, fostradt af vidskepelsen, visar det för det uppgående ljuset ett ofantligt träd med vidunderliga frukter. Roms välde, det grymmaste af alla, emedan det från himlen sträckte bojorna åt menniskan, det förfärligaste af alla, emedan det regerade öfver samveten, hade växt till en förundransvärd styrka i Sverige. Vi se dess tjenare lösslitna från statens, snart från alla menskliga förbindelser; utarmade landskap sucka under tyngden af deras rikedomar och förtryck; andliga sysslor, besatta ur de ädlaste slägter, förena adelns intresse med presternas, utan att förena presternas med adelns; biskoparne taga plats öfver riksföreståndarne i rådet; deras röst den mäktigaste på herredagarne; deras makt ökad med täflan af danska och svenska händer; deras djerfhet af- och tillsättande konungar.

Sådant är det dubbla onda, som fäderneslandet när i sitt eget sköte. Och detta inom sig söndrade rike är på alla si-

dor omgifvet af osäkra eller fiendtliga grannar. I vester Danmark med sina påstådda rättigheter, sina verksamma stämplingar och sin aldrig hvilande afund; i öster en fiende, hvars blotta namn gjorde menniskornas fasa i ett tidehvarf, som dock var digert af brott; åter å en annan sida Hansestäderna, som under låtsad vänskap sökte undergräfva statens grundval: dess idoghet. Om jag tillägger, att föreningen med Danmark var välkommen för en del af svenska adeln och låg i svenska presterskapets intresse, att Ryssland af danska konungar uppretades till sina grymma härjningar, och att Hansestäderna blott väntade på dessa fienders anfall för att ockra med Sveriges nöd, så är den mörka målningen af de sammankedjade olyckor, som inom och utom hota fäderneslandet, färdig; så kan man med rätt fråga: hvem är den djerfve, som lofvar att afvärja dem, som tilltror sig ge lugn, än mer, ge sällhet åt ett land, så omringadt af fiender och så fruktbart på eget förderf? Nej, Sverige, du hade fallit midt under den raska, sjelfständiga utvecklingen af dina krafter, belagdt med främmande kedjor; du hade fallit, och med din frihets död sett förgiftas källan till dina dygder, om du ej egt inom ditt sköte en man, som i olyckliga tider vågade hoppas sitt fäderneslands räddning, — och denne man är Sten Sture.

De yttre fienderna hade hans seger afskräckt. Han begagnar sig af detta dyrbara lugn, att mot de inre vända sitt bemödande. Ett svårt företag, att sammangjuta intressen, som, naturligen skilda, af mångåriga tvister och växande förbittring blifvit gjorda oförenliga; att förbinda sinnen, som tidernas elände förvillat, och att liksom först skapa den stat, hvars regent han blifvit. Sten Sture går detta mål till mötes, och vi följa med rörelse hans gång, då vi vete, att denna inhemska tvedrägt var den fiende, som han aldrig kunde besegra, som jagade glädjen från hans dagar, lugnet ifrån hans ålder, och som ännu länge, då han redan hvilade i jorden, skulle sönderslita hans olyckliga fädernesland. Med öppen makt brytes ej detta onda. Det möter våldet med våld, det har inträngt i hjertat af staten. Med mildhet bortledes det ej. Egennyttan bedrar sig så sällan, och tacksamheten verkar blott i ädla bröst. Hvad medel återstod då? Det återstod ett: att hålla dessa mäktiga stånd genom ömsesidig fruktan i ömsesidig overksamhet, och att emellertid uppkalla ett tredje och bereda det till återvinnande af förlorade rättigheter. Sådan är Sten

Stures plan; en plan, som hans uppförande skall vidare förklara.

Kristian, genom så blodiga förluster tvungen att afstå från våldsamma företag, vill underhandla sig till en krona, som han ej kunnat eröfra. Möten emellan danska och svenska fullmäktige tillställas, afbrytas, återbörjas [8]. Underhandlingar följa på underhandlingar. Kristian kommer sjelf till städes. Stora löften fattas icke, ej heller vältalighet, ej heller någon af statsklokhetens konster. Man efterger, man tycks tveka. De danske förlora icke hoppet, men stå efter många års försök ej närmare målet. Sten Sture, ej alltid sedd, men alltid verksam, är den som står bakom detta konstverk och frambringar den förundransvärda effekten. De tusen fjädrar, af tusen särskilda passioner rörda, som arbeta här om hvarannan, följer hans skarpa öga, afskiljer dem i deras sammanhang, beräknar deras gång, deras kraft, och förutser den åsyftade verkan. Nu skall hon uppenbar frambryta; en hastig, omärklig vändning — och planen är bruten, och spelets gång är förändrad.

En hemlig missämja regerar inom dessa fruktansvärda partiers egna sköten. Verka de, så sker det till egen förstörelse. Förena de sig, söka de hjelp hos Danmark, så uppstår emot dem rikets menighet, mäktig genom sin samhällighet, mäktig genom Engelbrekts anda, som ännu sväfvade öfver de förtryckta. Gemensam harm mot Danmark, gemensam böjelse för riksföreståndaren — hat, kärlek — dessa mäktiga menniskonaturens driffjädrar, mäktigare för enkla lynnen, hafva sammangjutit den råa massan, gifvit kraft och sammanstämmelse åt dess rörelser. Sådan är den stora utsigten. Men om vi skulle efterse den finare sammansättningen, den innerliga organisationen af denna verld; huru skulle vi icke ännu mer beundra det skapande snille, som verkar med jämn kraft i detaljen som i det stora, som passar det hela för de mångfaldiga delarna och hvar del för det helas bestånd. Vi skulle se Sten Sture bland högdragna likar dölja sin myndighet och dock behålla den; bland lägre aflägga och dock ej förlora den; högmodet tro sig gå en egen väg och dock följa hans vink; ärelystnaden fångas, egennyttan bedraga sig sjelf och verka till

---

[8] Fem under Kristians lefnad; under hela Sten Stures tid icke mindre än fjorton.

hans mål; vi skulle se passionen för honom blott vara svaghet, listen blott ett karakterens fel; menniskor af alla åldrar och stånd följa hans mildt ledande hand; dem ej hans klokhet ledde fängslas af hans behag, och afunden, den enda af alla lidelser, som den store mannen ej eger i sin makt, emedan den ej är nöjd utan med sitt offers förnedring, — rodnande följa hopen; men för en bedragen redlig man skulle vi se den redlige mannen öppna sitt bröst. Hvad — och det är en statsman jag målar? — Statsklokhet! — Förbannelser häfta vid detta namn, anklagelser, höjda af millioner offer. En förhatlig konst, alstrad under menniskornas eländen, grundad på menniskoförakt, och som ensam har fräckhet nog att erkänna sig fri från alla menskliga förbindelser. Och dock står jag opp och välsignar den hos den store regenten, som mensklighetens milda skyddarinna till dess myndighetsdagar; vördar den hos den ädle mannen som högsta frihet och fullhet af en mensklig karakter: — en karakter, som med förtjusande lätthet finner sig i de svåraste belägenheter, vandrar trygg vid afgrunder, i hvilka andra stupa; som, aldrig fallen ur sin fattning och sin sköna harmoni, visar för den hänryckte åskådaren det högsta skådespel: lifvets allvarliga gåta upplöst i en sublim lek.

Rättvist påminner oss Sten Sture om detta ideal. Den fasta redligheten i hjertat, förenad med detta böjliga snille och denna rika umgängesgåfva med menniskor, detta djup, denna öppenhet i karakteren gör ej blott Sten Sture till hvad han är, svenske mäns ära, utan till en intressant och ljuf syn för menniskor af alla nationer och tider, till ett exempel af skönare mensklighet i ett tidehvarf, då redligheten var blandad med råhet, snillet utmärkt af kraft, men af hårdhet, och statsklokheten Ludvig XI:s konst.

Men under det mitt öga hvilar vid denna ljusa bild, upptäcker det ett nytt drag i densamma. Jag sänker min blick på en välgerning, som sprider sin värma genom åldrarnas längd, i hvars sköt nationens dyrbaraste förhoppningar hvila. Jag har vandrat i dessa salar, suttit vid dessa lärares fötter, närt min själ af denna stilla vishets skatter; bland tusens lofoffer har äfven min tysta tacksamhet höjt sig och omfattat den store mannens minne; med ett slags stolthet har jag sagt: Sten Sture, du är äfven min välgörare. Sekel förgå, och glömskan segrar. Men om det gifves en man, som borde vara försäkrad om sin odödlighet, så är det den, hvars namn den

uppväxande medborgaren lär tillika med sina första pligter; som kan glömmas, men ej förr än hans efterkommande glömt omsorgen om sin egen odling, då barbariet åter förvildat det land, som han ville upplysa, och då det, som större är än han, förgätes. Hvem instämmer ej i denna min känslas röst, som i Sten Sture igenkänner stiftaren af Upsala akademi, som betraktar honom i glansen af alla de stora namn, hvaraf denna inrättning sig hedrar, som i tanken omfattar hvad vidsträckt och vigtig nytta denna plantskola för en vetgirig ungdom skänkt fäderneslandet, som der ändtligen, likasom på en helig ort, återfinner minnen af en glad ålders lyckligaste dagar?

Från Orienten uppsteg nu, då dess välde föll, ett svagt skimmer för Europa, mindre ett uppgående ljus, än den sista öfver synkretsen darrande flamman af en eld, som mattas och dör. Också har man allt för högt skattat den upplysning, som några flyktingar från ålderdomens grifter förde med sig till de länder, der de funno en fristad. Ljuset kunde Europa blott skänka sig sjelf, och hon mognade dertill. En hemlig oro af vaknade krafter begynte röjas. Stora snillen uppträdde, vigtiga upptäckter skedde, fast i en våldsam tid, och ibland de vigtigaste var boktryckerikonsten. Om Sten Sture stiftade Sveriges första lärosäte, så verkstälde han hvad redan förut var påtänkt [9], så uppmanades han dertill af en ständigt känd brist, som tvang svenska ynglingar att utomlands söka hvad ej hemma fans, så är det en ära, som han delar med denna tidens andlige, i synnerhet med den ypperste ibland dem [10]; men då han skänkte åt fäderneslandet denna för kunskaperna så dyrbara konst, i en tid, då den, ännu ung, ej vunnit all den uppmärksamhet den förtjente, då han införde i Sverige boktryckeriet, så är det en ära, hvilken tillhör honom ensam: som patriot, att ej ha försummat något medel, som stod i hans makt, till sina medborgares bildning; som stor man, att ha föregått sitt tidehvarf med exempel [1]. Hvem vet, i hvilken

---

[9] År 1418 hade konung Erik fått påfvens tillåtelse att inrätta en akademi. Då den lärde ärkebiskopen Nils Ragvaldsson 1441 höll ett kyrkomöte i Söderköping, stadgades, att man skulle tänka på en svensk akademis inrättning.

[10] Ärkebiskop Jakob Ulfssons kraftiga biträde är lika ostridigt, som det var oundgängligt. Akademien instiftades 1477.

[1] Boktryckerikonsten idkades här allt sedan 1483, och det var först tjugu år förut som den begynte utspridas. Omkring 1490 egde både Upsala, Strengnäs, Vadstena och Söderköping sina bokpressar.

lycklig framtid han med sina tankar sväfvade, der de rikaste frukter blomstrade för hans hopp af de frön, som han nu tvekande anförtrodde åt en föga tacksam jord! Hans tid var en hård tid, der menniskan med bekymmer och svett knappt förmådde uppdraga ett nödtorftigt värn mot en sträng nödvändighet; — och sånggudinnorna äro gudomligheter. De vilja dyrkas i tempel. Sten Sture visste, att menniskornas fysiska behof begära att stillas, innan de moraliska kunna bli verksamma. Att gifva vetenskaper och konster ett hemvist i Sverige, var mera hans önskan än hans hopp. Skaperskor af frid och ljus i menskliga bröst, sky de våldets och mörkrets dagar. Han bedömde sin tids fordran och begagnade sig af hvar ledighet att befordra landets välstånd med en allestädes närvarande omtanke och en arbetsamhet, som ej kunde tröttas. En klok hushållning med rikets medel; lindring i möjligaste måtto af menighetens betryck; bestämmande af de odlares skyldigheter, som bruka en annans jord; städer anlagda; missbruk afskaffade i dem som voro; nya bergverk upptagna; de gamlas afkastning förökad; myntet förbättradt; näringarna skyddade; säkerhet stadgad för medborgarens person och egendom emot en barbarisk tids seder; lugn och öfverflöd gjutna kring dess hydda, så vidt det af hans förmåga berodde: huru många nya, huru rika ämnen för samtids och efterkommandes tacksamhet [2].

Tio år äro emellertid förflutna sedan den tid, då han emottog styrelsen öfver fäderneslandet: tio år, utmärkta af välgerningar. Vi hafva sett honom som hjelte, stor regent, förträfflig statsman, vetenskapernas vän och idoghetens beskyddare. Hvad kunde mer fattas i hans ära? Jo, svara de stränga efterverldens domare, ännu återstår något, innan vi döma honom värdig vår aktning. Hvar menniska har sin verld, i hvilken hon är skapare, der hon lefver, verkar och njuter sitt lif. Låt den falla; stående på ruinerna af sina förhoppningar döma vi menniskan. Vi måste erkänna rättvisan af denna invändning, och ödet förvarar äfven åt Sten Sture olyckornas prof i sin fullhet. De lugnare dagar, som voro förskaffade genom hans segrar, bibehållna genom hans omsorger, och vid hvilka vi med så mycket välbehag dröjt,

---

[2] Ej alla de ekonomiska författningar, på hvilka man här har afseende, vidtogos under de första tio åren af Sten Stures styrelse; men man har gett dem sitt rum här, emedan krig och oroligheter hädanefter fästa uppmärksamheten.

äro snart förbi. Ända hittills se vi honom, segrande öfver motstånden, lyckligen fullfölja sina afsigter; som en gud i sin skapelse se vi honom stå i sin orubbade verksamhets krets; men nu förestå stora förändringar. Utsigterna mulna, olyckorna trängas, inre och yttre fiender rusta sig med större kraft; men ljusare och renare skall hans bild bryta fram ur dessa samlade skuggor.

Han skall bestå sitt prof.

SENARE DELEN.

Kristian dog [3], saknad i Danmark som en huld konung och en furste med många förträffliga egenskaper. Jag försvarar honom ej. Men lycklig prisar jag den, hvars lif inom brädden af enkla pligter lugnt likt en stilla flod framflyter, som ger välsignelse och fruktbarhet åt de närmast gränsande fält. Verlden borde beklaga konungarne och fälla en mild dom på deras stoft. Styresmän af staten, mot hvars band den vilda menniskokraften harmsen strider, med en oändlighet för sin blick, en verld för sin förmåga, huru ofta hafva de blifvit anklagade för fel, der man borde igenkänna mensklig inskränkning och gå bort — för att sköta sin syssla, eller odla sin jord, eller sätta ett träd, hvaraf närmaste efterkommande skola hemta frukten! — Så dömer jag mildare, o Sveas söner, den regent, mot hvilken edra anklagelser höjas, men för hvilken tidens art och företrädares exempel gjorde nödvändigt att stadga Sveriges förening med Danmark, — då jag ser en tretiåra regerings mödor deråt syfta, då jag vet huru lätt menniskan förvexlar ett stort ändamål, länge buret inom hennes bröst, med hvad som är det högsta ändamål i lifvet; huru allt lånar derifrån sitt ljus, och hur man slutligen för *ensidigheten* i sitt omdöme ej märker *brottsligheten* i sina medel. Men dyrt umgälde Kristian att han så ifrigt arbetade till ett mål, som i sjelfva verket ej kunde hinnas utan förstörande af ett folks karakter: ett bland de heliga ting på jorden, hvilket ej kan förstöras utan rån, och hvartill en Kristiern Tyrann blott egde nog brottslig styrka att inse och bruka rätta medlen. Den förste Kristian umgälde det dyrt. Lik en ond genius

---

[3] I Maj 1481.

stod han under den största delen af sitt lif emellan de bägge nationerna, sjelf ett mäktigt hinder för den förening han ville befrämja; kring sin dödssäng hade han samlat förbannelser, och det hämnande ödet ville, att först öfver hans graf en stråle af hopp skulle uppgå för möjligheten af det ändamål, för hvilket han hade lefvat.

Johan ärfde sin fars tron, grundsatser och planer, dem han med all ungdomens liflighet sökte genomdrifva. Sten Sture märkte strax Sveriges förnyade fara. Genom förläningar sökte han förekomma de andliges önskningar [4]; sändebud affärdades till Norge; förbund slöts emellan bägge rikena att dela samma öde och ega samma konung; Norge grep till vapen att hämnas sitt förtryck; unionens kedja syntes vilja brytas. Villande utsigter! Norge erkänner dansk konung inom ett år; de andlige yrka lika ifrigt en förening, som, medan den upplöste statens styrka, ökade kyrkans [5], och, hvad vigtigare var, Sten Sture ser sitt folk — detta folk, som han genom så många års arbeten sökt att aflägsna från Danmark — han ser det kanske benägnare för unionen i denna stund, än då han emottog styrelsen öfver detsamma.

Kristian var ej mer. Den hotande gestalt, som från Selands strand syntes färdig att hvart ögonblick kalla förstörelsen öfver Sveriges gränser, hade försvunnit från skådeplatsen och tycktes hafva bäddat ner med sig i sin graf minnet af sina våldsamheter tillika med minnet af den förtjenst, som emot dem skyddade Sverige. Man upphörde att så högt värdera ett försvar, om hvars oumbärlighet man ej mera så lifligt påmintes, och emedan Kristian ej mera var, så blef Sten Sture för nationen mindre än han hade varit.

Räknen på tacksamhet, I folkens välgörare! Hvad är den? En lyseld öfver en grift. — En annan hade intagit den tron, som den fruktade lemnat. Man kände hans anspråk, men honom kände man ej. Hoppet kastade ännu sin glans kring den unge monarken. Man hade försvarat sig mot Kristian, ty man fördrog hellre krigets svårigheter än förtryckets elände. Nödgades Johan genom vapen göra sina anspråk gällande, så voro krigets olyckor säkra. Underkastade man sig hans spira, hvem vet, om den skulle bli så hård som hans fars? Om man

[4] Ärkebiskop Jakob fick fjerdedelen af ett i Upland uppfunnet silfverberg, ej långt derefter hela Norrland i förläning.
[5] De andlige voro i synnerhet orsaken, att på Kalmare möte 1483 unionen förnyades.

ej genom undergifvenhet kunde köpa hans mildhet? Om han ej genom sin fars öde lärt, att den makt, som grundar sig på våldet, nalkas på en gång sin höjd och sitt fall? Och stode ej i alla fall krigets utväg öppen? Och vore det svårare att störta en konung, som gjort sig hatad, ifrån sin tron, än att hindra honom att bestiga densamma?

Så tänkte den stora hopen af menniskor, som skynda att fånga undan ögonblicket dess skenbara fördel; så yttrade sig åtminstone de, som, ehuru mera skarpsynta, dock af passioner bestämdes till unionens befrämjande: af egennyttan, som i det allmänna eländet vågade se sin fördel; af högmodet, som önskade begagna sig af tillfället att nedslå en hatad myndighet; af hersklystnaden, som ville tillvälla sig den; af hatet och afunden, som fordrade att träffa sitt offer, om också under detta slag fäderneslandet skulle förblöda. Ingen bevekelsegrund, med ett ord, ingen driffjäder, som någonsin arbetat för Danmarks intresse, fans, som ej vid detta tillfälle hemtade ny kraft och återfick sin vådliga verksamhet. Hvad borde Sten Sture göra? Gifva vika för nödvändigheten? Dertill aktade han sig sjelf för högt. I öppen kamp mot densamma krossas eller segra? Dertill var honom fäderneslandet för dyrbart. Sten Sture följde icke något af dessa handlingssätt; med en skicklighet, som blott är lyckliga själar egen, förenade han dem bägge: vek för nödvändigheten, men beredde sig just derigenom möjligheten af en ny seger. Och vi igenkänna honom häri trogen sin karakter.

Hvad som ej mer kunde behållas blef eftergifvet, men under vilkor, som beröfvade denna eftergifvenhet den största delen af sitt värde. Johan utvaldes till Sveriges konung, men med förbehåll: att afsäga Danmarks anspråk på Gotland; att sjelf binda sin konungsliga makt genom försäkrande af de andliges egendomar och privilegier, genom tillåtelse för adeln att befästa sina gårdar och öfva oinskränkt makt öfver sina underhafvande [6]; att ingen skatt pålägga utan undersåtarnes samtycke; att intet krig begynna utan råds råde, och att aldrig utom riket föra kronans inkomster. Huru många stötestenar för denne konungs hersklystnad! Och Sten Sture egde makt nog att vaka öfver hans uppförande, att gifva hvarje missnöje större styrka, att bringa det till fruktansvärda utbrott. Han

[6] »Skall ock hvar god man, andlig eller verldslig, vara konung öfver sin egen landtbo», lyda orden i Kalmare beslut 1483. Härmed var aristokratien kommen till sin höjd.

egde på sin sida Sveriges menighet, som afskydde ett fördrag, hvaröfver den ej blifvit hörd; som i honom dyrkade en välgörare, i Johan hatade Kristians son. Han egde mer: förtröstan på sig sjelf, sin dygd och sin Gud. Ack, låtom oss ännu med honom hoppas fäderneslandets räddning!

Hvad Sten Sture väntade hände. Johan ville undvika att afgöra tvisten om Gotland förr än han uppsteg på tronen. Man visste hvad det betydde och erkände honom ej för konung. Med våld hade han gerna velat taga hvad som ej tillerkändes honom med godo; men han mindes sin fars olyckor [7], och hvad kunde han väl uträtta emot en man, hvars vaksamhet af inga bekymmer förslöades; som lefde i sitt hof som i ett läger, omgifven af unga ädlingar, under hans åsyn danade till hjeltar; som med en ständigt färdig krigsmakt var beredd att möta ett anfall, och för hvilken med glädje svenska allmogen uppoffrade sin egendom och sitt lif [8].

I hjertat af staten ville han derför tända upprorets låga, uppreta en grym fiende till anfall från en annan sida och sedan komma öfver detta af inre och yttre olyckor tryckta folk och besegra öfvervunna. Hans blick sökte en anförare för en rebellion, och den fann snart en så mäktig, att han krigat med konungar [9], genom arf och förläning den rikaste man i Norden på sin tid, född dansk undersåte, Sturens slägting, nu med honom i oenighet, och så mycket oförsonligare ovän. Ivar Axelsson Tott är hans namn, och hans minne för mycket föraktligt att af historien bevaras, om ej hans makt gifvit honom den äran att nämnas som Sten Stures fiende. Ryssland, nog eggadt af roflystnad och hämd, behöfde knappt någon uppmuntran att än en gång låta Finland blöda under sina barbarers spår. Sten Sture såg det hotande ögonblicket nalkas. Äfven han sökte sig ett nytt stöd mot dessa faror och nödgades emottaga det af Hansestädernas händer, som försvarade svenska undersåten, under det de gjorde honom till tiggare. Djerft går han derpå faran till mötes, sammankallar en riksdag, der krig beslutes mot Danmark och Ivar stämmes till ansvar för länge kända stämplingar. Ivar svarar trotsigt, att

---

[7] Drottning Dorothea, hans mor, påminte honom alltid om dem och afrådde från krig med Sverige.

[8] *Dalin*, II del. sid. 806. Att hafva beständiga troppar hade till förene sällan varit brukligt; allmogen uppbådades vid inbrytande fara.

[9] Han hade förut en gång förklarat Kristian krig, då han blef oense med honom om indragna förläningar och slagit sig till Karls parti. Sten Sture var gift med hans brorsdotter.

riksföreståndaren med sitt råd kan komma till honom, afslår alla tillbud om förlikning, lägger försåt för Sten Stures frihet då han vill bemedla den, blir förklarad för rikets fiende och förklarar fäderneslandet krig. Sten Sture vände nu mot honom den makt, för hvilken Danmark hade skolat frukta, inspärrar genom Svante Sture Borkholm och eröfrar med sina tappra höfdingars bistånd hans fästen Raseborg, Nyköping, Stegeborg och Kalmar. Ivar undslipper med möda till Gotland, lemnade af hämd denna ö till Danmarks konung, som lät honom dö i sina länder, tryckt af fattigdom och förakt. Så slöts detta uppror. Skymta ej ofta vid de ljusaste utsigter hemliga föreställningar i sinnet, som oroa och båda olycka? Anade det Sten Sture, att han skulle upplefva den tid, då en mäktig faktion skulle träda i den ensamma rebellens ställe, för att förklara honom sjelf för fäderneslandets fiende och på honom söka utföra den dom, efter hvilken han nu straffade Ivar?

Med Sten Sture hade konung Johan haft ett sammanträde, som blott lät honom erfara klokhetens seger öfver sveket, då stormen från ryska sidan bröt ut. Med otalig makt öfversvämmade barbarerna detta och följande åren Finlands olyckliga landskap och utmärkte sitt tåg med ett raseri utan like. Knut Posse försvarade sig tappert mot den ofantliga mängden, men hvar ny seger var en ny förlust. — Riksföreståndaren kommer sjelf öfver med troppar [10]. Här, under det hans öga irrar kring dessa fält, nu rysliga ödemarker, der bland mördade likars kroppar och rykande ruiner af förstörda byar blodiga menniskohamnar vandra omkring utan tak, utan bröd, i en vidrig årstid; här, under det hans tårar falla på denna olyckliga jord, under det hans hjerta skyr all menniskotröst och bäfvande begär den från himlen; här — träffar hans hufvud den allena saliggörande kyrkans förbannelse.

Härjadt var hans land af fiendernas händer, sönderslitet af inhemsk split. Omgifven var han af ovänner, af vänner, farligare än fiender, och hans namn var förbannadt i kristenheten. — Milda mensklighetens skyddsande, o hopp, kom och gjut din tröst i hans hjerta, ack allt för djupt såradt af så grymma prof! Bibehåll honom åt Sverige! Eller hvi skaptes han ej hård, kall, blott känslofull för äran, som endast ser sig sjelf och på en verlds ruiner bygger sitt fäste? Se blom-

[10] Om hösten 1488.

man längtande öppna sitt sköte mot den eviga solen och dricka dess ljus. En giftig flägt spelar i nejden, tränger tyst i dess ådror, och hon sänker sitt hufvud, ännu obruten af stormen. Så har ödet för ett ömt och lifligt sinne stundom ett gift, som är farligare än dess stormar, emedan det väpnar själens ädlaste krafter emot henne sjelf. — Men hvad? Är det svaghet, hopplöshet hos Sten Sture, om vi skulle se honom för ett ögonblick öfverlemna fäderneslandet åt sitt öde? Är det ej snarare det största prof på hans vishet och mod? Gifves det ej för statskroppen, som för menniskans, ögonblick af sjukdom och strid, då läkarens omsorg är onyttig, då han måste öfverlemna naturen åt dess egen styrka? Sten Sture vågar detta farliga försök, ty han kände det folk, för hvilket han lefde, och han kände det nog för att ej förtvifla om dess räddning. Här fattades ej krafter, men enighet, men sansning. Att lära nationen inse sin våda var att rädda den. Dertill fordrades ett afgörande, hjeltemodigt steg, och Sten Sture gick att göra det. Inför rikets i Telje samlade ständer återlemnade Sten Sture den värdighet, hvarmed deras förtroende honom hedrat, och som han ärofullt innehaft i tjugu år, och begärde blifva ledig från en börda, som han ej mera tilltrodde sig att bära.

Men han skulle en gång erfara, huru ljuft det är att belönas af fäderneslandet och genom den högsta och heligaste njutning — känslan af ett folks kärlek och tacksamhet, som af honom fordrade sin räddning, — försonas med sig sjelf, menniskorna och sitt öde. Ständernas böner voro enhälliga, att han ej ville tröttna vid regeringen. De beslöto allmänt att visa honom full trohet och lydnad, afvärja krig och lefva i sämja, säger historien [1]. Hvilken triumf öfver afunden, som rättfärdigar hans steg, om det också blott varit statsklokt, som upplyste hans mod, nedslog hans fienders och tillät honom med mera säkerhet fortsätta sin svåra bana!

Med tillfredsställelse väljer jag detta ställe i Sten Stures lif, ett af de få, der tacksamheten i sitt milda ljus uppfattar hans förtjenst, så ofta otackad och misskänd; med tillfredsställelse väljer jag det, för att här påminna om en af de största välgerningar, som den ädle bevisade sitt fädernesland. Sten Sture förrådd och olycklig, och Sten Sture sitt fosterlands väl-

[1] *Dalin*, II del. sid. 814.

görare: — mitt öga vill ej vänja sig vid granskapet af dessa bilder.

Det är en klass af folket, på de flesta ställen misslottad, men som här delar medborgerliga rättigheterna i sin fullhet, eger sitt rum i konstitutionen bredvid de stånd, som den i andra länder förtrycka, och är herre öfver den jord, af hvilken den födes: — det är Sveriges fria menighet, som gifvit bland nationerna den svenska ett namn för att ega en upplyst samhällsordning. Knappt har i Europa någon stat varit utsatt för häftigare brytningar: fiender hafva trängt det på alla sidor, stormar hafva skakat dess regementsbygnad, och dock har det, som en af dess största konungar sagt [2], under sin nöd alltid funnit sin hjelp hos Gud och sig sjelf, sjelf botat sina små sår och från djupet af förfall hastigt stigit upp till ära och välstånd. — Hvad är orsaken? — Jag vågar säga den. Det fins ingen svensk man, som är slaf. I allmän medborgerlig frihet och deraf väckt medborgerlig anda ligger den; i detta statens inre heliga lif, som inga olyckor kunnat skada. Om detta är sant, om det tillika är sant, att förfärligt hämnas öfver sig sjelf den stat, som hvilar på våldförd menniskorätt; att det ej gifves, som man tycks hafva trott, från träldom till frihet någon maklig öfvergång; att slafven *bryter* sin boja, då han får kraft dertill, och att han förr eller senare får den: huru mycken tacksamhet förtjenar då ej den man, som jämnade samfundets rättigheter för dem som tyngst delte samfundets mödor; som återgaf åt den talrikaste klass af nationen den del den från uråldriga tider egt i rikets lagstiftning [3]; som dermed förstörde det frö till oundvikligt förderf, som begynte växa i fäderneslandets eget sköte, och tryggade dess bestånd och sällhet för sekel! — Fråga denna menighet, hvem den har att tacka för sin lycka. Den känner honom ej. Och bör Sten Stures loftalare beklaga sig deröfver? Än lefver hans välgerning, och denna skugga, som sväfvar kring dess upphofsman, tycks påminna om den höga dygd, som dold och otackad gagnar, och för hvilken hvart tackoffer, som lyckliga menniskor helga Gud, är en välsignelse.

Återvändom till händelserna. Den första blicken visar oss huru danska tänkesätt begynt att bland de andlige friare yttras,

---

[2] Konung Gustaf Adolf i sin egenhändiga historia.
[3] Allmogen egde rättare i äldre tider hela lagstiftningen, så vidt som den kan tillkomma folket. Den uppträdde nu först som ett stånd.

bland den högre adeln vinna mer insteg; visar oss hvarje ny Sten Stures förtjenst belönad med ny otack. Främmande furstar anmäla sig till Sveriges tron och göra Sten Sture hemligen stora anbud [4]. Han uppenbarar dem för rådet, och rådet — erkänner i hans frånvaro Johan för konung, oaktadt förlusten af Gotland, och riksföreståndaren nödgas bifalla det, för att undgå oädla misstankar [5]. Till det rike, hvars valde konung han var, kommer Johan med en flotta och en makt, som synas båda ingenting mindre än freden. Eld och storm förstöra en utrustning, som i alla fall riksföreståndarens vaksamhet gjort onyttig. Konungen erbjuder då ett tretiåra stillestånd, om man vill öfverge förbundet med Hansestäderna och öfverlemna dem åt hans hämd. Sten Sture ser orättvisan, genomskådar snaran, undviker den och uppbär — de godtrognas förebråelser. Ryssarne härja Finland. Knut Posse sändes till dess försvar och blir odödlig genom sitt sätt att segra [6]. Riksföreståndaren, som förmått Lübeck att sysselsätta Danmark, går sjelf öfver med en krigshär, ser fienden draga sig inom egna gränser, befaller troppar qvar till landets hägn, återgår — och finner ett råd, missnöjdt med hans hemkomst, och på den sammankallade herredagen tvedrägten och oordningen så stor, att ingenting kan afgöras.

I mörkret fostrades ännu deras svarta anläggning, som på fäderneslandets fall ville bygga sin välmakt. Det felades dem, för att låta den utbryta, en förevändning och att ibland sig kunna framvisa något stort och älskadt namn, i hvars granskap inga låga afsigter förmodades. De funno bägge. Och genom hvem? Genom den ädle Svante Sture, Sveriges hopp, dess blifvande stöd, den störste medtäflaren till Sten Stures ära. Qvarlemnad med föga talrika troppar till Finlands försvar, hade han infallit i fiendens eget land, intagit Iwangorod, förstört det och återkom med sin lilla segrande hop, då riksföreståndaren, som nyss anländt med en större makt, bjöd honom följa sig i ett nytt anfall. Svante Stures soldater voro uttröttade och knotade. Sjelf, harmsen öfver att hafva varit lemnad som rof åt en oräknelig fiende, tyckte han

---

[4] Hertig Fredrik, konung Johans bror, och prins Ferdinand, kejsar Maximilians son, anhöllo hemligen hos Sten Sture om svenska kronan.

[5] Man utspridde, att han sjelf stod efter kronan.

[6] Man kommer i håg den bekanta viborgska smällen. Knut Posse blef af Sten Sture rikt och ädelmodigt belönad.

sig med sin ringa styrka hafva nog uträttat och nekade lyda, blef af Sten Sture med vrede beskyld för uppror, återgick till Sverige med sina stridsmän som hans förklarade fiende och gaf derigenom signalen till borgerliga kriget.

Efterverlden anklagar Svante Sture för en bruten pligt, men hon förebrår äfven Sten Sture en öfverilning. Af tidens ström är länge sedan bortförd den generation, i hvars lif och verkningar vi nu med tanken vistas; sedan århundraden hvila fredligt i jorden dessa bägge män, hvilkas tvist vi borde slita; men, om det vore möjligt, jag skulle ej frukta att åt Svante Stures egen rättvisa anförtro domen öfver sig och sin store medtäflare; jag skulle ej frukta att låta honom döma, om han hade att klaga öfver verklig oförrätt; i fall så var, om ej nu var tiden att för fäderneslandet glömma oförrätter; och i hvad ljus han jämte denna sin handling ville betrakta det bemödande, hvarmed han sedermera hjelpte Sten Sture att uppbygga hvad han nu nedref; af honom skulle jag emottaga domen öfver Sten Stures uppförande, i fall det befunnes röja brist på hans förra fogliga vishet. Han skulle då anmärka denna värma i karakteren, förutan hvilken det ej gifves någon stor man: en värma, hvilken, orörlig vid de fåkunniges liknöjdhet, egennyttans otacksamhet och afundens anfall, dock någon gång öfverflödar, då en hög själ ser sig öfvergifven af dem, af hvilka den är förstådd och värderad; och hvilken gör att den ädle, som fördrar sin nations orättvisa, ej fördrar att se sig misskänd af sin vän; — han skulle anmärka detta och dermed kanske hafva fullkomnat både Sten Stures och sitt eget försvar.

Den tid är inne, då ljungelden bröt ut ur de moln, som så länge hotat, då vi se Sten Sture ensam emot så många förderfliga makter med sitt mod och sina trogna midt ibland ett borgerligt krigs rysligheter, som blodbestänkte de fält, hvilka han åt den trefna odlaren så gerna hägnat, öfvergifven af lyckan — när egde han den? — men ej af sin dygd, med sin arm stödja svenska frihetens ramlande tempel. Jag skyndar förbi de mörka taflor, som framställa sig för min syn. Rådet stämmer Sten Sture till ansvar, förebrår honom att hafva för långt utsträckt sin myndighet, att hafva lemnat Finland utan värn. Han försvarar sig manligt. Hans troppar anlända och ge hans försvar vigt. Rådet tar ifrån honom riksföreståndarevärdigheten. Han svarar med öppet bref, att den af ständerna var honom uppdragen; i deras händer och

ingen annans ville han den nedlägga; för alla sina uppoffringar, sina mödor och sin lifsfara blefve han illa belönad. Johan förklarar honom krig och, liksom denna fiendskap vore en ny förtjenst dertill, blir åter erkänd för Sveriges konung. Ett manifest, hvars innehåll, af det lägsta hat förestafvadt, ej skall orena min penna, utfärdas emot honom [7], och andliga förbannelsen, sänd från Jakob Ulfssons händer, följer derpå. Sjelf hade han förstört ärkebiskopssätet i Upsala, belägrat Svante Sture i Örebro, fängslat Linköpings orolige prelat [8], och redan fruktade Jakob Ulfsson, i sitt slott innestängd, för hans hämd, då Johan kom till sina anhängares hjelp.

Han hade utrustat en stor flotta, samlat en krigshär ur flera länder och angrep Sverige på tvänne sidor. Elfsborg belägras, Kalmar intages, och svenska rådet skyndar sig att önska den nya eröfraren på svensk jord lycka, och att i hans hand lemna så många fasta orter, som stod i deras makt. Med sin flotta nalkas han Stockholm, dit han redan förut sändt en del af sin här. Stäkets belägring måste upphäfvas och genom en seger öfver församlade fiender vägen banas till Stockholm, der Sten Sture nu är innesluten. Här, försvarad af tio tusen man och väntande tretio tusen Dalkarlar för att gemensamt angripa de danske, var han ännu ganska fruktansvärd; men äfven detta hopp skulle störtas. Genom uppfångadt bud blir planen röjd, Dalkarlarne efter det tappraste motstånd slagna, utan att Sturen vet det eller kan bispringa dem. Han sjelf, bedragen af fiendens falska fälttecken till ett utfall, snart omringad af den öfverlägsna mängden, måste efter blodig förlust vika med den sorgliga tillfredsställelsen af fiendens beundran, och — hvad fruktansvärdare var för Sverige — detta dyrbara lif är i fara att af en vådlig händelse förkortas [9].

Nu erbjuder Johan förlikning, — och jag lemnar den skådeplats, der dessa olyckliga händelser bortträngt hvarandra för min syn, för att med min tanke följa Sten Sture i sina ensliga öfverläggningar — här under nattens djupa tystnad, då sömnen, som lugnar fiendskaper och döfvar bekymmer, hvilar öfver alla, och han ensam vakar för Sveriges väl. Dessa stunder — huru olika äro de ej dem, då för sex och tjugu

---

[7] *Dalin*, II del. sid. 830.

[8] Biskop Henrik, en ifrig anhängare af motpartiet.

[9] I sitt eget folks trängsel föll han, vid den hastiga reträtten, af Norrbro i strömmen och kunde med möda räddas.

år tillbaka, stolt och triumferande öfver en seger, som räddade ett folk, han af sin glädje ej tilläts smaka hvilan; då ur denna höga själ glänsande utveckla sig en framtids planer, och hon slutligen med förtjusning hvilade vid en tafla, som sakta sväfvade fram ur det tillkommandes skymning: Sverige räddadt för alltid från främmande ok, och Sten Sture dess befriare! Tjugusex år framlefda i aldrig tröttad verksamhet mot ett sådant mål, för att detta ögonblick, stående midt i branden af sin skapelse, ensam med sina minnen kunna säga: det var en dunstbild, framgycklad af en högmodig inbillning! Ljuset har kommit: den är ej mer. Och dock — han känner det djupt i sitt hjerta — var detta mål något mer; i hans inre eger det en oförstörlig verklighet, der samla sig hans bemödanden kring detsamma i skön harmoni, och med tillförsigt skulle han kunna säga: jag har ej lefvat förgäfves, om det ock blefve hans lott att begrafvas under sitt fäderneslands ruiner. — Och blir ej denna lott hans? Bör han antaga en förlikning, hvars vilkor han vet; fegt bortkasta frukten af så mångåriga arbeten; med sitt bifall se det rike förnedradt, hvars höghet han djupt som svensk regent och svensk medborgare känner, och ej förr uppmana sin sista styrka till motstånd, att häfderna om honom må säga: han dog med Sveriges frihet? Men är han då utan hjelp förlorad? Är ej denna menighet beredd att för honom våga allt? För han ej krig i sitt eget, fienden i ett främmande land, der af allmogen hvar man är honom hätsk? Om han lyckades att segra, och han sjelf genom medborgares tacksamhet.... o Karl Knutsson! Dock — han ser det för väl — denna fiende, under hvars spår hans land blöder, som nu hotande belägrar sjelfva hans hufvudstad, är ej den farligaste. I innersta hjertat af staten finnas andra fruktansvärdare: medborgares afund och tvedrägt. Må den förra fördrifvas — och hur djerft är detta hopp! — af de senare återkallad, skall han farligare komma tillbaka. Fins då ingen annan utsigt än en säker undergång eller en fruktlös seger?

Jo det fins en tredje: Johan på Sveriges tron, och Sverige ändå räddadt och fritt. — Han skiljer detta söndrade folk i trenne klasser: en, hvars egennytta eller afund fästat den vid danska intresset; en annan, som vacklar mellan möjliga fördelen af Johans regering och fruktan för främmande konungars vanliga regeringskonst; den tredje, hvars hat mot utländsk styrelse han känner, och om hvars tillgifvenhet han är öfvertygad. — Antingen afsäger han sig denna konst —

frukten af en långvarig regerings erfarenhet — att skåda i menniskobröst; antingen afsäger han sig att känna Danmarks konungar och deras intressen, Sveriges fordran och dess medborgares karakter, eller skall Johan, en gång konung, bedraga deras väntan, genom hvilka han blef det; genom ingrepp i rättigheter bestämma de vacklandes riktning, väcka deras hat, öka det hos dem, som aldrig varit hans vänner, och sjelf störta sig ifrån den tron han med så mycken möda förvärfvat. Strandade ej Kristian på dessa klippor, och var större än sin son? Hvad skadade honom mer hos svenska folket: hans egen regering eller hans motståndares verksamhet? Sten Stures beslut är derför fattadt. Han emottager anbudet af en förlikning, medan detta ännu kan synas vara en förtjenst; förbehåller sig en makt, hvarigenom han kan möta oförutsedda händelser och sjelf är säker; — Johan regerar, faller; och den tillkommande rikets styresman har vunnit en talrik klass af medborgare, närmare fästat vid sig en annan och kan med deras tillhjelp gifva motvigt åt den tredje, i fall den i nya oredor skulle finna sin fördel.

Så tänker Sten Sture och går att nedlägga sitt embete som riksföreståndare och erkänna Johan för Sveriges konung, emot det att honom upplåtas förläningar, som göra honom till den mäktigaste man i riket näst konungen [10]. Bedrar jag mig? Eller är detta steg ett icke ovärdigt slut på en regering, som var en ständig och ärofull kämp mot ett oblidt öde? Sten Sture synes underkasta sig olyckan, men omskapar *den* till sin plan och har segrat i stunden af sitt fall [1].

Vi upphöra för ett ögonblick att skåda Sten Sture på regenters höjd, och detta bereder oss blott en öfvergång ifrån regentens till medborgarens dygder. Men hvad? Är det ej ännu han, som vakar öfver Sverige; på hvilken hvarje fäderneslandets vän fäster sin blick? Lefver och verkar han ej ännu

---

[10] Sten Sture hade den största förläning, som någon svensk man efter Bo Jonsson haft, bestående i hela Finland, Nyköpings slott med en stor del af Södermanland m. m. Dalkarlarne läto sig ej nöja med freden, förr än han äfven fick Vestmanland och Dalarna. Då han efter förlikningen kom ut i lägret till konungen, frågade denne honom på skämt, om han på slottet väl tillagat. Sturen pekade på biskoparne och svarade: »nådige herre, det må desse bäst veta, som stå hos eder, ty de hafva sjelfva både bryggt och bakat».

[1] Historien ger ingen anledning till en sådan plan, men ingen händelse motsäger den, och den eger då en fullgiltig grund för sin sannolikhet i Sten Stures karakter.

till det stora mål, på hvilket hela hans regering syftat? Vi se honom i detta slippriga läge lugn och fast upprätthålla på en gång sin säkerhet och sin värdighet, för djup att fångas af konungens smicker, för skarpsynt att ej märka dess hat och möta dess hemliga anläggningar; och vi vänta oss det. Men om vi se honom på Johans begäran afstå en del af sina förläningar; tillika med ständerna erkänna hans son Kristiern för tronföljare, långt ifrån att uppreta det strax derpå uppstående allmänna missnöjet; underrätta den frånvarande konungen om hans fara: — hvem är som väntar sig detta, som ej finner en djerf motsägelse i detta uppförande? Han känner ej Sten Sture. Må han bättre hafva öfvervägt visheten i den store mannens rådslag och insett den djerfva hållningen af hans karakter [2].

Jag skyndar förbi de fyra år, som innefatta den tid Johan regerat Sverige, till dessa händelsers märkliga upplösning. Men om det är någon, som önskar en hvilopunkt bland mängden af dessa uppträden, och från statskonstens anslag, som sysselsätta förståndet, en utsigt, som båtar och tillfredsställer hjertat, må han komma att med mig njuta af den ljufvaste syn: Gustaf Vasa som barn vid Sten Stures sida, uppväxande under hans ögon och af honom förvarad åt fäderneslandet [3]. Här, på detta menlösa och späda sinne hvilar med vällust den store, bepröfvade mannen sin blick; ser den omgifvande verlden deri spegla sig, som en täck och liflig strand i den stilla floden; gläder sig vid dess danande, vid de stora krafter, som redan under lek röjas, och nedlägger der sina dygder, dem verlden så ofta stött ifrån sig. — Hvilken förtjusande tafla! Frihetens martyr (bör man ej så kalla den, som åt svenska friheten helgade hela sitt lif?) tillsammans med dess odödlige hämnare! Och hvem är den, som ej vid denna syn för-

---

[2] Man har mycket berömt detta Sten Stures uppförande mot Johan såsom det, hvilket bäst ådagalade hans ädla sinnelag. Jag har ej kunnat anse det berömvärdt i samma mening. Trohet mot Johan är en dygd, som ej kunde ega rum hos Sten Sture. Att störta honom från tronen var väl snarare hans afsigt; men han skulle ej göra det förr än folket, sjelft öfvertygadt, med sin allmänna röst kallade en befriare. Äro ej hans varningar till Johan snarare att anse såsom ett snillets öfvermod, men som ej illa anstår en stor själ?

[3] Konung Johan blef så intagen af den unge Gustafs egenskaper, då han såg honom en gång, ännu blott på nionde året, i lek med sina jämnåriga, att han begärde honom till sitt hof; men Sten Sture undanbad denna farliga lycka för sin slägting.

gäter en tidsrymd af ännu tjugu års vidriga öden för Sverige och i en lycklig föreställning sammanbinder sitt hopp om fäderneslandets räddning med detta hopps lyckliga uppfyllelse?

Han är inne den tid, af Sten Sture väntad, som ser för alltid slut på konung Johans välde. Röjda envåldsafsigter; ett begär efter penningar, som skonade hvarken andlige eller verldslige och uppretade bägge; omilda, utländska höfdingar satta öfver länen; Gotlands förlust; Ryssarnes härjningar ej afböjda, utan uppmuntrade, och dertill allmän brist och dyr tid: huru många anledningar att göra hans regering förhatlig för ett folk, som aldrig varit honom bevåget! Ständerna samlas i Stockholm, der Sten Sture med värdighet frambär till tronen sina medborgares klagomål. Men konungen visar sig uppenbart fiendtlig, och i Vadstena förbinda sig fäderneslandets vänner [4] att försvara detsamma mot hans öfvervåld. Främst se vi bland dem Sten och Svante Sture och Hemming Gadd, värd genom snille och vigtiga tjenster att vara Sten Stures förtrolige vän.

Johan lemnar sitt rike, som uppsäger honom tro och lydnad. Sturarne tåga mot Örebro, intaga det, belägra Stockholm, som lemnar sig i deras händer, och innesluta på slottet stadens flydda besättning och Johans gemål. — En styresman behöfver detta skakade rike. Mot hvars stam stödja sig de smärre träd under stormen? Mot hvars, om ej den majestätliga ekens, som i långliga tider gifvit dälden skugga och lugn. Sten Sture är åter enhälligt utvald till riksföreståndare. Hvilka bilder af en lycklig framtid sväfva för min syn! En stor, bland vigtiga mödor grånad regent, som af ett befriadt folks tacksamhet åter emottager sin spira; ett folk, som af en olycklig erfarenhet lärt att finna enigheten och lugnet, än under långa, lyckliga tider styrdt genom hans visa omsorger; frid inom dess gränser, flit och trefnad i dess boningar, mensklighetens mildare dygder gifvande måtta åt dess kraft; och åter denna regent omsider vid målet af sina dagar, som, rik på dygder och sällhet, helsad som sitt folks fader, följd af millioners välsignelser, flyttar från mödorna på jorden till lugnet i en annan verld. Sådan är den målning, som erbjuder sig åt min penna, med hvilken jag ville sluta Sten Stures beröm. Bort denna tjusande inbillningens villa! Hvilar ej öfver Sten Sture dessa tiders förskräckliga öde? Ännu återstår mer

---

[4] I Januari 1501.

än ett tiotal af Sveriges olyckliga år, och Sten Sture, han finner sitt lugn — snart i grafven.

Krig upptager den ålderstigne regentens sista dagar, som hade fordrat lugnet. Konung Johans drottning måste dagtinga, konungen sjelf blir tillbakaslagen i ett nytt anfall, ärkebiskopen tvingas att uppsäga Johan trohet, rikets fästen återtagas och dess södra landskap värjas mot prins Kristierns grymhet. Sten Sture återför till gränsen Danmarks fångna drottning, som han bemött med sitt vanliga ädelmod, och ärnar sedan fortsätta kriget med all drift, då döden satte målet för hjeltens verksamhet och dagar [5].

Bistra tider, som öppna sig för mitt öga efter Sten Stures död! Stormar, som afvexla med stormar, tills detta förfärliga ögonblick, då molnen skocka sig öfver Sveriges horisont — atmosferen sjuder — den ljungande viggen klyfver skyn — och Svea, träffad, står opp i sitt blod, skakar sina bojor — och bryter dem. — Jag ser under dessa fasans dagar en gång några af Sveriges ädle samlas kring Sten Stures graf; jag ser dem i sorglig tystnad betrakta det rum, som innesluter hvad af honom var förgängligt. Jag ser en af dem långsamt nalkas griften. Ingen tår fäller hans öga — Sten Stures minne begär inga vekliga offer — men han sträcker ut sin hand öfver detta helga stoft, höjer sin blick emot himlen och svär: kärlek till frihet och fosterland.

---

[5] Den 13 December 1503 på återresan ifrån gränsen, nära vid Jönköping.

PERSONALIER

ÖFVER

BRUKSPATRONEN

BENGT GUSTAF GEIJER

i Ransäters kyrka den 20 Febr. 1814.

Det gifves inga mer rörande föremål för tanken, än de som erbjuda sig i betraktelsen af en aflidens lefnad, bredvid den öppnade graf, som emottager hans stoft. Ty ingenting påminner så på en gång om menniskans höghet och litenhet. Hela hennes lif bådar förgängelse; men ingenting uttalar den så som grafvens rysliga stumhet. *Här är slutet,* tecknar den för oss med en makt, som isar vårt blod och i häpenhet fängslar hela vårt väsende. *Här är slutet!* Hvem kan bli förtrolig med en sådan tanke? Ty döden är allt lefvandes förskräckelse.

Likväl är det menniskan så naturligt att utsträcka tanken till en fortfarande varelse äfven vid detta förskräckliga prof af förgängelsens makt. Sänkes en afsomnad i sina fäders graf, omgifven af menniskor, bland hvilka han lefvat och verkat, så känna de alla, att han äfven efter döden förblifver i frukterna af sina handlingar. Hans tankar lefva i hans anslag och verk. Hans gerningar tala, sedan deras upphofsman länge varit stum. Han följes af välsignelse eller tadel, som vore han ännu känslig för någondera. Kärleken, om han förtjenar den, finner sitt föremål äfven bortom griften; och hoppet, hvars vingar ej en gång dödens lie kan stäcka, visar ännu bakom förgängelsens förlåt på återseendets ljusa verld, der man väntar sig att återfinna dem man i lifvet älskat. På detta sätt har äfven menniskan här i tiden ett slags oförgänglighet, som mer och mindre synes trotsa den förstörelse, hvilken dock slutligen når allt hvad menskligt är och åminnelsens lif som det verkliga. Huru välsignad är då ej den lära, som tyder allt

detta; som, hänvisande oss på det rätta oförgängliga i vår natur, till fullt ljus förklarar alla dunkla aningar: den kristliga lära om odödlighetens hopp, som med gudomlig kraft säger till de sörjande kring en bortgångens stoft: *denne är ej död, utan han lefver!*

Han lefver! Trösterika tanke för ett sorgefullt, älskande hjerta, som derigenom i himmelen återfinner hvad det på jorden förlorat! Det är kärleken, som bäst förstår läran om det eviga lifvet. Och i allmänhet, i ju mer välsignadt minne en afliden lefver, desto hellre hvilar man med sin tanke vid det verkligt oförgängliga i hans väsende, desto mer hugsvalelse finner man i att följa honom med sin föreställning i den bättre verld, der belöningen väntar. Grafven afkläder sin ryslighet, liksom bestrålad af evighetens morgonrodnad, och man tycker sig se den förklarade anden ingå i det ljus, som ej vet af någon vexling.

Det är med sådana känslor — höga, allvarliga, men lugnade — som jag önskade, att vi församlades vid denna grift, som nu emottager den förgängliga delen af en man, om hvilken man med skäl kan säga, att han lefver i välsignad åminnelse. Det är med sådana känslor som jag vill framställa en kort och enkel teckning af ett lif, som hade ingenting ovanligt, om ej deri, att det var en beständig beredelse för evigheten.

I lifstiden brukspatronen högädle herr *Bengt Gustaf Geijer* föddes på Traneberg, ej långt från Uddeholms bruk i Elfdals härad af Vermland, år 1748 den 30 December, af en slägt, i landets minne hedrad genom redlighet, arbetsamhet och medborgerliga dygder, samt väl bekant i svenska bergshandteringens häfder. Hans farfader, med honom af lika namn, var egare af Uddeholm och egentligen stiftare af dess stora verk, genom anläggningen af en mängd nya bruk i trakter, som då för tiden voro ödemarker. Hans far, den äldste bland sina bröder, var *Johan Gustaf Geijer*, brukspatron; modern, en dotter af rådmannen i Kristinehamn och bruksegaren *Anders Låstbom*, var *Maria Låstbom*. Sjelf var han den äldste bland elfva syskon, af hvilka blott fem uppnådde mognare år och tre nu efterlefvande sörja honom. Hans ungdomsår förflöto under enskild handledning och föräldrars vård, hvilka, medan han ännu var i spädare ålder, hade flyttat till den egendom, der de slöto sina dagar, och hvilken han efter dem emottog, för att allt för snart nedstiga i samma graf. Sedan han år

1764 vid sin tillbakakomst från akademien efter en kort frånvaro återbeträdt sitt fädernehem, lemnade han det ej mer. Vi få således ej se honom på embetsmannabanan, hvars prydnad han säkert skulle hafva blifvit. Han var aldrig i rikets tjenst. Men om en sonlig lydnad, som kan nämnas såsom mönster; om godhet och vishet såsom make, far, husbonde, vän och medborgare; om gudsfruktan, renhjertenhet, verksam menniskokärlek äro förtjenster om det allmänna: så har han lefvat väl förtjent af sitt fädernesland. Tidigt invigdes han till dessa dygder genom svåra motgångsprof. Den hvälfning, som på 1760-talet inträffade i rikets hushållning och penningeverk, drabbade i synnerhet hårdt på brukshandteringen och hade derigenom ett olyckligt inflytande på hans föräldrars angelägenheter. I många bekymmersamma år, under hvilka han och hans syskon hotades att se sin arfvedel gå i främlingars händer, var han deras stöd, sina föräldrars allt, genom en ömhet, ståndaktighet och oförtrutenhet utan like. Och då han slutligen, biträdd på ett ädelt sätt af sina farbröder, af hvilka en 90:årig vördnadsvärd man öfverlefvat honom, sattes i stånd att åter upprätta ett af förstörelse hotadt hus, var detta bistånd åtföljdt af uttryck, som förtjena att ihågkommas. Han hade — heter det i den afhandling, som gjorde honom till egare af fäderneegendomen emot vissa summor i utlösen till sina syskon — han hade till sina föräldrars och syskons tjenst förtärt sina bästa ungdomsår, utan annan belöning än deras välsignelse och allmänhetens aktning. Redan förut hade han år 1781 ingått ett lyckligt äktenskap med sin nu efterlefvande förträffliga maka, fru *Ulrika Magdalena*, född *Geisler* [1], som medförde dygder, de der liknade hans egna, i föräldrarnes boning. Dessa voro nu ålderstigna. Med åren kommo deras följeslagare, sjukdom och bräckligheter. Den gamle fadern framlefde en lång tid, sedan han blifvit rörd af slag, som slutligen förde honom i grafven. Modern öfverlefde sin make i 15 år, och dog först 1805 i hög ålder. Bägge njöto det ömmaste bemötande. Sällan såg man i ett hus motsägelsen emellan föräldramyndighet och deladt husbondevälde, emellan ålderdomens vana att lydas, å ena sidan, och de manliga årens sjelfrådighet hos en stark och ståndaktig karakter,

---

[1] Hon öfverlefde sin man i nio år och blef med honom 1823 i samma graf förenad. Jfr poemet »Vid min moders graf.» Bd 1, sid. 296.

å andra, så lyckligt bilagd genom den innerligaste barnsliga tillgifvenhet som här; och den dyraste af de välsignelser, hvilka den saligen aflidne skördat, var den, som åldriga föräldrar, mätta af lefvande, utsade öfver hans redan grånande hjessa. Det är någonting heligt i en sådan välsignelse, och som gifver behag för Gud och menniskor.

Också njöt aldrig någon man, hvars verkningskrets ej var mera vidsträckt och hvars tysta lif förflöt inom fädernebygder, en allmännare aktning. Hans värma för allmänt bästa, hans nit för allt godt och nyttigt, hans hjelpsamhet i råd och dåd, hans hjertliga, värdiga uppförande samlade kring honom en mängd vänner. Hans vänskap var fast och hans tacksamhet för välgerningar outsläcklig. Hans väsende andades en så ren välvilja, att den öppnade hjertan. — Från enskildt förtroende steg han till allmänt. Hvilken verksam del han tagit i denna församlings angelägenheter, känna alla dess medlemmar så mycket bättre som det svårligen fins en enda, af hvilken han ej är saknad. Till hela sin landsorts nytta medverkade han nitiskt såsom medlem af Vermlands kongl. hushållningssällskap; enskildt ännu mera såsom en lycklig odlare och en insigtsfull hushållare; mest genom efterdömen af en medborgare utan tadel. Till allmänna och rikets tjenströrande förtroenden kallades han af länets höfdingar ofta, i senare tider kanske oftare än hans år och krafter medgåfvo. Han uppfylde dem alltid såsom en rättskaffens man och såsom menniskovän.

De förskräckliga hvälfningar, som i senast förflutna tider till den grad skakat vår verldsdel, att svårligen så bortgömd koja inom dess område finnes, der de ej låtit känna sig i sina verkningar, sträckte äfven, genom den förstörelse de medförde för handel och näringar, sitt inflytande till hans stilla hydda. Brukshandteringen hade från en af de fördelaktigaste näringar blifvit den ofördelaktigaste. Han bar de senare årens bekymmer med ståndaktighet, mod och hopp. Ingenting var hos honom så lifligt som den innerligaste förtröstan till Försynen. Han skulle med rördt hjerta hafva kunnat tacka Gud, knäfallande på ruinerna af hela sin jordiska lycka, och erfor, då han med det ömmaste sinne var tålig i alla skiften, att *dens* utsigt ej kan mörkna, som bär sin himmel inom sig. Han hoppades lyckligare tider för menskligheten, för sitt fäderneslând. Han såg dem till en del uppgå. Hans helsa och krafter syntes lofva honom att upplefva dem, och han anade redan

en lycklig ålderdoms lugn i skötet af maka, barn, vänner, af hvilka han var tillbedd. Lugnet blef honom beskärdt — det eviga, saliga, som aldrig störes af tidens stormar. Söndagen den 23 Januari, då han uppstod för att bereda sig till att, efter sin ständiga plägsed, besöka Guds hus, öfverfölls han af en häftig hufvudvärk, och träffades vid middagstiden af ett invärtes slag, som genast sänkte honom i en dvala, hvarur han ej mer uppvaknade. Han uppgaf stilla sin anda den påföljande 26:te kl. 11 om aftonen, begråten af en öm maka, af sex barn, af syskon, slägtingar, vänner, af lyckliggjorda underhafvande, af de nödlidande, hvars far han var, af alla som kände honom och veta värdera dygden.

Sådan var — här framstäld i svag teckning — den man, hvars stoft vi nu öfverlemna åt den sista hvilan. Hvad var han? — En redlig man, prydd med alla medborgerliga dygder. Det är sällsynt. — En lycklig man. Det är sällsyntare. Jag menar ej den lycka, som verlden så ofta ger och återtager. Han hade af dess förmåner fått en inskränkt lott och var väl bekant med dess vidrigheter. Den lycka, jag menar, är sinneslugnet i ett obefläckadt bröst, som kan säga: *mitt samvete gnager mig ej för alla mina lifsdagar;* ett ömt, menniskoälskande hjerta, som gaf kärlek och fick den igen, och som njutit allt hvad en sons, en makes, faders och väns känslor i lifvet har ljufvast; dygder, som ej blott förtjente allmän högaktning, utan egde den; en boning full af frid; en ålder ej tung af bräckligheter; en lefnad utan tadel och en död fri från qval. Lyckligast må vi nämna honom sist, då han gått att skörda lönen för sin rena vandel och sin innerliga gudsfruktan i odödlighetens verld. I barns, makas, vänners hjertan förgår ej hans vördade bild, tills de med honom förenas; och länge skall hans namn i dessa bygder lefva i älskad åminnelse. Välsignelse öfver hans stoft! Och sällt det land, som eger många medborgare hans likar!

TAL

VID

JUBELFESTEN

ÅR 1817.

Hållet vid kongl. akademien i Upsala.

Den allsvåldige, helige, allförbarmande, treenige Guden vare ära, pris och lof från evighet till evighet. Amen! — Ty sådan är — åhörare af alla stånd och vilkor! — den känsla, hvarmed jag inför er i detta ögonblick uppträder; sådant det verk, hvars åminnelse mina svaga ord i dag borde fira, att det hvarken tillåtes mig betänka min egen ringhet, jämförd med en så lysande, talrik och bildad församlings fordringar, eller mina krafters missförhållande till sjelfva ämnets storhet, eller något af allt det hvarmed offentliga talare väl eljest pläga begynna, för att derigenom småningom till sig närma sina åhörare och finna en väg till deras öfverseende mildhet, om ej bifall. I dag vet äfven den verldslige talaren ej annat att begynna med än Guds den allsmäktiges pris. I dag närmar oss till hvarandra ej ordens omväg och konst, utan trons och andans förening. I dag, om någonsin, behöfver hvar och en blott gå till sitt eget hjerta för att finna och känna hvad som enar och förbinder alla hjertan, för att i hvarje röst som uttalar detta, vore hon än så stapplande, förnimma tusendes enstämmiga röst. — Hvad prisa dessa röster? Hvad fira de gemensamt? — Dig, heliga, himmelska ljus, Guds ords klarhet och sanning, högsta goda i lifvet, tröst i döden, förhoppning i grafven, försoning och salighet hvarjom och enom, som dig med troget hjerta anammar! Dig prisa de, gudomens stråle, lifvets sol! Det eviga uppenbarade ljuset fira de, det gudomliga ordets outransakliga kraft, den enda fasta grundvalen för all mensklig lära och lefverne. — Så vilje ock vi lofsäga och prisa. Så måste ju äfven en ovan tunga lära lofsångernas ljud? *Ja,*

lofvad vare Herren vår Gud, som oss hafver fört till salighetens kunskap!

Vi återkalle på denna tid minnet af det stora verks begynnelse, hvarigenom för tre hundra år tillbaka den kristna, evangeliska kyrka, till hvilken vi oss bekänne, — ej stiftades, — men återfördes närmare sin ursprungliga renhet, det vill säga, högtidligen erkände för sig ej annan grund än den, som är lagd i Guds uppenbarade ord. I sig sjelf är den lika gammal som detta ord och vet ej af någon annan början; har ock lika länge, mer eller mindre klart, mer eller mindre synbart, väsentligen funnits. — Hvad är det som vi således egentligen fire? Hvad åtanke och åminnelse är det som vi vid denna den kristliga kyrkans reformationsfest förnämligast begå och i våra sinnen framför allt vilje intrycka? Månn' någon mans eller några mäns i någon tid? — Jag vet hvilket namn här sväfvar på alla läppar, och jag vördar det så högt som någon. Men till frågan svare vi utan tvifvel: nej! Ingen man, vore han än på jorden den störste, ja ingen ängel från himmelen är värdig nog, att hans namn och hans minne vid åtanken af den kristliga, evangeliska kyrkans stiftelse eller förnyelse skulle vara det första. — *En* vilje vi, på denna dag och alla dagar, prisa och af alla krafter upphöja; och HANS namn är: *underlig, råd, Gud, hjelte, evig fader, fridsförste, — hvilkens herradöme är på hans axlar, och hans frid hafver ingen ända, — HONOM, hvars gerning ej skall varda utan frukt, — som föder sin hjord såsom en herde och skall församla lammen i sin famn och bära dem i sitt sköte.* — Guds verk vilje vi omtala, och sedan menniskors. Ej mensklig lärdoms åminnelse, utan det *uppenbarade ordets* högtid är det som vi begå; och tacksamheten för den största af alla välgerningar, som genom detta ord blifvit menniskorna meddelad, är vid denna fest det hufvudsakligaste, det första. Så fire vi en *timlig* fest, men i *evig* mening; och endast så fire vi den med kristligt sinne. — Ty väl är det bekant och mer än mycket kunnigt, att den stora händelse, som för tre århundraden gaf närmaste anledningen till de tacksamma glädjebetygelser vi nu yttre, var åtföljd af en söndring inom den kristliga kyrkan, hvars verkningar sedermera blott varit allt för stora, allt för synbara. Men icke är det *söndringens* fest som vi fire? Den har blifvit firad med strömmar af blod och må, som sådan, endast lofsjungas af den, hvars ingifvelse sjelfva tvedrägten är, med afgrundsfacklan i hand och omgifven af millioner offers hem-

ska vålnader. Nej, hvarje kristlig fest är till sitt väsende och sin syftning en *enighetens* fest. — Och hvad är vår berömmelse inför våra bröder, dessa bröder som beklaga oss såsom villfarande, och i sitt nit äfven helsa oss med affällingars namn, hvad är, säger jag, vår berömmelse, om ej att det enda eviga nödvändiga i all kristlig lära för oss äfven är det *högsta*, och det uppenbarade ordet vår enda erkända grund? Denna eviga grund har rum nog både för oss och dem, så länge de blott ej sätta det menskliga af kyrkans inrättning — som vi vilje lemna dem — öfver det gudomliga, som vi hvarken vilje eller kunne medge att lemna. Ja, ett blott erkännande af vår kristliga rätt och frihet i detta afseende, eller i afseende på församlingens menskliga ordning, innehåller redan allt hvad vi af dem ville fordra. Ty *vi* vete, att i vår faders hus äro många boningar, och bekänne dock med hjerta och mun, att vi tro på *en* allmän kristlig kyrka. Men Gud slutes icke inom hus, det gudomliga fångas ej inom yttre skrankor, den helige ande är ej bunden till någon kyrkas former, personer, tid eller rum. Säga de oss: si han är i öknen! Vi gå icke ut. Si han är i kammaren! Vi tro det icke. Dervid hålle vi oss, och söke honom i hjertats enfald och ödmjukhet. Och vorde ännu en gång de dagar återgåendes, att himmelriket skulle sättas i utvärtes åthäfvor, att altaret skulle gälla mer än offret, templet vara för mer än templets herre, så vilje vi, liksom fordom våra fäder, omgjorda oss och draga derut och säga: är ej ännu himmelen herrans tjäll, och jorden hans fotapall, och hans tacknämligaste boning ett troget hjerta? — O, det är en hög, ädel, öfvermåttan herrlig kraft och gåfva den kristliga friheten, der den — märken det väl! — med tron är förenad och af trones rätta helsa och krafter närd! Ej denna tro, om hvilken en stor lärare säger: att de falla till och göra sig en tanke i deras hjertan, hvilken, såsom sjelfva hjertats grund den ej känner också blifver utan frukt, — utan en känslans, viljans och förståndets öfverensstämmande lifaktiga, stadiga förtröstning på Guds tillsägelse och löften, så viss att man tusende resor deröfver ville dö [1]. Af en *sådan* tro, alla goda gerningars moder i ett gladt och oförskräckt hjerta, födes äfven den rätta kristliga friheten; och i denna mening säger Kristus till oss ännu i dag hvad han sade till sina lärjungar: *I skolen förstå sanningen, och sanningen skall göra eder fri.* Så är denna fest, först det uppenbarade ordets, sedan, i den lefvande, frimodiga tron derpå, såsom på

den eviga fasta borg, som hvarken menniskors list eller makt eller helvetes portar skola varda öfvermäktige, en den sanna *kristliga frihetens* fest, till hvilken vi inbjude alla som med en kristens hjerta bära en kristens namn, alla, af hvad mensklig bekännelse, stånd och vilkor de för öfrigt må vara: ja ock slafven, der han i fängelsets djup försmäktar. Ty vi vete, att kroppen kan fängslas, — anden känner ej bojor och band. Kring vägar och stigar hafva de mäktige på jorden satt sin vakt. Vägen till himmelen skola de ej kunna förbygga, och bönen går öfver hela verlden fri [2].

Sedan vi nu gifvit Gudi äran, som genom evangelium kallat oss alla att vara andens fria barn, är det rätt och tillbörligt att vi i tacksam åminnelse innesluta de redskap, hvaraf han sig betjenat att gifva den kristliga friheten rum: de män, som den gudomliga försynen uppväckte att återställa denna rätta frihet på en tid, då den genom inre sjelfsvåld och yttre band syntes lika nära att gå förlorad. Ty man bedrager sig, om man i denna tid, som närmast föregick reformationens stora verk, endast väntar sig att finna ett mörkt alla andars slafveri under yttre band och myndigheter. Det fans å andra sidan ett ej mindre tadelvärdt sjelfsvåld i alla möjliga gestalter, äfven i de blidare, mera lockande, som ett förfinadt förderf förstår att antaga; och detta förderf i alla sina skepnader var i synnerhet rotadt inom kyrkans eget sköte, allra mest närmast den andliga tron, hvars öfver samveten bjudande furste i hädisk förmätenhet djerfdes kalla sig Kristi ståthållare på jorden. Den upplösning i grundsatser, den hedendom i lära och lefverne (närd genom den återväckta bekantskapen med de store gamles skrifter), den frihet, ja tygellöshet i tanke, ord och gerning, som herskade i det sköna Italien under Mediceernas för vitterhet och konst så lysande tidehvarf, att efterverlden i detta afseende utmärkt det med tillnamnet af det *gyllene*, öfverstiger äfven för våra tider allt begrepp. Det har derför, och det just i våra dagar, ej fattats röster som påstått, att menskliga odlingens frihet genom reformationen i sjelfva verket inskränktes, tillbakaträngdes, i stället för att befordras. — Sällsamma påstående! — om äfven, sedan söndringen inom kyrkan en gång skett, de båda partiernas första ömsesidiga, stränga gränsbevakning skulle gifva det ett sken af sanning. Men man kan för ett ögonblick medgifva detta påstående, utan att derigenom hafva någonting medgifvit. — Hvad är en frihet utan allvar och tukt? en frihet fostrad

i skuggan af bekymmerslösheten om allt hvad som är vördnadsvärdt och heligt? en frihet uppväxt på de störda gränserna af rätt och orätt? må vara att den äfven prunkar med yppiga, skimrande frukter. Den förste förbigående, som dertill har nog skoningslös ärlighet, rotar dem ut, i fall ej annorlunda ske kan, återställer råmärkena, och har gjort en god gerning, om han också derför inför den bildade harmen eller löjet skulle få heta en enfaldig barbar. Tro, ära och rätt äro i menskliga sakerna det första; hvad som ej växer på denna grund, låt fara! vore det ock en hel blomsterverld i de mest förtjusande färger. — Medan en sådan frihet, gynnande för konsternas flor, men åtföljd af ett allt djupare förfall i lära och lefverne, sjelfsvåldigt frodades under den romerska hierarkiens skygd och närmast dess stol, vakade likväl denna hierarki i det yttre med lika stränghet öfver alla de omåttliga rättigheter, som den under mörkare enfaldigare tider sig tillvällat, — olycklig den som rörde dervid! allt annat kunde snarare förlåtas; — måste vaka deröfver med så mycket större noggranhet, som, i samma mån det heliga af den nytjades såsom medel, dessa anspråk af folken nödvändigt allt mer skulle kännas blott såsom yttre, hämmande band. Också var en fullständig, genomgripande reformation af kyrkan redan öfver ett århundrade ett så allmänt insedt, af kyrkomöten mer än en gång i de starkaste ordalag förklaradt, af påfvarne sjelfva erkändt behof, att de endast genom detta mästerskap af list, i hvars heliga skola furstarne sedermera lärde politiken, kunde undandraga sig att i detta afseende villfara kristenhetens enstämmiga önskan [3]. — I en sådan tid uppstod den store läraren doktor *Martin Luther.*

Det är bekant och ofta anmärkt, att en söndring i kyrkan alldeles ej var hans afsigt, då han först uppträdde till strids mot enskilda missbruk. Rena den, reformera den ville han, ense med alla bättre, och ärlig nog att tro, det kyrkans högsta öfverhufvud ej alldeles skulle försmå, mindre straffa en så kristlig afsigt [4]. Han bedrog sig. Stunden var inne, att hierarkien för verlden skulle nödgas blotta sig i sin egentliga gestalt. Stunden var inne, att den skulle nödgas erkänna sig hellre vilja uppoffra allt, än afskaffa äfven de skändligaste missbruk, emedan just dessa voro de mest indrägtiga. Det fans inga omvägar mer att kringgå denna nödvändighet. Sin egen fruktansvärda dom måste den påfviska kyrkan utsäga, då den stötte Luther ifrån sig med denna bannstråle, hvars låga

ej mer förtärde. Luther gick derut oskadd, lärd att i templet förödelsens styggelse bodde; halfva Europa följde hans exempel, och för ljungelden af hans med det gudomliga ordet väpnade stämma störtade den stolta byggnaden efter honom i ruiner.

I tre stycken är denne man i synnerhet stor, herrlig, beundransvärd, och har derigenom vitsordat sin höga kallelse. Först och främst genom kraften af sin tro, som gör honom till ett mönster af kristligt hjeltemod. Föreställen er honom på riksdagen i Worms, dit han var kallad att svara för sin lära, föreställen er honom inför kejsarens majestät och det andliga majestätets ombud, och rikets andliga och verldsliga furstar och ständer, ensam med bibeln, den af lekmän och prester nästan förgätna bibeln, till bundsförvandt! Hören honom, på uppmaningen att afsvärja förmenta villfarelser, fast, men utan öfvermod, svara: »varder jag icke med offentliga, dagsklara skäl och orsaker vederlagd och med skriftens bevis öfvervunnen, så att mitt samvete i Guds ord gifver sig fånget, så kan och vill jag ej återkalla, emedan det är hvarken säkert eller rådligt att mot samvetet någonting göra. Här står jag. Jag kan ej annorlunda. Gud hjelpe mig. Amen!» Skåden honom, af kejsaren och riket förklarad utom lagen, från sin tillflyktsort på fästet Wartburg skynda ut ibland folket, och till sitt älskade Wittenberg, der hans egna anhängare, af missförstådt nit om den kristliga frihet som han lärde, gjort sig skyldiga till de största oordningar! Sen honom kämpa mot den brusande stormen genom blotta makten af sin predikan, och så stilla den! Hören honom säga till sin furste, som för hans säkerhet var i ångest: »hit har jag kommit i ett vida högre beskydd än eders kurfursteliga nådes. Ja, jag håller det före, att jag mer kan skydda eders kurf. nåde, än eders nåde mig. Ty den som mest tror, han kan ock här mest skydda» [5]. — O det är en kraft och anda i denne mans tal och gerning, vid hvars betraktande, lik en från himmelen strömmande, uppfriskande, lifgifvande flägt, en aning af trons allmakt och forna under äfven genomtränger töcknet i den dunklaste, dystraste själ! — För det andra är han stor och beundransvärd derutinnan, att, oaktadt den brinnande häftighet, hvars öfverdrift någon gång var hans största fel, han likväl af sitt innersta hjerta afskydde allt våld och aldrig afskydde det högre än sin egen sak. Denne så häftige man gick i sjelfva utförandet af sitt stora verk, och i all förändring af kyrkans hit-

intills gällande inrättningar, till väga med ett saktmod, som hans ifrigaste anhängare minst hos honom kunde begripa. Öfvertygelsens makt var för denne mäktige ande, äfven hos den svage, helig; och se, det är det himmelska profvet på hans kallelse; »med storm och våld skolen I det ej uträtta» — ropade till oordningsstiftarne hans väldiga stämma — »der rätten eder efter. Och viljen I alltså fara fort och ej låta eder säga, så veten att jag ej mera är med eder. Ordet har skapat himmel och jord och allt hvad deruti är; det samma ord skall ock i detta verk allt göra. Predika vill jag det, skrifva vill jag det, säga vill jag det; tvinga vill jag ingen man: ty tron låter sig ej nödgas.» — Af furstarne föllo honom många till, villiga att försvara hans sak med sina vapen. Hvad var till dem hans tal? — »Är verket af Gud, så skolen I det ej kunna hindra; är det ej af Gud, så hjelper ej mensklig kraft att det uppehålla» [6]. Folkets hjertan voro i hans hand. Han nytjade sitt välde blott till att inskärpa vördnad för all gudomlig och mensklig ordning, kärlek för all god konst och gåfva, som äro det kristliga sinnets vackra frukter. Han hade kunnat bada Tyskland i blod. Han var så länge han lefde en fridens ängel [7]. — Med denna otillgänglighet för alla retelserna af mensklig makt och vinning — måttligheten var hans enda rikedom [8] — var han likväl, mer än mången, fri från detta andliga högmod, som ofta döljer sig bakom ett låtsadt förakt för yttre fördelar. Han var andligen och verldsligen den oegennyttigaste man och sökte i intet mål sin egen berömmelse. Och detta, då man betänker hans utomordentligt stora verkningskrets, är det tredje stycket, hvari han ej är minst stor och beundransvärd. — »Jag beder, att man ville tiga med mitt namn (så ropar han till folket), och ej kalla sig Lutheraner utan kristne. Hvad är Luther? Är dock läran icke min? Så är jag ock för ingen korsfäst. Hur kommer jag stoft och mask dertill, att Kristi församling skulle kallas med mitt syndfulla, oheliga namn? Nej icke så, käre vänner! Partinamn måge de bära, som, ej nöjde med Kristi lära och namn, vilja hafva en påfve och mästare. Jag är ej och vill ej vara någons mästare. — Månge äro de, som för min skull tro; men de äro rättskaffens, som deri förblifva, änskönt de ock hörde (hvad Gud förbjude!), att jag sjelf afrölle. *Ordet* har dem och *de* hafva ordet; Luther låte de blifva. Ty jag känner honom sjelf icke, vill honom också ej känna, predikar ej om honom, utan om Kristo». — Herrlige lärare! om

du återgått, i huru många af dina anhängare skulle du väl igenkänt dina efterföljare?

Så mycket om den störste bland reformatorerna. — Nu några betraktelser öfver hans och hans medarbetares verk. — Hvad *var* detta verk i sig sjelft? Hvad *blef* det i sina följder? Hvad *är* det slutligen i afseende på oss och våra tider? — Jag känner, huru mycket ett fullständigt svar på dessa frågor ligger utom mina gränser. Huru kan man med några ord omfatta seklers verkningar? Likväl måste jag här erkänna en dyrköpt förmån, som den närvarande tiden mig förskaffar. Ty hvilken har liknat den i att inom kort rymd innefatta mycket? Ha ej menniskorna i dessa dagars brytningar i sjelfva verket omlefvat århundraden? Och hvad är efter dessa brytningar — som väckte oss med tordönsljudet af en ramlande verld — hvad är, säger jag, mera såsom det varit hafver? Förändringen är lätteligen större, än vi ens tro och förmoda. Den är i allt fall erkändt nog stor, att vi med säkerhet kunne göra följande slutsats; hvad i detta ögonblick, hvad vid denna reformationens tredje sekularfest af dess verkningar ännu fortlefver, sedan alla de inre och yttre förhållanden, under hvilka den begyntes och fortgick, blifvit i grund förändrade, *det* har utan tvifvel utstått ett tidens eldsprof, hvarmed intet annat kan jämföras; *det* måste utan tvifvel vara dess luttrade, oförgängliga frukt och bäst kunna lära oss hvad denna reformation, både till sitt väsende och de ur detta väsende härflytande följder, var. Svaret på de båda första uppkastade frågorna innefattas således redan på visst sätt i svaret på den sista: nämligen hvad är reformationen i förhållande till oss och våra tider? — Jag har genom upptagandet af endast denna fråga satt mitt ämne, såsom många kanske tycka, i den minst fördelaktiga dager. Och jag har gjort det med flit, för att fria en stor sak från skändande förebråelser. Ty hvem vet ej, att dessa sista tiders olyckor kastat en skugga tillbaka äfven öfver de nästföregående åldrar, och i synnerhet öfver de stora forna förändringar, som förarbetat dem hvilka vi sjelfva erfarit? Likasom den, som mot slutet af en resa råkar i något missöde, ofta otåligt fördömer den stund, då han satte ut, så hör man nu väl röster nedsätta reformationen (som från början så hufvudsakligen bestämde de tre sista seklens händelser), om ej rent af anklaga den, såsom källan till alla senare olyckliga förvillelser. Anklagelsen söker, försåtligt nog, att ge sig ett

sken af sanning. Ty hvad är i sjelfva verket klarare än sammanhanget emellan andlig och borgerlig frihet? Om den ena är roten till den andra, hvad är lättare än att förlägga orsaken till alla den senares missbruk och utsväfningar i ett ursprungligt missbruk af den förra, och säga: här sen I nu frukterna, dömen sjelfve om trädets art! Jag talar här ej blott om enskilda svärmares bemödande att para begreppen af reformation och revolution och inbegripa dem bägge i samma fördömelse. Ty hvila ej en mängd dylika dunkla, genom en olycklig erfarenhet mot all frihet fiendtliga föreställningar såsom en pressande tyngd äfven på mer än ett bättre bröst? Skapa de ej den fängelseluft, hvari nu mången, äfven under Guds fria, herrliga himmel, synes vandra? — detta bortdöende från allt högre mod och hopp? — dessa önskningar, som söka jorden och förtviflande endast sakna, endast återbegära alla gamla, längst för detta brutna inskränkningar och band? — Olyckliga, dåraktiga, fega önskningar, som ej veta hvad de söka, och ej känna den fara, med hvilken de omgås! De underjordiska makter besvärjas lätteligen upp, ja sjelfva den med natten beslägtade tystnaden lockar dem. Så har man redan, vid första stillheten efter våra dagars oerhörda strider, sett de dunkla vålnaderna af despotism och hierarki här och der skymta upp öfver synkretsen och lyssnande böja sig fram att höra hvad tiden lider, begärligt spejande det ögonblick då de måtte få resa sin tron öfver en mattad, slagen verld. — Men nej! ännu lefva vi, åtminstone med nog kraft att kunna kämpa mot *skuggorna* — som den unga dagens första stråle i alla fall förtär.

Jag vill mot dessa mörka meningar ej begagna mig af det utnötta skälet, att missbruk ej upphäfver bruket i någon sak, och således ej heller i fråga om frihet. Ja, jag vill medgifva, att reformationen med den sista stora, märkvärdiga europeiska revolutionen står i närmare sammanhang, än man vanligen strax föreställer sig om tvänne till tiden så åtskilda händelser. Dock bör noga märkas, att den senare väl kan anses för en medelbar följd, men i intet afseende för en egentlig verkan af den förra. Ty *två* voro i synnerhet orsakerna till denna våra dagars hvälfning: en inre och en yttre. Den förra låg i tänkesättens strid med de bestående inrättningarna. Och hvar var det denna strid egentligen yttrade sig? Inom den gamla kyrkan eller den nya? Svaret har gifvit sig sjelft. Det goda och lofvärda, som i katoli-

cismen återstod, hade den med reformationen till större delen mistat. Med den söndring, som deraf blef en följd, skilde den äfven sig sjelf från den bättre andan. Den döda formen återstod; ja den förhärdade sig i denna form, fullkomligt trogen sin gamla grundsats att aldrig uttryckligen eftergifva något. I sydliga Europa lyckades det den i det längsta att bibehålla denna form oantastad, åtminstone till det yttre, i somliga länder genom förqväfvandet af all forskning, i andra genom den redan hos folket inrotade liknöjdheten för alla högre och ädlare intressen. Hos *ett* europeiskt folk deremot, som äfven under romerska stolens lydnad dock alltid bibehållit en större frihet åt sin kyrkoförfattning, lyckades detta bemödande mindre; och *här* var det äfven som hierarkien och dess redskap, just i följd af denna större frihet, ej endast genom de bekanta grymma våldsamheterna mot allt hvad protestant hette, utan äfven genom ett verkligt hat mot alla yttringar inom sin egen kyrka af en blott innerligare, kristligare anda, skulle nödgas i verldens ögon blotta sig sjelf för sista gången, och derigenom i allmänna tänkesättet förlora sitt yttersta stöd. Man påminne sig de dunkla, hätska, stat och kyrka skakande förföljelser, som emot de så kallade Jansenisterna i Frankrike (ostridligt de bättre katolikerna) anställdes af jesuiter-orden: förföljelser, som mer än något annat undergräfde denna mäktiga ordens anseende; förföljelser, om hvilkas förhatlighet och uselhet man ej nog hårdt kan uttrycka sig. Jesuiterna störtades. Hierarkiens sista pelare föll. Föraktet för denna makt och allt hvad dertill hörde hade gripit vidt omkring sig och träffade med den yttre helgedomen ändtligen sjelfva det heliga. — Men föraktet för det heliga är döden i samhället och upplöser alla band. Ty samhället är sjelft en förening på god tro; och ingen tro finnes utan tron på det högsta [9]. — Så bildades, närdes, hopades inom den gamla stillastående kyrkans eget sköte dessa olycksämnen, som skaffat sig luft i de förfärliga skakningar, som vi upplefvat. Ej i hvad reformationen *gjorde* låg deras grund, utan i hvad den *underlät* och ej kunde göra. Ej hvad den tog med sig, utan hvad den lemnade efter sig, är hvad genom revolutionen kommit för en dag. — Den andra revolutionsorsaken är likaledes af reformationen blott en medelbar följd, genom den fart och spänning, som denna i allmänhet gaf åt folkens krafter. Denna orsak låg i det europeiska verldsherraväldet, som slutligen förstörande verkade tillbaka på Europas inre förhållanden. Uti ingen tid har verldshandeln,

förnämsta frukten af denna öfvermakt öfver alla jordens delar, allmännare blomstrat, spridt en yppigare välmåga, mer förändrat hela det europeiska slägtets hushållning och lefnadssätt, än i den, som föregick de sista förskräckliga hvälfningarna. I detta obundna, rika, beqväma tillstånd lossades alla forna band, blef det enskilda intresset småningom det högsta, föddes begrepp om en frihet — egentligen en oinskränkt frihet att njuta — som med ingen samhällsordning voro förenliga. Och hvem drömde dock ej i de tider om kommande gyllene dagar? Det var öfvermodets vanliga dröm och vanliga smärtsamma uppvaknande. — Der dessa beqväma frihetsbegrepp sammanträffade med den vilda, snart ingenting skonande stridighetsanda, som hierarkiens föråldrade anspråk närt till fara för staten, *der* föddes dessa utbrott, hvilkas ytterligheter skulle visa verlden hvart en frihet utan grund af tro och rättvisa kan rasa och åter upprepa den verldsgamla läran om huru nära anarkien är beslägtad med despotismen.

Äro de förbi dessa utbrott eller äro de det ej? — Nog af: *vi* lefve redan i en helt och hållet förändrad verld. — Och nu fråge vi: genom hvilken omedelbar, det vill säga, ur sjelfva dess natur härflytande följd har reformationen ännu in i denna närvarande, så förändrade verld sträckt sina verkningar? — Få af de yttre förhållanden, som den skapade, äro qvar, och de som äro det hafva redan en hel annan mening. Det är således i menniskans inre, som vi måste söka denna verkan. Det är någonting oändligt upphöjande, att slutligen finna en stor verldshändelses sista förklarade frukt — i ett begrepp, en känsla: bevis nog, att mensklighetens inre uppfostran är händelsernas yttersta mål. Reformationens hela egentliga ännu fortlefvande verkan låter sig innefattas i ett ord, det är: *tålsamhet*; — ej den falska, som födes af ömsesidig liknöjdhet och är lika förkastlig som sin källa, utan den rätta kristliga tålsamheten, som fördrager, ja kan i Herrans vingård med glädjefull förundran anse mångfaldigheten af alla gestalter och former, i hvilka det eviga, outgrundliga lifvet, rent, ehuru för ögat olika, sig röjer och uttrycker. *Det* är en stor, en gudomlig tålsamhet, en Guds fröjd och herrlighet i naturens och nådens rike, väl värd att med alltid nytt tillbedjande besinnas och betraktas. Hvarför? — Ty denna milda, glada, ur det kristliga hjertats fullhet uppblomstrande fördragsamhet i afseende på yttre former kan endast härleda sig från den ömsesidiga lefvande

känslan, att man besitter och förnimmer det *väsentligas* kraft och rikedom, från hvilket allt trångbröstadt armod, all andens fattigdom är fjärran. Att ega denna känsla rätt är redan i lifvet salighet. O att man fattade det eviga djup af kärlek, saktmod och outtömligt förbarmande, som öppnar sig i kristendomens enkla läror! — Man skulle i en renare spegel, än den klaraste våg erbjuder, skåda all himmelens herrlighet. — På det gemensamma, väsentliga i religionen, på Guds ords kraft till bättring och salighet för en hvar, som det med allvar annammar, har reformationen återförvisat menniskorna, och derför räknar jag en kristlig tålsamhet, växt på denna grund, för den förnämsta, om också ej närmaste, af dess verkningar, — och för en ur dess *natur* härflytande verkning, emedan den, med denna en gång lagda eller återstälda grund, var förr eller senare oundviklig. Våra tiders vigtiga erfarenhet, olyckornas skola har utvecklat och renat den, och — jag säger det med innerlig öfvertygelse — denna frukt är genom inga lidanden för dyrköpt, är herrlig nog att äfven midt ibland ruiner med triumfsång böra firas, såsom ett ädelt förebåd af kommande bättre dagar, hvilka, ehvad öden de ock medföra, åtminstone skola helsas af det himmelska ljusets renare, mildare dag. Hafven I bland tidens tecken icke förmärkt *detta*, hvad är då edert hopp? Hafven I det fönummit, hvad är då eder klagan? — Hafve vi ej upplefvat den tid, då nästan alla Europas makter sluta sig till hvarandra i ett *heligt* förbund, för upprätthållande af kristendomens sanna, väsentliga grundsatser, utan åtskilnad af bekännelser och former? — en stor tanke, den första genom natten. brytande strålen af en ädlare, med religionen åter i förbund trädande statskonst; och jag ville välsigna, äfven midt ibland de otrognas återhållna löjen, den höga själ, för hvilken den först uppgick [10]. Förenar ej denna dag, denna reformationens tredje sekularfest, i den renade lärans första hembygd tvänne protestantiska kyrkor, genom stridigheter allt för länge åtskilda, omkring samma Herrans bord? Ljuder å andra sidan ej denna samma högtids lofsånger fritt upp till den kejsaretron, från hvilken den första af Europas katolska furstar herskar? Hafve vi ej sett i den romerske biskopen olyckans helgd äfven af forna fiender vördas, och hans vacklande steg ledsagas till den stol, som nu ej mera befaller verlden, äfven af händer som honom aldrig hyllat? Måste ej äfven katolicismens halft förstenade, mäktiga former böja sig efter tidens mäktigare anda och nödvändighet? Måste den ej redan, såsom den protestan-

tiska kristendomen från början, träda i ett närmare, innerligare förhållande till det verldsliga samhället, hvilket i hierarkiens system ursprungligen var någonting oheligt, endast af nödvändighet tåldt?[11] Nalkas ej den tidpunkt, då på det gudomliga ordets enda grund *en* kristlig kyrka, under *ett* osynligt öfverhufvud, som är Jesus Kristus, uppenbarar sig öfver allt, änskönt uti mångfaldiga, i allt hvad församlingens menskliga ordning rör, låt vara äfven helt och hållet nationela former? Ja, rättfärdigas ej äfven de djerfvaste förhoppningar genom den kristliga nitälskan, hvarmed det gudomliga ordet nu öfver hela verlden utsprides, och med det alla en renare odlings frukter? I hvilket språk läses det ej? till hvilka landsändar tränger ej eller skall ej dess stilla verkande kraft tränga? — ty Herran kommer med saktmod. Herskar ej nu i sin mildare makt kristendomen öfver en ny verld, för tre hundra år sedan ännu knappt känd, och godtgör med seder, konster, frihet och rätt och evig förhoppning det våld, hvarmed ett allt för ifrigt nit der först upphöjde dess fana? Predikas ej korset äfven på de mest aflägsna stränder? Prisa ej hedningarne, på hafvets öar, Gud och den han sändt hafver, Jesum Kristum? — *Det*, kristlige åhörare, är en skörd af kommande slägten, som ingen hierark skall samla i ladorna, men som fri, i mångfaldig herrlighet, skall uppblomstra till Hans ära, som växten gifver. — Och är en dag den stunden inne, att Europa skall störta från sin höjd, och väldet, med solen, vandra till andra folk och länder; då skall dock dess eviga äras minnesvård skuggas af kristendomens, af den bättre menskligbetens alla palmer, hvilkas frön hon öfver en sent tacksam verld utsått och vårdat.

Vördade församling! så höga utsigter öppnar för oss vårt ämne. Hvad oss och våra dagar angår, så beror kristendomens tröst och styrka ej på ett beqvämligt åtnjutande af förra tiders stora arbeten, utan på ett modigt fortsättande deraf i kraften af en alltid liflig anda. Stort och dyrt är det verk, hvars åminnelse vi i dag återkalle, men endast så återkallade vi det *rätt*, om det sjelft är i oss verksamt till allt skönare, herrligare frukter. Det är detta verks inre mening, som inga dogmers ord oss förklara. Våra betraktelser hafva äfven visat oss den väg, på hvilken det endast kan ega en önsklig fortgång. Skall ej nämligen det saktmod, den kristliga tålsamhet, som vi prisat såsom reformationens sista, renade frukt, åter urarta till en liknöjdhet om alla högre saker, som lättare än man vanligen tror, öfvergår till förföljelseanda för ovärdiga

ändamål; så måste vi allt varmare, allt innerligare omfatta kristendomens väsende? Och hvad är detta väsende? Hvilket budskap hafver oss Kristus fört? Månn' satsers och föreskrifters mängd? Nej. *Så älskade Gud verlden, att han utgaf sin enda son* — och: — *älsken eder inbördes, såsom jag hafver älskat eder.* Det är hans föreskrifter, det är summan af hans bud, och kärleken är lagens fullbordan. — Den dag, då den kristliga församlingens alla medlemmar, med *den* trones kraft, allvar och andakt, som försäkrar om bönhörelse, endrägteligen i denna mening bedja: *skapa i oss, Gud, ett rent hjerta! gif oss en ny vis ande!* — din ande! — kärlekens ande! — då firas den rätta reformationens fest, öfver hvilken ingen annan på jorden finnes. — Och hvi skulle ej vi så fira den på denna stund? Jag säger eder: mer hade vi, blefve vi i denna anda beståndande, fullbordat af dess stora verk, än allt hvad genom våra härars kraft, våra furstars glänsande hjeltemod, vår störste konungs blod för evangelii sak är vordet uträttadt och vunnet. *Ty salige äro de renhjertade. De skola se Gud.*

Och dermed hafve vi äfven uttalat denna högtids sista och yppersta betydelse.

Men nu, då vi fört vårt ämne hit, der det af sig sjelft förenar sig med allt hvad oss är dyrbart och heligt, må det också slutligen vara oss tillåtligt att, i ödmjukhet och Herrans fruktan, oss påminna hvad den allsmäktige genom denna lofliga svenska nation i förtiden velat utföra till befästandet af det stora verk, hvars hågkomst vi begå. — Välsignad vare då först du, hjelte, befriare, fader, hvars vördade minne ej förgår, ej upphör att med tårar dyrkas så länge ett svenskt hjerta klappar öfver denna jord, *Gustaf Vasa!* Ditt folks kärlek, ära och stolthet! Välsignad vare du, som bröt vårt dubbla ok, ej endast främlingarnes tyranni, utan ock de bojor, hvari oss vantron bundit! Och når en dödlig stämma de rum, der dygden finner sin belöning, hör oss du, — på jorden stoft, men i den eviga barmhertighetens sköte en förklarad, säll ande! — hör ännu i dag rösten ur dina tacksamma barns hjertan, liksom ännu i dag du står för vår tankes syn, i afskedets stund utsträckande mot ditt folk dina händer och sägande: »glädjens med mig, mine vänner, öfver det ljus, som i min tid för edra själar är uppgånget!» [12] — Välsignad dernäst, och ej mindre, du lejon på stridernas bana, men mönster af kristlig trohet och mildhet! Älskligaste, herrligaste bland hjeltar! — allt för herrlig att af jorden länge egas; hvarför ditt tidlopp var kort, såsom vårens

herrlighet och blomstrens högsta prakt. — Ende rättvise eröfrare![13] Siste riddare bland konungarne! Blodsvitne för den dyra sak du förfäktade, store, odödlige *Gustaf Adolf!* — Helig, öfver all ting kär är oss alltid din åminnelse, — du som den gudomliga försynen hade utkorat till en god stridsman för frihet och rätt, då våldet ville dem undertrycka! Du som segrande föll och öfverlefde dig sjelf i ditt folks hjeltedater! Med förtjusning lyssne vi alltid till ditt lof, som till oss ljuder likt en evig triumfsång öfver din förtidiga graf. Men lifligare än i dag, på denna högtid åt reformationen egnad, — hvars störste hjelte, näst Luther, du var — lifligare, djupare än i dag kunne vi aldrig känna, att *din* hågkomst ej endast tillhör ditt folk, utan en befriad verld, och i ditt folks sinne ej endast tillhör jorden, utan fäster sig vid himmelen: ty den förenar åtanken på vårt högsta andliga goda med de ärofullaste af våra jordiska minnen. — Vid denna tanke stanne vi, ovillige att med någonting fördunkla dess skönhet och glans. Mycket har vexlat och förändrat sig sedan de forna tider — då svenska ärans sol, utan nedgång, gjorde en dag af ett århundrade — lycka och olycka, upphöjelse och fall, verlden och vi sjelfve. Men ännu tacke vi af hjertats fullhet den högste för tvänne de största välgerningar. Vi äro frie Svenskar och frie kristne. Framtiden står i Herrans hand, och vi gå den med hopp, med förtröstan till mötes. Men uppstode äfven mot oss fiendernas öfvermakt, så skole vi ej glömma *någon* af våra pligter, om i vårt hjerta vi intrycke dessa oförgätliga ord af den store svenske konung, hvars stoft inom dessa murar hvilar oss nära:[14] »I kunnen hota och undsäga oss så mycket eder synes, I kunnen skilja oss från all vår egendom, från hustru och barn, från lif och lefverne; men ifrån Guds heliga, rena ord, och den Guds kunskap vi deraf bekommit hafve, skolen I aldrig skilja oss, så länge vårt hjerta är helt och vår blod är varm».

Gud bevare konungen och fäderneslandet!

ANMÄRKNINGAR.

[1] Att den store lärare, som i fråga om tron här åberopas, är Luther i hans *Förespråk till episteln till de Romare*, behöfver knappt sägas; ty för hvilken kristen ibland oss, som läst sin bibel, är detta herrliga, anderika förespråk okändt? Likväl lärer det i den nya föreslagna öfversättningen af Nya Testamentet vara uteslutet. Hvarför? Kanske derför att detta företal innehåller för mycken kärna för att vara ett företal? — Min röst är visserligen i svenska församlingen blott en endas röst. Men vore den äfven, om möjligt, mindre, så vill jag dock använda den att här för min del protestera emot uteslutande af detta Lutherska förespråk (som så länge, jämte de heliga skrifterna sjelfva, gjort församlingens uppbyggelse) ur en ny förbättrad bibelupplaga.

2 Endast för dem, som ej inse eller i allmänhet medge nödvändigheten af ett högre ljus i andliga saker, än det förnuftet, sig sjelft lemnadt, kan gifva, har reformationsfesten förlorat sin rätta betydelse, eller fått en betydelse som faller utom reformationen sjelf. Ty ehuru nu för tiden medgifvandet eller nekandet af en gudomlig uppenbarelses nödvändighet och verklighet, tyst eller öppet, utgör den egentliga skilnaden i menniskors religiösa öfvertygelse, var dock en sådan skilnad (vida hufvudsakligare än den som förorsakade kyrkosöndringen) vid reformationen hos intetdera partiet på minsta sätt i fråga. I erkännandet af den gudomliga uppenbarelsen i Kristo voro tvärt om bägge öfverens. Striden för och emot uppenbarelsen, i den vanliga kristliga bemärkelsen af detta senare ord, — som efter upphörandet af den materialistiska filosofiens anfall mot religionen någon tid hvilat, tills den emellan teologerna sjelfva i Tyskland nu blifvit å nyo väckt, och emellan de så kallade supranaturalister och rationalister ifrigt förd — denna strid känne vi oss så mycket mindre kallade att slita, som den enligt vår öfvertygelse aldrig endast teoretiskt kan afgöras. Ty om äfven filosofien kunde bevisa möjligheten af en gudomlig uppenbarelse, som väl vore det längsta hvartill den skulle kunna komma, så är dock derifrån till uppenbarelsen sjelf alltid lika så långt som emellan *möjlighet* och *verklighet*. Emellertid vore redan mycket vunnet, om sjelfva hufvudfrågan, hvarom tvistas, först noga bestämdes. Men skarpast bestämmes den på följande sätt. All mensklig kunskap är erfarenhetskunskap. — Denna i sig sjelf identiska sats står fast, man må angående menskliga knnskapsförmågan vara tillgifven hvilket system som helst, och i synnerhet är den, i strängare, renare mening än någonsin, just en följd af den så kallade nyaste filosofien, rätt förstådd, ehuru man vanligtvis föreställer sig rakt motsatsen. — Att medgifva uppenbarelsen såsom en egen högre

kunskapskälla är således att med detsamma medgifva, att det finnes en verklig erfarenhet om gudomliga saker. De som betvifla eller förkasta uppenbarelsen skulle kanske blott genom en *sådan* bestämning af sjelfva frågan anse den för sig afgjord, då en erfarenhet om gudomliga ting vore en erfarenhet uppöfver sinneverldens gräns. Jag får endast upprepa, att med antagandet af uppenbarelsen antages ingenting mindre än hvad som nyss nämdes. *Huru* en sådan erfarenhet förvärfvas, derom lemnar det uppenbarade ordet sjelft den enda rätta anvisningen, enligt dessa Frälsarens uttryck: »hvilken som vill lyda hans vilja, som mig sändt hafver, han varder *förnimmande* om denna lärdom är af Gudi». Kristendomen är endast en verklig inre erfarenhet, och utan denna en mun-kristendom, ett intet; man må i orden antaga så mycket uppenbarelse som behagas. Till en sådan genom eget allvarligt bemödande sökt erfarenhet hänvisar Frälsaren öfver allt. Judarne frågade honom: »ho äst du?» och Jesus sade till dem: *»allra först jag, som talar till eder».* Joh. 8, v. 25. Jag känner intet herrligare svar. Hela den praktiska kristendomens hemlighet ligger deri. Ännu svarar han på frågan ej annorlunda; inbjudande alla menniskor att genom egen erfarenhet lära känna: *hvem han är.*

[3] Den samma kyrkoförsamling i Costnitz, som brände Huss, afsatte 3:ne påfvar och förestälde den 4:de valde (Martin V) med allvar nödvändigheten af en reformation. Samma språk fördes ännu eftertryckligare på kyrkomötet i Basel. Vid påfvevalet år 1503 besvuro kardinalerna vissa punkter, ibland hvilka äfven den, att hvem som blefve upphöjd på påfliga stolen skulle inom 2 år sammankalla ett allmänt concilium till kyrkans reformation. Äfven Julius II, som sedan valdes, aflade denna ed, med tillägg att hvarken han sjelf eller någon annan skulle kunna lösa honom ifrån den, och erkännande sig underkastad bannlysning, i fall han den bröte. En gång påfve tänkte han på ingenting mindre än att hålla den. I en skrifvelse från Leo X:s efterträdare påfven Adrian VI, som upplästes för tyska ständerna på riksdagen i Nürnberg 1522, hör den kristliga verlden deremot med förundran följande språk: »vi vete, att på denna heliga stol i några år många vederstyggliga missbruk och öfverträdelser varit gängse, så att, då allting blifvit förvändt, intet under heller är att sjukdomen från hufvudet farit i lemmarne, från påfvarne i de lägre prelaterna. Vi prelater och andlige ha hvar och en gått sin väg. Det har på länge ingen varit som gjort det godt är, ja icke en enda. Derför är af nöden, att vi gifve Gud äran och ödmjuke våra hjertan, att hvar och en besinnar huru djupt han är fallen och hellre dömer sig sjelf, än att han af Gud med vredens ris skall varda dömd. Derför vilje vi, så mycket på oss ankommer, använda all flit, att först detta romerska hof, hvarifrån allt det onda kanske kommet är, varder reformeradt, så att helsan och reformationen nu måtte utgå från samma ort, hvarifrån skadan och förderfvet till de lägre flutit; och vi hålle oss så mycket mer förpligtade dertill, ju begärligare vi önske, att hela verlden måtte antaga en sådan reformation». (*Marheineke*, Geschichte der teutschen Reformation, Berlin 1816, Th. 2. s. 8, 9). — Klarare kunde ej någon af reformatorerna sjelfva uttyckt sig i ämnet. I samma skrifvelse förliknas Luther af påfven

vid Mahomet. — I anledning af denna påfliga öppenhjertighet anmärker en kardinal (*Pallavicini*, Vera concilii Trident. historia, l. 2, c. 7), att det är bättre, om en påfve är måttligen from, men klok, än att han skulle vara from, men måttligt klok. Den ärlige, måttligt kloke Adrian dog år 1523 efter ett blott tvåårigt pontifikat, som mest utmärktes genom det motstånd, hvarmed kardinalskollegium mötte hans afsigter. Han var en Nederländare och den siste icke-Italienare, som suttit på påfvestolen. Hans förhållande till Karl V såsom kejsarens forne lärare gaf honom denna värdighet, som (så heter det i hans grafskrift) han ansåg för sin lefnads största olycka. — Sedan ha blott Italienare varit påfvar. Redan förut hade man — i synnerhet efter de bägge koncilierna — iakttagit detta försigtighetsmått, från hvilket Adrians val var ett undantag. Derefter synes man ha funnit det ännu nödvändigare att sätta påfvedömets hemligheter utom all fara för den nordiska ärligheten.'

[4] Äfven sedan bannlysningsbullan var utfärdad, men ännu ej i Tyskland allmängjord, skref Luther till Leo X ett märkligt bref af den 9 Sept. 1520. Han säger der bland annat: »det har förtrutit mig, att under ditt namn och den romerska kyrkans sken det arma folket i hela verlden skulle bedragas och skadas. Deremot har jag satt mig, och skall ock sätta mig deremot, så länge min kristliga ande i mig lefver. — — Ty det är dig ju sjelf icke förborgadt, huru nu i många år från Rom förderf till kropp och själ och egendom, och de allra skadligaste exempel i alla onda stycken hafva utgått och liksom öfversvämmat verlden? Hvilket allt offentligen ligger för en dag och är allom kunnigt. — Emellertid sitter du, helige fader Leo, såsom ett får ibland ulfvar, såsom en Daniel ibland lejonen, såsom en Ezechiel ibland skorpioner. Hvad kan du ensam emot så många vidunder? Och om äfven tre eller fyra lärda och fromma kardinaler föllo dig till, hvad vore det mot en sådan hop? — — O du allra olycksaligaste Leo, som sitter på den allra farligaste stol! Sannerligen, jag säger dig sanningen; ty jag unnar dig godt. — — Emot din person har jag så litet företagit mig att rasa, att jag äfven hoppats af dig förtjena nåd och tack, då jag friskt och skarpt angripit detta ditt fängelse, ja ditt helvete». — Derpå berättar han utgången af sina underhandlingar med de påfliga legaterna, sina strider med doktor Eck, och fortfar: »alltså kommer jag nu, helige fader Leo, och kastande mig till dina fötter beder jag, om möjligt är, att du ville lägga hand vid saken och tygel i munnen på de smickrare, som äro fredens fiender och dock föregifva fred. Men att jag skulle återkalla min lära, deraf blir intet. Derpå kan också ingen drifva, utan att bringa hela saken i ännu större oreda. Dertill kan jag också icke lida, att mått och regel mig föresättes i skriftens utläggande; emedan Guds ord, som lärer all frihet, hvarken bör eller skall vara fånget. Om dessa bägge stycken mig lemnas, finnes intet af allt hvad mig åläggas kan, som jag ej gerna skall göra och lida. Ty jag är en fiende af tvedrägt och vill ingen reta eller antasta. Men sjelf vill jag ock vara oantastad; och varder jag retad, så skall, om Gud vill, hvarken målet eller pennan mig fattas. — Slutligen, att jag ej tomhändt må komma för din helighet, bringar jag med mig en liten bok, utgången under ditt

namn, till en god önskan och fredens början, hvarutaf din helighet kan smaka, med hvad för värf jag, ej utan uppbyggelse, gerna måtte omgås, om det vore mig för dina okristliga smickrare möjligt. Det är en liten bok, om man blott ser på papperet, likväl inbegriper den hela summan af ett kristligt lefverne, om dess mening rätt förstås. Jag är fattig, har intet annat hvarmed jag kan visa min tjenst, och med andliga gåfvor är du också bäst belåten». (Luthers *Sämmtliche Schriften*, herausgegeben von J. G. Walch. T. XV. s. 934). Denna här nämda, påfven tillegnade bok var Luthers *Sermon om en kristen menniskas frihet*. Sedan det redan var allmänt kunnigt, att den påfliga bannlysningsbullan ankommit till Tyskland, förklarade Luther detta rykte ändå för en uppdiktad osanning. Då slutligen bullan kungjordes, och Luthers skrifter i följd deraf i Löwen, Köln och Mainz blifvit brända, steg han den 10 Dec. 1520 om morgonen utanför Elsterporten i Wittenberg och uppbrände der offentligen den påfliga bullan.

[5] Wormser-ediktet hade gjort Luther fridlös, hvarför kurf. Fredrik den vise af Sachsen efter riksdagen lät uppsnappa Luther och hemligen föra honom i säkerhet till Wartburg, der han var ett år, eller från slutet af April 1521 till början af Mars 1522. Emellertid hade oroligheterna i Wittenberg, uppväckta genom Carlstadts stormande nit, börjats. Kurfursten, som förutsåg, att Luther vid tidningen derom skulle vilja lemna sin tillflyktsort, med hvilken han aldrig varit särdeles belåten, förbjöd honom det i ett bref. Han finge alldeles ej begifva sig till Wittenberg, påfven och kejsaren skulle ofelbart begära hans utlevererande, och då vore ingen undanflykt möjlig, emedan kurfursten blott förklarat sig vilja skydda Luther, tills han i godo blefve förhörd. Härpå svarade Luther, under resan till Wittenberg, i ett bref dat. den 5 Mars 1522, hvaraf vi meddele några ställen i utdrag. — »Eders kurfurstliga nådes skrifvelse och nådiga betänkande är mig tillkommet om fredagsaftonen, då jag lördags-morgonen ämnade mig bort. Och att E. K. N. med mig menar på det allra bästa, derom göres hos mig intet vitnesbörd behof, utan är jag derom så säker som man menskligen kan vara. Deremot att jag också menar väl, derom är jag säker utaf högre än menskligt vitnesbörd. Till E. K. N. har jag skrifvit af bekymmer, att jag ville trösta E. K. N., ej för min skull, utan för den oskickliga handels skull, som i Wittenberg till evangelii smälek genom de våra har uppstått. Mig har denna jämmer så förkrossat, att vore jag ej säker hos oss är det klara evangelium, jag skulle förtviflat. Allt hvad jag härtills lidit är intet emot detta, skulle ock gerna, om möjligt varit, med mitt lif velat det afköpa. Ty det är så handladt, att vi hvarken för Gud eller verlden det kunne försvara, och ligger dock mig och först och främst det heliga evangelio till last. Det grämer mig af hjertat. Om denna sak, nådigste herre, svarar jag alltså: om E. K. N. vet pet, eller icke vet det, så gifver jag det härmed till känna, att jag ej har evangelium af menniskor utan allena från himmelen genom vår herre Jesum Kristum, så att jag också väl må kalla mig en tjenare och evangelist, och vill det hädanefter göra. Men att jag budit mig till förhör och dom, det har ej skett derför, att jag tviflade, utan af ödmjukhet att locka andra. Men då jag nu ser,

att min ödmjukhet vill lända till evangelii förnedring, och djefvulen intaga platsen, der jag lemnar honom en hands bredd rum, måste jag af samvetes nöd annorlunda vidgöra. Jag har gjort E. K. N. nog, att jag detta år vikit undan; djefvulen vet fast väl, att det ej var för räddsla skull. Han såg mitt hjerta, då jag i Worms inkom, att om der ock varit så många som tegelstenarne på taken, jag dock med glädje sprungit midt ibland dem. — Och emedan fadern af sin outgrundeliga barmhertighet genom evangelium gjort oss till fröjdefulla herrar öfver all död och alla djeflar och gifvit oss all förtröstans rikedom, att vi till honom kunne säga: allra käraste fader! så kan E. K. N. väl besinna, att det vore en sådan fader den högsta smälek, om vi ej skulle förtro oss till honom. — — Detta vare E. K. N. förmäldt i den mening, att E. K. N. måtte veta, att jag kommer till Wittenberg i ett vida högre skydd än kurfurstens. Ja jag håller det före, att jag mer kunde skydda E. K. N., än E. K. N. mig. — I denna sak kan och skall intet svärd råda och hjelpa. Den som mest tror, han kan ock här mest skydda. Emedan jag nu förspörjer, att E. K. N. är ännu ganska svag i trone, så kan jag ingalunda anse E. K. N. för den man, som mig skulle kunna skydda och rädda. Det nu E. K. N. begär veta, hvad i denna sak är till att göra (emedan E. K. N. förmenar sig för den goda saken ännu för litet gjort), så svarar jag underdånigst: E. K. N. har redan gjort allt för mycket, och skulle alls intet göra; ty Gud vill och kan ej lida E. K. N:s eller mitt verldsliga bekymmer. Han vill hafva sig denna sak förbehållen och ingen annan. Derefter må E. K. N. sig rätta. Emedan jag nu ej vill följa E. K. N., så är E. K. N. inför Gud ursäktad, om mig något skulle vidkomma. Men för menniskor skall E. K. N. så sig förhålla, nämligen vara öfverheten och det kejserliga majestätet hörsam efter rikets ordning, och ej med makt sätta sig emot, om de vilja fånga och döda mig. Ty makten skall ingen bryta och emotstå, utan den som henne insatt hafver. — Om E. K. N. lemnar portarne öppna, och håller sin fria kurfurstliga lejd, då de komma att hemta mig, så har E. K. N. gjort hörsamheten till fyllest. De kunna ej begära mer, än att få veta det Luther är hos E. K. N.; och det skall ske utan E. K. N:s sorg eller allsköns fara. Ty Kristus har ej lärt mig att med en annans skada vara en kristen. Men skulle de vara så oförnuftiga att befalla det E. K. N. sjelf skulle lägga hand på mig, då skall jag ytterligare säga E. K. N. hvad som är till görandes. — Härmed befaller jag E. K. N. i Guds nåd. Vidare vilje vi tala, då behof göres. Ty denna skrifvelse hafver jag i hast uppsatt, på det E. K. N. ej måtte för mig vara bedröfvad. Trodde E. K. N., så skulle han se Guds herrlighet. Men emedan han ännu icke tror, så har han ock ännu ingenting sett. Gud vare ära i evighet. Amen». (*Luthers Sämmtl. Schriften*, Th. XV. s. 2378). Luther kom till Wittenberg, predikade der dagligen i åtta dagar och stillade med förundransvärd kraft och lämpa oordentligheterna. — Den följande citationen är ur hans predikningar vid detta tillfälle.

[6] *Marheineke,* Geschichte der teutschen Reformation, T. I. s. 314.

[7] Uttrycket är *Johannes von Müller's. Allgemeine Geschichte* 19 B. 2 kap.

[8] Till kurf. Johan, som skänkt honom några kläder, skrifver han: »Jag har länge uppskjutit att tacka Eders Kurfurstliga Nåde för de skänkta kläderna — men jag vill underdånigst bedja att E. K. N. ej ville tro dem, som föregifva liksom lede jag brist. Jag har ty värr mer, i synnerhet af E. K. N., än jag med godt samvete kan bära; mig höfves också såsom en predikare ej att hafva öfverflöd, begär det ej heller. Derför jag mig strax fruktar, när jag förspörjer E. K. N:s allt för milda och nådiga gunst; ty jag ville ej gerna i detta lifvet blifva befunnen bland dem, om hvilka Kristus säger: ve eder, I rike, I hafven redan eder lön! Dessutom, verldsligen att tala, ville jag också ogerna falla E. K. N. besvärlig, såsom jag vet, att E. K. N. har så många att gifva åt. — Ehuruväl det nu redan vore allt för mycket med det lefverfärgade klädet, så, på det jag må visa mig emot E. K. N. tacksam, vill jag ock, E. K. N. till ära, bära den svarta rocken, änskönt han är mig allt för kostelig, så att, vore det ej E. K. N:s skänk, jag aldrig kunde bära slik kostelig rock. Beder derför E. K. N. ville hafva fördrag tills jag sjelf klagar och beder, på det jag genom en sådan E. K. N:s förekommande godhet ej blifver skygg att bedja för andra, som äro mycket värdigare en sådan nåd». — Brefvet är af den 17 Aug. 1529. (*Luthers Schrift.* T. XXI. s. 289). — Huru Luther bad för andra, derpå kan jag ej afhålla mig att äfven anföra ett prof ur ett bref från honom till kurf. Fredrik af år 1522. — »Jag besvärar ej gerna E. K. N. med förbön och förespråk för andra. Den lust jag deraf har kunde jag väl undvara, men nöden tränger, och kärleken tvingar mig att alltså göra. Jag har förr utur min ödemark (näml. från Wartburg) skrifvit till E. K. N. om Christoffel N** som utaf nöd så långt ifrån sökt mig. Nu söker han mig åter så klageligen, att mig ömkar, och hans elände mig hjerteligen ondt gör, så att jag strax blifvit törstig att skrifva till E. K. Nåde. Jag vill ej gå till rätta med E. K. N. om honom. Jag låter det vara, att han har det förtjenat och är ännu värre värd; jag vet väl att E. K. N:s sinne är uppriktigt, att ingom orätt göra. Åter vet jag, att ingen furste är så from och klok att ej genom honom eller hans embetsmän någon, tör hända, för när sker. David har varit kärnan för alla furstar på jorden, dock gör han orätt emot den fattige Mephiboseth på Zibas angifvelse, II. Sam. 16; — derför göres behof bevisa desto mer mildhet och välgerning, att barmhertigheten må berömma sig mot domen, som S. Jakob säger 2 kap. v. 13. — Derför faller jag E. K. N. till fota och beder underdånligen E. K. N. ville förbarma sig öfver den fattige mannen och föda honom på hans gamla dagar till ändan. Det duger ju ingaledes, att man låter honom så förderfvas och gå och tigga; ty jag förspörjer att armodet gör honom så ondt, att han sluteligen må komma från sina sinnen. Och E. K. N. kan lätteligen hjelpa honom med ett bord, spis, dryck eller annorledes. — — E. K. N. må vara viss, att jag ej lemnar mannen så. Förr skall jag sjelf tigga för honom, och, om det ej hjelper, äfven röfva och stjäla, allra mest från kurfursten af Sachsen, hvad jag närmast finner: ty E. K. N. är skyldig att föda honom. Derför beder jag E. K. N. ville nådeligen för min skull häruti höra mig, på det jag ej nu må tvingas att sådant begynna. Ty jag ville dock vara

ohängd af E. K. N., om jag äfven i sådana nöd röfvade en klenod från helgonen i Wittenbergs slottskyrka. Sådant mitt häftiga och dåraktiga skrifvande beder jag underdånigt E. K. N. ville ej onådigt upptaga». — — År 1527, då en svår sjukdom bragte Luther nära döden, gjorde han följande testamente: »Gud, jag tackar dig af hjertat, att det varit din vilja att jag på jorden skulle vara en fattig och en tiggare, kan derför hvarken lemna hus, åker, penningar eller gods efter mig åt min hustru och lille son. Såsom du har mig dem gifvit, så anförtror jag dem dig åter, du rike, trofaste Gud! Föd dem, lär dem, uppehåll dem, såsom du mig har födt, lärt och uppehållit, o du de faderlösas far och enkors domare!» (*Marheineke*, T. II. s. 245). — De längre ned i texten anförda ställen, der Luther ifrar mot namnet Lutheraner, äro tagna dels ur hans *Trogna förmaning till alla kristna att bevara sig för uppror*, skrifven på Wartburg, dels ur hans öfvermåttan herrliga bref till den ädle riddaren Hartmuth von Cronberg af år 1522. (Se *Marheineke*, T. I. s. 339, 349).

[9] Att staten sjelf ej anser sig blott såsom en tvångsanstalt — hvartill teorien i nyare tider velat göra den — utan såsom en ytterst på god tro hvilande förening, erkänner den och har alltid erkänt genom fordran af trohetsed.

[10] Så skref författaren år 1817 om den *heliga alliansen*. Och med tillfredsställelse påminner han sig än i dag de känslor, som ingåfvo honom detta omdöme: med tillfredsställelse, emedan han än i dag är medvetande af det *goda* och *rena*, som sväfvade för hans blick. På detta har han användt det vackraste och ädlaste uttryck, hvaraf ett menskligt språk är mäktigt. Han har *välsignat*. Han har blott ett ord att tillägga, som i sig sjelft redan är innefattadt i hvad som blifvit sagdt: att liksom det gifves en *välsignelse*, som är den renaste hyllning som af menniska åt menniska kan skänkas, så gifves det äfven en *förbannelse*, till hvilken himmel och jord och änglar och menniskor säga amen. Det är förbannelsen öfver dem, om några sådana skulle finnas, som djerfvas tillåta sig den största af alla profanationer: att nytja det heligaste såsom medel för orättvisa ändamål. (Anm. till 2:dra uppl. 1821).

[11] »De allra lärdaste höllo verldslig öfverhet för ett hedniskt, menskligt, ogudeligt ting, och liksom vore den ett för saligheten farligt stånd. — — Furstar och herrar (som gerna hade velat vara fromma) höllo sitt stånd och embete för intet och för ingen gudstjenst — ville de tjena Gud, så måtte de höra messa och stifta messa. — Sådant måste med mig alla de herrar vitna, som då hafva lefvat och det erfarit; ty min nådigste herre hertig Fredrik, salig i åminnelse, blef så glad, då jag först skref om verldslig öfverhet, att han lät den boken afskrifva och synnerligen inbinda, och hade den ganska kär; emedan han deraf kunde se hvad äfven hans stånd vore inför Gud». *Luthers Sämmtl. Schr.* T. XX. s. 2633 ff.

[12] Orden förekomma i Gustaf I:s bekanta afskedstal till ständerna på rikssalen i Stockholm 1560. *Celsius*, K. Gustaf I:s hist. 2 d. s. 353.

[13] Detta uttryck om Gustaf Adolf är *Schillers* (Gesch. d. 30:jäh-

rig. Kriegs). — Af ålderdomens hjeltar är Gustaf Adolf mest lik, om ej den störste, dock den dygdigaste, — Epaminondas. Han var (i politiskt, militäriskt och moraliskt afseende) för sin tid hvad Gustaf Adolf blef för en senare. »Tar man bort allt hvad hos bägge desse store män blott är tidehvarfvets färg, så torde det vara svårt att finna två mer befryndade andar, två likare karakterer». Så yttrar sig om bägge en af historiens störste kännare i vår tid. *Heeren*, Ideen, 3 T. s. 359.

[14] Närvarande tal hölls i koret af Upsala domkyrka. — Den följande citationen innehåller Gustaf I:s ord till de upproriska bönderna under Dacke-fejden. *Celsius*, 2 del. s. 364.

TAL

I ANLEDNING AF

H. K. H. KRONPRINSENS ANTAGANDE AF HÖGSTA STYRELSEN ÖFVER UPSALA AKADEMI.

Hållet å Gustavianska lärosalen den 11 Juni 1818.

Så många röster hafva redan på detta rum och inför eder — åhörare! — tolkat de känslor, som genomträngt oss alla vid de stora, för hela fäderneslandet så vigtiga förändringar, som den sist förflutna tiden erbjudit, att jag borde misströsta om att kunna fästa eder uppmärksamhet, funnes det ej ännu ett ämne som, då det närmast rör detta lärosäte, tillika väcker åtanken af dess, med fäderneslandets förenade, högsta väl, och i allt afseende är af en beskaffenhet, att det borde kunna elda äfven den medelmåttige talaren, genom erinringen af föremål, som för hvarje svenskt hjerta äro de dyrbaraste.

Vår saknad och sorg, i hågkomsten af hvad vi förlorat, vår tacksamhet mot den gudomliga försynen, i det lyckliga medvetandet af hvad vi ege qvar, ha andra framstält och uttryckt. — Jag är i dag kallad att af alla menskliga känslor mest fira *hoppet.* Jag har att tala *om* fäderneslandets hopp *till* eder, fäderneslandets hopp! — till eder framför allt, I Sveriges ynglingar, i dessa salar församlade under den svenske ungdomsfurstens öga och vård! Denna tanke upplyfter min själ öfver gränserna af det trånga närvarande; — och midt ibland eder, tolk för tvänne åldrar, som ännu ej äro edra, för *ålderdomens* välsignelser, för *mandomens* förhoppning — med blicken fästad på menskliga lifvets ständigt föryngrade skick — med bröstet uppfyldt af alla de känslor, som denna föreställning och tanken på ett okändt mål, i synnerhet i detta ögonblick, väcka, *helsar jag mitt fäderneslands tillkommande dagar.*

Oviss är all framtid. Haf då tack, välgörande natur, att du för oss framstälde den under ungdomens alltid älskvärda bild, och derigenom på jorden gaf hoppet ett rike! Förgäfves talar den mognade och öfvermognade ålderns erfarenhet om fåfängligheten af menskliga önskningar och begär. Förgäfves finner ett af olyckorna förbittradt sinne sin sista grymma tillfredsställelse i att för sig sjelf och andra allt mer insvepa framtidens himmel i moln. Äfven för den olyckligastes son är verlden åter ljus, glad och ny. Liksom ingen natt ännu förmått dämpa morgonrodnans stråle, ingen hösts förgängelse, ingen vinters dvala vårens evigt nya herrlighet och prakt, så födes äfven med hvarje nyburet menniskobröst hopp, förtröstan, lefnadsmod och glädje på nytt, och funnes det en oförsonlig fiende till mensklig lycksalighet, så må han förtvifla, att den, äfven på jorden och i sorgernas och bekymrens hem, är outplånlig.

Är det redan en herrlig, hög betraktelse att skåda och besinna det alltid ungdomliga, såsom en hemgift ur en bättre verld åt de dödliga, beskärda hoppets gudaskänk i och för sig sjelf; huru mycket lifligare rör oss ej dess bild i hvad oss närmast angår och i det uppväxande slägte, som oss sjelfva omger! Lycklig skattar jag deri lärarens så ofta mödosamma lott och kall, att han lefver med alltid unga slägter, liksom i hoppets egen verld; — liknande i sin ålder ett vördigt träd, kring hvilket en ständigt ny vår blomstrar. — Om hans, om föräldrars, vänners, medborgares blick förhoppningsfullt alltid hvilar på denna unga vår, med glad nygirighet forskande hvilka löften om kommande skördar den medför; huru mycket mer skall ej detta inträffa, med hvilken uppmärksamhet och längtan skall ej svaret å den framtiden förelagda frågan förbidas i en af dessa stora, afgörande tidpunkter, då ett helt folkslags öde undergår en vigtig förändring, och, i de första ögonblicken af en ny inträdande tidsålder, all tid synes blott vara framtid, det närvarande knappast varande, ännu outveckladt, det förflutna mer än någonsin förflutet och från oss söndradt! — — En sådan tidpunkt är för svenska folket den som nu är inne. — —

Hvart skole vi då först vända oss, om ej till eder, I Sveriges män i de kommande dagar! till dig, du fosterlandets ungdom, som i de dagar med mognade krafter skall vårda fädrens lemnade heliga arf! — till eder framför andra, I ynglingar, som här under vetenskapers och konsters himmelska,

renande inflytelse på alla bättre bröst, bereden eder att en gång bli samhällets gagn och prydnad? Eder fråge vi — ty allt hvad vi af framtiden förmå att se, det se vi i eder — eder fråge vi, I framtidens män, hvilket tillkommande båden I oss? Hvad ege vi af eder att förvänta? — — Och på det I måtten betänka allt hvad fäderneslandet af eder fordrar, se, unga folk, din blifvande konung träder midt ibland dig — ungdomens herrlige furste, i hela glansen af det behag, som omger lifvets skönaste ålder, förhöjd af redan manliga dygder — den konungslige ynglingen, arfvingen till *mer* än Sveriges tron och *förenade* folks hopp, stolthet och glädje! — Han, som svenska folket bär i sitt hjerta, har också närmast velat förbinda sig med hvad hvarje medborgare i folket mest älskar, med *svenska ungdomen*. Han har tidigt velat omgifva sig med dem som nu, bildande sig till fäderneslandets tjenst, med honom växa hans tidehvarf till mötes, han har tidigt velat vaka för deras väl; och en vård af denna art är det första förtroende en stor fader ur sin hand lemnat i hans hand, liksom till en underpant af sina och Sveriges förhoppningar, då han sjelf kallades att bestiga en tron, som ingen konung skönare förvärfvat. Hvilken herrligare föreställning gifves det väl af allt hvad ett folks önskningar omfatta mest dyrbart, än den som uttryckes i dessa förhållanden — i detta den förste svenske ynglings unga, blomstrande rike? Och efter det närvarandes både sorger och fröjder, i hvilken ljufvare bild kan väl framtiden träda vår blick till mötes? Nej, jag vet ingen skönare, ingen mer rörande! — Så helsar jag då dig — ännu en gång dröjande vid denna föreställning — ungdomliga, framtida, i kraft och dygder, gifve Gud, föryngrade Sverige! mina tankars skönaste bild och mitt hjertas eviga kärlek! Jag helsar dig, bild ur de kommande dagar! Jag åkallar dig, mitt fäderneslands hopp! — med mig alla svenska män. Måtte du kröna våra bemödanden och önskningar med uppfyllelsens rika mått! — Höj *derom* dina böner, du unga slägte, till den himmel, som har behag till skuldfria händer. — Vi bedje med dig. — Och när en känsla af hvad i lifvet har varit kärast bortom den port, genom hvilken ingen återvänder; älskas ett fädernesland ännu i grafven, eller i de ljusare rymder, hvartill den leder, så älske vi att föreställa oss, det äfven de gångna slägter, de gamle hjeltar, de store, framfarne detta Svea rikes konungar, som för den allmänna välfärden haft lif och blod och krafter osparda, att äfven *desse* bedja med oss,

— på det *så* en förenad bön må varda mäktig och huldt upptagen framtränga till *honom*, som har satt sin tron öfver alla jordens troner, men högst och heligast *derigenom*, att han bär en faders namn. — —

»Herre! du hvälfver folkslagens öden.
Herre! din vink ger lifvet, ger döden —
Herre, gif lycka åt konung och folk!»

Vi sade att hoppet, alltid dyrbart, dock är dyrbarast för ett folk i vigtiga, för dess hela öde afgörande tidpunkter, och att för oss ett sådant ögonblick kommit. Visserligen har det kommit. Eller hafven I ej hört, återskallar ej ännu i edra öron det hemska dödsljudet af den sig tillslutande grafven? Den slöts ej om något vanligt offer. Förgängelsens slag utmärka så hvarje ögonblick af tiden, att de vanligen ej ha någonting utmärkande. De äro liksom den svängande pendelns knäppningar i uret. Man har alltid hört dem och hör dem ej. Hvad mer, om hvart och ett af dessa enformiga ljud beteckna ett någonstädes slocknande, och väl för någon dyrbart lif, ett fall, en dödssuck, ett klagoskri? De halka vanda öron förbi; och hvem tänker på, att tiden kan mätas genom oändliga lidanden? — Först då slaget träffar ett högt och dyrt hufvud, hvarvid tusendes väl eller ve är fästadt, fattar dödlighetens känsla också på en gång mängdens bröst; och är den saknade tillika den siste af en ätt, som herskat öfver en lång följd af slägter och med sig i lycka och olycka förbundit deras minnen, så är ett af de ögonblick inne, i hvilka ett helt folk tänker möjligheten af sin egen förgängelse. Ty det är ej blott det närvarandes bortgång som det erfar; äfven det förflutna tyckes dö om igen och än en gång försvinna.

Hvem, i hvars bröst ett svenskt hjerta slår, har ej besinnat denna förgängelsens makt, då den siste *Vasa*-ättling på Sveriges tron till sina fäder samlades? Hvem har ej med älskande, sörjande blickar följt den nedgående solens sista borttynande glans, och åtminstone känt en stunds natt — vore det ock blott en hoppets sommarnatt — i sin själ, innan han vände sig om att knäböjande tacka försynen för en i morgonrodnans prakt uppflammande ny dag? — Jag talar ej om dem, som i alla förändringar, rörde de äfven det innersta af ett folks lif och väsende, endast känna och erfara den yttre förändringen, emedan de sjelfva tillhöra det evigt vexlande och föränderliga, — dem som tycka, att man ock kan byta konungaslägter såsom man byter en drägt, och i glittret af hvarje ny

klädnad beställsamt äflas, tills deras glädjes lösa prydning är för allas ögon trådbar och förnött. Funnes det ibland oss någon af denna art och slägte, så vore han utan allt tvifvel den ovärdigaste undersåte af alla dem, hvilka den store man, som nu till hjeltens majestät lagt tronens, räknar inom sina landamären, — och den samme usling, som tillfället, i fall *äfven det* funne mödan värdt att med en sådan sig befatta, skulle kunna göra till niding. — Nej, den som ej kan känna hvad menskliga skickelsernas vexling har bittert, hvad förgängelsens makt har förskräckande stort, — den som ej kan känna detta som en man, den har ock intet bröst för den rätta glädjens himmelska känsla; och denna känsla är med det djupaste allvar, hvaraf menskliga själen är mäktig, på det närmaste beslägtad. Så äro ock de högtider, hvarmed nu Svea folk och rike firar en ny tids uppgång, af en djupt allvarsam art, — allvarlig, betänklig, hög och vigtig, såsom också de dagars högtid var, då för trenne århundraden *Gustaf Vasa* uppsteg på denna samma tron, till hvars öde det tyckes höra att endast för hjeltar kunna blifva ledig. Då, som nu, stiftades i många afseenden ett nytt Sverige; då, som nu, gaf folkets förtroende bort kronan; då, som nu, måste konung och folk i egna krafter hemta den borgen för bestånd och välfärd, som det förflutna ej kunde ge. Ty *det* är det nyas både nödvändighet och ära, att det måste sjelf lägga sin grund, då det gamla har sin grund redan lagd; hvilket är, hvad vi kallat, det förflutnas åt framtiden gifna borgen. Der denna grund faller bort, der det förflutna ej mer går i god för det tillkommande, der måste det närvarande gå i god för sig sjelft. Deraf följer ock, att hos intet folk för en ny sakernas ordning *någon* säker borgen gifves (sökte det den ock eljest hvar som helst, och i himmelen eller på jorden) utan i *nylifvade medborgerliga dygder.* Här förslå ej de vanliga tillgångarna derpå. Det gäller ingen patriotism till husbehof mera — (och en sådan kallar jag deras, som öfver allting älska fäderneslandet — näst sitt stånds, sin korporations och sina egna intressen) det gäller att våga och vinna, att lefva och dö, att ega allt eller intet: det gäller förenad kraft mot stora svårigheter och hinder, uppenbara eller dolda: det gäller vaksamhet, mod och fasthet, äfven mot de döfvande retelserna af ett skenbart, möjligen bedrägligt lugn. Allt hvad i en sådan vigtig tid, då en nation nyskapar sina öden, ej lifvas af denna anda, är af ondo och leder till undergång — förr eller senare, små-

ningom eller plötsligt, med högljudt fall eller i tyst ömklighet — men säkert! ty äfven den starkaste hand uppehåller ej det folk, som låter sig falla. — Det är denna nödvändighet, som jag efter min förmåga ville på denna stund bidraga till att klart för eder framställa — åhörare! — och i edert hjerta så djupt som möjligt intrycka. Ty det är ju en herrlig, hög, ärofull, ja gudomlig nödvändighet, som här framställer sig för oss och nu i denna nya vigtiga tid, mer än någonsin, gör alla medborgerliga dygders nya lif till *enda* vilkoret för vårt bestånd. — Den som vågar och kan fatta denna nödvändighet rätt i ögat, *hans* glädje är på denna tid den rätta och sanna, och skulle väl äfven fritt och herrligt upplåga för konung och fosterland, strömmade ock blodet med detsamma ur hans ådror. — Den som åter denna samma vigtiga nödvändighet, af oss nu skildrad, ej kan fatta och besinna, — han — må emellertid gå bort och jubilera.

Då jag åkallar de medborgerliga dygdernas gudamakt, hvilken skulle jag prisa först, om ej den som står främst bland alla, och hvars helgade namn är *tro* och *ära* — rena, vördnadsvärda grund för all mensklig sammanlefnad och ordning — enklaste och första bland dygder, och utan hvilken ingen annan finnes? Ty denna är dygden i all dygd, liksom det är det rena, obefläckade ljuset, som i alla färgers prakt sig bryter och röjer. — Med hvilka dyra band är du ej då med oss förenad, hjelte, välgörare, nu herre och konung, som kallad af Sveriges fria, osökta val till en aflägsen strand, dit dock glansen af dina dygder hunnit, lemnade skuggan af den höga lager, som bevakar hjeltarnes lugn, och försakade din egen sällhet (ty man *hvilar* ej under kronan, och tronens purpur är ingen bädd af rosor), för att helt och hållet egna dig åt vår välfärd och lycka, — endast på tron och helgden af ett fritt folks gifna ord! Hade du också till denna heliga borgen för din rätt ej lagt välgerningarnas sköna makt, hade du ej redan mer af oss förtjenat, än någon lön kan godtgöra och uppnå, så borde dock endast svensk-manna tro och ära för evigt och oupplösligt vid dig fästa oss. Nu, då du är *vår* både genom ärans och erkänslans heligaste förbindelser — tvekade vi ett ögonblick att för dig äfven utgjuta sista droppen af vårt blod — så egde vi ej mera valet, om vi *endast* skulle vara de föraktligaste och ärelösaste af menniskor: vi vore tillika de otacksammaste. — Arfvinge till Karlars och Gustavers dygder, regera lyckligt! eller — så vida lyckan ej

står i menniskomakt — dig och Sverige värdigt! Pryd länge den tron, dit du uppstigit ledsagad af våra välsignelser! Må till dig och din herrlige son en lång följd af dygdiga, tappra, konungsliga efterkommande räkna sina anor, — att svenske män, att Nordens förenta folk äfven i en aflägsen framtid måtte säga: vi hafve lefvat frie och lycklige under spiran af Karl Johans, den gode konungens, ätt!

Vände vi oss från betraktelsen af fäderneslandets gemensamma välfärd till hvad oss och detta universitet närmast rör, så finne vi egna, rika ämnen till tacksamhet och glädje. Detta gamla lärosäte njöt alltid från tronen utmärkt nåd och vård. Det har uppvuxit under konungablickar, fostradt af konungahand; ja sjelfva dess namn och de erinringar det återkallar skulle redan ej tillåta en svensk regent, eller någon svensk man, att anse det med likgiltighet. Genom en egen lycka har just på denna ort, i dessa nejder, medelpunkten för våra äldsta, och för så många af våra dyrbaraste minnen, det första tempel åt vetenskaper och konster ibland oss blifvit upprättadt. Här njuter ynglingen ej blott bildningens alla skänker, han erinras äfven i hvarje ögonblick, att han emottager dem af ett fädernesland, som vördnadsbjudande i så många höga hågkomster och bilder träder honom till möte. Ej blott samtiden, ej blott det närvarande med sina rättvisa fordringar står manande för hans blick; äfven forntiden tycks här ännu lefva och — liksom begärande hoppets och kärlekens glädje ännu i grafven — med moderlig tillgifvenhet se ned på en yngre ätt. Eller ha dessa konungagrafvar, hafva Odins högar, der våren ännu alltid med nya blommor betäcker mer än tusenårig förgängelse, har Gustaf Vasas grift i Sveriges herrligaste tempel, har Gustaf Adolfs minne, just i dessa salar, som dagligen eder emottaga, och som på hans vink här restes, har erinringen om de odödliga välgerningar mot denna den svenska ungdomens bildningsskola, som alltid skola blifva bland de skönaste vedermälen af hans himmelska, höga själ; har, säger jag, allt detta aldrig talat till edert hjerta? — Kännen I ej skuggorna, som äro bättre än vi? — Läggen då i hop eder bok, och betänken eder annorledes!

Att utbreda mig öfver vetenskapers och konsters gudomliga art och inflytelse, der de rätt idkas — forntiden dyrkade i dem ledsagarinnor till en bättre, ädlare mensklig sammanlefnad och tillskref dem gudomliga anor — att här tala om detta rika ämne, förbjuder mig både tiden och min egen bö-

jelse. Ty jag behöfver ej i detta ämne öfvertyga och, der jag det behöfde, vore dock min röst öfverflödig. Hellre vill jag göra eder, åhörare, uppmärksamma på en stor politisk fördel af vårt offentliga undervisningsverk, hvarigenom det med skäl må anses för ett vår rätta frihets palladium och vårdtecken. — Man har i den europeiska verlden hört en högljudd klagan öfver de allt för skarpt skilda ståndens olika intressen och någras allt för stora företrädesrättigheter; och denna klagan har ej stannat i ord, den har allt för mycket yttrat sig i gerning och var en bland orsakerna till den verldshvälfning, hvars början vi sett, men af hvars verkningar vi ännu blott förnummit de närmaste och troligen de minst vigtiga. Jag lemnar grunden till denna klagan derhän. Säkert är, att hos oss, der intet stånd ännu förmått undertrycka det andra, der äfven bondens odalfrihet ännu hade en fristad, dylika klagomål med minsta skäl skulle ha blifvit förda. Men det är ej nog, att vår lyckliga författning försäkrar och af ålder har försäkrat åt alla stånd ett verksamt deltagande i lagstiftningen och dermed i fäderneslandets högsta angelägenheter; skola ej dessa särskilda stånd förhärda sig i enskilda intressen, retas genom ömsesidig afund till ömsesidigt förderf och, hvart och ett dragande åt sitt håll, slutligen sönderslita statskroppen, så måste en ständig lefvande gemenskap hållas emellan dem öppen; och den underhålles på intet sätt bättre än derigenom att öfvergången emellan stånden, och från de lägre till de högre, lemnas för all förtjenst *fri*. — *Denna öfvergång* är det som ett väl inrättadt offentligt undervisningsverk erbjuder; och att *vårt* alltid haft denna verkan, är det bästa man kan säga till dess lof, och ett bevis att det, oaktadt enskilda brister, dock i de ädlaste delar uppfyller sitt stora ändamål.

Jag har ofta sagt det, och jag upprepar det här: man kan alldeles ej veta hvar den lärgirige, fattige gosse stannar, som med alla sina små håfvor på axeln, ur föräldrarnes låga koja ger sig in i närmaste lärdomsskola. Mer än en sådan har stannat i rikets högsta embeten och värdigheter och, utmärkt af svenska konungars nåd och nationens aktning, stiftat ädla, ansedda slägter, — eller ock gifvit åt vetenskapernas och vitterhetens rike ett vidtfräjdadt namn, genom dessa odödliga arbeten, hvilka ej äro de sämsta söner en man kan lemna. Exempel af detta slag ha, Gud vare lofvad, aldrig hos oss varit sällsynta. Men denna de högre och bildade klassernas ständiga förnyelse nedifrån är en stor, en ovärderlig förmån

och ett af de utmärkande kännetecknen på ett fritt folk. Ty såsom dessa högre klasser lefva och röra sig i mera konstiga förhållanden, äro de, utan ständig ansats af ny, frisk natur, lätt i fara att stelna i en gång antagna former, hvarigenom den ädlare, lifligare andan flyr. Sammanhang med den moderliga jorden måste hvarje växt ha för att ej dö bort; utan detta sammanhang hjelper honom ej himmelens dagg eller solens stråle. — Toppen skall ej inbilla sig, att han är ett träd för sig, om han ock sitter så högt, att han ej ser sin rot. Stiger ej den närande saften der nedifrån till honom, så ser honom morgondagen förtorkad.

Och när egde dessa sanningar en högre vigt än nu? — En ny tid begynner. Den är ej ny, och bedrager sig sjelf och andra, eger den ej nya, egna krafter; och dessa utdelas af en moderlig natur ej efter menskliga gränsskilnader och vilkor. — En ny tid är förtjensternas regeringstid, eller ock är den redan i sin födsel mer föråldrad än den gamla.

I en sådan tid har den svenska ungdomens furste, då han, gifvande efter för våra varmaste önskningar och med bifall af sin höge, från oss till Skandinaviens troner kallade fader, emottog den för svenska kronprinsar ej ovanliga styrelsen af detta rikets första lärosäte — trädt till det uppväxande slägtet i eget, ännu närmare, innerligare, skönare förhållande, redan i sig sjelft oändligt vältaligare än alla mina ord. Besinnen detta dyrbara, heliga förhållande, I ynglingar! Uppfyllen med dess föreställning eder själ! Intrycken det i edert hjerta! Låten det elda edra krafter i bemödandet att en gång svara mot allt hvad fäderneslandet af eder har rätt att vänta! Och behöfven I exemplet af de medborgerliga dygder, som äro samhällens lif, måtten I alltid skönast finna det hos *honom*, i hvars blick framtiden ser på eder ner! — Med välsignelse följa vi edra banor; och — då de i det tillkommandes dunkel förlora sig för vår syn — tröste vi oss med det herrliga språk, som, vid den vigtigaste högtid för Svea folk, vi nyss hörde och som efterkommande skola upprepa:

Deras konung skall gå för dem, och Herren främst.

Gud bevare konungen och hans riken!

PROGRAM

I ANLEDNING AF

GUSTAVIANSKE STIPENDIATENS ÅMINNELSETAL

ÖFVER

KONUNG GUSTAF DEN TREDJE

vid Upsala akademi 1820.

Ett samfund af medborgare, som endast genom det ädla valspråket: *För konung och fädernesland* velat ge sig till känna, men som vid detta lärosäte njuter den liksom mera rörande tacksamhet, hvilken egnas åt okända välgörare, stiftade för fjorton år tillbaka, med allernådigste tillstånd, det stipendium som vid kongl. akademien bär namn af det *Gustavianska*. Föremålet var att i allmänhet uppmuntra ungdomliga förtjenster i *svenska språket, vitterheten* och *historien;* men stiftarne ville tillika, att deras frikostighet för detta ändamål skulle påminna om det vackra band, som i förflutna dagar först förente dem, nämligen en gemensam liflig beundran och vördnad för en konung, hvars namn skall lefva så länge svenskt språk, vitterhet och historia finnas. Så trädde *Gustaf III:s* åminnelse i spetsen för denna stiftning. Den ämnades att samla ämnen för hans historia, och att under en stormfull tid, hvilkens oerhörda hvälfningar synts blott allt för mycket egnade att uppfylla alla sinnen endast med det närvarandes fruktan eller hopp, bibehålla åtanken liflig af en furste, hvars konungsliga själ var öfver alla skickelser upphöjd; tills den tidpunkt vore inne, då efterverlden med lugn blick och fullständig kännedom kunde döma hvad Sverige i honom egde och förlorade, och då erkänslans språk skall blifva sanningens eget. Sjelf har han ansett denna tidpunkt, då sanningens fulla dag skulle uppgå öfver en mångfaldigt olika bedömd regering, ej allt för snart kunna inträffa, när han förordnade, att den dyrbara pant af hans förtroende, i hvilken Upsala aka-

demi förvarar de af honom sjelf samlade vitnesbörden från hans dagar, först ett halft århundrade efter hans död skulle öppnas. Vid denna tidpunkt upphör äfven Gustavianska stiftningen vid detta lärosäte att mera uteslutande vara helgad åt Gustaf III:s minne, hvilket historien med oförvanskligare drag skall bibehålla.

Vi vilja ej förekomma hennes oväldiga dom öfver en tidsålder, som genom den allmänna förgängelsens lagar allt mer ifrån oss aflägsnas, men som kanske ej skall förlora på att genom afståndet bli satt i en fullare dag. — Den åldrige, vördade lärare [1], hvars välkända stämma sist hördes kalla vetenskapernas och vitterhetens vänner till deltagande i den enkla åminnelsefest, som nu åter förestår, hade i det lifliga ljuset af Gustaf III:s tidehvarf framlefvat sin mannaålders skönaste dagar, hade sjelf af den konung, inför hvilken han i våra lärosalar njöt den äran att förtälja häfdernas minnen, med nåd blifvit omfattad, och då ett ämne, sådant som det närvarande, i senare tider återförde honom till dessa dyrbara hågkomster, älskade man att i uttrycket af hans känslor påminnas derom, att han på en gång talte om vetenskapernas och sin egen välgörare. Hvad mig angår, som, ej med hans egenskaper, nu intager hans plats, jag hör redan till det yngre slägte, som af Gustaf III:s dagar ej har annan erfarenhet att tillbakahemta, än minnet af den lyckliga ålder, då dagens ljus lyser skönare, naturen synes herrligare, bekymren äro fjärran och hjertat utan hat. För mig bestrålades hans tider blott af det unga hoppets morgonrodnad, som, ännu hvilande öfver det faderliga husets frid, förskönade verlden; och de tårar jag vid föräldrars knän grät, då i vår stilla, aflägse bygd likt ett tordönsslag, underrättelsen om den store Gustafs sista, gruf-liga öde inbröt, voro de första jag ännu förstått att egna åt fäderneslandet. Den åter, som efter honom, hvars hand nu tecknar dessa rader, inbjuder detta slägte, eller ett annat, till begående af samma erinringar, skall troligen genom inga ur egen erfarenhet återkallade känslor finna sig förenad med den konung och det tidehvarf, hans ord vid detta tillfälle böra återkalla; de skola för honom falla inom området af det kalla minne, som man af andra lärer. Så försvinner känslan af välgerningarna med dem som dem njutit; men, vi tillägge, så förstummas äfven hatet tillika med de bröst som det närt;

[1] Prof. E. M. Fant.

och de upphöjdare menniskor, om hvilka man nästan alla kan säga: »de ha blifvit älskade; hvarför skulle de ej hatas?» — veta, att det för deras minne finnes ett rum, inom hvars helgade omkrets ej bitterheten når, men der väl tacksämhetens röst och böner våga låta sig höras, äfven inför *sanningens* stränga domstol. Om Gustaf III, såsom konung, skall hon säga: *han vågade tänka stort om fäderneslandet;* och hvilken Svensk, som ännu ville tillägga en förebråelse, han må röra vid hans blodbestänkta stoft och upphäfva, om han förmår, sin hand till anklagelse.

Men det finnes ett närmare, ännu mer rörande förhållande, hvari den odödlige står till detta fosterlandets första lärosäte, som har att berömma sig af många Svea-konungars nåd, men af ingen blifvit omfattad med så mycket personligt deltagande som af Gustaf III. Då nyss vi med förtjusning sågo en ung furste, fäderneslandets kärlek och hopp, hedra våra öfningar med sin närvarelse, liksom till en underpant af det höga hägn han genom en stor faders efterdöme lärt att skänka vetenskaperna, vana att af hjeltarnes slägte älskas och skyddas, då mindes de åldrigare med rörelse de dagar, då man, på dessa åt sånggudinnorna helgade rum, blef varse en konung, afläggande det yttre majestätets glans, herskande med ingen annan än snillets spira, egande en fri själ för dess njutningar midt i elden af brinnande bekymmer, lifvande med sin blick läraren och lärjungen, uppmuntrande den ungdomliga, belönande den mognade förtjensten, lemnande i stora stiftelser och konungsliga gåfvor akademien evärdliga minnesmärken af sin nåd och älskande att kring sig samla de i vetenskaperna stora namn, som, likt en krans af stjernor, i minnets tempel nu omgifva hans eget och vitna om hvad han var för Sveriges ära. Också är Upsala akademis tacksamhet mot sin konungslige välgörare outplånlig; och åt intet samhälle kunde derför, af män som nitälskade för hans ära, pligten att på stadgade tider återkalla hans höga åminnelse, tills den af historien förevigas, med större skäl öfverlåtas, än åt den plantskola för en vetgirig ungdom, som blott känner Gustaf III genom välgerningar, och inom hvars från politiska faktionsbegrepp fridlysta krets man ej vet af annan dyrkan än den som är, likt vetenskapernas eget ljus, oskyldig och ren.

Då, i följd af den Gustavianska stiftningens föreskrift, dess stipendiat, e. o. akademiadjunkten herr magister *Josef Wallin*, redan som talare förr belönad af det vittra samfund,

genom hvars val han vid detta tillfälle intager sin plats, i morgon kl. 4 e. m. på Gustavianska lärosalen kommer att i offentligt tal på modersmålet egna en anspråkslös gärd åt den oförgätlige konungens minne, hvilkens närvaro skulle vi väl förr anropa än din, högborne furste, dyre kronprins, Upsala akademis höge kansler, i ljuset af hvars lifvande blick vi alla med glädje framgå på våra pligters banor? — Men då lyckan att vörda vår högste styresman närvarande ej nu kan oss beskäras; då denna kongl. akademis prokansler ännu från oss är aflägsnad, samt länets vördade höfdinge, och de herrar militärbefälhafvare, hos hvilka det eljest vore oss en angenäm pligt att anhålla det de täcktes hedra oss med sin närvaro, af andra vigtiga göromål äro bortkallade; återstår oss blott att vördsamt inbjuda alla andra vetenskapernas gynnare och vänner, kongl. akademiens herr rektor magnifikus och öfriga medlemmar, samt stadens innevånare af alla stånd, att bevista denna akt; och då, ibland ett fritt folk, äfven det kön, hvars sköna lott i synnerhet behagen och de mildare dygderna blifvit, ej kan vara främmande för de känslor, som fäderneslandets höga minnen ingifva, våge vi äfven smickra oss med dess deltagande i en högtidlighet, hvars föremål för hvarje svenskt hjerta är dyrbart.

Upsala den 14 Juni 1820.

LEFNADSTECKNING

ÖFVER

RIKSRÅDET

FRIHERRE MALTE RAMEL.

Inträdestal i Svenska Akademien den 25 Jan. 1826.

Mine Herrar!

Den, som i detta ögonblick har den äran att få inträda i edert samfund, vill hvarken söka rättfärdiga eller nedsätta edert val. Att tala om sig sjelf förbjuder honom hans egen, att tala om eder förbjuder honom eder blygsamhet, M. H. — I hafven meddelat mig en heder. Jag emottager den med vördnad, och jag skall bemöda mig att bli densamma värdig. Om jag ej i förtjenster kan mäta mig med de namn, som prydt och pryda edert samfund, så finner jag likväl, äfven på denna plats, en egenskap, hvari jag kallar mig eder like. Det är förtjusningen för den svenska äran i ord och gerning, i tal och skrift; det är kärleken för vårt gemensamma språk, så egnadt att i manligt sköna ljud uttrycka ett ädelt folks minnen och hopp, tankar och känslor; det är nitet för svenska vitterheten, att den allt mer måtte bli värdig sina anor samt en gång nämnas och kännas med heder så långt som ryktet om svenska bragder nått. Se der det mål, de önskningar, som förena oss! — De tillhöra ej uteslutande edert samfund. De tillhöra nationen, som inom sitt sköte aldrig skall sakna snillen, hvilka ett sådant mål eldar till ärofulla vakor. Men om detta mål främjas af fria arbetare, så följer deraf ej, att det icke kan främjas af särskildt kallade, eller att de kallade arbetarne ej tillika äro fria arbetare. Sanningens och skönhetens tjenst är ej blott fri; den gör fri. Vägarna till deras tempel kunna vara olika. Målet är ett; sinnelaget hos de

sträfvande är ett. De skola sluta, om ej begynna, med att erkänna hvarandra.

Och behöfdes det en föresyn för det frisinnade omdöme, som ger all förtjenst dess rätt; hvar skulle vi finna den större och herrligare än hos sjelfva den odödlige stiftaren af detta samhälle? För hvilken stråle af det färgspel, hvari snillets glans bryter sig, upplysande och fägnande verlden, var väl Gustafs öga tillslutet? Sjelf snille, hvilket slags snille har han ej utmärkt, belönt, älskat och beskyddat? Jag ser tillbaka på rikedomen af de namn, som upplysa hans tidehvarf. Alla påminna de om *honom*. Talaren, skalden, vetenskapsmannen, konstnären lifvades lika af hans blick, och de sins emellan mest skiljaktiga gåfvor och egenskaper förenades här i en gemensam kärlek. Ingen af dessa män, hvilkas ljus slocknat ibland oss för att åter uppgå i evig stjernglans på minnets himmel, fans, som ej kände sig med denne konung förenad genom ett ännu skönare band än välgerningarnas. Sådan var den känsla, som eldade intill hans lefnads slut på främmande strand äfven *den* författare från Gustafs dagar, hvars skrifter mest aflägsnade sig från hoppet om ett hofs bifall. Sådant lefver det minne, som är ljuset i natten af den åldrige skalds dagar, hvilken från Gustafs tidehvarf ännu är qvar, den ende, och ensam med sin ära. Hvarifrån den gemensamma, rörande, outplånliga tillgifvenheten för denne konung hos snillets söner? — Han egde ej blott belöningar, han egde ett hjerta för deras yrken. Det var detta samma hjerta, som, brinnande för äran, endast ville, att ingen sådan för svenska namnet skulle vara främmande, endast sökte att förena alla dess stjernor till en strålkrans kring Sveas panna. Det var detta samma hjerta, hvars ädelmod äfven segrade i döden och hvars sista suck var förlåtelse. — Gustaf föll. — Den efterverld, som redan sitter till doms öfver hans blodiga stoft, skall utan tvifvel, om den minnes hans dygder, äfven ej förgäta hans fel. Vi ihågkomme, att han vågade tänka stort om fäderneslandet; och gifves ingen heligare eld än ärans, så har Gustaf genom eld renad ingått i odödlighetens tempel.

Enligt konungens afsigt skulle edert samfund, M. H., ej blott vara *arbetande* på vitterhetens fält, utan äfven *dömande*. Man har tadlat denna förening (ehuru i de flesta lärda sällskap bruklig) såsom ett inbrott i allmänhetens högre domsrätt och såsom ledande till ett slags tvång i vitterhetens fria rike. Tadlet synes hvila på lika trånga begrepp om rätt

och om frihet i detta fall, som i så många andra. Liksom skulle något domslut, komme det äfven från den högst uppsatta myndighet, kunna jäfva en upplyst samtids och en rättvis efterverlds dom! Den, som kan tänka sig möjligheten deraf, måste om bägges rättigheter hysa allt för inskränkta föreställningar. — Liksom skulle ett tvång kunna utöfvas genom sådana medel som exempel, lärdomar, gillande eller förkastande omdömen! Finnes här ett tvång, så är det af en vida allvarsammare natur; så rörer det nationens politiska friheter och kufvar yttranderätten i allmänhet. Vitterhetens rike har sjelft ingen tvångsmakt. Den, som här underkastar sig bojor, har att skylla sig sjelf och är egnad att bära dem. Kan således förbindelsen af vittert arbete och vitter domsrätt ej i sig sjelf klandras, — och man kan blott anmärka, att det förstnämda alltid blir det hufvudsakliga, och att den senare, sjelf underkastad en högre domsrätt, till sin verkan helt och hållet beror på sättet huru den utöfvas, och detta åter på den grad af odling och frihet, till hvilken nationen hunnit, — så måste äfven medgifvas, att ej endast den egentliga vitterhetsidkaren uteslutande är i ett sådant samfund på sin plats. Det vinner på att äfven tillegna sig män af utmärkt allmännelig bildning, hos hvilka en sorgfällig uppfostran, umgänget med verlden och offentlig verksamhet ur lyckliga anlag utbildat det riktiga omdöme, den fina känsla, som ej alltid äro förenade med skriftställarens kall. Man kan vara kännare utan att vara författare, liksom erfarenheten ofta nog visar, att man är författare utan att vara kännare. I allmänhet utbildas den önskansvärda förening af egenskaper, som finnes uttryckt i edert samfunds valspråk, M. H., lyckligast genom förbindelsen af det *vittra* lifvet med det som företrädesvis kallas det *verksamma;* åtminstone föder deras fullkomliga söndring alltid skadliga verkningar. Allt för mycket har vitterheten yrkat sin oafhängighet i detta afseende, liksom vore denna ett slags gudomlig bördsrätt. Det är sant, af alla medfödda gåfvor är snillet den herrligaste och högsta. Men ingen medfödd gåfva uppfyller, blott såsom sådan, sitt ändamål. All medfödd rätt är blott en pligt mer. Den grundar inga giltiga anspråk, om ej de tillika förvärfvas. Och hvad den fordrade sjelfständigheten beträffar, så finnes slutligen blott *en* för alla gemensam och utan hvilken all annan är skenbar. Den hvilar i viljan, i karakteren. Den måste förvärfvas. Den förvärfvas blott genom erfarenhet af och strid med den om-

gifvande verlden; och vitterhetsidkaren gör ifrån regeln intet undantag. Allt för låga begrepp hyser denne om sig sjelf och sin bestämmelse, i fall han endast anser sig såsom en blandare af de ur fantasiens verld hemtade färger, som smycka lifvets yta; en konst, för hvilken en ytlig bekantskap med lifvet må anses tillräcklig och en allvarsam kanhända skadlig. Det finnes i sakernas väsende och renaste verklighet en skönhet och höghet af oförgängligare art, liksom en dämpad stråle af den gudomlighet, ur hvars sköte de utgått. Den förmörkas ej af erfarenheten; den frambryter ur densamma såsom solen genom molnen. Man talar om ungdomens idealer. Jag högaktar dem, der de ej äro lärda ord, utan komma ur själen. Men det ideal, som ännu eldar mannens och värmer gubbens bröst, det som uthärdar lifvets prof och införlifvar sig med karakteren, det eger den skönhet, som är sanningens egen. Och det finnes en sådan, upphöjd öfver all den glans inbillningskraften kan ge. Den fördel, vitterheten hemtar af verldserfarenheten, inskränker sig således ej blott till den beprisade skickligheten att ge åt tankarne det uttryck, som är mest passande för verkan på andra. Den griper djupare; den ligger deri, att erfarenheten pröfvar tankarne både till deras grund och deras sammanhang med viljan, och derigenom slutligen äfven ger eller betager dem det *moraliska värde*, utan hvilket skönhetens eget uttryck i en mensklig själ blott är hyckleri och sanningen sjelf osann. Endast genom detta sammanhang med det praktiska lifvet är vitterheten verkligen blomman af en nations kultur; men då är ock fördelen ömsesidig och sträcker sig äfven till det förra. Den äkta skönheten renar sinnet och har ett stort moraliskt inflytande. Lifvande tankens bilder, öfvergår den till handlingens verld och skapar der hvad man egentligen kallar det *ädla* — det rätta, som ej blott bjuder bifall och vördnad, utan som förtjusar. Så är vitterheten äfven en statens angelägenhet, i högsta mått värd ej blott statsmannens uppmärksamhet, utan lefvande kännedom och omsorg. Och finnas nationela inrättningar derför, skulle vi ej med glädje i dem helsa honom såsom deltagare?

Den svenske rådsherre, hvars rum i edert samfund nu intages af en man ur hyddan, prydde genom kärleken till edra yrken, M. H., en lefnad utmärkt af statens högsta värdigheter och en börd rik på lyckans förmåner. Född af en gammal ätt och till en stor förmögenhet, åtnjöt friherre *Malte*

Ramel[1] den sorgfälliga uppfostran, som i allmänhet egnades åt den svenska ädlingen på denna tid, hvilken, i olyckligt minne genom inre söndringar, likväl ej är mindre minnesvärd genom utvecklingen af utmärkta egenskaper och i synnerhet derigenom, att den i vetenskaperna och vitterheten gaf fäderneslandet så stora namn. Efter nioåriga studier vid rikets förnämsta lärosäte ingången i rikets tjenst i konungens kansli och vid hofvet, fullbordade han sin bildning genom vistande i främmande länder, under arbete vid svenska beskickningen först i London, sedermera i Paris, dit han efter hemkomsten från Englands hufvudstad åtföljde grefve Creutz[2], och der han i längre tid njöt lyckan af ett så lärorikt umgänge, i kretsen af Frankrikes då mest lysande snillen. Han var ej ett närvarande vitne till den stora förändring, som utmärkte början af Gustaf III:s regering; men han såg vid sin återkomst till fosterlandet en älskad konung bland ett åter enigt folk och öfverlemnade sig åt hoppet om framtidens lycka. Sjelf knöt han nu bandet med den maka[3], som skulle förljufva hans dagar och som åtföljde honom på den nya plats såsom svensk minister i Madrid, till hvilken hans konungs förtroende honom kallat. Men Gustaf, som redan gifvit friherre Ramel ett rum vid sin drottnings hof[4], önskade snart att sjelf ega honom i sin närmare omgifning och gaf så mycket hellre efter för hans anhållan att få återvända till fäderneslandet[5]. Han bevistade nu föredragningarna af rikets ärenden inför konungen, förordnades till hofkansler[6] och upphöj-

---

[1] Friherre *Malte Ramel* var född 1747 den 27 Maj (g. st.) på Maltesholms sätesgård i Skåne. Fadern: öfversten, riddaren af S. O., kommendören af V. O. med stora korset, friherre *Hans Maltesson Ramel* (1771 den 15 Okt. upphöjd i friherrligt stånd). Modern: grefvinnan *Amalia Beata Lewenhaupt*, dotter af den olycklige generalen grefve *Charles Emil Lewenhaupt*.

[2] Friherre *Ramel* blef, efter 9 års vistande vid Upsala universitet, 1766 e. o. kanslist i kanslikollegii expedition. S. å. hofjunkare. 1767 kommissions-sekreterare i London, hvarifrån han år 1770 flyttades till beskickningen i Paris, men återkom emellertid, efter erhållet tillstånd, till fäderneslandet och begaf sig först efter slutet af 1771 års riksdag med grefve Creutz till Paris, der han förblef till 1776.

[3] Grefvinnan *Amalia Beata Gustaviana Lewenhaupt*, hofmästarinna hos H. K. H. Hertiginnan och dotter af generallöjtnanten grefve *Casimir Mauritz Lewenhaupt*.

[4] Han utnämdes till kammarherre hos H. Maj:t Drottningen samma år, som han kallades till ministerposten i Madrid, 1778.

[5] 1780.

[6] 1781 den 11 Juli.

des få år derefter till värdigheten af Svea rikes råd [7], hvars frejdade namn han skulle bli den siste att bära. Han emottog denna värdighet i en tid, som ej sparade pröfningar och väl var egnad att besanna riksrådet Ramels valspråk: *frukta i lyckan* [8]. Den stormiga aftonen af Gustaf III:s regering och lefnad var snart inne. Ur den inre förlägenheten kastade konungen sig i den yttre af ett krig och bragte derigenom en länge dold söndring i sinnena, arf efter förra tvedrägtstider, till fullt utbrott. Han var ej oskyldig i den våda, hvari riket derigenom störtades. Af de medel, han i farans stund tillgrep, medger man hellre nödvändigheten än rättvisan; och framtiden skall finna, att han medgifvit det sjelf. Han hade gått för långt att kunna gå tillbaka. Men om det ej är en vanlig själsstyrka att ståndaktigt uthärda en straffande nödvändighets lag, så är det en större och en beundransvärd att besegra den; och efterverlden skall ej beklaga Gustaf — i kamp med sig sjelf, med de sina och med fienden — utan att tillika skänka honom en beundran, som en konungs mod i de svåraste omständigheter kanhända aldrig högre förtjent. Det gälde fäderneslandet. Han räddade ej blott dess bestånd, utan i striden mot en öfvermäktig fiende dess ära; och vi önskade se den tid, som egde rätt att förebrå honom, det han dermed gjort för litet. Sig sjelf hade han ej räddat. — Vi vete, att riksrådet Ramel under denna brytning oförskräckt inför sin konung förde sanningens språk. Han hade alltid gjort det med den frimodighet, som hans embete fordrade; ty de mildaste seder voro hos honom förenade med ett hjerta, som aldrig underhandlade om pligtens fordringar. Också behöll han Gustaf III:s aktning och förlorade ej hans vänskap. I svaret [9] på friherre Ramels anhållan att få nedlägga rådsembetet yttrade sig konungen: »eder tillgifvenhet, edra talanger och edra dygder skulle ha förorsakat mig den lifligaste saknad; men i ett ögonblick, då hela styrelsen kommer att förändras, förändrar också det afsked I af mig begären sin natur. Jag ger då dertill mitt samtycke; men jag tror mig ej böra uppgifva edra tjenster och edra råd, hvilka nu

[7] 1786 den 8 April.

[8] *Metuere secundis.* Friherre Ramel hade tagit detta valspråk, då han blef kommendör af nordstjerneorden. Till serafimerriddare nämdes han 1798.

[9] Den 6 Maj 1789. Detta konungens bref finnes i samlingen af hans skrifter.

blifva mig ändå nödvändigare, och hvilka jag skall emottaga med det förtroende, som jag alltid för eder hyst.» Konungen önskade att i ett enskildt samtal ytterligare få förklara sin tanke. Om detta egt rum, har det likväl ej ändrat hans forne rådsherres beslut att draga sig ifrån de offentliga ärendena. »Han gick» — såsom en röst till honom yttrat från detta rum — »han gick, sedan han nedlagt en obefläckad purpur, att i lugnets fristad blifva ett efterdöme, huru pligter emot Gud, konung, fosterland och menskliget af en redlig man i alla lifvets lägen uppfyllas, huru allmänna och husliga dygder samvetsgrant utöfvas» [10]. F. d. riksrådet Ramel hade liksom hans förfäder, till hvilkas boningar han återvände, hvarken behöft eller någonsin eftersträfvat lyckan i hofvets glans. Han hörde ännu till det slägte af svenska riddersmän, som, oberoende genom sin ställning i lifvet, mer voro egnade att sökas af en monarks nåd, än att densamma söka. Hans karakter öfverensstämde dermed; och den tillgifvenhet, han helgat sin konung och medtog i sitt lugn, var så mycket fastare, som den var fullkomligen ren och oegennyttig. Detta af välgörenheten och vetenskaperna förljufvade lugn blef långvarigt. Den kallelse, hvarigenom I, M. H., tillegnade friherre Ramel åt edert samfund, var efter flera år åter den första offentliga gärden åt en förtjenst, hvars blygsamhet tvekade att densamma emottaga [1]. Från offentlig verksamhet höll han sig ännu fjärran och skulle måhända förblifvit från densamma aflägsnad, om ej hans dygder höjt honom till ett förtroende, det dyraste en undersåte kan emottaga. Han kallades ur sitt lugn af en konungs och en faders val, för att vaka öfver dens uppfostran, som då var Sveriges kronprins [2]. Länge och allvarligt undanbad han sig detta ansvarsfulla kall. Men då hans vägran allt mer framkallade värman af den tillförsigt, som till honom sattes, ansåg han för sin pligt att deremot svara. Han uppfylde den med all den samvetsgranhet, som utmärkte hela hans lefnad. Denna begynte mogna för de förluster, som påminna den för evigheten uppfostrade anden om förgängligheten af all jordisk lycka. Hans älskade maka

[10] Friherre *Zibets* svar på f. d. riksrådet Ramels inträdestal i Svenska akademien.

[1] Han kallades den 7 Jan. 1797 till En af de Aderton i Svenska akademien och tog sitt inträde den 30 April 1802 med ett tal om konungarne Gustaf I:s, Gustaf Adolfs och Karl Gustafs förtjenster af svenska språket.

[2] Utnämd till guvernör för då varande kronprinsen den 9 Jan. 1803.

dog [3]. Han hade ej fått tillsluta hennes ögon. Han blef ensam i sitt hus, som var utan egna ättlingar. Tidens åskfylda stormar — utmanade, men oafvärjda — skakade till grunden hans fäderneslaud, och en störtande tron förde det barn utur hans armar, åt hvilket han egnat sin ömmaste omvårdnad. Friherre Ramel ville ej förneka sin sorg och behöfde ej den dölja. Det är de rena själars företrädesrätt att tåla den fullaste dag, att allt hos dem väcker och ingenting försvagar förtroendet; det är endast hvarest ordet är falt och handlingssättet tvetydigt, som känslorna fruktas såsom förrädare. Friherre Ramel återvände till det enskilda lifvet, hvarifrån erbjudna äreställen vid hofvet ej förmådde honom skilja [4]. Den tröst han, näst medvetandet af uppfylda pligter, med sig förde i sin ålderdoms lugn, var hans hjerta värdig. Sveriges sjelfständighet var räddad, och han upphörde ej att tacka Försynen derför. Han lefde att se en tidehvarfvets hjelte, kallad af svenska folkets fria val och ny arfvinge till Karlarnes namn och tron, ingripa i bestämmandet af Europas öden, trygga fäderneslandets sjelfständighet, till Sveriges lägga ännu en krona, genom det knutna brödrabandet emellan tvenne Nordens folk, och åter grundlägga lyckan af Skandinaviens framtid. Han lefde att se hjeltens son svara mot Sveriges och Norges hopp och kärlek; och till skuggan af hans sista lefnadsdagar trängde ännu glädjen af Oscars och Josefinas förening.

Det är blott de förnämsta yttre dragen af f. d. riksrådet Ramels lefnad, som jag tecknat. De äro otillräckliga att återkalla hans bild, sådan den lefver hos dem, som bära hans minne i sina hjertan. Få menniskor ha i umgänget varit mer intagande. Hans kunskaper, hans smak, tidigt bildad genom en förtrogen bekantskap med ålderdomens klassiska mönster, hans verldserfarenhet, förvarad i ett lifligt och rikt minne, hans fina seder, i hvilka en naturlig ädelhet rådde, framför allt det uttryck af en mild och ren själ, som framlyste i hela hans väsende, gåfvo detta umgänge ett eget behag; och denna känsla öfvergick till hjertlig vördnad hos alla dem, som lärde känna honom närmare. Han ingaf den i hofvets salar, han ingaf den i hyddorna. Sedan han sista gången lemnat hofvet och åter besökte sin fädernebygd, hade en

[3] Grefvinnan Ramel dog på Öfveds Kloster den 4 Sept. 1804.

[4] Honom erbjöds 1810 att blifva öfverste-marskalk hos Hennes Maj:t Drottning Hedvig Elisabeth Charlotta, men hvilken heder han sig undanbad.

förvillande anda gripit omkring sig bland skånska allmogen. Äfven hans bönder samlade sig i en hotande ställning på hans stamgods. Deras gamle herre gick förtroligt ned ibland dem, tilltalade dem allvarsamt och lugnt, och de återvände med blygsel öfver sina förvillelser till sina pligter. Hans åsyn, hans tal, hans handlingar utöfvade dygdens inflytelse öfver allt, der känslan för det goda ej ännu var alldeles förkolnad. Det fans ej ett falskt ord på hans tunga eller en uppsåtlig orättvisa i hans själ, har en man sagt, som mer än någon annan var i tillfälle att känna hans innersta. Men han var så långt upphöjd öfver alla egennyttiga, orena bevekelsegrunder, att ett för långt drifvet förtroende till samma tänkesätt hos andra var kanske hans största fel — åtminstone det, hvaraf hans yttre lycka mest led. Sjelf förlät han och glömde äfven otacksamheten; sträng endast emot sig sjelf, mild emot andra. Den olycklige hade ingen varmare vän. Mångfaldiga voro föremålen för hans tysta välgörande, i synnerhet bland denna klass af torftiga, hvilka, efter att hafva sett bättre dagar, kämpa på en gång med nöden och blygseln; och han har dragit försorg, att de som öfverlefvat honom endast kunnat förlora välgöraren, ej välgerningen. — Försynen nekade honom att njuta en faders glädje. Han sökte en ersättning i vården om nära anhöriges uppfostran och lycka [5]. Han njöt sällheten deraf i flerfaldigt afseende, men hade ock derigenom ökat ämnena för de olyckans slag, som träffa till hjertat. En ädel, genom blodets band med honom förenad yngling, åt hvilken han egnat sina sista omsorger, och som förtjente att vara hans ålderdoms hopp, rycktes i årens blomma genom en vådlig händelse från lifvets strand ner i det mörka djupet. Den vän, i hvars sköte han sökte himmelens tröst öfver jordens sorger, vet bäst huru djupt han kände, huru undergifvet han bar denna smärta [6]. Ej långt derefter förlorade han

---

[5] Fröknarna *Sofia* och *Ulla Lewenhaupt*, döttrar af framl. öfverhofstallmästaren, ridd. och kommendören af Kongl. Maj:ts orden, grefve *Ad. Fr. Lewenhaupt*. Den förra g. m. 1) amiralen grefve *Hans Wachtmeister*, 2) f. d. kaptenen i engelsk tjenst *Dardel*, boende i Schweitz. Den senare g. m. kammarh. och komm. af V. O. grefve *Fredrik Ulf Bonde*. — Slutligen *Carl Adam Lewenhaupt*, son af generalmajoren *Charles Emil Lewenhaupt*, och kammarherre hos drottning Hedvig Elisabeth Charlotta. Drunknade under badning vid Haga slott år 1816.

[6] Då denna sorg träffade H. Ex. Ramel, flyttade han till sin vän hofpredikanten *Fuchs* och vistades i hans hus flera månader.

en broder [7]. Han gick att vid sidan af den siste ännu öfrige [8] och i umgänget med en älskad syster, som egnade honom den ömmaste vård, finna lugnet för sina återstående dagar. Mot olyckan bar han den sköld, som ej sviker. Det var den innerligaste, mest lefvande gudsfruktan. Den var själen i hans tänkesätt, i hans handlingar, i hans vördnad för sin öfverhet, i hans kärlek för sitt land, i utöfningen af alla medborgerliga och enskilda pligter; den var själen i hans själ, hans tröst i lifvet och hans hopp utöfver grafven. Slutligen randades morgonrodnaden af detta hopp. Försökande sina krafter den sista dagen i sin lefnad, frågade han den tjenare, på hvars arm han sig stödde, hvad han trodde om den innevarande dagen. »Det blir en sorgedag på jorden, men en glädjedag i himmelen,» var svaret. Och det blef så [9].

Det är af den bortgångnes vänner som jag lånat dragen till denna målning. Jag har känt och känner flere af dem. Deras karakter är mig en borgen för deras sannfärdighet, och deras erfarenhet må uppfylla hvad som fattas i min egen. Likväl intager f. d. riksrådet Ramel ett för mig betydande rum i min ungdoms minnen, och hans rätt till eder uppmärksamhet, M. H., må öfverskyla min djerfhet, om jag med detsamma drager edra blickar till ett ringate ämne. En min ungdoms faderlige vän [10] var genom den första ålderns vänskap med friherre Ramel förenad. I bref yttrade han sina förhoppningar om den yngling, som till honom hade så stora förbindelser, och anmälde honom hos friherre Ramel för en enskild lärarebefattning till det bästa. Ett hans svar blef mig visadt, och hela behaget af dess sköna skrifart förmörkades i mina ögon genom det besked, att inhemtade underrättelser från universitetet, der jag studerade, mer vitnade om min ungdoms flygtighet än stadga. Den unge studenten beslöt att på ett ärofullare sätt eröfra en så vördad mans uppmärksamhet, och emellan harm och förtjusning föddes hans första vitterhetsförsök, som egde den lyckan att af eder, M. H., belönas.

---

[7] Kaptenen frih. *Otto Ramel*, dog år 1817 i Upsala.

[8] Hofmarskalken friherre *Charles Emil Ramel.* Ännu en bror, majoren friherre *Hans Henrik Ramel*, hade dött 1791. Systern, friherrinnan *El. Sof. Am. Beata Ramel*, är enka efter kammarherren grefve *G. A. Sparre.*

[9] H. E. friherre Malte Ramel dog den 31 Jan. 1824 på Öfveds Kloster, efter en lefnad af nära 77 år.

[10] Kaptenen och riddaren af K. S. O. *Bengt Gustaf von Rappolt* död 1814.

Jag såg då friherre Ramel, och jag ser ännu för mig hans vördnadsvärda gestalt och denna blick, i hvilken själens godhet målade sig. Med hans sätt att emottaga mig hade jag skäl att vara nöjd. — Jag återsåg honom ej mer. Men jag behöll från detta ögonblick för hans minne en vördnad, hvilken jag önskade att ej allt för ofullkomligt hafva tolkat i denna stund, då, på det rum han fordom intog, tacksamheten för den heder I mig bevisat, M. H., förenar sig i min själ med känslan, att det var eder jag tillika hade att tacka för den första uppmuntran på vitterhetens bana.

NÅGRA BETRAKTELSER

ÖFVER

DEN STORE GUSTAF ADOLFS TIDEHVARF.

INTRÄDESTAL

I KONGL. VITTERHETS-, HISTORIE- OCH ANTIQVITETS-AKADEMIEN;

hållet den 24 Januari 1826.

Mine Herrar!

Vördnadsfullt tacksam för den heder eder ynnest mig tillagt, inträder jag i detta vittra samfund. Med ögat på de förtjenster det sig förut tillegnat, är det mig ej tillåtet att tveka om edra fordringar, M. H. Jag önskade blott, att mitt bemödande att dem uppfylla möttes af samma godhet, som förestafvat edert val. Då skulle jag med någon tillfredsställelse kunna dröja vid den föreställningen, att jag redan af äldre pligter vid edra yrken är fästad, och i eder välvilja, i edert upplysta deltagande finna nya bevekelsegrunder att söka framgå på en bana, hvars svårigheter äro eder bäst bekanta. — Tillåten mig nu att göra första anspråket på edert öfverseende, då jag vågar underställa eder *några betraktelser öfver den store Gustaf Adolfs tidehvarf!* Det är tidrymden af Sveriges högsta, mest lysande ära. Ämnets storhet tillåter ej dess utförliga behandling, äfven om tidens korthet medgifvit den och mina krafter varit den vuxna. Men det är från höjderna utsigten är vidsträcktast, och jag har vågat välja en så hög ståndpunkt, mera emedan föremålens rikedom här, i hvilken riktning som helst, fängslar uppmärksamheten, än emedan jag tilltror min framställning kunna skänka dem något nytt värde.

Öfverväger man de orsaker, som af sig födde Sveriges deltagande i det öfriga Europas angelägenheter, så måste man

ge förnämsta rummet åt *reformationen*. Dess införande var, sedan riket blifvit friadt från utländskt våld, det första afgörande steget i Konung Gustaf I:s regering; tronens ärftlighet var det andra, och en följd af den makt konungen genom det förra förvärfvat. Om bägge striddes sedermera ett halft århundrade, innan de genom den yngste och störste af Gustafs söner stadgades. Erik föll genom sina bröder och sig sjelf. Johan afvek från alla de grundsatser, hvilka Gustavianska huset hade att tacka för sin makt och Sverige för sin sjelfständighet. Han undergräfde reformationens verk. Genom sin sons uppfostran i katolska läran och till Polens tron närde han de inhemske stores hopp om arfföreningens upplösning och om eget sjelfsvåld under en ny union eller valrikets återlifvade oredor. Sigismund skulle för sin fars förseelser plikta med Sveriges krona, och Karl i bekämpandet af rikets faror finna vägen till högsta makten. Hans väg var blodig. Hans hårdhet ville ej veta af amnestien efter borgerliga krig. Men han hade rättvisan för sig mer i saken än i formerna; och han har otvifvelaktigt räddat sitt fäderneslånd.

Med Gustaf Adolf uppgår glansen af Sveriges politiska storhet — en dag af ett århundrade. Dess afbrott mot den föregående dunkelheten gör åskådaren lätt böjd att här se allting nytt — nya grundsatser, liksom nya framgångar; och, sedan Sverige både upprest och störtat sin öfvermakt genom krig, har man ej varit obenägen att anse denna såsom främmande för fädernesländets sanna bästa, samt att i synnerhet lägga eröfringsperiodens följder den hjelte till last, som först grundade svenska vapnens namnkunnighet. Det är sant: hans person kan aldrig lemnas ur sigte. Utan en Gustaf Adolf hade hans tidehvarf ej uppstått. Men att det föregående likväl beredt hans och redan uppstält alla vilkoren för en verksamhet sådan som hans, det måste man ej förgäta; och vi vilje derför kasta en blick på de flera orsaker, som bestämde denna verksamhet.

Det under Gustaf Vasa pånyttfödda Sveriges första steg på eröfringarnas bana var steget bortom Östersjön; och detta var skedt långt före Gustaf Adolf. Det var Erik XIV, som genom deltagandet i de lifländska tvistigheterna, hvilket hans faders försigtighet hade undvikit, fortplantade oron i sin egen själ på kommande slägter. Sådan var begynnelsen till Svenskarnes krig på andra sidan hafvet. Man måste nu gå framåt eller tillbaka; och framåt fördes man af händelsernas lopp,

som snart gaf Lifland en förut okänd vigt i Norden. Alla de nordiska makterna stötte mot hvarandra här; ty alla hade de velat draga fördel af detta lands inre oroligheter — Ryssland, Danmark, Polen och ändtligen Sverige, på hvars förhållande till alla dessa makter Lifland skulle få ett betydligt inflytande. Här fann Danmark mot oss nya krigsorsaker till de gamla; här försökte zaren Ivan Vasilievitz II, Peter den stores föregångare i planer, att sträcka ryska väldet till Östersjön; och här begyntes först denna hundraåriga strid med och om Polen, som man en gång skulle få rätt att kalla den så länge förvånande svenska vapenlyckans både vagga och graf: — en strid som, sedan en prins af Vasa-huset satt på Polens, med anspråk på Sveriges tron, skulle, emedan den rörde fäderneslandets dyraste intressen, äfven framkalla alla dess krafter. Den gjorde det. Den gjorde i sin fortgång Svenskarne till ett eröfrande folk, orsak lika till stundande ära och olyckor.

Krig med alla sina grannar ärfde Gustaf Adolf efter sin far; och man lärer medgifva, att han blott fullföljde hvad Karl begynt, då han utförde dem. Freden med Danmark, sluten ej utan uppoffringar, hade sin nytta i sin nödvändighet och gaf friare händer mot återstående fiender. Mot Ryssland sökte konungen hellre säkerhet för framtiden än en rysk krona för sin brors hufvud. Han hade sjelf besett lägligheten (skrifver han till sin mor och till De la Gardie) samt funnit, huru nödvändig en säker gräns emot denna makt vore, om han ej med egna ögon ville se Finland och Lifland vid första tillfälle gå förlorade, »så snart Ryssen komme till sine fjädrar igen.» — Huru ärofull var ej freden med Ryssland! Och med hvilka känslor af menskliga sakernas vexling hör ej efterverlden Gustaf Adolf förkunna denna fred för sitt folk! — »Det vore ej den ringaste bland de välgerningar, som Gud fäderneslandet bevisat hade — säger den tjugutreårige hjelten till ständerna efter fredsslutet — att Ryssen, med hvilken vi af ålder lefvat i ett ovisst tillstånd och en farlig lägenhet, nu måst till evig tid släppa det rofhus, hvarifrån han oss till förene skadat hafver; Ryssen vore en farlig granne och ingalunda att förakta; hans landamären sträckte sig från Östersjön till Norra och Kaspiska hafven och ginge det Svarta hafvet nära, han hade en mäktig adel, bönder utan tal, folkrika städer, och kunde föra stora härar i fältet; nu kunde denne fiende ej utan vår goda vilja komma med en båt i Östersjön; Ladoga och Pejpus, Narviska ån, tretio mil breda moras och

starka fästningar skilde honom ifrån oss; nu först vore Sveriges gräns försäkrad, sedan Ryssland blifvit stängdt från Östersjön; och förhoppas jag till Gud, säger konungen, att det skall ock härefter blifva Ryssen svårt öfver den bäcken att hoppa.» Den grund, der S:t Petersburg nu står, der den stolta kejsarestaden befaller öfver det vidsträcktaste rike på jorden, blef svensk. — Af alla Sveriges stora krigiska konungar är Gustaf Adolf den ende som insett, hvilken våda från detta håll en gång kunde hota; och det på en tid, då faran ännu syntes så aflägsen. I Karl XII:s dagar fordrades det icke Gustaf Adolfs snilleblick att se den. Och Karl såg den ej!

Med Polen hade Gustaf Adolf fåfängt sökt förlikning. Att ej göra freden var Sigismunds sätt att föra kriget. »Vår konung är ingen krigsman och kan ej tåla mödor och besvär,» sade den gamle tappre Zamoisky om honom. Men hans envishet i att neka (liksom hade han ännu ingenting förlorat, så länge han ännu ingenting afstått) var tillräcklig att hålla Sveriges krafter i beständig spänning; Polackarne förde hans vapen, och aflägsenheten var hans bundsförvandt. Emellertid upphörde han ej att här söka stifta oroligheter, att mot Sverige uppväcka nya fiender, att genom hemliga utskickade och utspridda skrifter förmå sina forna undersåtar till affall från en regering, hvilken han allestädes förestälde såsom dem orättmätigt och våldsamt påtrugad. »Hvem var jag — säger Gustaf Adolf, då han för ständerna omnämner dessa vanmäktiga försök — hvem var jag, att jag någon tvinga skulle, då jag kom till regementet? Var jag ej en sjuttonårig yngling, som ingen sådan auktoritet hade, dermed någon kunde tvingas? Hvad makt hafver jag brukat till sådant tvång? Hvad krigsfolk hafver jag litat på? Hvad utländsk makt och bistånd har jag haft att i verket sätta? Sannerligen jag hafver aldrig, näst Gud, litat på någon annan makt än den, som af svenske mäns trohet kommer.» — Om de så ofta började och genom återupptagna vapen så ofta afbrutna underhandlingarna med Polen, åt hvilka Sigismund ej ens ville låna sitt namn, yttrade slutligen Gustaf Adolf: att han ansåge dem för en »barnlek», samt »att man måste taga svärdet i den ena handen och freden i den andra, för att komma till ett slut.» — Han måste slutligen nöja sig med det sexåriga stilleståndet. Men han behöll eröfringarna i Lifland och de preussiska hamnarna, och dessa fälttåg i Lifland, Kurland och Preussen hade varit hans härs krigsskola. Svenska infanteriet och artilleriet blefvo de

första i Europa. De förändringar, bestående hufvudsakligen i en större rörlighet af alla vapen, infördes, hvarigenom Gustaf Adolf i krigskonstens historia gjort epok. — Hans krigs-aga var sträng. Ordning och arbetsamhet herskade bland hans soldater. I ett svenskt läger visste ingen hvad sysslolöshet ville säga. Dess befästning påminte genom sin styrka ofta om Romarnes militäriska arbeten. Sjelf var Gustaf Adolf den förste geniofficer på sin tid.

Vi äro vid det ögonblick, då Sverige skulle få en vigtig inflytelse på Europas öden, genom deltagandet i den stora strid, som slutligen tryggade reformationens politiska existens. Var det en osvensk statskonst, som föreskref detta deltagande? — Vi kunde först fråga: var det rätt, var det ädelt att antaga sig de förtrycktas sak, och, i fall denna fråga besvarades med ja, låta den slutsatsen, att saken var svensk, följa af sig sjelf. Beslutet var Gustaf Adolfs. Sättet hvarpå det utfördes var äfven Gustaf Adolfs; och ingen annan hade utfört det som han. Men för öfrigt var Sveriges deltagande i detta krig genom Europas och fäderneslandets egen ställning i allmänhet så förberedt, som någon politisk händelse kan det vara. Det gälde en sak, med hvilken Svenskarne redan länge hade införlifvat sina dyraste intressen. På reformationen hade Gustaf Vasa grundat sitt verk. Reformationens faror efter honom i Sverige hade tillika varit rikets och frihetens. Anfallssystemet emot protestantismen hade äfven sträckt sig till Norden. Man hade under Johan III sett försöket göras till hierarkiens återupprättelse. Hvad skulle man ej vänta sig af hans son, så öppen för Jesuiternas inflytelse, att Johan sjelf slutligen, fast förgäfves, varnade honom för dessa fäder, hvilka, säger konungen, »voro vane att ha ena foten i predikstolen och den andra i rådet?» Upsala mötes beslut uppstäldes mot dessa faror. Med yttersta svårighet, men ej mindre ståndaktighet, utkräfde man och vann af Sigismund dess bekräftelse; och ständerna sjöngo Te Deum deröfver i Upsala domkyrka, liksom öfver en vunnen seger. Sigismund, hvilken, »såsom han trögt lofvat hade, ej heller höll det längre än emellan Upsala och Stockholm» — för att nytja ett Gustaf Adolfs uttryck — lemnade riket med flit i oreda efter sig, förgätande att han der äfven lemnade en furste, född att i oroliga tider herska. Upsala mötes beslut var den högtidliga bekräftelsen på gemensamheten af Karls och svenska folkets sak. Det var hans verk, det fullbordade hans faders, det lade grundvalen till hans

och Gustaf Adolfs tron. Med skäl betraktades det på den tiden såsom bålverket för fäderneslandets både andliga och verldsliga friheter. Karl egnade sitt lif, som regent, åt dess försvar, och Sigismund skildes deraf mer från Sverige än af klippor och haf. Kriget mot denne konung antog derigenom äfven karakteren af ett religionskrig och framstäldes under denna synpunkt för folket från tronen. I sjelfva verket var det blott ett enskildt uppträde i den allmänna striden om reformationens bestånd, hvilken snart delade Europa; och i det stora kriget skulle detta Sveriges krig så mycket lättare öfvergå genom Sigismunds nära förbindelse med det habsburgska huset. Fiendtliga planer af spanska hofvet hade verkligen sträckt sig till Norden ännu i Karl IX:s tid under kriget med Danmark. En konungens egenhändiga anteckning talar derom [1]. Redan Karl kunde derför sysselsätta sig med förslaget om ett allmänt protestantiskt förbund. Alla de förbindelser, hvilka Gustaf Adolf knöt med förenta Nederländerna, med England, med Frankrike emot Österrikes öfvermakt, kunna anses af Karl förberedda och voro ingalunda främmande för hans politik, ehuru närmare faror mest upptogo hans verksamhet. Vänskapen med tyska protestanterna hade han anbefalt sin son i sitt testamente. Henrik IV:s mord uppehöll blott för kort tid utbrottet af ett stort europeiskt krig, hvilket sedermera upplågade, emedan det hade sin grund i tidens egna förhållanden. — Så såg äfven Gustaf Adolf Europas, protestantismens och sitt eget läge. »Sakerne äro så vida komne», skref han den 1 April 1628 till Axel Oxenstjerna, »att alla de krigen i Europa föras äro blandade uti hvarandra och vordne till ett». — Så nära ansågs denna tidens stora angelägenhet röra äfven de nordiska rikena, att de förtryckta protestanternas anhållan om understöd förmådde Sverige och Danmark att sluta tvistigheter, som fortfarit efter den sista freden och nära verkat utbrottet af nya fiendtligheter, och att, då Kristian IV 1625 väpnade sig för den gemensamma saken, Gustaf Adolf, ehuru ännu sysselsatt med en annan fiende, äfven hade erbjudit sin hjelp. — Emellertid hvälfde sig faran närmare. Kristian förlorade emot Tilly sin här, mot Wallenstein sina stater på fasta landet och återfick sina länder mot uppoffringen af sina bundsförvandter. Wallenstein fick Mecklenburg i förläning, sedan han fördrifvit dess hertigar, som voro Gustaf

---

[1] Enligt Palmskölds samlingar.

Adolfs slägtingar, bemäktigade sig Pommern, tog titel af kejserlig amiral öfver Östersjön, belägrade Stralsund och hotade Sverige, hvars fullmäktige skymfligt blefvo afvisade från kongressen i Lübeck. Spanien hade lofvat en flotta i Östersjön, och Sigismund erhöll österrikiska hjelptroppar. Också hade Gustaf Adolf redan 1628 lemnat hjelp åt staden Stralsund, hvars belägring Wallenstein med förlust måste upphäfva. Samma år hade ett utskott af alla fyra stånden i Sverige blifvit sammankalladt för att öfverlägga om de tyska angelägenheterna. Ständernas fullmäktige yttrade, att så väl kejsarens tyranni mot Sveriges trosförvandter som hans plan att utvidga sin makt till Östersjön, hvars herradöme af ålder hört under Sveriges krona, å konungens sida rättfärdigade ett krig, som kejsaren i sjelfva verket redan begynt. Helst önskade de, att kriget måtte föras utom Sveriges gränser. Detta yttrande gillades genom riksdagsbeslutet i Stockholm år 1629 af samtliga ständerna: för den rättvisa saken ville de våga välfärd och lif. I rådet, der konungen utförligt framstälde ämnet från alla sidor, understöddes den meningen, att man borde inskränka sig till ett försvarskrig, i synnerhet af riksrådet Johan Skytte. [2] Axel Oxenstjerna, för öfrigt i politiska grundsatser Skyttens motståndare, var äfven för ett försvarskrig i Tyskland. Han förde sedan 1626 styrelsen i Preussen och deltog ej personligen i dessa öfverläggningar, men hans brefvexling med konungen och hans senare yttranden i rådet undervisa om hans tänkesätt. Han rådde att fortsätta det offensiva kriget i Preussen och derifrån ha ett vakande öga på Tyskland. Gustaf Adolf, som sjelf en gång varit böjd för denna mening, ändrade sig och hade — redan före stilleståndet med Polen — beslutit öfverföra kriget till Tyskland. Det var att rakt gå på ändamålet; ty här var sätet för den gemensamma faran. Frankrikes bemedling medverkade att befria honom från det polska kriget [3]. Men dess politik hade ingalunda bestämt honom, såsom af många falskeligen föregifves, och subsidietraktaten med denna makt slöts också först sedan konungen redan 6 månader stridt på tysk botten. Beslutet kom ur hans egen ädelmodiga själ, och aldrig har något blifvit fattadt mera med hjeltemodets förtröstan. »I kunnen lättare bevisa svårigheterna än jag möjligheten, — skref han till Axel Oxenstjerna

---

[2] Angående Johan Skyttes åsigter om krigföringen, se anm. vid Bd. 6, sid. 127.

[3] Stilleståndet med Polen slöts den 16 Sept. 1629.

den 5 Mars 1629, — hvarför jag, hvad jag förmenar uträtta, hellre vill bevisa i verket än på papperet». Likväl dolde han ej för sig vidden af de faror, hvilka han gick till mötes, storheten af det arbete, åt hvilket han uppoffrade sig. »Jag anbefaller eder — sade han till rådet, då det slutligen enstämmigt röstat för det tyska kriget — detta verk, att I eller edra barn derpå måge se en god utgång, hvilken Gud förläne. Jag ser mig ingen rolighet mer hafva att förvänta förr än den eviga roligheten.» — Hur hans aning uppfyldes, veta vi.

Vi ha sökt visa sammanhanget emellan Gustaf Adolfs krig och fäderneslandets intressen. Att dessa voro oskiljaktiga från ännu högre bevekelsegrunder, att det var den ädlaste frihets sak, i hvilken Gustaf Adolf stridde, segrade, stupade, att han var en mensklighetens välgörare, lärer ej betaga honom rätten att tillika kallas sitt fäderneslands, eller, då han åtnjuter verldens, mot honom förminska alla Svenskars eviga tacksamhet.

Utan uppoffringar vinnes intet stort ändamål. Man vet hvad den fred, som slutade det tretioåra kriget, men som ock stadgade en europeisk folkrätt och för halftannat århundrade bestämde det europeiska statssystemet, kostade alla de krigförande makterna och framför allt det land, som var stridens skådeplats. Hvad skulle den ej kosta Sverige? Ett fattigt, föga talrikt folk, men med enkla seder och krigiska dygder, hade här beredt utslaget i en stor verldsangelägenhet; och man måste antaga, att i dessa egenskaper dess egentliga makt och rikedom låg, då man ser det till den grad umbära andra hjelpmedel. Man kan svårligen uppvisa en fullständigare tafla af allmän nöd, än den som erbjuder sig åt åskådarens blick vid Gustaf Adolfs anträde till regeringen. Och likväl står denna nöd så nära svenska ärans mest lysande dagar! Huru länge hade ej riket förut varit skakadt af de häftigaste inre oroligheter, omvexlande med yttre faror! Men aldrig märker ock betraktaren tydligare skilnaden emellan de vådor, som skapas af stora krafter, hvilka sträfva till jämvigt, och dem som födas af flyende krafter, hvilka sträfva till upplösning. De förra äro de moraliskt friska folkens ungdomsöfningar, de senare de förderfvade folkens straff. Ett stort syfte, fäderneslandets andliga och verldsliga frihet, hade i ett århundrade eldat Svenskarne. Riket hade under Karl IX utkastat de sista för dess bestånd farliga ämnen ur sitt sköte, utgjutit sitt eget blod, men ock renat det. Man ser stridens värma i Karls

dagar ej sällan framkalla handlingar af den mest heroiska uppoffring. De voro af Gustaf Adolfs tidehvarf de uppgående strålarne, hvilka skulle samla sig kring honom, som sjelf förenade kraftens och mildhetens dygder. Ty hans anträde till regeringen var tillika tidpunkten af partiernas försoning. Förtjusningen för hans egenskaper befästade den; och svenska historien skulle bekräfta — hvad flera nationers förr och senare lärt — att enighet i sinnena, ingjuten efter inre oroligheters svåra beståndna prof, är epoken för en stor nationel kraftyttring. Gif ett folk i ett sådant ögonblick ett värdigt mål, och det eröfrar det!

Emellertid skulle krigens långvarighet nödvändigt af sig kasta stora inre missförhållanden. Folket, tryckt af hopade bördor, hade länge tagit ära i vedergällning för eländet, tills det förmärkte, att denna så dyrköpta ära gifvit anförarne en ofantlig vinning. Den högre adeln, som hemma satt vid styret och ute befalte härarne, syntes ensam ha dragit frukten af eröfringarna. Många hade, i en på lysande förtjenster rik tid, samlat en ganska stor förmögenhet. Kronan var fattig och fortfor icke dess mindre att i det längsta vara ädelmodig. Folket var utarmadt och såg skäl att ej mer vara tacksamt. — Allt bidrog på denna tid att upphöja svenska adeln, utan någon aristokratisk plan. Likväl fans ock en sådan, såsom regeringsformen af år 1634 visar, beräknad på befästandet af det första ståndets makt. Den var ett verk af Axel Oxenstjerna, — i alla afseenden Sveriges *störste* aristokrat, utmärkt snarare genom republikanska än monarkiska grundsatser, den mest frihetsälskande af sitt stånd, men, lik en romersk patricier, mätande dess storhet efter den storhet han ämnade fäderneslandet. — Samme man, som flera gånger i rådet till sina medbröder kunde yttra: »det menen I vara frihet att ingenting gifva till kronan» — »det är orsaken till alla Sveriges olyckor, att konungarne ha efter rikets tarf velat hafva och adeln intet gifva» — »för våra beqvämligheter måste vi ej låta folkets bästa stå tillbaka; svenske bönderna äro ett fritt folk» — samme man kunde till de vid 1642 års riksdag öfver kronogodsens försäljning klagande bönderna med hårdhet svara, »att de måste veta det frälsemän äro i landet». Men den man, som så tänkte och talade, var ock den samme, som tvänne gånger upprätthållit svenska sakerna i Tyskland, då allt syntes förloradt, nämligen efter Gustaf Adolfs död och efter slaget vid Nördlingen, — den samme som var själen i den kraftful-

laste förmyndareregering, som något lands häfder kunna uppvisa, och som slutade sin styrelse med en fred sådan som den i Brömsebro. Kristinas högtidliga tacksägelse för så höga förtjenster till den, som hon kallade en stor minister hos en stor konung, och hvilken, — tillade hon — i besittningen af en stor makt, likväl aldrig mot henne glömt en undersåtes pligter, — var utan tvifvel det ärofullaste ögonblicket af Axel Oxenstjernas lefnad. Det var ock för honom det sista, som förljufvades genom tacksamheten hos Gustaf Adolfs dotter, hvilken sedan för sin myndighet syntes frukta granskapet af ett så stort namn. Den af drottningen fortsatta frikostigheten skulle slutligen kunnat bringa största delen af rikets jord i adelns ego. Då ändtligen, efter westfaliska freden, ej blott de för kriget beviljade utskylder fortforo, utan Kristina såg sig nödsakad att fordra nya, öfverlemnades till henne vid riksdagen 1650 å de tre ofrälse ståndens vägnar denna märkvärdiga skrift, hvari de klaga att eröfringarna kommit enskilde, ej riket till godo, fordra skydd mot adelns anspråk och våldsamheter samt yrka reduktion af all från kronan afsöndrad egendom. Dermed var den fråga väckt, hvars slutliga afgörande i en framtid skulle förändra rikets författning. Kristina kunde blott uppskjuta dess afgörande. Den ståndsstrid, som blifvit dragen under hennes domstol, ökade för ögonblicket hennes makt samt gaf henne friare händer att, emot de stores önskningar, bestämma tronföljden; och hon gjorde detta på ett sätt, för hvilket efterverlden så mycket mer bör hålla henne räkning, som hon dervid endast rådfrågade fäderneslandets väl. Men utsigten för framtiden visade, att den endast lysande delen af hennes regering var förbi. I skuggan af lagrar på tronen uppfödd, hade hon mer än någon njutit dess glans. Att visa sig äfven öfver denna upphöjd, var — hon kände det — den personliga ära som henne återstod. För en regents svåra, uppoffrande pligter hade hon ej haft kraft eller håg. I sjelfva verket återstod för en svensk monark blott tvänne vägar: — nya eröfningar eller reduktion. Karl Gustaf beträdde den ena, Karl XI den andra. Kristina kunde ej gå någondera.

Men då man i adelns för en tid vunna öfvermakt på de öfriga medborgarnes bekostnad ser skuggsidan af Gustaf Adolfs tidehvarf, så måste man ej förgäta, att långvariga och lyckliga krig skulle framför andra nödvändigt upphöja det företrädesvis krigiska ståndet, och att detta i ingen tidrymd af fäderneslandets historia med större egenskaper godtgjort stora rättigheter.

Hvilken skola af hjeltar och statsmän bildades ej kring Gustaf Adolf! Hvilken svensk konung, förè och efter, kan deri med honom jämliknas? Men i ingenting säkrare, än i en sådan omgifning och ett sådant arf åt kommande slägten, igenkänner man själens storhet och det äkta snillets lifgifvande värma på tronen. Huru stå enväldets tider ej i detta afseende tillbaka! — Man skall ytterligare ej öfverse, att de förderfligaste yttringarna af de stores missbrukade makt, hvilken sedermera gjorde de stränga botemedlen nödvändiga, ej tillhöra Gustaf Adolfs och Oxenstjernas tid, utan en senare, i hvilken öfvermodet parade sig med svagheten. Sjelf var Gustaf Adolf så litet vän af aristokratiska anspråk, så ömtålig om sin makt, att en eljest högt förtjent medborgare, riksdrotsen Per Brahe, efter hans död kunde yttra, att konungen för denna orsak varit böjd »att kasta handen i andras privilegier». — Man skall slutligen ej förglömma, att äfven i rikets inre förhållanden Gustaf Adolfs tidehvarf gör en stor epok, — genom ståndsförfattningens bestämdare utbildning, genom lagskipningens förbättring och stadgande, genom de offentliga ärendenas första ordentligare fördelning, genom skapelsen af svenska manufakturerna, framför allt genom stiftningen af det offentliga undervisningsverket, hvars fader den odödlige konungen är, och hvars verkan, varaktigare än vapnens lycka, allt sedan i Sverige öppnat skickligheten vägen till de högsta äreställen. Man skall ihågkomma, att dessa svenska statens då befästade rötter öfverlefvat krigens ära och olyckor, aristokratiens faror, enväldets missbruk, sedan frihetens, samt ändtligen våra dagars skakningar, och att det är i skuggan af det åldriga starka trädets grenar, som närvarande slägte än lefver. Så verkar den sanna storheten genom århundraden. Men äfven der dess jordiska frukter synas förgängliga, äro de — förvandlade till minnets skatter — ett folks ädlaste egendom och elda till efterföljd i dygd, om äfven på olika banor. Af seklers vapenskiften ega vi blott namnkunnigheten qvar. Men återkastad på sig sjelf har Svea i det gamla hafsomflutna hemmet ej blott ännu igenkänt sig, utan äfven en broder. På bägges af en hjeltehand knutna förening hvilar, under Gud, framtidens öde; och med tillfredställelse slutar jag dessa betraktelser öfver Gustaf Adolfs tidehvarf med anförande af profetiska ord, som väl kunna lämpas till hans fäderneslands nu förändrade lycka. Axel Oxenstjerna plägade i rådet yttra, såsom Gustaf Adolfs egen tanke, att endast tvänne sätt för Svenskarne funnos att blifva starke och trygge: de borde endera,

sedan de en gång gått öfver Östersjön, sluta med att förvärfva sig herraväldet öfver detta haf genom besittningen af alla dess kustländer, eller ock — lemna allt, hålla en stark flotta, lägga sig inom svenska klippor och skär och lefva i landet sins emellan ense, — »då ingen skall dem lätteligen med fördel antasta» [4].

---

[4] Senatsprotokoll för den 15 Juli 1636 och den 6 September 1641, i Palmskölds samlingar.

LEFNADSTECKNING

ÖFVER

ERIK SJÖBERG (VITALIS).

(Företal till hans Samlade Dikter, utgifna år 1828.)

Till allmänheten öfverlemnas härmedelst allt hvad som återstår efter den unga, allt för tidigt bortryckta skald, hvilken under namnet *Vitalis* förvärfvade sig ett namn, som skall öfverlefva honom. Hvad här erbjudes samladt är till största delen förut bekant och af allmänheten med bifall emottaget. Skörden hade kunnat blifva rikare (hvad hade den, menskligen att tala, ej kunnat bli, med längre lif och bättre lycka!), men döden skördade skalden, och med snart domnande hand har denne åt lågorna offrat alla de dikter, som under plågornas mellanrymder sysselsatt hans sista år.

En af den aflidnes närmaste vänner emottog med hans bifall vården om de redan bekanta skrifternas samling och utgifvande och uppfyller härmedelst sitt uppdrag. Anordningen och valet äro hans. Mig har han anförtrott att beledsaga samlingen med ett förord, och jag gör det. Ej såsom ville jag tala för ett namn, som ej behöfver förespråkare och i lifvet hvarken sökte eller älskade beskyddare; utan emedan utgifvaren, som ansett en enkel teckning af skaldens lefnadsöden såsom den bästa inledning till hans skrifter, ej sjelf har velat allmängöra det utkast han i detta afseende författat och har trott, att jag, med personlig kännedom af den bortgångne, lättast skulle kunna begagna det. Jag har haft ännu ett skäl. Jag aktade den aflidne högt; hans minne är mig dyrt och kärt; den känsla, hvarmed jag kastar en blomma på hans tidiga graf, skall ej tillräknas mig såsom fåfänga.

Erik Sjöberg — ty sådant var hans verkliga namn — föddes den 14 Januari 1794 i Ludgo socken i Södermanland af fattiga föräldrar[1], som året efter sonens födelse bosatte sig i staden Trosa, der fadern varit arbetskarl. Den unge Sjöberg, född och uppfödd i den torftighet, som sedan blef hans trogna följeslagerska genom lifvet, var från barndomen kroppsligen svag. Med bekymmer såg fadern hans oförmåga till kroppsarbete, hans brinnande lust för läsning, som tillfredsställdes ur lånta böcker, hvilka förgäfves undangömdes, under det näfver och täljda spånor ofta måste företräda papperets ställe vid hans skriföfningar. En satirisk brefvexling med en jämnårig gosse i Trosa var hans första författareförsök. De bägge kämparne möttes på öfverenskommen tid och ort, aflemnade ömsesidigt sina epistlar och gingo hem att rusta sig till ny tankestrid. — År 1806 om hösten skref skolmästaren i Trosa, hofpredikanten Kling, till en mödernefrände af den unge Sjöberg, att han i sin skola hade en gosse med de utmärktaste anlag, men allt för fattig att kunna fortsätta sina studier. Ett litet sammanskott skedde, hvarigenom Sjöberg sattes i stånd att i Mars 1807 afgå till Strengnäs, der han blef inskrifven i första klassen af trivialskolan. Under den vid samma termins slut anstälda årliga examen med gymnasisterna hörde han för första gången Virgilius expliceras. Ämnet var det bekanta stället ur Æneiden, der hjeltens vandringar i underjorden beskrifvas. Den poetiska skildringen intryckte sig så djupt i den unge lärjungens själ, att ej ett ord gick förloradt för hans minne; och han brukade förtälja, hur han, återkommen från skolan, fann Virgilius i sin slägtinges bokförråd, tog boken med ut på marken och, under landtmannaarbeten vaktande svinen vid en grind, läste med stor förtjusning hela den beskrifning, som så lifligt fäst hans uppmärksamhet. Med denna skarpa, utomordentliga fattningsgåfva och underhjelpt af någon enskild undervisning om somrarna, hvilka han merendels tillbragte hos sin nämde frände[2], genomgick han på *tvänne år* Strengnäs skola och flyttades 1809 till gymnasium, hvilket han 1814, af missnöje med en lärare, hastigt lemnade, ehuru icke dess mindre med hedrande, välförtjenta vitsord. — I språken voro hans framsteg i syn-

---

[1] Fadern *Erik Sjöberg;* modern *Beata Sara Broling*, af en gammal prestslägt inom Strengnäs stift.

[2] Prosten doktor *Adolf Lundgren* i Husby Oppunda, hvilken dog såsom senior bland rikets presterskap.

nerhet utmärkta. Redan på gymnasium hade han genomgått ett betydligt antal af de latinska auktorerna, läste Pindarus och de attiska tragikerna och hade i de österländska språken grundlagt de insigter, som vid universitetet väckte hans lärares uppmärksamhet och bifall. Med denna skatt af kunskaper i de gamla språken var de nyares lärande honom en lek, och hans vänner omtala den ojämförliga lätthet, hvarmed han på detta fält var likasom hemmastadd.

Redan som gymnasist hade han bland kamraterna ett stort namn för sina poetiska anlag, och var, såsom nyss blifven student, den utmärktaste deltagaren i en på gymnasium redan bildad ungdomlig literär förening, hvars medlemmar sins emellan täflade i skrifter på prosa och vers. Sjöberg, som afgått före sina unga vänner till akademien, stod denna tid med dem i liflig brefvexling (ett göromål, som han i senare tider hatade) och utbytte i synnerhet med Nicander ömsesidigt skrifter och granskning. De flesta af dessa tidigare försök har författaren förstört. Några finnas qvar från år 1816, men äro ej upptagna i denna samling.

Femtio riksdaler riksgäldssedlar för första Upsala-resan och ersättning af tryckningskostnaden för en exercitii-disputation var det sista understöd han af sin förr omtalte frändes välgörenhet erhöll. Sjöberg, delande fattiga studerandes vanliga lott, förvärfvade med andras lärande sjelf sitt uppehälle, och dylika så kallade konditioner upptogo hans mesta tid intill 1820. Men den pedagogiska sysselsättningen var föga förenlig med hans poetiska kallelse, och ett ständigt, stundom af omständigheterna förtyngdt, yttre beroende ännu mindre med hans ytterst finkänsliga inre sjelfständighet. Hans säges ej länge ha trifvits på något ställe, utom på det sista, Vallby prestgård i Upland [3], der han ännu de senaste åren sökte och fann en kär fristad för återhemtandet af helsa och krafter. Ifrån 1820 till hösten 1825 vistades han utan disciplar i Upsala och lefde för det mesta, med otrolig sparsamhet, af ej särdeles betydliga stipendier och det ännu obetydligare hans skrifter kunde inbringa. Den första lilla samlingen, som uppträdde under namn af *Dikter af Vitalis* [4], utkom i Upsala mot slutet af år 1819 och åtföljdes under loppet af 1820 af

---

[3] Hos prosten Collinder.

[4] Vitalis uppträdde som författare första gången i Kalender för Damer för år 1820, hvilken utkom i slutet af år 1819. Dessa *Dikter af Vitalis* trycktes jämväl då särskildt.

tvänne häften *Senare Dikter*. En ny tillökt upplaga af de förstnämda utkom 1821, och ändtligen 1826 i Stockholm *Nyare Dikter af Vitalis*. Dessa äro de källor, ur hvilka närvarande samling uppkommit, med få, till större delen af författaren sjelf utmärkta eller föranledda undantag.

Sitt författarenamn tog han af den dag, då han lemnade sina första dikter till tryckning. För honom sjelf synes det likväl haft äfven en annan härledning och, såsom en sammanfattning af orden *vita* och *lis*, ej oegentligt ha utmärkt en *lefnad*, som i sjelfva verket var en oupphörlig *tvist* med verlden och ödet. Sina första dikter dedicerade han en vacker Decemberqväll till *Fullmånen*, såsom det påstås, efter en ordvexling med sin vän Nicander, hvilken på samma tid tillegnade H. K. H. Kronprinsen förstlingarne af sin sånggudinna.

Då denne ädle furste om våren år 1822 åter besökte Upsala, fästade skalden hans uppmärksamhet, och han täcktes nådigst tillägga honom ett årligt understöd af 200 r:dr banko till vinnande af den filosofiska graden. Efter ett år — troligen det bekymmerfriaste Vitalis på länge öfverlefvat — begynte han sätta sig allehanda betänkligheter i hufvudet angående detta understöd. Den som skrifver detta hade fått sig uppdraget att till honom öfverlemna de terminligen öfversända penningarna. Först efter hans död har jag erfarit, att några frågor af mig angående hans poetiska arbeten och en yttrad önskan, att han måtte försöka sig i ett större ämne, hos honom föranledt den förmodan, att det furstliga understödet vore förenadt med några större anspråk på hans författareförmåga, än han kände sig i stånd att uppfylla. Dertill kom en aftagande helsa och ett derigenom förminskadt hopp att kunna med ansträngning fortsätta studierna. Nog af: en vacker dag mot slutet af vårterminen 1823 kommer han till mig och afsäger sig understödet med mycket lugn och stor bestämdhet, anförande såsom skäl, att då hans försvagade helsa ej mer tillät honom att tänka på filosofiska graden, och således ändamålet med Hans Kongl. Höghets välgerning ej af honom kunde ernås, han ansåg sig pligtig att från densamma afstå. Med stor möda kunde jag förmå honom att emottaga den tillfälligtvis något öfver tiden fördröjda remissen för det innevarande halfåret. I bref till kansliråde af Tannström fullbordade han sedermera sin afsägelse. Han lemnade nu också akademien, såsom det tycktes, i de tankar att ej mer dit åter-

vända, utan söka ordination såsom prest. Ett närmare betänkande, ett allt mera lidande bröst synes ha afskräckt honom från denna bana. Han återkom till Upsala oförmodadt och begynte utan någons vetskap sina tentamina till filosofiska graden. De afbrötos genom en blodstörtning i Januari 1824, en följd af ansträngningarna. Han återstäldes så vida, att han kunde försöka en erbjuden kondition hos öfverstelöjtnanten baron Wrangel på Tibble i Södermanland. Ett nattläger i oeldadt rum under resan ådrog honom ett nytt anfall. Han framkom högst svag, men begagnade de första vunna krafter att, under det hans vänner trodde honom sväfva mellan lif och död, än en gång infinna sig i Upsala; fullbordade här med denna jernvilja, som var honom egen, förberedelserna till sin examen, undergick den med utmärkt heder, tog lagerkransen vid den derpå följande promotionen i Juni 1824, samt besjöng denna högtidlighet i ett humoristiskt poem, som, i slutlig öfvergång till lågande allvar, visar hvilka höga föresatser sväfvade för hans själ.

De få år, som återstodo af skaldens lefnad, äro väl egnade att visa fåfängan af menskliga förhoppningar. Efter att ha tillbragt sommaren hos sin vän, prosten Collinder, återkom Vitalis höstterminen 1824 till Upsala, i tanke att der söka en docentur. Olyckan ville, att docenturerna under de lärare, för hvilka han mest utmärkt sig, voro endera besatta, bortlofvade eller åtminstone ej för honom tillgängliga, och det leder ej till förmånligt omdöme öfver de gällande akademiska författningarna och bruken i detta hänseende, att både han och flere andra skickliga unga män, som efter den nyss inträffade promotionen vid universitetet önskade att qvarstanna, hyste samma önskningar med samma utgång och måste vända sina tankar annorstädes. Vår vän dröjde ännu ett år vid akademien såsom enskild lärare för en son af majoren grefve Lewenhaupt, i hvars hus han åtnjöt mycken godhet, tills denna lärarebefattning upphörde med lärjungens inträde vid kongl. krigsakademien. Vitalis riktade nu sin blick till hufvudstaden. Här ville han se lifvet i stort och skildra dess vexlande taflor, och unga vänner sågo redan i den ära, han skulle förvärfva, målet för ett lifligt hopp. Han kom — *enslingen i öknen*, såsom han profetiskt karakteriserat sig sjelf i en af sina skönaste dikter — för att ibland bullrande obetydlighet smaka hela bitterheten af en ung svensk författares lott, som vill lefva af sitt snille. Med möda fans en förläggare till det lilla

häftet af hans Nyare Dikter. Hans sångmö tystnade. Vitalis' namn på en och annan öfversättning [5] visade, att han arbetade för bröd, och likväl var detta ej tillräckligt. Han hade litat på sin försakelse och sparsamhet, hvilka han kunde öfva i en grad, som för de fleste skulle vara otrolig. Dessa dygder kunna göra inskränkta tillgångar dryga; med *inga* öfvas de lika bittert som fåfängt. För första gången måste han, om äfven hos vänner, sätta sig i skulder utan utsigt att dem innan kort gälda. Striden var förlorad. Priset, hvarför hans starka själ oupphörligt kämpat på försakelsens väg: detta pris, hvilket han utan tvifvel, blott med helsa och fysiskt oförminskade krafter, såsom segrare på ett eller annat sätt skulle eröfrat — oberoendet — var satt utom gränsen af hans jordiska förhoppningar. Hans sista försök på lyckans trappa var att bli skolmästare i Thorsåkers socken uti Gestrikland och kröntes ej af framgång. Han måste återgå under det privata lärareok, som han fordom afkastat för att gripa till lyran. Senast vistades han i presidenten Poppii hus, der han läste med två gossar och fyra flickor och blott utmärkte sig genom sin flit och sin tystnad. Emellertid härjade den länge närda fienden inom hans bröst lifvets återstående krafter. Han blef sängliggande. På sin egen begäran och för att vara närmare läkarens vård flyttades han till kongl. serafimer-lasarettet, hvarest han efter 16 dagars vistande stilla afled den 4 Mars 1828 kl. mellan 6 och 7 om morgonen. Några få vänner, äfven den som skrifver dessa rader, följde hans jordiska öfverlefvor till deras sista hvilorum på Kungsholms kyrkogård, der biskop Thyselius i ett enkelt och värdigt tal tolkade allt hvad en blick på denna graf innebar lärorikt och rörande.

Vitalis — med detta namn, som ej med honom dött, vilje vi fortfara att nämna honom — var till växten lång, smal och mager, och hade någonting eget, i första ögonblicket frånstötande, i sitt väsende, men som, lifvadt till löje, harm eller ädelt allvar, behagade och fängslade utan att förlora något af sin originalitet. Kindens stundom skarpa rodnad röjde den lungsigtige. I all yttre verk och gerning var han egentligen tafatt. Det sträckte sig till hans rörelser, till hans gång, som, häftig med slängande armar, redan gjorde honom till ett

[5] Ett par af Washington Irvings arbeten äro af Vitalis öfversatta.

föremål för uppmärksamhet. Sällan hade en stark och eldig själ fått en bräckligare hydda. Icke dess mindre, eller kanske just derför, behandlade han den egenmäktigt och hårdt såsom ett blott redskap för sin vilja. I vinter och köld såg man honom merendels utan öfverrock, kanhända lika mycket af nödvändighet som föresats. Sträng mot sig sjelf, var han det äfven mot andra och helt och hållet utan hvad man kallar konsiderationer. Hvad han fann löjligt och tadelvärdt gisslade han, äfven offentligen, till och med hos sina bästa vänner, och detta var honom så naturligt, att han kunde förundra sig öfver, att det blef ämne för förundran, och efteråt som förut bemötte de förolämpade såsom om ingenting passerat. Det var en verklig oskuld i hans fiendskap, ej bemängd med en enda droppe hat, och den någon gång cyniska penseln har väl aldrig blifvit förd af en renare hand. Särdeles ömtålig var han i fråga om förbindelser, och den, som dermed äfven i bästa afsigt ville tämja honom, var ej säker, att han ej genast skakade af sig banden såsom lika många bojor. Likväl var han ända till svärmeri känslig för både vänskap och kärlek. De innerliga dikterna till Laura gälde ett verkligt föremål, en ung och älskvärd flicka, nu lycklig som maka och mor, om hvilken Vitalis äfven efter 10 års skilsmässa ej utan den märkbaraste rörelse kunde höra talas. Skönare har troheten i döden knappast uttalat sig än i den herrliga sången *Under en sjukdom, till Laura.*

Fasthet, redlighet, renhet voro de aldrig misstämda grundtonerna i hans väsende, som för öfrigt syntes och verkligen var en sammansättning af kontraster. Liksom hans fysik var motsatsen till hans själsstyrka, så var själen sjelf i många afseenden sin egen motsats, visande bredvid och om hvarandra vekhet och kraft, blidhet och stränghet, ödmjukhet och stolthet, öppenhet och misstänksamhet, löje och smärta, barnslig nyck och manligt förstånd. *Menniskans* beståndsdelar voro äfven *skaldens*, och den högre harmonien fattades bägge. Torftighet, bekymmer, lidande grepo ock allt för ofta in i det underbara strängaspel, hvars renade klang nu tillhör högre sferer. Vitalis' språk är äfven bilden af en själ, som arbetade att få sitt rätta uttryck. Det är stundom hårdt, stelt, skrofligt, matt, — stycketals rent och förtjusande. Det är ej ett vatten, hvars rännil med lindrig konst ledes att afspegla hvarje mötande blomma. Det är en metall, som smälter för inre eld och då drifver helgjutna, klingande former. I allmänhet är

Vitalis såsom skald ojämn, — öfver medelmåttan eller under. Mest lycklig förefaller han mig i början och slutet af sin korta bana. Mellantiden, utmärkt genom de båda mellersta, äfven allt för snart på hvarannan följande häftena af hans utgifna dikter, betecknar ock ett slags stillestånd och mellanstånd i hans bildning, ur hvilket han ryckte sig upp genom ett utbrott af polemik mot de förr hyllade mönstren. Det var ett kraftsprång ur götisk och ännu mer ur fosforistisk imitation, hvaråt han under ett slags hvila öfverlåtit sig. — Intressant genom denna psykologiska betydelse, har denna polemik ej heller bort saknas i samlingen af hans skrifter, och jag gör mig intet samvete öfver, att den är riktad emot personer, af hvilkas vänskap jag hedrar mig, men om hvilkas toleranta tänkesätt jag också är säker som om mitt eget. Derför vill jag just här offentligen förklara min kärlek och tacksamhet för det fria öppna ynglingaförbund, som kallades Fosforister. Hvad de i ungdoms öfvermod förbrutit har endast skadat dem sjelfva. Hvad de egde och verkade sant och godt känner jag, och det skall förblifva. Skämtets pilar ha i alla fall förlorat sin bitterhet på ett fält, der dödens redan i mer än en riktning ilat.

Genast vid sitt första framträdande väckte Vitalis uppmärksamhet genom sina anlag såsom komisk och humoristisk författare. Dessa voro visserligen gedigna, och kanske har, för att hinna förträffligheten, det endast fattats honom en rikare åskådning af verlden. Nu var han för mycket stängd inom sig sjelf och sin närmaste omgifning. Han grep derför kanhända för ofta till parodien af det alldagliga och bekanta (ehuru den under hans pensel har en egen kraft), eller förirrade sig i det resonnerade komiska, som föga duger. Den lätthet och glädtighet, som leker på tingens yta, saknade han dessutom nästan helt och hållet. Hans komiska kallelse var en af en högre art. Det äkta löjet är en blixt ur själen, som med ens gör den träffade dårskapen transparent; det är så långt skildt från oförmågan af allvar, att tvärt om ur känslans, fantasiens och förståndets djup dess underbaraste dagrar tända sig, och dess mest strålande gnistor tillhöra en stor enkelhet och sannfärdighet i karakteren. Det *själfullt* komiska är det högsta och tillika det samma som det *humoristiska*. Och hvem kan neka, att i denna oefterhärmligaste af alla gåfvor Vitalis var utmärkt? — om man äfven medger, att han ej alltid är sann och ledig.

Hans förkärlek för detta slags poetiska verksamhet synes äfven deraf, att dikter af sådan art — ibland dem ett komiskt och polemiskt poem af större omfång — längst sysselsatte honom, ehuru han slutligen sjelf förstörde både detta och alla sina öfriga handskrifter. Till en samling af de redan tryckta dikterna — den enda egendom, hvarmed hans obetydliga skulder kunde betalas — gaf han deremot sitt bifall, talte äfven om att sjelf genomgå dem och syntes böjd att utdöma den polemiska delen deraf. Ännu de sista dagarne af sin lefnad gjorde han några ändringar och uteslutningar, hvilka blifvit samvetsgrant iakttagna; men att på egen hand eller med någon annans biträde fullborda en granskning, som författaren knappt hann börja, dertill har utgifvaren med skäl ej ansett sig berättigad. Vitalis' skrifter framträda derför i det hela sådana de af allmänheten redan kändes, med oförminskade både fullkomligheter och fel; och i denna gestalt säkert lärorikast för bedömandet af författaren.

Sedan hans mor dog, år 1823, hade han känt sig allt mer ensam i lifvet. Han var detta modershjerta — det enda, som för honom klappade på jorden — med den ömmaste, gränslösaste kärlek tillgifven, delte med den gamla modern sina små tillgångar och försummade aldrig att, så länge hon lefde, göra, oftast till fots, sina vallfarter till Södermanland för att besöka henne.

Med brutna krafter uppgaf han äfven slutligen hoppet om auktorlig ära; och kanske var detta det fullkomligaste i den *Försakelse*, som han himmelskt besjungit. I flera af hans dikter råder en verklig längtan till grafven, ett begär att skiljas hädan, att lefva oförgängligt *Den frommes lif* och vistas med *Den bästa vännen;* och hans tålamod under plågorna, hans lugn och förtröstan i döden öfverensstämde med dessa tänkesätt. Thomas a Kempis *Om Kristi efterföljd* var hans sista, mest älskade läsning.

PROGRAM

VID

DEN ALLMÄNNA JUBELFESTEN

ÅR 1830.

Så är sagdt, att till kejsar Ludvig den fromme sändebud kommo ifrån de svenske, hvilka ibland andra ärenden förmälte: »att många bland deras folk åstundade emottaga kristendomen, att deras konung ej vore ovillig att lemna tillträde åt lärare, som den förkunnade, och att de önskade det sådane män måtte sändas till deras land». På den tiden lefde Ansgarius. Han var till börden en Fransman, tidigt egnad åt klosterlefvernet och ungdomens uppfostran, samt föreståndare för en barnskola, först i Corbej's gamla kloster i Picardie, sedan i det nyare klostret af samma namn som anlades i Westfalen. Han öfvade tillika predikoembetet. Från barndomen hade han känt en lifig kallelse att uppoffra sig åt hedningarnes omvändelse. Derför då den jutländske konungen Harald hade i Mainz år 826 erhållit dopet, och ingen vågade följa honom för att i Danmark förkunna evangelium, fans Ansgarius villig dertill och anlade, då denne konung, sjelf flyktig, ej mer kunde gifva honom skydd, en skola på hedningarnes gränser. Här undervisade han gossar, hvilka han sjelf löst ur fångenskap och slafveri, samt förvärfvade under denna tid troligen äfven kännedom af det nordiska språket. Så förflöto öfver tvänne år, tills de svenska sändebudens begäran åter fäste uppmärksamhet på den unge, nitiske läraren. Ty Ansgarius var ännu en ung man och ej fyllest tjuguåtta år gammal, då han kallades inför kejsar Ludvig och tillfrågades, om han ville för Kristi läras förkunnande besöka den aflägsnare Norden, hvilken, hittills nästan okänd eller blott känd såsom Europas förskräckelse, denna tiden förliknades vid en *annan verld*. Med glädje jakade han dertill, lemnade åt en medbroder sin förra beställning och fick äfven en villig följe-

slagare i en annan from klosterbroder Vithmar, som ännu lefde, då Ansgarii lefverne, hvarur vi hemte dessa underrättelser, skrefs. De reste i sällskap med köpmän; och troligen voro de omtalta svenska sändebuden äfven sådana, som i umgänget med de kristne förvärfvat böjelse för Kristi lära och i sitt eget yrke funno en uppmaning att söka stifta fredlig gemenskap mellan sitt fäderneslands och den kristna verlden. Ty ännu fördes handeln med vapen i hand; och de utskickade skulle sjelfva erfara det, då de under återvägen måste uthärda upprepade anfall af de sjöröfvare, som svärmade i Östersjön. I den sista af dessa strider besegrades köpmännen, förlorade sina skepp och måste fly i land. Deras öde delades af Ansgarius, som, utan att afskräckas genom olyckan, fortsatte sin väg, än till fots genom skogarne, än i båt öfver stora insjöar, hvilka berättelsen förliknar vid *haf;* tills han med sin följeslagare anlände till *Birka,* en hamn eller, som den äfven kallas, en handelsplats och by vid Mälaren, der rika köpmän bodde. Här emottogs han välvilligt af konung Björn — densamme som inhemska häfder kalla Björn på Håga — och fann sändebudens berättelse bekräftad. Ty många kristna fångar lefde i dessa trakter, längtande efter lärare, och hade äfven spridt kristendomens kunskap till andra, hvilka åstundade undervisning och dop. Ibland dessa var en ortens höfvidsman och konungens rådsherre Hergeir, som blef en ifrig kristen och lät bygga den första kyrka. Denna Ansgarii tidigaste resa till Sverige — ty han besökte det tvänne gånger — skedde om hösten år 829; och det följande året, hvilket han här tillbragte, var tillika det första af hans kristliga verksamhet bland svenska folket.

Tusen år äro förflutna, sedan sålunda evangelii första stråle tändes i Svithiod. Den skymdes snart åter af hedendomens dimmor. Halftannat århundrade förgick, innan riket fick en kristen konung; ännu halftannat århundrade under hedendomens och kristendomens strider. Af svenska folkets fullbordade omvändelse hade slutligen engelska lärare den största förtjensten. De flesta af dessa ordets första förkunnare i Norden liknade Ansgarius, om hvilken det intyg finnes: »att man aldrig hade sett en så god man». — Deras lärdom var ej stor, deras lära ej i allt ren; men de egde, hvad ännu bättre är, den kärlek som lider allt, den tro som vågar allt, utom att handla mot Gud och samvetet. De lefde af sina händers verk, framkallade odlingens frukter i vildmarker och i vilda sinnen och lärde

med eget exempel de dygder, som ge tröst i lifvet och hopp i döden. Med sådana seder är öfver allt på jorden Kristi kyrka bygd; med sådana seder skall den ock återupprättas, om dess murar skulle synas svigta till fall.

Den kämpande kristna församlingens dagar voro förbi. Rom hade ännu en gång besegrat verlden; denna gången med andans svärd; men — för att, mätt af rof, sjelf besegras af verlden och dess lusta. Det är det gamla syndafallet och den alltid nya hedendomen. Då vek herrligheten från Petri stol, vid hvilken folken så länge hade tillbedit. En fruktan och ångest om den eviga saligheten grep mångas sinnen. De ville ej söka försoningen vid den port, der syndernas förlåtelse såldes. De vände sig från Kristi ståthållare till *honom*, den evige försonaren, som vitnat om sig sjelf: »*jag är dörren; hvilken som ingår igenom mig, han skall blifva salig*». Verlden förföljde dem. Men deras tankar funno ord, deras ord en man, åt hvilken Guds kraft vardt gifven att straffa och förbättra — och för *Martin Luther* störtade hierarkiens bygnad.

Tre hundra år äro nu framgångna, sedan dessa kristne, som i Kristi evangelium ansågo sig rika nog, offentligen framlade sin endast på Guds ord grundade trosbekännelse. Det skedde inför kejsar Karl V vid riksdagen i Augsburg den 25 Juni år 1530. Liksom fordom kristendomens *första* bud, så fördes ock nu bådskapet om den *renade* läran till våra fäder öfver hafvet. Då vände de sig från Rom och dess offer; och när i hela Europa derefter den stora, blodiga striden uppstod för och emot samvetets frihet, väpnade de sig för den goda saken och till sina tryckta trosförvandters hjelp. Hundra år efter den augsburgiska bekännelsens öfverlemnande landsteg den 24 Juni år 1630 den store Gustaf Adolf på Tysklands kust med svenska hären, — knöböjde och bad — vann segrar och föll — och har med sitt blod beseglat en half verldsdels frihet.

Sådana äro anledningarna till denna fest. Se vi på dem tillbaka, så är vår första känsla tillbedjandet inför den gudomliga försynen, som under en så lång tidrymd med sin nåd bevarat, med sitt ljus upplyst Svea land och folk. — Hvad ligger ej inom dessa *tusen år!* — Hvad sorg, hvad glädje, pröfningar och segrar, fruktan och hopp, millioners föresatser, arbete, lif! Och nu — allt tyst, allt förflutet! — Så att man endast liksom på oändligt afstånd tycker sig förnimma svallet af tidernas försvinnande ström. Hvilken omätlig förgängelse gömmer ej denna verld, denna tid, hvarje ögonblick! Och den, som

endast har sinnen och uppmärksamhet för stundens ilande besvär, skulle han ej någon gång tillycka sitt öga för dess retelser, sitt öra för dess buller, och gå inom sig sjelf? — Han skall höra förgängelsens gnagande matk bereda grafven under hans fötter; — och bäfva eller glädjas, — att ej en gång grafven har död nog för en odödlig varelse. Likväl — det är ej blott *dödens*, utan äfven *lifvets* verk, som vi i det förflutna äre kallade att besinna. Och i det ena som det andra är det icke det stora, det i ögonen fallande, det är tvärt om det stilla, det oupphörliga, det omärkliga, som, rätt besinnadt, mest uppfyller själen med evighetens tanke. — Har du sett löfven falla af träden i lugn höst? — De lösas, det ena efter det andra, från sin stjelk, äfven orörda af vindens anda, — falla, flyta till grund helt tyst, tills en stolt och löfrik krona ligger på marken såsom gulnad bädd. Så slockna, falna, falla ock menniskolif hvar enda stund. Hvilken räknar dem eller hör de sista suckar? Och hvad är den blodigaste slagtnings mest mordiska majestät mot minutens makt i tyst förstörelse? — Så är äfven i lifvets verk det glänsande, och hvad historieböckerna pläga omförmäla, ej det vigtigaste. — Vill du lära känna det första och väsentliga i all mensklig sammanlefnad: se barnet vid moderns bröst och under faderns vårdande blickar; se sonens lydnad och dotterns flit i huset, och ungdomens vördnad för åldern, och äktenskapets helgd, och de spädas bön vid gångna fostrares grift; se skördens arbete och belöning, och dagens tåligt burna tunga, och nattens välförtjenta ro; se det evigt upprepade af de första, enklaste pligters helsosamma ordning; och du har kastat en blick på den heliga grunden för alla staters lycka och alla samhällsinrättningars bestånd!

Sällt det folk, hos hvilket *denna grund* ännu är stark! Det eger dermed qvar den högsta af alla gåfvor — helsan i seder — och skall obesegradt utgå ur hvarje skickelses prof. Ve det folk, den tid, der denna grund svigtar och bäfvar! Der sönderfalla sjelfva massans beståndsdelar till inre strid, regeringkonsten är ute och våldet är löst. Då förvandlas alla maktens medel till stoft i de mäktiges händer; och hafva de förtröstat på sin styrka och vilja, för att tala med bibeln, »*sätta kött sig till arm*»; se, den tid är kommen, som med eldskrift skall påminna om den förgätna lärdom, att menskliga sakerna endast sammanhållas af det andarnes osynliga band,

som är *gudsfruktan*, med sedlighet och rättrådighet, som af den fostras.

Så långt har vår tid hunnit i egen erfarenhet. Och då ingen högre erfarenhet *kan* finnas, så gäller det ock lif eller död. Ej heller kan nekas, att tiden allt mer känner sig vara bragt till det *sista* botemedlet; ty äfven dess förvillelser visa en förkänsla deraf. Den griper till, men sårar sig sjelf med andans missbrukade vapen. Äro ej dess nyaste öden tvänne rikens hvälfningar, förbittrade, om ej framkallade derigenom, att *religionen* blifvit nytjad såsom *politiskt* medel, ehuru i alldeles motsatt mening, — *här* af en regering att tämja sitt folk, — *der* af folkledare att störta sin regering? — Olyckliga förblindelse, som är fjärran från Kristi rike! *Det* upprätthålles endast genom de dygder, hvarmed det grundades: — försakelse, ödmjukhet, tro och kärlek. Måtte *deras* himmelska anda svalka mensklighetens sår! Måtte den bön, som på tusendens läppar brinner, förmå nedkalla dem från höjden! — Med hvilken skönare önskan kunne vi väl fira åminnelsefesten af kristendomens välgerningar? — tillika bedjande, att vi sjelfva måtte vara dem värdiga, och ej oförtjenta af den lyckligare lott, som oss ibland nationerna tillfallit.

Herrans tempel har församlat oss till lofsång, bön och betraktelse på denna stora högtid, som Sveriges konung i dag begår med sitt trogna folk. Men det är tillika detta lärosätes både pligt och böjelse att för egen del tolka hvad det känner. Och kommer derför denna jubelfest att genom offentliga tal firas, å akademiens vägnar af teologie professoren herr doktor Christian Erik Fahlcrantz i morgon den 29 Nov. på svenska språket, och af eloquentie professoren herr doktor Carl Johan Lundvall i öfvermorgon den 30 Nov. på det latinska, samt å högvördiga domkapitlets och katedralskolans vägnar af rector scholæ herr magister Per Gustaf Boivie den 1 Dec. äfven på modersmålet.

Om vid denna fest vår blick ej får skåda dig, älskade furste, *Oscar*, Sveriges och Norges kronprins: så hvilar i våra hjertan likväl hoppet om en annan högtid, dyr, ljuf och efterlängtad, då universitetet får närvarande vörda sin högste styresman; och detta hopp knyter sig till minnet af de dagar, som denna närvarelse förr gjort oförgäteliga. — Blifve ditt rike en gång de kristliga dygders, hvilkas åminnelse och förhoppningar vi återkalle!

TAL

VID JUBELFESTEN

TILL

DEN STORE

GUSTAF ADOLFS

MINNE

den 6 November 1832 i Upsala.

Kallad att med mina svaga ord fira den ädlaste åminnelse, uppträder jag på detta rum, ej utan fruktan. Hvad mig omgifver i detta ögonblick skulle redan tillräckligt rättfärdiga den känsla af misstroende till egna krafter, som, verklig eller föregifven, så ofta är talarens ursäkt. Huru väl jag behöfver denna ursäkt inser jag lifligt. Må det ej tydas mig till öfvermod, om jag tillägger, att jag önskar, men föga begär den! Det ämne jag har att behandla synes mig lika mycket upphöjdt öfver den störste talares konst som den minstes. — Hvarför skulle jag ej tillstå det? Jag har känt och känner en skygghet att öfva mina ord på detta odödliga minne. Må det närvarande förlåta mig det! Min fruktan rör det förflutna; och det är en stor skugga jag först har att bedja om förlåtelse.

Ej som vore jag en så uteslutande beundrare af denna förflutna tid. Jag har dertill hört den allt för ofta berömmas. En ära, som blott icke mera är, är redan derigenom en olycka. Det finnes ingen hvila på lagrarne. Det finnes deremot en verklig fara att genom sjelfva minnet glömma sig sjelf, för hvilken den nation är utsatt, som bär på en stor ära utan att uppbära den. Ett folk, särdeles ett litet folk, som en gång träffats af ärans odödliga stråle, eger lika mycket att frukta som älska dess glans. Den är farlig. Och hvad vore den utan fara? Det ädlaste är farligast.

Ibland tecken till en döende ära räkna vi med skäl den blinda beundran för blotta *kraften* utan sedligt mått — en

beundran, som är *svaghetens* säkraste kännemärke. Och vi frukte, att vår tid i detta afseende har mycket att förebrå sig. Se på dess afgudar i diktens som verklighetens riken! — Vi vilje ej här dröja vid de afgjorda beundrarne af den gamla nordiska kraften med dess orubbliga sinnebilder. Vi vilje lemna Nordens klippor och fjäll derhän och karlavagnen samt polstjernan obesvärade. Men äfven i bedömandet af hela vår historia har det nämda tänkesättet gifvit sig allt för mycket utrymme. Hvad beundras vanligast i Gustaf Adolfs stora lefnad, i Karlarnes bedrifter? — Eröfringarna, vapnens glans, kraften och åter kraften. Vi kunne ej dela det omätliga i denna beundran. Den samme, som yfves öfver att Sverige en gång var så stort, må ock klaga att det nu är så litet. Vi kunne ej heller deltaga i denna klagan. — Det är sant. Vi ha mycket mistat liksom mycket vunnit. Af de forna eröfringarna på andra sidan vattnet är ingenting mer öfrigt. Hvad svenskt hjeltemod i Tyskland förvärfvade är med Lifland, Estland, Ingermanland, den grund, der S:t Petersburg nu står, slutligen Finland — frukterna af svenska segrar från Gustaf Adolf tillbaka till Erik den Helige, så vida de i land beräknas — allt förloradt! Men har Svensken i dessa länder inga andra trofeer än från slagfälten? — Fråga efter det namn han lemnat! Erinrar sig ej ännu arbetaren af Estlands och Liflands jord, att det var svenska konungar, som först sökte lossa hans lifegenskaps bojor, och som, då denna välgerning ej hann fullbordas, likväl gåfvo äfven slafven rättigheter, undervisning och lärare? [1] Spörj Tysklands folk och verlden om Gustaf Adolfs minne, och om man i honom blott beundrar krigaren! Låt Pomraren vitna om billigheten och välviljan af svensk regering, och med hvad känslor han såg det gamla bandet slitas! Fråga Finnen — fosterbrodern sedan så många århundraden — fråga honom det samma! Låt honom säga, om ej hans forntids arf — svensk lag och odling — tillika är hans framtids dyrbaraste egendom! *Sådana* äro de äkta svenska äreminnen — rättvisa, menskelighet, aktning för frihet och rätt. *Sådant* det medvetande, som vi ur verlden tagit med oss inom de klippor och skär, hvarifrån våra fäder först utgingo. Och i kraft af detta medvetande vågar jag ock påstå: uti *den* förening med ett syskonfolk, hvilken i våra dagar bevisat, att förmågan af stora gerningar ej ännu slocknat på Sveriges tron, skola inga fördomar, om ock inrotade och länge närda, på längden kunna emotstå inflytelsen af svensk ära och redlighet.

Jag har sökt skilja minnets afguderi från dess rätta dyrkan. Men har ej äfven hoppet sin hedendom? Har den falske beundraren af den forna ärans alla skåderätter ej någorstädes på en gång både sin motsats och sin like? Mig tyckes jag ser honom, med ryggen åt all forntid, som han föraktar; med blicken stirrande på en framtid, som han skulle tilltro sig att skapa, om en tom själs ledsnad vid det närvarande innebure rätta kallelsen dertill; talande om sanning och rätt, men pekande på blod och förstörelse såsom medel, och färdig att göra sammanskott både till nästa nöje och nästa statshvälfning. Skole vi våga tilltala denne mensklighetens lagstiftare och hans drömmande medbroder? Sägom då: vänden eder om och fallen i hvarandras armar, I själafränder! Och i beundran af eder sjelfva förskonen forntid och samtid och eftertid! Hvarför misskänna den dragningskraft, som förenar eder? Hvar och en är ju på en gång sig sjelf och den andra? Det är så sant, att någon torde finnas, som erinrar sig ett helt slägte af eder blott till utseende ha förvandlat sin person genom en enda vändning, som gjorde framtidens bilder i stället för forntidens till föremålet för en svag inbillnings feberyrsel. — Men vi vilje bedja: milda *hopp*, ljufvaste gåfva af en nådig himmel! ädla *minne*, hvars stjernbilder sända vederqvickande strålar genom tidernas natt! till *eder* höje vi våra blickar. Renen dem, att de må vara värdiga att betrakta hvad menskligheten verkligen har stort och skönt! Lären oss förstå den *sanna* beundrans lifvande, helsosamma kraft! [2] Lycklig hvem som har smakat den! Lyckligare hvem som i den lefver! Han är förberedd att en gång skåda all sannings och skönhets eviga källa.

Men om den sanna storheten i sig har något sällt och lyckliggörande, hvar skulle vi snarare söka dess rätta jordmån än bland ett *enigt folk*? Sällsamma bild! — för vår tid så främmande, att, äfven der dess verklighet finnes, den öfverses, om ej föraktas, och likväl för talaren ej mindre än för skalden så nödvändig, att han måste skapa sig den, der den ej finnes. Ty *han* andas blott i det offentliga, i det gemensamma, i det såsom rätt och lycka allmänneligen erkända, liksom i sin luft. Betag honom den, eller förfalska, förgifta den (ty värr äro smittorna inom detta område farligast) — och han är maktlös, om ej till det onda genom egenkärlekens, tvedrägtens, hatets ingifvelser; eller ock måste han söka genomtränga alla lögnens dimmor för att åter lefva och bilda i sanningens ljus. Må *detta* vara än så bortskymdt, än så fördunkladt:

det är likväl det verkligt gemensamma, det i menniskosjälen inneburna, det gamla, det tusen gånger upptäckta och dock evigt nya, ty man ledsnar ej vid dess vederqvickelse. Han tror, han *måste* tro och hoppas derpå, såsom äfven öknens törstande vandrare hoppas och tror på vattukällans läskande stråle, vore den än förborgad i klippans barm. Hvar skedde något stort på jorden, hvari kraften af detta i sig sjelft *gemensamma* i menskligheten ej kändes såsom en stor och lifvande enighet? — Det finnes epoker i folkslagens häfder, då en sådan såsom en vår frambryter i alla sinnen. De äro sällsynta, men fruktbärande för århundraden. Svenska folket har haft en dylik epok. Det är den store *Gustaf Adolfs*.

För att förklara hvad jag menar, önskade jag just här åberopa vår lärdaste och noggrannaste häfdatecknares arbete öfver den store konungens regering, emedan det kanske kunde anföras emot mig. Man har sagt, att äfven hjelten får tåla att dömas efter sina hemseder. Så får äfven en regering tåla att dömas, ej efter sin högtidsdrägt på lysande dagar, utan efter sitt hvardagslag, och man måste anse för en vinst, att Gustaf Adolfs äfven blifvit underkastad detta prof. Hvad ser man nu i detta svenska hvardagslag så nära vår äras mest glänsande höjd? i den nämda, ända till det minsta utförda teckningen af det inre tillståndet? — En i mångfaldigt afseende nödställd, orolig, våldsam tid. Enligt våra begrepp om lag och ordning, hvilken saknad af bägge! Hvilken brist på tillgångar! Hvilken nödtvungen oreda i deras användande! Huru många våldsamma tilltag af de mäktige, huru mycken enskild klagan bland folket! Och midt i denna oordning Sveriges störste konung, sjelf klagande, förmanande, bättrande så godt han kunde på det till utseendet oförbätterliga och tillgripande morgondagens hjelpmedel för dagens hopade svårigheter. Hvem skulle, med ögat fästadt på denna tafla eller på denna följd af enskilda taflor, ana, att här någonting särdeles stort föreginge eller vore på färde? Onekligen måste det likväl ha funnits, efter det nu står der för verldens blick. Hvar hade det då förborgat sig förut? Eller var det endast krigslyckan, som vände om det blad i Sveriges häfder, på hvars ena sida står tecknadt eländet och på den andra äran? — Vi vilje försöka ett svar på denna fråga.

Befrielsen, reformationen, kronans ärftlighet voro *Gustaf Vasas* verk. Betänker man, att de alla tillhöra en man, hvars förtjenster om fäderneslandet voro hans enda rätt till kronan,

så växer den beundran de inge; men man förstår ock, huruledes i ett välde, der allt var nytt och allt att skapa, allt måste hänföra sig till upphofsmannen. Man har kallat honom en egenmäktig konung. Han var det i många hänseenden, om man tillägger, att också ingen varit mera folkets man. Man tadlar ej styrmannens rörelser i stormen, sedan han räddat skeppet in i hamnen. Han har blifvit kallad en egennyttig man, och denna förebråelse träffas äfven hos främmande, samtida häfdatecknare, som eljest omtala honom med aktning och beundran [3]. Det är sant, hans hand i fråga om inkomster befans ingalunda lätt. Men hufvudfrågan var, om han skulle lemna adeln kyrkans rof, sedan han behöft denna adelns hjelp för att krossa hierarkien, eller om han skulle rädda deraf så mycket han kunde för sig sjelf och staten. Man talar om olagligheter. Hvad var denna tids lag, — sedan unionens mer än hundraåriga oreda i Sverige nära förstört ända till sista spåret af laglig ordning, och sedan riket nästan lika länge befann sig i ständig uppresning mot hvad som likväl kallades *laglig* öfverhet? Hvem fick erfara följderna så som Gustaf sjelf, under hvars egen regering man kan säga att upproret gjorde sin eriksgata i landet genom alla stånd, genom alla provinser? Hvad betydde en konungs namn på denna tid i Sverige? Mindre än intet, om han ej tillika var den mäktigaste mannen. Gustaf blef det, ej genom sina gods, utan genom en bland alla klasser af detta oroliga, trotsiga folk — hos hvilket han genomgått graderna från slagan till spiran — i godo och i ondo, i ljuft och i ledt stadgad grundlig öfvertygelse, att han personligen var den öfverlägsnaste man i sitt rike. Sådan blef den slutliga borgen för hans tron, och man måste tillstå, att den var väl förvärfvad. Förgäfves söker man under honom utbildade lagliga former. Man kan snarare säga, att hans regering är full af en tillkommande lagstiftning, som ej ens någonsin till alla delar fick växa ut och kan återstå oss att utbilda. Ännu en mansålder efter honom slogos Svenskarne öfver hans graf och om hans verk. Det blef beståndande. Med så väldig hand voro grundvalarne kastade.

Jag har ej glömt den förnämsta förebråelsen mot *fäderneslandets fader* (så nämner honom med rätta en hans gamle tjenare) [4]. Han inrättade hertigdömen för sina söner; hvarom äfven Gustaf Adolf yttrar sig i sin påbörjade egenhändiga historia [5]: »härutinnan allena hafver konung Göstaf felat; ty brödrasamdrägt är ock sällsam att finna. Dessa herrar voro för

mäktiga undersåtar, och sällan finnes makt och enighet på ett ställe». — Det är sant, och likväl tål omdömet en mildring. Skulle väl denne far, med detta skarpa förstånd, varit blind för den ögonskenliga faran af sådana förhållanden, — han, som sjelf förehöll sina söner de forna, så rysligt varnande exemplen från Birger Jarls och Magni Ladulås' dagar? Det är tydligen en allt för stark förutsättning. Den rätta förklaringen är utan tvifvel, att han *måste* välja ibland flera onekligen stora vådor och hellre ville göra *hela* sitt hus mäktigt mot kända afundsmän ibland de store, än sätta dess och fäderneslandets öde ensamt på spel i sin arfvinges, i Eriks farliga hand. Hade han ej en gång ämnat honom i stället för tronen — fängelset? dit Erik äfven slutligen, men af broders hand ifrån tronen störtades. — Olyckan är helig, och gerna må Gustafs äldste, olycklige son njuta hela dess ursäkt. Men rättvisan är heligare, och då hon till odödlighet fördömt brottet af hans död, måste hon ock erkänna: det var icke i omständigheterna, icke i stämplingar, hat och förräderi — för allt hvad de bidrogo — som hufvudorsaken är att söka till Eriks fall, utan inom honom sjelf. Dikten och medlidandet ha väft sin slöja omkring hans minne. Upplyfter man den och skådar verkligheten, så slå förderfliga lågor betraktaren till mötes. Det fans farliga beståndsdelar i Vasa-slägtens sinnelag, som hos mer än en af dess medlemmar utbrustit i vansinne. I Gustafs egen starka själ omvexlade djupt dystra och omotståndligt glada lynnen. Hos Erik funnos stora gåfvor, men alla i inbördes krig. Han var farlig i alla förhållanden, såsom vän och såsom fiende, och mest för sig sjelf, på en gång genom vildsint häftighet, en ytterlig ostadighet, blodiga misstankar, som fästade sig vid blickar, löjen, ord, och en lärdom, som läste sin olycka i stjernorna. En själ i uppror och ett land i uppror: se der Erik XIV och Sverige i hans dagar! *Det* var den sorg, med hvilken den store Gustaf nedsteg i grafven.

En annan farhåga utgjorde äfven hans lifliga bekymmer. Han synes ha fruktat för en i framtiden återvändande union med Danmark, gynnad af de stores intressen, under förutsedda inhemska oroligheter. Att varna mot denna fara, å nyo väckt genom Danmarks upptagande af svenska riksvapnet i Gustafs senare år, hvarom sedan blodiga krig fördes, grep han i sin höga ålder äfven till pennan [6]. Ett fullkomligen trovärdigt vitne intygar, att den lilla, sällsynta, på rim författade boken, som kallas: *Sanfärdige svar på några stycken i then Danske Crönicke,*

ısåsom detta vitne, hans egen sekreterare, säger: »mest af ıngens egen mun diktad och ihopsatt». Skriften jäfvar letta intyg för hvar och en, som känner Gustaf ur hans rings handlingar; ty han talar sjelf i de flesta, ehuru han ar lärd såsom sina söner. Sjelfberömmet kan vara af en .n hand, om ej af hans egen. Ty han kände väl sitt värde m sina brister (huru rörande erkänner han ej dessa i sista, odödliga tal till Sveriges ständer!), och han var rättöm om sitt namn hos efterverlden. Men hvilken ståndghet och förtröstan lefde i hans innersta äfven under dessa sorger, derom må äfven den uppmaning vitna, som slulen nämda skriften, i följande rim, hvilka vår bildade tid uthärda att höra. Så qväder den gamle konungen:

»Du Svensk, haf stadigt din tröst till Gud
Och vandra allt efter hans vilja och bud,
Innerliga honom åkalla! — —
När du man så vill stadig blifva,
Din olycka kan du från dig drifva,
Med ro i Sverige bygga.
Älska och ära ditt faders land
Och var det gagnelig uti ditt stånd,
Hjelp till det väl beskydda!
Dertill lät dig ock ej förfära!
Som berget skall du tröstfull vara,
Som det emot hafsens böljor.
När ovänner än undsäga och hota,
Med frimodighet skall du mota
Som klippan ej vågen följer». — —

är ej vitterlek och diktkonst, som här talar; det är en :e, som födt stora gerningar.

Ett högt begrepp om fäderneslandet hade Gustaf intryckt alla sina söner. Det anade honom ej, att en ny unions faror skulle från ett annat håll upplifvas, genom den olycksfulla som ovisa föreningen af Sveriges och Polens ıor, och den falska ärelystnaden hos hans i lifstiden mest ade son, denne sedermera så brottslige Johan, om hvilken heter: »att han i åthäfvor och anseende låddes vara stor-, fast hans hjerta var räddhågadt» [7]. Men hvar önskade hellre se denna tid återspeglad än i Gustaf Adolfs egen la och stora själ? »Konung Johan — skrifver han — rege- i förstone väl, så att deraf ännu i dag förorsakas, att .derna på herredagar omtala konung Gustafs sista och konung ıns första regeringstid såsom lyckosamma tider. Men när gick efter konungens sinne och medgången honom högst

på hjulet satt hade, var det likasom han svindlat, att han icke den förra ordning i regementet behålla kunde, der dock allt regemente behålles genom de medel, hvarigenom det undfångit är. Han begynte vika ifrån religionen och träta med presterna; och såsom han en papistisk drottning hade, så uppfödde han ock en papistisk son, tvärt emot samvete och sitt fädernes testamente. Denna religionsträta bragte många i eländighet, fängelse och landsflykt. Konung Karl, som då hertig var af Södermanland, satte sig deremot, beskyddade de landsflyktiga och ville icke tillstädja någon ändring i religionen. Deraf uppvax konungens ogunst. Såsom vid hof plägar tillgå, var också ett icke litet hat kastadt emellan några af riksens råd och hertig Karl; ty de funnos väl ibland dem, som önskade att konungen varit ett spjut och suttit igenom hertigen, så hade de varit dem qvitt båda. Desse sällar voro de, som rådde konung Johan att uppföda sin son till bägge rikena och i den papistiska religionen, som honom odugse till Sveriges regemente gjorde, hvaraf all den oreda kommen är, som fäderneslandet så jämmerligen hafver kringkastat. Öfver det onda qvidde alla goda, — säger Gustaf Adolf — men det är käringetröst att qvida och lida. Man måste det onda med goda råd bota och borttaga; och alltså skedde ock här».

Johan hade förrådt alla grundsatserna för Gustavianska husets makt och rikets sjelfständighet. Hans son fick plikta derför med kronan. I följande häftiga skakningar utkastas de främmande ämnena ur fäderneslandets sköte. Yttre krig förena sig dermed. Hvem är konung? — Den som har räddat fäderneslandet. Efterverlden skall ej neka detta intyg åt Gustafs yngste och störste son, befästaren af hans skapelse och arfvingen af hans egenskaper; måste man ock vid sonens blodiga bana glömma det intyg, hvilket samtiden gaf fadern: »att han äfven var i många stycken varkunsam» [8]. Alla Karls känslor hade för nära slägtskap med vreden. Han blef derigenom förderflig för många och äfven för sig sjelf. I senare åren liknade han ett åskslaget träd. Men blixten hade kommit inifrån.

Och nu — om vi vände blicken tillbaka — under huru många stormar grundade ej Gustaf Vasa sitt odödliga verk, det skönaste exempel på hvad mensklig ståndaktighet förmår! För huru många faror var det ej utsatt under hans söner! Erik, genom misstankar jagad i raseri, störtad från tronen i fängelset, derifrån i en förtidig graf: Johan, som af Vasa-karakteren blott ärft häftigheten och ärelusten; för öfrigt lärd, grubb-

lande i hela sin tid på den bästa religion, liksom sökte han den, som kunde förlåta ett brodermord; lemnande Jesuiter att lugna sitt samvete genom fastor [9]; kastande riket genom tvistigheter om en messbok i yttersta förvirring, och emellertid famlande efter tvänne kronor; under det ett verksamt parti bland de store, som aldrig försonat sig med arfriket, söker hemligen undergräfva tronen, för att under en ny union sjelfve herska: slutligen räddning genom Karl, men huru dyrköpt! och i hvilket tillstånd lemnade han riket? utblottadt, blödande efter borgerliga krig, midt i lågorna af krig med alla grannar: — betraktar man allt detta och de tider som nu följde, hvad lärer man? — Att den som ej förtviflar har rätt att hoppas allt; att den politiska räknekonsten är falsk, så länge den ej förstår behandla oändliga storheter, och att den moraliska kraften är en sådan storhet. Armod och nöd och inre och yttre oro och ett hårdt land och en ringa folkmängd: allt detta betyder väl mycket i maktens eller olyckans vågskål, men ej allt, och stundom litet. Att ega någonting som man älskar högre än lifvet, att veta någonting som man fruktar högre än döden, betyder mer; och ett folk med ett sådant sinnelag är färdigt för stora saker. En allmoge med stränga, krigiska seder, gudfruktig, och som i det väsentliga af sin kristendom märkte föga förändring genom reformationen; en adel, lifvad af en hög, ridderlig anda, hvarpå handlingar af den mest heroiska uppoffring under krigen äro bevis; ett kraftfullt folk, i olyckornas skola uppfostradt till en lågande nationalkänsla: det var det arf, som Karl lemnade sin son, då han med välbehag lade sin hand på det sköna hjeltebarnets hufvud och sade: *Ille faciet* — »Han skall görat». Och ett sådant arf är ett arf, med hvilket man kan besitta jorden.

Sådant var det svenska folket, utgånget ur de långvariga oroligheter, som varit dess ungdoms pröfning; och detta folk blef med Gustaf Adolf ett enigt folk, blef det ej minst genom kärleken till sin unge konung; och skönare har väl också *hoppet* aldrig gjutit sin glans kring en tron. Hvad var det som vid denne konungslige yngling så fästade sinnen och blickar? Det var hvad verlden sällan, hvad den hårda Norden aldrig sett i sådan fullkomlighet: kraften parad med mildheten och smyckad med naturens herrligaste gåfvor — föreningen af hjeltens eld och menniskovännens välvilja — bilden på en gång af det mäktigaste, af det älskligaste i menskligheten. *Sådana* äro de dessa gestalter, som folken bära i sina hjertan, emedan de blifvit odödliga

genom hjertats snille, — i verkligheten oftast snart försvinnande, såsom allt det skönaste på jorden, men lemnande efter sig ett namn, som är minnets ljufvaste välljud. *Sådan* var Gustaf Adolf. Tiderna ha intet ädlare namn. Ålderdomen, om den sett hans like, skulle firat hans hågkomst i odödliga sånger. Hvad oss angår: vi ha icke sjungit, och stumme fullbordat våra värf. Den sol är ej uppgången, vid hvars strålar våra hjeltestoder såsom Memnons skola klinga, — och kanske uppgår den ej. De stora gerningarna pläga sjelfva prägla de evärdliga orden, hvarmed de gå till efterverlden; åtminstone smältes dessas ljudande metall bäst i samma värma, som alstrat de förra; och i *vår* kom för mycket af den krigiska eld, som förhärjar jorden och slocknar. Men deröfver har skickelsen, ej våra önskningar, herskat; och med rörelse, vördnad och tacksamhet se vi tillbaka på en tid, som midt under vapnens brak grundade allt det ädlaste, som ännu fins af svensk odling. Förgät det ej, du svenska ungdom, ej heller den enda tacksamhet, som deremot kan svara! Du känner hvad en faders, en moders heliga kärlek är, och den enda lön den äskar. Fäderneslandet har ock sin kärlek, ej mindre helig än faders och moders. Den omfattar oss i fädernas välgerningar mot slägter, som de ej skulle se, men hvilkas välgång fröjdade hjertan, som långt för detta upphört att klappa. Vår tacksägelse når dem ej. Men finnes en känsla, som genomtränger sjelfva förgängelsens förlåt, emedan hon rör det eviga i menniskan, så är det *den* tacksamhet, som talar i viljans renhet och dess frukt genom uppfylda pligter, — det gemensamma offret mot den högsta välgöraren och alla dem, i hvilka strålarne af hans godhet utgå, lefva och lifva. Och med hvilken ädlare tanke kunne vi väl se tillbaka på det ädlaste lif, som helgades åt sitt upphof och dit återvände, ännu följdt af millioners vördnad och välsignelser?

Jag har talat om det inre tillståndet vid början af Gustaf Adolfs regering. Detta var visserligen tillräckligen nödstäldt, och vid granskning af de enskilda dragen i de följande årens handlingar tycker man sig se en nöd och oordning, som aldrig vill sluta, under det lyckliga vapen vitna om rikets kraft. Oss ville detta onekliga förhållande förekomma såsom en varning att ej döma någon tid efter *bokstafven*. *Vår* har så allt för mycket deraf, att ofta föga verklighet deremot svarar; och går blott en tusendel af vårt beskrifna papper till efterverlden, så torde den ändå — funnos ej säkrare kännetecken — bedragas att anse oss rikare än vi äro. Den gamla tiden hade

ännu för litet af detta pappersmynt; sitt bästa har den *icke* uppskrifvit, och man får just derför ej alltid taga dess bokstaf efter bokstafven. Af en antecknad stor oordning döma vi till både möjligheten och verkligheten af hundra dylika; och likväl kunna de nittinio ha uteblifvit i en tid, der lagarnes svaghet ofta ersattes af sedernas kraft. Att den i ögonen fallande oredan i de lagliga formerna ej tillika var ett förderf för folkets karakter, dertill kunde orsaken endast ligga i denna karakters ännu oförminskade friskhet. Det förhåller sig med nöden som med lagbrotten. Exemplen äro mindre bevisande. Det fans ej vårt öfver allt utbildade yttre sammanhang i dessa tider, då det enskilda var mera till för sig, kraftigare — mångfaldigheten större — motsatserna i särskilda fall skarpare. Man tillskrifver Gustaf Adolfs regering många af de bördor, som nu trycka svensk skattejord, ehuru de, hvilka man ger detta upphof, till någon del äro bevisligen äldre [10]. Men, i alla fall, hvilka uppoffringar åtog sig ej svenska folket under Gustaf Adolfs krig! De hade varit omöjliga, om ej välstånd funnits. Att det efter så många krigsår ännu fans inom landet vid konungens död, derom vitna bibehållna främmande reseberättelser [11]. Men detta bevis har blifvit fördt äfven på annat sätt än genom vapen. Uppstode någon af oss inför en främmande, opartisk domare och sade: Sverige har en gång haft en regering, hvilken det har att tacka för den första regeringsform [12], de första öfverdomstolar [13], den första utförligare rättegångsordning, den första verkliga fördelning af riksärendena [14], den första ordning i länsstyrelserna [15], den första rikshufvudbok [16], de första manufakturer, särdeles jernförädlingen [17], anläggningen af sexton bland rikets städer [18], och dessutom de förnämsta inrättningar, på hvilka allmänna uppfostran än hvilar [19]; han skulle svara: gläds! du har nämt grundvalarne för ditt lands välstånd och odling. — Väl, äfven allt detta är bedrifter af vår genom vapen ärorikaste tid, af Sveriges segersällaste konung och de store män, som honom omgåfvo.

Jag har talat om en *vår*, som i vissa för ett folk lyckliga tidpunkter synes genomlifva alla sinnen till blomma och frukt. Det är ej en bild, det är sanning. Se på denna Gustaf Adolfs omgifning! Hvilka män — i vapen, i statsklokhet, i kunskaper, i medborgerliga dygder! Hvilken konung har med sin minister också blifvit odödlig genom *vänskapen?* Jag vet blott en enda, utom Gustaf Adolf med *Axel Oxenstjerna.* Se Gustaf Adolf i förhållande till denna stränga, för sin yngre

son partiska mor, inför hvilken den eldigaste bland menniskor, äfven sårad i sitt hjertas ömmaste böjelser, viker i allt som ej rör kronans värdighet![20] Se honom i sitt umgänge med denna lofvande, tidigt bortryckte, älskade bror[21], hvars rättigheter såsom hertig under en annan konung kan hända skulle gjort, hvad Oxenstjerna har sagt sig frukta, »en blodbadstuga af riket!» Man lär tillika känna den ömmaste son och den ädlaste bror och en konung, som vet att vårda sin rätt. Det är af de mästerstycken i politiken, som ej lyckas utan *hjerta*. Derifrån ock den storhet, som trifdes och blef större i denne konungs omgifning! — Lifgifvande, sälla kraft hos det sanna snillet och den sanna välviljan! Sådana äro dina frukter, du blida stråle af mensklighetens sol! Huru stå *enväldets* tider här ej i skuggan!

Men Gustaf Adolf är Sveriges förste *konstitutionele* konung. Af ålder hade man härutinnan ej annat rättesnöre än den i gamla landslagen införda konungaeden, först i skrift författad sedan de oroligheter, som föregingo och åtföljde unionen, redan tillintetgjort en svensk konungs makt. Gustaf Vasa dels återstälde denna på gammal grund, dels gaf den ny betydelse. I båda afseenden kan *arfriket* nämnas: — i sig sjelft gammalt, nu åter upplifvadt, men under nya begrepp, som dels förklaras ur konungens ställning, dels förråda utländsk inflytelse. Gustaf herskade genom sin personlighet, med och mot folket, men i oupphörligt umgänge och samråd med detsamma: en populärt-egenmäktig konung. Föreställningen om riket såsom hans arf och eget (man hade redan tidigt[22] erbjudit honom ärftligheten) låg honom nära. Så behandlade han det ej sällan, och ett öfvermått härutinnan — till en tid äfven föranledt genom en utländsk kansler[23] — kostade honom det sista och svåraste upproret; hvarpå, efter arfföreningen i Vesterås, hans lugnare, lyckliga regementstid vidtager. Det utländska bibegreppet, som visar sig och försvinner, var: att en *arfkonung* och en *absolut konung* vore detsamma. Denna förfalskning höres ej af sedermera på någon tid, tills det blef den svage och häftige Johan förbehållet att återupptaga den och tala om sig sjelf såsom absolut konung[24]: — till hvilket ändamål och genom hvilken inflytelse, det visade sig tydligare under hans son och anmärkes af Gustaf Adolf sjelf, då han talar om *Upsala möte*, som befästade reformationen i Sverige. Konungen — säger han — och dess rådgifvare *Jesuiterna*, »de der allt subtilt, som intet doger, påhitta», uppfunno emot detta möte

åtskilliga inkast och invändningar, såsom förkränkte det majestätets rätt, »emedan ett arfrike hade inga privilegier». Karl afslog, i sin faders fotspår, anfallen på rikets både andliga och verldsliga friheter. Konungason, gjorde han det likväl som populär diktator. Om han i denna strid fann kronan, hvem kan förtänka honom det? Väl kan sägas äfven om denna krona: den låg på jorden och han tog upp den. Att *den* ej varit Karls högsta syftemål, visar bäst hans testamente, der han i fråga om sin son, sitt käraste i verlden, dock åter öfverlemnar tronföljden åt ständernas val; hvarför äfven Gustaf Adolf kallar sig *utvald konung*. Besynnerligt nog är det just de i alla dessa rörelser verksamma *aristokraterna*, som emot Karl oupphörligt föra konungaeden och rikets gamla friheter på läpparne, under det de i sjelfva verket voro eller syntes förbundna med *den*, som nu på Polens tron hette Sveriges konung, men hvars makt här endast genom omkullstörtande af rikets frihet skulle kunnat göras gällande. Åter ett bevis, att man ej alltid igenkänner *frihetens* rätta vänner på dess *namn*. Detta parti krossades i utslaget af Karls revolution [25], och hvad af det återstod och älskade sitt fädernesland förenade sig med svenska folket omkring Gustaf Adolfs tron. Så hade man tillräckligt smakat både på en falsk frihet och en falsk makt. Gustaf Adolfs regering var partiernas försoning; derför äfven utmärkt af ömsesidiga medgifvanden i alla riktningar. Hans konungaförsäkran är en verkligt ny, ehuru på gamla grunder hvilande konstitution, utan namnet; och att den åter erkände ett *råd*, en nationel senat, äre vi långt ifrån att klandra [26]. Rådets förkastliga anspråk, liksom adelns öfvermakt, brådväxte sedermera under förmyndarestyrelsen och fortsatta krig. Men för det närvarande helsades denna senat af nationen såsom ett tecken till återvändande enighet och ordning. Folket undanbad sig det omedelbara, oroliga, ständiga deltagandet i riksstyrelsen. Karl hade framgått under en idkelig riksdagsbetäckning såsom med sin lifvakt. Ständerna anhöllo nu att ej för ofta dermed besväras. I författningen lät deremot Sveriges störste konung inskränkningar sig behaga, som hans företrädare ej afvetat. Men också hvilket förtroende njöt han ej! [27] Det var en verkligt *liberal* tid. — Ädla ord, du har ock haft en betydelse!

Vi ha ej talat om Gustaf Adolfs krig, ej derom, att han var skapare i krigskonsten, ej derom, att han gjorde svenska hären, för sin tid, till den första i verlden [28]. Vi ha ej talat

om hvad verlden vet, för att fästa våra blickar på hvad vi veta bättre än verlden: hvad han var för oss, för fäderneslandet. Lärare och lärjungar vid denna högskola, hvars andre och verklige stiftare han är genom gåfvan af de Gustavianska arfvegodsen, stå vi till honom i ännu närmare förbindelser, och det är bland *oss* som *Karl Johan* genom sin son i dag åt honom helgar en ny minnesvård [29]. Men det är med ögat på Gustaf Adolfs krig som vi vilje tala om Gustaf Adolfs gåfva, den största och ädlaste som någon svensk konung gjort. Ty om det företrädesvis nyttiga är det, som fyller ögonblickets starkaste fordringar, hvilka anses väl och äro mer befallande än vapnens? Och Sverige och dess konung kände det nog på denna tid. De stodo tillräckligt bjudande för honom dessa behof, som ville förvandlas till medel för hans ära. Men han — vände sig om och lade först på bildningens och vetenskapernas altare sin egen rikedom till offer. Så offrade, enligt Spartas lagar, dess konungar till sånggudinnorna, innan de drogo i striden. Men så som vi vörde vår störste välgörare, så vördade ock ålderdomen i sina heroer odlingens stiftare och den naturliga vildhetens besegrare. — Vid lyrans toner fogade sig tillsammans städernas murar, säger fabeln. Ty det är det *milda*, det *ordnande* — Guds harmoni i hans verld, så ofta dess samklang ock öfverröstas af menskliga lidelsers stormar, — som är den största *makt* i menskligheten. Så tag då dess skönaste lager, ädle hjelte, hvars lefnad är hjeltediktens sanning! Äfven det sista offret skulle du helga på slagfältet i samma gudomliga tjenst. — Och vi kaste en blick på den segerbana, som slöts med en segrande död.

Gustaf Adolf har börjat blott *ett* krig: — i Tyskland, för den protestantiska saken, hvars räddare han blef. De öfriga krigen — med Danmark, Polen, Ryssland — voro arf efter hans fader. Vi vilje ej uppehålla oss vid det första, som slöts med en nödvändig, men dyrköpt fred. Vi vilje om det andra blott anmärka, att det stängde Ryssland från Östersjön, — och »förhoppas jag till Gud», säger den unge konungen i sitt tal till ständerna om dess ärofulla utgång, »att det härefter skall blifva Ryssen svårt öfver den bäcken att hoppa». Vi upprepe det här: af alla Sveriges store konungar är Gustaf Adolf den ende, som insett, hvilken våda från detta håll en gång kunde hota; och det på en tid, då faran än var så aflägsen. I Karl XII:s dagar var den det ej mer. Och Karl såg den ej! — Det långvariga polska kriget, grundadt i den

afsatte Sigismunds alltid påstådda rätt till Sveriges tron och de polska anspråken på svenska Lifland, vilje vi här blott nämna såsom ett förespel till det tyska. Så kan det nämligen med skäl anses. Det var ett krig mot en konung, genom alla sina förhållanden fiende till fäderneslandets religion och frihet; det var tillika ett krig mot en bundsförvandt till österrikiska huset. Sammanhanget visar sig äfven deruti, att detta polska krig genom Sigismunds hopp på österrikisk hjelp, som slutligen öppet lemnades, ej heller före det tyska annorlunda än genom stillestånd kunde slutas. Hvad denna sista stora strid angår, så skulle den genom sin natur blifva europeisk. Ingen såg det bättre än Gustaf Adolf. »Sakerne äro så vida komne» — skref han till Oxenstjerna — »att alla de krigen i Europa föras äro blandade uti hvarandra och vordne till ett». Redan konung Karl IX:s skarpa blick hade förutsett nödvändigheten af ett allmänt protestantiskt förbund och anbefalt sin son våra tyska trosförvandters sak. Desse lågo nu för kejsarens fot. Striden nalkades de nordiska makterna. Danmark hade gripit till vapen och måst nedlägga dem. Den öfvermodige Wallenstein hade en gång vågat kasta ögonen på dess krona för sig sjelf eller sin herre [30]. Han hade skymfligt förvist Gustaf Adolfs sändebud från fredskongressen i Lübeck. Meklenburgs hertigar, Gustaf Adolfs fränder, hade han fördrifvit och emottagit deras land i belöning. Tyskland blödde under hans hand. Hans vilda skaror stodo på Östersjöns strand. Den stolta titeln af kejserlig amiral öfver det Baltiska och Oceaniska hafvet häntydde på ett aflägsnare mål; och han var redan sysselsatt med tanken på den flotta, som kan hända skulle (hvad danska rådet förebrår honom) föra »den genom Europa dragna branden öfver ett främmande rikes stora vatten och sjöar» [31]. — Om kriget af Svenskarne ändå *kunnat* undvikas? Vi svare *ja*. Den tidens Svenskar svarade *nej*. — Vi ha, om vi vilje, den förebråelsen att göra dem.

Tolf år hade detta krig rasat, innan Gustaf Adolf landsteg och knäböjde på Tysklands jord; och aderton år skulle det ännu låga i Europas hjerta. Den var föga talrik denna här — föremål för fiendens hån [32] och knappast för de betrycktas förhoppning — med hvilken Gustaf Adolf fordom sjöng: »*Förfäras ej, du lilla hop!*» [33]. Om sina öfriga tillgångar skref han ännu följande året till Axel Oxenstjerna: »det är med oss i sanning så beställdt, att vi som oftast icke äre en daler allenast till de fattiga mäktige». Likväl växte dessa

femton tusen man, som landstego med hjelten på Pommerns kust, innan kort till *nittiosex tusen* man, som, i åtskilliga delar af Tyskland och af allehanda nationer och tungomål, följde svenska fanor [34]. Det må förvåna, men det är ej det enda exemplet i sitt slag på denna tid. Den just nu afsatte Wallenstein, hvars namn var en krigshär, hade redan en gång och skulle ännu en gång visa möjligheten deraf, äfven på fiendens sida. Sådant tjenar att förstå detta krig, innan man gör dess ära till ämne för talöfningar. Det var ej blott ett *kyrkornas* krig om religionen, eller ett *furstarnes* krig om politiken, ehuru bäggedera allt för mycket; det var tillika och ej minst ett *soldaternas* krig, ett krig för krigets skull, och just derigenom, då den mångfaldigt invecklade striden i följd af hela sin karakter endast med ömsesidig trötthet kunde slutas, en källa af osägeligt elände. Mot *denna* tids sorgespel på *krigets* skådeplats kunna, ehuru nyligen dess örnar flögo öfver Europa, äfven våra dagars erfarenhet — med ett enda undantag — kallas mild. Så mycket större heder för Gustaf Adolf, att han i alla dessa afseenden var den otadligaste; i sjelfva verket den enda rena gestalten på denna tretioåriga blodgrund; — kan hända äfven han (så svår var tiden, så svindlande den höjd, hvartill han uppsteg) endast obefläckad, emedan han tidigt borttogs [35].

Vare dock långt ifrån oss att med detta offer åt sanningen vilja förneka stridens vinst. Vi fatte det knappt mer; men ett sådant arbete fordrades, att en kyrka, som *utom* sig ej erkänner salighet, skulle (med tystnad snarare än bifall) medgifva *rättigheter åt kättare!* Det var en seger för *menniskorätt*, och dermed ett steg framåt (så svåra äro dessa!) på odlingens bana. För öfrigt må tillstås, att otålsamheten föga mindre herskade bland protestanterna, särdeles i egna stridigheter; och då felet på denna sida var minst ursäktligt, förundrar det oss ej heller att ibland deras furstar just finna de odugligaste, de mest fanatiska, liksom den störste tillika var den tålsammaste. Bitterhet har Gustaf Adolf endast yttrat mot Jesuiterna [36]; blodig stränghet har han en enda gång öfvat mot jesuitiska utskickade i sitt eget rike och enligt dess lagar [37]. I Tyskland var hans milda behandling af katolikerna ibland hans eget parti föremål för somligas förvåning, för andras ovärdiga misstankar. Den hade sin grund i hans tänkesätt ännu mer än i hans förbindelse med Frankrike. Om uppriktigheten af hans egen tro finnes hos vän och

fiende blott en röst. Det är ej endast Axel Oxenstjerna som sagt om Gustaf Adolf: att han var en herre, »gudfruktig i alla sina verk och gerningar in i döden». En katolik, som bar vapen emot honom, skrifver: »han var ädelmodig, frikostig, vänlig, barmhertig, rättvis och from, fast äregirig och kättare» [38]. — »Den frommaste i sin vantro», säger en annan. Det är som såge man strålarne af en stor och skön själ genombryta tidens hopade dimmor.

Vilje vi känna ordningen i hans här, hörom åter hans fiender. Det är en röst ur fiendtliga led, som vitnar: »hans lycka kan ock tillskrifvas den krigs-aga, hvilken hans folk — ståndaktigt och tåligt under alla besvär, oförtrutet och tappert i striden, i qvarteren förnöjsamt och höfligt — alltid iakttog, då vårt deremot den tiden var otåligt vid mödor, trögt i striden, oförskämdt och olideligt mot inbyggarne, hvarför desse emottogo Svensken såsom befriare» [39]. Och på ett annat ställe: »Gustaf höll en sträng, en exemplarisk och beundransvärd disciplin; han tillät aldrig soldaterna att i vekliget och lätja tågna; han härdade dem i ständig, fast måttlig, verksamhet, anseende vekligheten lika litet förmögen till stora bedrifter som sjelfva vansinnet. Derför höll han knekten varm i tjensten, men fann honom ock outtröttlig i arbete, käck i striden och oförskräckt mot farorna. Han öfvade de gamles stränghet i fält. I hans slagordning stodo soldaterna som murar; den var tillika betäckt med fältverk efter befästningskonstens regler, och ingen del af denna här kunde man angripa utan att framför och på sidorna mötas af musköteld; dessutom var den späckad med rytteri, som ej kunde tvingas till drabbning, då det igenom en förundransvärd ordning i uppställningen täcktes af fotfolket; dertill kom ett nytt bruk af kanoner, så stälda, att de försvarade och skadade utan att vara utsatta för fiendens anfall. Sådana voro orsakerna — tillägger författaren — att vi genom Försynens hjelp väl sett denne konung död, men aldrig slagen ur fältet och öfvervunnen». Det är då ej heller en smickrares röst, som så yttrar sig om hans dagliga seder: »han satt intet länge till bords, var tarfvelig och gaf sig ofta med ringa till frids; strax han hade ätit gick han till sina sysslor; lät blifva jagande och rännande, som ej hörer till öfverhetens kall; drack mest vatten; drog sällan en ring på sin finger eller en ked på sina kläder eller en fjäder i sin hatt; men när han skulle föra sin konungsliga ståt, gjorde han det med sådan herrlighet, att hvem som det såg hade

lust och glädje deraf. Han kunde lida hunger och törst, hetta och köld, och fördrog med tålamod, att ock sömnen vek ifrån hans ögon. Om han i något var omåttlig, så var det i arbete» [40].

Axel Oxenstjerna har med Gustaf Adolf gått till efterverlden, och *vi* vilje ej skilja från sin konung och vän den minister, som efter honom upprätthöll svenska sakerna i Tyskland, när tvänne gånger allt syntes förloradt [41]; som hemma var själen i den kraftfullaste förmyndarestyrelse, som någonsin funnits, och som slutade sin förvaltning med en fred sådan som den med Danmark i Brömsebro. Väsentlig likstämmighet i tänkesätt är visserligen vilkoret för en förbindelse lik deras; men att denna förbindelse medgaf en så stor *olikhet* hos så sjelfständiga karakterer, är ett bevis på den verkliga storhetens rymliga frisinnighet. Sjelfve förliknade de denna olikhet vid *köldens* och *hettans* [42]; och den har för öfrigt visat sig på mångfaldigt sätt. Den hade sin orsak dels i *graderna* af deras storhet, då Gustaf Adolf, likasom alla varelser af hans art, mer tillhörde *menskligheten*, Oxenstjerna deremot mer uteslutande sitt *fäderneslund;* dels i deras ställning, då den ene var en *stor konung*, den andre (för att här upprepa ett äldre ord) »i alla afseenden Sveriges *störste aristokrat*, utmärkt snarare genom republikanska än monarkiska grundsatser, den mest frihetsälskande af sitt stånd, men, lik en romersk patricier, mätande dess storhet efter den storhet han ämnade fäderneslandet» [43]. Denna olikhet har äfven yttrat sig i frågan om Sveriges deltagande i tyska kriget. Oxenstjerna har mer än en gång erkänt, att han var deremot och önskat Svenskarnes krafter först och främst använda till att försäkra dem *herraväldet i Norden* [44]. Han rådde derför att fortsätta kriget i Preussen och derifrån bevaka Tyskland. Gustaf Adolfs beslut, för hvilket ministern gaf vika, kallar denne »en snillets ingifvelse», »en skickelse», — kanske med afseende på dessa konungens ord: »I kunnen lättare bevisa svårigheterna än jag möjligheten, hvarför, hvad jag förmenar uträtta, jag hellre vill visa i verket än på papperet.» Man kunde säga: hindre hvem det kan örnen att söka höjden! Men man skall ock tillstå: det var den högre karakteren som hade rätt; det var den ädlare statskonsten som var den bättre, i sjelfva verket äfven den klokare; ty då det polska kriget var med det tyska förknippadt, så skulle hvarje kraftigt bemödande nödvändigt dragas dit, der *hufvudsaken* afgjordes. Hvarken hjelten eller skalden nöjer sig i hjeltedikten med inledningen.

En *annan* skiljaktighet emellan dessa store män yppade sig under sjelfva kriget. Oxenstjerna, då han efter slaget vid Leipzig först träffade konungen i Frankfurt, sade sig hellre velat lyckönska honom till segern i *Wien;* och ännu tjugu år derefter yttrar han i svenska senaten, att, om konungen efter denna seger ej vändt sig åt Rhen, utan gått rakt på kejsarens arfländer och lemnat de tyska ständerna att sjelfva uppgöra sina angelägenheter, han kunnat föreskrifva sina fredsvilkor. Efterverlden tviflar med skäl, att en så invecklad och vidtomfattande strid som denna med något enda slag i något ögonblick kunnat afgöras, i fall man ej iförtid blott velat taga sin del af rofvet och lemna *saken* derhän. Och i afseende på *denna* våge vi påstå: följden rättfärdigade Gustaf Adolf, och det var hans egen minister som erfor det. Efter hjeltens fall, hvar var det som Oxenstjerna fann deltagande och bistånd; hvar var det som det lyckades honom att bilda *ett protestantiskt förbund* och derigenom afvända den allmänna faran i det vigtigaste ögonblick? Var det *norra* eller *södra* Tysklands protestanter, som slöto föreningen i *Heilbronn?* Var det hos det då obeslutsamma Brandenburg, hos det då opålitliga och dubbelsinnade Sachsen — de *mäktigaste* af våra trosförvandter — som hjelpen fans? Nej, det var hos de *svagare,* vi tillägge, hos de *lifligare,* hos de — *då* som *nu* — för alla en framtids förhoppningar öppnare, tillgängligare af dessa trosförvandter som denna hjelp erhölls: det var hos de smärre furstarne, den fria riksadeln, de fria riksstädernas invånare, som, i dessa trakter mest blandade med katoliker, också både mest erfarit förtrycket och mest glädt sig åt sin räddare. Det var *deras* glädje, som efter slaget vid Leipzig hade gjort Gustaf Adolfs väg genom dessa nejder till ett triumftåg; det var *deras* tacksamhet, som knöt förbundet öfver hans blodiga lik, — och *icke* skulle knutit det, om hans fanor aldrig svajat ibland dem.

En *tredje* skiljaktighet emellan konungen och hans minister förnimme vi i dennes förebråelser, att hjelten alltid för mycket blottstälde sin person[45]. Hvem hade ej velat instämma i dessa förebråelser? Och likväl hade utan detta ädelmodiga fel Gustaf Adolf lika litet varit Gustaf Adolf, som Alexander och Cæsar hvad de voro; ej denne anförare, för hvilken soldaten med fröjd gick i döden; ej denne hjelte, som — till sitt missnöje — såg det hänryckta folket för sig knäböja, då han tågade till Sachsens räddning och sin egen

död, den han tyckes anat redan ifrån första ögonblicket af denna strid. »Eder anbefaller jag» — sade han åt svenska rådet, då det slutligen enstämmigt röstat för det tyska kriget — »eder anbefaller jag detta verk, att I *sjelfve* eller *edra barn* derpå måge se en god utgång, hvilken Gud förläne. *Jag* ser mig ingen rolighet mer hafva att förvänta förr än den eviga roligheten». — Ofta har han sagt, att han önskade få dö för denna sak [46]. Uppfyllelsen af aningen träder, genom tidernas afstånd, i detta ögonblick med outplånadt blod för vår själ.

Det var för två hundra år tillbaka, på denna dag och nästan på denna stund, som den döende Gustaf Adolf midt ibland fienderna i famnen af en page, en adertonårig, äfven till döden sårad yngling, hvars svaga kraft ej förmådde uppehålla de armar, som emot honom sträcktes, på *Lützens* slagfält drog den sista suck, hvarmed hans stora själ flydde jorden [47].

Två hundra år! De väga tungt i minnets vågskål. Hvad ligger ej för oss inom denna tidrymd! Hvad voro vi? Hvad äro vi? Allt för skiljaktiga — jag fruktar, ej blott i makt — från våra fäder af dessa dagar. Men äfven rådet för vår framtid vilje vi taga af *honom*, hvars minne är vårt dyrbaraste arf. Axel Oxenstjerna plägade i svenska rådet yttra såsom Gustaf Adolfs egen tanke: att endast tvänne sätt för Svenskarne funnos att blifva starke och trygge; de borde *endera*, sedan de en gång gått öfver Östersjön, sluta med herraväldet öfver detta haf genom besittningen af alla dess kustländer, *eller ock* — lemna allt, hålla en stark flotta, lägga sig inom svenska klippor och skär och lefva i landet sins emellan enige, »då ingen skall dem lätteligen med fördel antasta» [48].

Det första är förbi; det andra återstår. Ibland ramlande välden, vida större än vårt någon gång var, i en till sina grundvalar skakad verld har den Försyn, som vakar öfver folkslagens öden, bevisat detta gamla, nu på Gud och sig sjelft återkastade rike välgerningar, som hos oss borde göra tacksamheten till en rot för alla dygder; liksom samtidens varnande exempel och forntidens röst till oss ropa: *enighet är kraft.* För att betänka detta har Svensken funnit en broder i det gamla hemmet. En *förening* — lyckligare knuten än de forna — af tvänne folk, inom samma hemland allt för länge skilda, är den yngsta stora hågkomst, som på denna dag helsar de gamla ärorika minnen [49]. Dess frukters mognad må, liksom all annan i Norden, vara sen. De skola en gång af

tacksamma slägter välsignas tillika med namnet af deras *upphofsman*, och en *förening* af sinnen och hjertan blifva den framtids lycka, hvars skönaste bild vi här se — i *Oscar* och hans söner, omgifna af Sveriges ungdom, *deras* samtid och *vår* efterverld.

ANMÄRKNINGAR.

---

[1] Om Erik XIV:s och Johan III:s milda behandling af Estland vitna inhemska intyg. Jfr *Jannau*, Geschichte von Lief- und Estland i *Hupels* Nordische Miscellen, 15 och 16 St., Riga 1797. s. 55. Karl IX ämnade inkalla sex Lifländare i svenska rådet och förbarmade sig öfver de lifegna, såsom hans propositioner visa. Men den församlade adeln afslog all förändring, med påstående, att bonden endast dugde, då han hölls såsom slaf. — Gustaf Adolf utnämde sin forne lärare, riksrådet Johan Skytte, till den första generalguvernör i Lifland, Estland och Ingermanland; och honom har landet att tacka för inrättningar till ordning och rättvisa. Anstälda visitationer yppade det eländigaste tillstånd med bondens religion och seder; tyska och svenska predikanter inkallades; katekes, psalmbok, postilla utgåfvos sedermera på estniska språket. Gymnasier inrättades i Riga, Reval, Dorpat; 1632 äfven i sistnämda stad ett universitet under namn af *Academia Gustaviana.* Rättvisans skipande ordnades. År 1632 betog konungen adeln i dessa länder dess gamla rätt att döma sina bönder, äfven i lifssaker; den lifegne blef öfverheten och lagarne underdånig och kunde i vissa omständigheter fordra sin herre till rätta. – Böndernas tillstånd, mildradt af Gustaf Adolf, erhöll af Karl XI ännu större förbättring; liksom äfven kyrkoförfattningen af honom stadgades på ganska liberala grunder. År 1681 proponerade konungen *böndernas frihet,* och, då detta ej kunde genomdrifvas, infördes i afseende på deras förhållanden *Oeconomie-reglementet* af år 1696, som kallas »ett mästerstycke, hvari billigheten är så väl träffad, att intill denna dag (1797) man ej deruti funnit något att ändra». Ibid. s. 380. — Om svensk regering i Pomern och Finland behöfvas inga intyg. — *Sveriges stats fundament hafver alltid varit och skall, näst Guds hjelp, blifva justitia och ett kristeligt regemente.* Axel Oxenstjerna i svenska rådet. (Palmsköldska handskrifterna.)

[2] Det är om denna *sanna* beundran och vördnad (pietet) som våra (eller bättre, eller alla de bästa) tiders skald (*Goethe)* på något ställe säger: att om dess i alla sinnen inneburna känsla på en gång frambröte, den vore nog att hela all mensklighetens brist och olycka: — ett ord, hvari man tycker sig se himmelen som i

en spegelklar sjö. Och det är denne man, som ej skall ha haft *hjerta!* — Odödlige! En aflägsen främlings tacksamhet blef dig okänd; men med tusende kan han säga, att han är dig skyldig en stor del af sin lefnads ädlaste lycka.

[3] Nonnihil avaritiæ et rapacitatis labe notatus, quæ inter tot magnas et summo fastigio dignas virtutes ei vitio data est, verum apud prudentes rerum æstimatores excusari meruit, si, cum primus imperii in sua familia conditor munimenta firmanda novæ potentiæ quæreret, in imponendis et exigendis vectigalibus interdum morosior fuit. *Thuanus,* Histor. sui temporis, Lib. XXVI.

[4] När jag tänker uppå, hvad lof han hafver varit värd för det goda han förrättat hafver, synes mig fattas förstånd och ord slikt rätteligen och efter förtjenst göra, men ett säger jag, att om någon tid någon regent varit värd nämnas *Pater Patriæ,* hafver konung Gustaf det med all ära och värdighet fört. *Sven Elofsson,* Paralipomena. Handl. till Skandinaviens hist., 12 del. s. 121.

[5] Konung Karl IX:s rimkrönika samt konung Gustaf Adolfs påbegynta krönika, egenhändigt af högbemälta konungar författade. Utgifna af *Bengt Bergius;* Stockholm 1759.

[6] Det var om hösten 1556 som konung Gustaf I erhöll från konung Kristian III i Danmark ett bref förségladt med ett nytt och ovanligt signet; »ty i samma signete var ingrafvit och stämpladt Sveriges rikes vapen, de tre kronor, bredvid Danmarks och Norges vapen, af hvilket (när konung Gustaf blef det varse) blef honom så illa till mods, att osägeligt och ömkeligt hafver varit att se och höra derpå. De, som hos honom voro då tillstädes (ibland hvilka jag bekänner mig ovärdigan hafva varit en), veta något (dock icke till pricka) säga och vitna derom». *Sven Elofsson,* l. c. s. 130. — Om den danska krönikan skrifver densamme: »På denne rimbok lät konung Gösta utgå en annan rimbok och svarar dertill, mest af hans egen mun diktat och tillhopasatt; der jag vet besked om». (Nordinska handskrifterna.) Den lilla, sällsynta boken är tryckt i Stockholm 1558.

[7] *Sven Elofsson.*

[8] Orden äro af Gustafs systerson, riksdrotset grefve *Peder Brahe* den äldre, i dess »Historia om gambla Konung Gustaff och hwadh uthi hans Regementes tijdh sigh tilldragit hafwer». Handskrift i Palmsköldska samlingen i Upsala bibliotek.

[9] Jesuiten *Possevin* ålade honom att fasta hvar *onsdag,* emedan på en onsdag mordet blifvit begånget. — Ad reconciliationem Regis Johannis, cum Ecclesia Catholica in gratiam redeuntis, ex quorundam comperio relatione talem ipsi pœnitentiam, ob procuratam Erico fratri mortem, a Possevino tum fuisse impositam, ut diem Mercurii, quo facinus est perpetratum, quoad viveret, jejunus ferme transigeret. Quod etiam jejunium deinceps observavit. *Messenius,* Scondia, Tom. III, p. 60.

[10] T. ex. den så kallade *Landtågsgärden,* visserligen förut så vanlig, att den ej bör dateras från Gustaf Adolfs tid. Det är sant, flera af de i hans tid åtagna bevillningar blefvo genom krigens långvarighet beständiga. Deremot var han samvetsgrannare än sina företrädare att icke utan folkets samtycke älägga det bör[illegible] ehuru detta samtycke ej alltid erhölls på riksdagar, utan —[illegible]

gamla landslagen och då ännu gällande bruk — stundom genom särskilda öfverenskommelser med landskapernas menigheter. — »Han kom till riket med två tomma händer; men tog ingen sitt ifrån med våld; utan, hvad riksens nödtorft krafde, lät han sin allmoge på fri möte veta, att de måtte sakerna betänka, och efter lagen hjelpa till cronones behof». Personalier till likpredikan öfver Gustaf Adolf i Stockholm d. 22 Juni 1634 af *Johannes Botvidi.* — I allmänhet var konungen mån om, att skatternas tunga ej skulle falla på de fattigare. Så skref han den 5 Augusti 1631 från lägret vid *Werben* till rikets råd, att den så kallade femmarks-hjelpen borde afskaffas, såsom skadlig för de fattiga. Han tillägger: »Vi vilje att en æquitet blifver i utlagorna, på det man ej med en ringa ting måtte förderfva det mera, eller alltsammans». — Om *qvarntullen* skrifver han: »Handqvarnarne må blifva som de äro; Vi hålle det för qvarntull nog, när en arbetar så armarne värka». (Palmsk. handskrifterna.)

[11] *D'Ogier*, som i sällskap med franska ambassadören comte *d'Avaux* om vintern 1634 besökte Sverige, säger i sin dagbok, att han i hela Sverige ej påminner sig ha sett någon naken och trasig. Bondgossar och flickor sprungo glädtiga bredvid slädarne, och, ehuru man for med fri skjuts, tycktes bönderna ingalunda vara tröga att skjutsa; troligen emedan de eljest ej voro hårdt beskattade. »Credo quod aliunde tributis vexati non sunt. Cæterum plebs illa rusticana neque incommode nec misere vestita est: nec me in tota Svecia quemquam nudum aut lacerum videre memini». *Ogerii* Ephemerides, Paris 1656, p. 127. Då han på en resa till Kopparberget såg allmogen samlas vid en kyrka i Dalarne, säger han: »detta bondfolk är hvarken trasigt eller svultet som hos oss». »Plebs illa rusticana neque lacera, neque jejuna est ut apud nos. An ergo est clementiore et beatiore situ Suecia, quam nostra Gallia?» l. c. p. 195.

[12] Vi mena ej här regeringsformen af år 1634, utan Gustaf Adolfs konungaförsäkran, som visar ett återvändande till de i gamla landslagen uttryckta grundsatserna för svensk frihet, och väl kan kallas en konstitution, visserligen mindre utförlig än den af 1634, men också ej behäftad med dennas fel. Svenska konungars urgamla konstitutionela liberalitet, att vara vänlig mot hvar man och tillgänglig äfven för den ringaste, egde dessutom Gustaf Adolf i högsta grad. »Den kunde intet vara *Rex* här i Sverige, som de dygderna icke viste, att vara *aditu et affatu facilis;* en öfverhet bör följa sitt folks sed». Axel Oxenstjerna i rådet 1642. (Palmsk. handskr.)

[13] Svea hofrätt instiktad 1614; Åbo hofrätt 1623. »Hvad bemälte rätter hafva nytjat och gagnat vitna alle landets inbyggare, höge och låge, fattige och rike». *Personalier till likpredikan öfver Gustaf Adolf.* År 1614 på riksdagen i Örebro utgafs Gustaf Adolfs rättegångsordinantie.

[14] Hvad 1634 års regeringsform i detta afseende stadgar var redan i gång under konungens regering.

[15] Det samma gäller om landshöfdingembetenas organisation. Efter 1618 förtogs efter hand fogdarnes omedelbara brefvexling med konungen; de ställdes nu under ståthållaren i länet. *Hallen-*

berg, Svea rikes historia under konung Gustaf Adolf, IV b., s. 840—842.

[16] Den första hufvudboken lärer vara af 1623 och börjar med senare halfåret. Likväl sakna dessa äldre hufvudböcker, enligt mig gifna underrättelser, ännu ofta ingående balanser och meddela intet begrepp om ställningen särskildt för hvarje år, emedan i de flesta åtminstone två eller tre års liqvider finnas sammanblandade.

[17] Epoken för stångjernssmidet i Sverige, som kan begynnas med 1604 (då ständerna i Norrköping förklara, att allt osmundsjern helst borde utslås till stångjern, innan det af riket utföres), infaller egentligen under Gustaf Adolfs och Kristinas tid, liksom anläggningen af de första fabriker. Gustaf Adolf besökte sjelf bergslagerna, vidtog en del af sina författningar om bergsbruken — »hvarvid riket sig mest stöder», enligt hans egna ord — efter undersökningar på stället och lät vid kronans bruk anlägga stångjerns- och spikhamrar. Styckgjuterier, kopparhamrar, messingsbruk, ståltrådsdragerier inrättades. Åtskilliga utlänningar antogos vid bergverken (Jfr *Hallenberg*, II del. sid. 794 ff.). Tyska och wallonska smeder inkallades. År 1630 fingo rikets bergverk en egen styrelse i *General-Bergs-Amtet.* I allmänhet införskrefvos många utländska handtverkare. Axel Oxenstjerna säger i rådet 1648, att klädesväfveriet i Sverige blef af konung Gustaf Adolf infördt. (Palmsk. handskrift.) Konungen skänkte tvänne kronohemman vid Jönköping till ett schäferis anläggning samt ville i riket inskaffa *tysk* fårafvel (hvarmed redan Karl IX gjort början) och efter hand utrota den *svenska*, efter denna ullen var mindre tjenlig för klädestillverkning. *Hallenberg*, V del. s. 221. »Stora, nya och ovanliga företag — säger denne häfdatecknare — undgå aldrig att i åtskilliga delar röja bristfälligheter, hvilka ock lätt kunna upptäckas i de anförda Gustaf Adolfs inrättningar; men betraktade i sitt hela, jämförda med rikets då varande oundvikliga behof, granskade efter det ljus och den erfarenhet tiden då kunde meddela, vitna de huru regeringen insåg, att till allmänna värfs bedrifvande alla enskilda driffjädrar nödvändigt måste sättas i rörelse; de vitna om ovanlig verksamhet att uppbringa rikets krafter vida öfver allt hvad förut varit påtänkt, att jämväl medelst oväntade utvägar bryta sig genom brist och fattigdom samt öfvertyga om en till förene i Sveriges häfder icke synbar förmåga att skåda dylika ämnen i stort och vidsträckt sammanhang». l. c. V del. s. 232. — Om *storheten* af denna tids åsigter vill jag — till uppbyggelse för den tid, som till sin odödliga heder genom *Göta kanal* fullbordat förbindelsen mellan Östersjön och Nordsjön — meddela följande utdrag ur Axel Oxenstjernas betänkande till regeringen och rådet i Sverige, dateradt Frankfurt am Main den 8 Oktober 1633, som i hans egenhändiga koncept finnes på Upsala bibliotek: »Det dependerar en stor nytta för riket af att de navigable sjöarne conjungeras medelst slussar med Östersjön och sins emellan, så att man utför Hjelmaren kunde komma till Stockholm, utför Vettern till Norrköping, utför Venern till Göteborg, utför Siljan till Kopparberget; ty derigenom skall land och städer blifva populerade, hvar man stor beqvämlighet tillväxa och våre skogar sammaledes komma oss mägta till nytta; sidst ock kronans inkom-

ster och tullar så väl som commercierna märkligt tillväxa; hvilket regeringen och rådet ej vill förgäta». — Äfven till *landsvägarne* sträckte sig konungens omsorg; de gamla, öfver hvilkas uselhet han klagar, förbättrades. Adeln måste deltaga i deras underhåll.

[18] Under danska kriget hade både *Nylödöse* och *Göteborg* blifvit förstörda; en ny stad för bägges borgerskap, med bibehållande af namnet *Göteborg*, anlades af Gustaf Adolf der den nu är belägen. Tyskar, Nederländare och Skottar inkommo och satte sig der ned. Gustaf Adolf reste sjelf dit 1624 och vidtog på stället åtskilliga författningar till stadens upphjelpande. De öfriga af konungen anlagda städer äro *Hernösand*, *Söderhamn*, *Umeå*, *Luleå*, *Piteå*, *Torneå*, *Norrtelje*, *Sala*, *Alingsås* samt *Falun* (privilegierad 1608, men först anlagd 1624) och *Säter* (ehuru ej privilegierad förr än 1642); dessutom i Finland *Gamla Karleby*, *Ny-Karleby* och *Nystad*. — *Stadslagen* utgafs 1618. I allmänhet ordnades städernas styrelse genom stadgan om *städernas administration och uppkomst i riket*, Stockholm den 26 December 1619. Handeln var ett af de ämnen, åt hvilka Gustaf Adolf lemnade mesta uppmärksamhet; ehuru i en krigisk tid utförandet ej alltid svarade mot afsigterna. Det samma gäller om städerna; »och vet Kongl. Maj:t icke — klagar konungen 1617 — hvartill sådane borgare i städerna äro nyttige, som hvarken hafva lärt sig ett redligt ämbete (handtverk), ej heller förmå bruka köpenskap, utan vore väl af nöden, att städernas förmän hade dermed en uppsyn, att heller afskaffa sådane fattige borgare, antingen till tjenst på landet, eller i hospital och sjukstugor, än att för deras skull god politie och ordning förhindras och inställas skulle». *Hallenberg*, IV del. s. 619.

[19] Vid rikets domkyrkor hade väl af ålder vissa *lektorer* underhåll af kronotionden; men skilnaden emellan underskolor och gymnasier var en inrättning, som först stadgades dels under Gustaf Adolfs dels under Kristinas regering. Biskop *Johan Rudbeck* i Vesterås synes ha gifvit ideen till gymnasierna. Det första inrättades i Vesterås 1620 (tillökt 1623 och 1627); det andra i Strengnäs 1626; i Linköping 1628; s. å. gymnasium i Åbo, som 1640 förvandlades till universitet; 1618 gymnasium i Viborg. Af de öfriga rikets gymnasier äro de flesta från Kristinas tid. Ibland de kungliga donationsgodsen till Upsala akademi, utgörande 350 mantal frälse och 7 skatte, jämte qvarnar och lägenheter, äro blott 3 mantal frälse gifna akademien af konung Karl IX och 4 mantal frälse af drottning Kristina. Alla de öfriga härkomma från Gustaf Adolfs gåfva, ehuru några af dem ersatt hemman, som i hans gåfvobref af den 31 Augusti 1625 finnas uppräknade, men genom byten eller på andra sätt gått ifrån akademien. Den store konungen förklarade uttryckligen, att de donerade hemmanen vore hans *arf och egne,* och han förunnade dem åt akademien till *dess evärdeliga, alltid blifvande egendom.* De voro till en del Vasa-slägtens från urminnes tider och förr än ätten uppstigit på tronen. Men denna egendom hade genom reduktionen från kyrkan i Gustaf I:s tid fått ganska stor tillväxt; hvarför ock visserligen ej alla Gustavianska godsen nu donerades till akademien, utan hafva de äfven blifvit använda till andra allmänna behof. Så finner man t. ex. i Södermanlands regementes stat för år 1632 (se detta regementes historia,

II st., Stockholm 1788) flera så kallade *arf- och egne* hemman såsom militiebeställen. — Utom sin donation anslog Gustaf Adolf till Upsala akademi: kronotionden af flera socknar i Vestmanland och Helsingland; prebendepastorat åt teologerna, samt ett bondehemman i löntillökning åt hvar och en af de öfriga professorerna; dessutom 3250 daler årligen till ett kommunitet för studenter, med särskildt anslag för inköp af inventarier samt lön för styresman och betjening (en daler på denna tid svarar i det närmaste mot ⅝ riksdaler i silfver); 2500 daler årligen till underhåll för stipendiater, och 100 daler till årliga premier åt dessa; hvarjämte han förärade akademien sitt eget boktryckeri, stiftade dess bibliotek genom skänk af sin egen boksamling och flera från Tyskland hemsända, förordnade det en årlig inkomst och lät bygga det (sedermera af Karl XI tillökta) hus, som ännu kallas *Academia Gustaviana*. — Då genom *riddarhusets* upprättande 1625 svenska adelns representation (till en början genom *valda* hufvudmän) bestämdes, var det konungens plan att dermed förena ett *Collegium Illustre* för adliga ynglingars undervisning, och 3:ne professorer tillsattes äfven 1628; men pesten upplöste inrättningen redan följande året. — I Stockholm inrättades år 1624 ett *arbetshus*, der 100 fattiga barn af bägge könen fingo fri förtäring och undervisning i yllleväfnad, hvartill verkmästare införskrefvos från utrikes orter; och genom ett riksdagsbeslut ålades alla städer att upprätta *barnhus* eller *tukthus*, hvilket senare ord den tiden betydde en uppfostringsanstalt. — I en förordning för staden Jönköping, af Gustaf Adolf gifven på stället d. 28 Februari 1625, bjuder konungen: att alla borgare skola ovägerligen sätta sina piltar från sju års ålder, först till skola att lära läsa och skrifva, sedan till räkenskapskonsten, bokhålleriet och redelig köpenskap eller något handtverk; den det försummar och ej bättrar sig på borgmästares och råds förmaning skall böta 10 daler till staden för hvar månad barnet går sysslolöst, eller, om han ej orkar böta, plikta med kroppen; och hvarje yngling, som vid fylda sexton år icke är antingen så vidt i studier kommen, att man sig om honom något visst hopp göra kan, eller står i lärdom af något redeligt handtverk, den skall till staden förtappa tredjedelen af all den arfsrätt honom någonsin kan tillfalla, med mindre han sig så högt bättrar, att konungen beviljar honom restitution. (*von Stjernman,* Com. Polit. och Oecon. Förordn., I: 926.) Det var i denna anda som fadern, konung Karl IX, hade i Sveriges lag velat införa, att den adelsman, som ej gjort erforderliga framsteg i studier, skulle förlora sitt adelskap. — Med böndernas undervisning var slätt beställdt, och intill utgifvandet af Karl XI:s kyrkolag år 1686, som härutinnan åstadkom en stor förändring, kunde få bland allmogen läsa i bok. *Fant*, de Rebus Sacris a Carolo IX emendatis; Upsala 1806.

[20] Äfven i sin kärlek gaf konungen vika för sin mor. Att han en gång med Ebba Brahe ämnat dela sin tron, är ostridigt af deras brefvexling, meddelad af Hallenberg. Man har äfven kärleksvisor af Gustaf Adolfs hand från denna tid. — Konungens uppförande på riksdagen 1617, der enkedrottningen på hertigarnes vägnar gjorde påståenden, som, enligt Gustaf Adolfs eget uttryck, skulle gjort konungens vilkor »värre och argare» än furstarnes, är

beundransvärdt på en gång genom saktmod och fasthet. Denna stränga mor älskade han likväl så högt, att han efter hennes död 1625 ej ville göra någon ändring med regeringen öfver hennes lifgeding; bekräftade alla de af henne, sjelfrådigt nog, meddelade förläningar, och fullbordade bygnader som hon börjat, emedan hon, såsom konungen säger, företagit dem till sin åminnelse.

[21] *Karl Filip,* en prins af utmärkta egenskaper, dog på sitt 21 år i Narva 1622. Gustaf Adolf skrifver om hans död till sin syster Katarina: »som han var mig närmare och min välfärd med hans beblandad och mitt lif med hans försäckradt; så sörjer jag honom icke obilligt mest». — Karl Filip är den siste svenske konungason med eget hertigdöme.

[22] Redan år 1526.

[23] *Konrad von Phyhy,* afsatt 1543.

[24] I sina stridigheter med rådet.

[25] Ibland rikets gamla ätter miste genom Karl lifvet två Banerer, två Sparrar, två Bjelkar, en Stenbock och en Fleming. Efter att ha sett tvänne bröder så falla och sjelf lidit ett långvarigt fängelse, gick Klas Bjelke med sina tre söner i landsflykt. Samma öde underkastade sig grefvarne Axel Lejonhufvud samt Erik och Gustaf Brahe, fem Stenbockar, fyra Sparrar (två tjente emot Gustaf Adolf i Wallensteins här), sex Gyllenstjernor, sju Possar, tvänne Ribbingar, två Bondar, två Flemingar, en Torstenson, en Horn. Af de landsflyktige återvände de flesta, eller deras barn, under Gustaf Adolf.

[26] Ett ständigt råd tillsattes väl redan 1602, men mer till namnet än gagnet så länge ännu så stridiga anspråk om rådets myndighet kunde finnas som de, hvilka uttalas i de bägge under Karl IX utarbetade olika lagförslagen, af hvilka derför intetdera blef antaget. — »Konung Gustaf Adolf gjorde intet utan råds råde — ideo amatus, venerabilis —; dock gjorde han det mer, att han icke skulle synas orsaken till händande olyckor, än af necessitet». Axel Oxenstjerna i rådet 1642. (Palmsköldska handskr.)

[27] I den första svenska riksdagsordning, af ständerna antagen på riksdagen 1617, stadgas: att, om ständerna ej kunde förena sig i sina tankar, konungen egde antaga den han för riket fann nyttigast. »Konung Gustaf Adolf hafver under tiden proponerat ständerna och endels hos sig beslutit hvad han fann riket nyttigt; men såsom en klok styrman vet för allehanda stormväder regera sitt skepp, så hafver ock H:s Maj:t i tid vetat gifva och taga, och den det icke vet, skall i regementssaker få mer än mycket att göra». Axel Oxenstjerna i rådet 1642. (Palmsk. handskr.)

[28] De förändringar, hvarigenom Gustaf Adolf i krigskonsten gjort epok, bestodo hufvudsakligen i en större rörlighet af alla vapen. Svenska artilleriet och infanteriet blefvo genom honom de första i Europa. Gafflarne, hvarpå handgevären förut stöddes (de brukades ännu i Wallensteins här), aflades och lättare kanoner infördes. Sjelf var konungen den skickligaste geniofficer på sin tid. — Hans krigsartiklar af år 1621 äro skrifna af hans egen hand. — Han delade soldatens både faror och mödor, och vid belägringen för Riga detta år såg man både Gustaf Adolf och Karl Filip i skjortärmarne och med spaden i hand arbeta i löpgrafvarne. —

Krigsmakten sammanbragtes genom utskrifning, i hvilken uti konungens senare år, eller, från 1627, frälsets bönder (vanligen till hälften befriade) deltogo lika. År 1625 gjorde konungen proposition om underhåll af en *ständig armé*, hvartill *qvarntullen* beviljades. Regementena ordnades efter provinserna, och man finner redan i Gustaf Adolfs tid, att både öfver- och underbefäl hade boställen och indelad lön.

[29] H. K. H. kronprinsen lade om aftonen denna dag grundstenen till den obelisk af huggen granit, som H. Maj:t konungen på egen bekostnad låter uppresa i den så kallade Odenslund i Upsala, med inskrift: *Till Gustaf Adolf den Store i Svenska folkets namn af Carl XIV Johan. Den 6 Nov. 1832.* Inskriften är af konungen sjelf uppgifven.

[30] *Wallensteins Briefe von* Fr. Förster, Berlin 1828, I: 258. Högst vigtiga bidrag till denne gåtlike mans och hans tids historia. Likväl är jag, äfven efter noggrant studium af detta arbete, öfvertygad, att det är *skalden* Schiller, som genom snillets divination och makt sannast framstält den *verklige* Wallenstein. — För vårt ämne lär man af dessa bref, att redan 1627 underhandlingar förevarit emellan Wallenstein och Gustaf Adolf. De fördes emellan Oxenstjerna och Arnim, som varit i svensk tjenst och nu kommenderade under Wallenstein, men menades å ingendera sidan uppriktigt. Wallensteins afsigt var att afhålla Gustaf Adolf från deltagande i tyska kriget. Han erbjuder honom derför att göra gemensam sak mot Danmark och uppmanar till eröfring af Norge, hvilket ej skulle vara kejsaren emot. På samma tid begynner han understödja Sigismund, ger befallning om uppbrännande af alla svenska skepp i tyska hamnar och om utrustandet af en flotta, hvartill Spanien bidrog med penningar, i förhoppning på ett af kejsaren proponeradt handelsförbund med Hansestäderna. I alla pommerska hamnar måste rustas, »ty vi måste till sjös», och »jag vill till året vara stark på sjön», skrifver Wallenstein till Arnim; l. c. I: 129, 163.

[31] l. c. I: 65.

[32] *Die Schwedische Canaglia* — yttrar sig Wallenstein om svenska krigsmakten, då det af honom belägrade och af borgerskapet så hjeltemodigt försvarade Stralsund år 1628 ifrån Gustaf Adolf fick undsättning. *Förster,* Wallensteins Briefe, I: 249. I en jesuitisk nidvisa före slaget vid Leipzig heter Gustaf Adolf »den lille svenske kungen», som kommer att föra ett litet krig med »den lille sachsiske *Öl-Görans* penningar»: — så kallades nämligen, för sin begifvenhet på dryckenskap, kurfursten Johan Georg af Sachsen. *Raumer,* Historisches Taschenb. 1832.

[33] Gustaf Adolfs krigspsalm (Svenska psalmb. n:r 378), enligt berättelse författad af konungen sjelf.

[34] Så stor styrka väntade sig åtminstone konungen att kunna uppsätta, enligt sitt bref till rådet af den 3 Februari 1631. *Adlersparre,* Histor. Samlingar, III. 285.

[35] Konung Gustaf Adolf har med största suckan bekänt näst före sin död, att han för ingenting annat önskade, att Gud ville kalla honom hädan, än att han såg ett krig uppväxa med sina vänner, för deras stora otrohets skull, hvilket dess mer skulle

trycka honom, som verlden intet kunde döma till den rätta orsaken till ett sådant krig. Axel Oxenstjerna i rådet 1644. (Palmsk. handskr.)

[36] »Det djefvulspartiet de Jesuiter, hvilka hafva varit upphof till det grufliga tyranni, som skett i Spanien, Frankrike och annorstädes». Konungens tal till ständerna 1617.

[37] Jfr *Hallenberg*, V. 174.

[38] *Petri Baptistæ Burgi* Genuensis, de bello Suecico Commentarii, p. 414. Sålunda beskrifver han konungens utseende: »Gustaf var af mer än vanlig storlek, väl bildad till alla sina lemmar och af den starkaste kroppsbygnad; hans anletsfärg var hvit, näsan stor, hår och skägg ljuslätta, stötte litet i rödt, såsom ofta hos Nordboar; endast på ögonen hade han fel, ty han var närsynt».

[39] *Burgus*, p. 38.

[40] *Gustaf Adolfs personalier* af *Johannes Botvidi*, konungens hofpredikant i tyska kriget.

[41] Efter konungens död och efter slaget vid Nördlingen; bägge kostade Oxenstjerna de enda sömnlösa nätter han mindes sig ha tillbragt.

[42] »Hur skulle det gå med våra saker, om ej min eld gaf fart åt eder långsamhet?» utbrast en gång konungen. — »Hur skulle det stå till, om ej min köld dämpade Ed. Maj:ts eld?» sade kansleren.

[43] Inträdestal i Kgl. Vitt. Hist. och Ant. Akad. af E. G. Geijer, Stockholm 1830, i akademiens handlingar, 13 del. (Se ofvan sid. 83) — *Huru* denne aristokrat yttrade sig, derpå vill jag till bevis anföra följande ur hans betänkande till svenska regeringen och rådet, Frankfurt den 3 Oktober 1633: »För dessa orsakers skull ser jag ingenting riksens regering, råd och ständer högre åligga i denna tid, än att de, alle andre betraktelser sättandes tillbaka, beflita sig om att skaffa goda och beständiga medel vid handen, som dessa olägenheter bota kunde; hållandes derför, att så framt det icke sker — — så skall den med sal. Kgl. Maj:ts acter och blod och mången ärlig svensk mans lif lätt förvärfvade riksens och vår nations reputation innan kort förloras, de vunna länder borttappas, erhållne gods och privilegier förgöras, och, det Gud afvända ville, riket lätteligen komma under främmande herrskap. *In genere* vet jag nog, att hvar man gifver mig rätt, men när det kommer till specification, så att någon *in privato* — känner något besvär deraf, eller begynner att göra consequentier, som deraf skola följa; så kan man äfven intet reda sig derutur och förgäter, för en sådan imaginerad consequentia eller ett ringa sitt besvär, fädernesrikets välfärd och conservation. — Och det som är mest att beklaga, att de som sig opponera — och söka att hindra alla helsosamma consilia, invändandes difficulteter och disputerandes alltid emot, synas allenast vara kloke och förstå saken». Det är ock denne aristokrat som sade i rådet: »Svenske bönderne äro ett fritt folk — och är en ära att i Sverige vara en bonde». *Chanut* tillskrifver honom republikanska tänkesätt. Men sjelf har han sagt: »Sverige kan endast *regie* guberneras».

[44] »Jag rådde fuller sal. H. Maj:t att han intet skulle begifva sig med armeen på tyske bottnen, — hade H:s Maj:t lydt mitt

råd, så hade han blifvit *Arbiter totius Septentrionis*». Ax. O. i rådet 1636. Konungens beslut kallar han ett *fatum*, en *dispositio divina* och någon gång en *impetus ingenii*.

[45] Oxenstjerna skrifver 8 dagar efter slaget vid Lützen till svenska rådet, att han redan länge fruktat den inträffade olyckan och bedt kungen ej så utsätta sin person; men att Gud hade gifvit denne furste ett mod, — som lät honom förakta de största faror; hvarför det endast höfves att tala om konungens död till hans berömmelse.

[46] »Såsom han sjelf ofta önskade, nämligen att han för Guds ord måtte i marken dö». *G. A:s personalier.*

[47] Af alla berättelser om händelsen, som jag haft tillfälle jämföra, är den *Vittorio Siri* ger i sina *Memoirer* (efter hertig Bernhards af Weimar rapport till konung Ludvig XIII af Frankrike) den utförligaste och mest sammanhängande. (Man finner den jämte flera andra hos *Förster,* Wallensteins Briefe, II Th. s. 336.) Konungen hade i spetsen för Smålands kavalleri satt öfver dikena vid vägen och återtagit ett redan en gång vunnet och förloradt kejserligt batteri, samt tog af sig hatten, tackade Gud för denna framgång, då tvänne fiendtliga kuirassierregementen framryckte och gjorde ett nytt anfall, hvarvid konungen lossade sina pistoler emot de närmaste och kom midt in ibland fienderna. Hans häst blef skjuten genom halsen och han sjelf i venstra armen. Hertig Frans af Lauenburg sökte uppehålla honom på hästen och föra honom ur striden, då en öfverstelöjtnant Falkenberg, kejserlig kavalleriofficer, hvilken man ej igenkände för fiende, sprängde fram och sköt konungen genom ryggen, så att han störtade af hästen, hvarpå hertigens ridknekt genomstack Falkenberg med sin värja. Att hertigen i detta ögonblick *lemnat* konungen, är den förebråelse man kan göra honom, i fall han ej dertill blifvit tvungen. Ty nu voro alla Gustaf Adolfs följeslagare fallna eller flyktade, utom en tysk page, som sökte förgäfves hjelpa honom upp från marken och på *sin* häst. Under detta fruktlösa bemödande kommo tre kejserliga ryttare och frågade, hvem den sårade vore. Då pagen ej ville säga det, utan svarade, att det vore en officer, gåfvo de pagen två värjstyng och ett pistolskott, hvaraf han störtade till jorden, plundrade honom och togo hans häst. En af dem har derpå, utan att känna konungen, gifvit honom dödsskottet med en pistol genom tinningen, stötte honom flera gånger med värjan och plundrade honom med de andras tillhjelp inpå bara kroppen. — *Truchsess*, en tysk adelsman i Ludvig XIII:s tjenst, hvars relation finnes i *Richelieu's Memoirer*, såg sjelf konungen få det nämda skottet genom ryggen och falla af hästen, men kunde genom hvimlet af fienderna ej framtränga till honom. Han träffade Kreilsheim, konungens marskalk eller hofmästare, berättade honom hvad han sett, och bägge förde underrättelsen till hertig Bernhard af Weimar, hvilken åter hviskade tidningen i örat på general Kniphausen, som anförde reserven. Han rådde till återtåg; men Bernhard kommenderade till anfall och förde hären — för hvilken konungens kringlöpande blodiga häst var första tecknet af olyckan — till segern. — Att hertig Frans Albrecht af Sachsen-Lauenburg skulle varit konungens baneman,

höres ej af genast efter händelsen. Senare spridde sig detta rykte och fann tro i svenska armeen, hvilken hertigen kort derefter lemnade. Det blef genom Puffendorff upptaget i svenska historien. Ett förment vitne har blifvit åberopadt, en Hans von Hastendorf, enligt uppgift konungens lifgardist, som skall sett hertigen aflossa skottet mot konungen. Hans berättelse, som man träffar i flera samlingar, vederlägger sig sjelf redan derigenom, att författaren säger sig varit på temligen långt afstånd och nyss mistat benet genom en kanonkula, Uppgiften kan blott anses såsom ett uttryck af det nämda soldatryktet i svenska armeen. Det afgörande beviset emot beskyllningen är, att Bernhard af Weimar förblef i vänskapligt förhållande till Frans Albrecht. Både *denna* och *andra* berättelser om lönmord, föröfvadt på konungen midt i en brinnande slagtning, kunna således tryggt förvisas bland antalet af fabler. — Enligt flera sammanträffande berättelser var en *page* den enda af konungens följeslagare, som blef vitne till hans död. Hans namn var Leubelfing. Han dog af sina sår på femte dagen efter slaget, och den korta underrättelse, som han lemnade, blef meddelad åt hans far, stadsöfversten i Nürnberg baron von Leubelfing, och af honom uppskrifven samt förvarad i familjen, tills *Murr* lät trycka den i sina *Beyträge zur Gesch. des 30-jährigen Kriegs*. Den bestyrker på det hela hvad vi anfört. Gustaf Adolf stupade kl. 12, andra säga kl. 2 på dagen, 37 år, 11 månader gammal. Kroppen blef funnen om aftonen och förd till den närbelägna byn *Meuchen,* och der öppnad i kyrkan. Derifrån bragtes liket i ett annat hus och lades på ett bord, som än finnes; hvarefter det fördes till Weissenfels. — En konungens ridknekt vid namn Jakob Eriksson, sårad i slaget, hade med liket kommit till Meuchen. Sedan han blifvit läkt, vältrade han, med några bönder ur byn, den så kallade *Schwedenstein* till det rum, der denna nu ligger. Enligt traditionen i orten (jfr *Der Tod Gustav Adolphs,* von *Philippi;* Leipzig 1832) förmådde de ej fortskaffa den längre, ehuru det rätta stället, der konungen föll, skall vara 40 steg derifrån, närmare Lützen. — Då jag år 1825 besökte fältet vid Lützen, utpekade en bonde för mig detta rätta ställe på en åkerren, som enligt hans berättelse ännu kallas der *Schwedenrain.* Sjelfva stenen var då försedd med ett underlag af i kors lagda stenar, på en af hvilka sågs denna inskrift uthuggen: *Hier blieb Gustav Adolph im Kampfe für Geistes Freyheit;* omkring äro poplar och säten; allt genom försorg af generalen, fordom i svensk, nu i preussisk tjenst, *v. Helvig.* — I sv. rådsprotokollen för den 8 Jan. 1633 finnes antecknadt: »berättade (sekreteraren) Grubbe, att Cantzlerens mening var till att tala med Chur-Saxen, det ett Capell måtte byggas på den orten, der K. Maj:t sitt lif tillsatt hafver, till evig åminnelse, och att K. Maj:ts Contrefactur der skulle uppsatt blifva». Längre fram förmäles, att konungens staty vore förfärdigad i Nürnberg, som kunde uppsättas i det nämda kapellet. Men intetdera kom till verkställighet.

[48] Jfr rådsprotokollet för d. 15 Juli 1636 och d. 6 Sept. 1641.

[49] Den 4 November är årsdagen af Sveriges och Norges förening.

LEFVERNES-BESKRIFNING

ÖFVER

HANS EXCELLENS

GREFVE CLAES FLEMING.

Uppläst i Kongl. Vitterhets- Historie- och Antiqvitets-Akademien den 29 Maj 1832.

Claes Fleming, friherre till Liebelitz, föddes den 24 April 1771 på Lydinge gård i Upland, ett gammalt arfgods i hans slägt. Föräldrarne voro hofmarskalken friherre *Johan Casimir Fleming* och grefvinnan *Florentina Henrietta Hamilton,* dotter till en af rikets herrar, fältmarskalken m. m. grefve *Gustaf David Hamilton* och dess husfru *Jacobina Henrietta Hildebrand.* Hans fäderneätt hade ifrån slutet af 14:de århundradet, då den först i Sverige nämnes, ibland sig räknat sexton rikets råd, af dem mer än en, som med svärdet eller pennan tecknat sitt namn oförgängligt i fäderneslandets häfder. Hans möderneslägt, i Skotlands historia namnkunnig och med dess konungahus befryndad, hade knutit sina första förbindelser med Sverige genom den Hamilton, som i tyska kriget var den store Gustaf Adolfs vapenbroder, och sedan, af den olycklige Karl I i England upphöjd till hertiglig värdighet, med och för sin konung förlorade lifvet; hvarefter en yngre gren af denna ätt öfvergick till Sverige och lyser, ifrån Kristinas dagar, på svenska riddarhuset, ifrån Karl XI:s tid, i rikets högre embeten. Den unge Claes Fleming, som redan vid två års ålder förlorade sin mor, blef sedermera föremålet för sin faders hela kärlek och njöt en öm, såsom enda barnet[1] kanhända allt för öm uppfostran. Ibland hans ungdomslärare vilje vi nämna *Fale Burman,* docens i historien vid Upsala akademi,

---

[1] En äldre broder hade dött späd.

författare till den prisskrift om våra provinslagar, som pryder edra handlingar, mine herrar, sist lektor i Hernösand [2], der ett snille, ämnadt att hedra och gagna sitt fäderneslaud, släcktes i moraliskt och fysiskt förfall, och mångåriga handlingar till Jämtlands beskrifning och historia efter hans död lemnades skolgossar till sköfling och kryddboden till rof.

Enligt den tidens bruk inskrefs frih. Fleming tidigt i krigsståndet och var redan nämd till fändrik vid lifgardet, då han ifrån 11 års ålder fortsatte under enskild handledning sina studier i Upsala. Han vistades der under läseterminerna ifrån 1781 till 1786, deltog i de öfningar, som dåvarande Skytteanska professorn, sedermera ärkebiskopen, doktor *Jakob Ax. Lindblom* anstälde med den der studerande unga adeln, och ådrog sig genom sina lyckliga snillegåfvor synnerlig uppmärksamhet af konung Gustaf III, som under sina besök i Upsala ofta till dessa öfningar sjelf var vitne. Det var äfven på konungens egen inrådan som frih. Fleming, efter en kort militärisk bana och sedan han med fredsåret 1790 hade tagit afsked ur krigstjensten, vände tillbaka till Upsala och dels vid akademien, dels hos sin fader på det närbelägna Lydinge egnade flera år ensamt åt de studier, som han mest älskade. Det var ynglingen, som kände sig dragen af de band, med hvilka redan sånggudinnorna fästat barnet, och som äfven belöntes derför. Helsa, oberoende, alla naturens och lyckans gåfvor, en ädel vetgirighet och nitton års ålder: sådana voro de förmåner, med hvilka frih. Fleming åter inträdde i vetenskapernas tempel. Och huru många ämnen för mensklig sällhet ligga ej i dessa ord! Också var denna tid hans ålderdoms käraste erinring, den till hvilken han helst återvände vid skymningen af ett lif, som verlden likväl kunde kalla fullt af lycka. Men verlden, dess lycka och retelser taga ofta af menniskan lika mycket som de ge, — och mer, — om man ihågkommer, att de merendels utkräfva sin skatt af själens ädlaste krafter. Vetenskap och konst har Gud nedlagt i menskligheten, med det enda företräde framför all yttre lycka, att de på en gång äro det ädlaste arbete och det renaste nöje.

Det var i synnerhet till vitterheten och historien, som frih. Fleming drogs genom sin håg och sina anlag. Redan under sista året af sitt förra vistande i Upsala hade han med

[2] Död 1809.

äldre och yngre vänner inträdt i föreningar, som sökte sitt nöje i sådan sysselsättning. Det derigenom stiftade *Vitterhets-Samfundet,* hvars otryckta handlingar jag haft tillfälle att se, räknade medlemmar, som sedermera i literaturens eller statens häfder förvärfvade till en del högt frejdade namn: en Johan Stenhammar, en Axel Gabriel Silfverstolpe, hvars första skaldestycken upplästes i denna förening, hans bror Gustaf Abraham Silfverstolpe (samfundets sekreterare), en Rosén, Benjamin Höijer, grefve Adolf Göran Mörner m. fl. Äfven Elis Schröderheim tog 1793, då landshöfding i Upsala, inträde i detta samfund, och hans tal besvarades af frih. Fleming. Det år 1786 grundade så kallade *Historiska Sällskapet* upplifvades 1790 vid frih. Flemings återkomst till akademien. Dess stadgar och åtskilliga dertill hörande handlingar hafva blifvit mig meddelade af min vän professor *Kolmodin,* en man, som till den föga betydande märkligheten, att nu vara dessa ungdomliga samfunds enda i Upsala öfverlefvande medlem, lägger den större, att under hela sin lefnad, der ej pligten ovilkorligt påkallat, hafva sökt dölja hvad andra söka en heder i att visa: den rikaste lärdom och den finaste smak. Sällskapets föremål var svenska häfdernas, i synnerhet svenska lärdomshistoriens upplysning, riktande och granskning, och genom utgifna *Samlingar i svenska historien* sökte det verka till detta ändamål. Det första och enda häftet utkom i Upsala endast under denna titel år 1798, och innefattar ibland annat ett af då varande e. o. kanslisten vid riksarkivet, sedermera kanslirådet *Sundel* meddeladt bref af år 1438 ifrån rikets biskopar och Karl Knutsson, såsom riksföreståndare, hvarigenom den förut till hospitalet i Enköping utgående tionde anslogs såsom lön åt magister Andreas Bondonis, hvaremot han skall i Upsala »aarlika läsning hålle lijkaviis som en mäster i studiis privilegiatis plägar göra» — och samma läsning skall sedermera uppehållas »till evinnelika tid» — således inrättning af en akademisk profession i Upsala tretionio år före instiktelsen af Upsala akademi; hvilken mindre kända omständighet förtjenar att anmärkas. En af de äldre bland dessa förbundna vänner, och som i sitt utvalda bibliotek vanligen samlade dem omkring sig, var då varande e. o. adjunkten i filosofiska fakulteten magister *Olof Knös,* derefter lektor i Skara [3], sedan en trög lycka slutligen nekat honom att qvar-

[3] Död 1804.

stanna vid det lärosäte, der Gustaf III på biskop Wallqvists inrådan likväl hade önskat att fästa honom; kanske den störste bokkännare i Sverige på sin tid. Af honom väcktes i synnerhet friherre Flemings lust att samla böcker, och denne herre brukade omtala den lifliga glädje, hvarmed han använde en skänk af ett hundra femtio silfverriksdaler från sin far, för att, då den lärde *Karl Aurivillii* bibliotek i Upsala försåldes, derur rikta sitt eget bokförråd. Så grundlades den boksamling, som det var hans nöje att under hela lifstiden vårda och förkofra; så att han äfven under mellanstånden af sina sista plågor med darrande hand i en utländsk bokkatalog antecknade verk, ämnade att föröka denna hans käraste egendom, i hvilken Upsala akademi nu besitter ett evärdeligt minnesmärke af hans ädla frikostighet och kärlek till vetenskaperna. — Under denna ungdomstid knöts äfven hans mångåriga vänskap med akademiadjunkten, sedermera prosten och kyrkoherden, historiografen vid Kongl. Maj:ts orden, doktor *Matthias Floderus;* och jag har varit vitne till den akademiska förtrolighet, hvarmed en af rikets herrar grefve Fleming umgicks med pastorn i Rasbo, en redlig och kunnig man, af gammaldags trygghet och munterhet, som i den biografiska delen af fäderneslandets historia hade betydliga samlingar. Jag har känt honom såsom en gästfri värd och en lycklig husfader. Jag har ock varit tillstädes den dag, då ur detta hus, förr glädjens och trefnadens boning, far, son och dotter, nästan samtidigt af döden skördade, utfördes i samma likfärd [4] för att hvila i samma graf; och hvad en väns hjerta vid en sådan olycka kände, kan och behöfver ej beskrifvas.

Friherre Fleming, hvars vistande vid universitetet äfven utmärktes af ett offentligt tal till Gustaf III:s minne [5], hvilken konung han till sitt sista omfattade med alla sin ungdoms känslor af den lifligaste vördnad och tillgifvenhet, nalkades nu den tidpunkt, då han skulle förbyta det akademiska lifvet med hofvets, dit han först kallades att uppvakta år 1794 såsom kavaljer hos då varande H. K. H. hertiginnan af Södermanland. Här lärde han känna Sveriges då varande unge konung, olyckligt egen ej blott i sitt lands, utan, man kunde säga, äfven i menskliga själens historia, men som inom kretsen af denna egenhet, då ännu höljd af blommorna i lifvets

[4] 1822.
[5] 1792 den 12 Juni.

vår, äfven förenade det som var godt och aktningsvärdt. Den nära likheten i ålder, det redliga, blygsamma och ädla i friherre Flemings väsende drog den unge monarken till honom, och mellan dem uppstod ett förhållande, som man kunde kalla vänskap, om detta ord och den sällhet det innebär kunnat ega en betydelse för en furste, som ifrån sin barndom äfven i de minsta saker var mån att ej glömma sin värdighet. Friherre Fleming blef, såsom utnämd öfverstekammarjunkare, den unge konungens dagliga sällskap och njöt mångfaldiga bevis af hans förtroende; föredrog för honom enskildt de vid utländska hofven ackrediterade sändebudens berättelser, äfvensom öfriga kabinettsärenden, hvilket först med konungens eget anträde till regeringen upphörde; sändes, då konungen år 1795 hade blifvit förlofvad med en mecklenburgisk prinsessa, till Köpenhamn att för det danska konungahuset tillkännagifva denna förbindelse, och utsågs, då den följande året blifvit afbruten, att vara konungen följaktig på den resa han med hertigen regenten i Augusti månad 1796 företog till S:t Petersburg. Ändamålet med denna resa liksom dess oväntade utgång är tillräckligt bekant. Omdömena voro olika; men af allt hvad jag känner har jag ej kunnat värja mig för högaktningen mot en adertonårig prins, som, nära att sluta en skön och omtyckt brud i sina armar, försakar henne och ställer sig, ensam af sin tanke, emot den mäktiga Katarinas önskan, sin farbrors föreställningar, sin hela omgifnings böner, af vördnad för hvad han trodde sitt lands lagar fordra. Också gillades hans handlingssätt af nationen i det hela, och af samma nation, som sedan visat, att skiljaktighet i trosbekännelse ej skiljer Sveriges varande eller blifvande drottning från dess kärlek, sedan rikets författning ej mer vet af de forna inskränkningarna.

Denna händelse hade på en gång blottat den unge konungens karakter: — det *goda* deri, som ännu egde och i lugnare tider kanhända behållit öfverhanden; — det *farliga,* som snart skulle yppa sig i det slags ståndaktighet, hvilken väl enligt öfvertygelse kan göra offer, men också fordra ett folk till offer. — Olyckliga må man väl kalla de envåldiga regenter, och ej minst dem, som ega envåldet i själen, om också ej till alla delar i författningen. Det gifves visserligen för den oinskränktaste herskare *ett* sätt att pläga gemenskap med sitt folk, hvartill han behöfver blott gå inom sig, ej utom sig: det är att lyssna till sitt samvetes röst, det är att ledas af

principerna, ej af konsiderationerna, hvilka senare i furstars närmaste omgifning vanligen mest yrkas, under det folken endast förstå sig på de förra. Principerna äro nämligen telegrafspråket i politiken: det enda som läses på afstånd. Men ett villfarande samvete, som af okunnighet eller förblindelse bedrager sig sjelft, är ej mindre möjligt hos fursten än den enskilde, ehuru hos den förre vådligare; och der millioners väl och ve är i fråga, der måste ock folkets röst genom lagliga organ höras, i fall ej upproret för dörren först skall underrätta regenten derom. Det fattades svenska författningen sedan 1789 nästan helt och hållet sådana organ. Man kan ej annorlunda förklara sig den olyckliga sällsamhet, att en konung, sjelf ej krigare, — en egenskap, för hvilken svenska folket förlåter mycket, — kunde genom krig, utan rimlighet och utan nöd, få blindvis bringa riket på yttersta branten af en för alla öppen undergång, utan att rikets högsta embetsmän funno sig berättigade att genom något *offentligt* steg sätta sina *enskilda* bemödanden att hejda olycksfarten utom allt tvifvel. — Det är en tid, först af skenbart lugn, sedan af stora olyckor och förundransvärd räddning, som vi hastat förbi med dessa korta betraktelser.

Gustaf Adolfs bana, som gjorde honom till en ensling på tronen, skilde honom ock allt mer och mer från sin ungdomsvän, och snart fans ingenting qvar, som påminte om deras forna förhållanden. Utan annat embete än den höga hofsyssla, som endast konungens ynnest kunde ge vigt, hvarken egde eller sökte friherre Fleming inflytande i de offentliga angelägenheterna och kan i dem nästan under hela denna tid ej sägas ha deltagit, om man icke dertill vill räkna hans närvaro vid riksdagen år 1800, och att han der af sitt stånds förtroende kallades till ledamot af riddarhusutskottet. Samma år emottog han i nordstjerneorden det sista nådebeviset, som han af f. d. konungen erhållit. En lycklig sysselsättning med vitterheten, länge känd och erkänd och som fullkomligt rättfärdigade den plats inom svenska akademien, som friherre Fleming i sitt 29 år fick emottaga; sällskapslefnadens nöjen, förströelser och förförelser, — som i tider af förnekad offentlig verksamhet så lätt bemäktiga sig äfven ädlare sinnen — omvexlande med allvarsamma studier och en genom allt detta icke hämmad sorg öfver en förblindad konung, en lutande tron och ett blödande fädernesland: se der, så vidt jag vet, friherre Flemings historia under de följande åren till regementsförändringen 1809. Om den allmänna högaktning han emellertid

förvärfvat sig vitnar bäst det hedrande förtroende, hvarmed han vid den nu följande vigtiga riksdagen af sitt stånd kallades att föra ordet i statsutskottet och sedan äfven i konstitutionsutskottet. Friherre Fleming hade dermed inträdt på en bana, der hans egenskaper skulle under Sveriges nya samhällsskick, hvilket han med redligt nit omfattade, föra honom till ännu vigtigare förtroenden [6]; och det ärorikaste af alla var ej aflägset. I en tid af återväckt den fruktansvärdaste fara, sedan — med Karl August, bortryckt från Karl XIII:s sida, — svenska folkets nytända sista hopp syntes slockna, och blod, i borgerliga oroligheter gjutet, redan hade fläckat Sveriges länge från sådana offer förskonade jord [7], manades friherre Fleming af sin åldrige konungs röst att föra landtmarskalksstafven vid riksdagen i Örebro 1810, der Sveriges rikes ständer med lika sällsynt enighet som fritt val till tronföljden kallade den hjelte, som börjar en ny epok i fäderneslandets, i Skandinaviens häfder.

Friherre Fleming är den fjerde af sin ätt, åt hvilken svenska regenter anförtrott landtmarskalksstafven. Ingen har burit den under vigtigare omständigheter, ingen lyckligare, hvarför ock konung Karl XIII, som redan strax efter sin kröning 1809 nämt friherre Fleming till kommendör af nordstjerneorden, nu lät på riddarhuset till honom öfverlemna serafimerordenstecknet med ett nådigt handbref, hvari han yttrar sig ej på värdigare sätt kunna uttrycka sin tillgifvenhet och sin erkänsla för de utmärkta tjenster friherre Fleming konungen och riket bevisat, än då han, på en dag som återkallar minnet af förflutna år (det var konungens 63:dje födelsedag) och lärer högre skatta de personers hjertan, hvilkas tänkesätt under alla skiften aldrig varit vacklande, nu meddelar honom den högsta ridderliga prydnad, en svensk konung kan utdela. Sådana uttryck hedra ej mindre det bröst, hvarifrån de utgå, än det, till hvilket de gå. Claes Flemings namn, främst under 1810 års valakt, har redan rättigheter att gå till efterverlden, som den ej skall jäfva, liksom hans bild

---

[6] Hofkanslersembetet äfvensom ministerplatsen i Wien voro honom erbjudna, hvilka dock friherre Fleming sig i underdånighet undanbad.

[7] Såsom bevis på den hos många herskande sinnesstämningen må nämnas, att en ursinnig lossade, lyckligtvis förgäfves, ett skott vid Lydinge på friherre Fleming, som gjorde hvad han kunde för att mildra den brottsliges öde.

bredvid den tron, der svenska ständers talmän aflägga sin ed, åt efterkommande skall förvara hans manligt sköna och ädla drag. Han helsade ännu såsom landtmarskalk Sveriges nyvalde kronprins, som kom med ett hjerta, sjelfständigare svenskt än det slags .verld, som ej känner äran och hjeltarne, kanhända anade.

Efter riksdagen förordnades friherre Fleming till ledamot af konungens statsråd och deltog i rådslagen öfver rikets vigtigaste angelägenheter så väl i de följande åtta åren af konung Karl XIII:s regering som i sex år, det vill säga så länge hans helsa tillät, under vår nu regerande allernådigste konung, hvilken vid sin kröning år 1818 i de mest ärofulla uttryck meddelade friherre Fleming hvad i hans ätt redan en gång funnits och slocknat [8], nämligen grefligt stånd; hvartill dels förut hade kommit, dels sedermera kommo andra höga värdigheter, såsom förordnandet att förestå riksmarskalksembetet, första gången 1813, upphöjelsen till en af rikets herrar följande året, utnämnandet till öfverste skattmästare vid Kongl. Maj:ts orden 1816, till ordenskansler 1818, till verklig riksmarskalk 1824, och samma år till president i Kongl. Maj:ts och rikets kammarrätt, utan att härvid nämna de många utomordentliga uppdrag, som varit hans excellens grefve Fleming meddelade, eller de särskilda pligter, som han haft att uppfylla genom sin höga plats vid hofvet och sitt förtroende inom kungliga huset, som gjorde honom närmare delaktig i alla dess både glada och sorgliga skiften. Han hade sett Sveriges och Norges förening och deras kronor pryda den hjelte, hvars verk denna förening är. Han lefde att med tvänne folk glädjas öfver Oscars och Josefinas förmälning och att bevitna födelsen af rikenas arfprins och trenne dess syskon, de tidigare blommorna i den herrliga krans, som växer kring Sveriges och Norges tron. Deremot blef det hans lott att till grafven ledsaga två Sveriges drottningar och en konung, som för fosterlandets väl hade försakat sin ålderdoms lugn, och i hvilken han sjelf sörjde en välgörare och en vän. och sist den vördade prinsessa, som ibland oss af Sveriges gamla konungastam var den enda qvarlefvande, och hvars lefnadsteckning blef det sista offentliga minnesmärket af grefve Flemings rörande vältalighet. Gladare ämnen hade framkallat

---

[8] Kongl. rådet *Claes Hermansson Flemings* enka och barn upphöjdes 1687 till greflig värdighet.

denna, då det var genom hans ord som konung Karl XIII helsade sin ålders käraste hopp, när prins Oscar 1817 uppnådde myndiga år. Rikets handlingar framvisa andra prof af denna vältalighet, som ej skola glömmas, såsom helsningen till de öfriga stånden å ridderskapets och adelns vägnar vid 1809 års riksdag, och talen såsom landtmarskalk vid valriksdagen 1810. Vi kunna i detta afseende med lika skäl åberopa våra akademiers handlingar och de tal, med hvilka hans excellens såsom ordenskansler dels helsade de herrar och män, som dubbades till Svea och Göta riddare, dels tecknade de bortgångnes minne. Mindre kända, men utan tvifvel lika ypperliga bevis på samma gåfva förvara särskilda sällskap och föreningar, hvilka, i synnerhet om de voro egnade åt välgörande ändamål, grefve Fleming ej heller undandrog sin deltagande eller oftast ledande verksamhet. Främst nämna vi deribland det åldriga och berömda brödraförbund, af hvars högsta hederstecken ett prydde grefve Flemings bröst, som redan år 1811 emottog konung Karl XIII:s orden. Frimurarelogen S:t Erik har i offentliggjorda åminnelseord [9] uttryckt alla vördnadens och tacksamhetens känslor för sin forna ordförande, och ett vältaligare afsked har kanske aldrig varit yttradt än det, som der läses, af grefve Fleming till de för sista gången kring honom församlade bröder.

Hans nit för vitterhet, vetenskap och konst, med denna börd och dessa värdigheter, skulle redan på honom utan tadel kunnat hopa literära utmärkelser. Han njöt många sådana, hvilka hans snillegåfvor och kunskaper blott gjorde till förtjenstens äretecken. Vi ha redan nämt, huru tidigt svenska akademien tillegnade sig honom. År 1810 inträdde han såsom hedersledamot i edert samfund, mine herrar, som i friskt minne ännu förvaren så många bevis på hans upplysta välvilja och verksamhet för denna akademis syftemål. Samma år kallades han till ledamot af de fria konsternas akademi, och tvänne år senare till hedersledamot i landtbruksakademien. Det samfund till utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens historia, som i synnerhet genom en af edra äldsta medlemmars förtjenstfulla och lyckligt understödda bemödanden år 1816 stiftades, och hvars handlingar redan utgöra en dyrbar källa för häfdaforskaren, hade i hans exc. grefve Fleming en nitisk medlem och senare en verksam ordförande. Ifrån

[9] Af *C. F. Dahlgren.*

år 1821 vördade kongl. vetenskapssocieteten i Upsala i honom en hedersledamot, och 1824 blef han medlem af kongl. vetenskapsakademien, der hans presidium år 1828, genom förändrad lokal för akademiens arbeten och andra förbättringar, börjar ett nytt tidskifte i vården om detta berömda samfunds angelägenheter. Hans tal vid præsidii nedläggande utlofvade en fortsättning af framlidne friherre Schering Rosenhanes anteckningar till kongl. vetenskapsakademiens historia. Döden hindrade fullbordan af detta arbete, hvartill fleråriga samlingar, hvilka i framtiden torde se ljuset, finnas bland grefve Flemings efterlemnade papper. Flera utländska lärda sällskap hade dessutom gjort sig en heder af att tillegna sig hans namn.

Ett af de sista uppdrag, som han af sin konung emottog och som genom dess föremål låg hans hjerta närmast, var att år 1827 under H. K. H. kronprinsen vara ordförande i den då åter sammankallade komiteen för granskningen af rikets undervisningsverk. Men redan då hade de genom en svår sjukdom år 1824 försvagade krafterna för honom gjort helsans dagar sällsynta, och hans sjuklighet tilltog sedermera allt mer. Vid den kungliga prinsessans döpelseakt förde han för sista gången riksmarskalksstafven. Han hade på hennes födelsedag ingått i det sextionde året — som skulle bli hans sista. Man tillstyrkte en resa till utländska bad, till blidare luftstreck. Han väntade sig deraf ingen hjelp, ville ej lemna fädernejorden, der han snart anade sin hvila, och sökte hellre en vederqvickelse för sitt hjerta i att med sjunkande krafter återse vänner och kära ställen. En tillämnad något längre resa stannade vid Täckhammar och Sparreholm i Södermanland. Han besökte sitt älskade Lydinge; han kom ännu en gång till Rydboholm på fru grefvinnan Brahes födelsedag, med hvilkens ädla familj han genom en fyratioårig vänskap var förbunden. Återvänd derifrån till hufvudstaden, kunde han snart ej mer lemna sitt sjukrum. Han hade den nåden att der emottaga Hans Maj:t konungens och H. K. H. kronprinsens besök, — nedkallade den Högstes välsignelser öfver sin konung, konungahuset, fäderneslandet, bestälde om sitt eget hus och dog efter tåligt uthärdade lidanden lugnt med en kristens tro och hopp den 12 Maj 1831, i en ålder af 60 år och 18 dagar [10].

---

[10] Hans exc. begrofs den 5 derpå följande Juni i S:t Jakobs kyrka af ordensbiskopen doktor *Wallin*. Grefliga vapnet krossades af öfver-cere-

Jag har följt honom till den gräns, der efterverldens dom begynner. — För eder, mine herrar, som känden honom, huru skulle jag våga teckna de finare dragen af hans personlighet, utan att stanna för mycket under mitt ämne? Likväl är denna ädla gestalt mig så närvarande, att jag måste inför densamma dröja, liksom kunde den bortgångne ännu förnimma uttrycket af min tacksamhet. Ty han var i lifvet min välgörare. Hans godhet uppsökte mig, utan att den söktes. Hon hår, denna godhet (jag säger det ej till min berömmelse) af mig tålt hvad en så finkänslig natur kan hända ej af många tålde, och hvad man eljest blott hos en vän fördrager: — uraktlåtenheter, hetsigheter, olikhet i meningar med föga saktmod yttrad; och den har ej tröttats. Han var en välgörare mot min vetenskap, då han till evärdeligt bruk åt läraren i historien i Upsala särskildt anvisade den del af sin boksamling, som nära till fullständighet omfattar allt hvad hittills i och för svenska häfderna utkommit. Han var och skall blifva en oförgätlig välgörare mot det universitet jag har den äran att tillhöra, ej blott genom gåfvan af hela sitt dyrbara bibliotek, utan ock genom den kärlek till detta lärosäte, som verksamt följde honom genom lifvet och ännu i döden yttrade sig genom dessa ord (måtte de bli profetiska!) i hans sista vilja: »Slutligen önskar jag med en ärlig mans hela uppriktighet Upsala universitets lycka och välgång, och att derifrån ännu i långa tidehvarf till fäderneslandets heder och nytta måtte utgå ett stort antal ädla, upplysta och goda medborgare, som i sanning och kraft arbeta för samfundslifvets högsta ändamål».

Men det är ej tacksamhetens partiskhet, om den funnes, som behöfver upphöja hans förtjenster, och sanningen sjelf skulle på hans graf kunna teckna hans värde i hans valspråk: *Sanning och Menniskokärlek.* De voro regeln för hans offentliga handlingssätt; »och om» — för att nytja talarens ord vid hans graf — »denne må hända allt för samvetsömme herre sjelf icke ansåg sig hafva uträttat allt hvad han bort och kunnat, så lära dock de offentliga förhandlingarna, i förening med samtidens odelade och allmänna erkännande, inför en rättvis efterverld vitna: att hans nit alltid var lika varmt för vården af folkets som af tronens rättigheter; att hans rättvisa aldrig var beroende af några enskilda afseenden; att hvarje förtjenst

monimästaren friherre *D'Albedyhll.* Begrafningsakten hedrades af H. K. H. kronprinsens öfvervaro.

fann i honom en lika upplyst som verksam förespråkare; och att han alltid tänkte högt om fäderneslandet» [1]. Det var denna samma sanning och välvilja, som framlyste i hans enskilda lif och i hans umgänge. Det finnes ett sätt att vara, som kan lemna tankar och känslor till en viss grad genomskinliga, emedan bägge begränsas af det ädlas mått. Det består ej i att säga sanning i tid och otid, utan i den värdighet, som aldrig tillåter sig en osanning, och hos hvilken för öfrigt blick och uttryck och sjelfva tystnaden tala. Hvar och en som känt grefve Fleming har ock känt detta slags vältalighet, som ligger i blotta närvaron af en ädel karakter. Grefve Fleming har aldrig förnekat eller döljt en öfvertygelse. Han var en ståndaktig vän; kan hända ock fiende, om detta ord kan lämpas på en man, för hvilken hatets känslor voro obekanta, men som ej lätt ändrade sin tanke om saker och personer, ehuru han, en gång öfvertygad, var färdig att öppet erkänna sina misstag. Hans omdöme var klart och särdeles fint i bedömandet af karakterer och personliga förhållanden. I att framställa de erfarenheter han genom en stor verldskännedom samlat var han en mästare och skulle såsom författare kunnat blifva en ypperlig sedemålare. Karakterssteckningarna i flera hans tal vitna, under blommorna, derom; kan hända ännu mer de lätta dragen i strödda anteckningar, ej ämnade för allmänhetens ögon; mest hågkomster af hans samtal hos dem, som hade den lyckan att njuta hans umgänge: dessa samtal, i hvilka taflor af forna eller närvarande tider framstodo ur hans rika minne, genomandade af snillets värma, skämtets liflighet, men menniskovännens skonsamhet, så klart, att man tyckte sig lefva i den verld, som berättaren framtrollade. Han mindes ännu gamla svenska adliga hus, som midt ibland en senare tids förfining qvarstodo såsom exempel på gamla seder, och hade utan tvifvel med sådana minnen riktat de *anmärkningar till svenska sedernas historia*, hvilka han ej fullbordade, men en gång lofvade skänka till denna akademis handlingar.

Det var i synnerhet i sin landtliga boning, hemvist för gammal svensk gästfrihet, under den vackra årstidens hvilostunder från hof och stad, omgifven af sina böcker, några vänner och en af honom sjelf förskönad natur, som han älskade att återkalla och meddela sådana minnen eller andra

---

[1] Friherre *D'Albedyhlls* tal, sid. 27.

bilder af menniskor och tider. Den som till honom lyssnat i skuggan af Lydinges lummiga träd skall ej förgäta det. Det var här man skulle se honom i hela sin ädla älskvärdhet, fadern för sina underhafvande, vännen för de nödlidande, föremålet för sin bygds vördnad, hvarför jag ock ej anser ovärdigt att till äreminne af den herre, som pryddes af konungars och ständers så höga förtroenden, anföra det lilla, men ej obetydliga drag, att år 1821 vid pastorsledigheten i den församling, hvilken Lydinge tillhör, allmogen förenade sig att i valet af själasörjare utbedja sig af grefve Fleming ett råd, som endast deras egen fria vilja gjorde gällande.

Och här ibland hyddans barn, liksom bland vetenskapernas fostersöner vid det lärosäte, hvilket han älskat, gagnat och riktat, skall kan hända ock hans minne lefva i varaktigare välsignelse än i den verld, der han lyst och försvunnit, och som berömmer — och glömmer.

NEKROLOG

ÖFVER

JOHAN CHRISTIAN FREDRIK HAEFFNER.

1833.

Johan Christian Fredrik Hæffner var född hessisk undersåte, i byn Oberschönau nära Suhla i grefskapet Henneberg, den 2 Mars 1759. Hans far var skolmästare i Oberschönau, sedermera i Klein-Schmalkalden. Under det den unge Hæffner besökte skolan i Schmalkalden, njöt han tillika undervisning i orgelspelning och generalbas af organisten på stället, den berömde *Vierling*; tillbragte derefter tvänne år (1776—78) i Leipzig och uppträdde under de bägge följande såsom musikdirektör vid flera teatrar, i Frankfurt am Main, Hamburg och andra städer, tills han år 1780, på rekommendation af en tysk köpman, kallades att emottaga den då lediga organistsysslan vid tyska församlingen i Stockholm och samma år anstäldes vid kongl. operan såsom sångmästare och altviolist. Af konung Gustaf III utnämd till kapellmästare år 1787, med nådig befallning att företrädesvis egna sig åt undervisningen i sång och deklamation, förestod han, till en början gemensamt med Uttini, Vogler, Kraus, men efter år 1793 ensam, det kongl. kapellet till år 1808, då operans för en tid inträffade upplösning föranledde hofkapellmästaren Hæffners afsked med en årlig pension och flyttning till Upsala, der han såsom musikdirektör vid universitetet och slutligen jämväl organist vid domkyrkan tillbragte de sista tjugufem åren af sin lefnad, som slutades den 28 Maj 1833, i 75:te året.

Hæffner är författare till tvänne operor, *Electra* och *Renaud* (utom en mängd prologer och tillfällighetsstycken). Af hans operor har ingendera bibehållit sig på scenen; och ref.,

som aldrig hört dem, tillåter sig om dem ej heller något omdöme. Endast Renaud har jag hört kompositören en gång genomspela ur partituret. Den syntes mig ega ställen af stor effekt och i allmänhet en afgjord förtjenst i den vård kompositören egnat åt svenska språkets rätta accent i sången, med ett ord i *deklamationen.* I denna var Hæffner alltid otadelig; och mången svensk, som i sång rådbråkar sitt modersmål, skulle kunnat lära, huru det i sång bör låta, af denne utländing, som talte rotvälska, men egnat verkliga studier åt deklamationen. I den svenska hade Thorild varit hans lärare och gifvit honom vissa grundsatser, hvilka han med urskilning förstod att använda. — *En själfull deklamation* — hvad ligger ej deri! Är den ej sjelf den vackra sången, så är den åtminstone dess moder. Huru skön är ej en sång, om hvilken man kan säga, att den lockar ut musiken ur orden, i hvilken innehållet sjunger ut sin egen poesi! Visserligen fordras dertill en poesi, ett innehåll och ord, som ej blott äro ord. Men om komponisterna klaga öfver brist på sådana, så är det till en ej ringa del deras egen skuld (ehuru *de* visserligen finnas ibland dem, som genom snillets trollkraft förstå att uppväcka poesien från de döda, äfven ur föga sägande ord). Hvilka ord äro ej goda nog att brukas som vehikel för allahanda läten, smickrande eller förvånande örat utan mening, — med hvilka läten det talrikaste slaget af musikaliska författare nu öfversvämma verlden? Ty i allmänhet kan man dela kompositörer i tre slag: först de, som komponera ut sig ur sitt ämne, emedan de sjelfva der äro med hela sin själ hemmastadda, och slutligen med utslagna vingar taga åhöraren med sig på sin himmelsfärd. Det är de verkliga snillen. Dernäst komma andra, som oupphörligt söka att komponera in sig i sitt ämne och ej komma riktigt dit. Det är som såge man dem kringgå poesiens och sångens sofvande genius med besvärjningar och böner. Förgäfves — han slår ej upp ögonen, eller blott på ett ögonblick. Fåfängt slösas effekter; den enda egentliga, att han vaknar och rör sig, uteblifver. Bemödandet, då det är allvarligt och aktningsvärdt, bär äfven här aktningsvärda frukter; men hvad man ser och hör — är bemödandet, hvarför ock det sista och lägsta slaget af komponister skyr detta och komponerar derpå löst, för att fylla öronen och ge armar, fingrar och strupar att göra, hvilket kallas stor musik.

Gluck är utan tvifvel den störste i den deklamatoriska musiken, den störste musikaliske talaren, om jag så får säga:

ej som ville jag dermed misskänna hans stora, enkla och hänförande sång; men han uppoffrar det hvilande, sig sjelft lugnt utvecklande i sången (som visserligen också före hans tid i *arian* för mycket växt på längd och bredd) för det deklamatoriska, fortskyndande, recitativiska elementet, af honom upptaget i sjelfva sången; eller rättare, det egentligen dramatiska är för honom det högsta, liksom han deri otvifvelaktigt är störst; och hans ensemblepartier hafva derför ock en egen öfverväldigande kraft. Efter honom skulle Mozart, om han ej nödgats vara poet både för sig och sina poeter, utan fråga blifvit den störste i sången (och är han det ej ändå?). — Vi vilje ej gå längre. För Hæffner var Gluck i operan det högsta, det enda klassiska mönstret; och om han förestälde sig något högre, så var detta en ännu strängare deklamatorisk musik: en öfvertygelse, som hade sin grund i en naturlig egenhet eller rättare brist. Ty han deklamerade sjelf i musik, alltid riktigt, ofta kraftfullt, och omvexlingen af rytmer och af slutfall, hvarvid hans stora kännedom af harmonien kom honom till hjelp, öppnade honom här stora tillgångar. Men han var ej rik på melodier. Mest egendomlig var han i det energiska och starka. Af hans musik vid akademiska högtidligheter finnes mycket värdt att öfverlefva tillfället. Vi utmärka i synnerhet musiken vid parentationen efter prinsessan Sofia Albertina, ehuru i hög ålder författad. Äfven till nu instundande magisterpromotion åtog han sig musiken efter vanligheten, och en nästan på dödssängen komponerad hymn [1] för detta tillfälle blef hans sista verk.

Med en i allmänhet mer ordnande än skapande förmåga skulle han dock finna det lyckligaste ämnet för sin verksamhet i en musik, der melodierna äro af ålder gifna, men fordra en stor kännedom att i enlighet med sin egentliga karakter harmoniskt behandlas. En sådan musik är först och främst *kyrksången.* Hvad Hæffner för denna gjort i Sverige, derom vitna tvänne af honom författade koralböcker, den första utgifven år 1808, den andra, i tvänne delar, åren 1819, 1820, af kongl. psalm-komiteen gillad och antagen; hvartill förut kommit hans svenska messa 1817. Och i dessa arbeten ligger hans stora, hans odödliga förtjenst. Hvad emot den antagna koralboken blifvit anmärkt och kan anmärkas är oss ej obe-

---

[1] Den afsjöngs på parnassen af de promoverade magistrarne efter kransarnes erhållande.

kant och torde kunna reduceras till tvänne punkter: 1. att den ej alltid har nog afseende på svenska kyrkans bruk; 2. att den proskriberar den figurerade orgelspelningen i psalmerna; men bägge dessa anklagelser röra på det hela just bokens bägge hufvudsakliga förtjenster: den ena, att den melodiskt och harmoniskt återställer de gamla melodierna till deras ursprungliga renhet, hvilken i församlingarnas bruk i allmänhet mer bibehållit sig än i organisternas; den andra, att den enkla fyrstämmiga, sångbara satsen i koralernas behandling lägger band på organisternas fusk med både melodi och harmoni. I det enskilda må åtskilligt vara att anmärka; i det hela har Hæffner otvifvelaktigt haft rätt och varit en återställare af svenska kyrksången ur ett kaos af förvirring. Det är lättare att efter honom göra bättre, men det minskar ej hans förtjenst. Vi torde vara så mycket mer opartiska i detta erkännande, som vi ej i allt delat hans öfvertygelse. Vi anse t. ex. för-en stor och ovärderlig fördel, att koralerna nu finnas sångbart satta i strängt fyrstämmig sats. Men vi skulle ej påstå, att detta är det *enda* rätta sättet att föredraga dem vid orgeln. Vi äro öfvertygade, att deras egentliga storhet ligger i massan af en unisonisk sång, som allt för väl tillåter det fulla ackompagnementet af ett figureradt orgelspel — nämligen af en *mästares* hand. Tills vi bli rika på sådana, må vi hålla oss vid det enkla, enda nödvändiga, för hvilket vi hafva Hæffner att tacka.

En med kyrksången beslägtad musik är *folksången,* och här fann Hæffner ett särdeles älskadt fält för sin förmåga. Han var den afgjordaste beundrare af våra gamla folksånger och brukade gemenligen anföra dem såsom bevis derpå, att Svenskarne ej förstå att värdera hvad de ega. Det egna i de melodiska gångarne fordrar i sånger af detta slag också en egen harmonisk behandling, som för ackompagnatören lätt blir en klippa (man jämföre de skotska folkvisorna, såsom de af flere berömde komponister blifvit behandlade). Hæffners vidsträckta harmoniska kunskaper gåfvo honom här hjelpmedel vid handen, som likväl ej alltid blefvo tillräckliga; svårigheterna ledde honom till nya harmoniska vågsamheter, alltid lyckliga och egentliga. I detta afseende förtjenar hans behandling af »Svenska folkvisor från forntiden» en egen uppmärksamhet, liksom i allmänhet för dess lyckliga enkelhet och kraft. Likväl hade han ej häri gjort sig sjelf till fyllest. Ofta önskade han, att man ville använda hans sista krafter till en

musikalisk samling af våra gamla folksånger, såsom ett nationalmonument. Denna önskan blef utan uppfyllelse. Han gjorde emellertid derför hvad han kunde. Detta ämne var ibland hans sista sysselsättningar. Derom vitnar det senast utkomna häftet af dessa sånger, satta för fyra mansröster: ett företag, som afbröts endast af sjukdomen och döden.

Ett eget slag af folksång är *studentsången*. Ungdomens lust och röst ha skapat den. Men hvad den var i Upsala före Hæffner och hvad den blef genom honom, derom må hvar och en döma, som kan jämföra tiderna. En vackrare ynglingakör än nu i Upsala hör man ej. Också höjdes den gemensamt vid den graf, dit studerande ungdomen (den 4 Juni) frivilligt följde den älskade läraren.

Till karakteren var Hæffner helt och hållet *konstnär* — vi kunne ej kortare och egentligare uttrycka oss. Dertill hörde först och främst ett högt och entusiastiskt begrepp om konsten, hvilken han med sällsynt kännedom dyrkade i dess största heroer, särdeles de äldre. Dertill hörde ock en egen häftig oskicklighet i allt hvad lifvets yta fordrar och merendels ger. Af den råhet, ur hvilken en musikus af profession så ofta måste upparbeta sig, vidhängde honom mycket; dock hade han ett instinktlikt förstånd på det dugtiga och goda i alla saker, och detta naturliga förstånd visade sig i allt, der ej lätt fattad fördom i förhållande till menniskor, i hvilkas bedömande han var ett barn, missledde honom. Så hade han i en redan framskriden- ålder sjelf bildat sig till en skicklig entomolog, och hans insektsamling, af Hans Maj:t konungen inköpt, men nådigst lemnad till Hæffners disposition under hans lifstid, är enligt kännares intyg af värde. Hans omdömen voro ofta träffande, särdeles der de kommo friska ur första intrycket, ehuru ingen var olyckligare i utläggningar och bevis, hvarför det hände honom i nästan alla saker, utom i musik, att, då han ville göra sig rätt tydlig, deraf blef en fullkomlig talekonstens bankrutt och förvirring. Det kom ej blott deraf, att han ej talade något språk korrekt, utan deraf att han endast hade sinne och förstånd för det *omedelbara* i sakerna, som så ofta tillika är det *väsentliga*, — hvarför hans omdömen bäst uttryckte sig i ett utrop, ett kraftord, en ed, eller stupade in i en sådan konklusion efter många fåfänga irrfarter. I vår evigt hit och dit resonnerande tid har ett sådant sätt att vara någonting uppfriskande. Också var Hæffner hos oss allmänneligen väl liden, i synnerhet hos ungdomen. Hans fel

voro sådana som den lättast förlåter; hans egenskaper sådana som den lätt älskar; i synnerhet då hans brinnande nit för sin sak, hans stora skicklighet deri innehöllo den afgjorda förtjenst till högaktning, som ungdomens sinne aldrig förnekar. Vi tillägge det sista draget: han lefde med en stor familj i en glad fattigdom och var i alla lifvets förhållanden en god man. Frid vare med hans stoft; och må hvad han för sin konst hos oss verkat ej med honom dö ut!

NEKROLOG

ÖFVER

CLAES GUSTAF MYRIN.

1835.

Claes Gustaf Myrin föddes den 24 November 1803 på Vestgård i Vestra Emterviks socken i Vermland. Hans fader, i ungdomen militär, var landtbrukare. Sonen genomgick Karlstads trivialskola och gymnasium, blef student i Upsala höstterminen 1823, filosofie kandidat och magister vårterminen 1833, utnämdes höstterminen s. å. till docens i praktiska ekonomien och erhöll samma termin, efter professor Silléns vunna befordran, nådigt förordnande att under ledigheten förestå professionen i denna vetenskap.

Naturalhistorien blef tidigt hans älsklingsstudium, och han ansågs redan innan han tagit filosofiska graden stå i spetsen för universitetets unga botanister. Han företog år 1829 på egen bekostnad en botanisk resa till Gotland, hvarom nämnes i kongl. vetenskapsakademiens årsberättelse för detta år. Med understöd af denna akademi gjorde han i samma ändamål år 1831 en resa till Vermland och Dalsland. Han dröjde derunder någon tid på Kinnekulle. Resan fortsattes öfver Venern till Vermland och Dalsland, hvars nordvestra del nu jämte en del af Norge, omkring Fredrikshall, undersöktes. Derifrån togs vägen genom det vestra och sydliga Dalsland åter åt Vestergötland till Halle- och Hunneberg. Hemresan skedde genom Dalslands östliga del inåt Vermland och derifrån till Upsala. Myrin framstälde såsom resultat af denna sin resa: *Anmärkningar öfver Vermlands och Dalslands vegetation*, tryckta i kongl. vetenskapsakademiens handlingar för år 1831. I akademiens årsberättelse för nämda år finnas underrättelser om hans botaniska exkursioner på Kinnekulle,

Halle- och Hunneberg. Samma lärda samfunds handlingar för 1832 förvara af Myrin en afhandling om ett nytt mosslägte. År 1833 författade han en uppsats, innehållande historien om Linnés naturalhistoriska samlingar och deras bortförande till England, hvilken trycktes i *Skandia*, II: II. Samma år började utgifvandet af en latinsk akademisk afhandling: *Historia rei herbariæ in Svecia*, hvaraf dock blott ett häfte utkom. Det var under detta år som han begynte utgifva sitt betydligaste arbete: *Corollarium Floræ Upsaliensis*, i akademiska disputationer, som i åtta häften fullbordades vårterminen 1834. Derefter företog han nämda år en vidsträcktare botanisk resa, på bekostnad af kongl. vetenskapssocieteten i Upsala, till Norge, hvarifrån han om hösten återvände. Hans derunder gjorda, från Kristiania sjöledes afsända samlingar förgingos olyckligtvis. Hans dagbok återstår. I ett på dödssängen dikteradt, rörande bref anförtror han den åt en af fäderneslandets berömda naturforskare, som Upsala universitet nu får tillegna sig [1]. Detta bref slutar med uttryckt hopp om återseende i den verld, »der inga blommor vissna».

I början af Mars månad 1835 insjuknade Myrin i en reumatisk nervfeber, hvars offer han, oaktadt den sorgfälligaste vård, efter trenne veckors sjukdom blef. Hans lifliga själ inverkade derunder på de kämpande lifskrafterna. Han hade tidigt under sjukdomen fått den öfvertygelse, att den skulle blifva hans död. Åtta dagar före dödsfallet kallade han särskildt den, som skrifver dessa rader, till sig, för att uttala denna öfvertygelse och taga ett ömt farväl; hvarefter för honom lästes hans älsklingspsalm, n:r 481 i svenska psalmboken. Under tvänne följande dagar syntes tillståndet något förbättradt. Men den väntade krisen uteblef, och försämring inträdde. I en kamp mellan yrsel och sanning lefde hans själ ännu bland blommorna. Han hade fått den föreställningen, att hans norska samlingar blifvit räddade. Han talade med tåreglänsande ögon om glädjen att vid deras återseende än en gång (såsom orden föllo) i minnet känna »de uppfriskande alpflägtarna» ifrån Norges fjälldalar och berg, till hvilka hans sinne med innerlig kärlek tycktes vända tillbaka. — Under sin sjukdom emottog han åter prof af kongl. vetenskapsakademiens förtroende, i ett bref från professor Berzelius med underrättelse, att akademien tillagt honom understöd till en ny bo-

[1] Elias Fries.

tanisk resa, hvarunder han nästa sommar ämnat besöka det nordliga Norge. Den sjuke uppdrog åt mig att derför betyga hans tacksamhet. — Ofta beherskade han liksom med makt sina irrande tankar, gjorde med stor redighet och sinnesstyrka förordnanden om sina sista angelägenheter och dikterade i ett skönt språk bref till sin far och till flera vänner. På tvänne nyligen från Norge erhållna bref skref han ett darrande afsked med egen hand. Han tog muntligen farväl af närvarande vänner, hvarefter han begärde och undfick den heliga nattvarden dagen före sin död. Denna inträffade stilla söndagsaftonen den 22 Mars. — På sin likkista hade han förordnat att följande strof ur den förr nämda psalmen skulle skrifvas:

»Ack, när så mycket skönt i hvarje åder
Af skapelsen och lifvet sig förråder,
Hur skön då måste sjelfva källan vara,
Den evigt klara!»

Han var i sitt tretiondeandra år. Under milda yttre former bodde hos honom ett högt, oroligt, ömt och således äfven lätt såradt sinne, som kanske just derför i den stilla blomsterverlden sökte ro. Deremot var han djupt känslig för sann välvilja, vänskap och kärlek. Han sörjes af efterlefvande fader och två systrar (en älskad broder bortrycktes sistlidne sommar i koleran) och af landsmän och vänner. Med skäl anses hans bortgång såsom en förlust för universitetet. Hvad han var eller kunnat blifva för sin vetenskap, må kännare döma. Att hans skrifter riktat Sveriges provinsiela och allmänna flora, lärer vara obestridligt. För Nordens växtgeografi synes han i synnerhet ansett sin sista norska resa betydande. Han hade tillika en ovanlig humanistisk bildning, ett poetiskt sinne och en förmåga att väl uttrycka sig, som sannolikt skulle egnat honom till en utmärkt författare, om ett längre lif hade blifvit honom förunnadt.

PROGRAM

I ANLEDNING AF

GUSTAVIANSKE STIPENDIATENS ÅMINNELSETAL

ÖFVER

KONUNG GUSTAF DEN TREDJE

vid Upsala akademi 1835.

Att vara fri, skulle vi tro, är *att endast vara bunden af frihetens egna vilkor.* Dessa vilkor äro de som förbinda samhällets frihet och medborgarens frihet. Den senare kan endast finnas genom den förra. Deraf, då samhället ej är af gårdagen, kommer, att hvar och en ej blott inrättar åt sig sjelf dessa frihetens vilkor, utan emottager dem; att de ej blott äro förvärf, utan äfven äro arf: vi mena i sakernas vanliga ordning. Ty att förkasta arfvet och begynna på nytt, är ett försök som kan göras, ehuru blott under ett enda vilkor (och detta vilkor ett *under!*) lyckas.

Frågade man oss hvad vi i politiskt afseende räkna för det mest utmärkande draget i vår tid, vi skulle svara: dess bemödande att taga samtliga frihetens vilkor under sin egen hand, eller, såsom frasen går, att sjelf konstituera alla sina sociala garantier. Låtom oss se hvad redan i sjelfva begreppet deraf följer! Ej blott ett afbrott af förtroende mellan slägte och slägte, utan ock mellan man och man: det vill säga, en allmän isoleringsprocess. En generation står till det hela i samma förhållande som individen till sin generation; det är i båda afseenden den enskilde som, sig sjelf närmast, i fråga om sin frihet endast tror sig sjelf. Hvar och en fordrar för sig samma krets af rättigheter. Ej såsom hvar och en skulle kunna *uppfylla* samma krets, — utan endast för att ega lika många möjligheter för ett val. Hvaraf följer: först, att hvar och en mäter sin egen frihet mindre efter hvad han sjelf behöfver, än efter

hvad han förmodar sin granne *icke* behöfva; sedan, att all deraf uppkommande strid mera föres om frihetens *möjlighet*, än om dess *verklighet*. Hvadan ock händer, att man för idel möjligheter icke kommer till verkligheten, hvilken dock ligger hvar och en närmare än de fleste tro. Frihetens grund är öfver allt der *rättigheter* mätas efter *skyldigheter*, och hon lefver i utöfningen hos en hvar som i sitt kall känner sig arbeta för det helas väl.

Emot alla företrädesrättigheter går således tidens riktning. Gäller detta i allmänhet, så gäller det i synnerhet om *ärftliga* företrädesrättigheter, emedan alla sådana, om ock en förtid räknat dem bland sociala garantier, dock äro tagna undan det lefvande slägtets godtycke. Detta vill *valfrihet* i allt. Derför drefs Frankrike, efter revolutionens utbrott, med förundransvärd hastighet från *monarkien* till *republiken*. Republiken åter, då den egentligen var ett foster af det allmänna misstroendet, kunde endast visa frihetens *förskräckelser* i terrorismen. Det var den omtalta negativa, mot grannen riktade friheten, som, sedan den hemma naturligen fallit under den *starkastes* hand, sedan, i rote och led uppstäld, *eröfrande* gick ut mot folken; tills den blinda nödvändighet, som var dess Gud, ändtligen offrade den på sitt eget altare.

Dermed inträffade en återdrift af de gamla begreppen. Länge nedtryckta, uppsvämmade dessa öfver den ödelagda grunden, i hvilken de nya begreppen likväl bergat sina rötter. — Den fördelaktigaste odlingen ansågs nu, af nödvändighet, vara ett slags blandsäd af bägge; och de konstitutionela såningsmaskinerna sattes med högvederbörligt tillstånd i gång. Man hade tagit rundeligen till af det gamla kornet, och af det nya temligen sparsamt. Men man hade ej beräknat, huru mycket af det senare sjelfsådt dolde sig i grunden. Dagarne gingo: sädet gick upp: och si, det är det *nya* som i sådan mängd öfver allt genomtränger jordskorpan, att det *gamla* är i ögonskenlig fara att förqväfvas!

Det tyckes således, som nödhjelpen af den i *nyare* mening så kallade *konstitutionela monarkien* komme att lemna föga hjelp i nöden. Det är ej för mycket fordradt, att en konstitution skall vara sin princip trogen, och således först och främst ega en sådan: detta är endast fordran på följdriktighet och sammanhang, här i det vigtigaste ämne. Men detta slags monarki hvilar erkändt på *tvänne* principer: å ena sidan *ärftligheten*, å andra *valfriheten*. — Derför är, i trängseln mellan

motsatser, dess egentliga resultat *ett stillestånd fullt af oro.* Då sjelfva dess uppgift blott åsyftar en yttre *jämvigt* af dessa stridiga motsatser, så har den dermed inom sig endast öppnat för fiendtliga element en stridsbana, hvars utgång synes föga tvifvelaktig, då tiden så afgjordt gynnar det ena, i sjelfva verket herskande, ehuru i statsmekanismen underlydande, nämligen *valfriheten*, som är själen i det så kallade *representativa systemet.* Fåfängt åberopar man sig England, som varit ett skenbart exempel af jämvigt, och snart ej är det mer. Dess berömda, ur egna öden egendomligt utbildade konstitution (i sjelfva verket en britisk idiotism, och föga tjenlig till allmänt bruk) hade dock *en* herskande grundkraft i stat och kyrka: — *aristokratien;* — här starkare än på något annat ställe, både i och för sig sjelf och emedan den så länge lyckats att på en gång regera i monarkens namn och ställa sig i spetsen för populära intressen. En sådan grundkraft fattas i den nyare konstitutionela monarkien, eller ligger till venster om medelpunkten. — Förgäfves har denna monarki, såsom i Frankrike, velat skapa en *ny* aristokratisk motvigt. Det ligger en ny motsägelse i sjelfva försöket. *Ärftligheten* har måst vika ur pärskammaren; och demokratiens svall slår mot trapporna af den ärftliga tronen. — Då är den gamla *ståndsmonarkien*, der den ännu finnes, med sin efter statens stora intressen inskränkta och klassificerade valfrihet (om äfven tidens jäsning sätter dess delade krafter i obeqväm gnidning), praktiskt säkrare, liksom teoretiskt riktigare.

Den nyaste monarkien är också icke mer den efter ett decennium föråldrade konstitutionela. Det är *monarkien med de republikanska institutionerna,* der, i fall institutionerna verkligen svara mot namnet, monarken är den öfverflödiga personen, eller rättare det enda hindret för en eljest inom sig följdriktig samhällsförfattnings fulla kraft. En *helt och hållet* på valfrihet grundad konstitution verkar raskt; ty dess för viss tid valda öfverhufvud går fram med den herskande opinion som uppsatt honom, och om den vexlar, saknar en ny i en ny chef aldrig en verksam högsta representant. Det ärftliga öfverhufvudet, man må aldrig så högt drifva den politiska dikten af det blotta konungsliga *namnväldet,* befinner sig till sådana vexlingar i ett helt annat förhållande.

Den nya verlden visar i de nord-amerikanska fristaterna mönstret af en stor, lycklig och mäktig republik, visserligen under egna förhållanden, som ej för andra gången återvända

och i den gamla verlden alldeles saknas. Den är utan mäktiga, åtminstone utan farliga grannar, och den kastar i ödemarken utom sig republikers farligaste fiende, den *inre oron*, som här blott bryter nytt land. Så vida dessa förhållanden ej kunna alltid finnas, är den sjelf en *öfvergångsbildning*. Ännu mer, frukta vi, skulle den *europeiska republiken* blifva det. Ärftligheten är hvarken med adeln eller den ärftliga tronen fördrifven ur sin sista förskansning. Denna är *privategendomens ärftlighet inom familjen.* Också visar den nyaste republikanismen en afgjord riktning emot denna egendomens ärftlighet och går mer eller mindre öppet ut på en ny *lex agraria*. Detta är den sista, men likväl fullkomligt konseqventa utvecklingen af grundsatsen, att hvarje enskild eger att taga alla frihetens vilkor i sin egen hand.

Vi ha i förbigående nämt, att en enda möjlighet gifves för ett slägte, om det finner sig dertill uppfordradt, att göra sig urarfva och begynna ett i alla afseenden nytt lif; och vi ha kallat denna möjlighet ett *under*, emedan den förer oss utom eller uppöfver det yttre samhället och i frihetens inre underbara verld. — Det slägte, som ifrån sig stöter det förflutna, drager med detsamma en ofantlig vexel på det tillkommande. På framtiden är dess förtröstan. Men framtiden står i Guds hand. Ett sådant slägte måste tro på *Gud* och endast på *honom*. Så endast kan det uppoffra sin jordiska arfvedel, genom det hjeltemod som ej är af denna verlden, men öfvervinner verlden. De första kristne gjorde det. Så uppstår en *verkligt ny* tid. I hvarje sådan är en droppe evighet.

Det slägte, som annorlunda uppgifver sin arfvedel, belastar sin framtid med förtviflan. Dess öfvermodiga hopp störtar tillbaka utför branten. Jag vet ej om någon besinnat, att *revolution* egentligen betyder *återhvälfning*.

Stora hågkomster befrynda sig lätt med allvarsamma betraktelser. Man skall således ej förebrå oss, att vi vågat några sådana — korta och ofullkomliga, såsom de måste blifva, — i denna inbjudning till en förnyad blygsam minnesfest åt en stor konung. — I följd af den akademiska stiftelse, som i detta vetenskapernas tempel blifvit helgad åt konung *Gustaf III:s* åminnelse, kommer i morgon kl. 11 f. m. i Gustavianska lärosalén den afträdande Gustavianske stipendiaten herr magister docens och e. o. biblioteksamanuensen *Carl Wilhelm Böttiger* att i ett tal tolka de känslor, som vid detta lärosäte aldrig skola upphöra att egnas åt en af dess störste välgörare.

Till denna enkla högtidlighet inbjuda vi härmedelst vördsamt vetenskapernas närvarande beskyddare, gynnare och vänner af alla stånd, och hoppas att äfven få räkna sådana ibland det kön, hos hvilket den lifliga känslan för det ädla är medfödd.

Upsala den 8 Juni 1835.

TAL

VID

SVENSKA BIBEL-SÄLLSKAPETS

ALLMÄNNA SAMMANKOMST

den 29 Mars 1836.

Kunskapernas spridning utmärker vår tid framför alla föregående. Kunskapsförrådet är ej blott i sig sjelft större än någonsin och ökas dagligen på ett förvånande sätt. Det är äfven tillgängligare än någonsin, och blir det dagligen allt mera. Hvad som fordom långväga måste sökas, uppsöker mig nu hemma i huset. Alla vetenskaper och konster klappa på min dörr, bedjande blott att blifva insläppta, försäkrande att de skola taga så litet rum som möjligt, och att de derför iklädt sig de angenämaste och beqvämaste former. Äfven för den, som ej lemnar sin kammare, utbreder sig med ringa besvär ett panorama af hela den samtida verlden; tidens tusen tungor tala i hans öra, och han kan när som helst emottaga ett besök af sjelfva tidsandan.

Är detta väl eller illa? — Man svarar olika härpå. De lärde beklaga en öfverhandtagande ytlighet. Många af den så kallade bildade klassen, under det de sjelfva njuta alla fördelarne af ett sådant tillstånd, finna det dock helt betänkligt och opassande för den stora hopen, som derigenom blott förströs ifrån det enda nödvändiga och ser frågor bragta inom sin synkrets, som det alltid måste ligga öfver dess förmåga att lösa. — Ett och annat skulle kunna erinras i anledning af dessa betänkligheter. — Först, hvad ytligheten angår, så måste den, som är något hemmastadd i den lärda verlden, på samvete medgifva, att det äfven finnes en lärd ytlighet eller lärda ytligheter. Äfven på kunskapernas fält kan man ej med säkerhet räkna skörden efter utsädet. Det heter redan i evangelium, att somt faller på stenören och somt på vägen. En

blott öfverlemnad, om ock riklig, kunskap är ej derför fruktbärande. Dertill fordras, att den på ett lefvande sätt skall vara tillegnad, vi kunne säga, genomlefvad, — pröfvad, fostrad af inre och yttre erfarenhet till en frukt för lifvet, ja för ett lif efter detta. Och vid detta prof får något hvar erfara, att agnarne flyga för vinden.

Hvad dernäst beträffar den bildade klassens stundom yttrade farhåga, att den mångfald af kunskap och kunskapsmedel, hvaraf den sjelf njuter, bragt närmare den stora hopen, blott skulle föda förvirring; så har visserligen en sådan förvirring sina faror, då den förvillar gränserna mellan rätt och orätt. Men man må ej tro, att det är vanan att omgås med ett större antal af föremål, som här ensamt föder skarpsyntheten. Det gifves naturligen skarpa och svaga ögon äfven i fråga om moraliska förhållanden. Den goda viljan är det naturligen skarpa ögat för det goda. Man må beflita sig om detta organ, och man skall sällan fara vilse. Vådan i detta afseende aflägsnas ej med blotta kunskapens tillväxt. Ty all kunskap är än i dag hvad den var den första dagen, nämligen kunskap om rätt och orätt. — Redan länge bearbetas de bildade klasserna i samhället genom den mångfaldigaste läsning. Huru är det möjligt, att detta flöde ej genom någon rännil skulle finna sin väg till folket? Förer inflytelsen ej alltid med sig den ädlaste själaspis, så är denna dock ej sämre, än den som förtäres i öfra våningen. Vilja de bildade, förbildade och öfverbildade här vara förmyndare för folket, så må de först reformera sin egen lektyr, som så mycket mera är vänd på nygirighet än på vetgirighet, på tidsfördrif än på verklig båtnad, på flärd än på allvar. Göre först och predike sedan! Man är aldrig lycklig lagstiftare med annat vilkor. Särskildt hvad angår de stora och vigtiga frågorna, som blifva bragta inför de obildades domstol, så kunne vi dervid blott anmärka, att det ej finnes en större och vigtigare fråga än den om *salighet* och *osalighet.* Är denna ur evigheten ljudande fråga af Gud sjelf ställd till hvarje menniskas besinnande, så lärer han ej ansett någon annan för henne för hög.

Det är tydligt, att vi talat om kunskapernas spridning i synnerhet med afseende på tryckpressens förundransvärda verkningar. Det är intressant att betrakta dessa i deras första monumentala gestalter — mest digra folianter, vitnande om en oändlig flit — endast med vördnad öppnade — numera i bokverlden nästan blott ett antediluvianskt jätteslägte, som

ensamt går opp öfver syndafloden, nämligen den som bok- och bladpressen sedermera bragt öfver verlden. — Religiös var den nya konstens första användning. Den liksom helgade sig i beröring med de heliga skrifterna, som den ifrade att förvara och sprida, och blef i synnerhet mäktig i dessa sina verkningar, sedan reformationen gjorde källan af det gudomliga ordet för alla tillgänglig. Så begynte *folket* läsa. Hvad detta ord, hvad de första enkla andakts- och undervisningsböcker, hvad bibel, psalmbok, katekes på modersmålet, satta i menighetens händer, uträttat, är ett verk af oskattbar välsignelse. Tider ha kommit — våra tider — då, midt ibland öfverflödande, om äfven genom politiska jordbäfningar grumlade, nya kunskapskällor af alla slag, man funnit sig föranlåten att med fördubblad ifver återgå till det gudomliga ordet, för att låta dess strålar i rikare mått renande genomgå en i blod och brott sölad verld. Om bibelns framdragande i ljuset var ibland reformationens första verk, så är dess spridande öfver verlden genom bibelsällskapen protestantismens sista betydande handling, och en verldshändelse, som, sammanhållen med andra tidens tecken, utan tvifvel hänvisar på stora följder.

Att dessa följder alla skola blifva rena och oblandade, får man likväl svårligen föreställa sig. Bibeln, en bok af gudomlig både enfald och mångfald, är just derför mer än något menskligt verk utsatt för att oförstås och missförstås. Må man ej tro, att dess bokstaf kan umbära det lefvande ordet och läran, såsom en anledning till dess rätta bruk! Må man ej tro, att allt är gjordt med spridandet af ordets urkunder, ehuru vigtigt detta är! Må den bildade klassen, från hvilken dessa lofvärda bemödanden utgå, sjelf först och främst inse sin pligt att känna det helsosamma ord, hvars inflytande den vill befordra! Man köper sig ej ifrån en sådan skyldighet med att skänka bort den till andra. Må i synnerhet ordets egna lärare och tjenare veta och vara vuxne sitt kall, att förklara det för verlden!

Ej för att prunka med lärdom, som jag ej eger, utan endast för att enfaldeligen visa, huruledes äfven i det vanligast förekommande af det heliga ordet svårigheter finnas, som fordra en förklaring, må det tillåtas mig att anföra ett par exempel. Vi bedje dagligen i den bön vår frälsare oss lärt: *inled oss icke i frestelse!* Utan att i afseende på meningen vilja förkasta de förklaringar, som häröfver gifvas i våra vanliga läroböcker, hvilka likväl börja med att åberopa ett motsatt

bibelspråk, nämligen: »Gud frestar ingen»; har jag öfversatt mig denna mening på ett annat sätt, nämligen i synnerhet såsom en bön, att Gud må förskona oss från de oftast förekommande frestelser, som ega sin grund i vår egen sjelfförtröstan, och hvilka vi uti vår okunnighet ej sällan önska och utbedja oss att få gå till mötes. Herre, inled oss icke i frestelse! det är: Herre, tag oss ej på orden! Haf miskund med våra önskningar, föresatser, ja våra böner; förunna, befordra, fullborda deraf endast hvad som länder till vårt sanna väl, hvilket du allena känner! En påminnelse som det väl egnar en svag dödlig att i sitt sinne återkalla, då han står inför det gudomliga majestätet. — Ännu ett exempel! Hvad är bekantare än Kristi bergspredikan? (Matthæi 5, 6, 7 kap.). Likväl har detta beundransvärda tal stora svårigheter. Beundransvärdt kallar jag det, ja förvånande; ty det ligger i de enkla orden en allt genombrytande djerfhet utan alla afseenden, som på en gång uppfyller med häpnad och den djupaste rörelse, då man besinnar, att det är sjelfva mildheten, godheten, kärleken, försakelsen, som så uttalar sig. Den som vill lära sig veta hvad kärlekens, hvad förbarmandets heroism är, han läse och besinne det! Det har alltid förefallit mig som om, ibland dödliga varelser, en *moder* endast vore rätt värd att fatta det. — I detta tal förekomma äfven de bekanta orden: »är det så, att någon slår dig vid det högra kindbenet, så vänd honom det andra till». Hur mången har ej härvid tänkt: »detta är ett hårdt tal, ho kan det höra?» Hvad som följer förminskar ej det sårande för den menskliga egensinnigheten och fåfängan. Ty det heter: »om någon vill gå till rätta med dig och taga dig din kjortel ifrå, låt honom ock hafva kappan med; och om någon nödgar dig *en* mil, gack *två* med honom». Likväl finnes intet innerligare förhållande emellan menniskor, emellan makar, emellan föräldrar och barn, emellan tjenare och husbönder, emellan förvandter och vänner, ja medborgare, som, utan iakttagande af dessa gudomliga kärleksbud, ej med ens blefve ett helvete på jorden. Och är ej förhållandet af menniska till menniska också ett af broder till broder? Har ej *Han* sagt oss det? Ej såsom härigenom lag och rätt, vilkoren för mensklig sammanlefnad, skulle upphäfvas. Kristus säger på mer än ett ställe, att han ej är kommen att *upplossa*, utan att *uppfylla* lagen. Hvad han häntyder på är, att kärleken är lagens fullbordan, utan hvilken lagen sjelf endast är en yttre form och ett, ehuru nödvändigt, ondt. Hvad han

yrkar är den kärlekens lag, som, orubblig i lydnad för Guds bud, är eftergifvande då det gäller att fördraga och lida. Denna lags prester skulle hans lärjungar vara ibland menniskorna. Till dem och deras efterföljare i läroembetet riktar sig derför förnämligast hans förmaning i samma tal: »I ären jordens salt; om nu saltet mister sin sälta, hvarmed skall man då salta?»

I allmänhet, så mycket en rätt lära kan bidraga till att införa läsaren i skriften, så litet vinner äfven denna undervisning sitt egentliga mål utan eget långvarigare umgänge. Bibeln är i sann mening en lifsens bok, i hvilken man endast kan lefva sig in. — Får en lekman säga hvad intryck den heliga skrift, såsom skrift, gjort på honom; så skulle jag säga: det är en bok full af dämpade gudomsstrålar. I synnerhet det nya testamentet, som rent af umbär alla prydnader. Patriarkernas intagande sedemålningar, de heliga skalders hänryckning, profeternas höga språk smycka det gamla. Det nya deremot lefver endast och allenast i sinnelaget, men detta så högt, rent och i sanning gudomligt, att man nästan bländas af anblicken. Hur ser man endast i solen? Med af rök anlupna glas. Röken hör ej till solen. Den hör till barmhertigheten för ögonen. Så bibeln, dess väsende och dess klädnad. — Utan att våga rycka den senare från det förra, utan att äfven förmätet våga bestämma, om för detta väsende den högste i sin vishet en gång finner en ny klädnad nödig för nya slägten; — så mycket vet jag och är derom fullkomligen öfvertygad: detta väsende är oförstörligt, är evigt. Ingen tid, ort eller vexling skall i minsta mån kunna vidröra dess ovanskliget.

Man kan från mer än ett håll inkomma i skriften: från den moraliska sidan, som från den dogmatiska. Hvardera vägen, rätt drifven, förer in på den andra och leder till målet. För öfrigt är bibeln ingen lärobok i vetenskaperna. I allt sådant, hvari menniskan är hänvisad på egna, småningom sig utvecklande krafter, gå de heliga författarne med en heroisk likgiltighet knappt ett steg utom sitt tidehvarfs föreställningar. Denna bok handlar endast om den *inre menniskan.* Hvad menniskan ej af egna krafter kan veta och likväl nödvändigt behöfver, det finnes der och lönar mödan att söka; ty det ligger ej på ytan. Denna har tvärt om — vi tro ej utan en försyn — stält sig blott för tviflet. Också har tviflet kommit; det skall komma, det skall utbreda sig,

det skall göra sitt yttersta. — Kan hända skall sjelfva den utspridning af de heliga skrifterna, hvars framgång vi i detta ögonblick fire, under det den å ena sidan ökar de trognes antal, å den andra äfven skicka förstärkningar i otrons läger. Kan hända skall äfven protestantismen, om den ej omvänder sig från den munkristendom, hvari så många dess bekännare förfallit, öfver sig sjelf framkalla de straffande katastrofer, af hvilka katolicismen lidit och lider. Troligen förestå stora pröfningar. Låtom oss vaka och bedja! Och den som står se till att han ej faller!

Den så kallade kristna verlden delar sig i tvänne klasser: de på olika sätt trogne och de mer eller mindre uppenbarligen otrogne. Med de förra mena vi, numera, ej blott de olika kristliga bekännelserna. En gemensam skilnad, till sin grund gammal, men till sin uttalade betydelse egentligen det nittonde seklets verk, begynner genomgå dem alla och synes snart blifva den vigtigaste. I teologiens annaler heter denna söndring, som allt mer sprider sig till det allmänna tänkesättet, striden emellan *supranaturalism* och *rationalism.* Sjelfva frågan rörer förnuftets och uppenbarelsens ställning till hvarandra. Den förstnämda öfvertygelsen underordnar det förra under den senare: förnuftet under uppenbarelsen. Den andra, eller rationalismen, omvänder ställningen, nämligen så vida att den blott anser uppenbarelsen såsom ett medel i försynens hand till förnuftets egen högre utveckling. *Här* tjenar således uppenbarelsen; *der* tjenar förnuftet. Hvem har rätt? — Vi äre ej nog djerfve att med några rader vilja lösa en seklets och seklens fråga. Några anledningar till ytterligare besinning kunna vi dock meddela. Man hör å ömse sidor talas om subordination och företräde. Hvad vi först skulle vilja utbedja oss är, att man aflägsnade allt slags tanke såsom hade man här på minsta sätt att göra med en så kallad *hedersfråga,* en lumpenhet, som innebär ett okristligt högmod, och hvarifrån vi knappast kunna fritaga de eljest välmenande så kallade rättrogne, som i sin ifver äfven nekat sina vedersakare både namn och egenskap af kristne. Hvad mer, om ock uppenbarelsen tjenar? — Hvem har tjenat såsom Jesus Kristus? Har han ej varit allas vår tjenare? Är han det ej ännu i dag? Såsom han sjelf säger: »menniskones son är icke kommen på det han vill låta tjena sig, utan att han vill tjena och gifva sitt lif till återlösning för många.» Är ej detta den eviga barmhertighetens outsägliga mysterium, hvarvid tan-

ken vill upplösas i beundran och ödmjukhet? Vi för vår del äre öfvertygade, att en trogen, sanningsälskande forskning alltid leder till detta mysterium, ifrån hvad riktning den också begynner och hvad färg den ock bär. Vi kunna tillika ej undgå att påminna om gången i all forskning: nämligen att den begynner med att underordna sig sitt föremål, hvarvid detta, i mån af sin verkliga höghet och makt, allt mera stiger och slutligen fattar forskaren sjelf, under dennes bemödande att hålla det under sig. Skriften säger, att patriarken Jakob har brottats med Herran. Än i dag tillåter han denna lek till sina barns undervisning. Ty menniskan är barnet i hans hus.

Hvad skola vi slutligen säga om dem som uppgifvit Kristi hopp? Beklagansvärde, som tillika uppgifvit hoppet! Ty hvad är det annat, då man inskränker det till jorden och de ting på jorden äro? — Också föra de beviset mot sig sjelfva. Ett mål efter annat uppresa de för sin oroliga lystnad, för att sönderbryta det i samma ögonblick det synes vunnet. Ryktbarheter, lyckor, njutningar, allt sökes med ohejdad fart, allt förvandlar sig i stoft under deras händer, i detta stoft, till hvilket de sjelfva skola sönderfalla. Dagens afgud är morgondagens förbannelse, och den sista förbannelsen vänder sig mot detta sjelf, mot detta egna jag, hvars yttersta önskan blir att, om möjligt, kunna förinta sig. Förstörelsen griper omkring sig. Det är ett förtviflans rop som genomgår verlden. — Det har blifvit hördt förr, — i tider då en hel verld så genomnjutit sig sjelf, att den syntes för gammal äfven för hoppet. — Det var vid Kristi tillkommelse.

»Är du den som komma skall, eller skola vi förvänta någon annan?» sades till honom. — Hvad vi vete är, att det finnes ej någon förtviflan så djup, för hvilken ej äfven en frälsare är funnen. — Kristendomen är företrädesvis *menniskans* religion, emedan denna religion, i sin lära om menniskans ursprungliga värdighet, fall och återupprättelse, ännu aktar denna värdighet äfven i den djupaste förnedring, ännu der verlden blott ser förkastelse och brott, söker de fallna dragen af ett Guds beläte och med älskande hand vill återställa dem. Evangelii djupaste, ömmaste förtröstningar uttala just detta. Till hvilkens hjerta har ej liknelserna om det borttappade fåret, om den förlorade sonen trängt? Och dessa ord: »jag säger eder, der varder glädje i himmelen öfver en syndare, den sig bättrar, mer än öfver nio och nitio rättfärdiga som ingen bättring behöfva», hvad uttala de ej? Här är ock ett rop.

Det är den eviga kärlekens rop genom verlden, — af honom »som ej vill någon syndares död, utan att han omvänder sig och lefver», — af honom som ropar: »kommen till mig, I alle som arbeten och ären betungade, och jag vill vederqvicka eder! Tagen på eder mitt ok och lären af mig, ty jag är mild och ödmjuk af hjertat, och I skolen finna ro till edra själar.» — Det är oss sagdt och är ett fast ord: »den rö, som krossad är, skall han icke sönderbryta; och vekan, som ryker, skall han icke utsläcka; till dess han utför domen till en seger; och i hans namn skola hedningarne hoppas.»

Derför — ehvad faror oss omhvärfva, ehvad pröfningar oss förestå — vi vete hvad vi vilje hålla oss vid. Först vilje vi behålla *tron;* hvarvid ett ord om den otro, som fördömer, torde vara på sitt ställe. — Tviflet fördömer ej. Hur skulle det? Är ej sanningen alltid ett pris för allvarlig forskning, och begynner ej hvarje sådan med att sätta sitt föremål i fråga? — Tviflet, ursprunget ur sanningskärlek, fördömer ej. Ty sanningskärlek är den första och sista af alla goda böjelser, liksom lögnaktighet den första och sista af alla onda; hvarför ock djefvulen kallas lögnens fader. Tviflet, äfven i sin till förtviflan gränsande smärta, fördömer ej, då denna är ett bevis mer på dess allvar. Hvad som fördömer är den lata, lögnaktiga otron, som, närmare än man tror, är beslägtad med den lata, lögnaktiga tron, som yfves i sin beqvämlighet. Det första i tron är tron att sanningen *finnes*, skulle den ock sökas i djupet af Guds eget hjerta. *Han* har en famn för sådana sökande. — Således: framåt! — i utveckling, arbete, tro och gerning, så länge den odödlige anden rörer dessa lemmar af stoft. Det är menniskans öde, bestämmelse, pröfning och belöning. — Hvad frågan om trons förhållande till gerningarna angår, så löser den sig vid en rätt verksamhet af sig sjelf. Och här må tillåtas mig att bifoga en enkel berättelse som jag nyligen läst. En lärare, som tillika var en ifrare, dock icke visliga, ordade mycket för en fattig fiskare, som rodde honom öfver ett sund, om den allena saliggörande tron, såsom denna icke behöfde gerningarna. Den fattige mannen hörde tåligt och sade, då den andre slutat: här äro två åror, låtom oss kalla den ena tron, den andra gerningarna. Vi vilje nu försöka med bara tron; hvarpå han endast rodde med en åra: med hvad framgång kan man föreställa sig. Det gick ej bättre med bara gerningarna. Slutligen sade han: nu vilje vi försöka med både

tro och gerningar, hvarvid han grep till bägge årorna; och så förde den enfaldige mannen den lärde öfver sundet.

För det andra: vi vilje behålla *kärleken*, som i sin sanning på det innerligaste är med det sanningsälskande sinnet förenad. Om vår herre och mästare säger hans älskade apostel: »den der säger, jag känner honom, och håller icke hans bud, han är en ljugare, och i honom är icke sanningen. Men den som håller hans ord, i honom är sannerliga Guds kärlek fullkomligen, och derpå vete vi, att vi ärom i honom. — Ty mörkret är förgånget, och det sanna ljuset lyser nu. Men den som säger sig vara i ljuset, och hatar sin broder, han är ännu i mörkret.» — »Den som icke älskar, han känner icke Gud, ty Gud är kärleken.» — Gud är kärleken. — Hvad äre vi? — Huru ofta våra bröders förtryckare och fiender, om ej med våldets öppna, dock med högmodets, egennyttans, listens finare medel, eller genom denna fega köld, som låter förgås hvad som kunde räddas. — Vår tid berömmer sig af sin allmänna välvilja. — Ljum! ljum!— Må den pröfva sin beprisade almosa, om den är en almosa *af* kärleken eller *åt* kärleken! — Ack, det är ej förborgadt allt hvad en menniska kan vara för den andra! En hjelpare, en räddare, en Guds ängel! För hvem har tacksamhetens heliga känsla, som redan är en andakt, förblifvit främmande? Huru mycket mera är ej en himmelsk välgörare, vän och broder? Och han är tillstädes och räcker den frälsande handen åt en hvar, och han har tömt sjelfva lidandets djup, på det ingen olycklig i verlden skulle gifvas, hvars like han ej varit.

För det tredje: vi vilje behålla *hoppet;* derför ock verka medan hoppets och nådens dagar vara; derför ock lida: ty hoppet i menniskans bröst är såsom regnbågen, som speglas i skyarnes tårar. — Verlden genombäfvas af inre skakningar. — Äfven lugnet är drägtigt med stormar, hvilka när som helst kunna utbrista. — Vi vilje ej misströsta om menskligheten; ty vi vilje ej misströsta om Gud. — Gud, du är vårt hopp! — Vi vilje behålla hoppet.

PROGRAM OCH TAL

VID

MAGISTER-PROMOTIONEN

i Upsala den 16 Juni 1836.

PROGRAM.

De första filosofie magistrar i Upsala, sedan konung *Karl IX* (såsom riksföreståndare) återstält universitetet, promoverades den 22 Januari år 1600, till antalet sju. *Hatt* och *ring* voro då denna lärda värdighets kännetecken. Men sedan den förberedande graden af *baccalaureus* i filosofien hos oss upphört, stannade hattens heder hos de så kallade högre fakulteterna, ehuru ofta af filosoferna eftersträfvad. Åren 1767, 1773, 1812, då filosofie kandidaterna uppvaktade akademikansleren med bön att få bära detta doktorsvärdighetens tecken, möttes bönen med afslag; och filosofien måste bortgå lagerkrönt. Kan hända fruktade hon vår oblida himmel.

Det är ej hos oss som

»Lagern i palatsets gård
Håller trogen dörravård.»

Derför brukades i Sverige först *vinruta* i stället för lager. Vid promotionen i filosofiska fakulteten år 1600, då af femton kandidater väl alla blefvo *baccalaurei*, men endast sju af desse *filosofie magistrar*, berättas kransarne hafva varit af vinruta, i brist af lager.

Under en temligen lång följd af år upphörde sedan dessa Apollinariska fester. Den store Gustaf Adolf, ibland akademiens återställare i tiden den andre, i välgerningar den förste, återstälde dem. På hans kröningsår 1617 utdelades i Upsala den högsta lärdomslönen, så i filosofien (den 13 Juli)

som i teologien (den 24 Oktober). Vid det senare tillfället var konungen sjelf närvarande och har sjelf utfärdat programmet till teologie doktors-promotionen, som verkstäldes af rikskansleren Axel Oxenstjerna. Från denna tid räknas, med nästan oafbruten ordning, vid Upsala akademi filosofiska promotioner hvart tredje år, ehuru de ej alltid blifvit firade samma tid på året. Ifrån år 1664 blef December månad den vanliga tiden; tills, genom kongl. brefvet af den 20 Maj 1705 (gifvet af Karl XII från Sendomir i Polen), våren egnades åt dessa högtider. De promoverades antal vexlade, men gick i stigande. År 1647 promoverade Israel Bringius tio, år 1743 Andreas Celsius ett hundra aderton filosofie magistrar. Fakultetens dekanus var i början alltid tillika promotor, och år 1638, då tvist derom uppstod, befalte kansleren att det gamla bruket skulle bibehållas. Genom konung Karl X Gustafs konstitutioner för akademien stadgades, att härvid ålderns ordning inom fakulteten skulle iakttagas. Om kandidaternas rum och ordning vid promotionen var fordom ej ringa strid, då vid en sådan högtidlighet ej sällan män, som redan sutto i hederliga embeten, lektorer, rektorer, pastorer, begåfvo sig till Upsala att blifva delaktiga af den högsta filosofiska värdigheten. Det var bruket, att sådana under sjelfva akten stodo i nedra katedern, emellan *primus* och *ultimus*, till allmänt åskådande. Stundom befinnas likväl fakultetens professorer föga höfligt hafva besvarat allt för förmätna önskningar [1].

Förfädern ansågo ej akademiska värdigheter under samma synpunkt som vi. De gåfvos mest åt redan mogna män, såsom den tidens studerande, om man undantager adeln, ofta voro. Ej få af dem, hvilka sökte denna heder, innehade redan embeten; att meddela den utan motsvarande tjenst ansågs föga passande; hvarför den store Axel Oxenstjerna, då han efter återkomsten från Tyskland gjorde ett besök i Upsala, varnade professorerna att ej tillskapa flera magistrar än det allmänna

[1] Den 24 Oktober 1700 föredrog dekanus, huruledes Laurentius Odhelius, lector Scarensis, igenom sin landsman Victorin anmodar att blifva förvissad om något hederligt rum uti promotionen, så vill han komma upp och taga gradum. *Resp.* Fakulteten är intet mån om honom eller någon annan; vill han taga honores academicos jämte andra, så veniat et petat more majorum, då vill fakulteten låta honom komma i tillbörlig konsideration, men ingalunda ingå med honom någon dagtingan förut om rum, eller hvad annat vara kan, som till denne sollenniteten hörer. *Acta Fac. Phil.*

väsendet tåla kunde [2]. Till kyrkan syftade nästan allas önskningar. Deraf täta stridigheter emellan biskoparne och professorerna, då de förre klagade, att man påsände dem magistrar, för hvilka inga lägenheter funnos [3], de senare åter att biskoparne ej alltid föreslogo skickliga ämnen för gradens erhållande [4]. Sjelfva *examen rigorosum* synes, om rätt använd, hafva varit nog tjenlig att grundlägga en strängare lärd bildning. Sedan de så kallade *specimina pro exercitio* blifvit genomgångna, skulle man aflägga ett *scriptum pro gradu*, hvarefter, i fall detta godkändes, tillåtelse till examen gafs. Denna anstäldes utan föregående *tentamen* inför fakultetens professorer. Dock finner man examinatorernas antal sällan hafva öfverstigit sex. Att på en dag endast examinera en kandidat var den gamla seden. På denna enskilda examen följde den *offentliga;* ty så kallades *disputations*-profvet. Slutligen skulle kandidaten genom offentliga föreläsningar gifva prof af sina undervisningsgåfvor. Fakulteten vakade öfver allt

---

[2] Vid detta tillfälle tog rikskansleren akademiens angelägenheter i hela deras vidd under granskning. Vi anföre blott följande ur consistorii academici handlingar. Den 25 April 1638 kommo regni cancellarius hr Axel Oxenstjerna och academiæ cancellarius hr Johan Skytte till Upsala att förnimma akademiens tillstånd och hvad defecter der kunde finnas. — — De magistris novis et candidatis var hans nådes vilja, att candidati skulle examineras så väl in oratoria et stilo som i andre scientiis. Itaque examinandi scripto aliquo specimen progressus sui in lingua Latina exhibebunt. Qui, si non eleganter, tamen congrue et pure, non potest animi sui sensa Latino sermone exprimere, non dignus est reputandus, qui promoveatur ad magisterium. Efter en contemtus magistrorum hafver förorsakats mestadels deraf, att så månge blifva till promotionen admitterade, under stundom ock de, qui isto honore non sunt digni, och måste lång tid vara utan lägenheter och tjenster, och således gå sig om bröd hvar de kunna, och dermed äro mångom molesti; derför tycker H. N. rådeligt vara, att man då promoverar studiosos till gradum magisterii (consensu tamen episcopi et aliorum, quorum interest) när man vet råd och lägenhet för dem. H. N. håller det svårt och orimeligt vara att sätta en magistrum till kapellan på landsbygden; i synnerhet när pastor hafver intet bekommit magisterii gradum, och sacellanus är magister.

[3] Den 30 Mars 1627. Decanus fac. phil. proponerade petitionem quorundam studiosorum, som begära att bekomma gradum in philosophia. Ärkebiskopen (Petrus Kenicius) afråder, innan de förre äro hulpne. »När de hafva promoverat, så ligga de mig på händerna». *Acta Consist. Acad.*

[4] Det händer ofta att biskoparne rekommendera sådana till promotion, hvilka eljest pro merito borde vara tillbakars. — Det göra de för den skull att de vilja hafva dem till lägenheter. — Illustriss. cancellarius (Magnus Gabriel De la Gardie): »Råda biskoparne recommendera idher dem som intet capabel äre, så råda ni, gode herrar, taga en god i stället, som bättre meriterar». *Acta Cons. Ac.* den 17 Jan. 1681.

detta med en viss faderlig myndighet. Om ett scriptum pro gradu ej väl kunde godkännas, afrådde den eller uppsköt examen; den kandidat, som ej fans fullgod i examen (ehuru han ofta tilläts gå den vanliga eden), befaltes mogna, innan han genom disputerande fick aflägga offentligt examensprof. På denna företrädesvis akademiska stridsbana, fordom genom så mången kamp namnkunnig, nedsteg man ock den tiden med all akademisk ståt [5]. Till städes var rektor i hela sin prydning; till städes dekanus såsom aktens ledare, med fakultetens professorer; till städes en talrik krans af åhörare, emellan hvilkas munnar ryktet flög. På kandidaternas föreläsningar lades ej heller ringa vigt: man finner, att professorerna under månader instält sina egna föreläsningar, emedan man allmänt var sysselsatt med att afhöra de ungas prof. Promotionsakten förrättades med de ännu öfliga ceremonier; likväl ej i kyrkan, utan i akademien. Såsom prof på förfädrens enkelhet i saker som ej fordra många ord, vill man här (i öfversättning) införa det program, hvarmed Olaus Verelius inbjöd till en sådan fest. »Filosofiska fakulteten har i kraft af Kongl. Maj:ts privilegium beslutit att genom mig meddela den filosofiska hedersgraden åt några kandidater af utmärkt lärdom, för deras oförtrutna tjenst i Palladis läger. Hvilket, då det vunnit riks- och akademi-kanslerens, den högtlysande grefve Magnus Gabriel De la Gardies bifall, med morgondagen kommer att försiggå; hvarför jag med vederbörlig respekt beder eder alla komma i morgon bittida kl. 8 till sammans uti mitt hus, hvarifrån vi vilje följas åt till akademien för att önska det allmänna och kandidaterna lycka till de välförtjenta belöningar för dygd och lärdom, som då komma att utdelas. Gifvet den 12 Juni 1676».

Den gamla magistergraden hade sin lofvärda, den hade äfven sin tadelvärda sida. Rum för tadel gåfvo rekommendations-magistrarne och det allt för stora fält för godtycke, som öppnades genom de studerandes tilltagande antal; hvaraf

---

[5] Den 13 Juni 1700. H:r rektor Arrhenius föredrog, att man vid gradualdisputationer borde härefter behålla och verkställa de sollenniteter, som akademiske konstitutionerna bjuda, näml. att rektor sjelf är till städes, framför hvilken cursores bära *sceptra academica*, och äfven dekanus går fram att kunna om hvars och ens af kandidaterna färdigheter och gåfvor vitna, när omtränger. Beslöts att icke allenast rektor och dekanus böra gå fram, utan ock andre facultatis professores, på det att i så måtto kandidaterna måtte taga i nogsammare betänkande att träda omogne fram. *Acta Fac. Phil.*

hände, att fakultetens faderliga myndighet, i början oskyldig, ja vördnadsvärd, slutligen gaf vika för missbruk och råkade i missaktning. Vetenskapernas krets vidgade sig dagligen, nya tider medförde nya seder. Men sådan är menskliga sakernas gång, att hvad som börjar med godtycke och myndighet måste sluta med föreskrifven lag och ordning. Kring medlet af sistlidna århundrade utkastades hos oss, i fråga om offentliga examina, grundämnena till en ny lagstiftning, hvilka, småningom tillökade, ännu stå i jäsning; helst äfven på detta fält kan felas både genom ett för litet och ett för mycket. Att ur de gamla och nya föreskrifternas illa passande sammanföring man må komma till en bättre ordning, efter vetenskapernas närvarande skick lämpad, är hvad vi hoppas, åtminstone hvad vi önska *.

* I original-programmet följer här en förteckning på de filosofiska promotionerna i Upsala ifrån år 1600 till och med år 1836, jämte antalet af dem som hvarje gång emottagit lagerkransen, promotorernas namn och de magistrars som innehaft hedersrummen, samt en lista på jubel-magistrarne och öfriga promoti vid 1836 års promotion.

TAL.

Reformationen i början af det sextonde, *revolutionen* i slutet af det adertonde seklet äro tvänne verldshändelser som stå i spetsen, den ena för den *nyare*, den andra för den *nyaste* historien. De äro der: de äro oförnekliga: numera fåfängt föremål för antingen lof eller tadel. Man gör bäst att söka begripa dem.

Så mycken olikhet man ock eljest i dem skulle vilja finna: *protester* voro bägge, emot den gamla kyrkan, emot den gamla staten. Protesten riktades emot det för tiden gällande allmänna väsendet, i andligt, i verldsligt afseende, och uttalades i bägge fallen emot det allmänna af de enskilda. — Hvad betydde den egentligen? Att dessa enskilda, som snart blefvo många och slutligen, i sin krets, de flesta, hade vuxit ifrån detta allmänna väsende, kände sig utom det, eller saknade, om ock ett yttre sammanhang fans qvar, det inre sambandet med detsamma, som ligger i tro och öfvertygelse. Då bröts den gamla kyrkan; den gamla staten skakades till sina grundvalar. Så vidt förloppet af sjelfva protesten! — Den framgick förstörande; men detta är blott sakens ena sida. Så visst förstörelsen ej är sitt eget mål, så måste man redan under nedrifvandet vara betänkt på nybygnad. Sådant ligger, nogare betraktadt, i sjelfva protesten af de enskilda mot det allmänna. Det finnes, strängt taget, inga enskilda utom all gemensamhet och allmänt väsende. Med detsamma som individerna frånsäga sig det förra allmänna väsendet, är deras uppgift ett nytt, — den nya kyrkan, den nya staten, — i början osynligt, länge osedt, länge förväntadt, länge eftersträfvadt, endast med stor möda börjadt, fortsatt, fullbordadt. Det är ett hårdt arbete för år, för århundraden; och likväl är redan första steget utom det gamla hela äfven första steget till ett nytt, ehuru långsamt detta växer. Ty, såsom sagdt, det gifves inga enskilda menniskor, utan ett menskligt helt, gifvet eller sökt, närvarande eller tillkommande. Man arbetar sig endast ur en

krets för att finna sig i en annan, en vidsträcktare och högre. Det enskilda och allmänna kunna ömsesidigt förändras. Det ursprungliga sambandet dem emellan kan lika litet upphöra, som individen att tillhöra sitt slägte. Äfven sakerna hafva sin logik: den är konseqventare än vår; ty den är skaparens ordning.

Så förknippade det allmänna och det enskilda äro, så finnes likväl hvarken i tankens eller verklighetens verld naturligen dem emellan något rent af omedelbart förhållande, eller ock, om ett sådant oförmildradt inträder, är det förstörande. Det fordras en medlande öfvergång. Denna framträder i de så kallade *medel-organisationerna* i samhället. Staten visar sig derigenom ej blott vara en sammanfattning af individer, utan ett helt, bestående af mindre hela, en organism. En sådan bemedling emellan det allmänna och enskilda röjer sig i det historiskt gifna samhället, uti dess genom tiden utbildade skilnader, yrken och stånd. Men hvar och en ser, att det bemedlande måste förändra natur i samma mån som de förhållanden förändras, hvilka det skall bemedla. Vill eller kan det ej detta, så blir det sjelft föremål för de nya riktningarnas fiendskap, och strid uppstår.

Må man förlåta oss, att vid en fest som denna, då man kan hända af oss blott väntade festliga, smyckade ord, vi med ens fördjupa oss i allvarsamma tankar. Sådan är tiden. Han lemnar ej tanken i ro. Tanken måste kämpa med tiden. Och jag säger med ödmjukhet, men med tillförsigt — ej i mitt namn säger jag det, utan i kraft af det förnuft, hvarigenom Gud upphöjt menniskan öfver tingen: — jag anser ej striden allt för olik. Det är ingen blind nödvändighet menniskan är underkastad. Hon är kallad att med insigt och frihet blifva hemmastadd i sin faders skapelse. Det är ett ädelt mål och hvarken ett öfverdåd eller en orimlighet att ur historiens erfarenheter vilja utveckla förnuftssanningar. Så egnar det äfven förnuftet att i sigte fatta tidens samhällsbrytningar. Allt för mycket hafva de varit föremål för ett hat och en kärlek, som bägge tillslutit ögonen.

Tankens strider äro ock verklighetens. Här är ett tungt innehåll under korta ord. — Hvad var reformationens resultat, afvunnet den gamla, sig sjelf så kallande allena saliggörande kyrkan? Den enkla sats: att hvad denna kyrka kallade kättare hade rättigheter i denna och hopp om salighet i en tillkommande verld. Och hvad kostade den likväl ej att göra

gällande! Denna sats har i verkligheten redan utpräglat sin sanning. Nu är den klar som ljuset, och en ny verld solar sig i dess sken. — Med hvilken åska väckte revolutionen verlden? Att menniskorätten är jämlik för alla. Denna sats har deremot ej ännu utverkat sin fulla sanning eller gjort reda för sitt hela innehåll. Den har börjat med att fostra grofva förvillelser, innan den ännu kunnat lagligen förmäla sig med verkligheten. Så hafva de oäkta barnen kommit före de äkta till verlden, vändt upp och ned på huset och nära förstört de senares arf. Reformationen saknar ej liknande exempel. Hvad den nämda satsen om rättens likhet angår, så är den i formelt afseende obestridlig. Men den blott abstrakta formen, lagd på menniskor och saker, stympar och förstör, lik en blodig Prokrustes-bädd. Här fattas den bemedling, som ensam ger lämpa och öfvergång till verklighet. Den ligger i rättigheters jämkning efter skyldigheter, med förutsättning att inom de sålunda uppkommande olika kretsar hvarjes rätt är lika god. Vill du öka dina rättigheters krets, gör dig värdig att öfva nya pligter! Det är förtjenstens, det fria samhället genomljudande lag.

Denna jämlikhets-fordran ger oss exempel på ett nytt i verket varande allmänt väsende, som ännu söker kropp, innehåll och verklighet, och utan tvifvel skall arbeta sig ut till hvad det söker. Emellertid, hur har det ej redan i sin ofullgångna gestalt skakat verlden? Dess största makt ligger ej i de förvillelser det föranledt och föranleder. Den ligger i den sanning det innebär, ehuru mycket denna blifvit missförstådd.

En sådan sannings öfvergång till verklighet gifver sig till känna genom en mängd sofismer, så hos dess försvarare som bekämpare. — Vi vilje utmärka ett par sådana med afseende på hela den nyaste tidens riktning.

Man finner här å ena sidan ej sällan en god sak försvarad med dåliga skäl. Den goda saken är menniskorättens. Den är god och helig. Hörer man åter på skälen, med hvilka den försvaras, hur sällan förnimmer man något verkligt begrepp om det som man likväl med all häftighet drifver! Det är blott den abstrakta, ytligaste bekantskapen med ämnet, som tyckes vilja göra sig gällande. Det är detta resonnerande hit och dit om de vigtigaste ämnen, som ljuder oss dagligen i öronen. Det är hopens sorl. Ho kan deraf något lära? — Emellertid, vänd dig ej så föraktligt bort! Äfven skogens sus, äfven vågornas brusning ega en stämma som talar. Skulle du

ingenting känna, då du måste säga till dig sjelf: hvi sorla folken på jorden? — Se, vid ett namn, vid ett ord lyssna tusen, som om det gälde deras väl eller ve, så snart det är fråga om en mensklighetens sak. Är detta ingenting? ej besinningsvärdt? ej glädjande? — om ock bedragare och bofvar locka hopen med falska namn. Vi befinna oss på den så kallade allmänna meningens stormiga ocean. Blif ej en lekboll för dess vexlande vindkast! Men den som plöjer detta haf efter kompassen och egen öfvertygelse, tro mig, han har något att lära äfven af *dessa* böljors brusande.

Sofismer af motsatt art möta oss från en annan sida. Man får här höra en dålig sak försvarad med goda skäl. Det sker genom ett logiskt konstgrepp som kallas *subreption*. T. ex.: det är en på sakernas natur grundad öfvertygelse, att först genom de så kallade medel-organisationerna i samhället det allmänna verkligen och på ett varaktigt sätt förkroppsligar sig; hvaremot dessa nödvändigt modifieras genom arten af detta allmänna, eller eljest måste råka i strid med sin princip. Om man nu använde allt det goda, som om denna eller någon annan åsigt med sanning kunde sägas, endast till försvar för ett visst gifvet statsskick med alla dess bräckligheter, så är det ju tydligt att man förvexlar ett föremål med ett annat, och tillika att man sätter det tillstånd, som man ville försvara, under skydd af en sanning som kanske med mera skäl kunde vändas emot det. För öfrigt erbjuder ej blott denna, utan äfven den motsatta sidans sofism, som försvarar en föregifven god sak med dåliga skäl, exempel på samma understuckna, förvexlade föremål. Ty en sak, som med dåliga skäl försvaras, kan svårligen ännu vara den goda, eller är åtminstone den dåligt fattade saken.

Hvad är det som undanrödjer dessa och andra förvillelser? Hvilken är den ledstjerna, som lär oss att styra kosan emellan de ytterligheter, der passionerna föda sig af sofismer? — Så vidt i mensklig makt står, endast den *sanna vetenskapen,* som förbinder teori och erfarenhet, emedan den sjelf är en genomtänkt erfarenhet.

I ett vigtigt ämne har jag sökt antyda den sanna vetenskapens gång. Man skall ej förebrå mig, att jag tagit detta ämne på ett fält, som det är min kallelse att bearbeta, nämligen *historiens.* Den verkliga historiska skolan är den som med historien går fram. Historien lefver endast på det öfverskott af kraft, som hon sjelf har öfrigt åt det tillkommande.

Detta tillkommande — jag älskar att föreställa mig det under eder bild, I unge vetenskapens idkare! Jag skyr ej att, om man så vill, hafva kallat eder till verldsförbättrare, ehuru förfuskadt handtverket är, — förbättrare nämligen med den mognade kunskapens vapen hvar och en i sin stad och inom kretsen af sin kallelse. Ty kretsarne och kallelserna äro mångahanda, likasom gåfvorna äro mångahanda. Men hvarje kallelse, stor eller liten, innesluter inom sig ett så rikt ämne för mensklig verksamhet, att många menniskolif ej medhinna att tömma den. Hvar enda erbjuder ett oändligt fält för mensklig kunskap, fruktbärande äfven i det minsta, om rätteligen vårdadt och odladt; ty den verkliga kunskapen är först den som nedstiger till detaljen och ordnar den till ett förnuftigt helt. Här lär man känna menskliga sakernas växtlighet och förkofran; här lär man bättre känna det oändliga i menskligheten, än genom detta stormande utöfver hvarje gräns, som föröder sig sjelft och sprider förödelse. — I alla kretsar är det åter *en* sol som ger lif, sjelf en gnista af det eviga ljuset. Den kan vördas och dyrkas under många namn. Vi vilje kalla den *sanningens religion* — det är tro på sanning, kärlek till sanning, sannfärdighet inför Gud och menniskor. I handling heter dess valspråk: *gör i allt det bästa du kan!* Ingen försummelse, intet efterblifvande der pligt och kall bjuder! Det är det *framåt*, hvarpå verlden består.

Vi tillhöra ett ärorikt folk — fordom ärorikt! Vi påminnas ofta derom, och ihågkomma det likväl ej rätt. Ihågkomme vi det rätt, kan hända talade vi derom mindre. Glömmom ej, att de lagrar, på hvilka man hvilar, vissna! Glömmom ej, att det finnes en annan ära än forna vapenbragders, och en bättre än att i fred om dem orda! Det gifves i tankens och bildningens rymder tillräckligt oeröfradt land. Förherrliga med sådana eröfringar ditt folk, du unga slägte! Öfverträffa i vetenskap och konst, i vishet och dygd, i kärlek för konung och fosterland dina förfäder! Öfvergå dina lärare, så att deras rykte ej mera må nämnas! Hvad mig angår: för detta hopp — ville jag med glädje egna mitt namn åt den eviga glömskan.

OM

MARCUS TULLIUS CICERO.

Tal vid akademiska rektoratets nedläggande den 13 December 1836.

Ingen menniska kan karakteriseras utan i förhållande till sin tid. Så ock den store Romare, som vi valt till föremål för närvarande korta betraktelse. Han tillhör den nedgående romerska friheten. Hans tidehvarfs historia är till en stor del hans egen; ja det är i denna rika själ som alla dess gestalter förnämligast för efterverlden afspeglat sig.

Hvilket omfång får ej derigenom vårt ämne! Vi känne denna svårighet och vi erkänne tillika, att vi för närvarande blott kunnat undfly den genom att kasta oss i en ännu större. Vi vilje nämligen ej här endast betrakta Cicero *Romaren*, utan *menniskan*. Han eger såsom sådan betydelse ej blott för en tid, utan för alla. *Denna* betydelse är det som lockat oss; och om den genomskimrar vår ofullkomliga framställning, skall man kan hända förlåta, att den vågat sig på ett ämne, så kändt och bearbetadt, att föga något nytt deröfver synes återstå att säga.

Marcus Tullius Cicero var född den 3 Januari år 647 från Roms bygnad, eller 107 före Kristi födelse, vid Arpinum, fordom ett romerskt municipium, nu Arpino, en liten stad på gränsen mellan Kyrkostaten och Neapel. Här vid sammanloppet af den lilla floden Fibrenus med Liris (nu Garigliano) låg den landtgård, der Cicero, ättling af en hederlig, men hittills oberömd slägt, såg dagen. Belägenheten är, så-

dan han sjelf beskrifver den, skön, bergig [1]. Ännu flyter Liris mellan lummiga, med popplar beväxta stränder; ännu omsluter Fibrenus den lilla ön, om hvilken Cicero säger: »Det finnes för mig ingen kärare plats, då jag är ensam med mina tankar, då jag skrifver eller läser» [2]. Han prisar svalkan, skuggan vid det strida, kyliga vattnet. Dessa bilder framgå för hans själ, när han vill undfly Roms bifall och buller och mängden af besökande, som äfven förfölja honom på landet. Då skrifver han till Atticus: »Jag vill vända tillbaka till mina fäderneberg, jag vill återgå till Ciceros vagga». På sin födelsebygd lämpar han den konungslige vandrarens ord om Ithaka i Odysseen: »den är skarp, men föder goda männer, och för mig finnes på jorden ej någon lifligare fläck» [3].

Det samma år som Cicero föddes grundlades fiendskapen emellan Marius och Sylla, som skulle bada Rom i blod. Marius var, såsom Cicero, från Arpinum. Roms förste militäriske demagog och Roms siste store civilist hade uppväxt i skötet af samma landtliga natur [4]. Att de voro samtida, ehuru den förre betydligt äldre, innehåller redan den senares öde. Hans olycka var deras, som äro för sent födda och komma med fridens konster i våldets dagar. Samma år som Cicero, några månader senare, föddes äfven den store Pompejus.

Der fans länge föga någon offentlig undervisning, om ej af det enklaste slag, i det republikanska Rom. Polybius klandrar det såsom en brist hos Romarne. Det var ett styrkans fel, om man så vill. Ty af alla grundvalar för mensklig sammanlefnad hade Rom företrädesvis hyllat den enklaste, den starkaste, den genom hvilken stater, för att döma af Rom och Kina, lefva längst — nämligen *fadersväldet*. Hvad detta i Rom betydde lärer dess äldre historia genom förskräckliga exempel. Men ännu i Ciceros dagar kallade en far sin i Ca-

---

[1] Hos *Abeken* (Cicero in seinen Briefen, Hannover 1835) finner man såsom tillägg en beskrifning på det närvarande utseendet af Ciceros födelseort.

[2] Illo loco libentissime soleo uti, sive quid mecum ipse cogito, sive quid aut scribo aut lego. *Cicero*, de Legibus. Han beskrifver der sjelf belägenheten.

[3] *Epist. Ad Atticum*, II: 15.

[4] »Omnem pueritiam Arpini altus». *Sallustius* om Marius (*Bellum Jugurthinum*, c. 63). — Vid Arpinum fans en ek, som kallades Marii ek. Cicero hade besjungit den i det poem han som yngling författade till Marii lof. I sin bok *de Legibus* säger han om detta träd: »Manet vero et semper manebit. Sata enim est ingenio». Detsamma kan sägas om hans egen ära.

tilinas sammansvärjning invecklade son genom sitt blotta ord hem och dömde honom i sitt hus till döden [5]. Uppfostran var således faderns ensak, men äfven moderns omsorg, vida mer i Rom än i Grekland. Ty i sann aktning för qvinnan hade de romerska sederna ett stort företräde för de grekiska. Den kyska romerska matronan var högt hedrad i huset och i staten. Man vet hvad Cornelia var för sina Graccher. — De första, som drefvo undervisning i stort såsom en födkrok i Rom, voro Greker. Ett senatens beslut, sextiofem år före Ciceros födelse, fördref retorer och filosofer. I ett senare edikt förklara censorerna i Rom, huruledes det kommit till deras kunskap, att personer som kallade sig latinska retorer hade infört ett nytt slags undervisning och drogo ungdomen till sig, öfver hvilken nyhet de förklara sitt allvarliga misshag [6]. Retorerna förblefvo. De lärde en konst som snart fick allt för stort inflytande, äfven i det krigiska Rom, att den ej skulle förskaffa sina lärare skydd. Denna konst var *talekonsten;* och den man, som är föremålet för vår betraktelse, blef deras yppersta lärjunge. Redan den gamle Cato, med all sin ifver för fosterländska seder, hade slutat med att på sin ålderdom lära sig grekiska [7]. I Scipionernas tidehvarf, som egentligen utmärkte denna brytning i den romerska bildningen, se vi så väl dem som andra romerska store omgifna af grekiska lärde. Att Marius ej kunde grekiska, anföres såsom ett bevis på hans råhet [8]. Sulla skref sjelf sina memoirer på grekiska och lät öfverse dem af Lucullus. Det blef ett bruk hos de förnäma att i sina hus låta grekiska lärare hålla skola. Cicero berättar ett yttrande efter sin egen farfar, en man af gamla verlden; han hade sagt: »ju större grek, dess större skälm» [9]. Ciceros fader deremot skickade sin son till en slägtinge i Rom, der

---

[5] »*A. Fulvius*, senatoris filius, quem retractum ex itinere parens necari jussit». *Sallustius*, Bell. Catilin. c. 39.

[6] Jfr *La Republique de Ciceron*, par *Villemain*, II: 76.

[7] Ej nog dermed; den grekiska undervisningen blef så indrägtig, att Cato, som i allt såg på vinst, i synnerhet genom sina slafvars arbete, lät sin dyrköpte slaf Chilo inrätta ett slags gymnasium för grekisk grammatik och retorik. *Schlosser*, Universalhistorische Uebersicht der Geschichte der alten Welt und ihrer Cultur, II: 2; I: 258.

[8] Sallustius låter Marius deremot sjelf skryta af denna okunnighet, i ett tal till folket: »Neque Græcas litteras didici &c.» *Bellum Jugurth.* c. 85.

[9] »Ut quisque optime græce sciret, ita esse nequissimum». *De Oratore*, II: 66.

han sattes under en grekisk läromästare. »Det är ett godt bruk», säger Quintilianus, »att begynna med grekiskan, ty latinet kommer af sig sjelft». — En skolgosse i vår tid skulle kan hända sucka: det är länge sedan det upphört att så komma.

Om vi litet hafva att förmäla om Romarens teoretiska uppfostran, så vore så mycket mer att säga om den praktiska, i fall tid och utrymme det medgåfve. Vid fylda sjutton år bytte den romerske gossen om drägt och infördes i folkförsamlingen af någon äldre man, som sedan blef hans lärare och föresyn i det offentliga lifvet. Så skedde af ålder; tiden tillbakaflyttades småningom. Cicero emottog den manliga *togan* vid sexton års ålder och inträdde på detta *forum*, hvarifrån hans röst ännu ljuder öfver verlden. Han slöt sig i synnerhet till auguren *Quintus Mucius Scævola*, Roms störste lagkloke på sin tid. Politik, krigsvetenskap och jurisprudens äro de enda sant romerska vetenskaper. I alla dessa har Romaren lärt verlden. Redan den romerske gossen måste läsa de *tolf taflornas lag* utantill. Gamla rådsherrar gåfvo på forum fritt råd i lagfrågor och andra ärenden åt alla medborgare, som sådant begärde. Det var en ålderdomlig sed, som Cicero ännu mindes från sin ungdom. Så har jag sett Marcus Manilius, säger han, gå fram och tillbaka på torget; hvilket var ett tecken att hvar och en fick fråga honom. Andra, fortfar han, sutto på ett slags tron i den öppna dörren af sina hus; borgarena gingo till dem och begärde råd, ej blott i den borgerliga lagen, utan äfven om sina döttrars giftermål och andra angelägenheter [10]. Så satt den gamle Scævola, ännu i sin höga ålder, allt ifrån första gryningen i sin port och gaf goda råd. Också kallades han för *stadens orakel*. Cicero sjelf i sin afhandling *om Lagarne*, sedan han önskat att få helga sin ålderdoms lugn åt Roms historia, tillägger: »Jag skulle då ej heller vägra att, efter fädernas sed sittande i mitt högsäte, svara dem som behöfde mina råd» [1]. — *Levéen* fortfor sedermera att vara besök-timmen hos Roms store intill kl. 10 på förmiddagen, då mängden af besökande följde sin patron till fo-

---

[10] M. vero Manilium nos etiam vidimus transverso ambulantem foro; quod erat insigne, cum qui id faceret, facere civibus omnibus consilii sui copiam. Ad quos olim et ita ambulantes et in solio sedentes domi sic adibatur, non solum ut de jure civili ad eos, verum etiam de filia collocanda — de omni denique aut officio aut negotio referatur. *De Oratore* III: 33; jfr I: 45.

[1] Non recusarem, quo minus, more patrio sedens in solio, consulentibus responderem. *De Legibus*, I: 3.

rum. Ciceros egen levée, sedan han grundat sitt rykte, var alltid särdeles talrik.

Jämte Roms lag och författning hörde krigstjenst oundgängligen till den unge Romarens uppfostran. Cicero gjorde sitt första fälttåg i det så kallade bundsförvandternas krig under den store Pompeji fader.

För öfrigt sysselsattes hans ungdom med grekiska och latinska tal- och skriföfningar, med öfversättningar på vers och prosa, med filosofi, med poesi, med hela den tidens literatur. Redan nu visade han denna beundransvärda flit, som med ett så lifligt snille har gjort honom stor. Ty liksom biet hemtar sin honung ur många blommor, ansåg han, att talaren borde nära sig af allt hvad som var stort och berömligt i verlden. — Den första allmänna sak, i hvilken han uppträdde, var för *Sextus Roscius Amerinus* [2], tillika ett bevis på medborgerligt mod [3]; och från denna tid, säger han sjelf, ansågs ingen sak honom för hög.

Han var då i sitt 27:de år. Sig sjelf hade han ej gjort till fyllest. Han var den tiden så mager och klen, att läkarne förbjödo honom att tala offentligen, i synnerhet som han i början brukade framsäga sina tal med röstens högsta ansträngning, ett fel, hvilket han sedermera ändrade [4]. Han reste,

---

[2] Prima caussa publica, pro S. Roscio dicta, tantum commendationis habuit, ut non ulla esset, quæ non nostro digna patrocinio videretur. *De claris Oratoribus*, c. 90. — Maxime autem et gloria paritur et gratia defensionibus, eoque major, si quando accidit, ut ei subveniatur, qui potentis alicujus opibus circumveniri urgerique videatur. Ut nos, et sæpe alias, et adolescentes contra L. Sullæ dominantis opes pro S. Roscio Amerino fecimus. *De Officiis*, II: 14.

[3] Saken kastar ett ohyggligt ljus på tillståndet i Rom. På den tid, då Sulla först belönte sina soldater och anhängare med utdelning af egendom efter alla dem som genom hans proskriptionstaflor blifvit förklarade fridlösa, och rikedom var ett brott, hade Roscii fader, en rik romersk riddare, blifvit, ehuru icke proskriberad, försåtligt mördad, troligen genom tvänne slägtingar, som först delte rofvet med en af Sullas frigifne, Chrysogonus, och sedan läto anklaga *sonen* för mordet. Cicero försvarade denne, som under folkets bifallsrop blef frikänd. Det var år 80 före Kristus, och Sulla lefde än (han dog först 2 år derefter). Egendomens återgifvande hade man icke vågat sätta i fråga. Den bestod i tretton sköna landtgods, enligt Cicero värda 6 millioner sestertier, ungefär 700,000 r:dr b:ko, och allt detta hade Chrysogonus efter mordet köpt för 2000 sestertier eller 233 r:dr 16 sk. b:ko! Genom dylika köp samlade under denna tid äfven den rike Crassus sin omätliga förmögenhet. Jfr *Wieland*, Ciceros Briefe, I: 19.

[4] Erat eo tempore in nobis summa gracilitas et infirmitas corporis, procerum et tenue collum: qui habitus et quæ figura non procul abess

både för sin helsa och sin ytterligare utbildning, till Grekland och Asien. I Athen knöt han med Atticus denna vänskap, hvilken vi ha att tacka för så många dyrbara bref. — Han besökte Mindre Asiens förnämsta talareskolor och tillbragte en längre tid hos retorn *Molo*, som han förut hade hört i Rom. Talöfningarna höllos på grekiska med beundransvärd lätthet och lycka af den unge Romaren; ty Molo, ehuru han lefvat i Rom, förstod ej latin. Grekiskan var nu hvad franskan blef i Europa efter Ludvig XIV:s tidehvarf, och födde samma anspråk. Greker, som skrifvit romersk historia och umgåtts i all sin tid med Romare, förstodo litet eller intet deras tungomål; och detta tilltager under kejsaretiden. Plutarchus, som tillsammantaget lefde under fyrtio år i Rom, säger, att han ej haft tid att lära sig latin, och förvärfvade först i sin ålder deraf en ytlig kunskap [5]. — Det är han som berättar, att Cicero på sin hemväg till Rom frågat delphiska oraklet om vägen till äran och fått till svar: »*följ din egen genius, ej hopens mening!*» — Gyllene ord! — Efter två år var Cicero i Rom tillbaka.

Sakförarens kall hade i republiken växt med Roms egen storhet. Ära och folkgunst blefvo så mycket säkrare dess belöningar, som det var emot romersk både rätt och sed att drifva det för penningar. Ciceros granlagenhet var så stor, att han ej ens emottog några skänker af sina klienter. Likväl gälde det på forum furstars och länders öden. Ett ord, för många, må skildra förhållandet. Den gamle Cato hade utverkat ett förbud för konungar att komma till Rom, på det de ej måtte med sina saker falla råd och folk besvärliga. Och en vältalig röst kunde leda bägge. *Allt* hvad en *sådan* röst i ett *sådant* samhälle betydde, har Cicero bland sina landsmän *först* både fattat och visat och till denna romerska makt brukat hela den grekiska bildningen såsom medel. Se der

---

putatur a vitæ periculo, si accedit labor et laterum magna contentio. Eoque magis hoc eos, quibus eram carus, commovebat, quod omnia sine remissione, sine varietate, vi summa vocis et summa corporis contentione dicebam. Itaque cum me et amici et medici hortarentur, ut caussas agere desisterem, quodvis potius periculum mihi adeundum, quam a sperata dicendi gloria discedendum putavi. Sed cum censerem, remissione et moderatione vocis et commutato genere dicendi, me et periculum vitare posse et temperatius dicere, ut consuetudinem dicendi mutarem, ea caussa mihi in Asiam proficiscendi fuit. *De claris Oratoribus*, c. 91.

[5] Se Plutarchi egen bekännelse derom i Demosthenis lefvernesbeskrifning, c. 2.

mannen och hans tid![6] — och likväl var han *mer* genom detta snille, som än lefver för efterverlden.

Vi se eller rättare vi höra *den nye mannen* — så kallade sig Cicero — bryta sig väg till statens högsta värdigheter. Hans offentliga bana är Roms historia för hans tid, eller åtminstone med den så nära förenad, att bägge endast i sammanhang kunna betraktas. En sådan betraktelse, utförd, går långt utöfver våra gränser. Vi kunna endast vidröra trenne hufvudpunkter: *början*, *höjden* och *slutet* af hans politiska makt. Den första utmärkes af de *Verrinska* talen, den andra af de *Catilinariska*, det sista af de så kallade *Philippiska*.

Aktionen mot *Verres*, den första och enda i hvilken Cicero uppträdde såsom *anklagare*, var riktad mot en medlem af den genom Sulla åter befästade romerska aristokratien. Verres, såsom prætor Siciliens oförskämda plundrare, fann skydd hos Roms mäktigaste slägter och försvarades af *konungen* bland Roms sakförare: så kallades den tiden *Hortensius*. Cicero hade förut såsom quæstor genom oegennytta och rättvisa förvärfvat sig Sicilianernas tacksamhet och uppträdde nu i deras sak såsom *anklagare*. Huru mörk är ej hans målning af denna senat, som beherskade en så stor del af verlden!

»Provinserna äro i grund förstörda» — säger han i det förberedande talet —, »våra bundsförvandter och skattskyldige så förtryckta, att de förlorat äfven hoppet om räddning och söka endast tröst i undergången.» — Han klagar, att det finnes ingen ära, ingen redlighet i de af Sulla åt senaten åter öfverlemnade domstolarne; att de största brottslingars strafflöshet med förakt och vanära höljer hela det senatoriska ståndet; för skickliga rättskaffens män återstode nu att antaga sig det allmännas och lagarnas sak; hvad honom anginge, han hade fast beslutit att till sina medborgares bästa komma den delen af allmänna väsendet till hjelp, som mest behöfde förbättring[7]. Huru långt skulle det ej ha gått, då Verres sjelf

[6] Nos magnum fecissemus, siquidem potuissemus, quo contendimus, pervenire, in ea urbe, in qua (ut ait Antonius) auditus eloquens nemo erat. *Orator*, c. 30.

[7] Populatæ, vexatæ, funditus eversæ provinciæ; socii stipendiariique populi Romani afflicti, miseri, jam non salutis spem, sed exitii solatium quærunt &c. *Divinatio.* — Inveteravit enim jam opinio, perniciosa reipublicæ vobisque periculosa; quæ non modo Romæ, sed et apud exteras nationes omnium sermone percrebuit, his judiciis, quæ nunc sint, pecuniosum hominem, quamvis sit nocens, neminem posse damnari. *Actio I. in Verrem.*

kunde skryta, att han hade ryggen fri, emedan han röfvat nog för att kunna dela med sig; — då vitnen intygade, att han på Sicilien sagt: på tre år vore ön honom öfverlemnad; han skulle skatta sig lycklig, om han finge behålla vinsten af ett enda; af de bägge andra åren tillhörde det ena hans patroner och försvarare i Rom; det sista och indrägtigaste ville han spara åt sina domare; — då Metellus Criticus, nu designerad konsul, kunde yttra till Sicilianerna: jag blir konsul; af mina bröder får den ene Sicilien till provins såsom prætor; den andre kommer att leda ransakningen i detta mål; man har sett sig väl före, och Verres skall ingen skada ske [8]. Sådana voro dessa store, som ansågo statens både inkomster och värdigheter för sin egendom! *Jag* känner — ropar Cicero i det sista talet — hatet och afunden hos vissa af våra förnäma emot dugligheten och verksamheten hos dem, som kallas *nye män*. Det hade ej blifvit *hans* lott att födas ibland dem, hvilka romerska folkets välgerningar tillfalla i sömnen; en långt annan bana föreskrefve honom både statens behof och hans egen ställning; många hade vandrat den ärorikt före honom; deras spår ville han följa [9]. — För de framdragna bevisen förstummades Hortensius; och Verres, med ett af Cicero genom alla tider brännmärkt namn, döljde sin blygd i landsflykt.

Anklagelsen mot Verres betecknar Cicero sjelf såsom sin vältalighets mognad [10]. Härmed hade ock talaren tagit en

---

[8] Dictitat (Verres), ita esse metuendum, qui, quod ipsis solis satis esset, surripuissent; se tantum rapuisse, ut id multis satis esse possit. *Actio I.* — Planum facere multis testibus possim, C. Verrem in Sicilia, multis audientibus, sæpe dixisse, *se habere hominem potentem, cujus fiducia provinciam spoliaret; neque sibi soli pecuniam quærere, sed ita triennium illud præturæ Siciliensis distributum habere, ut secum præclare agi diceret, si unius anni quæstum in rem suam converteret; alterum patronis et defensoribus traderet, tertium illud uberrimum quæstuosissimumque annum totum judicibus reservare.* Ibid. — Arcessit alter Consul designatus Siculos; veniunt nonnulli, propterea quod L. Metellus esset Prætor in Sicilia. Cum iis ita loquitur: se Consulem esse; fratrem suum alterum Siciliam obtinere; alterum esse quæsiturum de pecuniis repetundis; Verri ne noceri possit, multis rationibus esse provisum. *Ibid.*

[9] Videmus, quanta sit in invidia, quantoque in odio apud quosdam homines nobiles novorum hominum virtus et industria. *In Verrem actionis* II: lib. V. — Non idem mihi licet, quod iis qui nobili genere nati sunt, quibus omnia populi Romani beneficia dormientibus deferentur. Longe alia mihi lege in hac civitate et conditione vivendum est &c. *Ibid.*

[10] *De claris Orator.* c. 92. Endast två af de Verrinska talen — *Divinatio* och *Actio prima* — äro verkligen hållna, emedan saken dermed

fart, som förde honom genom alla mellanliggande värdigheter inom få år under bifallsrop till konsulatet. Hans väg, ehuru den vidrörde demokratiens gebit, gick egentligen *emellan* de partier, som söndrade romerska republiken. För demagogens rol saknade Cicero *en* hufvudsaklig egenskap: *han kunde icke hata.* I hans häftigaste tal är det alltid ett idealt föremål, som i lastens färger står för hans brinnande inbillning. Hans tunga var skarp. Ord och infall hafva gjort honom dödliga fiender, helst ibland dem som genom honom fingo erfara, att makten ej skyddar för qvickhetens pilar. I verkligheten var han mild; och det enda blod han gjutit — Catilinas medbrottsliges, såsom konsul, — flöt i statens yttersta nödvärn. Då han sista dagen af sitt konsulat skulle hålla sitt tal till folket, nekade honom tribunen Metellus Nepos att utsäga mer än den vid ett sådant tillfälle vanliga eden. Det anstode icke den man, som låtit afrätta romerska medborgare ohörda, att tala för sig sjelf; han (tribunen) skulle ingalunda tillåta det. Då svor konsuln Cicero, — *att han räddat republiken.* Hela folket ropade: »vi svärje, att du svurit sant.» — Huru djupt ensam han icke dess mindre kände sig, det frambryter på ett rörande sätt i hans brefvexling, mer i lätt framkastade ord än i utförliga betraktelser; ty hans lifliga själ söker för sig sjelf dölja sin smärta. Han hade räddat Rom och var sjelf skyddslös. I sjelfva verket hvar söka stöd? Hos detta folk, som nyss tillskriat honom bifall, men snart var färdigt att offentligen sälja sina röster vid vexlareborden? Hos denna senat, som han allt för väl kände, som han både sårat och försvarat, och som i grunden förlät honom intetdera? Hos Cæsar och Pompejus, nu förbundna? Här var hopp; men på hvad vilkor och till hvad pris! — Samma år Cæsar blef första gången konsul skrifver Cicero till Atticus, i anledning af anbud, som nyligen blifvit honom gjorda: »Så står räkningen: närmaste förening med Pompejus; med Cæsar äfven, om så behagas; försoning med mina fiender, fred med hopen, lugn för min ålderdom. Och likväl — — —[1]». Följande året var han landsflyktig.

---

var vunnen. De öfriga fem har Cicero efteråt endast skrifvit för att i en fullständig framställning af målet visa hela sin konst; och kan hända synes den der för mycket.

[1] Detta skrefs år 59 före Kristus, 4:de året efter Ciceros eget konsulat. De i texten anförda orden läsas i *Epist. ad Atticum*, lib. II: 3. Hic sunt hæc: conjunctio mihi summa cum Pompejo; si placet, etiam

Catilinas sammansvärjning låter oss blicka in i en afgrund af förderf. Det var egentligen en revolution försökt af förnäma bankruttörer, med plundring till mål och mord och brand till medel. Det romerska slöseriet med verldens rof gick till ytterligheter, för oss knappast troliga. Cæsar, hvars ungdom rörde sig i de Catilinariska kretsarne af den romerska adeln, lät i de skådespel, han vid sin faders begrafning såsom *Ædilis* gaf folket, förfärdiga teaterns inredning af massivt silfver, och man såg de vilda djuren, hvilka dödades vid sådana tillfällen i ofantlig mängd (och ej endast sådana, utan ock menniskor), trampa på denna metall [2]. På den tiden kunde Cæsars skulder endast beräknas i millioner. Så mycket fattades det honom att ega intet, sade han skämtande.

Provinserna betalade sådana skulder. Den romerska ståthållaren öfver en provins, tillika befälhafvare öfver den der förlagda delen af krigshären, ehuru ansvarig inför romerska folket (vi ha sett hvad denna ansvarighet oftast betydde), öfvade inom sitt ståthållaredöme en oinskränkt makt, till- och afsatte konungar, gjorde ofta krig på egen hand och återkom merendels med titeln af *imperator* och anspråk på en *triumf*. En sådan ståthållare, utom det att han vid embetets emottagande på det kostsammaste utrustades af romerska skattkammaren, kunde ej blott af sin provins, utan ock af nästgränsande länder, så vida dessa hettes stå under romerska folkets skydd, för sig, för sina följeslagare, för sina underhafvande, ja slafvar, utpressa skatter nästan efter behag.

Dessa tillfällen att rikta sig voro ingalunda inskränkta till de egentliga embetsmännen. En medlem af romerska aristokratien, som för sitt nöje eller sina enskilda angelägenheter (ofta föregafs ett löfte, tillträdet af ett arf eller dylikt) ville besöka provinserna, fick utan svårighet rätt att der uppträda uti romerska folkets namn och njuta alla dermed förenade fördelar. En sådan våldgästning kallades *legatio libera* och begagnades på obestämd tid. Cicero sökte förgäfves att under sitt konsulat afskaffa detta missbruk; och huru litet den inskränkning till *ett* år, som han genomdref, iakttogs, ser man deraf, att Cæsar sedermera nöjde sig med att bestämma tiden

---

cum Cæsare; reditus in gratiam cum inimicis, pax cum multitudine, senectutis otium. Sed — — —. Han uppmuntrar sig till ståndaktighet med egna och Homeriska verser. Ciceros landsflykt, åtföljd af förstörelsen af hans hus och egendom, varade i 16 månader.

[2] *Middleton*, Life of Cicero, I: 103, efter Plinii uppgift.

till *fem*. — Cicero hade aldrig velat emottaga någon provins, tills han slutligen emot sin vilja måste såsom prokonsul afgå till Cilicien [3]. Hans förvaltning var ett mönster af oegennytta. Ett så sällsamt undantag i denna tid, att det synes tillhöra Cicero ensamt. Ty de samma länder, som i honom egde en lika upplyst som rättvis styresman, visa oss exempel äfven på en Bruti girighet och en Catos omenskligbet [4]. Det kan gifva ett begrepp om då varande förhållanden, att Cicero på ett år i Cilicien åt staten sparade 12 millioner r:dr banko och likväl, endast af *lagliga* inkomster, för sin person hade 240,000 r:dr. En stor del af sin förmögenhet uppoffrade han sedan för Pompeji sak, i striden mot Cæsar. Det borgerliga kriget var vid hans återkomst från provinsen i full låga och har mer än något annat pröfvat, ja för ögonblick kufvat hans själs styrka. För hans mildhet och ostrafflighet fans lika litet plats som för den fåfänga, med hvilken alla hans dygder voro blandade. För några i Cilicien mot röfvarehopar vunna fördelar hade han af sin här låtit utropa sig till *imperator*, lät votera sig offer och tack i Rom och hugfäldes för en *triumf*. Den som gjorde anspråk på en sådan ära lät, då han vände tillbaka från provinsen, omvefva de *fasces*, som liktorerna honom föreburo, med lager. Äfven detta var honom till besvär, när han råkade midt upp i kriget emellan Pompejus och Cæsar. Den fredlige Cicero tordes knappt visa sig med sin imperatoriska prakt [5].

Ciceros fåfänga är så verldskunnig som han sjelf. Den låg för djupt i hans yrke och förhållanden, att ej den skulle

[3] Cicero afgick till Cilicien såsom prokonsul år 51 f. Kr. Till denna provins hörde äfven de tre distrikten Laodicea, Cibyra och Apamea, länderna Pisidien, Pamphylien, Isaurien, Lycaonien och ön Cypern.

[4] Cato hade emottagit af Clodius uppdraget att beröfva konung Ptolemæus på Cypern, i full fred och vänskap med Rom, sitt rike (Cicero kallar det ett *latrocinium*, i orationen pro Domo) och utförde det med yttersta hårdhet, ehuru mer till skattkammarens än sin egen vinst. Bruti skamliga ocker — en vanlig industri hos Roms magnater — visar oss en egen sida af det sätt, hvarpå provinserna plundrades. Gabiniska lagen förbjöd att taga öfver 12 procent. Brutus skaffade sig *emot* denna lag, men *med* senatens samtycke, tillfälle att för ett betydligt till staden Salamis på Cypern lemnadt lån taga *fyrtioåtta procent*. Han fordrade sedan, att Cicero, såsom ståthållare, åt honom skulle indrifva kapitalet med ränta på ränta, och blir missnöjd, då Cicero endast tilldömer honom 12 procent efter lagen. Jfr *Schlosser*, II: 2. s. 537.

[5] Accedit etiam molesta hæc pompa lictorum meorum, nomenque imperii, quo appellor, — sed incurrit hæc nostra laurus non solum in oculos, sed etiam in voculas malevolorum. *Epist. Fam.*, II: 10.

intränga i hans karakter, och tillhör för öfrigt sjelfva den eviga staden. Hos Romaren sträfvar allt utöfver det vanliga måttet, äfven fåfängan, men öppen, ohöljd, fordrande, såsom ginge också den ut på eröfring. Endast i denna på sitt sätt stora gestalt är den romersk, och sådan återfinna vi den hos andra märkliga Romare, för öfrigt Cicero mycket olika, t. ex. den gamle Cato. Sitt konsulat, i hvilket han räddat Rom, och som likväl blott var ett lysande mellanspel i den sjunkande republiken, kunde Cicero i synnerhet aldrig upphöra att återkalla, prisa och fira. Han har sjelf beskrifvit det på vers, på prosa, på latin, på grekiska. Han uppdrog samma ämne åt sina vänner och besvor dem att ej spara sitt lof. Han öfverarbetade alla sina konsulariska tal, tolf till antalet, och anbefalde dem såsom eviga mönster åt romerska ungdomen. Vi för vår del tvifle, att de *Catilinariska talen* vunnit på denna öfverarbetning. I allmänhet begrundade Cicero sina tal, höll dem derpå och skref dem sist [6]. Man kände ännu af honom i ålderdomen tal uti deras första form, sådan som denna af snällskrifvare blifvit uppfattad [7]. Afskrifterna af ett tal, som i Rom väckt uppmärksamhet, spriddes öfver Italien och verlden. *Talarne* voro i egentligaste mening hos de gamle hvad vi kalla *publicister;* och *desse* tillhöra en makt, som fordom egt ädlare organ.

Med landsflykten slocknar i sjelfva verket Ciceros politiska makt, ehuru vi se den upplifvas ännu en gång, genom underverk af snille, mot slutet af hans dagar. Orsaken till hans förvisning är ej att söka hos dem, som voro förföljelsens verktyg, ej hos en Clodius och hans likar, som nu lössläpptes på republiken. Pompejus och Cæsar, som ej syntes, *läto* honom falla, emedan han var dem obeqväm. De läto honom sjunka; och han sjönk. Det var en lexa, hvad storheter af *hans* art numera betydde i en stat, der soldatväldet redan afgjorde allt. Med en bittrare ironi kunde ej Ciceros skrytsamma *cedant arma togæ* besvaras, såsom förre konsuln Piso

[6] Ad caussarum operam — ego nunquam, nisi paratus et meditatus, accedo. *De Legibus,* I: 4. Pleræque enim scribuntur orationes habitæ jam, non ut habeantur. *De claris Orat.*, c. 24.

[7] T. ex. hans första tal för Milo, i hvilket han för vapenbraket af Pompeji soldater kom af sig. Quintilianus och Asconius hade läst talet i denna dess första gestalt. Jfr *Drumann,* Geschichte Roms in seinem Uebergange von der republikanischen zur monarchischen Verfassung. Königsberg 1835. II: 328.

äfven öppet sade honom efter återkomsten [8]. Lexan var ej mindre verklig, fastän i Rom tjugu tusen menniskor anlade sorg vid den anklagelse, som dref Cicero i landsflykt, och hela Italien, såsom han sjelf skryter, sedermera bar honom tillbaka på sina armar. *Den civila storhetens tider i republiken voro förbi.* Det skulle han lära; det ville, det kunde han ej medgifva; och på motbeviset har han gått under.

Vi ha redan anmärkt, att hans styrka svigtade i det borgerliga kriget. Äfven sin landsflykt hade han burit klenmodigt, såsom en, hvilken ej kunde lefva utan i romerska folkets åsyn. Stora talares hufvuddygd har allt ifrån Demosthenis tider sällan varit modet; de lefva för mycket i andra. »Jag skulle frukta denne konung, om han ej visste att jag har intet mod», skrifver Cicero sjelf till Atticus om Cæsar [9]. Hans politiska öde var en gång för alla afgjordt. Vi se ett fall, som ej kan hejdas, endast smyckas; förgäfves har den store talaren höljt det med alla vältalighetens blomster, dermed knappt bedragande sig sjelf, ännu mindre efterverlden. Vi se honom emellan Pompejus och Cæsar, af nödvändighet, ej af öfvertygelse lutande till den förre; sedermera, ännu olyckligare, emellan Antonius och Octavius, sökande sitt och republikens skydd hos den senare. I sanning en förtviflad utväg! — Också offrade Octavius republiken åt Cæsars soldater och Ciceros hufvud åt Antonii bödelsyxa.

I sina sista dagar är Cicero beundransvärd. I allmänhet starkare i att fullfölja än att fatta beslut, återfinner han i den yttersta faran sig sjelf. Den fallande republikens kämpe är han mer än äfven Brutus, som trodde sig ha gjort nog med att mörda Cæsar. Roms frihet hade för öfrigt flyktat ur sinnena och eldade ej mer till några uppoffringar. Ett enda drag är tillräckligt betecknande. Då, efter Lepidi förening med Antonius och Octavii allt mer yppade fiendtlighet mot senaten, penningar fordrades för hvad som kallades republikens välfärd och en förmögenhetsafgift blef nödig, hvilken äfven af Cicero föreslogs, möttes förslaget med allmän ljumhet, ja motvilja [10]. Sedan Paulli Æmilii eröfring af Macedonien visste romerska folket ej af skatter. — I denna förtviflade belägenhet har Cicero manligen kämpat med sitt öde. De sista tiderna före

[8] Jfr *Middleton*, I: 471.

[9] Nisi viderem scire regem, me animi nihil habere. *Ad Attic.*, lib. XIII: 37.

[10] *Middleton*, II: 469.

sin död utstod han i sin höga ålder nära öfvermenskliga ansträngningar. Nästan alla republikens ärenden gingo, ehuru utan offentligt uppdrag, genom hans händer; och hans *Philippiska tal* mot Antonius (om man undantager det *andra* i ordningen, som blott blef skrifvet, aldrig hölls, och deraf bär spåren) uttrycka värdigt en stor mans sista strider för sig sjelf och sitt fäderuesland. — Han var 64 år nära fylda, då hans namn lästes på triumvirernas proskriptionstaflor. Hvilket var döden [1].

Är det af ändamålets uppnående som hvarje sträfvande endast skall bedömas, så är det ett förfeladt lif som vi betraktat. Den sak, för hvilken Cicero lefde, var en förlorad;

[1] Då underrättelsen om proskriptionen kom, var Cicero med sin bror Quintus på sin landtgård vid Tusculum nära Rom. (Platsen är, enligt Middleton, nu upptagen af ett kloster, kalladt Grotta Ferrata, hvarest man ännu visar lemningar af Ciceros hus och den vattenledning, som gick genom hans trädgård.) Bägge bröderna flydde, för att till sjös söka en tillflykt hos Brutus i Macedonien. Quintus, som återvände till Rom för att skaffa penningar till resan, måste der gömma sig för de kringströfvande mordknektarne. Hans son blef gripen, men kunde ej genom den häftigaste tortyr förmås att upptäcka hvar fadern var fördold. Vid underrättelsen derom öfverlemnade Quintus sig sjelf. Han bad blott att bli dödad före sin son. Sonen, som nu genom sitt uppförande godtgjorde all den sorg han förut förorsakat sina närmaste, begärde samma gunst, att bli dödad före fadern. Mördarne svarade, att de skulle göra bägge till nöjes, delte sig i två hopar och nedhöggo fader och son på en gång. Marcus Cicero steg om bord på ett fartyg, men måste två gånger återgå i land för motvind och begaf sig slutligen till sin landtgård Formianum i trakten af Cajeta (nu Gaëta), der han hvilade. Han förföljdes. Hans slafvar nödgade honom att åter fly och buro honom på bivägar i en portchäs mot kusten. I en skog upphunno honom soldaterna, anförda af militärtribunen Popilius Lænas, hvilken Cicero hade försvarat i en lifssak. Cicero förbjöd sitt följe allt motvärn, lät sätta ned båren, drog förhängena tillbaka, utsträckte hufvudet och ropade: »kom, veteran, och, om du åtminstone förstår detta rätt, hugg till!» Hans blick slog soldaterna, så att de stego tillbaka och höljde sina hufvud. Då framträdde centurionen Herennius, andra säga Popilius Lænas sjelf, och för tre hugg föll hufvudet. Det skedde den 7 Sept. år 43 f. Kr. Popilius förde hufvudet och de likaledes afhuggna händerna till Antonius. Då satt denne till doms på forum i Rom. Han emottog Ciceros hufvud med glädjerop och betalte derför tiodubbelt det utsatta priset. Fulvia, hans gemål, drog ut tungan och genomstack den med en nål. Hufvud och händer blefvo, enligt Antonii befallning, uppspikade på den offentliga talaretribunen. Då gret Rom, säger Florus. I trakten af Fondi (ej långt från Terracina) ser man bland ruinerna af den forna staden många lemningar af gamla grafvårdar. Den största skall vara Ciceros, upprättad på samma ställe der han mördades. (*Tischbein* till *Goethe* den 10 Juli 1787. *Goethe's Werke*, Band. 29.)

och hans snilles glans har endast lyst romerska friheten till grafven. Ej heller kunna vi i och för sig sjelf sätta ett så högt värde på denna talarekonst, som var hans förnämsta politiska medel, och hvari han var en så utomordentlig mästare. Det är ett vanskligt fält. Den politiska talaren orenas nästan oundvikligen af sitt ämne. Allt för ofta är han dömd att bearbeta hopens passioner: ett ämne, som lätt växer sin mästare öfver hufvudet. Passionernas storm kunna ord väcka, ord sällan lugna; ty den stormande passionen *hör* ej heller. Mästaren befinner sig här slutligen i häx-lärlingens fall, som ej kan finna ordet att binda de andar hans besvärjelser framkallat. Att Cicero gjorde sin lycka såsom sakförare, har ej fördelaktigt inverkat på hans öfriga egenskaper; och han kan sjelf redan anföras såsom ett bevis för den erfarenhetssanning, att en stor advokat har svårt att bli en god statsman [2]. Ciceros karaktersfel äro alla retorns. Äfven såsom vittra arbeten sätta vi högt öfver hans berömdaste orationer hans *bref*, om man kan lämpa det förstnämda uttrycket på dessa beundransvärda ögonblickets alster, som tillika yppa oss den hemlighet, att Cicero såsom ögonblicklig talare utan tvifvel varit större, än efterverlden af hans skrifna, utarbetade tal kan döma, så konstrika, så förträffliga dessa än äro.

Huru gerna följer man honom ej i dessa bref, i synnerhet på hans landtliga utflygter, då alla sånggudinnor tyckas hviska till honom, att han egentligen hör dem till! »Här», utbrister han, »är min enda *politik* att hata de elaka, och äfven det utan galla» [3]. Han öfverlemnar sig med förtjusning åt lugnet. Han sitter på stranden och läser, och räknar emellanåt vågorna [4]. Då afskyr han Rom, då afundas han ej

[2] Ehuru många statsmän äfven blifvit juridiskt bildade, har dock sällan någon advokat gjort sig stort namn såsom statsman. Det gäller ännu mer i nyare tider. Uti intet europeiskt land står advokatståndet högre än i England, och de utmärktaste af professionen sitta gemenligen såsom kronans jurister i parlamentet. Bland dessa har ingen varit berömdare än Erskine; men han förmådde ej upprätthålla sitt rykte i parlamentet. Det samma har händt Brougham. Lord Melville, en af de få advokater som haft stora administrativa talenter, var i sin profession ganska medelmåttig. I franska revolutionen, såsom i alla borgerliga oroligheter, ha advokater varit särdeles verksamma; men äfven *Gironden* hade blott stora talare och ingen statsman.

[3] Neque aliud jam πολιτεύομαι nisi odisse improbos, et id ipsum sine stomacho. *Ad Atticum*, lib. II: 6.

[4] Aut libris me delecto, quorum habeo Antii festivam copiam, aut fluctus numero. *Ibid.*

Crassus, då bedömer han såsom från en himmelsklar höjd det förvirrade skådespelet af intrigerna i Rom och dess verkande män, t. ex. denne Pompejus, hvars närvaro underkufvar honom och gör honom till smickrare. »Hvad angår allt detta mig?» säger han; »jag vill aflägsna det ifrån mig och med all min själ och min håg *filosofera*. Ja, det är min föresats. Jag hade velat det från början. Men nu, då jag erfarit tomheten af det, som jag ansett så förträffligt, tänker jag umgås med alla sånggudinnorna» [5]. Emellanåt utropar han: »Men hvad skola häfderna om några hundra år väl säga om mig? hvilka jag dock vida mer aktar än småsorlet af de menniskor, som i dag lefva» [6]. — — Och likväl lefde denne man af romerska folkets andedrägt och har utan det lifliga behofvet af stundens bifall svårligen heller förvärfvat efterverldens.

Ciceros bref samlades redan i hans lifstid af flera hans vänner; och lyckligtvis har en stor del deraf kommit till efterverlden. Historien har ingenting som i sitt slag öfverträffar denna brefsamling. Det är Roms historia, det är verldshistorien — men för dagen. Man ser dess stora med dess lilla; och spegeln för denna så rörliga tafla är en själ, som, sjelf upprörd, deltagande, lidande, häftig, så öppen för alla intryck och sinnesrörelser, i styrkans som i svaghetens, i lugnets som i passionens ögonblick, likväl aldrig, om jag så får säga, förlorar sin *genomskinlighet*. Man ser i dess djup såsom genom det renaste vatten. I dessa bref lär man hos Cicero älska menniskan, ehuru ingen historisk persons svagheter blifvit så fullständigt förrådda. Det fans en infödd oskuld i denna själ, som ingenting kunde fördunkla. Deraf ock det naturliga, spegelklara behaget af hans stil. Den är hans egen förträfflighet i ett tidehvarf, som eljest i detta afseende ej var fattigt på förtjenster. Ty han lefde i en verld af hög bildning. Cicero och den store Cæsar — äfven deri stor, att han bäst

---

[5] Sed quid ego hæc, quæ cupio deponere, et toto animo atque cura φιλοσοφεῖν? Sic, inquam, in animo est. Vellem ab initio. Nunc vero quoniam, quæ putavi esse præclara, expertus sum, quam essent inania, cum omnibus Musis rationem habere cogito. *Ad Attic.*, lib. II: 5.

[6] Quid vero historiæ de nobis ad annos DC prædicarint? quas quidem ego multo magis vereor, quam eorum hominum, qui nunc vivunt, rumusculos. *Ibid.* — De bref vi här anfört äro skrifna år 59 f. Kr., under Cæsars första konsulat. Det så kallade *Triumviratet* emellan honom, Pompejus och Crassus hade i slutet af föregående året blifvit ingånget, och Clodius begynte väcka den storm, som innan kort dref Cicero i landsflykt.

fört pennan af alla dem som styrt verlden med svärdet — utmärka i synnerhet denna den romerska prosans fullkomlighet, hvilken det är lättare att öfverskrida än upphinna. Lika klassiska i *klarhet*, förhålla de sig sins emellan för öfrigt såsom den *enklare* stilen till den *rikare*.

Cicero är uttrycket af hela sin tids politiska bildning. Hans ideal i detta afseende är ett, som, märkligt nog, återkommit vid slutet af det politiska kretslopp, som den nyare europeiska verlden genomgått, — en sammansättning och jämvigt af samhällets monarkiska, aristokratiska och demokratiska element, — med ett ord, hvad vi kalla den *konstitutionela monarkien*, men sådan den under ålderdomens vilkor och förhållanden kunde fattas. Det är i de dyrbara, ej länge sedan återfunna fragmenten af hans böcker *de Republica* som han utvecklar denna öfvertygelse, eller snarare denna fromma önskan. Ty han känner allt för väl, att detta ideal i den omstörtning, som förestod den romerska verlden, skulle blifva utan praktisk kraft. För att rädda det, lägger han det bakom sig och idealiserar det förflutna, i synnerhet *de store Scipionernas tidehvarf*, i hvilket han söker, ja diktar motsvarigheter till alla sina fordringar. Det är samma älsklingstidehvarf, ur hvilket han hemtar de personer, som vanligen uppträda i hans literära arbeten.

Huru mycket af ålderdomens literatur är oss ej blott genom Cicero öfverlemnadt! Ty han, den störste, den mest omfattande af alla romerska författare, är äfven representanten af sin tids hela literära och filosofiska bildning. Den probabilitetsfilosofi, som han följer, afvägande skälen med och mot och slutligen nöjande sig med sannolikhet i stället för visshet, anbefalde sig naturligen åt *talaren* [7], men var äfven bäst passande för en man, som öst sin filosofi ur lifvet mer än ur böcker. Han lefde i ett tviflets tidehvarf. Utslaget i menniskans högsta angelägenheter hemtar han slutligen ur sin känsla, sitt samvete, — *ur bröstet*, såsom han brukade kalla källan för sin vältalighet [8]. Man förstår ej huru han fann tid för allt; och man beundrar honom mest, då man ser hvilken tid det var som han åt vetenskaperna egnat. Hans ädlaste verk

[7] Itaque mihi semper Academiæ consuetudo de omnibus rebus in contrarias partes disserendi non eam ob caussam solum placuit, quod aliter non possit, quid in quaque re verisimile sit, inveniri, sed etiam quod esset ea maxima dicendi excercitatio. *Tuscul. Quæst.*, II: 3.

[8] Est pectus, quod disertum facit.

äro alster af en oändlig politisk och oratorisk verksamhets mellanstunder, ej sällan frukter hastigt mognade under förföljelser och faror. Det sista året af sin lefnad har han, hotad af det borgerliga krigets brand, under några månaders vistande på landet skrifvit flitigast [9]. »Jag har kastat mig i filosofiens armar (ty hvad skall jag annars göra?)» skrifver han till Atticus, »och utvecklar nu läran om *pligterna* i ett präktigt verk» [10]. Det var dessa böcker *de Officiis*, som han egnat åt sin son. I ett annat bref från samma tid heter det: »Statens olyckliga belägenhet och allt hvad som kan träffa en menniska bär jag, och är derför skyldig filosofien erkänsla; ty hon undanrycker mig bekymren och väpnar mig mot alla ödets stormar. Gör du som jag; och håll ingenting för ondt, som är fritt ifrån skuld» [1]. Om en högre tingens ordning och ett menniskans eviga hopp har ingen hedning tänkt sublimare.

Egentligen är denna förmåga att idealisera Ciceros både styrka och svaghet. Den hade sin grund i en mäktig inbillningskraft, med hvilken han herskade, men af hvilken han ock ofta beherskades. Man återfinner den hos honom i det lilla som i det stora. Verlden kallade det öfverdrift. Han hade ett vackert ord för allt, — äfven för sin svaghet, sin fruktan, sin häftighet, sitt vankelmod. Allt låter väl i hans ord, allt speglar sig i hans rika inbillning såsom en förskönad verklighet. Men detta samma snille, som idealiserade den närmaste verkligheten, ja gjorde honom ur dess synpunkt osann, upphöjde honom också *öfver* den. Vise män ibland hans samtida sågo något profetiskt i hans blick [2]. Det är denna blick

---

[9] Till prof på huru Ciceros karakter behandlas i det nyaste oss bekanta och för öfrigt i flera afseenden förtjenstfulla verket öfver hans tid: *Geschichte Roms in seinem Uebergange von der republikanischen zur monarchischen Verfassung*, von *W. Drumann*, Professor der Gesch. in Königsberg, må här anföras huru hr Drumann berättar denna Ciceros sista literära verksamhet: »Der Redner wurde zum Rhetor herabgewürdigt, seine Kunst aus dem Leben in die Schule verbannt: statt aufzuzeichnen, was er vom Beyfalle begeistert öffentlich gesprochen hatte, beschäftigte er sich mit Bücherschreiben und mit der Philosophie, die lästige Zeit zu tödten. Er schrieb in diesen wenigen Monathen mehr, als vorher in Jahren.» I: 151. — Skall sådant ock lända hr Drumanns *monarkiska princip* till pris?

[10] *Ad Attic.*, lib. XV: 13.

[1] *Ad diversos*, lib. XII: 23.

[2] Ut facile existimari possit, prudentiam quodammodo esse divinatoriam. Nec enim Cicero ea solum, quæ vivo se acciderunt, futura prædixit, sed etiam quæ nunc usu veniunt cecinit ut vates. *Cornelius Nepos*, Vita Attici, c. 16.

öfver forntid och framtid, som gör att det närvarande uppfattas af snillet annorlunda än af hvardagsmenniskan.

Det finnes i förhållande till tiderna tre slags menniskor. Vi vilje kalla dem morgonrodnadens, middagens och aftonens män. De första bära inom sig nytändningen af kommande verldsåldrar; deras verksamhet, ofta oförstådd af det närvarande, går vidt ut i framtiden, i efterverlden. De mellerstas fält är den verld, som lefver, för hvars behof de äro fullt utrustade och uträtta hvad tidehvarfvet kallar stora saker. De sista, männen af nedgången, af aftonen, bära inom sig hela rikedomen af en till upplösning ilande verld. För att ega något fast, vända de ofta sina blickar mot det förflutna. Men det finnes ibland dem själar, i hvilkas klarhet den eviga himmelens stjernor spegla sig.

En sådan man var Cicero.

MINNESTAL

ÖFVER

ÄRKEBISKOPEN M. M.

DOKTOR JOHAN OLOF WALLIN.

Hållet vid Svenska Sjömanna-sällskapets allmänna sammankomst den 26 April 1840.

Det är tvänne år sedan — föga mer än tvänne år — då vid en lika högtidlighet som den närvarande en stämma här höjdes, som det redan var en högtid att höra, och som mer än någon annan var säker att finna ett genljud i hvarje hjerta. Jag behöfver ej nämna den. Ty om rösten tystnat, varar likväl genljudet än. Det skall sent tystna i Sverige. Och hör du det icke mera i de glänsande salarna, hvilka Sveriges vältaligaste stämma vid så många fester fylde; lyssna! kan hända har det flytt till bergen, i skogarna, till däldens skugga, till hyddans ensamhet. Der går det dig till mötes i psalmens toner, ibland ett slägte, som vet att välsigna, fast ej att berömma. Ack, hvilket beröm är ej en välsignelse! Det vill något säga att ha planterat ett sådant genljud i ett helt folks hjerta.

Vid en sådan åminnelse tystnar *berömmet*. Här säger jag: det *har* tystnat — fort nog — för den som ej ihågkommer, huru likgiltigt sorlet öfver grafven är för slumraren der nere. Och jag är ej den som vill återväcka det, äfven om jag kunde det med denna mäktiga stämma, hvars lof skänkte och ingaf så mycken beundran.

Alla stora minnen arbeta i det tysta. De födas ur grafvens tystnad. De skallande orden mana dem ej. Men i stilla, välgörande majestät stiga de upp ur grifterna. Hvarje god tanke, hvarje ädel känsla drager dem till sig. I det bästa du i dina bästa stunder vet, tror och hoppas, der äro de objudna hemma. Äfven den ensligaste känner sig i sådana ögonblick ej ensam. Med honom äro det goda och de goda.

Dervid vilje vi ihågkomma, att det är åminnelsen af en *god man* som vi fire. Väl en *snillrik* man, men framför allt en *god* man, en sådan, till hvars åminnelse man ville göra en god gerning. Må det vara den sinnesstämning, i hvilken vi kaste en återblick på *Johan Olof Wallins* lefnad!

Jag skall om denna lefnad ej upprepa det allmänt bekanta, som redan ligger inför den stora eller lilla verlden, hvilken deraf tagit *sin* del, kan hända en allt för stor del, om den verld, som berömmer och glömmer, kunde tillegna sig någonting väsentligt af de föremål, som mer och mindre flygtigt fängsla dess uppmärksamhet. Det *bästa* hos Wallin föddes och fostrades långt undan verldens blickar. Det hade växt i hans själ under hans dunkla, obekanta barndom och ungdom: en planta af olyckans dagar, som bestod den farligare lyckans prof, och som på hans graf skall spira upp till ett träd, ännu kommande slägters glädje. Och får denna graf äfven intet annat monument, hans minne och Sverige skola dermed låta sig nöja.

Lik många män af hans art, föddes han i torftig hydda. Fattigdomen ledsagade honom in i skolan och tillät honom endast att med långa afbrott begagna undervisningen. I det stället gjorde den honom redan vid 13 års ålder till undervisare; och fem, sex små lärjungar omgåfvo stundom gossen, som tillika under sparsamma mellanstunder måste vara sin egen läromästare. Likväl gjorde han sig väg bredvid och framför sina kamrater i läroverket. Jag har sett några af hans svenska och latinska stilöfningar vid 15 och 16 års ålder. De förråda redan omisskänneligt den tillkommande författaren, — i några öfversättningar från latinska skalder äfven den tillkommande skalden; och i den aktade lärarens påtecknade gillande intyg emottog han de första, troligen ej de minst värderade uppmuntringar. Jag trodde mig igenkänna i dessa uppmuntrande intyg handen af en veteran, som i nära ett halft århundrade varit läroverkets prydnad, vid hvars fötter så många tacksamma ynglingar suttit, och som äfven var ett föremål

för Wallins erkänsla och vördnad. Jag vet hvad sådana uppmuntringar betyda der de bära hjertats prägel. De utplånas ej under lifvet. De blifva kära minnen, till hvilka man med ständigt ny tacksamhet återvänder. Ack, hvilken välgörare är ej en rätt lärare! Hvad kan han ej uträtta, med grundlighet, allvar, rättvisa, och framför allt med *kärlek* — slutligen och först och sist det verksammaste af alla bildningsmedel, och för hvars upptäckande och igenkännande barndom och ungdom äfven derför blifvit begåfvade med en egen himmelsk instinkt.

Vi se de första stegen på en bana, hvars fortgång skulle blifva så lysande, och likväl ej de minst betydande stegen. Den, som sett mycken ungdom, har sett mycket af menskligheten och kan i synnerhet ur denna erfarenhet draga en tröstelig lära, huru jämförelsevis obetydliga alla yttre företräden äro, och i huru hög grad det gamla ordspråket gäller, att hvar och en är sin lyckas smed. Ungdomen är den läraktigaste och tillika den lärorikaste af åldrar. Jag har länge sett den; och jag *vet*, att det finnes inga svårigheter, som den ej är öfverlägsen, ingen nöd, som den ej med ärligt arbete, och genom det deltagande ett sådant arbete väcker, besegrar och kan vända till lycka. Likväl är all påstådd sjelfbildning, för sig tagen, en vådlig förmätenhet eller ett undantag. Ingen har bildat sig ensam. De, som mest varit tvungna att göra det, bära spåren deraf i hela sin lifstid. Men äfven desse hafva åtminstone haft något stöd att rätta sig upp vid, någon vård och lära att tacka för, någon kärleksblick att minnas i en eljest kall och främmande verld. Är sådant oundgängligt för ungdomen, som redan *kan* lida och i fullheten af lifvets kraft lättare öfvervinner hinder, huru mycket mer för den tidigare åldern, som endast eger sin hjelplöshet! En förlorad ungdom blir ett olyckligt, förfeladt lif. En förlorad barndom är förderf och död. Derför är ock denna ålder det heligaste föremål för *förbarmandet*, hvilket en af verldens största skalder äfven förliknar vid ett spädt, naket barn. Det är ängeln i menniskohjertat. Och dermed hafva vi äfven uttalat det *bästa* hos den man, hvars åminnelse nu sysselsätter oss. Han var en *menniskovän.* Han hade i synnerhet lärt att blifva en *ungdomens*, en *barndomens* vän; och ett i innersta grunden mildt och kärleksrikt hjerta är det goda, det evärdeliga, det bästa i hans verksamhet.

Han kom vid 20 års ålder till universitetet, 1799 om hösten, vid samma tid då jag, några år yngre, äfven dit an-

lände från min landsorts läroverk. Bekanta blefvo vi ej förr än 1803, då vi vunno hvar sitt pris i Svenska akademien, besökte hvarandra, visade våra penningar och, jag tror, nästan behandlade hvarandra såsom ett par små store män. Ej långt derefter lemnade Wallin universitetet, der han förgäfves sökt anställning, och begynte i hufvudstaden såsom skald, predikant och lärare den bana, hvilken han har att tacka för sitt egentliga rykte. Hans första framgångar gjorde honom lycklig. »Nu var min gladaste tid», säger han i efterlemnade anteckningar, men tillägger: »sedan kom lyckans tid, och glädjens var förbi». Han hade uppväxt utan gynnare. Han fann nu en och annan verklig sådan; men kan hända allt för många af det slag, som med välmenande öfverdrift, eller emedan de i gynnareskapet behaga sig sjelfva, mera skada än gagna sina föremål eller sina offer. Han hade intet emot att gå fram. Man ville drifva honom, och han blef motspänstig. Det visade sig i synnerhet då man 1809 och 1810 ville, i första förtjusningen öfver hans psalmförsök, i hast genom honom begåfva det nya Sverige äfven med en ny psalmbok. Det hade blott berott af honom att låta sig ledas dertill. Han stannade — och tog, utan fruktan för missförstånd och kallsinnigheter, det bästa rådet af sig sjelf.

Det föregick vid denna tid en brytning i Wallins väsende. Kan hända förblef han, lik så många af oss, under hela sin lefnad i visst afseende ett brutet väsende. Stora, åtminstone skenbara kontraster funnos hos honom — i hans snille, i hans lynne, i hans beteende, i hans yttre och inre, och mellan hans yttre och inre. Det praktfulla, det bjudande, det värdiga, allvarliga, stränga var *en* sida af hans natur och honom så egen, att den lätt öfverglänste hans öfriga egenskaper, eller åtminstone i den skiftning, som dessa så ofta erbjödo, alltid kastade några strålar, som företrädesvis fängslade uppmärksamheten. Han har derigenom gjort sina största *effekter*. Sina största och varaktigaste *verkningar* — i fall det tillåtes mig att antaga en sådan skilnad — har han gjort genom snarare motsatta egenskaper, och hvilka kanske just derför verkade djupare, att de syntes stå i en så oupplöslig både motsägelse och förening med hans prakt-natur. Dessa andra egenskaper, hvilka också — och må hända uti innerligare mening — utgjorde hans hemgift, visade sig i en naturlig och hjertlig hängifvenhet till det milda, stilla, ljufva, belåtna. Man finner denna andra grundton i hans väsende mindre ofta an-

slagen af *talaren*, oftare af *skalden;* och hans herrligaste psalmer öppna just blicken in i ett sådant hjerta. — Samma kontrast i hans yttre. Han var bekant för sin stränga blick. *Den* hade ej sett honom rätt, som i samma öga ej upptäckt den ofta våta glansen af en nästan svärmisk ljufhet. — Samma kontrast i hans umgänge. Det hade ej sällan någonting ceremoniöst och tvunget. Och likväl kunde han vara och var, så snart han var sig sjelf, den enklaste, gladaste umgängesman. — Samma kontrast i hans lynne. Han hade naturligen ett stort misstroende till sig sjelf, och just denna känsla, som ej var oblandad med misstroende till andra, gjorde, att han oftare än som behöfdes gick, om jag så får säga, i harnesk, var på sin vakt och visade, att han hade till hands kogret med sarkasmens pilar. De, hvilka dessa, förtjent eller oförtjent, träffade, visste föga, att de hade ej blott en naturligen blygsam, utan till och med blyg man för sig. — Samma kontrast i hans öden. Han åtrådde stillheten och lefde i bullret, längtade efter den obemärkta lyckan, och lyckan ville ej, att han skulle vara obemärkt. Att ständigt uppgöra planer för lugnet och aldrig i lifvet nå det, blef hans lott, ehuru dylika förslag oupphörligt sysselsatte honom, i synnerhet sedan han i psalmverket slutat sin lefnads största arbete. Det ombytliga i sådana förslag ådrog honom tadel, under det värdigheterna och mödorna, osökta, hopade sig. Han emottog slutligen, gifvande efter för sin konungs, sitt stånds och nationens röst, den högsta värdigheten inom svenska kyrkan. Den rastlösa verksamhet, som, oaktadt en länge försvagad helsa, alltid utmärkt honom, syntes nu stegras till en nästan ungdomlig liflighet, i hvilken man likväl märkte segern af en stark vilja öfver en svigtande natur. Slutligen bröts denna under bördan. Jag såg honom sjunka tillbaka på den stol, från hvilken han nyss gifvit befallning om en fortsatt resa i embetsvärf, sedan han, redan sjuk, i Upsala egnat flera mödosamma dagar åt kyrkans, universitetets och läroverkets angelägenheter. Han lades på sin dödssäng, med förkänsla af hvad som förestod. Jag stod vid denna dödssäng. Den döendes hänryckta blick skall jag aldrig förgäta. Men jag hörde honom ock säga såsom till sig sjelf: »jag går — jag går — jag har föga njutit af lifvet».

Min närmare bekantskap med ärkebiskop Wallin daterar sig från den tid, då han begynte sitt psalmboksarbete. Han gjorde mig den hedern att stundom rådfråga mig och upp-

muntrade mig på det vänligaste till egna försök. Jag var under en stor del af denna tid med honom i brefvexling, synnerligen angående den musikaliska delen af arbetet, i hvilket afseende jag merendels var tolk och medlare emellan honom och svenska koralbokens förtjenstfulle utgifvare, kapellmästaren *Hæffner*. Det fans ingenting aktuingsvärdare, älskligare än Wallin, sysselsatt med sin psalmbok. Man kunde ej se en samvetsgrannare arbetare för ett stort mål, ej någon som oförbehållsammare offrade all fåfänga för det verkliga, ej någon tålsammare för anmärkningar och rättelser, då de funnos grundade; ehuru denna foglighet var förenad med tillräcklig fasthet i hvad han ansåg för godt och rätt. Hans psalmverk kan hafva sina ofullkomligheter, ehuru ingen varit ifrigare att utplåna dem än han sjelf. I sitt hela är det utan allt tvifvel ett af de yppersta, som något språk kan framvisa. Och med skäl kan sägas om den som åstadkommit ett sådant arbete, att han skrifvit in sig i sitt folks hjerta. Lika mycken betänksamhet, som han hade visat i verkets fullbordan, lika mycken måtta och vishet röjde han i frågan om den nya psalmbokens antagande. Hans förhållande i detta afseende var exemplariskt. Hans öfvertygelse var orubblig, att detta antagande endast borde vara en frukt af församlingarnas fria val. Också har han, om än småningom, dock så mycket fullständigare och säkrare, blifvit belönad med svenska kyrkans bifall och tacksamhet. Man måste se en man i sitt arbete, för att rätt veta hvad han går för. Jag har sett Wallin i hans största arbete; och jag har allt ifrån denna anblick för honom hyst en beundran, kärlek och vördnad, hvilkas grund ingenting kunnat störa, och hvilka det är mig en tillfredsställelse att vid detta tillfälle än en gång få uttala.

Men det är tid att vända uppmärksamheten på den del af vårt ämne, som med närvarande högtidlighet står närmast i förening.

Sverige är genom sitt läge kalladt till sjöfart och handel. Att det hittills ej uppfylt denna bestämmelse såsom sig bort, dertill äro orsakerna för mångfaldiga att här kunna anföras. En hufvudsaklig må likväl nämnas, emedan den är ej blott af en *ekonomisk*, utan äfven af en *moralisk* natur. Man föredrager hos oss vanligen och i alla vägar det sämre arbetet,

som erhålles till hvad man kallar godt pris, framför det bättre, som endast ger varaktig båtnad, derför är värdt sin lön och äfven i sjelfva verket med mer uträkning användes. Sådant visar i allmänhet arbetets låga värde i ett land, och att det uppfattas mer såsom en last, en tunga, än såsom en vinst, en fördel. En följd deraf är, att hvar och en skjuter det ifrån sig, och att det slutligen stannar på dem, som ej kunna skjuta det ifrån sig, men också göra det så illa som möjligt. En annan följd blifver, att ej arbetet, utan i sjelfva verket ledigheten, eller ock ett slags namnarbete, som mer gäller såsom en titel än en verklighet, likväl innebär heder och företräde och förnämligast kan sägas representera i samhället. *Den* representationsförändring, som i Sverige kunde borttaga denna falska representation i alla stånd, skulle bota vårt samhälles största onda. — Användningen på sjöfarten må ske genom ett par exempel. Föreställom oss ett sjöfarande folk, som bättre utrustar sina handelsfartyg än något annat, som bättre behandlar, betalar och föder sina sjömän än något annat, och som således i allmänhet har dyrare, ehuru visserligen också bättre både fartyg och bemanning än något annat, och som likväl af alla dem, hvilka befara oceanens vägar, seglar för *bästa köpet*, emedan dess seglare gå fortast och alltid uträtta sina ärenden med mesta möjliga beräkning och minsta möjliga tidsspillan. Det finnes må hända mer än ett sådant folk. Det finnes åtminstone tvänne — verldens bägge största handlande nationer — som täfla i dessa egenskaper. Men den *nordamerikanska* seglaren är den, hvilken vi med detta exempel i synnerhet haft i sigte; och han skall, med dessa egenskaper, med dessa grundsatser för sin flagga, öfver allt föra den såsom det säkra tecknet till en växande handel och sjöfart, oaktadt alla handelskriser. — Föreställom oss ett annat folk, som, ehuru omgifvet af sjöfartens alla naturliga lägenheter och tillgångar, och med ingen brist på händer till hvad man kallar godt pris, likväl synes gå ut på att vinna, icke genom den bästa möjliga, utan genom den möjligen sämsta och för ögonblicket minst kostsamma beskaffenheten af de för ändamålet använda, så materiela som personliga medel. Det finnes troligen äfven mer än ett sådant folk. Jag vill lemna derhän, om ej *vi* höra till antalet. Men säkert är, att ett sådant folk vidtagit medel, som motverka ändamålet och som tillika förklara, huru det går an att handel och sjöfart, äfven under fredens lugn och för öfrigt lyckliga omständig-

heter, aftaga. Men skulle äfven slagskuggan af denna förebråelse förmörkande träffa vårt fäderneslaud, så träffar den likväl på långt när ej lika öfver allt. Undantag, glädjande och betydliga, hafva alltid funnits; och de skola snart upphöra att gälla såsom undantag, då just i dessa sista år i hela svenska sjöfarten ett nytt lif begynner röjas, som rör sig med friskare krafter och berättigar till ljusare förhoppningar. Vi känna exempel på handelsfartyg, bygda på ett af Stockholms varf, som varit ämnen för rättvis beundran äfven på Themsens bölja.

Ej mindre glädjande är den uppmärksamhet och vård, som i allmänhet allt mer på svenska handelsflottan börjar egnas åt sjömannen, hvilken allt för ofta varit ansedd såsom ett slags förlorad varelse, utkastad på sjön, emedan af landet förskjuten. Det samfund, i hvars namn jag nu har den äran att tala, räknar en sådan vård för ett af sina förnämsta syften och förtjenar väl att i sina bemödanden för ett så ädelt mål understödjas af alla goda medborgare. Jag har nyligen besökt det *hem*, i hvilket samfundet öppnat en fristad, der sjömannen under den långa vinter, som här stänger honom ifrån sitt yrke, finner, så vidt inrättningens utrymme det medgifver, både arbete och bergning, uppehälle och undervisning. Må exemplet finna den efterföljd, det deltagande, som det förtjenar!

Med skäl har blifvit sagdt i minnesorden vid Wallins graf, att knappast någon barmhertighetsinrättning, någon större eller mindre undervisningsanstalt inom hufvudstaden finnes, för hvars framgång och gagnelighet man ej hos honom sökte råd och fann verksamt deltagande. Flera af dessa inrättningar kunna räknas för hans stiftelser, eller hade åtminstone utan hans aldrig hvilande nit icke kommit till stadga. Han skydde ej förebråelsen för en obeqväm ifver, för en allt för stor värma i sådana angelägenheter. En lång och verksam presterlig bana hade invigt honom i de rysliga hemligheterna af menskliga eländet, sådant det i hufvudstäder hopas; och man kan säga, att han var oupphörligt sysselsatt med tanken på att hjelpa, att rädda. Det var den skönaste och djupaste oron i hans väsende. Men salige äro de, hvilkas lif är en sådan oro!

Äfven detta samfund sökte honom ej förgäfves, och fann honom, såsom alltid, hjelpfärdig med råd och dåd, med hand och mun, med egna gåfvor för räddade och räddande likar, och tillika med gåfvan af denna vältalighet, som öppnade, be-

vekte och böjde hjertan. Att Herrans ord äfven skulle predikas på vågorna, var i synnerhet för honom en kär, dyr och ljuf tanke. Huru rörande och kraftigt uttalade han ej välsignelsen öfver den flagga, som, ehvar den utbreder sig vid främmande strand, manar den svenske seglaren till gudstjenst! — Lifvet är en gudstjenst, arbetet är en gudstjenst, bönen är en gudstjenst. Men väl må bönen varmast lefva i dens hjerta, hvars arbete är en strid på lif och död. Alla på lif och död stälda yrken i samhällets tjenst borde företrädesvis vara och äro kan hända äfven, mer än man tror, i hjertats djup gudfruktiga. Och sjömannen, i kamp med vredgade böljor, känner, — äfven sjunkande: *att i djupet bor, som i himlen, Gud.*

Gud vare med oss alla! Gud bevare konungen och hans riken!

ÄREMINNE

ÖFVER

GEORG STJERNHJELM.

Uppläst i Svenska Akademien den 20 December 1840.

Vältaligheten och sången hafva förnämligast ibland oss täflat att fira den store Gustaf Adolfs tidehvarf. Den inhemska häfdaforskningen har deremot dröjt; och den är ännu långt ifrån att till detta tidehvarf hafva betalt sin skuld. Följden har blifvit, att denna stora tid, oaktadt alla deråt egnade loford, likväl ej ännu njutit sin fulla rätt och således ej heller sitt rätta lof, så vida ett sådant endast på insigt och rättvisa kan grundas.

Det är *vi*, det är ej den store konungen och hans män, som derpå förlorat. De äro öfver berömmet. Men öfver rättvisan är ingen. Och funnes det hos de hädangångne någon känsla af jordiska ting, det är ej öfver berömmet, utan öfver den berömmandes beskaffenhet, hvarigenom endast lofordets halt bestämmes, som de kunde glädjas.

Så hänförer sig slutligen allt menskligt till menniskan sjelf och hennes inre värde eller ovärde. En tanke, en känsla, gillande eller ogillande, upplyftande eller nedslående, och derigenom verkande på tusendes handlingssätt, är det sista, ytterst luttrade alstret af de största verldshändelser, de vidsträcktaste bedrifter. Denna händelsernas själ står ofta i skarp motsats mot hvad man kunde kalla deras kropp. Den senare förgår, upplöses. Den förra fortlefver och renar sig. Det är anden som svingar sig öfver stoftet.

Hvad var Gustaf Adolfs odödliga bedrift? — Att genom sitt lif och slutligen genom en segrande död, mer än någon,

hafva befästat reformationens politiska bestånd. Det är hans förtjenst om *verlden.* Och att genom denna strid hafva infört ett litet, fattigt, förut afsöndradt folk till gemenskap med den odlade verlden och invigt det till en kämpe för odlingens heliga sak: det är hans förtjenst om *oss.* Alla yttre vedermälen af denna tid försvinna allt mer. Af våra eröfringar på andra sidan Östersjön återstår ej en enda. Hvad Gustaf Adolf redan såg som en möjlighet har blifvit en verklighet: vi äro återdrifna bakom våra klippor och skär. Men det af honom nylifvade andliga bandet emellan oss och våra germaniska bröder kan ej upplösas. Det växer osynligen. Det har i våra dagar visat sig verksamt. Kan hända skall det ännu en gång erhålla en stor betydelse. Kan hända är den tid ej så aflägsen, då det norra protestantiska Europa skall åter känna sig såsom ett politiskt, af de dyraste intressen förknippadt helt.

Och likväl är ej denna utsigt den sista, den högsta. Den sista frukten af Gustaf Adolfs tidehvarf är ej af en politisk, den är af en rent ideel och moralisk natur. Den ligger i värdet af den underpant han gifvit af sin kärlek för sina likars väl, af sitt nit för sitt slägtes framskridande till högre ljus, af sin oförskräckthet i uppoffring under medvetandet af ett ädelt mål. Det är slutligen det arf han oss lemnat. Vi vilje dermed låta oss nöja.

Huru sammanstämma ej äfven derför hans krigiska och hans fredliga förtjenster! Af de förras rykte är verlden full, och ingen har gjort honom platsen stridig af sin tids störste krigare. Af de senare vet verlden mindre; men *vi* känna dem väl. Eller skulle vi någonsin kunna glömma, huru, midt under de största och svåraste krig som Sverige fört, Gustaf Adolf blef stiftare af Sveriges undervisningsverk? Huru ädelt, omsorgsfullt, frikostigt utkastade han ej grundvalarne dertill under nöd och faror af alla slag, och på en tid, då vapnen uteslutande syntes fordra alla uppoffringar! Men här var ett offer åt högre makter. Så inviger en ljusets hjelte sina vapen.

Häfdatecknaren, hvars ord talaren här må nytja, har sagt: »Det finnes intet högre och ädlare hopp, än det som Gustaf Adolf nedlagt om Sveriges framtid i dessa stiftelser». Omdömet gäller ännu mer den *anda,* i hvilken de gjordes, än den *form,* i hvilken de först framstodo. Former vexla med tiderna; enligt odlingens gång böra de blifva allt innehållsrikare. Andan af ett undervisningsverk, på en gång fosterländskt och menskligt bildande, sådant som Gustaf Adolf åsyf-

tade, är nödvändigt: *att allt flere skola blifva delaktiga af dess fördelar.* I denna riktning är det oss uppgifvet att fullfölja hans verk. Det finnes intet tidehvarf, som mindre kan anföras till stöd för det stationära i något hänseende, än Gustaf Adolfs. Det var fullt af lif, af ett kämpande lif. Det utströdde nya frön i alla riktningar. Många af dessa frön nedtrampades af det förhärjande kriget. Andra uppsköto i en gestalt, som allt för mycket vitnade om den hårda jordmån, i hvilken de såddes. Få blomstrade fritt. Det är ej det yttre af Gustaf Adolfs skapelser, som är det rätta föremålet för vår beundran. Det vore att dyrka den omständigheternas makt, som ofta var hans egen fiende. Det är andan af dessa skapelser, som är stor och beundransvärd och som, funnes den än i dag vid lif, skulle säkrast förändra våra inrättningar i öfverensstämmelse med tidens sanna fordringar.

Ett så kalladt klassiskt tidehvarf, hvars verk och alster kunde anses såsom stående mönster, kunde således icke Gustaf Adolfs tidehvarf blifva, åtminstone ej i vanlig mening. Ty begreppet om mönster innebär nödvändigt *fulländning* i ett eller annat afseende. Men Gustaf Adolfs tidehvarf har ingenting fulländat, — minst i Gustaf Adolfs egen mening. Sjelf bortrycktes han i blomman af sina år, från ett halfgjordt arbete, som efter honom blef ett annat, ehuru det utan honom aldrig hade blifvit hvad det blef. Hvarken den protestantiska saken eller Tysklands författning eller Sveriges förhållanden blefvo efter honom sådana, som han synes hafva tänkt sig dem. För att åter nytja häfdatecknarens ord: »Man ser öfverallt stora spår, men ej slut på vägen, spridda försatser till en slutsats, vid hvilken döden trädde emellan». Sådan konungen, sådana hans män. Vi hafva lärt känna nog många af dem, för att våga teckna några hufvuddrag hos en *Gustaf Adolfs man.* Det första — man kunde säga, det första och sista — var *dygd,* i den gamla bemärkelsen af *duglighet.* Han var en dugande man, och ej blott i en viss riktning, på ett visst sätt, eller i följd af någon viss inlärd eller synnerligen utbildad färdighet, utan i allmänhet hvar han stod och hvar man honom stälde: — en man för sig och sitt öde, i hvad gestalt det honom mötte; aldrig rådlös, sällan rådvill; fäktande såsom för sitt lif emot nöd, faror och bekymmer af alla slag, hvilka den tiden dagligen omhvärfde så det allmänna som det enskilda väsendet; väl stålsatt mot menskliga sakernas vexling och med en fri, orädd blick öfver lifvet. Användbar var han,

åtminstone till en viss grad, öfver allt och i allt hvad af en man kan fordras; för öfrigt, med mer anlag än bildning, i mycket sjelflärd, en stor början och af nödvändighet ofta en början. Hvad detta slägte under kamp och strid efter sig lemnat, är, med all sin storhet, ofta styckverk, såsom slutligen allt menskligt. Men *män* äro de, hela, fullständiga menniskor och, såsom sådana, sina egna monument och satta till en föresyn, mindre af hvad man bör *göra* än af hvad man bör *vara*.

Egentligen är det den gamla inneburna svenska tapperheten, som under en hjeltes ledning och utomordentliga omständigheter här framstår och smyckar sig med en mångdubbel lager. Dessa egenskaper röja sig ingalunda blott i krigiska, utan äfven i fredliga värf. Ja vetenskapsmannen, vitterhetsidkaren af Gustaf Adolfs tidehvarf bär samma stämpel, och ingen på en gång kraftigare och älskligare än *Georg Stjernhjelm*.

Hans upphof var ringa; likväl, såsom det synes, ej utom kretsen af medelmåttans belåtenhet. Han var en bergsmans son i Dalarne. Berättelser finnas än om gossens tidiga och lifliga snillegåfvor. Vi vilje ej uppehålla oss dervid, helst en utmärkt lefnad vanligen kastar någon glans tillbaka äfven på en dunkel barndom. Men en anmärkning kunne vi ej undertrycka. Oss har alltid synts, såsom genomginge en ungdomsfrisk fläkt från hans fädernebygds berg och dalar hela hans lefnad. Denna bygd, af ålder så rik på fosterländskt lif, var aldrig derpå rikare än på denna tid, som tillika är första morgonrodnaden af svensk vetenskap och konst. Columbus, fader och söner, Terserus, Stjernhöök och Stjernhjelm (hvilka bägge sistnämde Kristina kallade sina *Dalstjernor*) voro alla barn af denna bygd; och under en stor del af den tidrymd, då de fleste af dem bildades, satt på Vesterås biskopsstol Johannes Rudbeck, i verksamhet den störste af Sveriges biskopar på sin tid och ännu derutinnan oöfverträffad. Det var vid det af Rudbeck i synnerhet stiftade gymnasium i Vesterås — en föresyn för de öfriga, för hvilka Sverige har Gustaf Adolfs tidehvarf att tacka — som dessa ynglingar bildades. De gingo, efter korta besök i Upsala, på resor, — flere, såsom Stjernhöök och Stjernhjelm, dervid understödda af biskopens egna medel. Stjernhjelm besökte Tyskland, Italien, Frankrike, Holland, England och utnämdes under sin frånvaro till lektor i Vesterås, men lemnades efter sin återkomst ej länge i läro-

embetet. En lärd af Gustaf Adolfs tidehvarf måste vara beredd att tjena sitt fosterland, hvar helst högre kunskaper behöfdes. Snart kallades den unge läraren af Gustaf Adolf till assessor vid den nyinrättade lifländska hofrätten i Dorpt. Han upphöjdes kort derefter af konungen i adligt stånd och antog då namnet *Stjernhjelm*, som nu erinrar om så många och stora förtjenster. Hans bana blef lika mångsidig som vidsträckt. Han har såsom lärare, domare, statsman, förvaltare, så i fredlig, som krigisk väg, tjenat fyra Sveriges regenter. Han var språkforskare, häfdaforskare, naturforskare, jurist, geometer, filosof och skald. Det finnes intet af dessa fält, på hvilket ej hans arbeten lemnat spår efter sig; knappt något, å hvilket han ej tillika är, för sin tid, upptäckare; icke något, å hvilket ej äfven hans misstag hänvisat på riktningar, som, framdeles renade, skulle föra till stora och nya utsigter. Han har försökt sig i mycket och följaktligen föga fullbordat. Men, för att återkalla ett redan nytjadt uttryck, han var i allt en stor började. Sammanfattad är hans verksamhet *profetisk*. Det finnes i samklangen af svensk vetenskap och vitterhet knappt en sträng, som ej Stjernhjelm vidrört; och mycket af hvad sedermera utbildat sig i stridig mångfald visar sig hos honom förenadt. Sådant är det omdöme, som en förnyad öfversigt af hans lefnad, till en del äfven af hans skrifter, och i synnerhet en blick på hans outgifna anteckningar i filosofiska ämnen framkallat hos den, som i detta ögonblick är en ofullkomlig tolk af hans minne. Språkstudier voro hans tids förnämsta, nästan enda verldsliga lärdom. Men den var inskränkt inom de företrädesvis så kallade lärda språken. Man hör mången, som deri vill se ett bevis på aftagande grundlighet, beklaga, att dessa språk ej mera äro föremål för en lika odelad uppmärksamhet. En sådan klagan är på det hela obillig. En vidsträcktare synkrets, öppnad öfver hvad kunskapsämne som helst, är redan i sig sjelf en fördel, om också de föremål, som hittills uteslutande fängslat uppmärksamheten, derigenom skulle synas förlora. Ty ega dessa föremål ett eget verkligt värde, så är detta värdes mätande och jämförande med andra värden i sjelfva verket icke en förlust, utan en vinst, äfven för det jämförda föremålet. *Så* skönjes nämligen först dess sanna betydelse, ja sidor upptäckas deraf, hvilka förut varit lika ovärderade som obekanta. Att påstå motsatsen vore att påstå, det den rätta beundran är blind. Men nu — hvilket nytt ljus har ej uppgått öfver de klassi-

ska literaturerna och språken, sedan de ej mera äro de enda som studeras, sedan de intagit sin plats bredvid andra såsom delar af ett allt mera sig utvecklande helt! Detta genom senare forskningar uppgångna ljus är så lifgifvande, att med fullt skäl kan sägas: antiken har inom hundra år blifvit ung på nytt. Och den skulle just nu blifva främmande för *ungdomen*, såsom man påstår? Omöjligt! Jag känner ännu i min ålder, att så ej förhåller sig. Om dessa studier ock komma att bedrifvas annorlunda än förr, så innebär detta hvarken att de skola upphöra eller försvagas. Det är det *adertonde* seklet, som förberedde, det är det *nittonde*, som skall fullborda denna omskapning af språkstudierna. Stjernhjelm tillhörde ännu det *sjuttonde*. Han egde hela sin tids lärdom; men att bakom dess lärda språkverld ännu en annan fans, ej mindre värd forskarens uppmärksamhet, denna aning visade sig i hans hittills ohörda påstående om den *götiska* språkstammens ursprunglighet och verldshistoriska vigt. Man ler nu åt den patriotiska öfverdrift, som till och med ville göra götiskan eller skytiskan till språkens stammoder. Man låter ej hänföra sig af den gränslöst hittiga qvickhet, med hvilken Stjernhjelm öfver allt fann likheter till bestyrkande af en älskad förslagsmening. Men ser man på utslaget af vår tids stora forskningar, som ledt de *germaniska* språkens anor till *Indien*, som bredvid dessa språk, såsom deras systrar, ordnat å ena sidan *grekiskan* med *latinet*, å andra sidan de *slavonska* tungomålen, och som visa huru hela denna stora språkslägt har lika rätt till ursprunglighet med de *semitiska* språken, måste man erkänna, att den bana, Stjernhjelm först beträdt, skulle, renad och fullföljd, föra långt.

Tiden tillåter oss blott att hänvisa härpå. Ej heller medgifver den oss att följa de blickar, Stjernhjelm sjelf från detta fält kastade på närgränsande, såsom historiens och laghistoriens, så i deras allmänna som fosterländska betydelse. Felen och förtjensterna äro hos honom såsom *språk-* och *häfdaforskare* ungefär desamma. Hans skrifter i dessa ämnen kunna här lika litet som hans arbeten i den tidens lagkommissioner blifva föremål för en utförligare betraktelse. Men hvad han var såsom *naturforskare* och *filosof* måste vi åtminstone med korta drag antyda, innan vi framställa honom såsom *skald*.

Stjernhjelm tillhörde *Baco de Verulams* tidehvarf. Jag vet ej med visshet, om han var personligen bekant med detta stora snille, som lefde ännu då Stjernhjelm besökte England.

Visst är, att vid stiftandet af det engelska vetenskapssällskapet, som af Baco hade först blifvit föranledt, blef Stjernhjelm den förste svenske ledamot af detta berömda samfund, hvars syfte var att på erfarenhet af rön grunda naturens kännedom. Stjernhjelm, var, om ej en mästare, likväl en tidig lärjunge i denna skola, en allt för tidig för Sverige, ty hans rön med det här förut osedda *mikroskopet* ådrogo honom beskyllningar att vara trollkarl och gudsförnekare, så att han offentligen måste försvara sig mot sådana beskyllningar. Denna vetenskapernas nya riktning innebär tillika deras praktiska användbarhet; och äfven i denna har Stjernhjelm i Sverige gjort epok. För att göra slut på mångfalden och osäkerheten i rikets mått, mål och vigt, hvilka hade föranledt mer än hundraåriga klagomål, uppdrog regeringen åt Stjernhjelm på hans ålders dagar att ordna denna stora angelägenhet. Här, såsom öfver allt, visade sig hans sjelfständiga tankestyrka. Hans föresats att grunda svenskt mått, mål och vigt på en i naturen oföränderlig kropps specifika tyngd var lika sinnrik som hos oss ny, ehuru han misstog sig i tillämpningen, hvilket åter var en följd af sjelfva problemets ofullständiga uppfattning. Stjernhjelms system för mått, mål och vigt blef emellertid öfver ett halft sekel i riket det gällande. De dernäst följande förbättringar häruti voro nära samtidiga med stiftelsen af kongl. vetenskaps-akademien, hvilken likväl ända till våra dagar ej haft den tillfredsställelsen att se ett numera länge sedan uppgjordt och på vetenskapliga grunder fotadt system äfven träda i verkställighet.

Det svenska snillet har på naturforskningens fält flätat sin rikaste krans. Tid efter annan har det likväl fattats af en oemotståndlig längtan att tränga in i det innersta af naturens tempel och vinna en blick af det väsende, hvars slöja ingen dödlig upplyftat. Det må vara vett eller förvett, visst är, att i vår nord, der de i sjelfva naturen blottade motsatser kanske snarast locka åt djupet, försöket mer än en gång skett med en förmätenhet, som man ej vet om man skall tadla eller beundra. Med ett ord, det svenska snillet har äfven ett svärmiskt drag, ett drag af mystik och djupsinne, af naturfilosofi eller naturpoesi, som är urgammalt, Odiniskt, och mer än en gång på ett sällsamt sätt uppenbarat sig till verldens förvåning. Stjernhjelm är en af de poetiska gestalter, som märkas af detta drag. Den som betraktar hans bild skall kan hända se det skrifvet på hans panna. Den som studerar honom

såsom filosof söker åtminstone i hans yttre något uttryck af detta långvariga, inom sig slutna själsarbete med de högsta ämnen för mensklig kunskap, hvars qval och sällheter, hvars mödor och belöningar Stjernhjelm så ofta i sin enslighet anförtrodde åt papperet. Vi kunna här ej vidare karakterisera denna filosofi, med hvilken Stjernhjelm umgicks såsom med sin själs älskarinna. Nog af, hon var på en gång Platonisk och orientalisk.

Man frågar kan hända: hvarför uppehålla sig med en i alla fall ofullständig skildring af så olika sträfvanden, i stället för att hufvudsakligen fylla det inskränkta utrymme, som blifvit oss tillmätt, med en utförligare skildring af Stjernhjelms förtjenster om svenska vitterheten och skaldekonsten, som bäst hade egnat sig åt detta rum och detta ställe? Vi svare: emedan *Stjernhjelm skalden* ej är begriplig utan *Stjernhjelm vetenskapsmannen*, liksom ingendera utan *Stjernhjelm medborgaren* och *menniskan*. Det är äfven vår uppriktiga mening, att Stjernhjelm ej var mer skald, än han var tänkare eller patriot eller mycket annat, som han äfven var eller åtminstone kunnat blifva. Om ett sinne, känsligt på en gång för sakernas äfven finare skilnader och för deras sammanhang i ett anadt helt; om derjämte en bildningsgåfva, mäktig att återgifva och hos andra väcka intrycket så af denna outsägliga mångfald som enhet, tillsammans utgöra hvad man kallar en *poetisk natur:* så var Stjernhjelm i hög grad en sådan, äfven om han aldrig utmärkt sig genom skönskrifveri i vers eller prosa, en färdighet, som nu för tiden det bildade språket så ofta besitter, i stället för den skrifvande. I hans dagar var det annorlunda. Språket låg ännu rått och ouppodladt. Sjelfva våra eröfringar hade på vårt språk skadligt återverkat och fylt det med främmande beståndsdelar. Man måste känna det barbari, hvari det i följd deraf förfallit, för att rätt värdera allt hvad det blef under Stjernhjelms hand, som med medfödd bergsmannaskicklighet liksom genom en egen smältning dref ut svenskans rena, klingande metall ur de rostade ämnen, hvaraf denna kärna omhöljdes. Våra förfäder sade: *smida sånger*. Stjernhjelm uttrycker, såsom sångare, hvad denna bild innebär. Man hör en mäktig rytm liksom i hammarslag på glödande, gnistrande metall, och ser smedens gestalt halft i skuggor, halft i lågor. Stjernhjelm trädde sent till detta smide. Ja, det synes som hade han först gripit dertill i patriotisk vrede öfver de hinder, som språkets barbari lade i vägen för

uttrycket af hans tankar. Ty han ville skrifva *svenska* och nöjde sig ej med lånet af ett lärdt språk för hemfödda tankar. Elden af dessa tankar har ock omsmält språket inifrån och utkastat det slagg, som betäckte dess yta. Stjernhjelm har på en gång renat och riktat det på ett sätt, som alltid borde tjena till mönster: genom att återgå till den gamla äkta svenskans källor i fornspråk och folkspråk, och genom att utdrifva all onödig främmande tillsats. Var han sålunda säker på beståndsdelarnes renhet, så böjde och vände de sig under hans kraftiga hand efter behag. Han har en högst lycklig djerfhet i ordfogningar. I allmänhet är denna lyckliga djerfhet, som sjelf har ett eröfraretycke, ehuru dess segrar i sjelfva verket äro odlarens, en hufvudegenskap så i hans bundna som obundna föredrag. Det är en frisk och glad djerfhet, en djerfhet med godt samvete, och hvilken man förlåter blandningen af höga och låga uttryck för den vördnadsvärda ärligheten i bäggedera. I poesien behagade *rytmen* mer än *rimmet* hans manliga öra. Han undrade om ej musiken af de gamles metriska rytmer äfven slumrade i svenskans metall. Han slog den an, och klangen är god. Han är för öfrigt i sin metrik hvad han är i sin ordbildning: djerf, fri, oregelbunden. Men makten af hans rytmer, som stundom störta och ljuda som forsen genom skogen, är ännu i vårt språk oöfverträffad.

Vi sade, att han i patriotisk harm tyckes hafva upptagit sitt vanvårdade modersmål till sitt bröst. Såsom skald är han äfven förnämligast patriot. Hans mest berömda dikt, *Hercules*, med namn och fabel lånad från de gamle, är egentligen en målning af tidens seder och en varning åt Sveriges unga adel, sådan den i lyckans öfvermod började visa sig vid Kristinas hof. Stjernhjelm var gerna sedd af den snillrika drottningen. Ofta blef hans diktande förmåga anlitad att ordna och smycka hennes fester. Men äfven i dessas glädtighet och prakt förnekade sig ej patrioten; och i det allegoriska upptåg, kalladt *Lycksalighetens äreprakt,* hvarmed Stjernhjelm firade Kristinas kröning, förekomma rörande häntydningar på den oro, den tvedrägt och det förderf, som lurade under den glänsande ytan. Den mäktigaste och föraktligaste af drottningens utländska favoriter behandlades af Stjernhjelm med oskonsam och bitter qvickhet. Hans tunga var skarp, och hans infall hafva lefvat längre än deras föremål. Genom denna frimodighet förlorade han äfven slutligen drottningens ynnest och gick att åter tillbringa sina dagar på den egendom Gustaf Adolf

åt honom förlänat i Lifland, der hans ätt ännu fortlefver. Han återkom under Karl X:s regering till Sverige, genom olyckshändelser mer än vanligt fattig; ty gåfvan att varsamt umgås med denna verldens goda hörde ej till hans egenskaper, och fattigdomen har han firat som sin följeslagare genom lifvet. Men hvarje olycka gaf hans själ en spänstighet ända till gladt öfvermod. Då han för ryska vapnen nödgades fly från Lifland och under sjöresan hem led ett skeppsbrott, i hvilket han förlorade allt utom sitt och de sinas lif, säges den gamle mannen på Ålands klippor hafva med skämt och sång uppmuntrat hustru och barn och äfven med några anständiga hopp vändt sina fötter till dans. — Af Karl X nämdes han derefter till landsdomare i Trondhjems län, en befordran, som konungens död och de förändrade vilkoren i den följande freden gjorde fruktlös. Af Karl XI:s förmyndareregering emottog han flera hedrande uppdrag och motsvarade dem alla, likvisst med undantag af den befattning han erhöll vid reduktionskommissionen, som ej behagade honom. Sina sista år tillbragte han mest med lärda arbeten och i umgänge med vänner och lärjungar. Han hade ett sinne högst lifligt för vänskapens rena behag. *Fattigdomen, vänskapen* och hvad han sjelf kallar *själens nöjaktighet* har han behandlat såsom sitt hjertas gudomligheter. Då under den sjukdom, som slutligen lade honom i grafven, hans vän och lärjunge Samuel Columbus besökte sin vördade mästare och vågade den frågan, hvilken grafskrift borde sättas öfver en sådan man, blef svaret: sätt, att *han lefde glad medan han lefde.* Med en sådan känsla sjönk Stjernhjelm tillbaka på sin dödsbädd i sitt 74:de ålders år. Och den som så lefver och så dör är sjelf sitt äreminne.

PERSONALIER,

UPPLÄSTA VID

HÖGSTSALIG HANS MAJESTÄT

KONUNG **KARL XIV JOHANS**

BEGRAFNING

i Riddarholmskyrkan den 26 April 1844.

En stor lefnad kan ej värdigt tecknas redan vid den öppnade grafven. Och detta gäller mer i samma mån som storheten är sann och verklig. Odödliga minnen lefva sitt eget lif och växa och verka in i efterverlden. Yttre, förgängliga storheter må loftalaren försöka att upplifva och prisa i sigte af den grift, der de skola gömmas och glömmas. Vid konung *Karl Johans* graf bör försöket ej vågas. Men sorgen och tacksamheten, om de ej teckna väl, ega dock rätt att för sin egen skull höras; och det minne, hvars första, kärleksfulla vård nu åt dem blifver anförtrodt, skall äfven i de enklaste drag blifva igenkänneligt.

Den konung, som tvänne folk nu begråta, är son af sina bedrifter och utmärktes icke af bördens glans. *Johan Baptist Julius Bernadotte* föddes i det sydligaste Frankrike, ej långt från Pyreneernas fot, den 26 Januari 1764. Hans födelseort var staden Pau i Béarn. Hans enkla fädernebonîng har blifvit en minnesvård, ej mindre märklig än det slott, som der förvarar Henrik IV:s vagga. Han utgick ur den medelklass, med hvilken i medborgerlig makt snart ingenting annat kan förliknas, men som på denna tid, äfven i hans eget fäderneslland, lemnade krigaren utan börd intet hopp om befordran till högre platser. I barndomen af en svag helsa, hade han

blifvit ämnad för samma juridiska bana, åt hvilken både hans fader och en äldre broder ej utan utmärkelse egnat sig. Men till krigets yrke drogs han oemotståndligt och lemnade 1780 på sitt sjuttonde år, nyss faderlös blifven, sitt hem för att inträda såsom frivillig uti regementet Royal-la-Marine. I tio år har han tjenat såsom soldat och underofficer vid detta regemente, först på Corsica, sedan i Marseille, med undantag af halftannat års tjenstledighet, som han i sin hembygd använde till återställande af sin helsa och fortsättning af sina studier. Stora fältherrars lefnad var hans läsning. På fjortonde året efter dessa tio år var han marskalk af Frankrike. En stor verldshändelse ligger emellan bägge dessa tidrymder af hans lif — franska revolutionen — som skapade nya män och nya makter.

I honom fann den redan en man, i ordets ädlaste bemärkelse. Vi äro ännu ej långt aflägsna från denna stora omhvälfning. De äldre bland oss hafva sett eller minnas den. Men hvarken åskådarne eller ens de allt färre deltagarne, som ännu öfverlefva, skulle kunna i en trogen bild återkalla allt det hänförande, det mäktiga, det förskräckliga i denna öfversvämning af lössläppta krafter, lidelser och meningar, som här bröt tusenåriga dammar. Det var ett stort menniskoprof: prof på de menniskor, som ega sitt mått i sig sjelfva. Den, som vi nu sörje, har redan tidigt bestått detta prof. Marseille var i början af året 1790 ända till sina grundvalar skakadt af revolutionens första rörelser. En uppretad folkhop omringar och angriper en äldre militär och hotar aristokraten med folkets hämd. En ung man framtränger, rycker honom ur deras händer, förer honom till rådhuset, ställer honom under domstolens skygd och ropar till folket: »är han skyldig, må lagen döma honom; men till dess skall hvar och en, som anfaller hans lif, gå fram öfver min kropp». Den unge mannen var dåvarande regementsadjutanten *Bernadotte;* den räddade var hans öfverste, marquis *D'Ambert.* Det var då som en annan ung man framträdde, räckte honom sin hand och sade: »herr adjutant, ni kommer att gå långt, och gynnas ni af lyckan, förutsäger jag eder ärofulla öden». Denna profet var den älskvärde, lysande och eldige *Barbaroux,* som med sina vänner Girondisterna sedermera så ifrigt bidrog till att störta Frankrikes tron och, lik dem och så många andra, snart på dess ruiner förblödde. De flesta adliga officerare hade emigrerat. Nationalförsamlingen öppnade befordringsbanan för all förtjenst.

Bernadotte emottog i November 1791 sin första fullmakt såsom löjtnant vid regementet Anjou — emot sin vilja; ty han hade hellre önskat att åtfölja sitt forna regemente, nu beordradt att gå om bord för att öfverföras till Saint-Domingo. Då han deröfver beklagade sig, svarade regementets nya öfverste: »Ni har bättre hopp hemma, än om ni följde oss. Kriget är ej långt borta. Bryter det ut, är eder lycka gjord». — När regementet Royal-la-Marine år 1800 återvände från Vestindien till Frankrike, var den nu utnämde löjtnanten general-en-chef.

Revolutionskrigen utbröto. De hafva skapat en ny krigskonst, redan nu så utväxt, att den nästan synes sätta sig öfver sina första ungdomsminnen. Det verkligen nya i den, som födde dess framgångar och dess ära, och som den gjorde väl uti att i sin ålder ej glömma, var den åter upptäckta gamla sanning, att det är *medborgaren* som är sitt lands *krigare*. Det måste ligga någonting odödligt i denna sanning, efter den äfven besegrade de faror, som medborgerligheten i armeerna till en början måste framkalla uti dessa tider, då Frankrike liknade ett stormande haf, då äfven lägren förvandlades till rådplägande församlingar, då folkledare i högqvarteret, ej mindre än i tribunen, uppretade alla hopens lidelser, nedsatte officeraren mot soldaten, upplöste alla krigsagans band och likväl gjorde anföraren med sitt hufvud ansvarig för segern. Det fans i dessa dagar en ung krigare, som redan då röjde alla de egenskaper, som skulle grundlägga hans storhet: en hänförande både tapperhet och vältalighet och likväl inre lugn; den mest lysande beslutsamhet i afgörande ögonblick och likväl den ihärdighet, som ej anser någon del af sina pligter för ringa; stränghet, då den gjordes behof, men äfven i strängheten menskligbet; en brinnande ärelust, men likväl den klokhet, som låter belöningarna söka sig.

Bernadotte, efter att hafva fört sina första vapen mot sitt fäderneslands fiender vid Rhen-armeen under Custine och der emottagit offentliga bevis af sin generals och sina kamraters aktning, förflyttades derifrån till nord-armeen under Pichegru och erhöll nu såsom öfverste befälet öfver en halfbrigad. Den 71:sta halfbrigaden utmärkte sig snart genom sin hållning i en här, som ännu till en så stor del bestod af ovana krigare och derför till en början hade att erfara flera motgångar. Huru han visste att göra sig lydd, må några exempel bevisa. Nord-armeen marscherade för att undsätta det af Österrikarne belägrade Landrecies, men blef tillbakadrifven. Den unga öf-

versten, som, med ett befäl öfver sin rang, anförde venstra flygeln och med den redan hade vunnit åtskilliga fördelar, gjorde sitt återtåg midt igenom fienderna med ett antal fångar, då han får underrättelse, att vid general Goguet's division soldater sjelfva ihjälskjutit sin general och att upprorsandan spridde sig. Han befaller soldaterna uppställa sig och tilltalar dem med den kraft, att de nu med möda kunde hindras ifrån att sjelfva nedgöra de brottslige. I en derpå följande strid hade Fransmännen äfven måst vika, och hans egen brigad flydde i oordning. Det var då som han kastade sina epåletter midt ibland de flyende och ropade: »jag är ej mer eder chef, om I vanhedren eder». Hans soldater vände om och befriade ett regemente ur fiendens händer. Beordrad till Sambre- och Maas-armeen, sedermera så kär för hans minne, störtade han sig med sabeln i hand mot ett grenadier-regemente, som i fullt uppror släpade emellan sig den unge, hjeltemodige general Marceau. Han befriade honom; hans ord, hans åtbörd och blick verkade så, att de brottslige underkastade sig och sjelfva utlemnade sina ledare. Demagogerna i Paris hade redan under hans tjenstetid vid nord-armeen beslutit hans arresterande. Befallningen derom var redan anländ till lägret. Man uppsköt utförandet, i anledning af ett förestående anfall. För den, åt hvilken detta öde ämnades på en tid, då anklagelse och död nästan voro liktydiga, utföll striden så glänsande, att man förlät honom både hans ädelmod och hans ära.

Vi närma oss till en af revolutionskrigets märkligaste händelser. Sambre- och Maas-armeen, hittills mindre lycklig i sina företag, förstärktes af Mosel-armeen under general Jourdan, som tog befälet öfver det hela. Den 26 Juni 1794 vans den stora segern vid Fleurus, der, på en vidsträckt och ojämn grund, 80,000 man kämpade på hvardera sidan. Segern vid Fleurus räddade Frankrike. Det är konung Karl Johans ord, hvilka efterverlden ej skall jäfva. Öfverste Bernadotte utnämdes efter slaget till brigad-general, såsom det hette i fullmakten: »för lysande tapperhetsprof och bragder». Han hade tvänne gånger förut undanbedt sig denna grad. Han erhöll nu befälet öfver ett avant-garde af 10,000 man, slog dermed fienden vid Binch, vid Heinsberg, och bemäktigade sig rika förråd, som kommo armeen till godo. I slaget vid Juliers, der man utan afbrott kämpade i elfva timmar, forcerade han öfvergången öfver floden Roer mot en dubbelt öfverlägsen fiende. — *Kleber* skref derom till öfverfältherren *Jourdan:* »Jag kan ej

nog berömma mig af general Bernadotte; ständigt i den häftigaste elden har han gjort sina dispositioner med en heroisk köld; hans outtröttliga mod och oförskräckthet hafva afgjort segern». — Ej mindre hufvudsakligen inverkade han på belägringen af Maestricht, der han under sena hösten med sina soldater delade de största mödor och utförde förundransvärdt djerfva arbeten. Fästningen uppgafs på adertonde dagen. Bernadotte blef divisions-general. Sex tusen Holländare nedlade vapen. Österrikarne veko på andra sidan Rhen.

De bägge förskräckliga åren 1793 och 1794 voro lyktade. Frankrike var ej blott rensadt från yttre fiender, utan segrande på dessas egna områden. Det hade eröfrat Belgien, Holland, venstra Rhen-stranden. Koalitionen var upplöst. England drog sina troppar från fasta landet. Preussen, Spanien gjorde fred; Sverige erkände franska republiken. I det inre hade skräckväldet fallit. Emellan de mattade och mångfaldigade partierna uppkommo nya förhållanden, som skulle sluta med den lyckligaste och djerfvaste krigarens herravälde. Men ännu kämpade armeerna för friheten.

Fälttågen 1795 och 1796 i Tyskland — vid nedra Rhen under Jourdan, vid öfra Rhen under Pichegru och, då han snart aflägsnades, under Moreau — gingo ut på ej mindre än att genom hjertat af Tyskland intränga i kejserliga arfländerna, under det italienska armeen skulle eröfra Lombardiet och hota Österrike från en annan sida. Endast den senare delen af denna plan blef år 1797 utförd af sin upphofsman, den unga hjelte, hvars rykte från denna tid skulle taga verlden i besittning. Den förra delen deraf lemnades åt allt för delade krafter, som hade bort verka förenade, men som derifrån hindrades genom regeringens mindre lyckligt affattade föreskrifter, till en del kan hända genom fältherrarnes karakter. Både Moreau och Jourdan framträngde på olika vägar i det inre af Tyskland, under det Österrikarne midt emellan dem bemäktigade sig de franska linierna vid Mainz. Ärkehertig Karl tvang dem bägge till återtåg. Moreau's blef namnkunnigt genom den lycka, hvarmed det utfördes. Jourdan's hade kan hända ej mindre förtjent att blifva det genom de svårigheter, med hvilka han hade att kämpa. Vill man lära känna dessa, så bör man följa den general, som i dessa fälttåg vanligen innehade det ärofulla uppdraget att vid framtågandet gå främst, vid återtåget efterst, alltid stridande med en öfverlägsen fiende och genom en lika sällspord djerfhet som försigtighet besegrande

de största faror. »Republiken är van att se dem af sina försvarare triumfera, som lyda eder», skref honom direktorium till, sedan han den 26 Juli 1796 på marschen till Würzburg hade med 10,000 man tillbakaslagit 18,000 Österrikare. — General Bernadotte's bedrifter under dessa fälttåg gifva en underbar bild af alla krigets skiften och af det mod, som är öfver dem alla. Men de förtjena en bättre penna, än som kan egnas dem i dessa blad. Han var ej den, hvilken bristerna i dessa fälttågs planer kunde undgå. Österrikiske generalen Wartensleben hade genom sitt återtåg från Amberg öppnat vägen till en förening emellan Moreau och Jourdan samt blottstält ärkehertig Karl, som den 17 Augusti 1796 gick öfver Donau. Bernadotte skref genast till Moreau: »Jag har fått underrättelse, medborgare-general, att ärkehertig Karl på högra Donau-stranden endast lemnat en del af sina troppar och, i förhoppning att kunna dölja sin rörelse för eder, kommer med 20,000 man i forcerade marscher emot Jourdan's armé. I går har jag slagits hela dagen med dessa troppar. Jag skyndar mig att gifva eder det till känna, med försäkran om dessa underrättelsers riktighet; och jag tillägger, att i dag ordre är gifven till ett allmänt anfall på Sambre- och Maasarmeens högra flygel. Ni må besinna, general, om eder ställning tillåter eder att komma ärkehertig Karl till att ångra denna djerfva rörelse». — Hade vinken blifvit följd, kan hända hade derigenom en annan ära än återtågets blifvit förvärfvad.

Den, hvars råd vi här åberopa, var vida skild från en otidig tadellystnad och kände den minst mot forna medbröder eller lärare på krigets bana. Det finnes anmärkningar af konung Karl Johan, i hans höga ålder dikterade, till rättelse af flera oriktigheter uti ett bekant allmängjordt arbete öfver hans egen historia. I dessa anmärkningar yttrar sig konungen på följande sätt, i anledning af ett i detta arbete uttaladt klander emot general Jourdan och författarens bemödande att på hans bekostnad upphöja general Bernadotte: »Dessa reflexioner — säger konungen — kunna ej annat än bedröfva den, hvars historia man skrifver. Vördande minnet af sin gamla chef, hafvande egt tillfälle att lära känna hans värde midt under detta kaos af ideer, ärelystnad, ära, eröfringar och medlen derför, kan han blott beklaga, att man, om äfven utan afsigt, förmörkar en ära, förvärfvad och lysande genom så många stora bedrifter, med att framför den ställa en senare ära, som under synpunkten af förvaltning och hushållning är

mera vidsträckt än den förstnämda; — det bedröfvar honom, att man kan så döma den ära, som frälsade Frankrike vid Fleurus, och hvars lärjungar hafva skapat den här, som än i dag är dess värn. Att vörda all laglig myndighet, äfven i dess misstag, se der häfdatecknarens, man kan tillägga, äfven folkens pligt! Den som gör dessa reflexioner, utan att hoppas att man för honom skall hafva samma afseende och ännu mindre samma vördnad, som han känner för dem som hafva företrädt honom på hans bana, hade önskat, att historieskrifvaren sparat sin eld mot dessa bataljoner, som besegrade koalitionen vid Sambre och Rhen långt förr än den öfvervans på andra sidan Alperna». Den, som kan höra denna ensliga betraktelse af en sådan röst utan en djup rörelse af vördnad, har aldrig förstått att läsa i en stor och ädel själ.

Konung Karl Johan var ståndaktig i vänskap. Det är ett minne, som han intryckt i många tacksamma hjertan. Ännu i åldern var hans tillgifvenhet lika varm för dem som delat hans första faror och hans första ära. Denna känsla egnades på en gång åt personerna och åt den sak, för hvilken de med honom gemensamt hade kämpat, nämligen frihetens och fäderneslandets; innan ännu någon enskild ärelystnad höjde krigaren öfver bägge.

Han skulle snart träda inom omkretsen af en sådan ärelystnad.

I början af år 1797 emottog han sin regerings befallning att föra tvänne divisioner af Sambre- och Rhen-armeerna, tillsammans öfver 20,000 man, till Italien. Han gick med dem midt i vintern öfver Alperna och sammanträffade i det på ett så lysande sätt eröfrade Mantua för första gången med Italiens besegrare. De bägge fältherrarne synas hafva förstått och bedömt hvarandra från första ögonblicket. Bägge brunno för äran, men ej lika för makten. Frankrikes sanna väl och frihetens sak lågo emellan dem och skulle fortfara att skilja dem. Med denna gräns, mera anad än insedd, emellan sig, kunde de värdera, aldrig älska hvarandra. Den ene visade återhållsamhet och stolthet; den andre denna synbara öppenhjertighet, hvarmed hans italienska natur förstod att vinna och att utforska menniskor. Det sista synes denna gång hafva lyckats honom bättre än det första. Han berättas hafva sagt om fältherren från Rhen: »det är ett franskt hufvud på ett romerskt hjerta». — Denne, om han ej sade det, kände, att han sett Cæsar, men också hans legioner.

Det skulle snart visa sig, att man ej misstagit sig på hans karakter. I det ögonblick, då öfverfältherren hade gifvit uppbrottsorder, nekade en halfbrigad af Bernadotte's troppar att marschera, emedan den ej fått ut sin innestående sold. Fåfänga voro dess närmaste befälhafvares både hotelser och föreställningar. Soldaterna stodo orörliga, ehuru officerarne och underofficerarne ryckte fram med fanorna. Bernadotte, underrättad härom, störtar fram med dragen sabel, fattar en grenadier i första ledet, befaller: »marschera eller dödar jag dig!» och ropar till soldaterna: »olycklige, har jag fört eder så långt för att vara vitne till eder vanära? Lyden mig eller mörden mig, om I vågen att bära hand på eder general!» Soldaterna lydde och utlemnade myteriets upphofsmän. Han herskade öfver dem med hela inflytandet af krigiska och medborgerliga dygder och af den mest faderliga omvårdnad. Och han behöfde mer än förr hela detta inflytande. Ty hans krigare, med honom utgångna ur republikens första, patriotiska strider, enkla, allvarliga, stränga i sin hållning, förliktes ej väl med den lysande italienska armeens soldater, öfvermodiga af lycka, byte och ära.

Bonaparte hade fordrat denna förstärkning från Rhen för att sjelf utföra sista delen af sin stora plan, nämligen att från Italien gå mot Wien och tvinga Österrike till freden. — Man var i början af Mars månad. Han stod vid Adige. De Alper, som skulle öfverstigas, lågo ännu fulla med snö och is. Trenne vägar föra öfver dem. Han sände Joubert på den ena, Masséna på den andra. Bägge skulle, efter att hafva öfvergått bergen, förena sig med honom sjelf, som tog den tredje vägen emot fiendens hufvudstyrka under ärkehertig Karl. Bernadotte var vid öfvergeneralens egen här, som den 16 Mars kom till Tagliamento, på hvars andra strand österrikiska hären var uppstäld. Flodens grenar genomvadades under fiendens eld. Då befallning dertill gafs, ropade Bernadotte: »soldater från Sambre och Rhen, italienska armeen har sina blickar på eder fästade!» — Innan kort var segern vid Tagliamento vunnen. Fästningen Gradisca, hotad med storm, öppnar för Bernadotte sina portar, inom hvilka 4,000 fångar, 8 fanor och 18 kanoner blifva hans trofeer. Öfvergeneralen lemnar åt honom att förfölja fienden på denna sida, under det han sjelf går att förena sig med Masséna och Joubert. I April månads början var Bonaparte herre öfver Alperna, med 20,000 tagna fångar, och färdig att med 50,000 man marschera mot

Wien. Den 18 April slöt han redan fredspreliminärerna i Leoben. Här träffade honom åter Bernadotte, som emellertid gjort sig till mästare af hela Krain och vid grufvorna i Idria eröfrat flera millioners tillgångar för armeens aflöning. Han utnämdes nu till guvernör öfver Friaul, der han snart förvärfvade sig samma tacksamhet, som öfver allt har följt hans rättvisa och menskliga styrelse. Landets invånare, då han efter tre månader måste lemna dem, aflade hos honom en offentlig tacksägelse, i hvilken förekomma följande ord: »Genom edra välgörande omsorger för vårt land har ni förvärfvat en ära, så mycket dyrbarare, som den tillhör eder ensam och ej, såsom vapnens, kan delas af edra officerare och soldater». — Bonaparte skickade honom med de i fälttåget eröfrade fanor till Paris och skref till direktorium: »Denna förträffliga general, som har gjort sitt rykte på stranden af Rhen, är nu en af de väsentligaste officerare för italienska armeens ära. Jag beder eder att så snart möjligt återsända honom till denna här. I sen i general Bernadotte en af republikens fastaste vänner, ur stånd, genom princip liksom karakter, att kapitulera med frihetens fiender eller med äran».

Vi hafva kastat en blick på första tredjedelen af Karl Johans bana: *hjelten* står för oss. *Fursten* och *konungen* återstå.

Den regering, som i Frankrike hade följt på skräckväldet, utan enighet inom sig, var i sjelfva verket beroende af armeerna. Bonaparte sjelf, innan han gick till Italien, hade måst med sina kanoner försvara det afgående konventet emot parisiska sektionernas uppror. *Hans* underbefälhafvare Augerau utförde i September 1797 den militäriska revolution, hvarigenom en del af direktorium och representationen besegrade och landsförviste en annan. En månad derefter var det åter *han*, som i Campo Formio gaf Frankrike freden på fasta landet. Att det var en *krigare*, som skulle bestämma Frankrikes öde, blef allt mera tydligt; och kunde någon ovisshet finnas derom, *hvilken* denne krigare var, så hade han mer än ett medel att undanrödja äfven de sista spåren af all sådan. Han hade sett hvad hans *närvaro* verkade. Hvad, om en *frånvarelse* försöktes? — Han gick till Egypten; återkom, bestrålad äfven af Orientens glans; — och Frankrike föll i hans armar.

Alla andra banor än *hans*, som syntes hafva gjort det omöjliga möjligt, voro i sjelfva verket mindre möjliga än hans egen. Han förde revolutionen framåt, men i sitt eget syfte.

Alla försök till en återgång, äfven till den inom måttans gränser, hade ihärdigt blifvit begagnade till revolutionens förderf af dess inre och yttre fiender, af rojalister, emigranter och af koalitionen. Hvad återstod för frihetens sanna vänner — emellan den Cæsariska diktaturen och den gamla med utlänningen allierade monarkien? Denna belägenhet var svår, svårare i samma mån som de ej ville underkasta sig någondera.

Sjelf synes den hjelte, som vi följa på frihetens och ärans förenta banor, under dessa omständigheter helst hafva velat tjena sitt fädernesland utom dess gränser. Han önskade sig ett befäl på Joniska öarna, eller i kolonierna på Isle de France, eller i Indien. Senare utnämdes han verkligen till guvernör öfver Louisiana och hade vid denna skådeplats för en ny och omätlig verksamhet fästat stora förhoppningar, då Frankrike innan kort till Förenta Staterna afträdde denna nyss från Spanien åter erhållna vidsträckta koloni. Men vi återgå till den afbrutna tidsföljden i berättelsen. — Vid sin återkomst från Paris till Italien blef general Bernadotte af öfverfältherren beröfvad en del af sina gamla troppar. Han sades derpå ämnad, än till hans efterträdare i Italien, än till ett befäl vid de rustningar mot England, under hvilka expeditionen till Egypten doldes och förbereddes. Man skickade honom i stället såsom ambassadör att bibehålla det goda förståndet med wienska hofvet, på samma tid som Holland, Schweiz, Rom revolutionerades och sinnesstämningen i Wien var så fiendtlig, att den trefärgade fanan på ambassadörens hotell föranledde ett upplopp. Han erhöll derefter åter ett anbud af öfverbefälet i Italien, hvilket han afsade sig, då direktorium nekade honom den förstärkning, som han dertill behöfde och begärde; och han fann sig slutligen i sitt kommando öfver en observationsarmé vid Rhen lika litet understödd.

Bonaparte's frånvaro i Orienten är i Frankrike epoken för partiernas begynnande upplösning och af den allt högre uttalade längtan efter ordning och säkerhet ibland folket. Regeringen, ställd emellan, ej öfver partierna, kunde endast bibehålla sig genom en vexling af eftergifter och våldsamheter, som bägge lika nedsatte den. All civil makt var djupt fallen: direktorium hette *advokaternas regering* i armeerna. Sjelfva voro dessa utan bestämd ledning och, såsom allt, utan enhet: generalerna egenvilliga och trotsiga, ofta riktande sig på det allmännas bekostnad; soldaterna blottstälda och missnöjda; sex nystiftade, kortlifvade republiker, omkring den stora republi-

ken, öfverlemnade i ännu högre grad åt samma oordning. Den *andra* koalitionen stiftas, i hvilken Ryssland tager verksam del. Eröfringarna gå till största delen förlorade och Frankrikes gränser hotas.

En vigtig lag, en mellantid af kraftfull förvaltning och en stor seger äro de enda ljuspunkterna i denna mörka tafla. *Lagen*, i representationen genomdrifven af general *Jourdan*, segraren vid Fleurus, var Frankrikes nu först ordnade beväringslag af den 23 September 1798; *förvaltningen* var general *Bernadotte's* af krigsministèren, sommaren år 1799; *segern* var general *Masséna's* öfver Ryssarne vid Zürich den 25 och 26 September samma år. Gemensamt hafva de bidragit att rädda det Frankrike, som besegraren af Italien och Egypten emottog.

Ingen del af administrationen var i så djupt förfall som den militäriska. »Jag känner lifligt eder ställning» — skrifver Bernadotte, efter sitt mottagande af krigsportföljen, till general Brune i Holland — »jag har målat den såsom jag känner den: jag har sagt, huru soldatens föda är honom undanhållen och förslösad; huru man gifver honom usla trasor i stället för kläder; huru mycket aflöningen är eftersatt, kavalleriet vårdslösadt, artilleriet öfvergifvet; huru hospitalen äro lemnade utan all vård; huru, med ett ord, alla delar af tjensten skynda till sin upplösning. Må armeen förtro sig till sina embetsmäns redlighet! De tolka utan uppehör dess rättvisa klagan. Förkunna snar hjelp, medborgare-general! Edra löften skola ej jäfvas: aflöningen skall blifva betald, kavalleriet remonteradt, artilleriet förbättradt och rörligt, underhållet försäkradt. Tillräckliga fonder skola uppehålla kriget, till dess det kan uppehålla sig sjelft. Stränga lagar skola träffa desertörer och hemliga värfvare. Säg armeen, att den ej mera skall vara ett rof för hunger och nakenhet; de som förhålla de allmänna medlen skola ej mera blifva onäpsta; hvad man ock må säga, dagen för deras straff nalkas». — Nationalgardet åter organiseradt, alla disponibla troppar beordrade till gränserna, veteran-bataljoner formerade för bevakningen af det inre, 91,000 konskriberade satta i rörelse och beväpnade, 40,000 hästar utskrifna (hvaraf 15,000 efter två månader redan hade anländt till sin bestämmelse), en armé skapad vid nedra Rhen, som bidrog att återkalla ärkehertig Karl åt detta håll och beröfvade Ryssarne hans medverkan vid Zürich: se der några af denna förvaltnings verkningar! Och likväl varade den blott två och en half månad! Man må läsa den redogörelse, som den,

hvilken förde denna korta och lysande administration, sjelf har afgifvit. Också yttrade Bernadotte's efterträdare i ministèren, då han åt regeringen öfverlemnade de fanor, som voro trofeer af Masséna's och Brune's framgångar: »Jag kan ej tillegna mig någon del i dessa segrar. De hafva blifvit beredda genom min företrädare». Sjelf hade han på sig allt för mycket fästat blickar, å ena sidan af förtröstan hos frihetens vänner, å den andra af misstroende och fruktan. Siéyes, nu president i direktorium, kallar honom till sig, yttrar sin beundran öfver hans outtröttliga verksamhet och sitt hopp att, sedan han ordnat krigsförvaltningen, se honom i spetsen för en af republikens armeer. Bernadotte svarar, att sådan vore hans egen önskan, sedan han organiserat krigsmakten och återfört ordning inom dess förvaltning. Följande dagen underrättas han, att direktorium — på hans egen begäran, heter det, — beviljat honom hans afsked. Tjugufem dagar derefter landar Bonaparte i Frejus. En månad derefter fins det ej något direktorium; och Siéyes, som sjelf hade hoppats att herska genom att låna ett hufvud åt en värja, ser sig bragt till utropet: »Frankrike har en herre».

Karl Johan hade återgått till det enskilda lifvet, hvars lycka han njöt i fullt mått, sedan han den 16 Augusti 1798 hade förmält sig med den gemål, som sedan skulle blifva en älskad drottning på Sveriges tron, och som den 4 Juli 1799 hade födt honom hans son *Oscar*. Ehuru genom sitt svågerskap med *Josef Bonaparte* — Napoleons äldste broder — nu i skyldskap med Frankrikes tillkommande beherskare, blef han likväl främmande för den militäriska revolutionen af den 9 November 1799, eller, såsom den vanligen kallas, af den 18 Brumaire, och svarade den nye Cæsar, som före utbrottet ville vinna honom: »för min person, såsom enkel medborgare, skall jag hvarken gå till kasernerna att harangera soldaterna, eller på torgen att kalla nationalgardet och folket till vapen. Men kallar mig direktorium, eller gifver mig lagstiftande korpsen befälet öfver sitt garde, skall jag marschera *emot* dem, som skulle vilja försöka att olagligen omstörta det bestående». Bonaparte, blifven förste konsul, inkallade honom i sin konselj och uppdrog, då han nu åter sjelf gick till Italien, åt Bernadotte öfverbefälet i vestra Frankrike, hvilket han i tvänne år behöll och derunder, bevakande denna del af riket mot Engelsmännens anfall, med lika mycken vishet som kraft återgaf lugnet åt det så länge olyckliga Vendée.

År 1804 nämde honom kejsar Napoleon till marskalk af Frankrike, 1805 till general-en-chef öfver armeen i Hannover och ståthållare i detta land, 1806, i följd af slaget vid Austerlitz, till prins af Ponte Corvo.

Hans styrelse i Hannover förvärfvade honom, midt under krigets oundvikliga olyckor, ett ädlare rykte än vapnen ensamt kunna gifva; och ibland så många stora krigares namn kom till Norden äfven ett, som tillvann sig kärlek genom rättvisa och mildhet.

På kejsarens krig mot Österrike och dess bundsförvandter följde det mot Preussen, under hvilket prinsen af Ponte Corvo bibehöll det honom under det förra uppdragna befälet öfver den stora armeens första korps. Han började detta fälttåg med att undantränga preussiska armeens avant-garde vid Schleitz och Saalfeld, deltog i det stora slaget vid Jena och hade der verkat på ett mer afgörande sätt, om han fått följa sina egna insigter. Kejsaren godtgjorde detta på ett ärofullt sätt genom en förklaring, som gaf prinsen en stor frihet att bestämma sina rörelser under fiendens förföljande. Det var då som han efter häftigaste strid, som varade från morgonen till aftonen, eröfrade Halle. Sex tusen fångar, fyra fanor, tretiotvå kanoner och nästan hela fiendens tross voro den blodiga dagens segertecken. Kejsaren, som kort derefter sjelf besökte slagfältet, lofordade, halft tadlande, prinsens djerfva beslutsamhet och sade till sina generaler: »*han* tviflar om intet».

Huru han sedermera utan rast förföljde Blücher och hans här, tills de efter stormningen af Lübeck måste nedlägga vapen, är för väl kändt för att här behöfva upprepas. Det var den 9 November 1806. Tretio år senare förklarade ännu staden Lübecks högsta myndigheter vid ett högtidligt tillfälle till konung Karl Johans sändebud sin tacksamhet för det skydd hans mensklighet på denna förskräckliga dag hade lemnat deras samhälle. — Det var under detta tåg mot Östersjö-kusten som den lilla korps af svenska troppar, hvilken Gustaf IV Adolfs envishet hade lemnat i Lauenburg, på Travefloden till största delen blefvo prinsens fångar. De voro de första svenska krigare, som hade lärt känna honom; och de glömde honom ej.

Efter så lysande bedrifter sammanträffade prinsen med kejsaren i Berlin. Fälttåget mot Ryssarne vidtager. Efter att hafva öfvergått Weichseln vid Thorn, emottog prinsen befälet öfver den stora armeens venstra flygel. Han skiljer genom sina manövrer Ryssar och Preussare åt, bemäktigar sig

Elbing och Braunsberg, rensar hela landet från Weichsel till Passarge och tager sin ställning utefter denna sistnämda flod. Efter slaget vid Pultusk bereder sig franska armeen att gå i vinterqvarter, då fienden med häftighet kastar sin största styrka mot stora armeens venstra flygel, för att tränga igenom den och afbryta dess gemenskap med kejsaren. Men denna rörelse hade blifvit förutsedd. Med förundransvärd snabbhet och säkerhet sammandrager prinsen sina troppar vid Mohrungen och inträffar der sjelf den 25 Januari 1807 i samma ögonblick som ryska avant-gardet visar sig. Den hårdnackade träffningen vid Mohrungen bidrog hufvudsakligen till de framgångar, som kejsaren fullföljde och i det mordiska slaget vid Eylau befästade. Trenne månaders hvila följde. Danzig föll. Slaget vid Friedland afgjorde fälttåget och medförde freden i Tilsit.

Prinsen af Ponte Corvo hade, då han tillbakaslog det ryska anfallet på bron öfver Passarge vid Spanden, den 5 Juni blifvit träffad nära nackgropen af en förlupen kula. Man såg honom, oaktadt såret, gifva sina order till chefen för sin stab, general Maison. Efter första förbindningen ville han ännu anföra sina krigare; men plågorna, som ej tilläto honom att hålla sig qvar på hästen, nödgade honom att låta föra sig till en reserv-korps, från hvilken han ännu fortfor att iakttaga och följa sina troppars rörelser. Napoleon lät betyga honom sitt deltagande och uppdrog honom, i fall han ej mer kunde föra befälet i detta ögonblick, då kejsaren hade ett så stort behof af hans talenter, att öfverlemna det åt den, för hvilken han sjelf hade största förtroendet. Detta befäl blef i anledning deraf tills vidare anförtrodt åt general Dupont, tills kejsaren, i prinsens ställe, dertill förordnade generalen, sedermera marskalken Victor.

Genom freden i Tilsit den 9 Juli 1807 var den *tredje* europeiska koalitionen mot Frankrike upplöst. Nya ovanliga förhållanden hade med en förvånande hastighet utvecklat sig. — Napoleon, Fransmännens kejsare, konung i Italien, mediator i Schweiz, protektor öfver Rhenförbundet, har omgifvit sig med lydkonungar i sina bröder, Josef i Neapel, Ludvig i Holland, snart Hieronymus i Westfalen, och utkastar redan nätet af sin politik öfver Portugal och Spanien. Republikerna försvinna; men det kejserliga Frankrike omgifver sig med en krans af federativ-stater, i ännu större mått än republiken det hade gjort. Ett nytt länssystem springer å nyo upp ur sin

första källa, som öfver allt och i alla tider har varit en stor krigares läger. En ny adel skapas, ehuru inför lagen kejsaren endast känner allas likhet och gör denna grundsats gällande så vidt som sitt välde. Hans marskalkar och högsta embetsmän uppträda såsom prinsar, hertigar, underordnade länsherrar. Hans bröder stå till honom i sjelfva verket uti samma förhållande af vasallskap. Inom få månader har Österrike blifvit slaget, Preussen kufvadt. Ryssarne, besegrade, måste sluta sig till Napoleons system och förklara England krig, under det hertigdömet Warschau synes förebåda det olyckliga Polens återställande. Det romerskt-tyska kejsaredömet, länge blott ett namn, fins ej ens mer till namnet. Ett nytt kejsaredöme i vester, påminnande om Karl den Stores, är i stället grundadt; och Napoleon döljer ej, att han, efter tusen år, anser sig såsom hans efterträdare.

Det fans i denna tid på ett af det nordliga Europas troner en konung, som af det fordom stora svenska namnets arf endast hade tillegnat sig sjelfförtroendet och åt hatet till Napoleon och allt det nya i tiden skulle offra sig sjelf och sin krona. — Ligger det ej i det rätt grundliga hatet, liksom i den djupa kärleken, någonting profetiskt? — Att tro på Napoleons fall och den Bourbonska dynastiens återställande, dertill tycktes på denna tid behöfvas ett sinne, som sökte sin näring i apokalyptiska griller. Likväl skulle bäggedera inom ej många år inträffa, — skenbart inträffa, tillägge vi; ty allt det goda, som låg i Napoleons riktning och som allt mer söndrade sig från hans eget välde, har med honom icke fallit och skall ännu göra hans minne mäktigt öfver alla kommande slägten. Att det nya, på sitt sätt åter feodala herskareväldet skulle falla för de gamla dynastierna, då det begifvit sig på deras egen grund, blef den store kejsarens erfarenhet. Att de gamla monarkierna i sjelfva sin seger måste hylla den nya samhällsordning, hvarmed tiden sedan sekel gått hafvande, blef och skall blifva dessas erfarenhet.

Dåvarande konungen i Sverige stod efter freden i Tilsit ensam med England och, sedan han lemnat Pommern åt sitt öde, utesluten från kontinenten. I Tilsit uppoffrade Napoleon emot sin önskan Sverige, som han förut äfven med sig hade velat förbinda. Åt Ryssland försäkrades Finland; å en annan sida skulle det vacklande Danmark indragas i kejsarens politik, för att med hans understöd äfven mot vårt fädernesland rikta ett anfall; och — märkliga vexling af skickelser! —

detta uppdrag erhöll just den af hans fältherrar, som, snart kallad till Sveriges tron, skulle emot dubbla faror rädda dess bestånd och dess sjelfständighet.

Fem dagar efter freden i Tilsit förordnade Napoleon prinsen af Ponte Corvo till guvernör öfver Hansestäderna. Han skulle från Hamburg bevaka Traves, Elbes och Wesers mynningar mot den engelska handeln, som kejsarens dekret hade uteslutit från fasta landet. Att han i denna hårda befattning, utan att bryta mot ålagda pligter, kunde hos dem, mot hvilka de öfvades, förvärfva en tillgifvenhet och en aktning, som tiden blott ökat, är ej det minsta beviset på den sanning, att inga yttre omständigheter kunna tillintetgöra inflytelsen af en stor mensklig karakter. Men hans uppdrag var ett mera vidtutseende: att bestämma äfven Danmark till en krigsförklaring mot England och dess bundsförvandt Sverige.

Den 2 Augusti 1807 skref kejsaren till prinsen: »Jag vill ej dröja att för eder tillkännagifva mina afsigter, som måste till sista ögonblicket hållas hemliga. Om England ej emottager Rysslands bemedling, måste Danmark förklara Engelsmännen krig, eller förklarar jag det mot Danmark. I sista fallet är ni ämnad att intaga allt det fasta landet af Danmark». — Kejsaren kände redan bestämmelsen af den expedition, hvarmed England skulle bemäktiga sig den danska flottan under förevändning, att den ej måtte falla i hans egna händer. Han sökte ej förekomma den. Den skulle kasta Danmark i hans armar och hölja England med verldens förebråelser. Danmark tvekade ännu i det yttersta. Han tillbjöd det genom prinsen af Ponte Corvo en armé af 20- till 25,000 man till försvar mot Englands anfall. Svaret blef undvikande. Snart lågade Köpenhamn under Engelsmännens bomber; danska flottan bortröfvades. Kejsaren lät af danska hofvet begära befälet åt prinsen af Ponte Corvo öfver de förenade franska och danska troppar, som borde göra en diversion i Sverige till fördel för den ryska hären i det ögonblick då denna inbröt i Finland, och prinsen erhöll i slutet af Januari 1808 föreskrift att vid första tecken hålla sig färdig, för att med sin korps, bestående af en fransk, en holländsk och en spansk division, öfvergå till Seland och derefter i förening med Danskarne till Skåne.

Den 22 Februari inföllo Ryssarne i Finland. Den 5 Mars beträdde prinsen med sina troppar det danska gebitet i Holstein och beredde sig att öfvergå till öarna. Kejsaren, vid

underrättelse om ryska infallet, gaf prinsen ytterligare instruktioner. Han säger deri: att det vore en månads marsch ifrån ryska gränsen till Åbo, der Ryssarne borde vara emellan den 20 och 25 Mars; att tvänne af prinsens divisioner, den franska och den spanska — tillsammans omkring 22,000 man — borde vara färdiga att uppbryta från Köpenhamn i första dagarne af April, men öfvergången till Sverige icke ske, innan prinsen vore säker att under sitt befäl förena 36,000 man, hvari Danskarne borde deltaga med minst 14,000, oberäknadt det understöd, som vore att vänta från Norge. Uppfyllas icke dessa vilkor, förbjuder kejsaren all öfvergång till Skåne och lemnar för öfrigt prinsen fria händer; men så, att tropparna skonas, att utseendet af ett anfallskrig undvikes och att Danskarne ej må anse sig säkra i Köpenhamn. Man ser Napoleons tvekan. Danmark biträdde honom blott med halft hjerta och lade snarare hinder i vägen. Den spanska divisionen under markis Romana rymde på engelska skepp till största delen från Fyen och återfann vägen till sitt fädernesland. I Spanien hade kejsaren redan tändt den brand, som ännu efter mer än tretio år ej slocknat. På bägge de yttersta ändarne af sin ofantliga operationslinie skulle han redan träffa på omöjligheter, som likväl ej ännu framstodo i all sin klarhet såsom sådana. Den ena var att i den kejserliga politikens degel omsmälta det gamla Spanien; den andra att påtvinga Skandinavien kontinentalsystemet, utan att vara herre på hafven.

Gustaf IV Adolf, sjelf omöjlig på en tron, var ej den som på sitt fäderneslands vägnar kunde göra denna sistnämda omöjlighet gällande. Af alla tidens ideer hade han blott på sitt sätt tillegnat sig en enda, den af det nya beväringssystemet. Han använde det i landtvärnet, som han uppkallade blott till att förgås i elände. Österrike tillgrep vid samma tid samma medel med större klokhet, och Preussen sedermera med bättre lycka. Dermed blef en ny kraft, som det franska förtrycket hade upplifvat, framkallad i striden, nämligen den *nationala*. Det var med de väckta nationaliteterna som monarkerna störtade Napoleon.

Öfver vårt fäderneslands olyckor på denna tid — aldrig har det varit närmare sin undergång — drage vi här slöjan. Den 13 Mars 1809 var ej Gustaf Adolf mera konung. Intet blod flöt, inga förföljelser öfvades vid detta tronfall. Men Sverige gaf sig en författning, som betryggade alla urgamla svenska rättigheter och lemnade banan öppen för sin egen

förbättring. Sin krona anförtrodde det åt en åldrig furste, som i fäderneslandets försvar hade förvärfvat sig rätt till dess erkänsla.

I Lisabon hade emellertid Napoleon tvingat en konungaslägt att utvandra; i Madrid, med och genom fader och son, störtat den sista Bourbonska dynastien i Europa. Han hade på dess tron uppsatt sin bror Josef; i dennes ställe skänkt Neapels krona åt sin svåger Murat, och på kejsare- och konungamötet i Erfurt gifvit sitt bifall till Sveriges delning mellan Ryssland och Danmark. Han skyndade från Erfurt att kufva det uppresta Spanien, från Spanien att möta Österrike, som åter väpnade sig; och han kallade nu prinsen af Ponte Corvo från Danmark till att taga befälet öfver sachsiska tropparna, på samma tid som han sjelf öppnade det nya fälttåget mot Österrike. Det var i Dresden i de sista dagarne af Mars månad år 1809 som prinsen emottog major De la Grange, skickad af den nya svenska regeringen att tillkännagifva regementsförändringen, anhålla om en vapenhvila och underrätta om Sveriges önskan af fred. I prinsens svar heter det: »I afvaktan af hans maj:t kejsarens beslut har jag emellertid beordrat general-löjtnant Gratien, som kommenderar under mig i Hansestäderna och på Östersjö-kusten, att inställa alla fiendtligheter mot svenska nationen och att äfven vänskapsfullt emottaga de svenska fartyg, hvilka omständigheterna skulle kunna föra till den kust, der han har befälet. Det är ljuft för mig att tänka, huru en fullkomlig sämja snart skall kunna återställas emellan Frankrike och en så tapper och ädel nation». — Kejsaren lät prinsen känna, att han tyckte honom hafva gått för långt.

I det stora slaget vid Wagram den 5 och 6 Juli 1809 förde prinsen den stora armeens nionde korps. Den bestod ensamt af Sachsare, med undantag af en enda fransk division, som, utan prinsens vetskap i det vigtigaste ögonblick undandragen hans befäl, förorsakade en förlust, hvilken han likväl ersatte genom sitt väsentliga bidragande till segern under slagets andra dag. Den 25:te bulletinen gjorde hans Sachsare så liten rättvisa, att han i en egen proklamation gaf dem det loford de förtjenade. Sachsiska armeen har aldrig glömt detta drag af ädel uppriktighet. Men Napoleon tog det illa. De skildes med ömsesidigt missnöje, hvilket likväl ej hindrade prinsen, som lemnade armeen, att efter sin återkomst till Paris, enligt regeringens uppdrag, skynda till Antwerpens för-

svar, som han med utomordentlig verksamhet och inskränkta medel försäkrade mot Engelsmännens anfall. Kejsaren förklarade honom deröfver sitt nöje; men gaf honom en efterträdare. Napoleon såg honom derefter i Wien, dit prinsen nyss före freden med Österrike kallades, men nekade honom det afsked han begärde och ålade honom att emottaga styrelsen af Kyrkostaten, som nu blifvit införlifvad med det stora riket.

Uppdraget kunde ej väljas svårare i ett ögonblick, då påfvens fångenskap hade väckt en djup förbittring i många sinnen och ökat det politiska missnöjet med det religiösa. Prinsen ville afsäga sig detta förtroende. Napoleon sade med lifighet: »det är min politik; motverka den icke!» — Ännu i början af år 1810 förnyade prinsen sin begäran om sitt afsked. Napoleon svarade: »ni har visserligen förvärfvat ära nog att kunna hoppas lugnet. Jag vet ej hvarifrån det kommer; men jag ser, att vi ej förstå hvarandra. Emellertid fordrar min politik, att ni går att hålla mitt hof i Rom. Jag ämnar eder en stor existens och har bestämt två millioner för general-guvernören. Jag begär af eder blott aderton månader. Vi skola träda i närmare förhållande till hvarandra, och kan hända ändrar ni er tanke». Prinsen frågade ännu en gång, om hans närvaro i Rom vore politiskt nödvändig. Efter ett af kejsaren med välvilja uttryckt: ja, svarade han: »jag lyder». Han skulle resa inom fjorton dagar, — då svenska ständernas val blef honom förkunnadt.

Den dygdige Karl August, kallad på trappsteget af Sveriges tron, hade af döden blifvit bortryckt i styrkan af sina år ifrån fäderneslandets nylifvade förhoppningar. Endast den som minnes detta ögonblick kan, om än i en svag bild, återkalla all den sorg, all den bestörtning och oro, som med detta slag sänktes i alla svenska bröst. Han skall ock påminna sig den ovilkorliga riktningen af ett krigiskt folks blickar i denna pröfvande stund på en stor och ädel krigare. Ibland lysande namn, på hvilka tiden var rik, hade ett — ett enda företrädesvis — kommit till Norden, som med bragdernas storhet i kriget förenade den mildare glansen af de dygder, som skänka och beskärma freden. Konung Karl XIII föreslog och Svea rikes ständer på riksdagen i Örebro valde enhälligt den 21 Augusti år 1810 till Sveriges kronprins prinsen af Ponte Corvo, »såsom begåfvad — heter det i deras beslut — med de dygder och egenskaper, som gifva oss ett rättvist hopp att under

honom njuta en god styrelse och den lycka, som är frukten af en laglig, kraftfull och välgörande regering». Konungen adopterade honom till sin son. Bägge besluten öfversändes till Paris med grefvarne Robert Rosen och Gustaf Mörner, som medförde, den förre ett bref till kejsar Napoleon, den senare till prinsen. Grefve Rosen återförde bägges svar, kejsarens samtycke och prinsens emottagande af valet.

Detta val var af kejsaren hvarken utverkadt eller ens gynnadt. Han har sjelf erkänt detta, erkänt att valet för honom i mer än ett afseende ej var utan faror och att det kostade honom en uppoffring att bifalla det. Napoleon gjorde denna uppoffring åt en princip. Ett folk hade kallat en hjelte till sin tron. Det var genom folkets val som han sjelf bar sin krona. Till prinsen sade han: »ni blir ej lycklig. Svenskarne fordra mer än en dödlig kan gifva dem». — Frikännelsen från den trohetsed, prinsen svurit såsom Frankrikes vasall och undersåte, dröjde; och kejsaren förklarade slutligen, att, enligt ett särskildt beslut af hans statsråd, denna akt ej kunde utfärdas, innan prinsen undertecknat en förbindelse att aldrig mot Frankrike bära vapen. Karl Johan svarade med liflighet: »det kan ej vara Eders Maj:t sjelf, som vill ålägga mig ett sådant vilkor. Om Eders Maj:t fortfar att yrka det, så fordrar min pligt och min heder, att jag genast afsäger mig det val, som Eders Maj:t gillat och jag emottagit». Napoleon, efter någon stunds tystnad, fästade på prinsen en djup blick och sade: »nå väl, res! må våra öden uppfyllas!» Kejsaren upprepade ännu en gång med högre röst dessa ord. Han vände derefter talet på kontinental-systemet och Sveriges skyldighet att underkasta sig det. Prinsen svarade: »jag känner ej ännu hvad som föregår i mitt nya fädernesland; jag anhåller, att Eders Maj:t ville lemna mig någon tid för att kunna sjelf döma om Svenskarnes tankar och om Sveriges sanna intressen». — »Huru lång tid behöfver ni?» — »Till Maj månad», blef svaret. — »Jag medger detta uppskof; men då förklaren eder — vän eller fiende!» — Det var kejsar Napoleons sista ord till Sveriges kronprins.

Prinsen reste. Ifrån Kassel öfversände han till konungen den försäkran, som svenska ständerna fordrat af honom, och hade dermed uppfylt ett af de föreskrifna vilkoren för giltigheten af sitt val. I Helsingör uppfylde han det andra och aflade inför Svea rikes ärkebiskop, som der, tillika med biskopen i Lund, var honom till mötes, sin trosbekännelse, såsom

numera medlem af den Lutherskt-evangeliska kyrkan. Den 20 Oktober 1810 beträdde han svenska jorden i Helsingborg. Af de ord, som han vid detta tillfälle yttrade, anföra vi följande, emedan de lika sant som värdigt uttrycka hans känsla i detta ögonblick, som bröt så många gamla, dyrbara band och ålade nya, så svåra pligter: »Det är ej hoppet om en krona — sade han — som kan ersätta mitt hjerta så ömma uppoffringar; jag skall ej finna någon annan ersättning än i mitt nya fäderneslands lycka». Till ständernas deputerade, som mötte honom vid Drottningholm, sade han: »Då jag satte foten på Sveriges jord, var jag redan fullkomligt Svensk. Jag begynner i detta ögonblick ett nytt lif, som jag helgar åt eder». I sitt tal till de församlade ständerna yttrade han: »Jag har sett kriget på nära håll, jag känner alla dess plågoris; det finnes ingen eröfring, som kan trösta fäderneslandet för sina söners blod, gjutet på en främmande jord. Freden är det enda ärofulla målet för en vis och upplyst regering. Det är ej vidden af en stats gränser, som utgör dess styrka och dess sjelfständighet; det är dess lagar, dess handel, dess industri och framför allt dess nationalanda. Sverige, det är sant, har lidit stora förluster; men svenska namnets heder har ej lidit någon fläck. Underkastom oss Försynens beslut och glömmom ej, att den lemnat oss en jord, som är tillräcklig för vårt behof, och jern att försvara oss». — Vi införa dessa *ord*, emedan de äro en *lefnad;* emedan de uttrycka en lefnad, som ifrån detta ögonblick i fyra och tretio år med orubblig ståndaktighet egnades åt samma mål; emedan de innehålla *löften*, som blifvit *uppfylda*, först genom verldshistoriskt ärofulla vapen och sedan genom den längsta fred, som svenska folket minnes, och hvars lycka — kan hända ej nog värderad medan den åtnjutes — nu är den rörande minnesvården på en stor krigares graf.

Vi inträda i den sista tredjedelen af detta stora lif. Karl Johan såsom kronprins och konung, men redan i den förra egenskapen öfvande konungsliga pligter, är en tafla för sig, ej blott allt för stor för tecknaren af dessa drag, utan ännu för hvarje annan än en framtida tecknare. Det är en framtidstafla, både i det den kommer att framställa såsom gjordt och i det den kommer att antyda såsom, med afsigt eller genom nödvändighet, underlåtet; och tiden skall förklara bäggedera. Hvad vi se och beundra är en ny politisk bygnad, grundlagd och till sitt yttre äfven utförd genom en samverkan af

beslutsamhet, klokhet och upplyst kärlek för nationernas frihet och sjelfständighet: en stor politisk verksamhet, som tagit sin ståndpunkt emellan å ömse sidor motsatta passioner och fördomar och åtminstone till en del dem besegrat; ty sådana inre segrar äro de svåraste, de som mest behöfva tiden till bundsförvandt och räcka till äfven för mer än en åttioårig lefnads mödor. — Vi måste i vår framställning blifva ännu kortare än förr, ehuru ämnet växer.

Svårligen har någonsin en stark själ blifvit satt på ett hårdare prof än det, hvarigenom Karl Johan bestämde sin och Sveriges politiska ställning, emot sina egna och till en stor del emot sitt folks äldre sympatier och i strid med motsatta stora faror å alla håll. Vi äro långt ifrån att säga, det han kastat sig i dessa faror. De voro allt för verkliga, allt för bjudande att behöfva påkallas. Det var nödvändigheten och ingenting annat, som föreskref honom hans plats. Derigenom att han förstod att bedöma denna nödvändighet, har han höjt sig öfver den; och personlig öfverlägsenhet, stödd på ett rent uppsåt, har aldrig med den inlåtit sig uti en ärorikare och lyckligare strid.

Napoleon höll ej sitt löfte att lemna kronprinsen sex månaders tid. Det var i början af Oktober 1810 som Karl Johan lemnade Paris. Det var den 26 i samma månad som kejsaren gaf sin vrede luft emot svenska ministern vid hans hof, baron Lagerbjelke. Hans ord: »det fins icke mer någon neutralitet. Kontinental-systemet och krig med England, eller krig med mig!» — bestämde redan å Napoleons sida Sveriges öde; liksom kronprinsens förklaring i sin konungs statsråd, att Sveriges beslut borde fattas utan afseende på hans enskilda förhållanden, redan innebär hela den uppoffring, han såsom Svensk ansåg för sin pligt att göra.

Allt hvad som nu med förvånande hastighet följde (då, oaktadt den aftvungna krigsförklaringen, England ej ville något krig med Sverige): fordran af svenska matroser för franska flottan; af franska tulltariffen och fransk tullbevakning i Sverige; förslaget af en nordisk konfederation emellan Sverige, Danmark och hertigdömet Warschau, i samma förhållande till Napoleon som det af honom stiftade Rhenförbundet; franska ministerns diktatoriska språk i Stockholm; Pommerns borttagande, krigsfångenskapen af svenska troppar och fängslandet af svenska embetsmän, kaparekriget mot svenska handeln: allt detta röjde tydligt nog både fordringarna och hämden af den,

som trodde sig kunna handla såsom en herskare mot en vasall. — Det är ej vår afsigt att här än en gång öfvergå fältet af hvad man hos oss kallar 1812 års politik, i skygd af hvars stora verkningar under en långvarig och lycklig fred önskningar och förmodanden sedermera haft tid nog att kämpa sina strider. Vi se tacksamt upp till dessa verkningar, vördande, näst Försynens nåd, den store man, som genom dem försäkrat hvad vi ege: ett lyckligt närvarande och en framtid, som beror på de nationers anda, hvilkas förening genom hans hjeltehand blifvit knuten. Denna framtid skall, vi förtrösta derpå, rättfärdiga och belöna allt hvad han för oss lidit och vågat. Ej heller fördrista vi oss här att mer än hänvisa på jättetaflan af kejsar Napoleons fall från höjden af sitt nära uppnådda mål, — ett fall, af Karl Johan förutsagdt med hans noggranna kännedom af en karakter, som mer än någon annan dödlig bar inom sig sjelf sitt eget öde. De nya förbindelser, hvilka Karl Johan, vägledd af denna profetiska blick, ingick; Svenskarnes uppträdande än en gång i ett befrielsekrig på Tysklands jord, förenade under hans fältherre-ledning med talrika främmande härar; de odödliga segrarne vid Grossbeeren, Dennewitz, Leipzig: hvem vågar att i några drag beskrifva detta? De händelser, som sedermera förde de främmande härarne öfver Frankrikes gränser, lågo icke inom området af Karl Johans önskningar. Vi åberopa oss de åsigter, hvilka han meddelade sina bundsförvandter vid det märkliga mötet, som i Trachenberg enligt hans råd bestämde gången af det ärorika fälttåget och ledde till den verldshistoriska segern vid Leipzig. Äfven Napoleon önskade han blott störta såsom Europas diktator, ej såsom Frankrikes beherskare, om hans välde någonsin hade kunnat förlikas med friheten och freden. — Den kraft och klokhet, hvarmed han under så svåra förhållanden vann för Sverige sitt mål uti freden i Kiel, förtjena lika mycket vår evärdeliga tacksamhet, som det sätt, hvarpå han fullbordade Norges förening med Sverige under en spira, gör en evig heder åt känslan af nationernas rättigheter.

Det var under skuggan af sådana lagrar som han förljufvade sin åldrige, af honom med den ömmaste sonliga vördnad omhuldade konungs sista år och, efter hans död den 5 Februari 1818, uppsteg på den tron, som han prydt med Sveriges och Norges förenade kronor.

Lugnet borde hafva blifvit hans lott under den lyckliga fred, som han så ärofullt förvärfvat och sedermera så kraftfullt

har skärmat; men blef det icke. Äfven freden har sina faror. Redan öfvergången från krigstillståndet är en sådan för alla regeringar; och med fredens allt rikligare frukter öppnas tilllika merendels ett obegränsadt fält för önskningar, hvilka nödvändighetens hårda lag förut hade tillbakavisat inom trånga skrankor. — Konung Karl Johan var varsam i tillfredsställandet af sådana önskningar. Hela hans regering visar denna varsamhet att vidröra de Sveriges lagar och institutioner, som han mottagit och besvurit. Endast en oafvislig nödvändighet kunde förmå honom dertill; och såsom en sådan räknade han, i fråga om djupt gripande förändringar, denna folkets mognande öfvertygelse, hvars långsamhet han gillade och sjelf delade, och för hvilken han tåligt uppbar de ifrigares tadel. Till alla politiska teorier hade han ett djupt misstroende, allt för mycket rättfärdigadt genom hans lefnad, öden och erfarenhet.

Hvad Sverige under mer än ett fjerdedels århundrade uti inre förkofran vunnit på hans fredliga och faderliga styrelse, fordrade en egen undersökning, hvari vi här ej vilje inlåta oss, ehuru mycket derom vore att säga, emedan ämnet ännu ligger oss för nära för att rätt kunna behandlas. Den kommande tiden må sjelf föra sin talan. Hvad de tider, som föregingo Karl Johan i Sverige, angår, så skall hvar och en, som om det förflutna eger en stämma, vitna, att detta vid jämförelsen högt talar för honom och lyckan af hans dagar, och skall ej vara benägen att pruta på sin tacksamhet.

En stor svårighet, som förklarar mycket och kanske det mesta af hvad man i hans styrelse velat tadla, har han haft att bekämpa, men i anseende till sin ålder och de stora politiska händelser, i hvilka han efter sin ankomst till Sverige genast blef invecklad, icke kunnat öfvervinna. Med en stor vältalighet i sitt eget språk, lärde han aldrig känna och bruka sitt folks tungomål. Hvilken förhöjning erhöll ej derigenom för honom tronens naturliga enslighet? Med åren allt mera dragen till sitt folk och aldrig förlorande förtroendet för detsamma, liksom alltid omfattad af dess kärlek, kände han och erkände sjelf någon gång saknaden deraf att icke kunna, såsom han önskade, för det öppna sitt hjerta. Och i sanning, hade han kunnat göra sig mera förstådd, han hade mera blifvit det. Den som vill lära, huru ett stort hjerta, som trodde sig missförstådt och kanske var det, utan klagan yttrar sig, må läsa — eller, om han hörde det, påminna sig — konung Karl Johans sista tal till rikets ständer.

Han var såsom menniska ej utan fel, men de sammanhängde med hans goda och förträffliga egenskaper: med hans hushållsamhet, som kände behofvet af att samla; med hans välgörenhet, som allt för ofta gjorde otacksamma; med hans känsla af eget värde, som älskade att erkännas; — det är sant; — men hvem har såsom han fördragit tadlet och orättvisan?

På alla de känslor och egenskaper, som bilda det menskliga samhällets grund och näring under alla dess gestalter, på de husliga dygderna, föräldrakärleken, den barnsliga vördnaden, vänskapen, troheten, hjelpsamheten, laglydnaden, fosterlandskärleken, satte han det högsta värde; likasom han deri sjelf var ett mönster. De voro de menskligheteus klenodier, som han åt sig hade räddat under kan hända allt mer nedstämda förhoppningar om allt hvad som ligger utom dessa grundvalar för allt menskligt bestånd.

Begåfvad till kropp och själ med en styrka, som förde honom till gränsen af menskliga år, bibehöll han till det sista en kraftfull verksamhet. Den märkligaste mannen på sin tid bland dem, som våra dagars stora hvälfningar efter sig lemnat, i alla tider en af de märkligaste ibland de få, som genom dygder förvärfvat och befästat en tron, blef han veteranen bland Europas regenter.

Den 26 sistlidne Januari, på sin åttiondeförsta födelsedag, träffades han af den sjukdom, som skulle sluta hans dagar. Äfven efter det första anfallet af denna sjukdom syntes hans krafter upplifvas, men sjönko småningom. Af ord, som han ännu på sin sista sjuksäng dikterade, vilje vi anföra följande: »Jag önskar ej döden, jag fruktar den ej; min lefnad har gått öfver 80 år. Naturen återtager sina rättigheter. Ingen har fylt en bana liknande min. Man må öppna verldens häfder! — Jag har styrt folk, ömtåliga om sina rättigheter. — Då Napoleon anföll det land, som åt mig anförtrott sina öden, fann han i mig en rival. De händelser, som förändrat Europa och återgifvit det sin sjelfständighet, äro kända. Man känner också den del, som jag deri tagit. Man studere vår historia från Odins till våra dagar och säge mig: om ej den skandinaviska halfön är af någon vigt i vågskålen af verldens skickelser». Sådana voro hans ord den 11 Februari; den 8 Mars var han ej mer. Och nu öppnas Sveriges konungagrift för att emottaga konung Karl Johans jordiska öfverlefvor.

Och här nedlägger tecknaren af dessa rader vördsamt sin penna; hvilken blott kunnat antyda, ej beskrifva storverk, som skola öfverlefva sin upphofsman. Han har, liksom sagan älskar att återkalla den första växten af ett majestätligt träd, varit jämförelsevis utförligare i beskrifningen af den uppväxande stammen än af den mäktiga kronan. Denna behöfver inga loford i nejder, som så länge glädt sig i den åldriga ekens skygd. Förgängelsen har ej besegrat den. Stammen lefver än och skall i sina kraftiga telningar, till fägnad för kommande slägten, vitna om hjeltearten af den rot, hvarutur de upprunnit.

MINNE

AF

FÄLTMARSKALKEN, GREFVE

OTTO VILHELM KÖNIGSMARK.

Uppläst på Svenska Akademiens högtidsdag
den 20 Dec. 1845.

Det nära sammanhang med Europas allmänna historia, hvari vårt fädernesland under en längre tid stod, visar sig äfven i den stora mängd af utländska slägter, som Sverige tillegnat sig, och som i dess egen historia förvärfvat namnkunnighet. Huru många sådana namn förvara ej våra häfder! Huru många män af utländsk börd, som stigit till rikets högsta värdigheter och stiftat inom fäderneslandet ansedda, mäktiga slägter! Denna inflytelse inskränker sig ej inom svenska adeln, som upptagit så mycket utländskt blod. Man återfinner den i svenska näringarnas, ja i svenska literaturens historia. I allmänhet förskrifver den sig från de stora religionskrigen, då många lemnade sitt fädernesland för att söka ett nytt ibland bekännare af samma tro. Med detsamma Sverige blef en protestantisk stat, blef det en tillflyktsort för sådana främlingar, och den krigsära det snart vann samlade under dess fanor trosförvandter af alla nationer. Till en del är likväl detta upptagande af utländska slägter inom Sverige både yngre och äldre än de stora religionskrigen och har i gamla tider blifvit gynnadt af granskap eller politiska förbindelser. Jag vill ej här tala om den gamla norska eller om den danska adelns sammanhang med den svenska. Detta sammanhang är tillräckligt bekant af Nordens historia och var Kalmar-unionens

förnämsta stöd. För öfrigt har ingen nation så mycket blandat sitt blod med det svenska, som den tyska.

De tidiga förbindelserna med Tyskland, tyska konungar i Sverige eller öfver hela den skandinaviska norden, det hanseatiska handelsväldet, sedermera Sveriges tyska krig och eröfringar hafva gemensamt bidragit dertill.

Den gamla tyska adliga ätten *Königsmark* har tvänne särskilda gånger varit inhemsk i Sverige. I Tyskland nämnes den redan vid Vendernas underkufvande i Brandenburg. Godset Königsmark i Altmark skall vara dess stamsäte. År 1356 förde *Johan Königsmark* Beatrix af Brandenburg såsom brud till den svenske kronprinsen Erik Magnusson. Han sjelf, en son af honom och tvänne andra medlemmar af samma slägt nämnas under detta och det följande århundradet ibland rikets råd. Ätten blomstrade i två hundra år i Sverige, innan den på svärdssidan utgick. Dess sista ättling på qvinnolinien var *Katarina Königsmark,* förmäld med *Olof Stenbock,* som år 1599 blef ett offer för hertig Karls hämd och dog utan att lemna några arfvingar.

I Tyskland fortlefde slägten. Den skulle i en af tretiåriga krigets berömda hjeltar, fältmarskalken *Hans Kristofer Königsmark,* förvärfva på en gång sitt största namn och tillika återgifva detta namn åt Sverige. Denne store krigare utmärkte det med lysande bedrifter i Sveriges tjenst, med svensk grefliq värdighet, åtföljd af stora förläningar, med å nyo förvärfvad plats ibland Svea rikes råd, och blef stamfader för en afkomma, som väl i tredje led utgick, men derunder hade lefvat nog att erfara prof af lyckans både gunst och ogunst. Det finnes ett slägttycke i denna familj, som förstärkes genom likhet i öden. Fältmarskalken Hans Kristofer Königsmark, hans söner och sonsöner hade gemensamt af naturen ett fördelaktigt yttre och stora själsförmögenheter. De liknade hvarandra i manligt utseende, i mod, i djerfhet, i färdighet att foga sig efter omständigheterna och att äfven ur de största svårigheter finna en utväg, i lust och förmåga att både förvärfva och njuta, i kärlek för prakt och ett lysande lefnadssätt. Flera af dem voro skickliga ej mindre med pennan än med svärdet. De voro barn af en krigisk tid. Också sökte de kriget från den ena ändan af Europa till den andra. Äfven i freden var faran deras element; och misstanken för en kärlekshandel med en furstinna kostade den siste af dem lifvet.

Tretiåriga kriget, som af sig kastade härar, hvilka ofta nog betedde sig som sjelfständiga makter — man vet att armeerna hade egna fullmäktige vid westfaliska fredskongressen —, fostrade också i spetsen för dessa härar ett eget slägte af krigsfurstar. Hans Kristofer Königsmark, den förvägnaste, den lyckligaste, slutligen den rikaste bland svenska partigängare i dessa dagar, mästare i hvad man kallar lilla kriget, men deri utmärkt af stora bedrifter, intager bland dessa härförare ett eget och lysande rum. Med Sveriges fred ville han ej nedlägga vapnen. Om hans både krigslust, anspråk och furstliga förmögenhet vitnar hans anbud till Spanien efter freden i Tyskland att för dess tjenst uppställa en här af 12,000 man, med vilkor att få ett stycke land till underpant. Karl Gustaf, som värderade honom högt, bidrog att bibehålla honom i Sveriges tjenst. Utnämd till guvernör i Bremen, förde han der på egen hand ett krig med den motsträfviga riksstaden, hvilket blef en begynnelse till långvariga stridigheter och skulle, om han ej blifvit understödd af Kristinas ynnest och bifall, hafva ådragit honom ett ansvar, som nu i stället förvandlades i nya belöningar. Den outtröttlige krigarens största missöde var utan tvifvel att nödgas försitta Karl X:s lysande fälttåg, såsom fången i det fiendtliga Danzig, dit han på sin resa till konungen hade blifvit af storm och förräderi förd. Hans fängelse öppnades först genom freden i Oliva, hvilken han blott öfverlefde i trenne år.

Fältmarskalken och riksrådet grefve Hans Kristofer Königsmark hade tre söner, af hvilka den yngste är föremålet för närvarande minnesteckning.

Otto Vilhelm Königsmark föddes i staden Minden i Westfalen den 5 Januari 1639, tredje son af Hans Kristofer Königsmark och dess fru Maria Agatha von Leesten. Sin ungdom tillbragte han vid flera utländska högskolor. Hvilken rang hans börd och namn gåfvo honom, kan ses deraf, att han år 1654 blott 15 år gammal valdes till rektor vid universitetet i Jena och i denna värdighet efterträdde prins Fredrik af Sachsen-Weimar. Han visade stor fallenhet för studier och njöt deri enskild handledning af en lärd, som genom honom föranleddes att inträda i svensk tjenst. Det var den lärde *Esaias Pufendorf*, hvars exempel i detta afseende följdes af hans bror, den namnkunnige filosofen och historieskrifvaren *Samuel Pufendorf*.

Tio år egnade den unge Königsmark åt studier och resor i nästan alla delar af Europa. Han infann sig i Stockholm till konung Karl X:s begrafning, tjenstgjorde dervid och emottog snart den höga platsen att vara den unge konung Karl XI:s öfverkammarherre. År 1661 skickades han såsom envoyé extraordinaire till England, att lyckönska konung Karl II till dess återvinnande af sin faders förlorade tron. Återkommen blef han kapten vid gardet, och i den krigsrustning, som under fältherren Wrangel skedde för att bryta riksstaden Bremens motstånd, uppträdde grefve Königsmark i spetsen för en sqvadron af 400 unga adelsmän och officerare, som utgjorde fältherrens lifvakt.

Efter westfaliska freden var europeiska politiken för en tid utan bestämd riktning. Det är denna obestämdhet, som förklarar möjligheten af Karl X:s djerfva, vidtutseende planer: planer, sjelfva i början obestämda, och som gingo ut på att försöka hvad krigslyckan i det tröttade Europa ännu kunde uträtta för en stor anförare med en segrande här, — men som ifrån början likväl åsyftade och slutligen sammanträngdes i bemödandet att stadga Sveriges öfvermakt i den skandinaviska norden. Det var Frankrikes uppträdande såsom eröfrande makt med Ludvig XIV:s sjelfregering, som gjorde slut på det politiska interregnum, som kan sägas hafva egt rum i Europa från 1648 till 1661. Det var den franska, med Richelieu och Mazarin segrande, med Ludvig XIV:s sjelfregering fullrustade konungamakten, som genom nya faror för Europa skulle framkalla nya intressen och gifva den europeiska politiken ett nytt lif. Sveriges plats i den stora, sig beredande striden syntes på förhand bestämd. Frankrike hade varit Gustaf Adolfs och Kristinas, det förblef Karl X:s bundsförvandt. Den motvigt, som Sveriges deltagande i den bekanta trippelalliansen lade i vågskålen mot Frankrikes eröfringslystnad i Nederländerna, var mera skenbar än verklig. Trippelalliansen upplöstes med föga möda af Ludvigs politik, och i det hämdekrig, som han år 1672 företog mot Holland, och som spridde sig öfver Europa, ser man de bägge makter, som med Holland deltagit i trippelalliansen — Karl II i England och förmyndareregeringen i Sverige — med Ludvig XIV förbundna.

Redan år 1665 hade grefve Königsmark blifvit utnämd till ambassadör vid franska hofvet, hufvudsakligen i anledning af den svenska regeringens stridigheter med staden Bremen, hvilka följande året genom en interimskonvention bilades.

Ambassaden gick först för sig 1666 och var så lysande, att den medtog en ej ringa del af de franska subsidierna. Vid grefvens högtidliga audiens hos Ludvig XIV i S:t Germain hände det honom att komma af sig i sin oration, som hölls på svenska. Han lät sig ej bekomma, läste Fader vår och bordsbönerna, beledsagande dem med tjenliga åtbörder, och ingen märkte felet utom hans svenska följeslagare, hvilkas allvarsamma och högtidliga hållning derigenom sattes på ett hårdt prof.

Sedan stridigheterna med Bremen blifvit bilagda, nytjades grefve Königsmark i en beskickning till kur-sachsiska hofvet och var sedan verksam i uppgörande af misshälligheterna emellan kurfurstarne af Pfaltz och Köln. Han återvände derpå till Frankrike och förblef der i flera år, hedrad med flera så väl diplomatiska som militäriska förtroenden. Under loppet af de underhandlingar, som år 1672 förde till subsidietraktaten emellan Frankrike och Sverige, erhöll grefve Königsmark sin regerings uppdrag att såsom svenskt sändebud vid franska hofvet bevaka Sveriges intresse och fortfor, genom en sällsam förening af olikartade befattningar, dermed äfven sedan han med sin konungs tillstånd efter krigets utbrott verkligen inträdt i fransk tjenst. — Grefve Königsmark, i spetsen för ett eget af honom uppsatt regemente, gjorde med lysande utmärkelse de franska fälttågen 1672, 73 och 74 i Nederländerna, vid Rhen, i Franche-Comté, i Elsass. Hemma hade han emellertid blifvit befordrad till generalmajor, till vice-guvernör i Bremen och emottog i September 1674 konung Karl XI:s fullmakt att vara fältmarskalk-löjtnant, jämte befallning att infinna sig vid den nu till Tyskland öfvergångna svenska armeen. Königsmark tog vägen öfver England och besökte derefter Bremen, der ytterligare order skulle komma honom till handa. De kallade honom att ofördröjligen inställa sig hos fältherren Wrangel i Mark-Brandenburg. Han skyndade till sin bestämmelse, men möttes af flyktingarne från det nederlag, som svenska hären led vid Fehrbellin den 18 Juni 1675. I den fullkomliga oordning, som härpå följde och snart ledde till hela Pommerns förlust emot Brandenburgs och Danmarks förenade, af en holländsk flotta understödda vapen, var det slutligen grefve Königsmark, af sin konung år 1676 utnämd till fältmarskalk, som måste emottaga befälet efter den gamle, ärorike, men nu af ålder, sjukdom och grämelse försvagade fältherren Wrangel, som sjelf förut hade erbjudit Königsmark detta befäl, innan han samma år nedsteg i grafven.

Den nya fältherrens försvar emot förenade öfverlägsna fiender kunde — helst då alla förstärkningar från Sverige, der kriget mot Danmark lågade, uteblefvo eller förstördes — ej krönas af lyckan. Men detta försvar var hjeltemodigt; och om Karl XI:s segrar vid Halmstad och Lund räddade Sveriges södra landskap emot Danskarnes anfall, så bidrog äfven Königsmarks seger öfver den förenade danska och brandenburgska krigsmakten på Rügen den 8 Januari 1678 att underhålla svenska vapnens ära under olyckor, som medförde Wismars, Stettins och Stralsunds förlust samt slutligen, efter Stralsunds kapitulation, genom skeppsbrott begrafde i vågorna eller kastade i oförtjent fångenskap en stor del af dess tappra försvarare. Karl XI kallade Königsmark till sig och emottog honom med utmärkt nåd. — Det segrande Frankrike dikterade, efter Nimveger-freden, äfven i S:t Germain och Lund Sveriges freder med Brandenburg och Danmark, och Königsmark, nämd af sin konung till generalguvernör i Pommern, gick 1679 åter att taga det land i besittning, som han med så mycken tapperhet försvarat; han emottog tillika samt utförde år 1680 uppdraget att i hertigdömena Bremen och Verden bestyra om de i freden återgifna städernas intagande. Snart träffades han enskildt af stora förluster. Den Königsmarkska slägtens betydligaste länegods voro i hertigdömet Bremen belägna. De blefvo i reduktionen indragna. Man räknade den årliga förlusten i inkomster endast härigenom till 24,000 rdr.

Fältmarskalken Königsmark, som nyss med nya och ljufva band blifvit fästad vid sitt fädernesland genom det äktenskap, som han år 1682 ingick med *Katarina Charlotta De la Gardie*, dotter af riksdrotset grefve Magnus Gabriel De la Gardie, begärde och erhöll sin konungs tillstånd att söka sin lycka i främmande krigstjenst. Den skulle bana honom väg till en utmärkelse, hvilken han ensam bland svenska fältherrar njutit.

Hvad som gör Europas historia så mångfaldigt lärorik är, att man der i sjelfva verket har flera olika tidehvarf samtidigt för ögonen: — politiska system, somliga i uppgång, andra i nedgång bredvid hvarandra, inverkande på hvarandra. Så ser man Ludvig XIV:s tidehvarf i sin uppgång från 1661 till 1700, då det slutligen emot sig utbildade den opposition, hvarur det europeiska jämvigtssystemet utgick. Det är Frankrike, representeradt af sin lysande konungamakt, som utbreder sin inflytelse öfver Europa. De forna religiösa intressena äro i sin nedgång och hafva blifvit politik. De bevekelsegrunder,

som verkat i de stora religionskrigen och som i striden för och emot reformationen gåfvo det nyare Europa sin första gestalt, äro försvagade. Men ännu finnes ett stycke af det gamla Europa, af medeltidens Europa, qvar, ej blott i det inre af staterna, utan äfven i deras yttre förhållanden. Medeltidens Europa var den gamla kyrkans barn, och dess allmänna politik var striden emot de otrogna. Denna fick en ny, nära liggande anledning efter Konstantinopels eröfring af Turkarne och det osmaniska rikets stiftelse och utbredande på det byzantinskas ruiner.

Den turkiska makten innefattade en ny verklig allmän fara för det kristliga Europa. Detta var redan nog starkt att bestå äfven med delade både religiösa och politiska intressen. Gaf ej den allra-kristligaste konungen, gaf ej en Frankrikes monark första exemplet af ett förbund med kristenhetens arffiende? Fåfängt uppmanade påfvar och kejsare Europas makter till gemensamma bemödanden mot denna fiende. Den snart söndrade kyrkan gaf sig ej tid att höra derpå. I furstarnes råd satt redan en statskonst, som bestämdes af andra afseenden och endast såg på rent politiska fördelar.

Det fans en namnkunnig italiensk handelsstat, som redan tidigt ur denna synpunkt hade betraktat alla sina förhållanden. Ur medeltidens första, dunklaste århundraden ursprunget, uppväxt ur hafvet i det innersta af Adriatiska viken, försvaradt genom sitt läge och sina borgares mod, småningom rikt genom Österns, genom Indiens handel, snart mäktigt nog att under korstågen eröfra Konstantinopel och taga i länder och skatter sin del af det byzantinska rikets byte, stod Venedig i början af nyare historien ännu tillräckligen kraftfullt att emotstå och upplösa ligan i Cambray, som mot den stolta republiken förenat påfve, kejsare, Spaniens och Frankrikes monarker. Dess statsförfattning var den äldsta, mest utbildade i hela Europa. Det hade tidigare än någon annan stat gifvit exempel af en stadgad borgerlig ordning, af en på en gång klok, sträng och följdriktig statskonst. Såsom enskildt fenomen var kanske denna stat det märkligaste stycket af medeltidens politiska arf. — Nya handelsvägar, ett nytt Indien och en ny väg till det gamla, förändrade förhållanden inom och utom Europa afledde småningom källorna till det gamla Venedigs rikedom och makt. Dock sjönk det långsamt. Det bibehöll ännu, såsom utliggare emot den turkiska makten, en återstod af politiskt intresse för det öfriga Europa. Venedig hade till Turkarne småningom

förlorat Morea, öarna i Archipelagen, ön Cypern. Det förmådde ännu att ensamt i fem och tjugu år kämpa om ön Candia emot hela turkiska makten. År 1609 måste äfven denna sköna och fruktbara ö afträdas, men efter ett krig, i hvilket Venetianerna segrade i tio sjöslag, och efter ett försvar af öns hufvudstad, som kostade deras fiender öfver hundra tusen man. — *Morosini*, som man kallat den siste Venetianaren, men som af sina landsmän i början återsågs med otacksamhet, var hjelten i detta ståndaktiga, städse minnesvärda försvar. Han skulle ännu en gång kallas till vapen mot samma fruktansvärda fiende. År 1683 framträngde Turkarne ända till Wien. Det var en polsk konungs, den ädle *Johan Sobieskys* hjeltemod, som då räddade kejsarstaden. Österrike, befriadt ur den största faran, sökte bundsförvandter. Det slöt sig närmare till Polen, det påkallade hjelp af Ryssland, ännu ett i det öfriga Europa föga bekant namn, det förband sig med Venedig, som förklarade Turkarne krig och satte Morosini åter i spetsen för republikens sjömakt.

Det hörde till den venetianska aristokratiens misstänksamma politik att aldrig åt någon infödd anförtro befälet öfver republikens landtroppar, som till största delen bestodo af värfvadt krigsfolk. Främmande inkallade härförare hade alltid gjort Venedigs krig till lands. Det finnes ej ett giltigare bevis på det rykte, som Königsmark redan förvärfvat, än att det var *han*, som nu företrädesvis kom i fråga till detta förtroende.

Det var i Maj månad 1685 som Königsmark hade lemnat fäderneslandet. Hans gemål följde honom. Han hade först begifvit sig till kejserliga armeen i Ungern, för att deltaga i fälttåget mot Turkarne. Han reste efter kampanjens slut till Wien. Medan han här uppehöll sig, kom bref ifrån Venedig till venetianska ambassadören vid kejserliga hofvet, med uppdrag att föreslå någon skicklig och bepröfvad fältherre, åt hvilken befälet öfver republikens armé kunde anförtros. Ambassadören vände sig till grefve Königsmark, som svarade, att han, om hans konungs bifall utverkades, vore beredd att emottaga anbudet. Ärendet föredrogs inför venetianska senaten. Fem andra fältherrar voro också föreslagna. De flesta rösterna föllo, vid ett dubbelt val, på Königsmark. Republiken skref till konung Karl XI ett vördsamt bref, med anhållan att få begagna hans fältmarskalks tjenst. Konungen

gaf sitt samtycke på ett år; och skulle Königsmark emellertid behålla guvernementet i Pommern.

I början af 1686 begaf sig Königsmark till Venedig och emottog sitt befäl. — Morosini hade redan med venetianska flottan bemäktigat sig ön Santa Maura. Königsmark och armeen förenade sig der med honom. Det beslöts att angripa och åt republiken återeröfra halfön Morea, hvars kristna befolkning borde föredraga Venedigs framför Turkarnes välde. Krigshären landsattes vid Navarino. Under 1686 års fälttåg intog Königsmark bägge de fästen, som buro namnet Navarino, bemäktigade sig Modon, Argos, Napoli di Romania, landets hufvudstad, slog Turkarne i tre träffningar och fullbordade eröfringen af nästan hela Morea. 1687 års fälttåg — på republikens begäran blef fältmarskalkens utländska tjenstetid af konung Karl XI förlängd — utmärktes genom en ny seger öfver Turkarne, genom eröfring af Patras, Lepanto, Korinth och slutligen Athen. Det var under denna belägring af Athen som en af Morosinis bomber föll på det berömda Parthenon, hvilket Turkarne nytjade till kruthus, och förvandlade detta den grekiska bygnadskonstens mästerverk till en ruin. Det var ej den enda förlust af detta slag, som segervinnarne hade att beklaga. Då Venetianarne efter Athens intagande ville bortföra Minervas bild, Fidias' namnkunniga arbete, bröts bildstoden sönder. — Königsmark tillbragte vintern i Athen. Den förgick under nästan ständiga, men lyckliga strider med Turkarne. Följande våren måste Athen öfvergifvas för pesten. Tidningar anlände från Venedig, att Morosini blifvit vald till doge. I ett hållet krigsråd beslöts att angripa Negroponte. Flottan öfverförde honom dit. Belägringen begyntes med framgång, men pesten utbröt i armeen, och Königsmark sjelf angreps deraf. Han fortfor icke dess mindre att leda belägringen, så länge han kunde sitta uppe, från kajutfönstren på sitt fartyg. Slutligen nedlades han af sjukdomen och dog den 15 September 1688. Hans gemål hade ej vikit från hans sida. Han lät henne under sjukdomen läsa för sig ur bibeln och välja en liktext, som innehöll en tacksägelse för Guds välgerningar. Republiken lät till tacksamt minne uppställa hans bild i marmor vid ingången af arsenalen i Venedig. Den bär hans namn med tillägg: *I befälet mot Turkarne ständigt segrare.* Morea, hans eröfring, förblef åt Venedig genom freden i Carlowitz 1699, men förlorades åter genom freden i Passarowitz 1718.

Fältmarskalken grefve Otto Vilhelm Königsmark dog i sitt fyrtinionde år, utan arfvingar. Tvänne bröder hade dött före honom. En syster var förmäld med grefve *Pontus Fredrik De la Gardie.* Af tvänne brorsöner fördes den äldre, *Karl Johan,* af det förvägnaste mod att öfver allt söka äfventyr och faror. Man finner honom öfver hela Europa, i Afrika, der han kämpar mot Morerna, i Grekland, der han strider mot Turkarne och slutligen under sin farbrors ögon dör 1686. Den yngre, *Filip Kristofer,* general i sachsisk tjenst, faller slutligen, ett hemlighetsfullt offer för svartsjuka och den ohyggligaste hämd, i Hannover 1694. Med honom slocknade den grefliga svenska ätten Königsmark på manliga linien. En syster till dessa bröder var den berömda grefvinnan *Aurora Königsmark,* moder till hjelten vid Fontenai, *Moritz* af Sachsen.

MINNESTAL

ÖFVER

ESAIAS TEGNÉR.

Uppläst vid en minnesfest öfver skalden, som firades af Literatursällskapet i Stockholm den 15 December 1846.

Det är ett älskadt, ett dyrbart och ärofullt minne, som samlat oss på denna stund. Mig ligger detta minne i synnerhet nära. Den bortgångne var min ungdomsvän. Han kallar min tanke till tiden af min egen ungdom tillbaka. Ibland dennas käraste minnen är min första bekantskap med Tegnér. Jag önskade kunna skildra detta första intryck så som det sedermera af en mångårig vänskap besannades. Det må vara ett bidrag till den store skaldens karakteristik. Jag skall försöka att återkalla ett gladt ungdomsminne, fast den blick, som uppsöker det, nu skymmes af en gammal mans tårar.

Det var en vacker September-morgon år 1804 på Uddeholm i Vermland, då jag och flera unga jämnåriga voro uppe med solen för att deltaga i ett jagtparti. Jag har väl inga ärofulla minnen att återkalla vid sådana tillfällen. I anseende till min vårdslöshet i handterande af geväret och åtskilliga bomskott, farligare för kamraterna än för villebrådet, hade jag redan tidigt med nesa blifvit drifven ur skogen. Denna gången fick jag likväl vara med, ehuru utan bössa, och räknad för en ibland samhällets tärande medlemmar. Emellertid är denna morgon ibland mina gladaste minnen, en solblick, som ännu hänger qvar i mitt bröst, lik den denna morgon på gräs och löf och i spindelväfvarne tindrande daggdroppen. I sjelfva verket, hvad kan vara mer lifvande än ett jagtparti på en vacker höstmorgon!

Uddeholm ligger vid en af skogshöjder bekransad sjö, ibland hvilka man i blånande fjärran äfven ser dem, som begränsa den här ej aflägsna Klar-elfvens lopp. En af löfskog skuggad å, som högre upp drifver ett stort jernbruk, utgjuter sig nära invid gården. Vi rodde ett stycke uppför ån, öfver hvilken den glesa dimman småningom höjde sig, under det solstrålarne refvo stora hål i det öfver oss sväfvande dimmiga floret, hvarigenom himmelens djupa blå här och der redan framblickade. Ko-skällornas klang, vallflickornas jodel dränktes snart i hundskall, jagtrop och skott. Vi förlorade oss i skogen. Jag klättrade i kapp med getterna i bergen och har allt sedan haft en synnerlig kärlek för detta vackra, djerfva djur med sina kloka, lifliga ögon.

Det lönar sig att gå omkring i Vermlands skogar, så skiftande i utsigter med sina vatten och berg. Stora vattendrag emellan skogshöjder dela hela landet i vidsträckta dalsträckningar från norr till söder. Det är karakteren af både landets vestra och mellersta del, i hvilken sistnämda *Elfdalen*, som utmärkes af Klar-elfvens lopp, äfven deraf har namnet. Jag är uppfödd på dess stränder; man skall derför förlåta mig om jag älskar den. Hvilket lif ger ej en stor flod åt ett landskap! Redan att den kommer långt ifrån, ger den ett eget intresse. Jernbåtar, timmerflottor komma ifrån stora afstånd och föra äfven tanken fjärran bort. Äfven den enslige fiskaren vid stranden ger intet intryck af ensamhet. Man tycker sig vara i stora verlden äfven midt i ödemarken. Och hvad är slutligen skönare än utloppet af en stor flod, som med sig förer den menskliga flitens alster! Hvad talar han ej om! Hvilka minnen lifvar han ej! Det är som om alla tankar finge vind i seglen. Jag har känt det vid hvarje återseende af min fädernebygd.

Om jagten har jag ej stort att förmäla. Den gick sin gång mig förutan, tills frukosten samlade oss i en vacker skogsbacke, och en kort hvila gaf nya krafter. Jag föreslog då en längre vandring öfver de skogar, som skilja Uddeholmsverken från Rämens bruk, beläget på gränsen emellan Vermland och Dalarne. Tvänne fogelskyttar läto förmå sig att med mig taga denna väg. Vi gingo åt öster. Det öfriga jagtsällskapet förlorade sig snart åt ett annat håll. Vår väg var för lång att tillryggaläggas på en dag. Vi tillbragte natten i en hölada på skogen och fortsatte vår vandring, väckta af en ny, den herrligaste morgon.

Det östra Vermland — den egentliga Vermlands bergslag — är till sitt skaplynne skiljaktigt från landets vestra och mellersta del. Det är det senast odlade, emedan det genom sin mångfaldigt brutna belägenhet satt de mesta svårigheterna emot mensklig odling och gemenskap. Också är det endast jernet, som genom dessa berg och dalar kunnat bryta bygd. De långa, genom allt mer sig öppnande höjder fortsatta dalsträckningar, som bilda bäddar för de stora strömmar, som eljest öfver allt dela landet från norr till söder, återfinnas ej här; deremot stöter man öfver allt på grupper af större och mindre sjöar, förbundna genom åar eller sund, hvar och en med sitt omgifvande bålverk af skogkransade berg. Det hela är liksom en uppe i bergen inkastad skärgård. I en dal mellan sådana vatten visade sig om aftonen för oss det trefliga Rämen med sina höga lummiga träd, som skugga gården, omgifven af lundar (grönskan har i bergslagen en egen lifliglighet), och med gärden, der grönrågen prålade i all sin för ögat så välgörande prakt; längre bort sågos verkstäder af alla slag, uppfylda af en idog menniskoskara; i sjelfva gården huset fullt af barn, och en glad ungdom svärmande kring alla backar.

Det är lyckligt att ha lefvat sin ungdom i ett land med friska, ännu obleknade minnen, — i ett nytt land, der odlingens steg dag för dag ses och höras. Man tager derpå med sig ett förlag af ungdom genom lifvet, som, rikt på hopp, äfven riktar ålderdomens blick framåt. — Redan länge hade vi fröjdat oss åt de bådande tecknen, som utmärkte att vi ur skogen nalkades till bebygda orter. Slagans ljud från det ensliga torpet, yxans från svedjefallet eller milan, qvarnar i bäckarne, sågverk vid vattenfallen: allt hänvisade på att vi åter nalkades menniskors boningar. Hvad vi slutligen sågo framför oss var i sjelfva verket också ett nybygge, som knappt hade två generationers anor; och den vördige, hvithårade patriark, hvars husbondeblick här kärleksfullt vakade öfver sin faders och sitt eget verk, och som på mellanstunderna läste Tacitus, kunde sjelf väl minnas den tid, då på så månget ställe plogen här först sattes till fåran och borret trängde ner till jernmalmens ådror.

Jag behöfver ej säga, att vi voro välkomna. Jag har ännu lefvat i den tid af patriarkaliska seder, då i denna landsort alla, i synnerhet bergsmansfamiljer, räknade sig för *en* slägt, då alla ungersvenner kallade äldre personer för farbrö-

der och fastrar, och på vackra kusiner var ingen ända. Ett hederligt brukspatronshus för 40 till 50 år tillbaka skulle lemna ämnen nog för en underhållande skildring, om jag ej fruktade att trötta mina åhörares uppmärksamhet. Det vore ett ämne för en idyll af egen art, ehuru af den bastanta sorten, särdeles hvad välfägnaden angick. Men också var man i rörelse från morgon till qväll i fria luften. Ett utmärkande drag hos denna tids ungdom var dess stora lust och kärlek för kroppsöfningar, som öfver allt kanske äro behöfliga afledningar för en samlad, allt för yster ungdomslifighet. Denna lust delades af båda könen och inskränktes ingalunda endast till dansen. Våra damers drifhus- och kammarlif var för denna tidens Vermlands-flickor okändt. De deltogo i husets både nöjen och arbeten, som vexlade med årstiderna. Att bära aftonvard till det på åker och äng sysslande folket var en högtid för husets döttrar, och de försmådde ej att svänga om i polskan, om också kavaljeren vid uppbjudningen förläget strök håret bakom örat. I enkeleken pröfvade mer än en sylfidisk gestalt sin snabbhet, och ungdomens anskri under kälkåkning utför långa backar skallade om vintern vidt omkring nejden.

Midt i detta ystra lif gick ensam en tyst främling. Man kunde kalla honom den *frånvarande* gästen ibland de många närvarande. Han var smärt och spenslig, med ljust, lockigt hår och blåa, särdeles klara ögon. Men dessa ögon tycktes ej se något framför sig, och deras egare vankade omkring liksom i en half dröm. Blott om hans uppmärksamhet väcktes på något, strålade dessa ögon med ett eget skalkaktigt ljus, vanligen åtföljdt af ett blixtrande infall och ett godmodigt småleende. Det var *Esaias Tegnér,* då förlofvad med *Anna Myhrman,* yngsta dottern på Rämen. Jag kom nu i håg, att jag sett honom en gång förr. Han kom då till min fars hus, sittande bakpå kronofogden Brantings schäs, och berömdes af den fryntlige gubben såsom en särdeles ferm räknare. Han lemnade knappt sitt rum under hela vistelsen hos oss. Då jag en gång kom i hans kammare, der han ej var tillstädes, men hade lemnat den bok uppslagen, i hvilken han oftast läste, tittade jag i den. Det var *Iliaden.*

Ingen synnerlig bekantskap oss emellan syntes just heller vilja blifva frukten af närvarande möte. Han tog föga del så väl i välfägnaden som i de stojande nöjena. Hans tider voro ej husets tider, hvilka voro mycket bestämda. Man sak-

nade honom vid kaffe-, vid frukost-, ofta nog vid middagsbordet. Hans vägar tycktes ej vara andra menniskors barns.

Efter ett par dagar skulle vi bryta upp. Mina fogeljägare läto öfvertala sig att blifva qvar. Jag beredde mig således att företaga hemvandringen ensam, då jag i bruksgatan vid bortgåendet träffade min drömmare, som först studsade vid mötet och derpå vände om samt följde mig. Huru vi kommo till tals med hvarandra, minnes jag ej, men väl att vi snart befunno oss i den häftigaste disput. Det gick så då, som alltid sedermera. Vi ha aldrig samtalat utan att disputera, och då vi aldrig kommit öfverens, torde deraf den slutsatsen också dragas, att vi i sjelfva verket aldrig förstått hvarandra. Jag vet ej hur det i detta afseende förhöll sig med Tegnér. Jag trodde mig åtminstone förstå honom.

Jag erfor snart, att man med honom icke kunde föra något ordentligt resonnement. Han vek af och undan, och återkom ständigt; och man visste lika litet gången af hans tankar som solstrålens väg genom löfven. Ty allt, hvad han sade, blänkte.

Egentligen upprepade han detsamma, fast med andra ord. Likväl kunde man med skäl om honom säga, att han var evigt samme, evigt ny. Det var ett stjernfall af bländande hugskott, infall på infall, ett verkligt fyrverkeri i skogens dunkelhet. Så kunde man väl lära känna *honom,* men kom ej längre i *saken.* Jag kom helt varm från mina första filosofiska studier, visserligen med mer aning af än insigt i det tingens inre sammanhang, som alltid mer än något annat intresserat mig. Jag vill ej säga, att detta sammanhang ej existerade för Tegnér. Det låg i hans känsla, men outveckladt, och han tillät ingen stråle af sitt snille att falla på det dunkel, hvari det låg begrafvet. Allt sådant fördömde han opåsedt såsom tyskeri och gräl. Vid hvarje försök till en ordentlig slutledning vände han sig åt sidan för att äta lingon bredvid vägen, eller att se efter en fogel, eller att beskåda en skuttande ekorre.

Vi följdes hela den dagen. Vi lågo tillsammans under föga sömn den följande natten på Liljendal, en god mil från Rämen. Mitt minne begynner blekna, och jag vet ej, om jag kan åter uppkalla Tegnérs ande, så liflig som han nu framstod för min själ och i många år har följt mig.

Han föreföll mig såsom ett naturväsende, såsom en grann fogel, såsom en genius med glänsande vingar. Jag har ej

känt någon, om hvilken man med mer skäl kunnat säga, att han var en *ögonblickets* varelse. Han var ögonblickets genius. Ingen har så fångat det som han; dess finaste färgdoft, dess flyktigaste glans fästade han ögonblickligt i en bild, som fick diamantens ljus och färgskiftning. Deraf det friska, det evigt nya i hans skapelser. Egentligen är ock hans poesi ljusets, ögats, — mer målande än musikalisk. Med all den fullkomlighet i ton och rytm, hvaraf han är så mäktig, är likväl färghållningen i hans dikter det mest beundransvärda, och i denna åter ej så mycket sjelfva färgerna som det medium, hvarigenom de synas, som sammansmälter dem, och som sjelft ses utan att synas. En större mästare i det *poetiska luftperspektivet* har väl aldrig funnits.

Denna poetiska luft behöfde ett *fjärran* för att framträda, och med den lyckligaste instinkt fann Frithiofs sångare detta i den *nordiska fornåldern*, som åter hade begynt upplifvas i nationens minne. Man känner skådespelet af den nordiska aftonrodnan öfver vidt blånande vatten, skog och berg. Redan i den poetiska målningen af sin *Hembygd* hade Tegnérs genius öfver dess himmel stänkt sitt guld. Men det fordrades ett fjärran ej blott i *rum*, utan i *tid*, ett fjärran äfven i *seder*, *tänkesätt*, *bedrifter* och *minnen*, för att hans pensel skulle kunna öfva hela sin trollkraft. Så uppstodo de odödliga *Frithiofs-sångerna*. Taflan försätter oss här midt ibland Norges djerfva natur. Ifrån fjällforsens brusande och hafsvågens sorl i den klippiga fjärden; ifrån isblinkens eld på fjällets topp till björkarnes och blommornas vällukt och grönska i dalen; ifrån kämpaborgens krigiska buller till friden i det låga tjället; ifrån väpnens klang till herdeklockans ljud; ifrån hjeltesångens kraft till kärleksvisans ömhet, saknas här intet drag, intet intryck, som ej skalden uppfattar, sammansmälter, förskönar. Och ej mindre är hans styrka i framställningen af menskliga handlingar och lidelser. Ty i denna natur lefver ett slägte af männer, hjeltelikt, äfventyrarlustigt, tumlande om i djerf bedrift till sjös och till lands, lidelsefullt, häftigt, lefnadsfriskt, dödsföraktande, — lefver ett slägte af qvinnor, blandande hos sig i sinne och gestalt alla de qvinliga behagens trollmakt, ifrån valkyrians strids- och dödslust till kärlekens sköna mod hos den blyga jungfrun. I hvilken underbar närvaro lefver ej denna fornverld upp under skaldens pensel! Ser man närmare till, så ligger hans egentliga styrka i *kontrasten*, i sammansmältningen af de mest motsatta effekter till ett skönt och

underbart helt. Det är det från ögonblicket likasom undansnattade lifvet i dessa forntida gestalter, stundens friskaste färg på en länge sedan förgången verld, liksom ungdomens blomstrande rodnad på förgängelsens egen kind, som i allt detta rörer, förvånar och hänför, såsom såge man för sig verkligheten af det omöjliga i upplösningen af en skön gåta. Det är dermed som Tegnérs snille förtjusat, det är dermed som hans namn och glansen af hans dikter gått öfver verlden.

Vi ha härmed karakteriserat så väl den store skalden som — ty värr och emot vår vilja — äfven den vanmäktiga hopen af hans efterhärmare: ej blott *Tegnér,* utan äfven *Tegnériserandet.* Det senare har man efter honom till fyllest försport i vår literatur, med samma verkan som i försöket att tända på en sur rishög, då knalleffekterna stanna vid mycket sprakande, hvilket i stället för eld föder af sig rök med åtföljande ögonsveda. Tegnér är ett vådligt exempel att följa. Han har sjelf både börjat och slutat sin skaldeskola, är ensam i sitt slag och lärer det förblifva.

Ett fattades honom. Det *närvarande* var hans lif och lust. Han saknade det slutligen i sin första friskhet eller kände ej igen det, och sjönk dermed sjelf tillbaka i det *förflutna.* — *Föryngringsprocessen* i historien var honom förborgad. Han hade intet öga derför, utan lefde på motsatsen emellan det *nya* och det *gamla,* hvarvid, i den mån han sjelf åldrades; det senare tycktes få öfverhanden. Likväl är det denna föryngring af det gamla, som egentligen utgör existensens väsende. Men en blick för hvad som *verkligen* är och finnes till är i allmänhet sällsyntare än man föreställer sig.

»Allt ytterligt är stäldt på gränsen af ett fel:
Ju högre bergets topp, ju brantare derunder»,

har en lika vis som stor skald sjungit. Höjden ha vi sett i Tegnér. Djupet har ej heller hans härmare, utan han sjelf visat oss. Han var en djup natur. All ljusets strål- och färgprakt härledde de gamle ur den uråldriga nattens sköte. Att det fans också en natt i denna glada, ljusa själ torde få hafva anat. Likväl var också der ett mörker på djupet, ehuru äfven der en himmelsk gudaflägt sväfvade öfver vattnet. Ingen har närmare kunnat känna Tegnér, utan att hos honom förmärka dessa skiftningar af ljus och mörker, som kommo och gingo öfver honom utan all märkbar yttre orsak, — emedan orsaken låg inom honom sjelf. Vi ha sagt, att *kontrasten* var hans poesis största konst och medel. Hvarför? Emedan han *sjelf*

var denna kontrast. *Derför* har han deri äfven uttalat sitt väsende, ehuru han höljde djupet af sitt innersta med att deröfver kasta en hel vår af blommor. I sig sjelf och i grunden var hans verldsåsigt mörk, dunkel, ja tragiskt dyster. En djupare känsla af förgängelsens makt har aldrig någon burit inom sig än denne till utseendet så glädtige ögonblickets son. Denna motsats tärde sig allt mer fram hos honom med aftagande ungdomskraft; ty han *kunde* endast vara *ung*. Den kom allt mera i dagen med förändrade yttre omständigheter, hvilka fordrade, att han ej mer skulle fullt vara sig *sjelf*. Och han kunde likväl intet *annat* vara; ty han var den grundärligaste själ och kunde aldrig lära sig förställningen och skrymteriet ens till deras första nödiga element. Så har han i strid med sig sjelf och sin ställning både förblifvit sig sjelf och slutligen förlorat sig sjelf. Ty den inre hos honom arbetande kontrasten har slutligen sönderbrutit hans väsende, och denna herrliga stjernas ljus skulle släckas i dimman af en genom honom sjelf med ryslig aning profeterad inre förvirring.

De blommor, som Nordens vår snart framlockar på hans graf, skola blifva hans mest rörande minnesvård. De sträcka sina tårfylda kalkar mot ljuset, liksom han på dödsbädden *utsträckte sina händer upp till Guds berg och hus*, der ljus är och evig klarhet. Och finnes bland dessa blommor på grafven en blå *förgätmigej*, så hviskar den sitt rörande valspråk ur hans eget och ur Nordens hjerta.

ANFÖRANDEN

TILL

PRESTESTÅNDETS PROTOKOLL

VID

RIKSDAGARNE 1828—1829 OCH 1840—1841.

Angående fråga om upphäfvande af den i regeringsformens 103 § föreskrifna opinions-nämden.

(Den 23 Febr. 1829.)

Ehuru gerna jag hyllar grundsatsen att hvar sak må för sig bedömas, kan jag likväl ej gilla, att man sträcker detta ända derhän till att skilja saken från det hela, till hvilket den hör. Om de värde talare, som vi nyss hört så strängt ogilla en i vår grundlag upptagen inrättning, täcktes påminna sig detta, så hade äfven deras omdöme om opinions-nämden kan hända utfallit skonsammare och billigare. I sig sjelf, och utan afseende på den statsförfattning, till hvilken den hör, må mycket vara att invända mot inrättningen. Sedd i sammanhang med denna, tror jag den försvarar sin plats, och ehvad dess lämplighet eller olämplighet ock skulle vara hos andra folk, vågar jag för min del anse den enlig med svenska konstitutionens anda. Allt för litet betraktas denna i sin egentlighet och egenhet. Allt för ofta dömes den illa efter mönster, som den första konstitutionela snickare i det öfriga Europa på förhand skulle kunna tillverka. Denna konstitution har likväl sin egen natur, liksom sin egen historia. Dess grunddrag äro ej från gårdagen. Den eger sina egna garantier, sitt eget förhållande mellan konung och folk, som ej lätteligen efter dagens dussinarbeten i konstitutionsväg kunna

bedömas. Men skulle jag uttrycka den grundsats, som framför all annan är, varit och troligen blifver fundamentet i all svensk författning, så är det denna: Svensken erkänner ingen, tål ingen emellan sig och sin konung; det vill säga: ingen som skulle förmena honom att i sista instansen i sina angelägenheter få bero af sin konungs beslut, för honom framlägga dem, säga sin tanke och höra hans. Det äldsta beröm för svensk konung är, att han låter tala med sig och hörer folkets röst. Svenska folket erkänner ej och tål ej någon oöfverstiglig, oberoende, okontrollerad mellanmakt. Det har med olyckor, lidanden, hvälfningar och blod alltid protesterat och skall protestera mot hvarje sådan, den må vara aristokrati eller hierarki, den må vara af adlig, presterlig, militärisk eller äfven juridisk natur. Det har hellre kastat sig i enväldets armar än att erkänna någon sådan mellanmakt, der omständigheterna för en tid gynnat dess uppkomst, och det har vid sin frihets stadgande, då det varit vist och ej låtit motsatta farhågor leda sig till en ytterlighet eller en annan, förnämligast sett derpå, att ingen damm skulle kunna uppresas mellan konung och folk, utan att dess önskningar, begär och tänkesätt i alla riktningar skulle ega fritt inträde hos konungen. Hvad var det som under olyckliga tider ej länge sedan bragte fäderneslandet på branten af undergång, om ej att en sådan damm verkligen fått befästa sig? — denna gång mindre genom någon mellanmakt än genom inflytelsen af omständigheter, olycksminnen, faktioner och den styrandes personlighet, som slutligen gjorde folk och konung för hvarandra främmande. Hvad var lagstiftande ständers första omsorg vid regementsförändringen? Att genom grundlagen återställa den fria kommunikationen emellan konung och folk, så att folkets önskningar och tänkesätt hos monarken skulle vinna billigt afseende. För att sätta detta utom all fara och allt tvifvel, vidtogo 1809 års lagstiftare till och med flera utomordentliga inrättningar, äfven ämnade blott för utomordentliga tillfällen, men verksamma i nödens och vådans stund, nu för tiden ohörda i andra folks konstitutioner, men ej olämpliga i den svenska, utan verkligen utmärkta i analogi med dess anda. En sådan inrättning är rikets ständers justitie-ombudsmans embete, mäktigt, om det ej med visdom skötes, att skaka och rubba hela samhällets vanliga ordning. En sådan inrättning är äfven opinions-nämden öfver högsta domstolens ledamöter, mäktig af stora orättvisor, den stund Svea rikes ständer skulle vara förlägna att

inom sig välja män, som den med billighet utöfvade. Bägge äro i vanliga tider nästan att anse såsom hvilande, men derför ej mindre stora och helsosamma medborgerliga makter, ämnade till fäderneslandets räddning, för öfrigt verkande redan genom sin blotta vanliga existens och alldeles ej ämnade att för fåvitskheten och småvettet vara medel för ständigt käbbel med regering och embetsmän. Om detta är min åsigt af det stora i denna fråga, så må det tillåtas mig tillägga, att svenska lagskipningen af ålder är mer populär än på andra ställen. Liksom undersåten här ej erkänner någon barrikaderande mellanmakt emellan sig och sin öfverhet, så erkänner ock den rättsökande i Sverige ingen privilegierad juridisk klass mellan sig och rättvisan, intet advokatskrå, intet domarestånd, som har rättvisan uteslutande inne; ja det strider ej mot vår författnings anda, att äfven den högsta domaremakten ej är oberoende af folkets bifall och mening, och beroendet på ett håll ger här styrka åt oberoendet på ett annat. Jag röstar derför för 103 §:s bibehållande. Denna röst kommer från en man, som visserligen ej är böjd att mot sin öfvertygelse ge vika för en eller annan mer eller mindre herskande opinion, men som vördar det inflytande i detta afseende, som våra lagstiftare försäkrat i grundlagsenlig ordning åt rikets ständer, och som med vördnad eller åtminstone med tålamod skulle underkasta sig en opinion, hvaraf han i sådan ordning träffades.

Angående anslag till korrektionsinrättningarna i hufvudstaden.

(Den 11 Mars 1829.)

Då stats-utskottet i det hela gillat fångstyrelsens åsigter af korrektionsanstalterna, så känner jag mig uppfordrad att äfven uttala min öfvertygelse, så vidt den rörer det hela af dessa åsigter. Redan sjelfva hufvudfrågan, huruvida man genom yttre tvångsmedel kan verka någon pålitlig inre förbättring, har sin stora svårighet. Men om man äfven medger att dessa yttre medel, rätt använda, kunna bidraga till det ändamål, som egentligen blott vinnes genom de inre — religion och upplysning — så måste man ock å andra sidan tillstå, att de yttre tvångsmedlen i sig sjelfva blott äro ett nödvändigt ondt. Äro de blott ett nödvändigt ondt, så måste de i

enlighet dermed behandlas, det vill säga, icke så behandlas, att det onda föder sig sjelft och befordras i stället för att motverkas. Men detta sker, om korrektionsinrättningen är af den beskaffenhet, att den icke såsom ett ondt fruktas, eller åtminstone anses såsom ett ganska drägligt, hvilket man på någon tid bekymmerslöst underkastar sig, tills tillfälle yppas att på fri hand öfva det gamla sjelfsvåldet, ungefär liksom man ser sjuklingen ofta hålla en brunns-kur till godo för att sedan lefva lika oordentligt som förut.

Häraf vill jag draga tvänne slutsatser. Först, att korrektionshjonet måste i beqvämligheter och lefnadssätt hållas *under*, icke på något sätt *öfver* äfven den fattige frie arbetarens hårda lott; en stränghet som allt för väl är med snygghet och ordning förenlig. För det andra, att korrektionshjonet måste äfven i arbetet och dess beskaffenhet hållas *under*, ej *öfver* den fattige frie arbetaren, d. v. s. hållas företrädesvis till sådant arbete, som denne ej gerna bör vilja underkasta sig. I annat fall tager man på dubbelt sätt brödet ur munnen på den frie. Han måste först bekosta korrektionsinrättningar och sedan se sin ärliga förtjenst minskad genom uppmuntran af korrektionsfabrikat. Likväl är det genom inkomsten af dessa, som man tyckes vilja bevisa en korrektionsinrättnings flor. Jag känner intet bedröfligare flor. Äfven jag har till en del besökt hufvudstadens korrektionsinrättningar och gör gerna rättvisa åt styrelsens enskilda stora förtjenster liksom åt dess goda vilja och nit. Jag har funnit korrektionshjonens belägenhet ingalunda hård, deras behof väl försedda, deras arbete ej svårt. Man må af det föregående döma, om detta bör räknas för beröm eller tadel. Hvad jag med säkerhet vet är, att rätt mången icke vanfräjdad arbetare i sin anletes svett förgäfves söker att förvärfva sig en så dräglig existens som denna är, om man undantar frihetens temporära förlust; men att ej heller denna särdeles fruktas, ser man af den ständigt återflödande utsläppta mängden och exemplen af dem som till och med frivilligt sökt att återinträda. Må man då i någon mån återkomma från denna förplägning af vanarten, som gör den till ett skötebarn på bekostnad af samhällets välstånd och helsa, från denna falska mildhet, som i sig sjelf är omild och mot ett ständigt och vådligt tillväxande ondt snart skall påfordra en ytterlig stränghet, hvilken man kunnat undvika! Må man ihågkomma, att en korrektionsinrättning, som ej fruktas, redan derigenom afkunnat sin dom, och

ver allt, der förhållandet i det hela är sådant, skall ock belägenheten oftast trotsa den mest envise enskiftares bemödanden, om han ej på en gång vill våldföra naturen och rättvisan. — Öfver allt skall deremot under dessa omständigheter *storskiftesgrundsatser* med mera lämplighet kunna användas; ty dessa, enligt 71 § i 1783 års förordning, afse just den *naturliga afdelningen af åker, äng och skog* och vilja att dessa inom sig må jämföras och hvar för sig skiftas, så att hvar och en erhåller billig lott i alla tre slagen. Ifrån en för odlingen menlig samfällighet, eller blott tegskifte, är storskiftet efter dessa grunder utan tvifvel ett stort och helsosamt steg. Enskiftet är ett ej mindre vigtigt steg ifrån och ur storskiftet, der belägenhet och billighet det medgifva. Men öfver allt kan ej och bör ej detta tredje och sista steg tagas; hvarför det är en riktig princip i ekonomisk lagstiftning, att väl gynna storskiftes förvandling i enskifte, der detta lämpligen kan ske, men ej att gynna det på laga kraftvunnet storskiftes bekostnad uti de orter, der detta är och måste förblifva det enda rättvisa och lämpliga skifte. Och detta gäller om mer än två tredjedelar af Sveriges jord. I trots af denna princip, hvilken välförstådd är densamma som rikets ständer yrkat, har den nya stadgan, om ej alltid i orden, dock i verket och i användningen antagit enskiftesprincipen såsom företrädesvis allmängiltig princip för laga skifte.

Hvad rättvisa i användningen kan väntas af en så vådsträckt grundsats, är temligen lätt att inse. Då man lemnat å sido storskiftesprincipen eller det naturligen särskilda afseendet på åker, äng och utmark, för att i det stället enligt enskiftesgrundsatser blott erkänna två slags jord, så kallad inrösnings- eller afrösnings-jord, hvaraf den förra innefattar all icke blott odlad utan äfven odlingsbar jord, den senare åter all jord, som hvarken är odlad eller odlingsbar; så är äfven klart, att vid skiftet jämförelsen af åker med åker, äng med äng, utmark med utmark mindre förekommer, hvilken är lätt och noggrant verkställbar, utan tvärt om oftast jämförelse och gradering af all äfven blott odlingsbar mark mot det redan odlade, hvilken är svår och godtycklig. Det är ej lätt att föreställa sig, hur man skulle uppskatta åkers värde mot kärrängars, eller odaljords emot en odlingsbar mosses; och likväl kan enligt dessa skiftesgrunder en jordegare till inegor erhålla blott åker, och en annan blott sumpig äng eller så kallad inrösningsjord af hvad beskaffenhet som helst; och

att detta öde kommer att drabba mången, är så mycket säkrare som skiftesstadgans 1 § 6 kap. uttryckligen inskärper, att så litet jord som möjligt skall anses för *icke* odlingsbar. Låt vara, att en sådan jämförelse och gradering af sins emellan olika föremål erbjuder mindre svårigheter der markens beskaffenhet i allmänhet är lika, der man blott behöfver sätta hackan och plogen till för att nästan allestädes få åker; så måste den dock blifva svår och overkställbar der jorden erbjuder stora och många olikheter. Det förra gäller blott om få af Sveriges provinser, det senare om de flesta.

Men ej nog dermed att principen, så förstådd, är på de mesta ställen lika oanvändbar som orättvis; man har dragit försorg om att i sjelfva utöfningen göra den ännu orättvisare. När man i den nya skiftesstadgan jämför förordnandet i 6 kap. 1 och 2 §§ med 10, 11, 12, 13 kapitlen, så är intet tvifvelsmål, att allt hvad i dessa fyra kapitel påbjudes och som utgör hufvudgrunderna för allt skifte, är öfverlemnadt till landtmätarens och gode mäns bestämmande godtycke samt all rättighet att deri besluta frånkänd jordegarne, hvilka efter 1783 års förordning helt och hållet, samt efter 1807 års enskiftesstadga till betydligaste delen, ega att om grunderna sins emellan öfverenskomma i kraft af sin eganderätt och Sveriges lag. — Hvad eller huru mycket som skall anses för odlingsbar jord af all skifteslagets mark, huru denna jord skall jämföras och graderas, samt öfriga grunder för skiftet, och hvilken som är skyldig att rymma sitt hus och utflytta: allt detta kan afgöras utan jordegarnes sämja, bifall och pröfning, allt detta är öfverlemnadt åt andras godtycke; och vi få se hvad säkerhet författningen gifver, att detta godtycke åtminstone blir med billighet och insigt utöfvadt. Liksom vore detta ändå ej nog, kan intet besvär å jordegarnes sida öfver de hufvudgrunder för skiftet, i hvars afgörande dem ingen röst blifvit lemnad, uppehålla ett påbörjadt skiftes fortgång, utan må först pröfvas efter dess slut, enligt 13 § 18 kap. Är det må hända medlidandet, som dikterat detta stadgande, på det den, som redan ruinerat sig genom kostnaden af ett förgäfves till sina grunder öfverklagadt skiftes fortgång, ej må lätteligen frestas att ännu en gång ruinera sig genom lagligt försök till dess återgång?

Man invänder, och jag har ofta hört invändas, att hela denna bevisning om enskiftesprincipens olämplighet för hela Sverige ej träffar den nya stadgan, som i 10 och 11 §§ 12

kap., der belägenheten så fordrar, tillåtit undantag från regeln. Jag påminner blott att, enligt all logik, då undantagen öfverstiga regeln, de äfven upphäfva den. Hörer nu större delen af rikets jord till undantagen, så hörer ock den nya skiftesstadgan ej till Sverige, utan må sjelf utflytta och söka sig ett fädernesland. Genom dessa undantag (undantag såsom de nu äro) har man blott valet emellan en overksam författning eller en våldsam, och har troligen fått en som är bäggedera, allt efter som den af makten eller svagheten påkallas. Ty om ock en liten orolig delegare, med påståendet att rifva äfven storskiftad by genom nytt laga skifte, kan tillpressa sig någon förmån i anspråkens afköpande, så falla likväl på längd och i det hela sådana anspråk afgjordt ut till båtnad och riktande för den förmögnare, som har rygg att bära och genomföra dem. Öfver allt hvar jorden skiftas äro de väldige till hands, säkrast om godtycket klädes i lagens former; och hvarest dessa kunna vändas mot eganderätten, blir slutliga utslaget af det fortgående stora skiftet, att de rike i landet få allt mer och de fattige allt mindre. En laga skiftesstadga kan svårligen förirra sig i en felaktigare cirkel. Jag fruktar storligen, att den nu ifrågavarande och Sveriges inbyggare tillika befinna sig just i denna felaktiga cirkel fångne, och skulle tillika enfaldeligen förmena rätta skälet vara, att samma klyftiga skiftesstadga ej tillräckligen redt sitt begrepp om laga skifte, ehuru vågsamt påståendet må synas. Så gammal nämligen som i svensk lag den grundsats är: att den, som skifta vill, har vitsord; så gammal och rättvis är ock en annan: att laga skifte ej må utan delegarnes samtycke rifvas. Utan denna gräns springer man oupphörligen ikring med skiftet, och det oupphörligt skiftande blir eganderätten sjelf. — Väl har jag äfven i Sverige och på svenska och i ett nytt svenskt lagförslag läst den satsen: att intet skifte borde vara fritt från rubbning, så länge egoblandning fortvarade och så länge en möjlighet ännu gåfves att till ett helt sammandraga de spridda lotterna; — läst, att samma sats måste hvila på fasta grundvalar och ha ett vigtigt inflytande på statens välstånd och odlingens fortskridande, för att kunna bringas i utöfning genom ett lagtvång, som onekligen hårdt angriper eganderätten. Men jag vågar på svenska oförgripligen försäkra, att satsen är juridiskt falsk och åtminstone i största delen af Sverige ekonomiskt omöjlig. Om man ock i det rent juridiska af ekonomisk lagstiftning visserligen äfven bör ha afseende på

kulturens framsteg, så synes mig dock, att ett skifte efter så billiga och upplysta grunder, som storskiftesstadgans af 1783, bör, när det vunnit laga kraft, ej kunna utan delegarnes samtycke rubbas; äfvensom jag skulle vara af den tanken, att, enär fråga om laga skifte först väckes, det må stå delegarne eller deras pluralitet fritt att välja storskiftesstadgan eller de senare enskiftesförfattningarna till rättelse; hvarvid jag får tillägga, att jag anser hvarderas särskilda förra rättegångssätt vida tjenligare och mindre kostsamt än egodelningsrätternas, hvilka enligt min öfvertygelse ensamma bli tillräckliga att göra den nya skiftesstadgan förhatlig. Deremot är lika ostridigt, att dessa rätter äro en frukt af rikets ständers egna önskningar, att ändamålet var godt, och att det, på sätt nu skall tillgå, blir förfeladt. Man hade velat härigenom upplifva hvad man kallar municipalprincipen eller folkets deltagande i reglerandet af egna angelägenheter: en princip, så litet ny i Sverige, att den här är uråldrig och ännu verksammare än i de flesta andra länder. Man har misstagit sig om medlet. Också kände bondeståndet sitt intresse, då det vid 1818 års riksdag förklarade sig emot de särskilda egodelningsrätterna, liksom det troligen vid nästa riksdag kommer att afklaga dem. Man har i synnerhet misstagit sig i att göra just den nya skiftesstadgans behandling municipal. Municipalprincipen lefver och trifves blott med eganderättens säkerhet och helgd, och skiftesstadgan gör dem osäkrare än någonsin. Enskiftesförfattningarna innehöllo ett slags faderligt våld, men dessa författningar utöfvades under uppsyn och dom af konungens befallningshafvande, af hvilka, såsom en centralmyndighet för en hel landsort, man åtminstone kunde vänta både konseqvens och insigt i tillämpandet af det godtyckliga i dessa författningar. Nu är detta godtycke spridt på tusen särskilda händer, hos häradsvis valde gode män, hos en här af egodelningsdomare, genom sakens natur mest särskildt förordnade, ofta unga och oförfarna, hvilka alla på sitt sätt komma att tillämpa det godtyckliga i den nya stadgan; hvarför, då ingen centralmyndighet vidare möter förr än högsta domstolen, de flesta egodelningstvister äfven komma att gå till kungs, nämligen alla deras, som ej blifvit utfattiga på vägen; ty att det nya rättegångssättet är dyrare, erkännes af alla, och lägger man dertill det ökade landtmätarearfvodet, så torde föga någon annan än den rike ha råd att både skifta, klaga och vinna.

För att ännu säga ett ord om det omtalta lagtvånget till odling — ett högst våldsamt förmynderskap för landets modernäring, som utbrustit från samma håll, hvarifrån man eljest blott hört ropet *emot* allt förmynderskap för näringarna! — i hvilken tidpunkt är det väl, som man genom skiftesstadgan vill öfva detta lagtvång, detta tryckande förmynderskap? I en tidpunkt, då landets spanmålsproduktion redan genom allt för stora och bråda odlingsföretag blifvit bragt utom sitt rätta förhållande till boskapsskötsel och ängskultur, då odlaren behöfver stanna för att samla nya krafter och på ett klokare sätt använda dem. Han behöfver hvila och besinningstid. Det är lagen, som griper till piskan och kör honom framåt. Men skördarne växa ej efter förordningar.

Jag får bedja om ursäkt för min vidlyftighet. Men ämnet är vigtigt; det griper in i samhällslifvets rot. Jag har ej kunnat vara stillatigande, ehuru jag väl önskat, att någon med mera kunskaper i denna sak fört ordet eller pennan.

Jag kommer till de högloflig̨a utskottens betänkande och kan derom nu vara så mycket kortare, som betänkandets särskilda punkter i alla fall komma att för sig diskuteras. Blott en anmärkning: utskotten hafva velat mildra det hårda och godtyckliga i den nya stadgan och tro sig i synnerhet hafva gjort detta genom den föreslagna förändringen af 8 § 12 kap. — Jag förklarar, att de derigenom, i min öfvertygelse, förvärrat stadgan, gjort eganderätten osäkrare, godtycklighetens välde längre och känbarare. — För öfrigt har skiftesstadgan af högloflig. utskotten erfarit en mild behandling. Man hör nästan intet om principen, ser i detaljerna åtskilligt ändradt, föga bättradt. En ordförande har tagit barnet till sitt bröst. Referenten har för det gjort hvad han kunnat. Utskottens pluralitet, med erkännande af dess flera oarter, hyser dock godt hopp, om det sättes på korrektion och tillväxt. Tillväxa kan det, men såsom en börda för land och folk. Mig synes denna skiftes- och bytesstadga en verklig byting, som kommer att suga sig stor på Sveriges märg och must, som ej en gång skall lära sig gå i de gångstolar juristerna till dess behof inrättat, och som endast skall lemna de bedröfliga vedermälena af sin varelse oskiftade åt efterverlden.

— — — —

Vid lag- samt allmänna besvärs- och ekonomi-utskottens betänkande i fråga om ändring i kongl. förordningen den 19 Dec. 1827 angående grunderna och vilkoren för hemmansklyfning samt afsöndring af jord eller andra lägenheter från hemman.

(Den 9 Apr. 1829).

Se här åter en för riket skadlig författning, om hvilken det heter, att den är framkallad af rikets ständers egna önskningar. I fall också detta medgifves, kunde likväl ändå alltid den undersökning återstå, om ej äfven denna gång önskningarna blifvit missförstådda, dragna utöfver den gräns, de sjelfva för sig utstakat, och i hufvudsaken vända mot sitt ändamål. Att så skett, om ej i frågan angående hemmansklyfning, likväl i frågan om jords afsöndring från hemman, företer sig vid jämförelsen emellan förordningen och ständernas underdåniga bref af den 10 Nov. 1823. Der läses, »att de ansett det stadgande böra vidtagas, att egare af enstaka hemman, hvilkas egorymd genom sitt naturliga läge befinnes i ett sammanhang samt från angränsande hemmans egor äro lagligen skilda, må njuta samma rätt som genom 15 § i enskiftesförordningen af år 1807 är tillagd innehafvare af enskiftade», — nämligen att utaf sin ouppodlade jordrymd aflåta till och med tiondedelen utaf hela sin egolott åt främmande personer, att med full eganderätt bebygga, uppodla och besitta. Förordningen har hvarken inskränkt den nämda rättigheten till dylika enstaka hemman, som nyss nämdes, eller till sådana som undergått det numera, sedan den nya skiftesstadgan utkommit, enda laga skifte, ehuru verkställandet af ett sådant nödvändigt skall försvåras genom afseendet på en mängd små under eganderätt förut afsöndrade jordrymder. Iakttagandet af dessa inskränkningar hade kan hända gjort författningen gagnelig och åtminstone förekommit de skadliga verkningarna af den vidsträckta tillämpning, tillåtelsen till jords afsöndring nu vunnit. Denna anmärkning mot formen skulle lätteligen kunna ökas med andra emot behandlingen och beredningen af så väl denna förordning som den nya skiftesstadgan. Men de skola ingenting förlora med att uppskjutas till ett annat tillfälle och träffa dessutom ej hufvudfrågan. Ämnet är å ständernas sida ett önskningsmål eller har åtminstone så blifvit

behandladt. Hufvudfrågan är, huruvida dessa önskningar blifvit så motsvarade, att vi fått en för landet nyttig författning, hvarvid äfven torde förtjena undersökas, huruvida den är konseqvent och med sig sjelf enig.

Öfverensstämmande med sig sjelf kan man ej kalla en författning, som, då den bestämmer besutenheten, för att derigenom förekomma en allt för långt drifven hemmansklyfning, på samma gång erkänner, uppmuntrar och lagliggör obesutenheten och derigenom föranleder en klyfning, vida skadligare än den hittills öfverklagade. Det förra har skett i förordningens 1:sta kapitel; det senare tilldrager sig i förordningens 2:dra kapitel. Bägge öfverensstämma ej mer med hvarandra, än förordningen med landets fördel. Jag vill ej här uppehålla mig vid 1:sta kapitlet, ehuru grundade invändningar kunna göras mot bestämmelsen af besutenhet, hittills olika för olika landsorter och beroende för tillfället på särskild pröfning, nu lika och allmän, men i samma mån mindre användbar och nödvändigt utsatt för skiljaktiga och godtyckliga tydningar, hvilka t. ex. besynnerligen komma att kontrastera med ordet *ovilkorligt* i 2 § 1 kap., der ovilkorligen föreskrifves, huru många kreatur böra vinter- och sommarfödas af en besuten åbo. Jag har någon gång haft tillfälle förmärka, det partiklarnes bruk i svenska språket icke är det af våra lagstiftare nu för tiden bäst kända, samt att, äfven i afseende på dessa småord, ett lösdrifverisystem hyllas, som äter opp meningarnas kärna. Många processer kunna ligga förborgade i det lilla ordet *ovilkorligt;* i fall ej detta stadgande får det med många dylika gemensamma ödet att promulgeras, debatteras, lemnas derhän och glömmas.

Men det förderfliga i förevarande författning ligger egentligen i 2:dra kapitlet och de derstädes, emot svensk lag och ordalydelsen af ständernas önskningar, stadgade allmänna grunder för jords afsöndring. Man åberopar för riktigheten af principen den förmodade nyttan af många små possessioner både för odlingen och folkökningen. Tydligen måste man likväl här tänka sig en gräns, och denna gräns är hvad lagen kallat besutenhet. Den upphäfves ostridigt i och med detsamma som man lagliggör obesutenheten, och detta är hvad närvarande författning gjort. Väl vet jag, att besutenhet i ett naturligen så olika land som Sverige nödvändigt blifvit olika ansedd, annorlunda i de rent åkerbrukande landskap, annorlunda i bygder, der boskapsskötsel eller bergsbruk eller an-

dra näringar och slöjder dela och lifva odlarens arbete. Väl är mig bekant, att i vissa orter styckningen af jorden gått ganska långt utan särdeles svåra följder, ehuru äfven här ytterligheten behöft en motvigt. Denna har dock till en stor del funnits i dessa landsorters och deras inbyggares natur och förhållanden; en föga gifvande jord, men en stor kärlek till fädernejorden, som gjort eganderätten till minsta torfva önskvärd och helig, som vållat, att jorden, genom arf nästan delad till oändlighet, sällan eller aldrig blifvit föremål för köp, under det de talrika, arbetsamma bebyggarne af dessa nejder, dels genom bergsbruk och deraf föranledda förtjenster, dels genom mångfaldig slöjd, dels genom utvandring på arbete, födt sig och ökats långt utöfver hvad ortens naturliga beskaffenhet synts medgifva. Jag fruktar, att detta genom arbetsamhet och kärlek till jorden åstadkomna resultat ingalunda är att förvänta af de motiv, som den nya förordningen gynnar och kallar till verksamhet. Jag fruktar, eller rättare är öfvertygad, att man äfven i detta fall gjort till en falsk allmän princip hvad endast under vissa vilkor och omständigheter gäller och gagnar. Obesutenheten i afseende på egolott kan endast ersättas genom binäring eller biförtjenst, och dessa stå ej allestädes att finna. Hvar de finnas, infinna sig ock de obesutne sjelfmant och arbeta sig upp till sjelfbestånd. Hvar dessa vilkor ej finnas, uteblifva de eller förblifva beroende af tillfällig förtjenst, de må vara backstuguhjon eller, efter närvarande förordning, besittare af en afsöndrad 4 tunnlands jordrymd. Med denna lockmat har man i sådana orter säkrast bragt de bättre af dem att för tidigt och fåfängt använda en sparad penning, under det lockelsen att förvärfva denna sparpenning skall vid iråkad förlägenhet inleda den oförsigtige hemmansegaren till afsöndring af jord åt så många sådana lägenhetsinnehafvare, som med förordningens föreskrifter är förenligt, till eget försvagande, grannars förfång och slutligen fattigförsörjningens belastande. Kronan, ej mindre än de enskilde, skall förlora på denna så vidt utsträckta afsöndringsprincip; så mycket mer som 8 § 2 kap. af förordningen, ehuru den stadgar att hemmansegare ensam ansvarar för utskylderna och sjelf uppbär afgälden af de afsöndrade lägenheterna, likväl i sjelfva verket gör hemmansegaren och lägenhetsinnehafvaren gemensamt ansvariga, hvilket ger rum för ömsesidiga anklagelser och undskyllningar. Ofta skall äfven hemmansegaren, till sin egen och kronans skada, sjelfmant

åtaga sig en för stor andel i utskylderna och vid sjelfva afyttringen af lägenheten söka högsta möjliga köpesumma genom stipulationen af minsta årliga afgäld. Mest skall i denna utsträckning principen slutligen blifva skadlig för landet i det hela. Man klagar med skäl öfver talrikheten af backstuguhjon och innesittare, öfver tilltagandet af en obesuten, blott af tillfällig förtjenst beroende befolkning. Det onda är stort, men kan med rättvisa och menskligbet hållas inom vissa skrankor. Det erbjudna botemedlet innehåller blott en skenbar lindring, i sjelfva verket en förvärring, och rotfäster det onda, utan att afhjelpa det. Hvad vore följden, om just genom detta medel pluraliteten af den arbetande klassen i Sverige blefve obesuten och dermed beroende? På hvad sätt hade man då ifrat och sörjt för de ringares rättigheter? Så, att man gjort dem till ett så mycket lättare rof för de store. Ytterligheterna löpa öfver allt in i hvarandra. Blandning af smärre, af medelmåttiga och större egendomar är för ett land i det hela fördelaktigast och för kulturens tillväxt tjenligast. Af endast små eller i allmänhet för mycket styckade egolotter uppstå lättast de öfver höfvan stora, af mångas svaghet och beroende de färres välde och makt.

Man bör frukta författningar, som skapa nya fattiga och nya rika. Men sådan är verkliga tendensen både af den nya skiftesstadgan och närvarande förordning, ehuru visserligen emot *deras* afsigt och mening, som beredt och tillstyrkt dessa i nära sammanhang med hvarandra stående författningar. Tillsammans gripa de djupt in i sjelfva samhällslifvets rötter och grundfästen, och, i min tanke, på ett förstörande sätt. De komma att förändra hela jordbesittningen i Sverige mer än man tror, och i fall deras verkningar obehindradt få utbreda sig, kan med skäl sättas i fråga, om i fäderneslandet inom femtio år en besuten, sjelfegande allmoge existerar.

Jag yrkar återremiss af betänkandet, med tillägg att jag äfven instämmer i friherre Sprengtportens reservation emot styckning och afsöndring ända till ett halft tunnland af den inom en mil från stad eller köping belägna jord.

Vid lag-utskottets betänkande i anledning af väckt motion att i arfsrätt ingen skilnad emellan kön må ega rum.

(Den 16 Juni 1829.)

Höglofliga lag-utskottet, då det ej funnit sig i tillfälle att servera hela nya lagförslaget på en gång, synes betänkt att genom ett slags portions-spisning åtminstone hålla vissa delar af anrättningen rikets högloflige ständer till handa. Jag kan ej gilla denna metod, och det af respekt både för den gamla lagen och det nya förslaget. Jag är ej ibland dem som tänka ringa om detta förslags värde. Jag aktar tvärt om på det högsta den skicklighet, som derpå blifvit nedlagd. Jag tror det i detta afseende är fullt jämförligt med allt hvad andra länder under sista decennierna af dylika arbeten hafva att framvisa; och jag hade önskat, att det inom detta stånd fått en skickligare motståndare än jag är. Ibland förslagets motståndare måste jag likväl räkna mig, emedan det ej inskränkt sig till att, med afseende på närvarande förhållanden, komplettera vår lagstiftning, utan onödigtvis och till landets skada ändrat denna lagstiftnings principer. Redan i formelt hänseende skulle kunna anmärkas, att man ej styckevis borde upptaga dessa principer i vår gamla lag, der den nya lappen blott svär emot den äldre klädnaden, utan, i fall förändring skall ske, hellre göra den konseqvent, hel och fullständig. Ännu betänkligare blir denna partiela förändring, om de nya principerna redan i och för sig sjelfva innebära radikala omskapelser af en lika genomgripande som vådlig beskaffenhet. Men sådan anser jag den förändring af arfslagarne vara, som det nya förslaget hyllat och som nu, i egenskap af särskild motion, genom högl. lag-utskottet anmäles till det bästa. Utskottet anser rättvisans kraf, i afseende på lika arfsrätt för syskon af olika kön, vara så oemotsägligt, att inga mindre olägenheter böra det uppväga. Hvad detta hufvudskäl beträffar, så vore att besinna, huruvida det är konseqvent att i detta afseende anse rättvisan oemotsäglig, men deremot fortfara att förneka samma likalottande rättvisa i frågorna om qvinnans myndighet och om hennes välde i huset, för att ej tala om hennes tillgång till statens embeten eller om hennes inträde i representationen. Dessutom kunde vara att betänka,

huruvida, då gudomlig och mensklig lag ämnat mannen till qvinnans stöd, man i sjelfva verket hade väl förvarat hennes naturliga rättigheter, om man drefve den lika delningen ända derhän, att derigenom faderns förmåga att göra sina barns uppfostran, mannens förmåga att försörja hustru blefve allt mer förminskad och osäker. Att verkan af en oupphörligt fortsatt hemmansklyfning slutligen skall försätta jordbrukaren i denna belägenhet, synes mig lika otvifvelaktigt, som att all arfvejords lika delning skall mer än förr splittra all jordegendom och i samma mån försvaga delegarnes förmåga att sammanhålla den lott, som för ett hushålls bergning är nödig. Jämför man denna nya arfslag med den nya skiftesstadgan, med den nya förordningen om hemmansklyfning och jords afsöndring, med den äfven till arfvejord sträckta testamentsfrihet, som det nya lagförslaget medgifver, så uppstår ett helt af orsaker, som alla skola sammanverka till ett mål: att gifva jordegendomen så mycket som möjligt en lösörenatur och att underkasta denna grundval för staternas välstånd hela den merkantila industriens rörlighet. Jag misskänner ej den senares värde; men jag påstår, att den för sitt lif, sin elasticitet och sin rätta rörlighet just behöfver en motvigt i jordegendomens mindre passagera, mera durabla egenskap, i fall man ej vill kringkasta all samhällets egendom i cirkeln af en evigt vexlande tillfällighet, som slutligen lika förtär både de rörliga och fasta kapitalen. Jag förkastar på det högsta ett sådant system, och med så mycket innerligare öfvertygelse, som jag användt någon eftertanke att besinna de slutliga resultaten. Jag får vördsamt yrka återremiss af betänkandet.

— — — — — — — — — — — — —

(Vidare, sedan andra talare yttrat sig i ämnet:)

Jag får förklara min tacksamhet mot presidenten Poppius för hans öppna erkännande, att lag-komiteen med den nya arfslagen verkligen åsyftat jordens större delning. Då man ser så många nya författningar syfta derhän, skulle man tro, att Sverige företrädesvis vore ett land, der jorden funnes delad på få händer, och der landtegendomarnes ovanliga storlek nödvändigt fordrade en styckning för mängdens behof. Jag vet ej bättre, än att detta är rent af falskt. Jag vet ej bättre, än att just Sverige är en af de få bland mängden af

länder, der just *mängden* är mer jordegare än annorstädes. Jag anser detta för den ovärderligaste fördel i mitt fäderneslands författning, och jag är i samma mån fiendtlig mot allt, som, enligt min öfvertygelse, sträfvar att undergräfva denna fördel. Det skulle förundra mig att höra detta kallas en aristokratisk syftning, eller rättare, det skulle icke förundra mig, med kännedom af dagens snart vexlande och försvinnande opinioner. Min tanke är, att den, som råder den sjelfegande mängden att försvaga sig, den kastar slafvar för en herres fot, ehuru dessa hårda ord i vårt mildare umgängesspråk heta *rik* och *tiggare,* och i den falska liberalismens lexikon *kapitalist* och *dagsverkshjon.* Till den senares vilkor blir pluraliteten af jordbrukare bragt med detsamma som den upphör att vara besuten; och allt hos oss går för det närvarande derpå ut att förstöra denna besutenhet, att göra största delen af Sveriges arbetande folkmängd till en daglönad, af tillfällig förtjenst beroende massa, som sedan har blott ett steg öfrigt för att sjunka till pöbel. Man säger: det tillhör den ekonomiska lagstiftningen att här sätta gränser, hvarutöfver jordens delning ej får gå, och bestämma besutenheten. Jag frågar först och främst: har vår nyaste ekonomiska lagstiftning uppfylt denna sin bestämmelse? Kanske genom den senaste författningen, som i ena kapitlet, hvilket handlar om hemmansklyfning, vill lagligen bestämma *besutenheten,* och i det andra kapitlet, hvilket handlar om jords afsöndring, lagliggör och uppmuntrar *obesutenheten?* Sådant kallades fordom att öppet motsäga sig sjelf; men man är nu för tiden liberalare. — Frågas vidare: låt vara att den ekonomiska lagstiftningen här verkligen gjort hvad hon bort och löst uppgiften i stället att förvirra den; är den ekonomiska lagstiftningen här ensam tillräcklig att förekomma en öfverdrifven klyfning? Vore det väl önskligt, att pluraliteten af Sveriges arbetare vore bragt till sjelfva besutenhetens gräns, eller ej vore mer än jämt upp besuten, enligt lagens bestämmelser? Jag tviflar derpå. Jag är säker att, näst en allmännare obesutenhet, just denna delning ända intill besutenhetens yttersta gräns vore väl ej ett så stort ondt som det förra, men likväl det nästa, och ett tecken dertill, att jordbruket, som för sitt flor behöfver både större och smärre egendomar, stode på gränsen af vanmakt.

För att förstärka principen af besutenhet hafva de gamla arfslagarne verkat i samma anda emot en allt för stor jordegendomens splittring. De hafva haft rätt deruti, och de nya

skola verka så mycket förderfligare, sedan numera systemet af besutenhet i sjelfva verket är förstördt äfven i den ekonomiska lagstiftningen. Jag vet, att en stigande folkmängd föranleder äfven jordens större delning. Jag vet äfven, att denna delning i vissa landsorter gått ganska långt, och utan särdeles skada kan gå långt. Dessa orter äro alla bergs- och skogstrakter, för hvilka åkerbruket hvarken är enda eller förnämsta näring, orter, som drifva flera binäringar och i hvilka boskapsskötseln åtminstone är en lika hufvudsaklig näringsgren som jordbruket. Till dessa orter hörer det både af utskottet och i högv. ståndet åberopade Värend i Småland, och dess likhet i arfsrätt, som ej födt några olägenheter, bevisar derför ingenting i allmänhet, minst för de gamla åkerbrukande slättbygderna, der en för långt drifven egendomsklyfning också skulle verka ofördelaktigast. Man säger, att just bondeståndet skall vara mest böjdt för den nya arfslagen. Det är lika möjligt, som det är säkert, att ståndet derutinnan misskänner sitt sanna bästa. Ty ehuru denna arfslag på flerfaldigt sätt kommer att skada, t. ex. genom sitt inflytande på en redan förut fattig och otillräckligt possessionerad adel, så kommer den dock i synnerhet och mest att bidraga till svenska allmogens försvagande. Ej till dylika, om än välmenta, dock ovisa stadgar behöfver man taga sin tillflykt, för att ge landets ökade folkmängd sysselsättning och egendom. Sverige har ödemarker nog att uppodla och skulle hafva lemnat dem åt odlaren med bättre hopp, om ej ständerna verkat till abalienation af kronans skogar, som nu befolkas af herregårds- och brukstorpare, i stället att blifva plantskolor för nybyggande fria bönder. Sverige har äfven i annat afseende arbete nog för sina tillväxande händer. Ty denna tilltagande folkmängd är just nu på den punkt att äfven kunna höja sig öfver jorden i industriens högre regioner och att uppdraga den manufaktureran-de och merkantila idoghetens vexlande och rika frukter på grundvalen af ett sjelfegande jordbrukssystem. Den *är* på denna punkt, sade jag; den *borde vara* der, vore rättare att säga; och den *skulle vara* der, tillägger jag, om ej införandet af ett ovist författningssystem, ibland andra hinder, rubbade sjelfva vilkoren för ändamålets ernående. Men den nya arfslagen skall ej blott hafva menliga ekonomiska följder; den skall sannolikt äfven få svåra moraliska verkningar. Man citerar nu exempel af föräldrar, som på dödsbädden förmana sina barn att dela arfvet lika mellan bröder och systrar, och att

denna förmaning blifvit följd. Jag känner, att sådana exempel gifvas, och är långt ifrån att klandra dem, men förmodar, att en sådan delning, som nu någon gång sker af fri vilja, skulle kanske ofta ske med motvilja, om allt för små, ehuru lika lotter försvårade utsigten att hemmanet förblefve i någons af barnen ego.

För öfrigt, hvilken har väl öfverklagat den gällande arfslagen, som man nu vill onödgad upphäfva? Dess orättvisa, om den finnes, kännes ej. Men säkert är, att blotta nyheten af en så djupt i alla enskilda förhållanden ingripande förändring skall föda split i många hushåll och dela många familjer.

Vid stats- och banko-utskottens utlåtande i anledning af Kongl. Maj:ts skrifvelse till rikets ständer angående myntvärdets upprätthållande.

(Den 6 Juli 1829.)

Äfven jag behöfver, så mycket som någon, det högvördiga ståndets öfverseende, då jag går att yttra mig i denna fråga, hvars svårigheter äro lika stora som allmänt erkända. För vida större insigter än mina har detta ämne, som ligger aflägse från de kunskapsfält jag odlat, synts veckladt och tvistigt. Dess vigt för fäderneslandet har likväl gjort det för mig till en skyldighet att deråt egna den uppmärksamhet jag förmått, och att ej förtiga den öfvertygelse, som deraf blifvit en följd. Endast för att uttala denna uppträder jag, utan anspråk och utan hopp att inverka på en mäktig opinion, från min skiljaktig, men troligen segrande.

Man antager nödvändigheten af ett stadgadt myntvärde och anser ett reelt mynt såsom enda vilkoret derför. Jag nekar ej nyttan af det förra och misskänner ej heller det senares vigt, men kan ej sätta bägge i så oskiljaktigt sammanhang, att det förra helt och hållet skulle bero af det senare. Det må vara en fördel att ega ett mynt, som tillika är *vara*, och en så allmänt gångbar vara som silfver och guld. Men man lärer ej heller neka, att denna varas värde beror på dess förhållande till alla öfriga varor, och att den blott uppfyller sin bestämmelse såsom mynt, så vida den, såsom ett allmänt

bytesmedel, tjenar att förskaffa mig lifvets förnödenheter. Den gör detta *på ett säkert och varaktigt sätt* endast i samma mån som den vexelverkan af arbetskrafter, hvarigenom varorna produceras och omsättas, är försäkrad; och den får denna garanti endast genom samhällets egen styrka och ordning. Sålunda går ej blott allt mynt under samhällets garanti och bär derför dess namn och prägel; styrkan af denna garanti är äfven fullkomligt proportionel till samhällets egen ordning och styrka, uttryckt i lagar, seder, religion, regering, näringsfrihet och hushållsamhet. Men då myntvärdet och dess stadga ytterst beror på allt detta, vida mer än på dess blotta bestämmelse i vissa qvantiteter af silfver och guld, så är äfven tydligt, dels att myntet ej blott är en *vara*, utan äfven, såsom reelt och metalliskt, likväl dermed aldrig upphör att till sin egentliga bestämmelse vara *representativt*, dels att sjelfva dess representativa egenskap ingalunda nödvändigt är bunden vid metallen, utan att *krediten*, som är myntrepresentationens egentliga väsende, kan skapa och röra sig med andra tecken och har gjort det i mån af civilisationens framsteg. Jag vill dermed ej säga, att man kan alldeles umbära den ädla metallen, som är det allmännaste bytesmedlet; men väl, att äfven det reela myntet är flygtigt i ett samhälle, der allt annat saknar stadga och kraft.

Med denna öfvertygelse måste jag äfven tvifla åtminstone på allmängiltigheten af den teori, som statuerar en absolut skilnad emellan mynt och statsskuld. Ett statspappers värde beror på statens kredit. Det höjer och sänker sig med denna. Det lyder gemenligen på större summor. Det blir föremål för spekulationer, som ofta gå ut på stora vinster och förluster. Tror man, för det föränderligheten sålunda tyckes inskränkt till förmögenhetens högre regioner, att denna ej verkar tillbaka på de lägre, der man genom metallen anser sig kunna fixera myntvärdet i daglig handel och vandel? Vexlar ej äfven myntvärdet i sjelfva verket med statens egna tillgångar och krafter? Der dessa äro stora eller med rättvisa och ordning vårdade, der repar sig efter temporära motgångar myntet med staten och upphör aldrig, äfven under hårda prof, att uppfylla sin väsentliga bestämmelse. Der dessa vilkor saknas, föregå de största skakningar i myntets förhållande till varorna, om äfven myntpjesen förblifver densamma. Jag har sett länder, der man för så kalladt dåligt mynt utan svårighet förskaffade sig lifvets förnödenheter

och var lycklig. Jag har sett andra, der det goda myntet blott var en plåga mer. Jag har hört citeras och berömmas, att nationer äfven under krigets alla olyckor och öfversvämningen af främmande härar likväl aldrig upphört att kunna räkna sin förmögenhet eller fattigdom i ett godt och reelt mynt. Jag måste då tvifla, att just detta varit någon borgen för deras sjelfständighet, och förmodar, att silfverriksdalern föga tröstat dem öfver fäderneslandets hotande undergång.

Går jag till oss sjelfva och ser inom kort tid tvänne så kallade realisationer gjorda och bägge fruktlösa genom flera orsaker, ibland annat genom följderna af krig, så kan jag ej sätta särdeles förtroende till en finansoperation, som af alla ting endast förmenar sig kunna sätta penningen på evig fredsfot och till ovissheten af krigets faror lägger ovissheten af en räddning genom utländska lån. Det är sant, att elfva millioner sedlar sattes i omlopp före, vid och nyss efter den sista regementsförändringen, till betäckande af krigskostnaderna; och jag hör detta oupphörligt anföras såsom grundorsaken till oredan i rikets penningeverk. Jag medgifver, det var ett ondt. Men kriget är ock ett ondt, som ej afgår utan känbara uppoffringar, och jag påminner mig, att Ryssarne stodo vid Grislehamn. Jag kan ej undgå att erkänna möjligheten af nya faror, och jag skulle beklaga mitt fädernesland, om det vid en hastig och hotande våda endast kunde köpa medlen till sin räddning på de vilkor, som den stora makten i de stora makternas förbund, eller Europas Judar, i ett sådant ögonblick behagade föreskrifva. Det är sant, de elfva millionerna voro en i form af mynt utgången statsskuld; men oberäknadt att en sådan operation med sina olägenheter äfven har sina fördelar, t. ex. att den såsom ett slags tvångslån lika träffar alla och äfven träffar den samhällsklass, som för öfrigt ingen finansteori, mig veterligen, uppfunnit konsten att i vanlig väg beskatta, nämligen kapitalisterna; så hade denna sedelmassa enligt fattade beslut långt före detta varit amorterad, om dessa beslut fått ega kraft och om ej ständerna sjelfva rubbat dem genom andra och i synnerhet förtagit deras verkan genom bankens bruk till ett ej på rätta sättet öfvadt och öfver höfvan sträckt *lånsystem*. — Man skall här förmodligen i första rummet vänta ett klander af sedelemissionerna för offentliga arbeten i anslags- eller låneväg. Jag deremot anser dessa mest kunna försvaras. Ett offentligt verk och arbete är produktivt ej blott genom sin nytta och bestämmelse; hvarje för

ett sådant verks utförande utgifven sedel är ock redan åtminstone genom verkligt arbete förtjent och har så vida uppfylt sin bestämmelse. Vid offentliga biträden åt private och för privata föremål har deremot staten, äfven om ändamålet är näringarnas förkofran, vida mindre säkerhet att den utgifna sedeln är eller blifver produktiv. Ofta förslöses den onyttigt af emottagaren, eller verkar, äfven vid åsyftad användning till produktion, blott såsom en utomordentlig, för ögonblicket verksam, men i längden skadlig retelse till obetänkta näringsföretag, som få drifhusväxters öde och sluta med ruin. Mest verka sålunda gifna offentliga biträden förderfligt på den näring, som minst medgifver det utomordentliga och äfventyrliga, vare sig i förlust eller vinst, nämligen åkerbruket. Också låter Sveriges största ekonomiska nationalolycka innefatta sig i få ord: vi hafva, ibland en allmän skuldsättning och med skuldsatta näringar i alla riktningar, ett åkerbruk, som är det mest skuldsatta af alla och som blifvit det genom ovisa beslut, så mycket förderfligare, som de ofta varit hvarandra motsägande och från riksdag till riksdag vacklat. Nu skjutes skulden på banken och dess förhållande till regering och folk. Banken är ett mäktigt medel, men likväl blott medel; och ett medels verksamhet beror på dens klokhet och måtta, som använder det. — Ingen lärer kunna bevisa, att det onda endast ligger i vårt sedelmynt och ej snarare i det sätt, hvarpå det blifvit behandladt. Med någon mindre benägenhet att votera offentliga lånebiträden för enskilda behof, med någon större stadga i finansiela åtgärder, hade missförhållandet emellan bankens sedlar och deras metalliska valuta snart upphört att verka skadligt, i synnerhet sedan genom bankens publicitet sedelns silfvervärde, så vidt det deraf berodde, blef kändt. — Genom *stadga* i finansiel och ekonomisk lagstiftning hade hvilket numerärt rörelsekapital som helst satt sig och blifvit verksamt såsom sådant. Denna verksamhet beror ännu mera på stadgan än på qvantiteten; ty den förra bestämmer *säkerheten* af cirkulationen, och cirkulationens deraf bestämda liflighet är sjelf en egen och betydlig qvantitet i rörelsekapitalet. Hvarje numerärt bestämdt rörelsekapital kan genom cirkulationens säkerhet och liflighet mångdubbla sin egen verksamhet; och fixationen af dess numerär inom vissa gränser innehåller derför alldeles ej något sådant våld på näringsflitens förkofran, som de höglofl. utskotten förmenat.

Numera, sedan det onda stigit till en sådan höjd, är mindre fråga om hvad man enligt finanslärans abstrakta principer *bör* göra, än hvad man med iakttagande af rättvisa och billighet *kan* göra till det ondas afhjelpande. Men äfven om jag skulle erkänna nödvändigheten af en realisation i de högloffl. utskottens mening, måste jag finna, att den på nu föreslagna sätt blir både *orättvis* och *illusorisk* och *olaglig*. Hvad det *första* angår, så vill jag bland de flera orättvisor, som kunde här anmärkas, blott fästa mig vid en hufvudsaklig. Med erkänd afsigt att göra banken oberoende, har man ej visat något slags böjelse att uppfylla denna afsigt mer än till hälften. Man fördömer bankens biträden åt staten, för hvilken den likväl varit och än en gång kan behöfva vara ett pliktankar i nödens stund; man afskär med ens möjligheten af bankens biträden till stora offentliga arbeten. Man har här befästat bankens *oberoende* på ett sätt, att både fäderneslandets sjelfständighet, lycka och ära kan komma i större vådor än förr. Det är den ena hälften. Den andra hälften visar oss *beroendet*. Man upphäfver bankens äktenskap med staten. Man skyddar dess lönskaläge med de enskilda intressena; ty för dessas räkning är det stadgande tillstyrkt, »att ingen förminskning i bankens lånerörelse får ega rum». — Således just för den mest skadliga sidan af bankens hittills varande verksamhet statuerar man ett tvångsskydd, under det man proklamerar bankens oberoende af staten och gör den lam i den sida, der dess största och bästa kraft låg. Och till sådana åtgärder skulle Sveriges rikes ständer för sista gången använda sitt ofta nog missbrukade envälde öfver sin bank! Man kan ej neka, att denna *sålunda* proklamerade *bankens* frihet är lik så mycken annan *frihet*, som nu för tiden fordras och upphöjes. Äfven jag yrkar skoning för de enskilda intressena; men jag yrkar äfven någon skoning för det allmänna bästa; och den enklaste rättvisa kräfver att, i samma mån bankens och statsverkets band lossas, i samma mån bör den lediggöras från de bojor, hvarunder de enskilda intressena lagt den. Jag hade således väntat att åtminstone se något slags inskränkning af bankens tvungna privata lånsystem, hvarigenom den kunde närma sig till den fria dispositionen af sina tillgångar, som är ett vilkor för en verklig liqvid med borgenärer. Men man hade då förmodligen funnit, att en verklig realisation är omöjlig utan stora äfven enskilda uppoffringar. Man hade då ej fått en realisation, beqväm för många, fast obeqväm för

riket. Också blifver den derefter. Ty denna realisation, som, äfven om man betraktar saken enskilde emellan, blott är en realisation i de skuldsattes intresse (och äfven jag tillstår mig hafva full rätt att räkna mig till desses antal), är *för det andra* tillika *illusorisk*. Jag vill ej nämna, att förslaget ej tryggat sin verkställighet genom beräknandet af några oförmodade omständigheter, att hvilken större allmän olycka som helst, t. ex. den ej ovanliga af en missväxt (för hvilken inga medel blifvit regeringen anvisade), kan rubba och omkullkasta hela planen. Denna plan har ej ens kunnat trygga sitt bestånd mot en lätt beräknelig fara, nämligen från nästkommande ständer, ehuru dess oberoende af dessa uttalas såsom grundsats. Men på hvad sätt är väl detta oberoende försäkradt, då af de kreditiv, som nödvändigt måste ställas till regeringens disposition, det större till sin valuta, äfven enligt förslaget, nödvändigt kommer att bero af nästkommande ständer och det mindre sannolikt å deras sida kan behöfva samma åtgärd? — Likväl hafva sådana motsägelser ej kunnat verka öfvertygelse om fåfängan af en realisation, som redan derigenom är tillräckligt illusorisk, att den ej genast är åtföljd af silfverutvexling, utan blott innehåller beslutet om en sådan inom viss tid. Jag skulle tvifla, att regeringen ville åtaga sig ansvaret för utförandet af ett på så osäkra grunder hvilande beslut; och rår den mening, såsom tillbörligt vore, att tiden för silfverutvexlingen må bestämmas af konungens vishet, så innehåller just denna hemställan svårligen någon garanti, att han ej äfven öfver ämnet skulle kunna och vilja höra nästkommande ständer, hvarigenom dessa så mycket mindre kunna utestängas från beslut i saken. Detta tillhör dem tvärt om, i min tanke, äfven enligt grundlagen, och af detta skäl anser jag, *för det tredje*, det nu föreslagna realisationssättet också *olagligt*. Så länge ständernas envälde öfver banken är, enligt 72 § regeringsformen, oförkränkt, kan jag ej finna något hinder för nästkommande ständer att angående realisationen vidtaga beslut, fullkomligt oafhängiga af de nu föreslagna. Vill man inskränka denna envåldsmakt och för bankosedelns fixerade värde få en ny garanti i en konungens sanktion, så erfordras dertill en grundlagsförändring, hvilken, då den vid denna riksdag blott kan föreslås och ej förr än vid nästa afgöras, slutligen förstärker alla de skäl, som eljest tala för ett uppskof och en fortsättning af de förberedande åtgärderna.

Tillåtes mig slutligen återgå till allmänna betraktelser så, enär jag prisar den gudomliga försynen för sin vård om mitt fäderneslaud, hvarigenom detta urgamla hem för svenskmanna frihet under många vexlande öden stått i orubbad och sjelfständig kraft, måste jag i synnerhet tillbedja en högre ledning i de händelser under dessa sista år och tider, som äfven ligga inom mitt minne. Vi hafva sett en revolution utan blod, och ett förbättradt samhällsskick födas utan de hvälfningar och vådor, hvarmed en så ovärderlig förmån af andra nationer måste förvärfvas. Då derefter, med en kallad tronföljares plötsliga död, Sveriges hopp och lycka i det mest pröfvande skifte tycktes sjunka och slockna, hafva vi sett dem åter uppgå vid handen af en hjelte, fostrad i frihetens forna led och dem värdig äfven under den tid, då de med förändrad bestämmelse blott rördes af den beherskares vink, som utdelade Europas troner åt sina vasaller. Den hjelten, som genom ett fritt folks val manades att en gång intaga Sveriges, införlifvade sig tvärt om med nationalsjelfständigheten i samma ögonblick han trädde på svensk jord och betryggade den lika mycket genom vishet som mod i den svåraste tid. Genom honom gjorde vi ett lyckligt och ärofullt krig, utan att landet kände krigets bördor; genom honom en fred, hvarigenom Svenskar och Norrmän blefvo, hvartill naturen dem ämnade, bröder. Vi hafva sedan njutit en 14:årig fred, och i en tid af en allmännelig staternas gäldsättning hafva vi blifvit en stat utan utländsk skuld. — Om, oaktadt all denna lycka, allmänt och enskildt välstånd ej svara deremot, hvar söka orsaken, om ej hos oss sjelfva? Hvar i synnerhet, om ej i det vacklande af vår finansiela och ekonomiska lagstiftning, som med från riksdag till riksdag ändradt system och språng från en ytterlighet till en annan på en gång öfverretat och qväft näringsfliten, slösat med vårt sedelmynt på enskilda ändamål, som ej genom sådana biträden kunna befordras, och på samma gång genom en oupphörlig föränderlighet i beslut stört alla näringsförhållanden, hindrat uppkomsten af någon stadgad rörelse och med detsamma af något verksamt rörelsekapital, derigenom förorsakat dels flöde dels stockning i statskroppens lifssafter och vållat, att man inom korta tider, eller äfven på samma tid, haft att kämpa både med öfverflöd och brist och att till och med naturens välsignelser i rika skördar ej kunnat bäras utan klagan. Lättheten att missbruka ett blott af kreditsedlar bestående rörelsekapital, ställdt under föränderliga

ständers ej nog motverkade godtycke, har visserligen varit en hufvudsaklig anledning till all denna oreda; och gerna skulle jag med min ringa stämma vilja medverka till myntvärdets stadga. Blott måste jag kunna inse åtgärdernas allvar och medlens tjenlighet för ändamålet. Blott må ej sjelfva besluten om varaktighetens införande bära spåren af brådskans otålighet, och obillighet.

För öfrigt må den tro förlåtas mig, att stadga i myntväsendet äfven förgäfves af en realisation må väntas utan stadga i grundsatser och beslut, och att stadgan nästan i hvad grundsatser som helst inom rimlighetens sfer är bättre än en evig föränderlighet i omogna planer. Det är den ultraism, till hvilken jag villigt bekänner mig. Af nu anförda skäl får jag yrka afslag å de högloff. utskottens betänkande.

Om lagkomiteens förslag till allmän civillag.

(Den 30 Juli 1829.)

Angående det nya lagverket i allmänhet har jag redan haft tillfälle yttra, att jag högt värderar den kunskap och skicklighet, som derpå blifvit nedlagd; men på samma gång måste jag beklaga, att kongl. lagkomiteen redan så vidt aflägsnat sig från det föresatta målet, att det på denna väg svårligen torde stå att vinna. Så vidt jag kan förstå dess instruktion af den 14 Febr. 1811, egde komiteen att lägga 1734 års lagbok till grund, men borde deri sammanföra och i sina behöriga rum upptaga de sedermera särskildt utfärdade, men till allmänna lagen hörande påbud, ordna det hela, utesluta hvad som ej mer vore tillämpligt, tillägga hvad som fattades, förklara hvad som vore mörkt samt slutligen »*att för mål och redan kända händelser, hvarpå beskrifven lag icke finnes, ny lag föreslå*».

Hade kongl. komiteen inskränkt sig inom de uppdragna gränserna, så synes mig föga tvifvelsamt, att vi inom få år egt ett förbättradt lagverk, ej prunkande med nya teorier och förslag, men praktiskt dugligt och lika snart som säkert användbart; och att instruktionen verkligen var under denna synpunkt utfärdad, bekräftas ytterligare deraf, att komiterades handläggning vid det nya lagverket ansågs kunna vara full-

bordad till år 1813; året 1814 var bestämdt till granskning och anmärkningar, och till år 1815 förmodades arbetet färdigt att föreläggas konung och ständer.

Den stora missräkningen i tiden behöfver ej ådagaläggas; angelägnare kunde vara att visa dess sammanhang med den utvidgade planen. Ty ögonskenligt är att, om man, i stället för att *komplettera* och *ordna* det redan för handen varande, företager sig att lägga nya grunder, uppgiften blir både en hel annan och tillika af en oberäknelig vidlyftighet, då i det uttryck af det nationela lifvet, som kallas ett folks lag, hvarje grundförändring griper in i det helas sammanhang och rubbar äfven aflägsnare förhållanden. Och här måste jag för min del klandra, att kongl. komiteen, såsom mig synes, i otrångdt mål ändrat grunderna för 1734 års lag i flera hufvudsakliga afseenden. Så finnes i giftermålsbalken ett nytt begrepp om *fästning* stadgadt, som i sina följder betager under äktenskapslöfte afladt barn rättigheten att legitimeras och på samma gång förminskar möjligheten för lagligen fästad men häfdad qvinna att få sin heder upprättad och sitt barn äkta förklaradt. Bryter man, som lägrat sin fästeqvinna, fästningen utan skäl, heter det i nya lagen: *»varde hon för äkta hustru förklarad»;* men hvilkens? Ej fästemannens, såsom gamla lagen bjuder. Hon blir en hustru i allmänhet. Samhället får en äkta, men ingen tillhörig hustru och ett oäkta barn af en äkta hustru, och lärer föga vinna på dessa bägge nya ståndsvilkor. Så visar det stadgande i ärfdabalken, hvarigenom ogift qvinna vid 25 år förklaras myndig, ett eklatant exempel på det slags nu för tiden epidemiska filantropi, som i sig sjelf är hårdhet. Man beröfvar den unga värnlösa qvinnan, som det behöfver, en förmyndares råd och stöd och synes ej heller ihågkomma, att den det icke behöfver, har rätt att hos konungen söka myndighet. Så öfverses, vid det ovilkorliga stadgandet om lika arfsrätt för syskon, ej blott detta lagbuds onekliga verkan till en öfverdrifven hemmanens söndersplittring, utan äfven att den likhet, som under gynnande omständigheter ofta varit eftersträfvad, såsom en akt af naturlig välvilja hos föräldrar, skall, der det blir ett allmänt tvingande lagbud, ej mindre ofta kännas såsom ett band på den lika naturliga önskan att låta hemmanet gå från far till son, och bli en källa till fiendskap emellan söner och mågar i familjerna. Så lossar äfven den föreslagna testamentsfriheten i fråga om arfvejord slägtbanden och skall i stället skapa en hittills i Sverige

föga känd ohyra af testamentsjägare. Då alla dessa förändringar, som djupt gripa in i det husliga lifvet, hvilket är allt samhälles grundval, i sig sjelfva äro betänkliga, ja skadliga, så torde det föga behöfva anföras såsom en ny förebråelse, att de äro hemtade ur utländska lagstiftningar, i synnerhet ur den österrikiska efter kejsar Frans Josef II:s våldsamma omskapningar och ur den nyare franska, om hvilkas lämplighet för Sverige man dock torde hafva skäl att tvifla.

Men om i dessa fall det blott *nya* med föga betänksamhet synes omfattadt, så saknas ej heller anledning att förebrå det nya lagförslaget i flera afseenden en obetänkt förkärlek för det gamla, eller, egentligare taladt, för det *föråldrade* i ett redan försvunnet samhällstillstånd, hvars ännu outvecklade förhållanden medgifva en viss rå enkelhet i lagstiftning, hvilken med odlingens fortgång försvinner. Mer än en gång hafva våra gamla landskapslagars lagprinciper i det nya förslaget fått rätt *emot* 1734 års lag, såsom mig tyckes, med oskäl. Så försvaras ett obegränsadt vitsord till skifte af jord, med åberopande af äldre lagar från en tid, då jord till största delen låg i oskifte; ehuru just denna omständighet bort fästa uppmärksamheten derpå, att vitsordet blott gäller *ur oskifto*, der detta helt eller partielt existerar; hvarför ock den nya allmänna på lagförslagets grunder bygda skiftesstadgan felat mot de enklaste juridiska regler och gifvit den ekonomiska principen för skifte en alldeles ogiltig öfvervigt öfver den juridiska, då den upphäfvit den lika med rättvisan som svensk lag enliga grundsats, att laga kraftvunnet storskifte ej må utan delegarnes åsämja rubbas. Så har det nya lagförslaget med åberopande af landskapslagarnes grunder födt af sig en *stängselförordning*, så föga användbar på närvarande förhållanden, att suspension deraf måst begäras vid denna riksdag. Så kan man ej annat än finna *bördsrätten* en onödig antiqvitet i samma lagverk, som auktoriserar *arfvejords bortgifvande* och i allmänhet så föga respekterar slägtbanden. Så har man, vid bemödandet att söka återföra nämden närmare till sin förmenta ursprungliga bestämmelse, genom stadgandet att hvarje besuten jordegare, som ej är tjensteman, till nämdeman må väljas, öfversett, att man här endast hade tre alternativ att välja på, endera att förvandla nämdemännen till lagfarne män och således bilda en verklig kollektiv domstol, eller att göra nämden till en jury, eller att bibehålla den sådan den är, då dess

stora fördelar vida öfverväga dess olägenheter; i det stället att en nämd af halflagfarna småherrar skulle vara både domaren, saken och parterna till olägenhet och endast föda onödigt krångel. Så synes man, då till försvar för de nya föreslagna *permanenta häradsrätter* åter åberopas landskapslagarne, hafva förgätit, att denna permanens, som med få rättegångar var i sjelfva verket ett ringa besvär, blir ett stort i våra tider och med vår erfarenhet deraf, att den redan stora mängden af rättegångar genom ingenting kraftigare befordras än förökade tillfällen att tvista. Hvarvid tillika förtjenar anmärkas, att samma lagförslag, som visat så mycket nit för tvistelägenheternas permanens genom häradsrätternas organisation, röjt mindre ömhet för fattiga rättsökandes verkliga bästa, då det utstrukit lagmansrätterna, der mången sjelf kan utföra sin sak, och i stället gjort en ofta aflägse hofrätt till andra instansen, der ganska få kunna göra det och en advokat fordras; jag säger med flit en *aflägse* hofrätt, ty detta blir den för de flesta, enär föga utsigt nu lyckligtvis förefinnes till verkställighet af förslaget om hofrätters utsående öfver hela landet, sedan man gjort erfarenheten, att instiktandet af Kristianstads hofrätt — emedan Göta hofrätt hade för mycket att göra — endast haft den följd, att de numera *bägge* hafva för mycket.

För att återgå till den punkt, hvarifrån jag först utgått, nämligen kongl. lagkomiteens instruktion, så måste jag äfven beklaga, att komiteen föga synes hafva löst sin uttryckligen gifna och första uppgift, att nämligen *urskilja de juridiska och ekonomiska lagarne,* hvilket ämne nu tyckes mig bragt i större oreda än förr. Så har, under komiteens ögon och med åberopande af dess förslag, en skiftesstadga utkommit, som skänkt bort den juridiska principen för skifte till förmån för den ekonomiska. Så har på samma sätt en stadga om hemmansklyfning och jords afsöndring blifvit promulgerad, som i ekonomisk väg gör en ändring af allmänna lagens bud mot skattskyldig jords förminskning. Men om i dessa och kan hända flera fall den ekonomiska lagstiftningen blifvit obehörigt utvidgad på den civilas bekostnad och således bägges gränser ej rätteligen urskilda, så tyckes man hafva botat ondt med hälften värre genom en ännu större öfverdrift åt en annan sida. Hittills hade man trott, att, enligt svensk lag, *allmän domstol* var den, som dömde efter *allmän lag,* af konung och ständer gemensamt stiftad. Man

visste, att konungen i Sverige dessutom öfvar ensam en egen lagstiftning, nämligen den *ekonomiska*, väl ej till hufvudgrunderna, ty dessa äro redan i allmänna lagen gifna, såsom i jordabalken, byggningabalken, handelsbalken, men en *speciel* lagstiftning i dessa grunders tillämpning till fäderneslandets hushållning, som med olika behof för olika lokaler, eller eljest genom vexlande förhållanden, ej endast efter allmänna rättsprinciper kan utöfvas. Denna speciela, applikativa, egentligen såsom ett nödvändigt supplement till den verkställande makten gifna lagstiftning hade naturligen med sig fört en egen speciel lagstiftning, hvilken af rättsfrågor endast upptog sådana, som öfvervägande tillika vore af en administrativ och ekonomisk natur och genom vederbörande på en gång sak- och lagkunniga embetsverks inrättning innebar tillräckliga garantier både för rättvisans gång och styrelsens drift. De allmänna domstolarnes allt mer hopade göromål, äfven utan främmande tillsatser, innehålla redan den bästa praktiska vederläggning af den teori, som, sedan den i flera väsentliga afseenden förbisett skilnaden emellan *allmän och ekonomisk lagstiftning,* äfven förnekar all skilnad emellan *allmän och ekonomisk lagskipning* och derigenom förlamar styrelsens kraft, utan att rättvisan dervid vinner. Hvad de särskilda domstolarne eller de administrativa verkens domsrättighet i flera mål för öfrigt beträffar, så må man gerna reducera de förras antal eller nogare begränsa den senare, der så nödigt finnes; att *utrota* dem, så länge nyss anförda förhållanden existera, blir alltid lika omöjligt som att hindra en riktig konklusion ur en gång gifna premisser. Bibehållandet af kongl. kammarrättens uppendagligen *särskilda* domsrätt är äfven i den nya domstolsorganisationen ett nödtvunget medgifvande, att en sådan domsrätt ej alldeles kan umbäras. Erkännandet torde komma att sträcka sig till flera fall, i följd af redan började experiment: och kan hända skall slutligen hela denna domstolsorganisation befinnas lika litet befordra samhällets ordning, som det projekterade öfverflyttandet af magistraternas exekutiva makt till stadsfogdarne lärer bidraga till städernas.

Dessa få anmärkningar vid det vigtiga verket, hvilka en kunnigare utan tvifvel bättre hade uppfattat och lätt kunnat öka, men som äro sådana de af en juridiskt olärd och vid detta tillfälle kunnat göras, må likväl få ett rum i ståndets protokoll, såsom motiv för min önskan, att kongl. lag-

komiteen från början nogare hade hållit sig inom gränserna af sin instruktion, och såsom skäl för min förmodan att, utan en inskränkning till den ursprungliga uppgiften, svårligen målet hinnes.

Vid stats- samt allmänna besvärs- och ekonomi-utskottens utlåtande i anledning af Kongl. Maj:ts proposition om den så kallade mötes-passevolansen för de indelta regementena.

(Den 19 Okt. 1829.)

Den kongl. propositionen om passevolansen företer den egna märkvärdighet, att Kongl. Maj:t, i fråga om passevolansafgiftens utgående hädanefter som hittills af rust- och rotehållare, varit ensam om sin tanke, och att statssekreteraren jämte samtliga närvarande statsråd framstält en annan mening, nämligen att samma afgift måtte på allmänna bevillningen öfverflyttas, utgörande ett alternativ till den kongl. propositionen, hvilket alternativ på sådan väg kommit under rikets ständers öfverläggning. Jag känner ej någon på detta sätt tillåten dubbelhet vid en kongl. proposition och tviflar, att den kan finna försvar i grundlagens bokstaf och anda. Regeringsformen känner endast kongl. propositioner eller riksdagsmannamotioner såsom öfverläggningsämnen för ständer; den känner inga ministeriela propositioner, från konungens söndrade och direkt eller indirekt i denna motsats framstälda. Regeringsformen har omgifvit konungen med ansvariga rådgifvare, och den har ovilkorligen förbundit desse att sina meningar yttra. Den har således förutsatt, att de från konungen kunna dissentiera; ehuru, om denna dissensus är allmän å rådgifvarnes sida och ämnet af särdeles vigt, all konstitutionel praxis äfven förutsätter, att en sådan dissensus måste upphöra och en dissentierande konselj ersättas af en enig. Men ingalunda synes mig regeringsformen förutsätta möjligheten deraf, att vid framläggandet af en kongl. proposition rådgifvarne *in corpore* kunna söndra sig från konungen och framkomma med ett särskildt eller motsatt förslag. Detta är likväl hvad nu skett — genom ett exempel, som jag hoppas blir det enda i sitt slag. Jag måste klandra detta af statssekreteraren och statsrådet framstälda alternativa förslag i afseende på formen. Jag måste ej mindre klandra det i

afseende på innehållet; ty ehvad det ock må gälla för ögonblicket i mängdens smickrade opinion och oppositionens komplimenter, är det i sig sjelft lika stridigt med vår författnings principer som med rikets sannskyldiga nytta. Att äfven de högloft. utskotten under denna synpunkt betraktat det, är tydligt genom deras afstyrkande af alternativet på så goda skäl, att jag här endast behöfver åberopa dem; ehuru jag helst skulle sett, hvilket en ledamot af bondeståndet äfven yrkat, att detta statsrådets alternativt framstälda förslag ej ens till pröfning blifvit upptaget. Likväl må det tillåtas mig några allmänna reflexioner. Hvad i detta förslag blifvit af konungens rådgifvare framstäldt är blott ett steg till på en bana, som man sedan någon tid konseqvent tyckes vilja beträda, med dogmatiskt förblindad tro på en samhällslära, hvilken lika mycket utmärker sig genom vackra ord som bittra frukter och ibland annat tyckes anse för höjden af finansiel vishet att, så vidt ske kan, öfverflytta all skatt och tunga på bevillningen, eller, som är detsamma, sätta högsta makten på diet för dagen. Det vackra ordet heter här: jordbrukets lisa. Den bittra frukten blir både jordbrukarens och öfriga medborgares skada och förderf, hvilket bäst torde skönjas, om man fattar det mål i sigte, hvartill man söker närma sig, och dermed jämför de grundsatser, som i vår gällande lagstiftning finnas uttalade. Här är fråga om sättet, huru en ordinarie jorden, vidhäftande tunga, till krigarens underhåll under vapenöfningar, skall utgå. Regeringsformen säger, att endast hvad staten utöfver sina *ordinarie inkomster* tarfvar skall genom bevillning fyllas. Derutöfver återstår visserligen ännu en inkomstkälla, nämligen *lån,* men af ännu mer extra ordinarie beskaffenhet och som således högst sparsamt och blott i nödfall bör användas för särskilda utomordentliga tillfällen, der fäderneslandets välfärd och räddning det oundgängligen kräfva, men ingalunda förvandlas i ett permanent lånsystem. Af dessa inkomstkällor drages den första förnämligast ur det förflutnas kapital i den fasta egendomen; den andra ur det närvarandes förvärf och således mest ur den rörliga förmögenheten; den tredje är en anticipation på framtidens tillgångar. Jag tviflar, att någonting med skäl kan invändas mot så enkla hufvudgrunder för en statsreglering, så mycket mindre som de synas instämma med grunderna för all allmän och enskild hushållning. Det nya målet, till hvilket man nu först hos oss börjat taga några lika obe-

tänkta som, jag hoppas, vanmäktiga steg, innefattar jämnt motsatsen af allt detta. Då den permanenta ordinarie inkomstkällan allt mer tillstoppas och den extraordinära springkällan för tillfället, eller bevillningen, skall ersätta den, hvilket den ej förmår, så blir den naturliga eller rättare onaturliga följden, att just den mest extraordinära inkomstkällan af alla, nämligen lån, utvidgad till ett *lånsystem*, tvärt om förklaras för *permanent;* ty någonting permanent måste man ju hafva. Och då den obotliga skadan af en uppäten framtid först på längd och småningom blir märkbar, så har man emellertid ett temmeligt rådrum att genom detta förderfligaste af alla palliativ för ögonblicket lindra en växande bevillnings bördor. Den gamla ordningen sökte sitt permanenta stöd i jorden och grundskatterna, upprätthöll sig genom bevillning och tog sin tillflygt till lån endast såsom ett nödfallsmedel. Den nya visheten undankastar det naturliga stödet, söker ett nytt i luften — och faller för sin egen tyngd. Med ett ord: bevillningssystemet i fråga om utlagorna är med lånsystemet oskiljaktigt förknippadt. Erfarenheten har öfver allt visat det; och att det ligger i sakens natur kan på mer än ett sätt tydliggöras. Bevillning duger äfven derför endast såsom ett supplement till ordinarie inkomst, att den, ehuru ämnad att förnämligast träffa den rörliga förmögenheten, likväl ändå aldrig kan träffa denna annorlunda än på höft och till en viss grad. Kapitalisten har ännu aldrig någon bevillning med säkerhet drabbat, om han vill undandraga sig den; och huru olika drabbar den ej äfven näringsidkaren emot embetsmannen, som den säkrast når? Bevillningen träffar således nödvändigt ojämnt. För att fylla luckorna måste bevillningssystemet återkasta sig på fasta egendomen och beskatta den efter den lätt användbara principen af bestämdt synbar förmögenhet eller enligt denna grundsats pålägga arbiträra förmögenhetsafgifter, hvarigenom jordegendomen på det känbaraste träffas. Lätt kommer man på denna väg dertill att i ersättning nödgas bevilja jordbruksintresset vissa prerogativ och privilegier emot den rörliga förmögenheten och slöjdintresset, hvarigenom åter bägge jagas i harnesk mot hvarannan och ny klagan och strid uppstå. Exempel äro spanmålslagarne i England. Jag har nämt ett land, der både bevillningssystemet och lånsystemet nått sin höjd och som med bägge, eller rättare i trots af bägge, uppstigit till en makt utan like, emedan med växande rikedom man kan bära en växan-

de skuld, och, der dagens förvärf rörer sig med nästan monopolet af verldens handel, bevillning naturligen blir den förnämsta inkomstkällan. Jag tviflar att detta exempel kan bevisa anglomaniens sats, som ungefär synes gå derpå ut, att med skuld och taxor nationalrikedomen är färdig. Emellertid har denna engelska sjuka gjort sin tur kring Europa. Jag önskar, att den paroxysm af densamma, hvarmed vårt fädernesland nu slutligen hotas, må åtminstone bli så kort som möjligt.

Om hållskjutsens upphörande.

(Den 6 Mars 1840.)

Man hör de mest olika omdömen om landets verkliga ställning; — å ena sidan påståenden, med framdragna bevis, om ett tilltagande välstånd, å andra sidan klagomål, som ej heller kunna anses ogrundade, öfver aftagande välmåga, nöd och fattigdom. Man skulle kunna ha rätt på båda sidor, nämligen om vissa grundorsaker finnas, som göra att en ökad välmåga hos oss mer än vanligt måste blifva ojämn, så att hvad som är vinst för en, blir förlust för en annan. Våra konstlade näringsförhållanden medföra i mer än ett afseende en sådan olägenhet. Men en hufvudorsak till det onda ligger, i min tanke, deruti, att svenska jorden i allmänhet är *hårdt* beskattad, i synnerhet emedan hon tillika är allt för *ojämnt* beskattad. Jag kan ej instämma i deras öfvertygelse, som förmena, att denna ojämnhet i alla fall tillräckligt jämnas för hvarje innehafvare genom det högre eller lägre inköpspriset på hans egendom, i följd af de större eller mindre onera, med hvilka den är belastad. Det är en allmän olycka, om pluraliteten af jordegare befinna sig i den belägenhet, att deras jord är litet värd, emedan den är mycket belastad. Man har genom ett sådant tillstånd lagt den tyngsta skatt på progressionen till verkligt välstånd, emedan man gjort den för mängden omöjlig; och man borde ej glömma, att allmänt välstånd är summan af de enskildas. Med dessa reflexioner åsyftar jag intet brådstörtande skattejämkningsförslag. Både lag och häfd föreskrifva, att kronans ordinarie inkomster ej utan båda statsmakternas samtycke kunna rubbas eller ändras.

Detta hindrar likväl ej, att de med gemensamt samtycke må jämnas och, i hvad de för jorden ha förtryckande, lindras; och konungen kunde ej bättre ådagalägga en så välgörande afsigt, än om han lyftade från jordbrukarens axlar de besvär, som ej äro en kronans inkomst, men likväl blifvit på svenska jorden tungt hvilande servitut. Sådana, i synnerhet allmogen drabbande servitut äro *skjutsnings-* och *väghållningsskyldigheterna.*

Den förras olägenheter äro tillräckligt kända och erkända; men äfven det senare på jordbruket häftande besväret, ehuru mindre ojämnt fördeladt, är likväl tungt nog och träffar företrädesvis mängden af mindre jordbrukare. Ostridigt är, att alla försök till att sätta skjutsen på entreprenad eller framkalla forvagnsinrättningar i större skala måste misslyckas, så länge skjutslegan är så låg; att både spekulanter och resande för sådana inrättningar måste fattas, i fall ej staten med egen förlust och ständig uppoffring vill underhålla dem. En tillökning, och en ganska betydlig tillökning i skjutslegan fordrades oundgängligt endast för att bringa det nämda entreprenadsystemet hos oss med full framgång å bane. Jag skulle föreslå en sådan betydlig tillökning, om jag ej fruktade verkan af en allt för hastig förändring i ett land med så vidsträckta distanser och så olika lokalförhållanden som i Sverige, och der en med ens starkt förhöjd skjutslega äfven skulle känbart falla tillbaka på allmogen genom en allt för dryg kostnad för de embetsmannaresor, hvilka den för eget behof måste bekosta. En partiel förhöjning på vissa större vägar, under vilkor af sämja om entreprenad, skulle åter blott leda till de svårigheter, som den kongl. propositionen i ämnet framställer. Man måste således vara till freds med att småningom närma sig till målet. I detta afseende får jag vördsamt föreslå följande:

1:o Hållskjutsen upphör öfver hela riket.

2:o Reservskjutsen fortfar tills vidare. Skjutslegan blifver allmänneligen 24 sk. b:ko för milen. Hvar det möjligen lönar sig, komma redan i följd häraf entreprenader utan tvifvel af sig sjelfva att uppstå.

3:o Dessutom betalar hvarje med skjuts resande 8 sk. banko för milen i väghållningspenningar.

4:o Uppbörden af de sistnämda sker af gästgifvaren samt emottages och kontrolleras efter dagboken månatligen af kronobetjeningen.

5:o Deraf bildas af konungens befallningshafvande i hvarje län en väghållningskassa för länet.

6:o Denna kassa, för hvars förvaltning lagliga kontroller må föreskrifvas, användes ej förr än den hunnit samlas till ett betydligare belopp, hvilket närmare må bestämmas, och användes äfven då, till en början och tills den kan få en allmännare användning, endast till understöd för anläggning af nya vägar inom länet, der sådana af behofvet påkallas, eller de gamlas nödiga förändring, eller till hjelp åt kommunerna vid kostsammare brobygnader.

Om stattorparesystemet.

(Den 6 Mars 1840.)

Till hämmande af olägenheter, hvilka det kring sig gripande stattorparesystemet i afseende på fattigvården medförer, får jag vördsamt göra följande förslag:

1:o Hvarje gift daglönare å landet, eller stattorpare, inhyseshjon, backstugusittare, med ett ord hvar och en gift mansperson af den tjenande klassen, som ej brukar jordtorp af den storlek, att tvänne ordinarie karldagsverken derför utgöras i veckan, bör hädanefter mantalsskrifvas såsom jordegarens tjenstehjon och således hafva rättigheter och skyldigheter efter tjenstehjonsstadgan.

Ett återhåll på den skadliga enskilda vinningslystnaden, som söker att genom lockelsen af ett tillfälle till tak öfver hufvudet förskaffa sig arbetsbiträde till oskäligt lågt pris, åsyftas härigenom; liksom stadgandet troligen skulle verka såsom ett hinder emot allt för tidiga giftermål.

2:o För hvarje sådan hos jordegaren mantalsskrifven gift mansperson skall jordegaren vara skyldig att årligen betala 5 rdr b:ko till socknens fattigkassa.

Man må så gerna genast tillkännagifva, hvad i alla fall, så länge stattorparen ej får större aflöning än som jämt räcker till uppehälle och kläder för honom och familj, måste blifva följden, nämligen att jordegaren måste utgöra den

föreslagna afgiften eller insättningen. Vill han begagna ett jordbrukssätt, som, medan det bereder hans egen fördel, dock bestämdt ökar fattigpersonalen, så är det ock rättvist, att han lemnar en garanti åt fattigvården.

3:o Häradsskrifvaren skall vara skyldig att nämda afgift på samma gång med öfriga utskylder debitera, och kronofogden att dem inkassera och derefter aflemna till socknens fattigsparkassa.

Direktionen för samma kassa bör efter mantalslängden föra särskild räkning för hvarje person, för hvilken sådan insättning blifvit gjord. Men för att medlen skulle både lättare förräntas och säkrare förvaltas, borde det åligga direktionen för socknens fattigsparkassa att, genast efter den årliga uppbördens ingång, öfversända beloppet deraf till den allmänna fattigsparkassa, som uti hvarje läns residensstad borde inrättas.

Någon vidlyftigare räkning bör kan hända ej åläggas direktionerna för sockenkassorna; ty annars drager man sig undan för besväret. Nu kan detta ej blifva stort, då insättningen ej sker mer än en gång om året och ingen förvaltning af medlen eller kinkig ränteberäkning kommer i fråga.

4:o Denna länets allmänna fattigsparkassa åter skall endast föra räkning för och med socknarnas fattigsparkassor samt förränta de inflytande medlen medelst godtgörande af 4 procent derå årligen, sjelf tillgodonjutande såsom ersättning för kostnader och besvär hvad i högre ränta erhållas kan. Vid hvarje års slut borde räkningarna med sockenkassorna uppgöras och den öfverskjutande räntebehållningen läggas till kapitalet, hvarå derefter samma ränta af 4 procent beräknas.

Äfven räkningen för allmänna kassan blifver ganska lätt, då medlen också dit inflyta endast under en tidpunkt på året, och alltid till den betydlighet, att utlåning af större summor på en gång kan ske. Man kan också genom dessa kassor i hvarje län få bankinrättningar fotade på samma grunder: *rikets mynt och besparda kapital.*

5:o På den allmänna kassan böra vid flyttning af någon person, å hvars räkning insättning varit gjord, sockenkassorna assignera det belopp, hvartill insättningen i kapital utan någon ränteberäkning för samma person uppgått, och ställa assignationen till den sockens fattigsparkassas ordres, dit flyttningen sker.

Vinnandet af det rättvisa målet: frihet för den fattige arbetaren att, utan hinder af sockneförbud, få antaga tjenst der han finner sin bästa utkomst, åsyftas härmed.

6:o Sockenkassorna borde för öfrigt ej ega rättighet att under de första tio åren använda till egna fattigbehof mera än räntan å det hos allmänna kassan innestående, hvarje socken särkildt tillhörande kapital; men efter nämda tids förlopp skulle det tillkomma socknarna att äfven disponera så stor del af besagde kapital, som sockenkassans egna räkningar visade vara dem tillfallen genom sådana personers dödliga frånfälle, hvilka vid dödsfallet hade insättningen sig godtgjord och ej lemnade efter sig oförsörjda hustrur och barn.

Härigenom åsyftas att göra inrättningen stark och beståndande, samt sådan, att den med tiden äfven skall kunna till hufvudsaklig del bekosta nödiga folkskolor inom socknarna.

Om slafhandeln på ön S:t Barthelemy.

(Den 5 Sept. 1840.)

Slafveriets och slafhandelns afskaffande är ett af mensklighetens ädlaste mål och skall, då detta mål en gång vinnes, blifva en af mensklighetens ädlaste segrar. Den framgång, bemödandet derför redan haft, är ännu mer glädjande, då man går tillbaka till dess källa. Ty denna är ostridigt allmänna tänkesättets makt i fria och bildade samhällen, som allt mer grundar sig på erkännandet af mensklig rätt. Deraf verkets långsamhet, men deraf ock dess säkra fortgång. Äfven den frihet, som partielt behåller slafveriet eller lider detta bredvid sig, måste utplåna denna fläck, vid straff att eljest gå under. Hvad rättvisan och mensklighetens började, skall det väl förstådda intresset fullborda. Det är Försynens allt mer sig uppenbarande hemlighet, att endast det rätta, det goda också är det verkligt nyttiga: en insigt, som är den enda sanna upplysning. Ju mer det fria arbetet utvecklar sig, desto mer måste slafarbetet stå tillbaka. Det befinnes på en gång vara sämre och dyrare. Det är endast okunnighet och barbari, som slutligen deri se sin fördel. Men att dessa ännu äro stora makter på jorden, visar bäst slafhandelns historia. Den drifves numera af de nationer, som ännu bibehållit den,

grymmare än någonsin, just emedan den till en del måste gömma både sig sjelf och sina offer. Det är under sådana omständigheter pligt för hvarje samhälle, som gör anspråk på frihet och bildning, hörde det ej äfven till de mäktiga, att högt förklara sig mot denna rysliga handel och alla dess följder.

Äfven Sverige har slutit sig till den ädla saken. Det förband sig genom traktaterna med England, af den 6 November 1824, och med Frankrike, af den 21 Maj 1836, till gemensamma bemödanden att undertrycka slafhandeln. Genom kongl. förordningen af den 7 Januari 1830, jämte tillägget af den 1 Mars s. å., belades *all* slafhandel med lifsstraff.

Likväl finnes en svensk tillhörighet, der slafveriet är inhemskt, der slafven är egendom och följaktligen kan köpas och säljas. Det är ön S:t Barthelemy, om hvilken den kongl. propositionen och det stats- och ekonomi-utskottens betänkande handlar, som nu äro under öfverläggningar. Det tillhör mig ej att här för öfrigt yttra mig om denna lilla ö, hvarken om den tillfälliga vinst den stundom gett, om den varaktigare den i en framtid, vid mera reglerade handelsförbindelser med de öfriga sydamerikanska fristaterna, möjligen för fäderneslandet kan gifva, eller om det särskilda förhållande, hvari den sedan 1812 står till svenska statsverket; nog af, den är en Sveriges tillhörighet. De meddelanden, konungen vid hvarje riksdag låtit komma till ständernas kännedom om koloniens tillstånd, berättiga dem att deröfver yttra sig, och denna rätt måste ostridigt blifva en pligt, om mensklighet och rättvisa dertill uppfordra. Redan i den nådiga skrifvelsen till rikets ständer den 6 April 1835 yttrar sig Kongl. Maj:t, att den genomgripande förändring, som för Vestindien uppstått genom engelska regeringens välgörande beslut att upphäfva lifegenskapen för negrerna i sina kolonier, i afseende på de öfriga påkallar deras regeringars allvarliga och faderliga uppmärksamhet. Jag anser rikets ständer värdigt att uttrycka den önskan, det slafveriets upphörande på Sveriges enda koloni och medlen till detta ändamåls vinnande må företrädesvis bli föremål för en sådan välgörande uppmärksamhet. Att slafveriet på S:t Barthelemy hvarken i allmänhet är hårdt eller slafvarnes antal stort, äro gynnande omständigheter. Med anledning af riksdagsordningens 56 § får jag vördsamt yrka, att rikets ständer hos Kongl. Maj:t genom underdånig

skrifvelse måtte anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes anbefalla och till rikets ständers kunskap låta komma en undersökning om slafvarnes tillstånd på ön S:t Barthelemy samt om de tjenligaste medel för slafveriets afskaffande derstädes.

Om konstitutions-utskottets memorial angående anmärkningar vid statsrådets protokoll.

(Den 20 Juni 1840.)

Jag lemnar åt dem af konstitutions-utskottets här närvarande ledamöter, hvilka deltagit i flera dess beslut än jag, att i detalj besvara de särskilda anmärkningar, för hvilka utskottet blifvit föremål. Mig synes den noggranhet och arbete, som utskottet ostridigt användt, äfven af olika tänkande förtjena något afseende. Min åsigt af närvarande vigtiga fråga kan jag svårligen rätt uttrycka utan att kasta en blick på utvecklingen af våra konstitutionela förhållanden; och jag får i detta afseende göra anspråk på högv. ståndets tålamod. 1809 års lagstiftare, som grundade vårt nya statsskick midt under stora olyckor, glömde likväl under det närvarandes faror icke de forna, af hvilka Sverige redan haft en bedröflig erfarenhet. De sökte undvika ytterligheterna å ena sidan af envåldet, å andra sidan af regerande råd och ständer. Derför stadgade de, att konungen skulle allena styra riket och allena i regeringsärenden besluta, men omgåfvo honom tillika med ansvariga rådgifvare och underkastade dessa rådgifvare både en juridisk ansvarighet i 106 § regeringsformen och en moralisk inför opinionens dom i 107 §. Följden skulle visa, att denna ansvarighet i alla fall blifvit mer negativt än positivt bestämd, och att regeringsformen i detta som i andra afseenden lemnade rum för olika tydningar, som skulle kunna gå ända till misstydningar. Men det dröjde, innan regeringsformen blef ställd på sitt verkliga inre prof. Stora politiska händelser inträffade; händelser, som, under det de förändrade Europas, Nordens och äfven fäderneslandets öde, tillika, oförmodadt nog för den, som såg Sverige år 1809, gaf det åter för ögonblicket en stor vigt i Europas politiska vågskål. Det skedde genom den furste, som Sverige kallat närmast tronen, och som nu bestämde Sveriges närvarande politiska ställning

och förenade Sverige och Norge under en spira. Jag har för min del alltid hyst och yttrat samma tanke om denna politik. Jag anser dess resultat för ett stort verk (redan i sig sjelft tillräckligt att föra sin stiftares namn till efterverlden), som af inre enighet beror, huruvida de faror, af hvilka det äfven är omgifvet, skola kunna aflägsnas. Freden inträdde — hvilken vi må tacksamt erinra oss att sedan hafva njutit i 25 år — och med fredstillståndet begynte vår nya författning egentligen att visa sina inre verkningar. Det största militärvälde, som Europa sett, hade nyss blifvit störtadt. Den konstitutionela monarkien hörde till ordningen för dagen. Och hvad opinionen om densamma förestälde sig och af densamma fordrade, gjorde sig äfven gällande i fråga om våra inhemska förhållanden. Med 1815 års riksdag begynte oppositionen på riddarhuset att behandla konungens konselj såsom en ministèr. Man behagade sig någon tid ömsesidigt i dessa moderna, ännu i modern obestämdhet sväfvande former, tills vid 1823 års riksdag saken syntes blifva så allvarsam, att konseljen rent ut afsade sig den ministeriela titulaturen med de fordringar, man derpå ville grunda. Allmänna opinionen syntes för en tid röra sig i samma riktning. En reaktion inträffade mot de moderna ministeriela begreppens användbarhet på Sverige; och i följd deraf fick regeringen ett så mycket friare fält vid den derpå följande riksdagen 1828—1830. Jag skulle misskänna sakens verkliga förhållande, om jag ej öppet tillstode, att den öfverdref sin seger, hvilken ej heller med i allo lofvärda medel blef så fullständig som den blef. I följd häraf förminskades förtroendet emellan regering och representation, och 1834 års riksdag visade verkan deraf genom en kraftigare opposition, som nu nedstigit eller rättare slagit rötter ibland de ofrälse stånden. Och huru allmän denna, svårligen blott ur tillfälliga anledningar förklarliga sinnesstämning, i fråga om vissa delar af styrelsen, sedermera blifvit, visar bäst karakteren af utskottsvalen vid innevarande riksdags början.

Rådgifvarnes ställning till tronen hade i synnerhet blifvit ett föremål för missbilligande. Man tyckte sig finna, att den ansvarighet, regeringsformen tydligen för dem åsyftat, gjordes illusorisk genom blotta användandet af reservationsrätten, såsom värn mot alla anmärkningar. Man tyckte sig finna sådant förkunnadt såsom ett slags half-officiel doktrin. Man tyckte sig finna grundsatsen af allena-regerandet allt för vida

utsträckt, hvilket äfven i mindre vigtiga angelägenheter gaf förhållandet till representationen ett slags udd af personlighet, som lemnade sår. Man tyckte sig finna ett allt för mäktigt sidoinflytande, som allt mer förringade konseljens eget, och man ogillade, att den utan synbara tecken till oro underkastade sig detsamma. Sådana voro anledningarna till den vid 1834 års riksdag förberedda och vid den innevarande af bägge statsmakterna bifallna förändring, som infört departementalstyrelsen i konseljen. Den skenbara enighet, med hvilken förändringen tillvägabragtes, har redan gifvit rum för oenigheten öfver det till verlden komna barnets vagga, och det synes för de strider, som förestå, ej heller just utrustadt med lemmarne af en ung Herkules. Hvad mig angår, jag menar uppriktigt väl med dess framtid och ämnar ej vända hemliga eller uppenbara vapen mot hvad jag varit med om att besluta. — Har man också gjort sig verkligt reda för de farhågor, som på förhand så frikostigt utspridas? Meningen af förändringen är tydligen att gifva positiv verklighet åt den ansvarighet, hvilken regeringsformen fäster vid rådgifvarekallet, men som mot regeringsformens anda allt mer begynner blifva illusorisk. I den fordrade ansvarigheten för rådslagen ligger likväl säkerligen mer än en ansvarighet för *ord*, till protokollet sagda. Ett råd är äfven i sig sjelft en handling, bör vara en handling af en man eller hafva en man bakom sig; och en ansvarighet för rådslag är så vida tydligen äfven en ansvarighet för de handlingar, på hvilka rådslagen böra hafva inflytelse, så länge man innehar ett rum i konseljen. Men den rätta meningen af konstitutionel ansvarighet är, att den ej blott är en ansvarighet för ord, utan en ansvarighet för hvad i följd af rådslagen i landets styrelse sker; och det närmaste sättet för verkliggörandet af ett sådant slags ansvarighet synes vara, att cheferna för styrelsens särskilda grenar blifva ledamöter af konseljen. — Huru oriktigt det är att häri endast vilja se medel att binda händerna på konungamakten, lärer en blick på verkliga förhållandet. Departementalstyrelsen är en fullkomning af administrationen inom sig sjelf, som egt rum äfven i stater med mer och mindre oinskränkt konungamakt. Den ökar möjligheten af verklig ansvarighet i förvaltningen äfven inför konungen. Den skulle kunna vara, för sig tagen, ett medel äfven för allena-regerandet. Men allena-regerandet kan redan länge icke trifvas på egentlig europeisk grund, och hvarest det ock

funnits till namnet, har likväl regeringsmakten på mångfaldigt sätt varit inskränkt redan genom sitt eget behof af medel och organ. De mest medverkande i råd och regering hafva blott allt för länge varit vissa privilegierade klasser. Numera fordrar folket äfven sitt inflytande. — Inflytandet af de styrda på de styrande har allt mera vidgat sig. Vexelverkan mellan regering och representation har blifvit allt lifligare, allt följdrikare — det är civilisationens, det är mensklighetens gång. Våldet, öfvermakten visa sig allt mer odugliga såsom regeringsprinciper. Det visar sig allt mer, att all regering ytterst hvilar på en genom samhällets högsta intressen åstadkommen sammanstämmelse af meningar och viljor. Äfven regenten måste derför i sista instansen rådfråga den allmänna meningen och viljan — och eger i dem en ofelbar makt äfven mot sin egen konselj, om han sjelf skulle förstå den allmänna viljan och meningen bättre. Inkastet att departementalstyrelsen är osvensk förstår jag icke. Jag har svårt att så kalla en inrättning, som i Sverige infördes af en konung såsom Karl den nionde och utbildades af en konung såsom den store Gustaf Adolf. — Att den skulle vara oförenlig med användandet äfven af kollegialstyrelsen till en viss grad, torde ej heller den vilja påstå, som erinrar sig uppkomsten af våra kollegier just under Gustaf Adolf den stores tidehvarf. Departemental- och kollegialstyrelse ha förr en gång i Sverige förlikts, och de torde ännu en gång kunna förlikas.

För att efter detta, kan hända allt för långa, förord komma till det egentliga föremålet för närvarande öfverläggning, får jag tillkännagifva, att, ehuru jag de flesta gånger, då jag i utskottet varit närvarande, befunnit mig i minoriteten, jag likväl i åtskilliga fall deltagit i besluten. Med förbigående af hvad i dessa är öfverlemnadt till riksrätts pröfning, får jag nämna att, sedan utskottet beslutit att på behandlingen af Judereglementet använda 106 § regeringsformen i stället för 107 §, som, enligt min åsigt, i ett ämne, hvilket hittills ansetts tillhöra den ekonomiska lagstiftningen, hade varit lämpligare, endast ett vigtigare fall återstår, i hvilket jag, ehuru ej i full enlighet med utskottets majoritet, tillämpat 107 §. Det rör förhållandet af konungens rådgifvare under de bekanta uppträdena i hufvudstaden sommaren år 1838. Jag har ej ansett mig tillständigt att bedöma den större eller mindre nödvändigheten af att då förstärka Stockholms garnison, men väl har det gjort min förundran att i statsrådets

protokoll ej finna ett ord i anledning af dessa uppträden, deras uppkomst och rätta sättet att dem behandla, under flera månaders tid som de väckte allmän oro, om jag undantager hvad angår tillstyrkandet af de för truppernas underhåll nödiga kostnader, hvilka slutligen föranledde lyftningen af en del af det mindre kreditivet. Den erfarenhet, man då så länge hade för ögonen, var likväl företrädesvis egnad att fästa uppmärksamheten på en stor, i synnerhet i hufvudstaden känbar brist i den lagstiftning, som har allmän ordnings upprätthållande till sitt egentliga föremål. Det är bristen på en medborgerlig eller civil polismakt, åtminstone af en sådan, som förtjenar namnet, det är denna brist, som gör att man i Sverige vid tumultuariska uppträden allt för lätt påkallar militären, och detta utan alla lagliga ändamålsenliga varningsgrader, t. ex. uppläsandet af ett för sådana fall beräknadt *excessplakat*, innan man använder de våldsamma medel, hvilkas verkan man sjelf sedermera ej kan beräkna. Att denna sommars erfarenhet ej framkallat någon i statsrådets protokoll synbar åtgärd eller åtminstone öfverläggning i detta afseende, har icke synts mig öfverensstämma med iakttagandet af rikets sannskyldiga nytta. Men då, sedan denna anmärkning gjordes, nästan alla de konungens rådgifvare, som vid tillfället tillstädesvoro, afgått ur konseljen, finner jag föga billigt att mot en enda yrka ett ansvar, som ej mera kan träffa de öfriga, och afstår således för min del från yrkandet af någon anmälan enligt 107 § i detta fall.

Sedan jag sålunda här frångått min hufvudsakliga anmärkningsanledning, nämligen med undantag af dem, i hvilkas remitterande till riksrätt jag äfven deltagit, återstår för mig blott att tillstyrka förevarande memorials läggande till handlingarna. Det må likväl ske med uttryckligt tillkännagifvande, att detta å min sida ej innebär ett gillande, utan ett tyst ogillande af den ställning, hvilken rådgifvarne under den tid, som nu varit föremål för min granskning, i flera afseenden visa sig hafva intagit i förhållande till konungen. Jag vet, om hvilken regering jag talar. Jag vet, att vid den fästa sig stora och odödliga förtjenster om fäderneslandet. Men äfven tacksamhetens känsla skulle ej vara sann. om den i alla afseenden uteslöt möjligheten af äfven det vördnadsfullaste ogillande, der ett sådant på skäl kan grundas. Och nå dessa mina ringa ord upp till konungen på Sveriges tron — en tron, hvilken jag önskar till Gud må i långa och lyckliga tider

innehafvas af hans efterkommande — så kan icke för honom vara obekant, att det räknas ibland svenska konungavanor att majestätets öra må vara öppet för en redlig, vördnadsfullt uttryckt — låt vara äfven möjligen misstagen — öfvertygelses språk.

Om tullbevillningen.

(Den 1 Aug. 1840.)

Hör man alla de farhågor, som i detta ämne yttras och väckas, skulle man tro, att den friare lagstiftning för handeln, som nu är i fråga, vore i Sverige någonting oerhördt och nytt. Man skulle ej tro, att det är samma system, hvars hufvudsakliga grundsatser redan år 1815 framstäldes af en bland rikets skickligaste embetsmän. Man skulle ej tro, att det är samma system, som allt sedan 1823 års riksdag varit gynnadt af pluraliteten bland rikets ständer, och som vid den innevarande blifvit af konungen framstäldt till rikets ständers antagande och af hela den gamla rådgifvarepersonalen tillstyrkt. — Dessa grundsatser kunna således åtminstone ej läggas den nya konseljen till last, som i dem ej skilt sig från sina föregångare. Denna *nya* konselj har ej blifvit *gammal.* De extrema, fast sins emellan motsatta opinioner, för hvilkas anfall den under sin korta lefnadstid varit ett ständigt föremål, må glädja sig öfver dess fall. Jag kan det ej. Jag beklagar, att den medelväg i åsigter och åtgärder, hvartill man förr eller senare måste återkomma, derigenom för ögonblicket blifvit, om ej omöjlig, dock försvårad.

Äfven i närvarande fall är i sjelfva verket blott fråga om en medelväg. Hvem har nekat *skydd* för svenska näringarna? Frågan är blott om *beskaffenheten* af detta skydd — om det bör sträckas utöfver den grad, hvarvid det möjligen kan vidmakthållas, och om denna möjlighet för ett land, sådant som vårt, med sina vidlyftiga gränser och kuster, ej snarare ligger i ett system af måttlig skyddstull, än i förbud. Jag upprepar det, ingen har nekat skydd åt svenska näringarna, nämligen det skydd, som är möjligt att upprätthålla, ett skydd, som är något mer än detta skydd på papperet, som så lätt genombrytes och af lurendrejaren och tullförsnillaren

gäckas. Ingen har heller nekat ett billigt afseende på redan förvärfvade lagliga rättigheter, vore de äfven på prohibitivsystemet grundade. Ingen har yrkat någon häftig öfvergång. Ingen har ens nekat att taga i betraktande, i hvad mån närvarande handelskonjunktur bör inverka på beslutets verkställande. Det yttrande, hvarmed jag ämnar sluta, gör att jag kan vara kort. Jag vill här hvarken vidlyftigt söka utveckla statsekonomiska grundsatser eller historiska bevis. Jag inskränker mig att i förra afseendet tillägga att, så vidt jag känner, de erkända teoretiska grundsatserna för handelsfriheten ännu äro ovederlagda, och att åtminstone de vederläggningar jag sett ej hålla färgen. I senare afseendet får jag anmärka, att all tids erfarenhet ej duger att åberopa för all tid. Förbudssystemet i handeln är lika gammalt som det system, som trodde sig med påbud kunna skapa penningar och med förbud hindra dem att gå ur landet. De höra tillhopa. Det ena faller med det andra. De falla allt mera dagligen så synbart, att det erfarenhetsbevis, man för de prohibitiva grundsatserna velat hemta af deras ålder, allt mer försvagas. Det är ej sant, att erfarenheten lärt alla länder att förbud skyddar. Den märkligaste företeelse i detta afseende i nyare tider är den *tyska tullföreningen*. Ingen har klagat, att den ej skyddar tyska industrien, som tvärt om efter denna förenings ingående har tagit en förundransvärd fart. Den tyska föreningens tulltaxa har intet enda förbud. Preussens har endast 3, nämligen salt, tobak och spelkort, men hvilka alla, om jag icke bedrager mig, tillika äro statsmonopolier, så att dervid ett särskildt skäl är för undantaget. Intet land har haft ett strängare prohibitivsystem än Spanien. Men spanska näringarnas flor är för historien obekant. Schweitz, i hjertat af Europa, med försvårade kommunikationer, som på alla sidor synas lägga hinder för dess deltagande i verldshandeln, har likväl i denna uppträdt med så mycken lycka, att dess fabrikat säljas vidt och bredt, i flera fall till bättre köp än de eljest både på kontinenten och i England kunna produceras. Men Schweitz har handelsfrihet. — Det är ej blott af finansiela och ekonomiska, det är af moraliska och juridiska skäl, som jag måste förkasta förbudssystemet: skäl, som ej kunna vara obekanta för någon, som känner systemets verkningar i dessa afseenden. Jag har t. ex. ej hört någon dess försvarare, som ej tillika ifrat för husvisitationerna, ehuru de bedröfliga uppträden,

hvartill dessa föranledt, ej kunna undgå att framställa sig för uppmärksamheten. Detta i allmänhet om grundsatserna.

I afseende på tiden för deras tillämpning hos oss erkänner jag mig ej vara utan farhågor vid den närvarande krisen i handelsverlden. Jag föreslår det tillägg till utskottets betänkande, att, om vid den af utskottet faststälda tidpunkt för förbudssystemets slutliga upphörande tillämpningen af föreskriften ej skulle anses rådlig, rikets ständer må uppdraga åt Kongl. Maj:t att handla efter omständigheterna och underkasta, om han så för godt finner, tidsbestämmelsen en ny pröfning af rikets härnäst sammanträdande ständer.

Om nationalrepresentationens ombildning.

(Den 24 Okt. 1840.)

Jag har tvekat, om jag vidare skulle öka antalet af talare i detta ämne. Min tanke har redan blifvit uttryckt. Jag känner mig så ensam med min öfvertygelse, att jag föga för den kan hoppas på några sympatier. I alla fall lärer hvar och en hafva uppträdt på detta rum med redan så stadgad mening i ämnet, att den af intet talande rubbas. Ett yttrande äfven af mig torde likväl påkallas, på det min tystnad ej må tydas såsom likgiltighet; och jag kan ej bättre ådagalägga, att jag åtminstone ej af egen böjelse isolerar mig, än om jag upptager några af de hufvudsakligaste inkast, som gemensamt träffa den bana, jag tillika med konstitutions-utskottets majoritet beträdt, men på hvilken jag gått längre än utskottet. Dessa inkast kunna sammanfattas i följande: 1:o att den föreslagna representationsförändringen hvarken är nödig eller nyttig: hvarmed den praktiska sidan af ämnet anses vara afgjord; 2:o att den till sina grunder ej heller är förnuftig, utan snarare oförnuftig: hvarmed den teoretiska sidan af saken förmenas vara affärdad. Hvad det första angår, så påstås att, innan en förändring föreslås, det närvarandes olämplighet bort först bevisas. Man förebrår utskottet, att det blifvit skyldigt detta bevis. Utskottet har visserligen mer förutsatt än gifvit det. Det åberopar den allmänna rösten. Men att detta åberopande ej saknar grund, visar sig redan deraf, att sedan 1809 intet enda konstitutions-utskott jäfvat nödvändigheten af en

representationsförändring, hvilket väl lärer innefatta ett ganska tydligt medgifvande af det närvarandes olämplighet. Visserligen har detta medgifvande varit mer och mindre vidsträckt. 1809 års konstitutions-utskott föreslog allmänna val, hufvudsakligen efter de grunder, på hvilka brödrafolkets representation sedan bygdes. Förslaget blef blott ett förslag; nog af, sedan 1818 gjorde sig den åsigt gällande, att förändringen, om än nödvändig, dock ej borde vidröra närvarande representationsgrunder. Man borde tvärt om på den gamla ståndsinrättningen söka inympa de hittills orepresenterade; och i denna riktning hafva flera förändringar sedermera skett. Mig synes, som om man af denna bana lofvar sig allt för mycket. Mängden af modifikationsförslag gå nu derpå ut, ehuru just i det ögonblick tecken visa sig, att man på flera håll är i sjelfva verket mindre än förr böjd för dessa slags modifikationer och tvärt om redan börjat frukta för sina egna medgifvanden. Det röjer sig i preste- och borgareståndens nu gifna afslag på de i denna syftning hvilande grundlagsförslag och i bondeståndets halfva ånger öfver den koncession, det vid innevarande riksdag gjort. Jag fruktar, att häruti ligger mer än blotta fordran af nya redaktionsförslag af samma propositioner. Rikets ständer hafva vid denna och föregående riksdag, under sin i synnerhet finansiela opposition mot regeringen, börjat mer och mer känna sig såsom en egen statsmakt. Verkningarna deraf hafva icke varit ensamt och oblandadt goda. Med det växande ståndsväldet tyckes äfven den gamla stånds-surdegen kommit i någon jäsning. Man tyckes mer än förr hålla på privilegier eller på lemningar af privilegier. Med denna reaktionära riktning förenar sig en annan. Jag finner den i bemödandet att bekläda socken- och länskomiteer, antingen såsom förmenta delegationer af rikets ständer eller såsom kommunala auktoriteter, med en större makt än med allmän ordning är förenligt. Jag fruktar dessa tecken. Kommer till det nylifvade ståndssplitet äfven splittringen af de lösgjorda lokala och provinsiela intressena, så fruktar jag för mitt fäderneslands framtid. Jag vet hvilka arbeten — århundradens arbeten — det kostat Sveriges rike att besegra dessa intressen. De må lifvas så mycket man behagar, men endast under inflytande af en allmän och nationel representation, för hvars anda allt hvad i dem är oformligt äfven försvinner. Enhet i regering och allmänhet i representation äro och böra, i min tanke, vara tidens lösen. Bägge arbeta hvarandra i händerna.

Att de äro syskon, skola de en gång erkänna. Och i deras förbund ligger den framtida garantien så för konungamaktens bestånd som för folkens frihet. Är man ej nöjd med dessa ur det närvarande hemtade skäl för en representationsförändring, så må man tillika rådfråga det förflutna. Jag är ej främmande för denna betraktelse, men hvad den ej kunnat gifva mig är öfvertygelsen om stabilitetsprincipen i vår ståndsrepresentation. Jag ser den aldrig 50 år utan revolution. Jag ser ständiga kastningar emellan ståndsvälde och envälde. Så ser det ut i det gamla Sverige, så i det unga. Ty det *unga Sverige* är ej så ungt som man antager. Jag daterar det från 1718 och önskar det vore gammalt nog att besinna hvad dess frid tillhörer. Vår ståndsrepresentations egentligaste verksamhet ligger inom det unga Sverige och dess frihetstid. Den slutade med 1772 års revolution. Men att det onda ej hjelptes blott med konungamaktens förstärkande, visade både Gustaf III:s och Gustaf IV Adolfs regeringar. Ståndsväldet hade än en gång småningom slagit om i enväldet; och detta bragte med Karl XII:s envishet, fast utan hans kraft, riket än en gång på branten af undergång. Också ansåg Gustaf III, hvars skarpsinnighet ej lärer förnekas, svenska ståndsrepresentationen redan hafva genomgått sin bana, och jag har all anledning att förmoda, det de intyg, som vitna, att han efter 1789 omgicks med tanken på en representationsförändring, ej äro utan grunder. År 1809 upptogs åter frågan, ehuru omständigheterna ej medgåfvo förändringens införande. I våra gamla former hade emellertid den nya tidens anda inkommit, som skall upplösa dem. Också har vår regeringsform en dyrbar egenhet. Den erkänner en framtid. Den öppnar en laglig väg till sin egen förbättring. I min tanke kan en sådan på tillfredsställande sätt endast ske derigenom, att man upptager frågan under den synpunkten, som 1809 års konstitutions-utskott redan faststälde med hyllandet af allmänna val. Det är min innerliga öfvertygelse, att hvilket modifikationssystem som helst af den gamla ståndsprincipen i verkställigheten, genom bristen på allmänna grunder och mängden af undantag, allt mer skall göra sig sjelft i större skala overkställbart, och att det förment praktiska i denna riktning slutligen skall befinnas just vara det opraktiska. Att något annat än nödvändigheten skall vända intressena åt ett annat håll och till medgifvandet af allmänna val, har jag aldrig trott. Men det är skilnad på en nödvändighet, hvaraf man öfverraskas, och en nödvändighet,

hvarefter man lämpar sig af insigt. Och det är denna sista, som jag skulle vilja göra gällande. Detta blir visserligen omöjligt, i fall principen af allmänna val verkligen vore så oförnuftig som man föregifver. Låtom oss betrakta äfven detta andra inkast, som egentligast träffar mig och mitt erkännande af personligheten såsom representationens grund. Man säger, att det ej är personligheten, utan det hela, som skall representeras. Men det är just genom personligheterna som det hela blir representeradt, och allt bättre representeradt i den mån personligheterna känna sitt sammanhang med det hela. Personligheten med dess rätt är både det första och det sista i samhället; att den utgör grunden för rättigheter, lärer ej kunna nekas. Men det är denna grund, som genom samhällets utveckling allt mer kommer för en dag. Ej såsom skulle denna personlighetens allt mer erkända rätt söndra samhället uti idel atomer. Det är tvärt om dess säkraste sammanbindningsmedel, och man behöfver, för att inse detta, endast betrakta de mindre samhällsorganisationer, på hvilka man lägger så mycken vigt, familjer och korporationer af alla slag, ifrån kommunen till ståndet. Alla hafva begynt med stora orättvisor. Det var en tid, då husfadern köpte sin hustru, beslöt öfver sina barns lif eller död, och då hans tjenare voro hans slafvar. Hvad har renat familjen annat än erkännandet af personlighetens rätt? — Likaså med korporationen. Om den också inom sig mer och mindre erkände grundsatsen af ömsesidig rätt, så var den likväl långt ifrån att sträcka detta erkännande utom sig. Stridde och strida ej ännu korporationerna med hvarandra om uteslutande rättigheter? Hvem skall lösa dessa motsägelser, om ej staten? Och huru lösa dem, utan genom ett allt nogare bestämmande af personlig rätt? Med personlighetens erkännande går således samhällets utveckling hand i hand. Det är så långt ifrån att familjelifvet derigenom skulle skadas, att det tvärt om derigenom renas. Det är så långt ifrån att stånd, yrken och korporationer derigenom skulle upphäfvas, att de tvärt om just derigenom förvandlas från historiska petrifikat till rörliga, lefvande organismer.

Den ökade sferen af personlig rätt har först genombrutit träldomen och sedan skapat medborgaren. Den skall äfven allt mer göra alla medborgare delaktiga af politiska rättigheter. Undantagen och gradationerna följa af regeln, i stället för att upphäfva den. Om jag räknar qvinnan till undantagen, så har jag ej derigenom nedsatt henne. Jag har medgifvit, hvad

ingen lärer neka, att det finnes högre, innerligare sferer än den politiska. Ej endast qvinnan hör till en sådan sfer, hvilket i allmänhet bör emancipera henne från politiken. Äfven ländet kan och bör, i min tanke, uppfattas under samma synpunkt. Att teoretiskt försvara denna åsigt är här ej stället. Men det må tillåtas mig att uttrycka den tillfredsställelse jag känt vid att en föregående dag höra en högt aktad veteran i ståndet förklara, och i dag en annan värd ledamot deri instämma, att svenska presterskapets sanna verksamhet och inflytande ej bero af dess politiska ståndsrätt. Hvad gradationerna angår, så har man helt och hållet öfversett dem i den allmänna anklagelse, att det är på den abstrakta personligheten som jag vill grunda utöfvandet af politiska rättigheter. Ej blott myndighetsåldern — och jag har intet emot att lägga några år till — äfven god fräjd, god kristendomskunskap och åtminstone minimum af de i folkskolan fordrade kunskaper äro bestämda qvalifikationer. Man har likaledes öfversett eller underkänt den gradation, som ligger i den af mig antagna *medelbara* valrätten. Jag har utsträckt detta valsätt till alla, just för att genom de mera bildades och förmögnes deltagande bereda öfvergången af de hittills politiskt oberättigade till utöfning af valrätten. Och dermed sammanhänger min grundsats, att voteringen bör vara *öppen*. Jag har lemnat åt bildningen och förmögenheten deras naturliga inflytande och litar derpå mer än på deras privilegierande. Detta naturliga inflytande — inflytandet af det materiela och intellektuela kapitalet — är i ständig tillväxt. De äro tidens båda största krafter, men också allt mer i deras rättvisa inflytande beroende af det sätt, hvarpå de användas, den karakter, som de uttrycka. Och detta beroende vill jag lemna dem. Det skall endast öka deras sanna krafter. Fruktar man likväl, såsom det synes, så allmänneligen, att i synnerhet den materiela förmögenheten härpå skall förlora allt för mycket i inflytande, så skulle jag ej vara obenägen att ingå på modifikationen af direkta val för alla medborgare med en viss försäkrad inkomst och en viss proportion af sålunda valda representanter emot de öfriga. — Slutligen ett ord om mig sjelf. Ej utan rörelse har jag på detta rum och i denna angelägenhet hört af personer, som jag högt värderar, argument för stånds- och klassprincipen gillas, med hvilka argument jag under åratal umgåtts och visserligen ej släppt obesedda. Jag vet, att mina åsigter anses för en visionärs drömmar, — af en vänligare

tänkande kan hända för en välment visionärs drömmar; men jag är gammal, dock ej gammal nog för att återgå till barndomens joller. En praktisk sida har likväl denna min öfvertygelse. Den är vida mindre en teori, en lära, än ett *sinnelag* och, jag vågar säga det, innebär lika mycken aktning för allas rätt som aktning för allas öfvertygelse.

ANFÖRANDEN I SVENSKA AKADEMIEN.

Svar på P. H. Lings inträdestal

den 27 Juni 1835.

Min herre! Åt äran, fäderneslandet, vitterheten och konsterna egnade den ädle man *, hvars minne vi nyss hört värdigt firas, sin starka själs eld och kärlek. Ni, M. H., som i detta samfund intager hans plats, har, liksom han, visat, att det skönas dyrkan lätt förenar sig med manlig verksamhet, eller, rättare, sjelf är en sådan. Ej förgäfves gåfvo forntidens sinnebildsläror åt vishetens och sångens gudomligheter äfven hjeltemodets attribut. Det finnes blott *ett* ädelt mod: att lefva för ett värdigt mål; och är hvarje bemödande, som höjer själen öfver stoftet, en dikt, så har ej blott skalden, utan äfven hjelten och den vise, diktat sin egen lefnad. Denna dikt är och blifver äfven deras egentliga belöning. Hvad skulle verlden kunna bjuda dem, som öfverträffar denna? — Den *är* det enda *sköna* i verlden.

Det är ej eder, M. H., som en sådan öfvertygelse skulle förundra. Den är eder medfödd. Den har bestämt edert mål, eldat edert mod, uppehållit er under umbärelser och bekymmer; den är eder lefnads genius; den skall följa er, kämpande, till grafven och der, om ej förr, uppenbara, att den varit en vänlig skyddsande.

Det är för det uppväxande slägtets harmoniska både kroppsliga och andliga bildning, som ni verkat; under det ni ordnat ungdomens öfningar, har ni till lyran sjungit fornålderns bardalekar. Så har ni åt både forntid och framtid anförtrott er ära.

Så stora förtjenster hafva ock framkallat mer än ett bevis på medborgares aktning. Då dertill kommer det närvarande,

---

* Hans exc. m. m. grefve *A. F. Skjöldebrand.*

önskar jag, att det för eder må vara allt hvad det genom uttrycket af en varm och uppriktig känsla kan blifva.

Svar på C. F. af Wingårds inträdestal

den 18 Sept. 1837.

Min herre! Ett literärt samfund, hvad dess riktning i öfrigt må vara, kan ej förneka grundkarakteren af all literär verksamhet, som måste bestå i sanningens utforskande och framställande genom lära och exempel, fältet må för öfrigt vara den egentliga vetenskapens eller vitterhetens; ty äfven det *sköna* har *sin* sanning, både i afseende på *tankarne* och *språket,* såsom deras uttryck. Närmast äro för öfrigt de så kallade *sköna vetenskaperna,* som omfatta vitterhetens grund och väsende, beslägtade med de *moraliska,* som lefva i betraktelsen af det goda. Se der ett vittert samfunds egentliga grund, särdeles om det tillika är en nationel inrättning, ämnad att på en gång genom lärdom och efterdömen verka för ett folks bildning. Denna grund är i sjelfva verket densamma som den, hvarur andra literära föreningar, med olika bestämda syften, såsom natur- eller häfdeforskningens, hemta sin näring; och jag hoppas ej för lågt hafva uppfattat målet för det samfund, som kallat oss i dag emottaga eder, om jag i sjelfva verket finner det ställdt på samma plan med de nyssnämda.

Svenska Akademien, då hon helsar eder såsom sin ledamot, påminner sig ej blott, att hon i eder ser sonen af en man, som stiftaren sjelf kallat inom denna förening; hon erkänner framför allt att, då det är liknande förtjenster, som hon hos eder hyllar, dessa förtjenster äro edra egna. Det gifves andra, än den egentlige skriftställarens, som ligga inom hennes område, i synnerhet *lärarens* — den värdige lärarens i ord och handling; och en sådan är ni, M. H., — en sådan skulle ni varit såsom herde och ledare för den minsta församling, — en sådan är ni på en af svenska kyrkans högsta platser. Omgifningen skulle ej ha förändrat mannen; men ni är en man, som, ställd hvar som helst, aldrig kan blifva utan inflytande på eder omgifning. Jag säger detta med någon

rätt och må hemta exemplet från den krets af eder vidsträckta verksamhet, som är mig bäst känd. Snart tretio år är jag universitetslärare; lika länge har jag varit bekant med den till högskolan årligen anländande ungdom från det läroverk, som haft och har den lyckan att tillegna sig eder såsom lärare eller vårdare; och lika länge har jag från denna ungdom hört edert lof, eller rättare: den har sjelf varit edert lof. Det är universitetets enstämmiga röst, och ett sådant lof gör mitt öfverflödigt, ehuru jag ville tillägga, att edert rastlösa nit för edert kall, edert verksamma deltagande i allmänna angelägenheter ej hindrat eder att med uppmärksamhet och kännedom följa tiden i dess vetenskapliga riktningar, under det ni fortfarit att vara hemmastadd inom området af de klassiska studier, åt hvilka ni tidigt eder egnat. Enskildt har jag länge känt eder och kunde anföra mig sjelf såsom exempel, att ni ej lätteligen ombyter föremålen för eder tillgifvenhet. Ni förtjenar att ega vänner. Kanske jag kunde tillägga: ni förtjenar ock att ega ovänner, sådana en uppriktig och stolt karakter lätt förvärfvar. På hvarje plats är ni tillräcklig för edra pligter. Ni skall ej heller fattas för dem, som vänta eder inom det samfund, hvars välkomsthelsning jag nu har den äran att till eder framföra.

Tal på högtidsdagen 1837.

Svenska Akademiens årliga högtidsdag firades fordom äfven med bön i templet. Om denna sed upphört, kan detta likväl ej ändra festens betydelse; och kan hända upphörde bruket endast derför, att det innebar någonting, som i alla fall af sig sjelft förstås. I sjelfva verket, hvilken årsdag kan firas, i det enskilda, i det offentliga lifvet, utan tacksamhet mot *honom*, hvars godhet är hvarje dag ny? Så vilje äfven vi begynna med tacksägelse till Gud, som under det förflutna året uppehållit, skyddat en älskad konung, ett älskadt fosterland. Må förenade folks böner allt framgent nedkalla öfver tron och hydda *hans* välsignelse, *hans* frid!

Konung Gustaf III helgade detta samfund åt Sveriges ärofullaste minnen. Den store Gustaf Adolfs födelsedag blef akademiens högtidsdag. Dermed hade stiftaren utan tvifvel afsett mindre någon tjenst, som vi kunde göra dessa minnen,

än det inflytande de borde ega på oss. — Det rätta minnet är sjelflysande såsom solen. Derför sågo vi ännu efter två hundra fem år våra trosförvandter i Tyskland nyligen samlade på Gustaf Adolfs dödsdag kring den minnesvård deras tacksamhet åt honom upprest. Det synes vara en skickelse, att denna minnesvård, mer än en gång ifrågasatt att under den odödlige konungens närmaste efterträdare byggas af svenska händer, skulle lemnas att slutligen uppresas af dem, för hvilkas räddning han stridde och dog. Det är en skön, en ädel hyllning. Och hvarför skulle vi ej dermed vara nöjda? — Svenskarne hafva lemnat minnet. Andra må resa vården.

Gå vi från dessa höga föremål till hvad oss närmare rörer, så finne vi inom vår egen krets den sanning bekräftad, att hvarje steg på tidens bana är åtföljdt af hvad vi kalla förluster. Vi se deri den försvinnande varelsens offer åt dagarnes herre; vi höre dess sista bön. De öfverlefvande bedja tillika med de döende, i känslan deraf att äfven bortom grafven gifves ett hopp. Det är det bästa blomstret på en grift. Och man ihågkommer det vid åsyn af de förgängliga blommor, som de dödlige strö på de gångnes grifter.

Svenska Akademiens saknader på denna dag äro ej blott dess enskilda, de äro alla tillika det allmännas. Att nämna herr grefve *af Wetterstedts* namn, är att återkalla en stor hågkomst, som är fästad vid ännu större. Historien skall teckna dessa. Oss är det nog att här minnas, hvilken den statsman var, som i vigtiga ögonblick för Europa och fäderneslandet stod vid sidan af hjelten, hvars snille öfvade på bägges öden en så stor inflytelse och nu i tvänne förenade folks kärlek och tacksamhet stiftat sin egen skönaste minnesvård. Bilden af grefve af Wetterstedts personlighet har intryckt sig i mångas hjertan. Man plägar prisa deras lott, som, fjärran från höghetens faror, få egna sig åt utöfningen af alla det enskilda lifvets dygder. Det är en stor lycka. Men högre pris må tilldelas den, som i ett stort offentligt lif medför, bevarar och utöfvar dessa dygder och ur våldsamma brytningar räddar en oskuggad själ. Det är ej blott en lycka; det är en stor förtjenst. Sådan hafva vi sett grefve af Wetterstedt ibland oss. Sådant minnas vi detta klara, milda lif, tills det, likt en vacker dag, småningom försvagades, skymdes, släcktes. — Hvilket hjerta han bar för svenska vitterhetsidkare, derom kan den, som här talar, af egen erfarenhet bära tacksamma vitnesbörd.

På liknande banor — före, bredvid, efter den vi omtalt — märktes, beundrades, saknas nu herr grefve *Lagerbjelke*. Om den förstnämde af desse män genast medförde intrycket af en mild harmoni i hela sitt väsende, så fans kanske hos den senare i vissa afseenden ett öfvermått af egenskaper, hvilkas spel på ytan skymde grunden. Det finnes en skarpsinnighet, för hvilken man[1] kan säga, att det obestämda, det ovissa är en plåga, och som, då så mycket i verlden är det ovissa, lider af sin egen verksamhet. Erfarenheten har mer än en gång visat, att denna sinnesfallenhet kan vara förenad med stor kraft, då det vissa, det bestämda fallet är inne. Det har funnits starke män mot allt hvad som händer, som varit svage för allt hvad som kan hända.

Grefve Lagerbjelke hade i grunden lika mycken styrka som ovanlig skarpsinnighet. Hans bildning, hans arbetsamhet voro lika utmärkta som hans naturgåfvor; och han har bevisat i lifvets alla vigtigaste förhållanden, såsom embetsman, såsom undersåte, såsom slägting, såsom vän, en tillförlitlig, en fullkomligt aktningsvärd karakter. Oförrätter glömde han gerna och har öfvat mer rättvisa än han kan hända njutit. — Hans konung och hans vänner kände honom. Döden har han mött med den vises lugn och en kristens förhoppningar.

En tidigare förlust än någon af de nämda har redan Svenska Akademien på sistlidna årets högtidsdag haft att beklaga. Den plats, som genom herr ärkebiskop *von Rosensteins* bortgång inom detta samfund blifvit ledig, intages i dag af herr friherre *Berzelius*, som skall teckna sin företrädares minne.

Svar på J. J. Berzelii inträdestal.

Herr friherre! Sverige, när det återkastades från eröfringarnas bana, har visat sig mäktigt äfven af en annan storhet. Det har i tankens rymd ej upphört att räknas bland betydande makter. Det har fostrat fredliga eröfrare inom vetenskapens rike och lagstiftare för mer än ett af dess områden. De fredliga namnen hafva täflat med de krigiska, ädelt, ej utan lycka. Svenska konungars rykte har gått långt. Linnés har må hända gått längre.

Stora naturforskare hafva framför andra både grundlagt och underhållit detta Sveriges beröm. Hvilken hög plats ni,

herr friherre, ibland dem intager, är ej obekant. Man instämmer blott i hela den bildade verldens röst, om man säger, att ni tillhör edert fäderneslands ära.

Men det är ej blott med den rättighet denna kunde ge, som Svenska Akademien tillegnar sig er. Bland edra förtjenster äro äfven sådana, som närmast falla under hennes domsrätt, nämligen en egentlighet, tydlighet och renhet i föredrag, som i allmänhet kunna framställas såsom mönster. Sanning och klarhet, har ni nyligen sagt, är vetenskapens språk. Men den som frågar, om äfven skönheten kunde finnas dem förutan, må så gerna fråga efter färgernas prakt utan ljuset.

Också jag har åt sanningen helgat min ringa tjenst och kallar mig hennes dyrkare. Så vida hembäres eder denna första välkomsthelsning inom vår krets af en, som sträfvar till samma mål, ehuru på olika bana, och för öfrigt endast genom vänskapen är eder like.

Tal på högtidsdagen 1842.

Då konung Gustaf den tredje åt svenska språket och vitterheten i Svenska Akademien egnade en egen stiftelse, hänvisade han tillika på fosterlandets stora minnen såsom de värdigaste föremål, hvilka svenskt språk och vitterhet kunde fira. Han förutsatte således, att dessa minnen i sig sjelfva skulle ega någonting upplifvande, upplyftande. Det var ej den sköna eller vältaliga behandlingen, som endast skulle gifva dem deras värde. Det var föremålens egen art och beskaffenhet, som skulle elda talaren och skalden. Men huru vore en sådan verkan möjlig, utan af dessa föremål fattade i all deras *sanning?*

Man säger ofta, att sanningen mot skönheten är fiendtlig. Gerna må medgifvas, att all sanning ej är skön. Deremot torde med skäl kunna påstås, att ingen skönhet kan göra anspråk på varaktigare verkan, utan att tillika vara sann. Och ingen blir derom lifligare öfvertygad än den, som mycket sysselsatt sig med historiska minnen. Det sant ädla och sköna har någonting oförstörligt i sitt väsende. Det gäller äfven om det minsta grand deraf, som utgör beståndsdelen af en karakter. Ofta sofras det fram och renas genom hvad verlden

kallar olyckor, men skickar äfven ur dessas dunkelhet en himmelsk stråle genom tiderna, som ej dör.

Intet minne kan för Svenska Akademien vara dyrbarare än det af hennes stiftare, ehuru det genom tiden allt mer från oss aflägsnas. Likväl kan äfven tiden till en viss grad öfva ett slags närmande verkan. Det sker genom hvad man kunde kalla minnets uppstigande öfver horisonten. Det söndrar sig derigenom från allt det tillfälliga och störande, hvaraf det förut varit omgifvet. Det höjer sig öfver de jorden betäckande dimmorna, för att lysa med allt hvad det eger af eget ljus. Det är uppgången af minnet, sådant det tillhör historien. — Och man medgifver lätt, att detta endast på ett visst afstånd är möjligt.

Äfven för Gustaf III:s minne är denna dess uppgångstimme på det förflutnas himmel inne. Han väntade den, då han förordnade, att de minnesmärken af hans lefnad och regering, hvilka han öfverlemnade till Upsala universitet, först femtio år efter hans död skulle se dagen. De gå nu denna dag till mötes. Tidpunkten har inom årets lopp inträffat.

Snart skola dessa minnesmärken tala för sig sjelfva. En enda anmärkning om dem må här vara på sitt ställe.

Kan hända väntade man sig af dessa papper för mycket, innan de öppnades. Kan hända väntar man sig af dem för litet, sedan de blifvit tillgängliga. En kort innehållsförteckning ger intet begrepp om innehållet. Hvad som genast föll i ögonen var, att de här meddelade upplysningar synas upphöra just vid den egentliga katastrofen af Gustaf III:s regering, nämligen 1788 års krig och 1789 års riksdag. Det är sant, man ser ej i dessa papper denna katastrof, men man ser den komma. Och hvad här meddelas är, om man nämligen tillika rådfrågar andra redan åtkomliga och tillförlitliga källor, tillräckligt att återgifva bilden af det hela.

Hvad jag efter en ej flygtig blick tror mig kunna försäkra, är att ingen skrifver Sveriges historia från medlet af adertonde seklet till sista tiotalet af samma århundrade utan noggrann kunskap om de Gustavianska papperen. Och det skall snart visa sig, om jag bör tros på mina ord.

Förvarade ock dessa handlingar endast den säkraste kännedom om Gustaf III:s ungdomsbildning, de skulle vara tillräckligt dyrbara; och denna bildning, som redan innehåller fröet till allt hvad man hos honom måste älska, måste beundra och måste beklaga, skulle redan kunna blifva ämne för

en egen skildring, som borde väcka deltagande. Men den vore blott en del af ett helt, som man hellre skall emottaga ostympadt. Den kunde ej heller gifvas utan utdelande af både beröm och tadel; men intetdera uttalas värdigt utan ett noggrannare ådagaläggande af grunderna för omdömet, än tiden vid ett tillfälle, sådant som detta, skulle tillåta.

Tal på högtidsdagen 1844.

Svenska akademien är en konungslig stiftelse. Den delar äran af ett sådant upphof med flera närbeslägtade inrättningar för vetenskap, vitterhet och konst, så inom som utom fäderneslandet; och utan tvifvel tog stiftaren sjelf närmaste mönstret för densamma ifrån en nation, som i bildning, smak och belefvenhet då redan i ett århundrade hade gifvit lagar åt Europa. Likväl är den icke blott en efterhärmning, utan deri egen, att den konung, i hvilken den vördar sin upphofsman, var ett snille, som ej kunde afhålla sig ifrån att sjelf beträda den täflingsbana, som han för sitt lands vittra snillen öppnade, och ibland dem genom naturlig öfverlägsenhet var större än på tronen såsom konung. I en tidpunkt, då han redan ej för sig kunde dölja, att hans första och största politiska uppgift — enighetens återställande ibland ett djupt inom sig söndradt folk — oaktadt det glada sken, som spridde sig öfver hans första regeringsår, var förfelad, uppreste han detta de svenska sånggudinnornas tempel. Hit — så tycktes han hafva trott — skulle splitet ej tränga sig, här faktionernas röst ej höras. Var ock det närvarande åt dem offradt, skulle de väl våga att antasta föremål, som för hvarje svenskt hjerta borde vara heliga: fäderneslandets egna stora minnen? För dem hade konungen uttalat sin egen förtjusning; till dem hänvisade han företrädesvis den svenske talaren och skalden; kring dem borde åtminstone alla svenska hjertan förena sig. Dessa minnen borde öfver tadlet vara upphöjda. De voro redan färdiga för odödligheten. — Sådan var hans stora tanke.

Låg i denna tanke likväl ej en viss obestämdhet, kan hända en motsägelse, som synes hafva undfallit honom sjelf?

— Det finnes inga *färdiga* minnen; intet, hvars räkning med efterverlden är för alltid afslutad. Hvarje lefvande slägte känner sig till sina föregångare stå i ett eget förhållande. Ju mer framtiden utvecklar sig, dess mer belyses, ja förändras till sin kraft och verkan det förflutna. Så göres historien oupphörligt å nyo, ej blott i framskridande, utan äfven i tillbakagående riktning. Sådant är menskliga sakernas stora sammanhang.

Må man ej derför tro, att de stora minnena bero af stundens vexlande småsinne. Derigenom äro de stora, derigenom odödliga, att deras verkan är ständigt lefvande och ny på hvarje efterverld, och att denna verkan tillika ständigt *renar* sig sjelf och allt mer utgår ifrån det *sanna*, ej det blott tillfälliga och skenbara, i deras tillvaro. Men så stor är kraften af detta sanna i storheten, att det minsta grand deraf — om ett sådant uttryck tillåtes — är oförstörligt och framgår med segrande glans utur alla de dimmor, hvarmed både personens egna fel för öfrigt och tidens fördomar kunna omgifva det. Merendels sammanhänger det ofullkomliga hos bägge och yttrar sig hos betraktaren endera i ett lof eller i ett tadel utan omdöme och utan mått. Båda dessa äro af samma natur och byta derför ofta gestalter. Den tomma ordståt, som behagar sig sjelf med att strö sitt glitter öfver store mäns stoft, lefver på samma fåfänga, som kan hända under andra omständigheter vore färdig att svärta deras minnen.

Stiftaren af detta samfund har ej fruktat efterverldens dom. De rika underrättelser, som han sjelf om sin regering efter sig lemnat, vitna derom; och han visste väl, att det var i häfdatecknarens, ej i loftalarens hand de skulle falla. För egna fel och misstag hade hans blick ej förblifvit tillsluten. De hade fört honom på en bana, der han slutligen endast hade att välja emellan återgångens eller framgångens fara. Han valde den senare, emedan återgången skulle satt både konungamakten och rikets sjelfständighet i en ännu högre grad på spel. Valet var svårt, men det var en stark själs. Hvilket offer det kräfde, låg ej utom gränsen af hans föreställningar. Han blef det sjelf.

Att genom fruktan och medlidande rena de menskliga lidelserna, deri satte de gamle sorgespelets bestämmelse. Vårt fäderneslands historia, så rik på skakande tragiska uppträden, har ofta varit ett sorgespel i verkligheten. Likväl hafva lätt-

sinnet, käbblet, bitterheten allt för mycket kastat dessa stora tragiska minnen emellan sig, känslolösa för deras varningar. När skola sådana det förflutnas skådespel rena lidelserna hos Sveriges söner? Så frågar den blodiga skuggan af en snillrik, en lysande, men olycklig svensk konung.

Gustaf III:s smak var bildad efter franska mönster, och enlig dermed var i det hela verkan af hans tidehvarf på svenska vitterheten. Sjelf var han dock, äfven i detta afseende, och kanske mer än han sjelf visste, upphöjd öfver härmningen. I den förmåga, som inom diktens rike är, om ej ensamt den skapande, dock likväl närmast med denna beslägtad, men hos Gustaf III allt för mycket sträckte sitt inflytande äfven inom handlingens område, — uti inbillningens makt, eld och djerfhet var han alla sina skalder, talare och konstnärer öfverlägsen. Deraf den dragningskraft, som han utöfvade på dem alla utan undantag, äfven på dem, hvilkas fält var honom mera främmande, eller ej låg inom gränserna af hans egentliga tycken. Han var deras sol, med egnare glans än den, som från tronen utgick. Ingen af dem, med än så olika tänkesätt, har sett detta ljus släckas, utan att sakna sin lefnads stjerna. Deraf deras outplånliga kärlek för hans minne. Denna kärlek skall ej dö med dem, som ännu erinra sig solskenet af hans dagar, — äfven på min barndom föll dess ljus; — den skall ej slockna med de snart föråldrade hjertan, i hvilka den ännu klappar. Den har ett större rike. Ty att Gustaf III brann för svenska äran är ett fel, som hans fiender ej skola behöfva att förlåta honom.

Vi ha redan yttrat, att det alltid mera blir en from önskan än en möjlighet att afskilja vitterheten från det stora allmänna lifvet, för att åt den försäkra en egen fridlyst plats. En sådan fridlyst plats gifves; men den kan af inga yttre hägnader omgärdas. Skulle väl den själ, som fått sångens eller talets himmelska gåfva, kunna tillsluta sig sjelf för mensklighetens, för fäderneslandets väl och ve? Har den ej fått sin stämma för att höja bägges känsla till de rymder, der hopp och förtröstan bo?

Också har ingen stor politisk hvälfning inträffat i något folks öden, som ej medfört en brytning i dess vitterhet. De medborgerliga och de vittra brytningarna sammanhänga, utan att derför vara helt och hållet samtidiga. De senare äro ett betraktelsens verk, som fordrar ett visst afstånd från händelserna. Det är en utveckling af tänkesätten, som, ehuru

redan medverkande i de yttre förändringarna, likväl först efteråt kommer till full klarhet.

Förändringarna i ett folks vitterhet kunna betraktas under tvänne synpunkter: — i afseende på *formen* och i afseende på *innehållet*. Den förra kan tagas och tages ofta nog af främmande mönster; det senare måste åtminstone i något hänseende vara hemväxt, första fröet må vara inhemskt eller främmande. Hvad svenska vitterheten angår, så är det välbekant, att vid en viss tidpunkt den länge hos oss ostörda vördnaden för franska och till en del engelska mönster afbröts genom den inflytelse, som det stora och omfattande af Tysklands literatur begynte utöfva på Europa, och ej minst på oss, såsom varande germaniska stamförvandter. Det var redan i visst afseende en återgång till sig sjelf. Också var denna förändring hos oss samtidig med en nylifvad kärlek för våra nordiska fornminnen, i så många afseenden gemensamma för den germaniska stammen. Så begynte en ny, ännu ofullbordad gestalt af vår vitterhet att göra sig gällande, hvilken jag, med afseende på det bästa af dess sträfvande, ville kalla den *fosterländska* eller *nationela*.

Med en nationel eller verkligen fosterländsk vitterhet kan ej meningen vara, att dess ämnen endast skola vara fosterländska. Det kan i vitterhetens rike — dess bättre! — icke införas något prohibitivsystem till förment upphjelpande af inhemsk näringsflit. Det sköna, det stora, det ädla är, ehvar det finnes, hvarje snilles rättmätiga egendom, som förstår att tillegna sig det. Om vitterheten äfven är ett uttryck af en nations tänkesätt och seder, så kunna väl dess alster svårligen i någon tid undgå att bära färgen deraf, äfven om både ämnet och mönstret för behandlingen äro främmande. I valet af bäggedera rättade sig t. ex. Ludvig XIV:s tidehvarf efter antiken eller trodde sig i sina klassiska verk bildadt efter dess föresyn; men till all den beskaffenhet, som kommer af seder och tänkesätt, äro dessa klassiska verk rent franska och hemma i Versailles och Paris, men hvarken i Rom eller Grekland. Man inser likväl lätt, att derigenom en omotsvarighet uppstår, i hvilken ämnet strider emot behandlingen, och tvånget kännes. Den sant nationela, men tillika intet skönt uteslutande riktningen af vitterheten löser detta tvång. Innehållet känner sig fritt emot formen; och denna bestämmes enligt ämnets natur. Säkrast och lyckligast gör sig utan

tvifvel den naturliga frändskapen emellan uttryck och sak gällande uti nationela ämnen. Men dessa kunna numera minst inskränkas efter statistiska landamären. De anslås allt mer efter sympatier mellan folken, efter slägtskaper, gemensamma seder, behof och minnen. Så börjar äfven en betydelsefull gemensamhet att bilda sig emellan de skandinaviska folken, både i vetenskap och vitterhet, och är den sista märkliga företeelsen inom det gebit, på hvilket vi nu kastat en blick.

Sammanhanget emellan folkens politiska lif och andan af deras vitterhet var den synpunkt, från hvilken vi utgingo och som vi sökt rättfärdiga. Hvad hjelten, hvad statsmannen betyder äfven i vitterhetens häfder, är derigenom i allmänhet antydt. Hvad oss angår, visste *vi* ej värdet af denna sanning genom intyget af hela vår historia, våra dagars erfarenhet skulle hafva lärt oss det. I Nordens senaste historia står *en* man främst; och efterverlden skall ej blott åt honom bevara platsen, utan på densamma befästa honom. Med allt hvad han betyder i sitt första fäderneslands häfder och uti Europas, för *oss* är han vigtigast, såsom den store grundläggaren af en ny framtid. Denna ärofulla bana ligger nu för oss, nyss lyktad. Sorgen, vördnaden, kärleken, tacksamheten omgifva den. En undransvärdare hafva få dödlige tillryggalagt. Likväl ligger det mest beundransvärda af denna bana hvarken i dess skiften, eller i dess glans, eller i dess lycka, förlängd ända till gränsen af menskliga dagar, utan i hela sammanhanget af en stor lefnad, hvilket fullkomligt blott uppenbarar sig för den djupare betraktelsens blick. Det finnes framtidsgestalter i historien, deri igenkänneliga, att de småningom växa i menniskors sinnen, men så mycket säkrare der förvärfva sig en evärdelig och orubblig besittning, ehuru de, mer än andra, i början varit utsatta för olika omdömen. Det kommer deraf, att de göra ett afbrott i de gamla traditionerna och för folken öppna nya banor. De sättas derigenom i nödvändighet att, mer än andra, vädja till framtiden. Men också är framtiden deras bundsförvandt och vän; och deras tro på densamma är bästa beviset på deras egen medvetenhet af ädla afsigter.

Karl Johan, på Sveriges och Norges tron, har lemnat mig dragen till denna så ofullkomligt utkastade bild, som tvänne folks erkänsla skall fullborda. Dyrare underpanter på sin kärlek för sina rikens väl har ingen furste lemnat. Derför har han ock utan fruktan åt *Rätt* och *Sanning* kun-

nat lemna befästandet af den makt, som endast på förtroendet till folkens sjelfständighets- och frihetskänsla först kunnat grundas.

Den framtida häfdatecknaren skall deraf förstå, huruledes under en för Norden ursprungligen främmande hjelte vår vitterhet tog både till form och innehåll en mera fosterländsk riktning. Och Svenska Akademien, då hon uttrycker sin djupa kärlek och vördnad för fäderneslandets välgörare, förenar dermed tacksamheten för den store konung, som tillika var hennes egen.

Tal på högtidsdagen 1846.

Det är med känslan af en stor, en oersättlig förlust, som vi detta ögonblick här samlas. Denna känsla uppfyller så alla hjertan, att jag ej ens behöfver nämna dess anledning. Låtom oss tala med hvarandra om vår gemensamma sorg! Denna betraktelse må vara värdig den, åt hvilken den egnas.

Det hörer till sorgens väsende att ej vilja släppa sitt föremål. Sjelf vet hon ej af, att detta föremål förvandlar sig under hennes händer. Detta sker blott småningom, och är tidens verk; hvarför han ock gäller såsom den bästa tröstare. Detta är sant, ehuru i annan mening än den, hvari lättsinnigheten låter sig tröstas. Den verkliga sorgen, som lefver i sitt föremål, skjuter ifrån sig all den tröst, som kunde hemtas af glömskan. Denna sorg lefver af sitt eget minne. Men minnet, som är hennes smärta, blir tillika hennes tröst. Kännare af menniskohjertat veta det väl. De veta, huru motbjudande förströelsen är för det sörjande hjertat. De fördjupa sig derför tvärt om med detsamma i betraktelsen af det älskade föremålet. Sådant är det verkliga, det sanna deltagandet; och under dess milda inflytelse framgår ur sorgens egen natt det förklarade, det saliga minnet, som sjelft är en tröstens ängel.

Vid stora allmänna förluster behöfver detta deltagande ej framkallas. Det kommer sjelfmant. Också är det vid sådana tillfällen, som den sanna sorgen bäst visar hela sin förädlande förmåga.

Vore dess föremål verkligen det förgängliga, hvar funnes då tröst, om ej i glömskans och förströelsernas flod? Men det är ej så. — Den sanna sorgen är födslosmärtan af det evigas uppgång i själen. Väl är den älskade vännen med tusen fibrer fästad vid det sörjande hjertat, och alla dessa fibrer blöda, då sammanvarons ljufva lycka så plötsligt afbrytes; — men egentligen aflägsnar sig blott föremålet för att träda framför oss, uppöfver oss i egenskap af en blid, ledande skyddsängel; och i den himmelska luft, hvari han höjer sig, framlyser först hans sanna, ovanskliga natur. Det visar sig, att han nu först *är* och verkligen lefver sitt rätta lif, höjd öfver jordlifvets qvalm och töcken i evig eter, ren och ung; — att allt hvad han på jorden verkat, nu framträder i sitt rätta ljus, nu lyser i sin sanna skepnad.

Det är det lif, som de *odödlige* lefva; och — tröstom oss dermed! — detta lif är *deras eget,* ingalunda något lån, någon gåfva af *oss.* Det är igenom sin egen lifskraft, som det öfverlefver de förgängliga slägten och ur dess skära, himmelska ljus flöda välsignande ro, lugn och salighet i de dödligas bröst.

Jag har sökt framkalla den sinnesstämning, i hvilken stora gemensamma förluster förvandla sig i stora och sköna minnen. Det är endast i sådan sinnesstämning, som det egnar oss att nalkas *Tegnérs* graf.

Vid den sörja med oss Sveriges söner och döttrar — sörjer i stum smärta den nordiska naturen, hvars eolsharpa han var — sörjer den nya verlden med den gamla, ty hans rykte, en blåögd genius med strömmande hår, flög vidt omkring och försökte på längre afstånd, än någon Nordens son före honom, sina glänsande vingar. Hans lyra var full af dessa himmelska toner, om hvilka Pindarus, hans själsförvandt, i Hellas sjöng före honom, att de, en gång anslagna, odödligt klinga öfver hafven och landen.

Hvarför då klaga? — Och likväl tager det återväckta, nu ensliga ungdomsminnet ut sin rätt och vill ej låta hämmas rösten af sin smärta*.

*) De verser, med hvilka talet slöts, äro införda i första bandet.

ANMÄLAN

AF

TIDSKRIFTEN IDUNA.

(1811.)

Det var en tid, då studium af Nordens fornhäfder i fäderneslandet begynte blifva ifrigt idkadt och allmänt älskadt; och man kan ej komma i håg den utan att återkalla minnen, vid hvilka ännu hvarje svenskt hjerta klappar. Det var den samma tid, då svenska namnet steg till sin högsta ära, och då tillika vetenskap och vitterhet först slogo rötter bland ett herrligt folk, som ditintills haft sin lust i vapenbragder, men snart med kärlek äfven omfattade dessa mildare yrken, och om hvars första försök på denna bana man kan säga, att det förde med sig samma mod i forskningen och i sången som i striden. Man kan ej misstaga sig om, att jag här menar Kristinas tidehvarf. Med det då väckta intresset för all vetenskap upplågade äfven hos nationen ett synnerligt nit för dess fornålders minnen samt i allmänhet för fäderneslandets häfder; och vi hafva att tacka detta nit för bibehållandet af de dyrbaraste forntida minnesmärken, som eljest kanske alltid förblifvit sänkta i den glömska, hvarur de då uppdrogos, och hvartill de nu å nyo synas vara dömda. Denna nationens nitälskan för sin egen historia — ett af de vackraste och mest talande drag hos ett folk — bibehöll sig under de trenne store Karlars regeringar och ännu längre fram; ty i stället för samlare begynte vi en gång på att få historieskrifvare; och under hela tiden njöto forskningarna på detta fält ej blott skyldig uppmuntran, utan möttes äfven af konungarne och

de store med särskild bevågenhet och omfattades med personligt intresse.

Frågar man efter orsaken till dessa tiders kärlek för våra häfder, så är svaret till en del redan gifvet. Den yttrade sig på samma gång som det väckta nitet för all vetenskap och vitterhet. Det var de samma tider, då lärdom ansågs för det förträffligaste som en menniska kunde förvärfva sig, då den förde till heder ochareställen, då den räknades för en adlig dygd, och då rikets förnämste, ädlaste män för sin tid voro grundligen lärde. Under ett så ifrigt begär efter vetenskaplig odling kunde kunskapen om fäderneslandet så mycket mindre försummas, som den låg hvar och ens hjerta närmast. Ty i sjelfva verket fick en kärlek, som är lika gammal som nationen sjelf, genom den vetenskapliga odlingen blott fullkomligare medel att yttra sig. Hvart och ett folk lefver ej blott i det närvarande, utan äfven i sina minnen; och det lefver *genom* dem. Hvarje generation fortplantar sig ej blott fysiskt, utan äfven moraliskt i en annan: den öfverlemnar den sina seder, sina begrepp. Det är denna fortgående tradition som i olika tider likväl alltid gör folket till *ett;* den utgör dess oafbrutna medvetande af sig sjelf som nation; den utgör, för att så säga, dess personlighet. Så snart ett folk blir odladt, blir denna tradition historia. De lefvande minnena fästas i skrift, och nationen beskådar tydligare sig sjelf i häfdernas spegel. Ju kraftigare och förträffligare den sjelf är, desto hellre uppehåller den sig vid sin bild. Den ser sin dunkla början, der sagan står och väfver dess ättledning från gudaslägter; den hör från vidt aflägsen forntid ett språk talas, hvars ljud den ännu igenkänner; den skådar sin barndoms oskuld, sin ungdoms vågstycken, sin manlighets bedrift; den ser det lefvande minnets träd utveckla sig, af hvilket de sista grenar sticka fram i ljuset af den dag, som ännu är; den ser i de forna tider samma drag, samma blick, under olika öden samma anda och säger åt sin bild med gladt medvetande: det är dock *jag!* Ack, hvilket folk har en historia som det svenska? Må det aldrig rodnande behöfva träda tillbaka från dess spegel! Må det försumma den hellre af all annan orsak, än derför, att det der ej skulle känna sig igen!

Utan fornforskning kan aldrig någon historia finnas. Det är dock en bedröflig sanning, att på de sista femtio åren det förr så lifliga intresset för vår forntid och i all-

mänhet för fäderneslandets häfder så aftagit, att man väl ej gör vår närvarande allmänhet någon orätt, om man säger, att det redan länge icke funnits. Om man invänder deremot, att vi inom denna tidrymd likväl på detta fält kunna uppvisa berömda namn, så är den anmärkningen både sann och lätt gjord, att dessa författare likväl i sjelfva verket tillhöra den föregående, i hvilken deras bästa år framlefdes och hela deras bildning föll. Men hvarför ha deras arbeten blifvit lemnade ofulländade? Hvarför ha de varit nästan utan efterföljare? Hvarför ha desse få så snart tröttnat, en och annan äfven efter försök, som voro märkvärdiga och lofvande? — Hvarför? — om ej emedan de ej mera understöddes af något allmänt intresse för saken? — Att så förhåller sig, torde svårligen nekas; men väl torde man söka att bemantla den vårdslöshet i detta afseende, som man ej nekar. Den förra tiden, heter det, öfverdref detta studium och bragte det derigenom i misshag hos en efterverld af upplysning och smak. Hvem känner ej de tider, då det tillhörde en god patriot att leda svenska konungalängden i rätt nedstigande led åtminstone från Noach? Hvem känner ej eller har hört omtalas och beskrattas alla de orimligheter, hvari några af våra äldre fornforskare förfallit? — Det närmaste svaret på invändningen är, att, om blott saken är god, det höfves en följande tid att göra väl hvad den föregående gjort illa; men ej en gång af den anförda ursäkten kan vår tid betjena sig. Ty dessa vidunderligheter hade genom en uppgående historisk kritik redan förut försvunnit ur våra häfder. Våra närmaste förfäder höllo redan på att gifva svenska folket en verklig historia. Vi läto deras arbeten ligga. Och hvad ha vi upptagit i stället? — Man kan se sig omkring. Vår tid tycks bära sina förfäders ära som en dekoration, hvilken, då den en gång är emottagen, man ej vidare bekymrar sig om, men gerna brukar på högtidsdagar. Våra talare besvärja våra hjeltars skuggor, och de komma upp — för att göra en figur i talet. — Emellertid odla våra grannar det fält, hvars rikaste skörd borde tillhöra Svensken. Samtiden känner och en tacksam efterverld skall erkänna de stora förtjenster, som Danskarne ej upphört att förvärfva sig om Nordens historia.

Sådana äro till en del de betraktelser, som ej längesedan föranledt bildandet af ett sällskap af män, förbundne genom lika tänkesätt, ehuru ej alla literatörer, likväl upplifvade af samma nit för fosterlandets minnen, och öfver-

tygade, att götisk ära och kraft bäst läras i de fäders skola, som på dessa egenskaper gifvit verlden så lysande exempel. De drogos i synnerhet till bekantskap med Nordens fornålder, emedan den, som vill lära känna flodens lopp, gerna söker källan; emedan fornåldern, som talar till oss i nordisk sång och saga (dessa sånger och sagor må innehålla lika mycken dikt som alla andra folkslags äldsta minnesmärken) samt i nordisk gudalära, likväl till karakteren kan anses såsom förebildande i afseende på all nordisk historia (ty i intet folkslags sagor framträder hjeltelifvet så skarpt och kraftigt som i nordbons); — emedan den mer än någon annan kan anses som en egen tid; och slutligen, emedan den af alla vårt folkslags åldrar är den mest glömda, den mest vårdslösade och misskända. Det närmaste ändamålet för deras förbund var ömsesidig uppmuntran i sådana studier och det nöje, som ett fritt meddelande af tankar alltid ger. Snart hafva de blifvit nog djerfva för att söka ingifva allmänheten samma intresse, som de sjelfva kände: och detta är anledningen till närvarande skrift, som framgent kommer att fortsättas, ehuru i fria häften, eller utan att man förbinder sig till bestämda tider för utgifningen. Från den kommer i dess fortgång intet ämne, af hvad till fornforskning hör, att blifva uteslutet. Fältet är nog stort för att lofva läsaren den största rikedom och ombyte af ämnen; och då vi ej inom oss sakna män, hvilkas studier från längre tid tillbaka sysselsatt sig med särskilda delar deraf, så hoppas vi äfven att i anseende till ämnenas behandling kunna tillfredsställa våra domare.

Detta första häfte är af en enda författares hand. Han tänkte en gång på att blifva utgifvare för ett arbete, som förnämligast skulle sysselsätta sig med nordisk poesi och saga. Hans vänner, hvilka han meddelade sin afsigt, lofvade sitt biträde med det vilkor, att skriftens område ej inskränktes inom någon viss del af fornforskningen. — Enligt denna första inskränktare afsigt var detta första häfte då redan författadt, och man bör således ej efter det döma till skriftens omfattning i sin fortgång.

Detta består till större delen af poesier; och då denna beståndsdel i arbetet ej heller framdeles torde komma att uteblifva, så återstår blott att angifva, på hvad sätt han anser detta ingå i dess plan. I allmänhet taladt, så borde väl skaldestycken, ingifna af kärlek till fornåldern, lämpligen finna

rum i en skrift, hvars föremål för det första är att väcka en sådan kärlek. Men dertill kommer äfven, att ett af de intressantaste ämnen för fornforskningen, Nordens mytologi, sjelf är poesi, och en af de djerfvaste och betydningsfullaste gestalter, hvari poesien någonsin uppenbarat sig. Att göra den känd och förstådd skall blifva ett bland de förnämsta föremålen för denna skrift. Det skall ske så väl genom undersökningar om dess väsende, som genom öfversättningar från de gamla sångerna. Men lätteligen skall medgifvas, att det verksammaste medel att göra den känd vore att sjelf poetiskt använda den; derför skall äfven poesien i dessa blad framdeles få allt mera mytologisk halt. I fall detta lyckas, i fall det i allmänhet lyckades oss att framställa den forntida nordiska karakteren i sina särskilda uttryck med föryngrad kraft, då bure ej denna skrift sitt namn förgäfves, och *Iduna* hade ej förlorat de äpplen, hvarom sagan förtäljer.

BETRAKTELSER

ÖFVER

EUROPEISKA KOLONIALVÄLDETS GRUNDLÄGGNING.

1819.

Till hvilken makt, till hvilken omätlig inflytelse på jordens folk har ej detta lilla, af naturen ingalunda särdeles rikt begåfvade Europa uppstigit! Med ett *sådant* verldsvälde har historien ingenting, som ens på afstånd kan förliknas. Europa slutet inom sig sjelft, till en stor del ännu främmande för sig sjelft; Europa genom vapen, kolonier, handel, odling omfattande jorden och hafven: se der de olika skådespel, som 15:de och 18:de seklen erbjuda! — Och det var *Indiernas upptäckt*, som öppnade denna stora bana. Hvilken förändring inom trenne århundraden! Och likväl, ehuru stort och vigtigt detta *förflutna* må synas, hvad är det emot det *tillkommande,* som derur redan, dels i verkligheten, dels för tanken, utvecklar sig! Hvad ligger ej i *Amerikas frihet!* Med vidsträcktare utsigt har kanske aldrig en ungdomsrik framtid trädt menniskors blick i möte. På Europas bekostnad, skall man säga. Vi tvifle derpå. Men det måtte man erkänna, att denna frihet — må dess frukter ock långsamt mogna — är den största triumf, som europeisk odling ännu firat. Ty all odling är frihetens — och den, som ville beherska verlden genom våldet, borde börja med att förvisa all vetenskap, all konst; ty hvar enda en af dem innehåller frihetens gudomliga gnista.

Vi ha kallat denna Europas makt ett verldsvälde, och den nyss gjorda anmärkningen är redan tillräcklig att bestämma dess rätta beskaffenhet. Det skulle kunna försvara namnet, ser man ock blott på vidden af europeiska eröfringar och besittningar i andra verldsdelar. Rom tillskref sig väldet öfver verlden för någonting oändligen mindre. Men det utmärkande är, att detta välde — ej grundadt uteslutande af en enda stat, . utan af fleras täflan — skyller sin uppkomst lika mycket åt *fredens* som *krigets* konster; ja dess förnämsta medel har varit en genom *handeln* allt mera utbredd liflig gemenskap mellan alla jordens folk. Europas plats såsom medlarinna i detta stora verldssammanhang, vunnen och bibehållen genom öfverlägsenheten i odling, är hvad vi egentligen mena med det välde eller, om man hellre vill, det europeiska *principat*, som nyss nämdes. Hvad medel denna öfverlägsenhet ock må hafva användt och ännu använder för sitt fortfarande, den måste, så vida den sjelf är grundad på en högre odlings kraft och genom den består, sluta med att i detta afseende införa det förhållande af *ömsesidighet*, hvari friheten endast lefver. Europa skall genom sjelfva naturen af sitt välde sluta med att sätta sin egen öfverlägsenhet på spel, men med detsamma också hos sig sjelft och andra väcka den oberäkneliga rikedom af krafter, som en obegränsad *fri täflan* mellan jordens nationer föder. — Och detta är den framtid, vid hvars ingång vi redan stå. Att vi må se åtminstone någon stråle af denna gryende verldsmorgon falla på vårt ämne, är orsaken, hvarför vi strax mot den höjt vår blick. I dess dag skall lyckan synas skönare, och äfven olyckorna mildare, då de äro uppoffringar för ett så stort ändamål.

Man kan ej nog ofta återvända till den undransvärda tid, som är nyare historiens början. Upptäckter hafva sedermera skett, i sig sjelfva ej mindre vigtiga än de, som då öppnade en ny tingens ordning; men de ha skett på redan trampade banor och i ett sammanhang af bemödanden, der man af det föregående tycker sig sannolikt kunna sluta till det efterföljande, af det mindre till det större. Det 15:de århundradets uppfinningar stå deremot genom sina omätliga verkningar i så litet förhållande till de dunkla, jämförelsevis obetydliga anledningar, hvarur de bereddes, afhöljde på en gång slöjan från så mycket förvånande och dittills obekant, att de aldrig upphöra att för betraktaren vara nya och att

företrädesvis påminna om den aningsrika förkänsla af naturens hemligheter, som är snillets sällsamma lott. Detta är hvad som gör deras eviga ungdom, om än verlden blir aldrig så gammal, deras oförgängligt friska behag för inbillningskraften. I synnerhet gäller detta om Amerikas upptäckt. Hvilkens hjerta har ej klappat vid berättelsen om denna *Columbi* resa, efter hvilken oceanen ej mer var för menniskan någon gräns! — redan genom sjelfva företaget att besegla ett öppet, förr okändt haf, den djerfvaste färd, som i menniskominne hade blifvit företagen. Ty om Portugiserna omkring Afrikas udde slutligen funno vägen till Ostindien, så var det endast derigenom att de längre än alla andra drefvo denna kustfart, inom hvilken all sjöresa dittills hade inskränkt sig; och komne till Afrikas östra kust behöfde de blott öfver ett med passadvinden lätt beségladt haf följa en redan gifven handelskosa till ett bestämdt och åtminstone i allmänhet redan kändt mål. Columbus var den förste seglare på oceanen; och hvar var *hans* mål? Hvar den nya indiska verld, som han sökte? Den hade i aderton år legat för hans själ, innan hans öga såg den: aderton år, uppoffrade med en ståndaktighet utan like åt fåfänga försök, än hos en stat, än hos en annan, att blott få den högst måttliga kostnaden till försöket vågad; tills en spansk drottnings goda lynne i ögonblicket efter en seger beviljar de tre små fartyg, med hvilka Columbus åt Spanien upptäckte en ny verld. Äfven sedan togo likgiltighet, köld och tidtals förföljelser snart den första förtjusningens plats, oaktadt upptäckarens hela lif från denna dag var en kedja af storverk och otroliga mödor. — Olyckliga öde, som så ofta väntar dem, som af kraften i eget bröst kallas att utföra någon af dessa stora förändringar, på hvilka millioners väl och ve kommer att bero! Deras plats är för hög för en vanlig skickelses frid. — Columbus dog[1] med ett af otacksamhet och sorg brutet hjerta och ville i sin graf ha de kedjor nedlagda, i hvilka han en gång affördes till Spanien från den nya verld, han åt dess monarker funnit. Länge fortforo sedermera de allt mer sig vidgande upptäckterna i Amerika att af regeringen behandlas temligen likgiltigt. Oupphörligen var det enskilde män, krigiske äfventyrare med ett nästan öfvermensk-

[1] Den 20 Maj 1506. Hans beskyddarinnas Isabellas död 1504 gjorde på honom ett djupt intryck. Ferdinand hade aldrig varit honom bevågen.

ligt mod och lysande genom bedrifter, hvilka man ej kan neka sin beundran, under det man afskyr de grymheter, hvaraf de så ofta åtföljdes, som underlade Spanien de rikaste länder i verlden. *Cortez* och *Pizarro* eröfrade åt Karl V med en hand full folk tvänne kejsaredömen, under det Karl uttömde den största europeiska monarkis krafter i de omärkvärdiga krigen med Frans I. Portugiserna med en mindre makt, ej förströdd genom deltagande i det öfriga Europas angelägenheter, visade i de upptäckter, som småningom förde dem omkring Afrikas kuster till Indien och der grundlade deras herravälde, mera sammanhang och beräkning. Men hvad hade äfven utmärkta konungar, sådana som den store *Emanuel* (1495—1521), förmått utan den nationela anda, som, lifvad af de nya glänsande utsigterna, nu skapade Portugals korta, men så lysande hjelteålder, — utan män sådana som en *Vasco da Gama,* en *Almeida* och den store *Albuquerque,* åt hvilka i de aflägsna himmelsstreck, som voro skådeplatsen för deras bedrifter, en så oinskränkt makt måste anförtros, att den ofta nog blef föremål för regeringens misstankar och farhåga. »Ned i grafven, olycklige gubbe!» sade Alfonzo Albuquerque, då man på dödsbädden förkunnade honom hans afsättning och konung Emanuels onåd. Han skref till sin monark utan att beklaga sig och anbefalte honom sin son. »Om Indien säger jag intet», så slutar han, »det skall tala både för sig och mig». — Han var den egentlige stiftaren af Portugisernas välde. Ofta såg man under hans efterträdare och de följande tiderna af en snart urartad makt de olycklige Hindostanerna offrande på hans graf och anropande den store Albuquerques skugga om skydd mot de våldsamheter, för hvilka de blefvo offer [2]. Med ett ord, betraktar man det sätt, hvarpå de första besittningar i båda Indierna förvärfvades, så voro de mindre frukter af någon beräknad plan, än af en hög och djerf äfventyraranda, som, sedan den med riddareväsendets förfall och en uppkommande borgerlig ordning i de öfriga Europas stater börjat försvinna, ännu liflig bland den pyreneiska halföns nationer, genom de stora upptäckterna fick ett nytt fält och spelte sin sista rol på oceanen och i Indierna. Derför finner man i dessa aflägse bedrifter samma ädelmod och samma grymhet, samma oegennytta och samma rofgirighet om hvarandra, framför allt samma

[2] Albuquerque dog i Goa den 16 Dec. 1515.

glänsande, oöfvervinneliga mod, som i betraktelsen af riddareålderns hjeltar, vapenbragder och seder ömsom väcker vår beundran och afsky. Derför förmälte de sig äfven, liksom riddarebragderna, så lätt med poesien; och dikten har firat dem, emedan inbillningskraften i dem redan hade en ursprunglig del och i nya luftstreck bland underbara uppträden hemtade ny näring. Svärdet och pennan voro i dessa tider ingen sällsynt förening, och lagern vans genom dubbel idrott. *Ercilla* skref sin hjeltedikt *La Araucana* [3] vid foten af Cordillererna i ödemarken, under krig med vilda stammar eller under resor på aflägsna haf. Den störste bland Portugals skalder och en af de ädlaste, europeiska literaturen kan uppvisa, *Camoens*, gick som soldat till Orienten (1550) och besjöng sin store landsman Vasco da Gama, Indiens upptäckt och sitt fäderneslands ära på samma stränder, som varit vitnen till de bedrifter, hvilka han förherrligade. Och i allmänhet om Spaniens och Portugals poesi har ett visst främmande behag, som skiljer den från sina systrar, så är det till en del äfven derför, att den bär återglansen af Indiernas sol, färger och under. — Portugiser och Spaniorer ha spelt det europeiska kolonialsystemets hjeltedikt. Prosan är kommen med Holländaren och Engelsmannen. — För de förra var sjelfva handeln ännu hvarken enda eller förnämsta ändamålet. De stridde för kyrkan, nu i aflägsna verldsdelar, liksom fordom inom sitt land mot Morerna. På hedningarnes omvändelse grundade de bägge den rätt till de nyupptäckta länderna, som de af påfven begärde och erhöllo.

Den berömda påfliga linien (100 mil i vester från Azoriska öarna) delte [4] dem emellan. — Den okunnighet, som här genom ett penndrag skiftade en verld, anade ej möjligheten af äfven en *vestlig* väg till Ostindien; men så jättelika framsteg gjorde, med den nybanade sjöfarten, upptäckterna och anspråken, att inom kort tid tvistigheter angående aflägsna indiska öar — Moluckerna — kunde bli ämne för en egen traktat [5] emellan Portugal och Spanien (1529), sedan de redan

[3] Ett episkt poem, hvari han besjunger ett krig, i hvilket han sjelf deltagit med Araucanerna, ett tappert folkslag i Chili, omkring 1556.

[4] 1493. Gränslinien flyttades genom öfverenskommelse följande året till 370 mil vester om dessa öarna, hvilket bekräftades genom en ny påflig bulla 1506. Hvad som låg i öster om denna linie skulle tillhöra Portugal, det öfriga Spanien.

[5] Karl V sålde, ehuru med spanska nationens missnöje, sina anspråk på Moluckiska öarna för 550,000 dukater till Portugal.

förut föranledt den första verldsomsegling genom *Magellan* (1519—1522). — Inom föga mer än ett halft århundrade efter de första stora upptäckterna sträckte sig Portugisernas handel och inflytelse genom Ormus och Mascat öfver Arabien (der flera småfurstar voro dem skattskyldiga), — öfver Persien, Egypten och Abyssinien (med hvars kristne regent de stodo i förbindelse), — ifrån Malacca (hvilket, äfvensom Ormus och Mascat, var den store Albuquerques eröfring), genom en kedja af nederlagsplatser och besittningar, öfver de Sundiska och Moluckiska öarna, öfver en stor del af den östliga Indiska halfön, till Kina, der de i följden förvärfvade Macao, ja ända till det aflägsna Japan, der deras makt blef nog betydlig att i nästa århundrade oförsigtigt påkalla en stor inre revolution, som på en gång fördref dem sjelfva och den genom dem fortplantade kristna läran [6]. Ifrån den portugisiske vice-konungens säte i Goa sträckte sig Portugals inflytelse öfver hela det vestliga Indien, der Malabariska kusten med en del af Coromandel och Ceylon voro dem underdåniga. På Afrikas östra kust beherskade de Mozambique, det guldrika Sofala och Melinde, på den vestra (utom besittningarna på Guinea) Congo och Angola (sedan 1578), i Amerika Brasilien. Och på samma tid, som detta stora välde inom kort bragtes till sin höjd, hade Spaniorerna redan lagt den vidsträckta grunden till deras långsammare mognande, men så mycket fastare, jättelika makt i den nya verlden, genom eröfringen af Mexico, Peru och Chili, genom intagandet af Terra Ferma, Nya Granada och Vestindiska öarna; och genom besittningen af Philippinerna, som blef frukten af den första verldsomseglingen, hade de redan blifvit Portugisernas grannar i Ostindiens haf. Portugisernas och Spaniorernas stiftning af det europeiska kolonialsystemet utmärker också redan hufvudskilnaden inom detsamma: en skilnad, som sedermera ständigt bibehållit sig.

Kolonier, enligt sin natur, äro dels *åkerbruks- och bergverkskolonier*, nödvändigt förenade med ett besittningstagande af sjelfva jorden genom kolonister från moderlandet, som sysselsätta sig med egentlig produktion, dels *handelskolonier*, hvilkas ändamål är utbyte och förvärfvande af redan producerade naturens eller konstens alster, som nödvändigt i det främmande landet förutsätta en redan gifven odling; hvarför

---

[6] Kristendomens utrotande i Japan och Portugisernas fördrifvande, 1639.

dessa kolonier, ehuru gemenligen grundade på eröfring, dock mindre erbjuda rum för nybyggare. — Ett tredje slags kolonier, som, fastän de gå ut på naturalsters frambringande, dock i sjelfva sitt hela äro en *konstprodukt* af handeln och således under egna förhållanden i sig förena de bägge föregåendes egenskaper, de så kallade *plantagekolonierna*, utgöra en egen klass. De tillhöra ej kolonialsystemets början, utan äro dess lyx. — Den nämda skilnaden bestämdes naturligt af de i öster och vester upptäckta ländernas olika beskaffenhet. I Ostindien träffade Portugiserna på en redan gammal kultur, hvars institutioner med en förundransvärd fasthet intill våra tider emotstått stormarne af mångfaldiga främmande eröfringar. De måste åtnöja sig med att bringa vissa vigtiga fasta platser i sitt våld, att derifrån genom öfverlägsenheten i mod, klokhet och vapen hålla de infödda i tygeln och att under skydd af denna makt på ett så mycket fördelaktigare sätt förvärfva det konst- och produktrika Indiens skatter. Äfven der ingen betydlig äldre odling satte sig emot deras framsteg, såsom på en del af öarna och i Afrika, mötte de dock stridbara, krigsvanda nationer, som genom den största naturliga kraft och skicklighet, hvari den gamla verldens folk syntes öfverträffa Amerikas infödingar, gjorde ett vidsträcktare besittningstagande af sjelfva landet förenadt med nästan oöfvervinneliga svårigheter. De förblefvo öfver allt *gäster*, och, om äfven med detsamma herrar, dock utan rotfästadt välde. — Helt annorlunda var förhållandet i Amerika. Oaktadt de prunkande berättelser, som de första eröfrarne utbredde om Mexicos och Perus odling och makt, äro dock sjelfva eröfringarna med deras följder tillräckliga att ansenligen nedstämma dessa loftal. Mäktiga odlade riken störtas ej af en hand full krigiska äfventyrare, om desse ock ibland sig ega en stor man, såsom Cortez. Nationer, som druckit odlingens lifsmjölk, försvinna ej genom yttre våld så godt som från jorden. Låt vara att Mexico och Peru — det förra en militärisk, det senare en hierarkisk stat, båda stiftade af främlingar, man vet ej hvadan, men möjligen af en ursprungligen asiatisk härstamning — låt vara att dessa länder i kultur vida öfvergingo det öfriga Amerikas infödingar, endera vilda jägarefolkslag, som ej en gång genom *boskapsskötsel* — hvilken dock i den gamla verlden öfver allt medföljer nomadlifvet — höjt sig på första steget från det lägsta och osäkraste af alla menskliga tillstånd, eller ock, om de ej voro alldeles okunniga i jordbruk, såsom i Ame-

rikas tropiska länder, der vegetationens otroliga rikedom så öfverflödigt belönar äfven den ringaste arbetare, dock i så många andra afseenden närmade sig till fullkomlig vildhet; låt vara att vid en sådan jämförelse Mexicos *pyramider*, Perus *kungsvägar*, den nya verldens största monument, skulle med skäl vitna om en gammal odling, som från den eljest allmänna råheten gör ett märkvärdigt undantag: så sakna vi dock äfven hos Amerikas förnämsta nationer kulturens mest utmärkande tecken och medel, som på den gamla kontinenten äro uråldriga. — De kände ingen egentlig *skrift*. De mexikanska hieroglyferna äro blott en rå bildteckning, använd till minnets underhjelpande, och detta bruk var ej här, som hos Egyptierna, åtföljdt af bokstafsskriftens kännedom. Peruanernas enda annaler voro knutar på läderremmar (quipos). — De kände ej, eller åtminstone blott på högst inskränkt sätt, bruket af ett mynt [7], eljest öfver allt det borgerliga samhällets säkraste tecken. — De voro slutligen okunniga om *jernet*, ehuru denna i menniskans hand mäktigaste af alla metaller fans tillräckligt i samma berg, kanske de malmrikaste på jorden, som gaf dem, utan konst, detta guld och silfver, hvars rikedom blef både för dem och deras första eröfrare så förderflig. Barndomens sagor om den falska makten af *denna verldens furste*, som i synnerhet genom de ädla metallernas magiska glans och sällsamma retelser lockar menniskorna i förderfvet och bringar dem om lif och salighet, kunna aldrig lifligare framträda för vårt sinne än vid berättelsen om Europeernas första öden i den nya verlden. Törsten efter guldet bemäktigade sig med ett slags yrsel deras sinnen och förnedrade ända till omenskligheт den höga anda, som eljest visade sig verksam i så många undransvärda bedrifter. — »Guldet» skref den store Columbus sjelf i sitt sista bref till konung Ferdinand [8] — »guldet, Eders Majestät, är den förträffligaste af alla metaller. Hvem som det eger, han kan uträtta hvad han vill i denna verlden, ja förskaffa själar till paradiset». — Dessa yttranden af en stor olycklig, som sökte intrycka vigten af sin länge misskända upptäckt med att vädja till en af de fruktansvärdaste menskliga passioner, ha någonting eget; och besinnar man hans egen grymma belägenhet, då han nedskref

[7] Mexikanerna nytjade kakao-bönor till skiljemynt.

[8] Jfr *Humboldt*, Voyage au Nouveau Continent, T. 2, pag. 618.

dem [9], skeppsbruten bland vildar på en främmande ö, der den omenskligaste afund lemnade honom att öfver ett år försmäkta i strid med egnes uppror, barbarers anfall och all upptänklig nöd: så kan denna eländets tafla väl anses såsom en förebild af de olyckor, som drabbade dem, hvilka guldtörsten sedermera dref i hans spår och gjorde till nya verldens herrar. Cortez dog obelönt och vanvårdad, Almagro, Pizarro, Perus besegrare, föllo för ömsesidiga vapen. Det öde, som sålunda träffade de förnämsta, sparade ej heller mängden af de så kallade *conquistadores* (eröfrarne), hvilkas afkomma ända till dessa sista tider i spanska Amerika utgjorde ett eget slags adel, likväl mera förhatlig än aktad för de minnen den återkallar, hvilkas gemensamma fördömelse fästade sig vid alla, äfven vid dem, som i dessa tider af en med rofgirighet sällsamt blandad entusiasm med inga brott sig befläckat. Guld sökte största delen med ett slags raseri, som för dem sjelfva ej hade mindre förderfliga verkningar än för de olyckliga Indianerna. Den första plundringens skatter voro snart uttömda. Bergen inneslöto ofantliga rikedomar, men okunnigheten var ej alltid lycklig att hitta dem. Genom fåfänga grufarbeten förstörde många all sin förmögenhet och dömde sig sjelfva till brist och elände, förarmade slafvar af den ofruktbara metallen, midt ibland en yppig naturs välsignelser. I allmänhet om man besinnar, med hvilka svårigheter hvar och en kolonist nödvändigt måste begynna att kämpa, huru alla hans bemödanden måste riktas derhän att i ett ännu osäkert tillstånd sörja för lifvets första behof; hvilka följder skulle ej då ett uteslutande hänseende på de ädla metallerna, med vårdslösande af jordbruket, ega? Men sådant var i början fallet med alla spanska nybyggen i nya verlden. De voro bergverkskolonier, innan de tillika blefvo åkerbrukskolonier. Största tyngden häraf föll naturligtvis på infödingarne, hvilka för sina nya herrar *på en gång* måste arbeta jorden och bergen. Lägg till, att de hvarken voro i allmänhet talrika eller vid arbete vanda eller af

[9] Detta Columbi bref, först utgifvet 1810 i Italien, är skrifvet under hans sista och 4:de resa och dateradt Jamaica den 7 Juli 1503. Sedan han under denna resa för andra gången kommit till Amerikas fasta land och upptäckt Panama-näset, led han i början af året 1503 skeppsbrott vid Jamaica. Ehuru han lyckades att derifrån meddela underrättelser om sitt tillstånd åt den spanske guvernören Ovando på S:t Domingo, lemnade likväl denne honom utan hjelp till i Augusti 1504, ja gäckade hans olycka. Om de all föreställning öfverstigande svårigheter, Columbus här hade att strida med, se *Robertson,* Amerikas historia, I del. sid. 216. Svenska öfvers.

naturen starka, och man ser i få drag en olideligt förstörande belägenhet, som förklarar den ofantliga folkförödelse, hvaraf Spaniorernas första kolonisation i nya verlden åtföljdes.

På Vestindiska öarna funnos inom kort tid knappt spår af den ursprungliga befolkningen. Mexico och Peru, mera civiliserade, emotstodo bättre; men äfven här var aftagandet så hastigt, att, få år efter eröfringen, hvad som hade berättats om dessa länders forna välstånd, syntes otroligt. Erfarenheten af dessa verkningar uteblef ej heller för segrarne sjelfva. De i början så lifliga utflyttningarna från moderlandet förminskades så snart, att 60 år efter upptäckten en samtida författare ej räknar mer än 15,000 Spaniorer i nya verlden [10]. Men nu hade regeringens verksammare omsorger vidtagit, och koloniernas natur var tillräcklig att göra dem varaktiga.

Så öfverstodo spanska kolonierna denna första brytning, som i andra, ej mindre af naturen begåfvade luftstreck bragte de portugisiska på fall, jag menar den brytning till förderf, som en hastigt förvärfvad stor rikedom så ofta medförer. Den portugisiska makten i Indien var ingen son af jorden, som, lik resen i fabeln, efter ett nederlag, af henne kunde hemta ny styrka. Dess skådeplats var midt ibland civiliserade, rika nationer, i länder, som genom ädelstenarne, perlorna, kryddorna, silket, med ett ord, nästan allt hvad menniskans begär efter prakt och njutning mest åtrår, från uråldriga tider lockat eröfrare och genom veklighet förderfvat dem. Portugals hjeltealder, lika lysande som kort, försvann snart, och det öfvermod Österns skatter födde bidrog ej minst dertill. I Indien blef Portugisernas förr så fruktade namn genom förtryck och utsväfningar af alla slag folkens afsky. Snart kostade Indien mer än det inbragte; och då moderlandet sjönk under Spaniens spira (1580), påskyndade detta i kolonierna fallet af en makt, som redan i sig sjelf var vacklande. Endast Brasilien, emedan det var ingen blott handelskoloni, skulle i framtiden blifva en besittning af stor betydlighet.

Om Spaniens monarker föga medverkade till de första stora upptäckterna och eröfringarna, så har deremot ingen regering egnat åt sina kolonier, sedan dessa en gång voro vunna, en större, ehuru ej alltid i sina verkningar lycklig omsorg, än den spanska. Man finner inga lagar, i hvilka större omsorg visar sig för folkets bevarande, säkerhet och välgång, än

---

[10] *Benzoni*, cit. af *Robertson*, 4 del. s. 206.

i de spanska lagarne för Indiens styrelse [1]. Den organiserades redan genom Karl V:s förordningar (från år 1542), som förbjödo infödingarnes slafveri. Af alla de nya eröfringarna ansågs konungen vara enväldig herre och fullkomlig egare, så att från honom allena all makt utgick, ej blott i verldslig, utan genom en särskild påflig bulla (af Julius II) äfven i andlig måtto. I följd häraf öfverflyttades alla den katolska kyrkans inrättningar till kolonierna. Denna hierarki må i följden ha yttrat många skadliga verkningar: säkert är, att man i allmänhet med mycken orättvisa anklagar de spanska andliges nit för de mot Indianerna utöfvade våldsamheter. — Det förhåller sig, enligt de trovärdigaste underrättelser, alldeles tvärt om [2]. De andlige voro de, som först åtogo sig dessa olyckliga förtryektes sak, bestridde de förnedrande begrepp, vinningslystnaden om dem sökte utsprida, förskaffade dem rättigheter inför lagen och blefvo dessa rättigheters väktare. Ännu anse i spanska Amerika Indianerna de andlige för sina naturliga beskyddare, och lagen har sjelf erkänt dem i denna hedrande egenskap, då redan en bland Karl V:s förordningar företrädesvis bjuder hvarje andlig att ha uppsigt derpå, att ej infödingen förslafvas eller förtryckes. Den högsta verldsliga styrelsen var hos de spanska vice-konungarne. Dessa embetsmäns makt måste naturligt vara ganska vidsträckt. Den hade sin motvigt å ena sidan i de andliges rättigheter, å andra sidan i den visa omsorg, hvarigenom lagskipningen och de stora domstolarne (audiencias) gjordes af vice-konungarne oafhängiga. Centralpunkten för det hela var det stora *indiska rådet* i Madrid, redan af Ferdinand stiftadt, af Karl V utbildadt, en inrättning, hvarigenom spanska kolonialpolitiken fick den enhet och stadga, som utmärkte densamma. Hvilken annan nation har i halftredje århundrade bibehållit ett så aflägse välde öfver de rikaste kolonier i verlden? Alla medlen dertill äro vi långt ifrån att gilla. Emellertid — hvilket skådespel erbjöd ej spanska Amerika åt nyare tiders mest berömda resande! I det inre af landet och vid kusterna stora städer, uppkomna af rika bergverk, handel eller regeringssäten — offentliga verk och anläggningar, som täflade med de största europeiska — en ordentlig postinrättning öfver hela koloniernas omätliga yta — lyckliga fält, som stundom påminte om Tysklands och Frank-

[1] *Robertson,* Amerikas historia, 4 del. s. 127.

[2] Se *Robertson.*

rikes högsta odling — uti Lima, i kejsarestaden Mexico, som *Humboldt* i skönhet och prakt fann öfverträffa Europas berömdaste hufvudstäder, vetenskapliga inrättningar af alla slag och stor förträfflighet — ofta kunniga och upplysta embetsmän — öfver allt ett godhjertadt folk, Indianen skyddad, Negern menskligare behandlad än på något ställe i verlden — alla kulturens *grader*, missionerna, dess förposter i det inre af de obebygda ländernas skogar, derpå de i deras spår allt mer öfver de bördiga savannerna framryckande nybyggarnes åkerbruk och boskapsskötsel, sist kustlandets genom städer och handel lifvade odling [3] — alla klimat förenta under en tropisk himmels glans utefter Cordillerernas växande höjning — en ofantlig vegetation, en majestätisk natur, de ädla metallernas största rikedom, och i allmänhet öfverflöd på naturens dyrbaraste alster! — Och skall man då ännu allmänneligen och alltid med en *Raynal* blott vilja se spåren af den första eröfringens blod och förtryck i dessa herrliga länder, och ej erkänna det stora menskligketens verk, som der tyst, men mäktigt, under sekler tillväxt och uppblomstrat!

Men hvari ligger då orsaken till dessa samma länders affall? — Just i detta samma verk, svare vi, — i alla med verklig bosättning och odling förbundna koloniers natur att en gång mogna friheten till möte. Att detta affall skett med förbittring mot moderlandet, är väl en följd af hvar och en *sådan* strids art, men har äfven egna orsaker i den högst misstänksamma och stränga yttre politik, som Spanien alltid följt i afseende på sina amerikanska riken, för att försäkra deras fullkomliga beroende af moderlandet: en politik, som aldrig längre än till en viss grad kan lyckas. Knappast någon stat har hållit sina kolonier i strängare förmynderskap och med mer misstänksamhet aflägsnat dem från allt hvad som kunde ha eller få utseende af *politiska* rättigheter, som är det sista och högsta nationerna söka. I följd häraf blef ej blott *all främmande* inflytelse utesluten, den måtte bestå i invandringar (äfven de ifrån moderlandet sattes under sträng uppsigt), eller i handel, hvilken inskränktes till moderlandet (och äfven denna var noggrann och trånga reglementen underkastad), utan ock endast europeiska Spaniorer kunde i det spanska Amerika erhålla regeringsembeten, och försigtigheten gick så långt, att

[3] Jfr Humboldts beskrifning öfver Carracas. *Voyage au Nouveau Continent*, kap. XIII.

desse i kolonierna ej fingo bli bofaste. Härmed var hela den talrika klassen af i Amerika infödde Spaniorer, eller *Kreolerna,* helt och hållet dömd till politisk vanmakt, och de skulle slutligen, oaktadt deras naturliga sorglöshet, så mycket lifligare känna denna uteslutning, som uti de enda verksamhetsämnen, som för dem återstodo, industrien och handeln [4], de oupphörligt måste erfara inskränkningarna af Spaniens omåttligt stränga reglementariska författningar. — Denna klass är det förnämligast, som gjort revolutionen i spanska Amerika, dertill uppmanad af egen styrka och moderlandets tillstånd, och utgången är ej mera tvifvelaktig, fastän det redan visar sig, huru orätt man haft att här vänta lika frukter som de, hvilka utveckla sig ur det fordom engelska Amerikas frihet. Olikheterna äro i alla afseenden stora; och endast *en* skiljaktighet, som vi vilje anmärka (för att ej nämna de många vigtiga, som ligga i klimat, härkomst, seder, tro och tänkesätt), är tillräcklig att öfva ett omätligt inflytande på det spanska Amerikas framtida öden. Engelska kolonierna i Norra Amerika, stiftade bland vilda jägarenationer, ville ej, eller kunde ej, innefatta dessa i sin civilisation, eller, om detta försöktes, har det likväl varit utan verkningar. De ströfvande infödingarne *utträngdes,* och hufvudmassan af koloniernas befolkning blef europeisk, åtminstone i de *norra* staterna; ty de *södra* ha med negerslafveriet, som här herskar och blir allt hårdare, på sig inympat hela faran af en svart framtid. Spaniorerna åter, grundande sitt välde i den nya verldens rikare, redan förut mera odlade länder, hafva allt från den tid, då spanska Amerika blef föremål för regeringens omsorger, alltid *inbegripit* infödingarne i sitt kolonisationssystem; hvaraf följden blifvit att, jämte Indianen, Negern och den amerikanska Europeen, talrika *mellanklasser* genom blandningen uppstått, som, då dessa också skilde sig genom särskilda borgerliga vilkor och yrken, bildat en verklig *indelning i kaster.* Bland dessa utgör den mäktigaste, nämligen Kreolerna, hvilka stälde sig i spetsen för revolutionen, ett slags adel, i egen och allmänna meningen strängt upphöjd öfver de andra. Den gemensamma striden mot Europeerna syntes väl förena dem; men den, som känner den djupt rotade skilnad, nya verldens tänkesätt och

[4] Äfven dessa öppnades först för dem i följd af de liberalare principer för koloniernas handel sins emellan och med moderlandet, hvilka sedan Karl III:s regering följdes i Spanien och för hela spanska Amerikas välstånd hade högst lyckliga följder.

seder sätta emellan den *hvita* menniskan och den *färgade* i alla grader och i än så aflägsna led, den, som påminner sig att i republiker (och republiker af egen art bli alla nya verldens stater, ej genom ett öfverflöd på republikanska dygder, utan af nödvändighet, emedan de äro utan heroiska minnen och historia) *ett* herskande stånds frihet är för de öfriga gemenligen förenad med en vida strängare undergifvenhet än någonsin i monarkier, kan svårligen tvifla, att ej dessa förhållanden framdeles äfven här blifva politiskt vigtiga, liksom de redan visat sig vara på öarna. Det engelska Amerikas frihet var *en* revolution; det spanskas innefattar *många*, och hvilkas gång och utslag ingen dödlig blick kan förutse.

Det spanska kolonialväldets så långa varaktighet läg i dess natur och i den första lagstiftningens anda; koloniernas uppblomstrande välstånd, som gaf dem mod att gripa efter frihetens förbjudna frukt, härleder sig förnämligast från de liberalare grundsatser för deras gemenskap sins emellan och med moderlandet, hvarigenom 18:de seklets inflytelse äfven i Spanien gjorde sig gällande under Karl III:s kraftfulla styrelse (1759—1788), utmärkt genom många visa författningar, som på Amerika hade en välgörande verkan. Redan allt från Bourbonska dynastiens upphöjande på tronen fingo, efter förlusten af biländerna i Europa, de amerikanska besittningarna för moderlandet en större vigt. Verldshandelns omkring sig gripande lifighet yttrade, med och emot regeringens vilja, på dem en allt större inflytelse. Men emellan denna epok och spanska kolonialmaktens grundläggning ligger en lång mellanrymd af ett fordom stort namns växande vanmakt och förfall, hemma och i Amerika, ifrån Filip II, som dock genom Portugals eröfring blef *bägge* Indiernas herre, till det i svaghet borttynande habsburgska husets utgång i Spanien; och denna mellantid är tillika den period, under hvilken de öfriga nationer, som i europeiska kolonialväldets historia utmärka sig, inträdde på den bana, som Portugiser och Spaniorer först öppnat.

Denna märkliga förändring utom Europa påminner oss åter om reformationen, som, genom den kraft och spänstighet den meddelade, omkastade vigterna äfven på handelns stora våg till fördel för de nationer, som i den nya frihetens dag utvecklade nya krafter. Så lifligt var redan sammanhanget med den öfriga verlden, att en inre förändring i hjertat af Europa kunde kännas genom sina verkningar i de aflägsnaste trakter af jorden. Med skäl kunde man kalla det kolonial-

välde, som nu i andra händer uppstod, för ett *protestantiskt*. Ej blott derför, att den strid, hvarunder det af *Holländare* och *Engelsmän* förvärfvades, var på en gång en strid mot katolicismen och Spanien, var det ena i följd af det andra samt fördes genom de krafter, som reformationen väckte, utan äfven derför, att striden begyntes med en egentlig *protest* mot de anspråk, hvarigenom Filip II ville binda länderna och hafven, liksom med kyrkans band samveten. Denna protest mot det *uteslutande* herraväldet öfver båda Indierna och deras haf, som Spanien med all stränghet yrkade, fördes af Holländare och Engelsmän med svärdet, liksom af den store *Grotius* med pennan [5]. Och det är med en egen känsla man ser detta samma England, som nu behandlar oceanen som en eröfrad provins, börja under Elisabeth sin bana såsom sjömakt med en protest *för* hafvens frihet. Så förändrar lyckan nationerna såsom den enskilde, och till att afsky allt godtyckligt herravälde vore redan den erfarenheten nog, att hvar och en, som *eger* makten, är redan en helt *annan* än den, som *förvärfvat* den. — Vi anmärkte angående det europeiska kolonialsystemets första stiftning, att detta vida mindre skedde genom någon regeringarnas plan än genom de nationers anda, som gjorde de första stora upptäckterna. Det förhöll sig alldeles på samma sätt med hvad vi nu kallat det protestantiska kolonialsystemet. Det var den samma anda, som gjorde Holländaren fri och som förde honom i trots af tusen faror till Indien, den samma anda, som i England emotstod Filips oöfvervinneliga armada och förde *Walter Raleigh* till Norra Amerika, *Francis Drake* omkring jorden [6] samt i de tider, då holländska handelsskepp slogo sig igenom spanska flottor, — af köpmän skapade hjeltar [7]. Så återfinne vi äfven på detta fält en redan känd sanning: att det nämligen är endast genom energien af folken lifvande högre intressen, som det stora sker. Politiken har ingenting *skapat*. Den är vis, om den kan ordna och bibehålla. Af alla de stater, som tagit i det europeiska kolonialväsendet en verksammare del, är *Frankrike* den

[5] *Hugon. Grotii Mare liberum, sive de jure, quod Batavis competit ad Indicana commercia.* Lugd. Bat. 1618.

[6] Virginiens upptäckt 1584. — Den första engelska verldsomseglingen 1577—80.

[7] År 1601 slogo sig 8 holländska Indie-farare igenom en spansk, emot dem utsänd flotta af 30 skepp. *Geschichte der Ostind. Handlungs-Gesellschaften.* Allg. Welt-Hist. T. XXVI. s. 298.

enda betydligare europeiska stat, der regeringen sjelf velat skapa kolonier och handel, utan att i detta bemödande understödjas af en verklig nationel riktning. Också hvilka blefvo frukterna? — för att räkna från Law's system intill Frankrikes deltagande i amerikanska kriget.

Det nya kolonialväldet uppstod, sade vi, genom en protest mot Spaniens uteslutande anspråk; och hvarför ej jämföra det med protestantismen äfven i ett annat afseende, då jämförelsen erbjuder sig af sig sjelf och är upplysande? Hos Spaniorer och Portugiser, grundande sin rätt till de i besittning tagna länderna på ett påfligt gåfvobref till monarkerna för kristendomens utbredande, förblef sedermera hela kolonialväldet i egentligaste mening *konungsligt.* Vi ha anmärkt det om spanska Amerika. Det samma gäller om Portugiserna i Ostindien. All gemenskap med Indien skedde genom kungliga flottor, och ehuru de ostindiska besittningarna egentligen såsom handelskolonier borde vara vigtiga, hvilken lönande handel kunde väl en nation utan egen industri i längden underhålla? Följden blef ett allt mer utvidgadt eröfrings- och plundringssystem i Indien, som riktade enskilde, men i sig innehöll fröet till eget förderf och, då det allt mer afledde uppmärksamheten från egna tillgångars begagnande genom eget arbete, förarmade moderlandet i stället för att rikta det. Ej mindre skadliga verkningar hade den stränga kungliga direktionen af alla kolonialförhållanden för Spanien. Idoghet låter sig ej befallas. Filip II:s i egentligaste mening dödande politik fördref den ur Spanien och gjorde honom sjelf fattig med allt Amerikas silfver och guld, hvilket, liksom genom en egen förbannelse, oupphörligt försvann, utan att lemna spår efter sig i ett näringslöst land, hvilket likväl ännu i Karl V:s dagar hade varit bland de konstrikaste och idogaste i Europa. De strängt monarkiska maximerna i kolonialsystemet påminna om den gamla kyrkan, på hvars grund de uppvuxit. Hos protestanterna blef fordran af frihet i detta afseende en följd af den tänkesättens allmänna frihet, som reformationen öppnade; och denna kraftiga frihetskänsla bibehöll sig äfven och gjorde storverk, så länge den *behöfde* protestera, så länge den kämpade på lif och död med det gamla tvånget. Sedan den en gång hunnit försäkra sin plats, blef förhållandet annorlunda, och vi se inom handelns verldsliga område de fenomen upprepas, som utmärkte den andliga protestantismen, hvilken, då motståndet mot det gamla ej ensamt kunde förblifva dess princip, och

då inga menskliga angelägenheter fördraga en fullkomligt obunden frihet, snart omskansade sig med dogmer och inom sig förföll i *sekter*. Men sekterna i handelns fria rike äro *monopoliserande korporationer;* och dessa, eller de stora privilegierade handelskompanierna i Holland och England, utmärka — efter den nationela andans första protest i dessa länder för hafvens och handelns frihet — förnämligast den nya gestalt, som europeiska kolonialsystemet nu tog. Hvad det under denna gestalt blifvit, vitna hundra millioner menniskor, nu engelska köpmän i Ostindien undergifna. Det kan man kalla ett monopolium, som förvuxit sig, och som utan tvifvel äfven bryter sig i *verldshandelns frihet,* — i fall Europa kan bibehålla friheten inom sig sjelf.

JÄMFÖRELSE

EMELLAN

DEN HEROISKA TIDSÅLDERNS SEDER HOS GREKER OCH SKANDINAVER *.

1830.

Återläsningen af *Homerus* under min sysselsättning med vår egen forntid har föranledt de anmärkningar, som blifvit sammanfattade i närvarande uppsats. De lemnas sådana de uppkommit, utan anspråk på att uttömma sitt ämne, och må under denna synpunkt bedömas.

Hvar och en bildningsgrad har sina egenheter. Olika yttre omständigheter kunna ge dem ett olika skaplynne; men så vida dessa egenheter ha en inre grund i bildningens egen karakter, förblifva de dock igenkänneliga och väsentligen desamma, tills en ny bildningsgrad medför ett nytt sätt att uppfatta och ordna menskliga angelägenheter, och en annan grund drifver andra frukter. Gäller detta i allmänhet, så gäller det mer, ju enklare bildningen är, och derför i synnerhet om det moment i folkslagens häfder, som plägar kallas den heroiska tidsåldern.

* Denna bland författarens efterlemnade papper funna uppsats synes hafva varit första utkastet till den akademiska afhandling, som under titel: *Mores heroicæ ætatis apud veteres Græcos et Scandinavos comparati*, P. I—IX, utkom i Upsala 1830.

Heroism i tänkesätt och handling är väl ej inskränkt till någon viss tid. Den kan finnas i alla och är ett behof för alla tider; ty framåt går åtminstone ingen tid utan någon det allmänna måttet öfverstigande kraft. Äfven i sakernas vanliga ordning fordras det någonting, som är mer än denna och öfver denna, för att bibehålla den och ännu mer för att ersätta den hvar den brister och strid uppstår; hvarför kriget företrädesvis blifvit hjeltarnes handtverk. — Men finnes ej ännu ens freden lagligt försäkrad inom samhället; är kriget der ännu, åtminstone till en viss grad, inhemskt: så ha de egenskaper det kräfver så mycket allmännare spelrum. Vi se ett tillstånd, der styrkan ännu i många afseenden ger lag, och hvars hjeltar, skyddande eller förstörande, äro de starkaste ibland de starka. Om härmed den tidsålder, vi vilje utmärka, flyttas tillbaka före uppkomsten af en stadgad samhällsordning, så kan den å en annan sida äfven sägas föregå den egentliga historien. Dess häfder äro poesi; och redan deraf skönjes, att den heroiska tidsålderns brist på borgerlig bildning ej är frånvaron af all bildning. Den har ej skrifvit, utan sjungit sig till efterverldens kunskap, och man får hålla den till godo såsom sin egen tolk. Ett senare slägte må söka huru som helst att upplösa dess öfverlemningar i den historiska tidsålderns prosa. De förblifva hvad de äro — sång, poetisk sägen, — en innerlig, oupplöslig blandning af verklighet och dikt; och den, som deröfver ej vill trösta sig, må förneka sin slägtskap med både *Clio* och *Saga*, och förtvifla att det ej behagat ödet att sätta en historiarum professor, utan en sångmö, vid tidernas källa.

Äro sången och sagan medlet för minnenas öfverlemning, så följer af sig sjelft, att det *underbara*, som är diktens element, ej i en sådan tid kan vara uteslutet från verkligheten, utan tvärt om måste i den synas liksom hemmastadt. Man kan derför äfven kalla denna tidsålder för den *episka*, och det anförda förklarar tillika svårigheten, om ej omöjligheten af epopeen utom densamma, emedan det underbara denna diktart behöfver ej kan skapas ur hjernan, utan måste lefva i tro och handling. Det underbara i handling är väl till en viss grad detsamma som det utomordentliga, och den heroiska tidsåldern har just deraf sin benämning, att dess minnen i synnerhet äro fästade vid vissa hjeltenamn och ovanliga bedrifter. Men det egentligen underbara ligger dock utom mensklighetens gränser; eller en Gud är oumbärlig för allt under. Det

förhållande, hvari den heroiska tidsålderns tro sätter sina hjeltar till sina gudar, karakteriserar derför i synnerhet det slags underbara, som den mest älskar att framställa. Dessa hjeltar handla ej blott under gudarnes ögon och stå med dem i nära förbindelse såsom föremål för deras ynnest eller ovilja, de räkna ock ofta gudomliga anor, och det kan hända hjelten att såsom heros få efter döden dela gudarnes heder. Då i följd af allt detta den heroiska ålderns minnen äro lika mycket skaldernas som hjeltarnes verk och just härutinnan dess karakter uttrycker sig, så aflägsnas äfven härigenom ifrån densamma det blotta tillstånd af rå vildhet, hvars kraftyttringar äro utan ädelhet, liksom utan klang hos efterverlden. Att vildens drabbningar ej kunna jämföras med handgemängen under Ilions murar, bevisas redan deraf, att endast de senare haft en Homerus.

Det gamla Skandinavien kan ej framvisa någon sådan konung i sångens rike; men en heroisk tidsålder i den angifna bemärkelsen har det egt mer än det öfriga Europa, ej blott genom en krigisk anda och bedrifter, som i historien lemnat djupare spår än de Homeriska hjeltars, stiftat dynastier och riken och under flera århundraden, ifrån den stora folkvandringen tills Norden kristnades, hållit en hel verldsdel i rörelse, utan äfven genom en rikedom af sång och saga, som ger oss en klar blick öfver det inre af det samhällstillstånd, hvilket på den yttre verlden hade så stora verkningar, i en högst liflig framställning af våra förfäders *tro* och *seder*.

Det är ej den förra af dessa, som nu kan bli ämne för betraktelsen, ehuru den nordiska mytologien erbjuder mångfaldiga jämförelsepunkter med den Homeriska tidens. Det är endast till en jämförelse af den heroiska tidsålderns *seder* hos Greker och Skandinaver, som jag skall försöka att lemna några bidrag, och skaldernas eget förhållande till tiden må bli första ämnet för jämförelsen.

De äro, såsom sagdt, denna tidsålders häfdatecknare. Homerus talar för sig sjelf. Han är hufvudkällan för all kunskap om de händelser han besjungit. Strömmen af hans ljufliga dikt har framgått genom tvänne årtusenden, med alla krafterna af poesiens ursprungliga 'källåder bevarade, och så evigt frisk, att den äfven på ett sjukt och tröttadt sinne än i dag verkar som ett läskande bad. Naturligt förekommer äfven hos honom sjelf poesien såsom minnenas förvararinna. Han känner ingen annan. »Säg mig, sånggudinna», är ett

anropande, som alla skalder säga honom efter, äfven de ej bönhörda. En gudarnes gåfva, Apollos och Musernas, är honom sången. De väcka och ingifva skalden »att qväda hjeltarnes ära» [1]. Han diktar; men det är en dikt, som knappt vet af sig såsom sådan. Tvärt om: han vill ej blott behaga, utan tros, och anser sanning för ett lof. Så tilltalar Odyssevs den blinde skalden Dämodokos, som sjöng »lidandets början efter Kronions råd för Danaernas folk och de Troer», så att den okände hjelten i Alkinoos' hof gömde sitt hufvud i manteln och gret:

"Dig, Dämodokos, mer än öfriga menskor jag skattar;
Dig har Apollon antingen lärt eller sångens gudinnor,
Döttrar af Zevs; så noga besjöng du Akajernas öden,
Allt hvad Akajerna lidit och gjort och sträfvat i kriget,
Liksom du sett det, sjelf närvarande, eller du hört det" [2].

Man ser häraf tillika, huru Homerus sjelf antager, att sånger om trojanska krigets händelser funnos före honom; ja han säger uttryckligen, att det af Dämodokos föredragna qvädet redan då var ett ibland de namnkunnigaste, så att »dess beröm nådde den vida himmelen» [3]. Detta må styrka den mening, att Homerus ej sjungit ensam om de tider, hvilkas tolk han är, och att kan hända framför Iliaden och Odysseen hans namn, såsom det största, står i stället för mångas. Men källor och bäckar tappa ock sitt, då de förena sig med den majestätiska flod, som genom många länder bär deras böljor till oceanen.

Att ej blott behag, utan äfven sanning fordrades af skalden, derpå kunde flera exempel anföras. Då Odyssevs för Alkinoos förtäljt sina egna öden, yttrar den senare sin tillfredsställelse, att hans gäst ej var någon af de bedragare, som talrikt finnas ibland de vidt kringkastade menskor,

"Hvilka tillhopaspinna den lögn man aldrig förmodat;

»ty i ditt tal — säger han — är både behag och ärlig mening, och du har *med insigt såsom en skald förtäljt* din saga» [4]. *Berättande* var all sång, så hufvudsakligen, att äfven den Homeriska hymnen är det, och att till och med den sång, till hvilken man dansade, var poetisk berättelse. Så stod Dämodokos midt i kretsen af dansande ynglingar och sjöng till harpan om Ares' och Afrodites kärleksäfventyr [5].

[1] *Od.* VIII. v. 73. [2] *Od.* VIII. v. 487—491. [3] *Od.* VIII. v. 74. Jfr *Od.* I. v. 326, 327. [4] *Od.* XI. v. 363 ff. [5] *Od.* VIII. v. 262 ff.

Man behöfver efter det anförda ej särskildt anmärka, att skalden i den Homeriska tiden var en särdeles ansedd och aktad person. Vid festen som vid målet i konungasalen hade han en utmärkt och hedrande plats. — »Bland alla menniskor på jorden är heder och vördnad skaldernas lott», säger Odyssevs åt den nämde blinde sångaren, och — jag vet ej, om våra prisbelönta sångare må afundas skaldens lön — räcker honom med detsamma ett godt stycke svinstek öfver bordet [6]. Belöningens värde torde stiga med den anmärkning, att dylikt sofvel hos Homerus kallas konungamat [7], och att Achillevs slagtar sjelf fåret, hvarpå han bjuder Priamos [8]. — För öfrigt var äfven denne Dämodokos i andra afseenden en konungars like. Han kallas en *heros*, såsom Odyssevs sjelf, och var således utmärkt genom både börd och bedrifter. Liksom i Norden, förekomma äfven skalder såsom konungarnes rådgifvare. Åt en skald, hvilken Aigisthos sedan utsatte och lät förgås på en öde ö, hade Agamemnon uppdragit vården om sin drottning under sin frånvaro [9]. Liksom i Norden, försmådde ej konungarne att sjelfve idka skaldens idrott, och då Grekernas utskickade sökte Achillevs, funno de honom vid lyran »sjungande männers beröm» [10]. Hos Spartanerna, som bibehöllo de gamla grekiska seders enfald, var det lag, att konungen före en slagtning skulle offra åt Muserna en get, på det de måtte förunna bedrifterna att lefva i sången [1].

Vända vi från denna fornålder våra blickar till vår egen, så är det visserligen i många afseenden såsom en blick i vinternatten från Greklands sköna himmel. Men ej blott dagens klarhet är skön och solens himmelska ljus öfver heliga nejder; äfven nattens stjernor tilldraga sig ögat, nära betraktelsen och höja sinnet. En annan sång i andra toner går fram genom denna dunkelhet, sjelf dunkel, krigisk, högtidlig, vild; dess rytm såsom dånet af krigarens steg, dess ljud blandande sig med stridens. Den känner ej och offrar ej åt behagen. Den firar föga de mildare känslor, men upphöjer i kärlek och vänskap troheten i döden. Man söker der förgäfves den blida sinnesstämning, som äfven uttrycker det stora på ett ljuft sätt, och hvaraf man någon gång hos Nordens senare skalder finner exempel, såsom då *Lidner* i »Medea» sjunger:

---

[6] *Od.* VIII. v. 472 och 479 ff. [7] *Od.* III. v. 480. [8] *Il.* XXIV. v. 621. [9] *Od.* III. v. 267 ff. [10] *Il.* IX. v. 186 ff.

[1] *Plutarchos* om Lykurgos kap. 21.

"Så ljufligt är ej källans sus
Bredvid en blomsterstrand,
Så herrligt icke dagens ljus
Som död för fosterland" —

en af de skönaste tankar, som någonsin gått öfver en skalds läppar, och som kan jämföras med denna Homers om en ung krigares fall i striden:

"Liksom i örtagården en vallmo böjer sitt hufvud,
Hvilket af mognande frukten förtyngs och af vårliga regnet;
Så han böjde sitt hufvud, förtyngdt af skyddande hjelmen" [2]. —

Men denna gamla nordiska sång, som hvarken målar lifvet ljuft eller döden skön, är likväl full af odödlighetens känsla mer än den grekiska, som bortom lifvets gräns endast ser de matta skuggors fröjdlösa rike. Dess innersta toner äro en dödssångs triumf. Dermed förbinder den en blick öfver tingens upphof och slut och ser anande fram till en ny himmel och en ny jord. Dess äldsta lemningar af namnlösa skalder äro ock de yppersta, och den äldre Eddas mytiska och heroiska qväden öfverträffa merendels så mycket hvad Isländarne, deras förvarare och samlare, för öfrigt lemnat oss, att de redan derigenom häntyda på ett annat och äldre ursprung. Bland de mytiska sångerna finnas flera, som i originalitet, djup och betydenhet kunna jämföras med allt hvad hedendomens traditioner hos andra folkslag har märkvärdigast. Hjeltesångerna ha sin rot i heroiska minnen ifrån den stora folkvandringen till och med Norrmanna-tågen, — i det yttre af dikten så sammangjutna, att de ej mer historiskt kunna redas, men i framställningen af lidelser, dygder, brott och vedergällning utmärkta af en stor, nästan förfärande sanning. För sorgen har denna eljest hårda poesi toner, som tränga till hjertat, och Gudrunas klagan [3] är i djup och innerlighet ej öfverträffad af Andromaches.

Liksom den Homeriska, sätter denna skaldekonst sina gudar och hjeltar i nära förbindelse. En mytologiens bildning, som man förnämligast får tillskrifva skalderna, är att vi i Nordens gamla gudar — ursprungligen personifierade naturkrafter — tillika se urbilden af ett nordiskt konungahof. »Mot Allfaders högsäte, omgifvet af de tolf gudarne, svarar

[2] *Il.* VIII. v. 306—308.
[3] *Gudrúnar-kvida I.* — N:o XII i *Afzelii* öfversättning af den äldre eller poetiska Edda.

den jordiske herskarens högsäte och hans lika många Drottar eller Diar, med honom föreståndare för offren och domare bland folket. *Valhall*, *Hlidskialf* kallas af skalderna äfven konungars palats och salar. De ting, som der höllos; de offer, som skedde vid sådana allmänna sammankomster; de gästabud, hvaraf dessa åtföljdes; den fred, som vid dylika tillfällen utlystes; de sagor, med hvilka gästerna roades: allt detta återfinna vi hos gudarne, hvilka äfven hålla ting, offer och gästabud på helgade, fridlysta orter, vid bestämda tider, särdeles skördetiden, dricka öl och mjöd, och tala om fornsagor, strider och vapen»[4]. Med den skilnad, en blidare himmel och andra färger medföra, gäller allt detta nästan drag för drag äfven om de Homeriska gudar. Hos Skandinaven såsom Greken var skaldegåfvan från gudarne och desse sjelfve de första skalder. Hos bägge var skalden högt aktad och ärad, och exempel af konungar och hjeltar, som sjelfva idkat konsten eller omgifvit sig med skalder, äro i det gamla Norden äfven talrikare än i den Homeriska tiden. Starkotter den gamle var ej mindre namnkunnig skald än hjelte, och i beskrifningen om Bråvalla-slaget sägas nio skalder ha fäktat kring Harald Hildetands banér. Ragnar Lodbrok, hans gemål, hans söner voro berömda skalder i Norden. I svenske konungen Eisten Belis hof nämnas ej mindre än nio skalder. Skalden Erpur hos konung Björn på Håga frälste sitt hufvud med en sång. I Harald Hårfagers hof sutto skalderna i högsätet midt emot konungen och aktades af honom framför alla hans hofmän. Hos Olof Skötkonung, som älskade deras frimodighet, hade de samma hedersplats[5].

Berättande är denna den gamla Nordens skaldekonst hufvudsakligen, liksom den Homeriska tidens, och i bägge äro skalderna minnenas förvarare. Hos våra förfäder förblefvo de det äfven en lång tid efter kristendomens införande, och äfven kristna konungar ansågo sitt rykte åt dem vara anförtrodt. Konung Knut den store i Danmark hotade en skald med döden för det han om honom vågat dikta en liten och kort sång, och skalden löste sitt lif med en längre. — »Väl ser jag skilnaden» — utropade Harald Hårdråde till Isländaren Arnor Jarlaskald, hvilken gjort tvänne qväden, ett öfver konung Magnus den gode och ett annat öfver Harald sjelf och i konungarnes närvaro framsade dem — »väl ser jag skilna-

[4] *Svea Rikes Häfder* (Bd. 4, s. 170). [5] *Ibid.* s. 118.

den emellan dessa qväden: de, som lära sig *mitt*, skola snart glömma det; men qvädet om Magnus skall lefva i menniskors minne, så länge Nordlanden varda bebodda». — Efter ett offentligt föredrag af en skaldedikt lärdes den af några bland åhörarne utantill, och man har exempel att en konung nekade en skald dess belöning, så framt han ej stannade nog länge qvar, att hofmännen kunde lära den sång han diktat till konungens ära. — Före slaget vid Stiklarstad kallade Olof den helige trenne skalder inom den sköldborg, der han befann sig, och sade till dem: »här skolen I vara och se hvad märkvärdigt som händer, så att I ej dertill behöfven andras sägen; ty eder tillhör att derom förtälja och qväda». De verser, hvilka de före slagets begynnelse på stället diktade, lärdes genast af hären och ha blifvit bibehållna till våra dagar. Tvänne af skalderna stupade vid konungens sida. Den tredje, dödligt sårad, qvad ännu till Olofs ära, innan han ryckte pilen ur hjertat och dog [6]. — Den nordiska historiens fader stöder sig mest på skaldernas sånger. I allmänhet anför den nordiska sagan skaldernas intyg såsom bekräftelse på berättelsens sanning.

Gå vi till jämförelse af sjelfva samhällstillståndet, så möter oss öfver allt samma enkla grunddrag. Och dess beskaffenhet hos Greker och Skandinaver i den heroiska tidsåldern må först och främst göras tydlig genom den hos bägge uttalade motsatsen mot ett äldre, vildare tillstånd. Detta är hos Homerus deras, »som i laglöst öfvermod lefva», som »aldrig vändt sin hand till att så, plantera och plöja» —

"Lagar finnas ej här, ej sammankomster till rådslag,
Utan i hvälfda grottor de bo kring skyhöga bergens
Spetsar, och hvarje bland dem är domare öfver de sina,
Öfver hustru och barn, men ej de akta hvarandra" [7].

Allt detta i tydlig motsats mot äfven *denna* tids begrepp om samhällsordning, hvartill således *regering*, *lagar*, *rådslående församlingar* och *åkerbruk* hörde. Men motsatsen förblifver ej inom dessa gränser, utan går upp i mytologiens gebit. De, på hvilka denna beskrifning lämpas, — såsom Kykloperna på Sicilien, — äro ej blott en vildsint slägt,

"med förfärlig styrka begåfvad,
Hvilken ej aktar lagar och skäl, eller känner hvad rätt är" [8].

[6] *Sv. K. Häfder*, sid. 120. [7] *Od.* IX. v. 106 ff.
[8] *Od.* IX. v. 214, 215.

De äro tillika *jättar*. De akta ej gudarne och erkänna ej deras välde; såsom Polyfämos säger:

"Ej Kykloperna bry sig om Zevs, som förer ægiden,
Eller de saliga gudar; ty sjelfva oss bättre vi anse" [9].

Och det är utan tvifvel med afseende på detta oberoende af den herskande gudadynastien, som på ett annat ställe »Kyklopernas och giganternas vilda stammar» sägas »vara gudarne nära» [10]. Men alldeles i samma förhållanden uppträda i nordiska mytologien och sagan de *jotniska* stammarne, tillika resar, troll, äldre än Asarnes välde, gudars och menniskors fiender, mäktiga, men rättslösa, boende i berg och klyftor, lefvande af boskapsskötsel eller rof. Bägge framställas såsom kannibaler, och bägge straffas af Zevs' och Thors ljungande viggar.

Den heroiska tidsålderns regeringssätt hos Greker som Skandinaver var monarkiskt.

"Ej mångvälde är godt; blott *en* må herska bland folket;
Konung vare blott *en*, åt hvilken den hemlige Kronos'
Son har spiran beskärt och lagar, att styra derefter",

säger Homerus [1], och vi få se att dessa uttryck hos honom lika litet som den gamla titeln *envåldskonung* i Norden utmärka något oinskränkt välde, ehuru Grekerna likasom Nordboarne gåfvo sina konungaslägter gudomliga anor; hvarför äfven konungar hos Homerus heta de *gudaborne* (*θεογενεῖς*), de *af Zevs födde* (*Διογενεῖς βασιλέες*). Den presterliga karakteren, som hos Nordens konungar är den äldsta, framträder mindre bestämdt hos Homerus, men är likväl ej alldeles utplånad. Äfven hos honom förrätta konungarne och förestå sjelfve offren och kunna således kallas det »heliga altarets vårdare» — en benämning, som skalden Thiodolf tillegnar Upsala konung [2]. Deri öfverensstämma för öfrigt bägge folken, att hos intetdera den andliga och verldsliga makten förekomma skilda, och att föga eller intet spår ännu märkes af ett särskildt utbildadt presterstånd [3]. Enligt bägges föreställning medföra goda konungar goda år [4]. I det gamla Sverige lefde

[9] *Od.* IX. v. 275, 276. [10] *Od.* VII. v. 205, 206.
[1] *Il.* II. v. 204 ff. [2] *Ynglinga-sagan*, kap. 24.
[3] Hvad hos Homerus förekommer om presten Chryses, om tecken- och offertydarne Kalchas, Halitherses och Leiodes, talar snarare för än emot denna mening. [4] *Od.* XIX. v. 109 ff.

konungarne af den egendom, som var anslagen till offrens underhåll. Man känner bestämmelsen af det så kallade *Upsala öde*. Dionysius från Halikarnassus berättar [5], att de äldsta romerska konungar innehaft en stor och fruktbar åker, af hvars inkomster de offrat åt gudarne och sjelfva lefvat. Äfven under republikens tider utmärkte titeln *offerkonung* (rex sacrificulus) en presterlig värdighet i Rom, och dylika offerkonungar (*βασιλεῖς τῶν ἱερῶν*) i de grekiska republikerna visa konungadömets forna religiösa betydelse. Så bibehöll i Athen efter konungavärdighetens afskaffande likväl den andre Archonten, som innehade den ecklesiastika jurisdiktionen, ännu alltid titeln af *konung* (*βασιλεὺς*), och hans gemål, som vid offren bistod honom, kallades *drottning* (*βασίλισσα*). Det må således ej förundra oss, att hos Homerus konungarnes domäner utmärkas med ett ord, som egentligen betyder ett till heligt bruk afsatt stycke land (*τέμενος*) [6] — en tempelegendom — ett Upsala öde; och möjligen kallas just derför konungarne hos Homerus de *af Zevs närde* (*Διοτρεφεῖς*).

Vill man njuta anblicken af en sådan Homerisk furste midt i sin landtegendom, så läse man uti Iliaden beskrifningen på Achillevs sköld. Ibland de bilder, som den konstrike Häfaistos der framstält, förekommer äfven följande:

"Der han bildade sedan ett fält med säden i mognad;
Skördmän skuro den af, med skarpa liar i händer.
Tjockt föll säd vid de mejandes hugg i rader till marken,
Hvilken i kärfvar lades på band tillsammans af andra.
Trenne bindare följde derpå; små gossar dem räckte
Säden i kärfvarna fram, som de samlade hastigt i famnen
Efter de mejande upp; en konung stod der ibland dem,
Stödd på sin skepter, med innerlig fröjd åt kärfvarnas rader.
Under en ek på sidan härolder beredde en måltid
Kring en oxe, som offrad blef, och af qvinnorna skyndsamt
Ströddes deröfver det hvitaste mjöl till förtäring åt folket" [7].

Nordens Herodotus lemnar oss ett motstycke till denna bild. Man jämföre *Sturlesons* på Olof den heliges ankomst till sin styffader Sigurd Syr. »Konung Sigurd Syr var då ute på åkern (säger han), när sändemännen kommo och sade honom dessa tidningar. — Han hade der mycket arbetsfolk; somliga skuro säden, somliga bundo, somliga körde den hem, och somliga lade den i stackar eller i ladorna. Men konungen och två män med honom gingo stundom på åkern och stundom der

[5] *Ant. Rom.* III: 2. [6] *Il.* VI. v. 195. [7] *Il.* XVIII. v. 550 ff.

säden lades»[8]. — Så enkla voro ännu konungaseder på den tid, då konungens skepter ej var annat än husbondens käpp — denna äldsta symbol af allt jordiskt herravälde. — »Så är sagdt om konung Sigurds klädebonad (fortfar Sturleson), att han hade blå tröja och blå hosor, känger tillbundna om benen, grå kappa, en vid grå hatt, ett flor öfver ansigtet och käpp i handen med förgyld silfverholk och silfverring»[9]. Om denna kungliga prydning synes oss ringa, så stiger den likväl i anseende, jämförd med den gamle konung Laertes' hvardagsdrägt hos Homerus, då Odyssevs, hemkommen okänd efter tjuguårig irrfart, söker sin far på hans landtgård och träffar honom ensam i trädgården, emedan alla drängarne voro utskickade att samla gärdsle.

"Ensam fann han sin fader i väl-anordnade parken
Gräfva bredvid ett träd; en grof och lappad och smutsig
Lifrock höljde hans kropp, och med tjurhudsremmar han bägge
Benen lindat omkring, till skydd mot rifvande qvistar;
Handskar, mot törnet till värn, han på händerna satt, och derofvan
Var hans sörjande hufvud betäckt med en mössa af getskinn"[10].

[8] *Olof den heliges saga*, kap. 31.

[9] *Hosor* voro ett sammanhängande plagg för både byxor och strumpor. De utgjorde jämte tröjan de bägge hufvudplaggen i Norden, hvarför *tröja och hosor* i gamla tider kallades *ett par kläder*. Det senare plagget var okändt för Greker och Romare, hvilka, såsom ännu skotske Högländaren, voro sansculotter, tills i Roms senare tider man började antaga i detta afseende de nordiska folkens bruk. Kejsar Honorius förbjöd år 397 *götiska kläder*, eller *pelsar* och *hosor*. De förra voro en utmärkande nordisk drägt. Enligt Cæsar och Sallustius klädde sig de gamla Germanerna i renshudar eller lappmuddar. Senare romerska författare kalla götiska furstar de *bepelsade* konungarne (pellitos reges; *Sidonius*, lib. VII. epist. 9) och tala om deras *bepelsade* hof (pellitorum turba satellitum; *Sidon.* lib. I. ep. 2). Af en berättelse hos Saxo (om Knut Lavards mord år 1131; lib. XIII) kan slutas, att man ännu i 12:te århundradet gick vid danska hofvet i fårskinnspelsar; och kejsar Karl den store brukade om vintern ömsom en pels af utterskinn och af fårskinn (jfr *Beckmann*, Beyträge zur Geschichte der Erfindungen). Ehuru pelskläder hos Grekerna i allmänhet ej nytjades, finne vi dock i den heroiska tidsåldern djurshudar burna. Herkules ikläder sig det Nemeiska lejonets hud. Agamemnon uppstår hos Homerus, omhöljer sig med en lifrock af ylle, binder sålor under de glänsande fötterna, kastar öfver skuldrorna en lejonhud, ännu blodig, stor, så att den räcker honom till fötterna, fattar lansen och träder ur sitt tält. På samma sätt nytjar Menelaos en panterhud (*Il.* X. 21—24, 29).

[10] *Od.* XXIV. 226—231.

Den rörande igenkännelsescenen följer, sedan sonen, efter att ha pröfvat sin far, slutligen visar honom de säkra tecknen:

"Skåda med ögonen först det ärr, som fordom ett vildsvin
Högg med sin hvita tand, när skogiga berget Parnassos
Uppåt jag gick. Du sjelf och min vördade moder mig sände
Till Avtolykos dit, min moderfader, att undfå
Skänkerna, hvilka han lofvat mig förr, när han eder besökte.
Se'n vill jag nämna de träd i väl-anordnade parken,
Hvilka till skänks du fordom mig gaf; jag bad dig om alla,
När jag, ett barn ännu, i frukträdgården dig följde,
Och, då vi vandrade fram, på dem alla du sade mig namnen.
Tretton trän du gaf mig med päron och tio med äpplen,
Fyrtio trän med fikon; jämväl du mig lofvade skänka
Femtio vinträdsrader, der rankorna bära för pressen
Mognande skörd, och allt är lastadt med rodnande drufvor,
När årstiderna kommit från Zevs och med vinet dem uppfylt.
Sade. Den åldriges hjerta och knän af glädje sig löste
Upp, när tecknen han kände igen, som nämdes af sonen.
Armarna kring sin son han kastade; fadern, som nedsjönk
Svimmande, höll i sin famn den mångförsökte Odyssevs" [1].

Samme Laertes, sedan före måltiden den gamla hushållerskan fört honom i badet, smort honom med olja och kastat ikring hans gestalt, som Athene gjorde högre och fylligare, en skön mantel, syntes nu för sonen »lik en af de odödliga gudarne». Så sades nordiska höfdingar i sin högtidsdrägt »likna Asarne»[2], och äfven konung Sigurd Syr uppträder vida ståtligare, än vi först finna honom på åkern, vid det gästabud, som anställes för hans son. Det må vara oss tillåtet att ännu något dröja vid denna nordiska *hemkomma*. Vi måste väl der sakna både äpplen och päron, för att ej tala om fikon och drufvor. *Örtagård* (grasgardur) nämnes väl någon gång under hedendomen i Norden [3], men frukträd, som i Taciti tid ej ens gingo till i Tyskland [4], kommo till Norden först genom de kristna andliges försorg och omtalas i gamla svenska lagar från 13:de århundradet [5]. I stället för vin nöjde sig våra förfäder med mjöd och öl, hvilket senare äfven Tacitus omtalar hos Germanerna och kallar det »en vätska af säd, förderfvad till något

[1] *Od.* XXIV. 330 ff.
[2] *Svea R. Häfder*, s. 171.
[3] Heimskr. *Halfdan Svartes saga*, kap. 6.
[4] Frugiferarum arborum impatiens. *Tac.* Germania, c. 5.
[5] *Vestgöta-lagen*, III. 123. *Uplands-lagen*, Widh.B. Fl. 14; jfr Tingm.B. Fl. 9.

slags likhet med vin»[6]. Med kräsligheterna på Laertes' bord torde deremot det nordiska gästabudet kunna täfla genom den feta galten — en spis, som den nordiska sagan uppdukar äfven i Valhall; och beskrifningen på tillredelserna täflar åtminstone i naiv enfald med den Homeriska. Olof, sedermera den helige, född efter sin fader Harald Gränskes död, som med lifvet pliktade för sin djerfhet att fria till svenska drottningen Sigrid Storråda, hade blifvit uppfödd hos sin styffader Sigurd Syr och vid tolf års ålder farit ut i härnad. Han återkommer efter många års vistande i främmande land till sin fosterbygd, med föresats att såsom Harald Hårfagers ättling göra anspråk på Norges rike, och nalkas en höstmorgon den gård, der hans moder Asta och hans styffader lefde. Tjenstedrängar lupo förut in i stugan, der Asta satt och några qvinnor jämte henne, och omtalade, att hennes son närmade sig. »Asta står då upp» — säger sagan — »befallande drängar och pigor att tillställa allt på det bästa. Hon lät fyra qvinnor hemta stugans prydnader, sätta upp väggbonaden och tillreda bänkarne; två karlar buro halm på golfvet; två lagade om skänken och mjödkärilet; två stälde bordet i ordning; två satte fram maten; två sände hon bort från gården, på det allt som behöfdes måtte i hast blifva färdigt; två buro in ölet; men alla de öfriga både män och qvinnor gingo ut på gården. Sändemän foro till konung Sigurd Syr, der han var, och förde till honom hans konungsliga drägt samt hans häst med förgyld sadel och betsel, besatt med kostbara stenar och alldeles förgyldt. Fyra män utskickade hon på fyra vägar i bygden och böd alla förnäma män till det gästabud, som hon gjorde till välkomstöl åt sin son. Alla andra män, som der hemma voro, lät hon taga på sig den bästa klädebonad de egde och lånade kläder åt dem, som sjelfve inga hade». — — »Så är sagdt om konung Sigurd Syrs lynne, att han var en stor landthushållare, skötte väl sin boskap och sitt bo samt förestod sjelf sin hushållning; han var ej fallen för prål, och snarare fåordig. Men ibland alla män, som då voro i Norge, var han den visaste och rikast på lösören. Asta hans hustru var frikostig och storsint». — — »Då sändemännen kommo, sade de till honom: Asta bad oss frambära till dig sådana ord, att henne tycktes mycket angeläget vara, det du förhåller dig såsom en förnäm man anstår, och bad, att du skulle mer likna konung Harald

[6] Humor ex hordeo aut frumento in quandam similitudinem vini corruptus. *Germania* c. 23.

Hårfagers ätt uti sinnelag, än din morfader Rane den tunnnäsade eller Nereid Jarl den gamle, änskönt de hafva varit mycket vise män. Konungen svarar: stora tidningar hafven I att förkunna, men I fören dem ock fram med mycken häftighet. Asta hafver väl till förene gjort stora anstalter för män, som voro henne mindre närskylde, och ser jag, att hon ännu har samma lynne, emedan hon företager detta med så stor ifver; och är det väl, om hon kan utföra sin son med samma ståt, som hon nu förer honom in. Men således kommer denna handel mig före, om det så skall blifva (som hon vill hafva det), att de, som inveckla sig deruti, lära hvarken sitt gods eller lif väl förese. Denne man, konung Olof, har en stor öfvermakt att emotstå, ty emot honom och hans förehafvande ligger både Dana-konungs och Svea-konungs vrede, om han så fortfar. — När konungen detta sagt, satte han sig neder (vi ha redan nämt, att sändebuden träffade honom ute på åkern), lät draga af sig sina skor, tog på sig karduans-stöflar och spände förgylda sporrar på dem; sedan tog han af sig kappan och tröjan och klädde sig i silkeskläder samt en skarlakanskappa utanpå, omgjordade sig med välrustadt svärd, satte förgyld hjelm på hufvudet och steg sedan på sin häst. Han sände sina arbetskarlar ut i bygden och tog med sig tretio välklädda män, som redo med honom. När de nu redo upp på gården fram till stugan, då såg han hvarest Olofs fana kom flygande, och honom sjelf derefter, åtföljd af ett hundrade män, alla väl rustade; der voro ock män uppstälda öfver allt emellan husen. Konung Sigurd, ännu till häst, helsade vänligen sin styfson konung Olof och hans män samt böd honom in till att dricka med sig; men Asta gick fram och kysste sin son samt bad honom qvarblifva hos sig och fritt bruka till sitt gagn allt hvad hon egde, både land och folk. Olof tackade henne mycket för dessa ord. Hon tog honom i handen och ledde honom in i stugan och till högsätet. Konung Sigurd förordnade några män till att förvara deras kläder och gifva deras hästar korn; sedan gick han till *sitt* högsäte, och hölls då gästabudet på det herrligaste». — — »Konung Olof blef der qvar någon tid med sitt folk, och konung Sigurd spisade dem hvarannan dag med fisk och mjölk, och hvarannan med kött och öl» [7].

---

[7] Heimskr. *Olof den heliges saga*, kap. 30—33.

Af det anförda synes, att vid bordet voro *tvänne* högsäten och att värden innehade det ena. Den förnämsta gästens var midt emot [8]. Så synes äfven inrättningen ha varit, då Achillevs bespisar Priamos, och då Odyssevs är gäst hos Evmaios [9]. — I den konungsgård, Olof den helige lät bygga i Nidaros, var en stor hofstuga med två dörrar, en i hvardera ändan. Konungens högsäte var efter gammal sed midt på den långbänken, som vände sig mot solen och derför kallades *södra bänken*. Drottningen satt till venster om konungen. I det andra högsätet, som var gent emot konungens på midten af den *norra bänken* [10], satt chefen för hofvet, eller stallaren, såsom han kallades. Till höger om konungen på samma bänk sutto hofbiskopen och presterna, till venster rådsherrarne. Elden brann midt på golfvet. Ölet räcktes konungen öfver elden [1]. Röken drog ut genom en glugg eller vindöga på taket. Fönster, som var en dylik glugg, kallades *vindöga å vägg* [2]. Stugans tak var ej annat än husets, såsom uti de i vissa landsorter ännu brukliga så kallade *sparrestugor*. Emedan ett sådant tak allt upp till kroppåsen var sotadt af röken, så betydde vikingarnes löfte, *att ej sofva under sotad ås*, detsamma som att aldrig sofva i hus. Golfvet äfven i konungasalar var blotta jorden. För öfrigt voro de förmögnares boningar rymliga. Åke bonde i Vermland emottog i sitt hus både Norges och Sveriges konungar med deras följen [3]. Svenske bonden Håkan Gamle i Erik Segersälls tid underhöll i sitt hus 300 tjenare [4]. Thorolf, en höfding i norska Nordlanden, hade för Harald Hårfager och hans följe bygt en lada till matsal, som rymde 800 man. På väggarne voro vapnen upphängda, och om Neri Jarls matsal berättas, att den var prydd med guldinlagda sköldar [5].

En annan himmel och andra behof gjorde det grekiska bygnadssättet olika, ehuru skilnaden ej är så stor, som man skulle tro; men samma sedernas enkelhet visar sig äfven här.

---

[8] Jfr *Sv. R. Häfder*, s. 118.
[9] *Il.* XXIV. v. 598. *Od.* XVI. v. 53.
[10] Namnen *norra* och *södra bänk* bibehållas ännu i flera provinser uti allmogens stugor. Jfr *Linnés* Skånska Resa, sid. 36, 37.
[1] *Gunnlaugs saga*, Köpenhamn 1775, sid. 138. Jfr *Olof den hel. saga*, kap. 55. *Olof Kyrres saga*, kap. 2, 3.
[2] *Helsinge-lagen*, Manh.B. Fl. 31.
[3] *Harald Hårfagers saga*, kap. 15.
[4] *Olof Tryggvasons saga*, utg. af Reenhjelm, Ups. 1691, sid. 8.
[5] *Götrik och Rolfs saga*, utg. af Verelius, kap. 9.

Äfven i Odyssevs' sal, för öfrigt så stor, att hela antalet af Penelopeias 108 friare der dagligen objudna gästade, var golfvet jorden [6]. Röken från eldstaden sökte sig utgång genom taket, och vid försåtet mot friarne söker Telemachos på sin faders inrådan deraf en förevändning att bortflytta vapnen, som här, liksom i Norden, prydde salen. »De hade allt för mycket lidit af röken», sade han, »och äro ej mer i det stånd, som då Odyssevs for till Troja» [7]. — Liksom i Norden, voro säten och bänkar försedda med hyenden eller täcken, kostbara hos de förnäma [8]; hos andra utbreddes en djurshud öfver löfqvistar [9]. — Att kasta ben på föraktliga gäster var ett öfvermodigt tidsfördrif vid måltiden ej mindre i Odyssevs' hof än i Norden [10].

Med furstar och furstinnor ligger deras betjening i samma rum, och äfven prinsar dela samma säng [1]. Liksom i Norden, voro kistor fulla med väfnader qvinnornas, äfven drottningars förnämsta egendom [2]. Sådana håfvor, kläder och andra dyrbarheter förvarades på *loftet* i ett öfre rum [3], liksom ännu hos vår allmoge på *nattstugan*, som svarar mot det grekiska *θάλαμος*. En mur eller stängsel, svarande emot hvad i Norden kallades *tun*, omgaf i Homers tidsålder husen i Grekland. Man kom först in på den yttre gården, der uthusen voro [4]. Den var ej särdeles renlig. Gödselhögen låg vid porten, och på den ser Odyssevs sin gamla hund Argos liggande, som, ehuru orklös och vanvårdad, ännu efter så många år igenkänner sin herre [5].

Den silfverringade stafven eller skeptern *(σκῆπτρον)* är hos Homerus konungadömets tecken, och konungar kallas i allmänhet de *skepterbärande (σκηπτοῦχοι)*. Skeptern utmärker äfven den presterliga värdigheten, ty spåmannen och skalden Teiresias, som likväl ock kallas konung, bär den [6]. Kon-

---

[6] *Od.* XXI. 123; XXIII. 46.
[7] *Od.* XVI. 288 ff.
[8] *Od.* I. 130. *Il.* IX. 200.
[9] *Od.* XVI. 47.
[10] *Od.* XX. 299. *Rolf Krakes saga*, kap. 34.
[1] *Od.* XV. 44, 45.
[2] *Od.* XV. 105; XXI. 52.
[3] *Od.* XXI. 51. Jfr. II. 337.
[4] Jfr beskrifningen på Evmaios' hus, *Od.* XIV. 5 ff., och Laertes', *Od.* XXIV. 205 ff.
[5] *Od.* XVII. 291 ff.
[6] *Od.* XI. 91, 150.

ungen med skepter i hand sitter till doms, och på konungaskeptern aflägges eden [7]. Den är kommandostaf uti kriget, och Odyssevs, då han i Agamemnons ställe befaller, tar i hand dennes skepter [8], som var en gåfva från gudarne [9]; hvilket likväl ej hindrar Odyssevs att nytja den till sin egentliga bestämmelse, eller att dermed slå de genstörtiga, och riksdagstalaren Thersites i Grekernas församling,

"Som, i sitt hufvud rik på otillbörliga uttryck,
Aldrig hade försyn att fräckt mot drottarna tvista",

får i synnerhet smaka denna konungsliga aga, under folkets skratt,

"Då på hans rygg sprang upp en blodig strimma i blinken
Efter den gyllene skeptern" [10].

Diademet, som ej af Homerus, men väl af andra gamla författare nämnes såsom en utmärkelse för konungar, var en äfven i Norden ej obekant prydnad för regerande och furstliga personer. Då Olof den helige tog den unge Håkan Jarl till fånga, heter det om den senare (som kallas den skönaste bland männer, med ett hår fagert som silke), att han hade *gullband* omkring hufvudet [1]. *Purpurkläder* äro konungadrägt, men denna benämning, liksom *skarlakan* i de gamla nordiska visorna, utmärker ej någon viss färg, utan i allmänhet färgade och finare kläder [2].

Konungen var anförare i kriget. Denna hans bestämmelse i det gamla Norden är skrifven i för blodiga drag, att behöfva ytterligare förklaring. I grekiskan härleder sig derifrån sjelfva hans titel; ty *βασιλεὺς* kommer troligen af *βάω gå, sätta i rörelse,* eller *βάσις steg,* och *λαὸς, λεὼς folk,* samt svarar bokstafligen mot det fornnordiska *hertogi* (hertig) af *här* och *toga,* hvilket senare fordom betydde både *gå* och *sätta i rörelse,* både *marschera* och *anföra.* Enväldig var konungen likväl ej ens i kriget. Hela hären rörande angelägenheter föredrar Agamemnon först för ett råd af de gamle, sedan för folkförsamlingen [3]. Af dessa gamle omgifven, sitter Telemachos

---

[7] *Il.* X. 321 ff. Achillevs svär vid sin egen, *Il.* I. 234.
[8] *Il.* II. 186.
[9] *Il.* II. 100 ff.
[10] *Il.* II. 213 ff.
[1] "Hann hafdi hár mikit oc fagrt sem silki, oc bundit um höfot ser *gull-hladi*". *Olof den hel. saga,* kap. 28.
[2] *Nitsch,* Beschreibung des Zustandes der Griechen. 2:te Aufl. Th. IV. s. 19. Jfr Om den gamla nordiska folkvisan (Bd. 1, s. 143).
[3] *Il.* II. 51 ff.

i Ithacensernas folkförsamling på sin faders stol[4]. Hos Phaiakerna utgöres detta råd af *tolf drottar*[5], liksom fordom i Norden. Konungen talar inför folkförsamlingen stående; Agamemnon, sårad, gör endast ett undantag[6]. Med härskri gifver folket sitt bifall till känna[7]. Föremål för öfverläggning äro både krigiska och fredliga angelägenheter, öfver hufvud allt hvad som rörer det allmänna bästa[8]; och då den, som har något att bedja om, vänder sig ej blott till konungen, utan äfven till folket[9], kan deraf slutas, att afgörandet var gemensamt. Så satt äfven fordom, på allshärjartinget vid Upsala, Svea-konung på sin stol, omgifven af sina drottar, i krets rundt omkring landshären eller folket lägradt. Han uppreser sig och talar stående. Vapenbrak och gny beledsagar hans tal; och hvad Olof Skötkonung säger vid ett sådant tillfälle: »så hafva alla Svea-konungar gjort, att de låtit folket råda med sig»[10], uttrycker på en gång den nordiska och den gamla grekiska monarkiens enkla regeringsform. Denna monarki innefattade i sig så mycket republikanskt, att, så snart konungen saknades, den nästan utan vidare förändring framstod såsom republik. Så var den genom nordiska utvandringar grundade isländska republiken helt och hållet bygd på skandinaviska samhällsbegrepp, och likväl republikansk, emedan konungen fattades. Så öfvergingo de grekiska små monarkierna under de skiften, som efter det trojanska kriget träffade de inhemska konungaslägterna, uti republiker; i början utan annan synnerlig förändring än att konungen ej mer fans, att sjelfva värdigheten genom usurpatörer och tyranner under de inre revolutionerna blifvit förhatlig och att en stigande odling gifvit det mer än förr i städer samlade folket ett beständigare inflytande. Den på gamla grekiska seder i så många mål grundade spartanska republiken bibehöll äfven, såsom bekant är, konungavärdigheten.

Näst anförareskapet i kriget tillhörde konungen högsta domaremakten, och denna var ej mindre väsentlig; ty befälet i kriget är, enligt sakens natur, mer personligt i en enkel tid, genom företräden ej blott i själsegenskaper, utan i kropps-

[4] *Od.* II. 14.
[5] *Od.* VIII. 390.
[6] *Od.* II. 37. *Il.* XIX. 77.
[7] *Il.* II. 333.
[8] *Od.* II. 30, 32.
[9] *Od.* VIII. 157.
[10] Heimskr. *Olof den hel. saga*, kap. 80, 81.

krafter, hvilka i Nordens så väl som i Greklands heroiska tidsålder så högt värderas, att Homerus sällan framställer en höfding för att finna gunst inför folket, utan att en gud eller gudinna är till hands, som gör honom ansenligare att åse, — »resligare och tjockare» [1]. Domareembetet sammanhängde deremot mer omedelbarligen med den religiösa vördnad, som åtföljde konungavärdigheten; ty liksom i Norden den äldsta domstol var en gudomlig stiftelse, så hade, enligt grekiska begrepp, Zevs gifvit konungen »skepter och domsrätt» [2], och konungarne heta derför äfven hos Homerus »domare som på Zevs vägnar vårda rätten» [3]. Konungen satt till doms med flera andra domare, hvilka hos Homerus heta än *gamle* (*γέροντες*), än *höfdingar* (*ἡγήτορες ἠδὲ μέδοντες*), än *rådgifvare* (*βουληφόροι*) än åter *drottar*, *förstar*, eller utmärkas af samma titel som konungen sjelf.

”Tolf vidtfräjdade drottar och väldiga höfdingar styra
Här bland folket, och jag är trettonde drotten ibland dem”,

säger Alkinoos, Phaiakernas konung [4]; ehuru af andra ställen är tydligt, att Alkinoos var egentligen regerande konung [5].

Domarena sutto under bar himmel »på glättade stenar i en helgad ring», säger Homerus [6]. Vi se härmed för oss en sådan fordom helig och fridlyst krets af stenar, som utgöra de i Norden så kallade *domareringar* och så ofta i Sverige träffas. Dylika stenar omtalas mer än en gång hos Homerus. Alkinoos sitter på en sådan i Phaiakernas ting [7]. Sittande på sådana med skepter i hand utanför sin dörr, håller den gamle Nestor husstämma ibland sina söner, och stenarne äro desamma, på hvilka hans fader Nelevs — »i rådslag gudarne jämlik» — hade brukat sitta [8]. Ibland de skönt naiva bilderna på Achillevs sköld framställes ock en den Homeriska tidens rättegång.

”Folket strömmar till tings på torget, der tvist hade uppstått
Tvänne parter emellan om försonande mansbot
För ett begånget dråp; den ene påstod för folket,
Att han betalt; den andre, att ej han bekommit det minsta.
Bägge begärde derefter att tvisten slita med vitnen.
Mot hvarann deras hjelpare stå i sorlande hopen;
Slutligen stillade dock härolderna folket. De äldste
Sutto i helgad ring på jämna, glättade stenar;

---

[1] *μακρότερον καὶ πάσσονα.* *Od.* VIII. 20.
[2] *σκῆπτρόν τ᾽ ἠδὲ θέμιστας.* *Il.* II. 206. [3] *Il.* I. 238.
[4] *Od.* VIII. 390, 391. [5] Jfr. *Od.* XI. 345 ff. [6] *Il.* XVIII. 504.
[7] *Od.* VIII. 6. [8] *Od.* III. 406. ff.

Hvarje bland dem tog skeptern i hand af en ropande härold,
Reste sig sedan upp och sade skiftevis domen"[9].

Mycket i denna beskrifning påminner om den gamla nordiska rättegången. Vi se först blodshämden i full gång. Den låg lika djupt i de gamla grekiska, som i våra förfäders seder, och var hos bägge en helig pligt. Derför skattas den dödade man lycklig, som har en son att utkräfva blodshämden, och på uppfyllandet af denna pligt beror sonens goda namn och rykte[10]. Med erkännandet af denna pligt kunde lagen blott söka medla mellan parterna, på det ej blod, betaldt med blod, skulle föda eviga slägtkrig. Derför bjöd den i Norden, att dråparen skulle fly, för att undanhålla honom hämden; derför stadgade den, att böter kunde bjudas till försoning, ehuru dermed ej var förknippad någon målsegandens skyldighet att dem emottaga och låta sig blidkas, hvilket tvärt om berodde på hans fria val. — Så måste äfven hos Homerus dråparen fly ur sitt folk[1]. Han kan endast genom erbjudna böter lösa sig från blodshämden; och i Norden såsom i Grekland var det en hederssak, att ej någon ringa lösen fick emottagas[2].

I den Homeriska rättegången, såsom i Norden, afgöres saken öppet i folkets öfvervaro, först och främst efter *vittnens* intyg; men ej endast dessa åberopas af parterna, utan äfven *hjelpare* (*ἀρωγοὶ*) å ömse sidor äro till städes, hvilka synas svara emot de *edgärdsmän* i våra gamla lagar, som egentligen blott yttrade och bekräftade sin egen opinion om dens skuld eller oskuld, i hvars sak de uppträdde. Rättegång förutsätter *lag;* men i den Homeriska tiden, såsom hos oss före kristendomen, fans den endast såsom *häfd.* Skrifna lagar omtalas ej i Grekland före Drako och Solon, och ännu de Soloniska voro inskurna på trätaflor. Lykurgos hade förbjudit uppskrifvandet af sina lagar; och deras uppfattande i minnet utgjorde en hufvudsaklig del af den spartanska nationaluppfostran.

Skatter omtalas hos Homerus, likväl mera i egenskap af *skänker,* eller ock såsom konungens *andel i böter*[3]. Uttryckligen nämnas sådana skänker till *krigsgärd*[4] och till *konungahofvets underhåll i mat och dryck*[5]. På samma sätt utgjorde i Norden *ledungslama* och *veitsla* de förnämsta utskylder till

[9] *Il.* XVIII. 497 ff. [10] Jfr. *Od.* III. 196 ff. [1] *Il.* XXIV. 480. *Od.* XXIII. 118 ff. [2] Jfr. *Il.* XXIV. 592 ff. [3] *Il.* IX. 155, 156. [4] *Il.* XVII. 225. [5] *Il.* XII. 310.

konungen, som för öfrigt hos våra förfäder, såsom i Homeri dagar, lefde af sina domän. — Thukydides (i första boken) skiljer emellan det gamla legitima och ärftliga konungadömet, som var det äldsta i Grekland, och de våldskräktares tyranni, hvilket i de grekiska staternas historia upptager mellanrummet emellan den monarkiska och republikanska författningen. Det förra, säger han, var grundadt på *bestämda och aftalda hedersinkomster;* det senare sträfvade endast till egen vinning och privat fördel.

Konungamakten var således *ärftlig* [6], likväl under samma inskränkningar som fordom i Norden, så att denna ärftlighet ej uteslöt allt val; hvarför den heder och inkomst, som värdigheten medförde, sägas vara gifna af folket [7]. Utomordentliga orsaker — t. ex. ett orakels bud [8] — kunde afbryta den vanliga arfföljden från far till son; men om folket, hvilket sällan synes händt, gick ifrån denna, höll det sig likväl med sitt val inom *konungaslägterna,* som i det gamla Grekland äfven erbjuda den likhet med Nordens, att en konungaättling bar konunganamn äfven utan rike. Så, då Antinoos, en af friarne, önskar till Zevs, »att Telemachos aldrig måtte bli Ithakas konung, ehuru värdigheten vore hans fädernearf», svarar prinsen: »att Zevs' vilja må ske; tronen vore ej den sämsta lott; men att för öfrigt *många konungar* funnos på Ithaka, unga och gamla; en af dem må taga riket, om Odyssevs vore död; sjelf skulle han dock alltid förblifva konung i sitt hus och öfver sitt husfolk» [9]. På ett annat ställe kallas Telemachos' egen ätt kungligare och mäktigare än de andras. [10]

Denna mängd af konungar visar, att i det gamla Grekland, som i Norden, den första adel var *konungaslägt.* I Norden häntyder sjelfva namnet derpå; ty af *konr,* som enligt ordalydelsen är *en man af börd,* kommer *konungr,* som betyder detsamma eller *välboren;* hvadan ock ordspråket: »att vara adelsman så godt som kungen». Hos Homerus är denna adel ej blott utmärkt genom rikare besittningar, större anseende i krig och fred och, ofta åtminstone, äfven utan rike konunganamn bland folket; den öfverträffar också de öfriga i skönhet och styrka. Så säger Menelaos till Telemachos och Nestors son, som besöka honom:

"Smaken, gäster, på maten och fröjden er! Sedan I njutit
Måltiden, vilje vi först befråga er, hvilka I ären.

[6] *Od.* I. 387. [7] *Od.* VII. 150. [8] Jfr. *Od.* III. 215.
[9] *Od.* I. 386 ff. [10] *Od.* XV. 533.

Edra föräldrars slägt är visserligen ej ringa
Säkert af gud-härstammande män och förstar, som burit
Spiran, I dragen er börd: ej sådana födas af småfolk"[1].

Denna *adel* visar sig för öfrigt blott såsom blomman af de *fria*, hvilka utgjorde sjelfva folket och ej utan genom frivillig heder voro den underdåniga. Den frie mannen var i den heroiska tidsåldern jordegare, krigare, deltagare i folkförsamlingen och svarade i alla afseenden emot Skandinaviens odalbonde, konung i sitt hus, med sin slägt förenad i beifrandet af gemensamma förolämpningar, ärande gästfrändskapen och värdskapspligten äfven mot den okände, ty »från Zevs» — säger Homerus — »äro alla främlingar och fattige»[2]; men i fråga om rätt med likar endast underkastande sig den, som blifvit gemensamt samtyckt och belefvad eller såsom sådan från förfäder var ärfd. Under den frie stod i Grekland som i det gamla Skandinavien *trälen*, ofta, såsom hos våra förfäder, i krig röfvad, ofta ock genom köp förvärfvad, alltid beroende af sin husbondes välbehag. Denne kunde upphöja honom till makt och rikedom. Trälen Tunnes uppror mot konung Ane den gamle, hvars fäherde och skattmästare han var, berättar Ynglinga-sagan. Stort anseende njuter ock den gamle eller, såsom Homerus äfven kallar honom, »den gudomlige» svinherden Evmaios i Odyssevs' hus, ehuru han bättre använder det till stöd för sin husbonde och välgörare. Också är han en född konungason, af Fenicier bortröfvad och såld till Ithaka. Odyssevs' mor hade uppfödt honom och sändt honom på landet till den hederstjenst, hvari vi finna honom[3]. Denna medför ej ringa fördelar. Han är en välmående man, har många tjenare under sig och har i husbondens frånvaro äfven köpt egna trälar. Han talar med nöje om den tid, då hans gamla matmoder lefde och Odyssevs sjelf var hemma, men tillägger:

"Detta jag saknar nu alltsammans; de salige gudar
Hafva likväl åt mig välsignat det värf mig är ålagdt,
Och hvarutaf jag äter och dricker och vördade gäster
Fägnar. Men ej af drottningen mer man vänlighet njuter,
Hvarken i ord eller gerning; ty plågan har kommit i huset,
Öfvermodige män. Dock önskade tjenaren gerna
Inför sin matmor tala ett ord och spörja om allting,
Äta hos henne och dricka, och bära dessutom åt landet
Med sig en gåfva hem: det fröjdar en tjenares hjerta".

---

[1] *Od.* IV. 60 ff. [2] *Od.* VI. 207. [3] *Od.* XV. 363 ff.

I fråga om god behandling af trälar kunna vi härtill foga ett nordiskt motstycke. Om den mäktige Erling Herse i Norge heter det, »att han alltid hade hemma hos sig tretio trälar, förutan andra män. Han föresatte sina trälar ett visst dagsarbete och gaf dem sedan tid och tillstånd att hvar och en, som om aftonen eller nätterna ville göra någonting, kunde förrätta det åt sig sjelf. Han gaf dem åkerland att så säd på, och fingo de använda afkastningen sig till nytta. Han satte dem före hvar och en sitt särskilda arbete, såsom ock vissa penningar, hvarmed de kunde få lösa sig ur träldomen; voro då många som löste sig första eller andra året; men alla de, som hade någon trefnad i sina företag, köpte sig fria inom tre år. Med dessa penningar köpte Erling sedan andra trälar; men af sina frilöste lät han många draga bort i sillfiske, och somliga till andra handteringar, hvarmed var något att förtjena. Några af dem uppodlade skogar och gjorde sig der bostäder. Alla hjelpte han till någon utkomst»[4]. — Det är den ljusare sidan af taflan; att skuggorna skulle öfverväga, förstås af sig sjelft om ett rättsvidrigt tillstånd, der husbondens godtycke var allt. I allmänhet brukades trälen till det hårdare, nedrigare arbete, hvarmed den frie ej ville befatta sig[*].

Ehuru krig och krigiska öfningar voro ädlingens och den fribornes förnämsta sysselsättning, var den likväl ej den enda. Homerus, liksom den nordiska sagan, visar oss konungen både i spetsen för hären och på åkern. Det förnedrade honom ej ens att till eget behof vara handtverkare. Vapensmedens slägga anstod en konungs hand ej mindre än Vulcans egen, och den misspryddes ej heller af yxan och murslefven, då Odyssevs kunde berömma sig af att sjelf ha timrat sin äkta säng och bygt sin sängkammare[5]. Boskapsskötseln liksom åkerbruket var intet okonungsligt göromål, och det förra var äfven vigtigare än det senare. Konung Sigurd Syr berömmes att ha väl skött sin boskap. Adam

[4] *Olof den hel. saga*, kap. 22.

[*] Härefter förekommer i handskriften ordagrant ur *Svea Rikes Häfder* (sid. 270—274) innehållet af det gamla nordiska qvädet om *Rig*, och derpå åtskilligt af hvad i samma arbete (sid 79, 80, 82—84) finnes anfördt om runorna och deras betydelse. Allt detta har derför här blifvit utelemnadt. *Utg. anm.*

[5] *Od.* XXIII. 189 ff. Odyssevs hade bygt sitt sofgemak omkring ett olivträd. Så talas i *Volsunga-sagan* om, att konung Volsungs kammare var bygd omkring ett träd.

af Bremen[6] ännu i 11:te århundradet berättar, att i Norden ofta de förnämste mäns barn gingo vall med boskapen. Så äfven hos Grekerna. Priamos' söner gingo vall med sin faders hjordar; Apollo sjelf gjorde herdetjenst hos Admetos, och vid uppräknandet af Odyssevs' egodelar lägges förnämsta vigten på hans hjordar.

"Hjordar eger han tolf på fasta landet af boskap,
Tolf af getter och tolf af svin, och af ulliga fåren
Tolf, och de vaktas af egna så väl som af främmande herdar.
Ellofva hjordar jämväl af de vidt kringströfvande getter
Beta vid gränsen af ön, och beskedliga herdar dem vakta"[7].

Denna rikedom är så stor, att ej ett tjog af andra höfdingar egde så mycket tillsammans. — Boskap är således hos Homerus förnämsta måttstocken på förmögenhet; liksom i Norden *fä* var första värdöre eller penningar, och hos Romarne *pecunia* härledes af *pecus*. Också förekommer hos Homerus kreaturs bortröfvande såsom ett värdigt ämne för krigsexpeditioner[8]; och liksom i Norden ett dylikt rof var ibland föremålen för vikingarnes så kallade *strandhugg*, så frågar i underjorden Agamemnons själ de dödade friarnes skuggor:

"Hafva fiendtlige män på fasta landet er dödat,
När I snappaden bort ulliga får eller oxar?"[9]. —

Sjöröfveriet var i Grekland liksom hos våra fäder ett vanligt och ett ej oädelt yrke; och man kan deraf föreställa sig, i hvilken belägenhet *handeln* sig befann. Också är *köpmannen* hos Homerus föraktad emot *kämpen*[10], och att den handel, som drefs, ofta förenades med sjöröfveri, kan slutas deraf, att Fenicierna hos skalden framställas såsom både handelsmän och sjöröfvare.

Af allt det anförda ses, huru mycket ännu styrkans rätt gälde, och huru djupt krigstillståndet ännu grep in i sjelfva samhället. Såsom fredsstiftande uppträder endast religionen, ej blott mellan främlingar, utan ock mellan medborgare och mellan öfverhet och folk. Deraf de religiösa ceremonierna vid alla fördrag; deraf edens helgd och vördnad. Så är det Pallas under Mentors gestalt, som stillar upp-

---

[6] *De situ Daniæ.* [7] *Od.* XIV. 100 ff.
[8] *Od.* XX. 51; XXI. 18; XXIII. 357. *Il.* XVIII. 520 ff.
[9] *Od.* XXIV. 111, 112. [10] *Od.* VIII. 159 ff.

roret på Ithaka och stiftar nytt *edsförbund* emellan Odyssevs och hans folk [1].

Det sista draget i målningen må döden lemna oss. Vi finna väl ej hos Grekerna denna dödslust, denna lifvet föraktande entusiasm, som en helt och hållet krigisk gudalära ingaf våra fäder. En *hastig död* kallas väl lycklig. Den så borttagne säges vara fallen för Apollos och Artemis' pilar [2]. Men den stupade hjelten väntas ej af Valhalls glädje. Han vandrar tvärt om dyster och missnöjd i skuggornas tomma rike, och Achillevs svarar Odyssevs, då denne besöker underjorden:

"Som daglönare vore mig mer behagligt att tjena
Hos en behöfvande man förutan medel och arfgods,
Än att beherska som drott de dödas samtliga skaror" [3].

Deremot äro begrafningssederna hos båda folken nästan de samma. Vid Hektors begrafning brännes kroppen på ett bål; benen samlas i en guldurna; denna sättes i en graf, som täckes med stora stenar; deröfver göres högen [4]. Allt detta var ock nordisk sed, liksom att högens höjd rättade sig efter den aflidnes värdighet. Achillevs befalte, att en passande, men ej allt för stor hög skulle göras öfver Patroklos. »Achajerna må göra den *bred* och *stor* efter hans egen död», tillägger han [5]; ty han skulle sjelf i densamma jordas. Att han dödar Patroklos' hästar, hundar och dessutom tolf trojanska ynglingar på bålet — »i sitt vreda sinne hvälfvande *onda gerningar»* [6] — är äfven ej utan exempel i Norden [7]. Att också egodelar och dyrbarheter på nordiskt vis lades in i högen, kan slutas af Achillevs' utrop, då han af Priamos tagit lösen för Hektors lik. Han ber Patroklos' skugga ej vredgas, att en sådan lösen blifvit emottagen, ty den vore tillräcklig, och han lofvar den döde att äfven få andel deraf [8]. Med *bautasten* (*στήλη*) pryddes ock de dödas högar [9]. Om högen säges uttryckligen, att den reses till *minne för efterkommande* [10]; och då ännu Achillevs' hög vinkar vandraren på Ilions strand, kan man med skäl säga, att åtminstone den graf, kring hvilken hjeltesången ljuder, sent blir förgäten. Sådan var redan Alexanders känsla, då han stod vid detta

---

[1] *Od.* XXIV. 546. [2] *Od.* XV. 410.
[3] *Od.* XI. 489 ff. [4] *σῆμα märket, kumlet. Il.* XXIV. 787 ff.
[5] *Il.* XXIII. 245. [6] A. st. v. 176.
[7] Jfr. *Svea Rikes Häfder,* sid. 161. [8] *Il.* XXIV. 595.
[9] *Il.* XVI. 457. [10] *Od.* XI. 76.

enkla minnesmärke — och endast afundades Achillevs att ha egt en Homerus.

Vi ha samlat många spridda drag ifrån Greklands och Skandinaviens sagoåldrar, som visa en ej ringa, ja en ofta öfverraskande likhet i seder. Att båda folken, ehuru så vidt skilda, äfven äro historiskt beslägtade; att deras äldsta minnen och traditioner i mer än ett afseende, ehuru dunkelt, hänvisa åt samma håll, och att götiska språket med skäl kan kallas grekiskans syster: allt detta skulle vid en utförligare framställning af ämnet, som nu ej ligger inom våra gränser, äfven kunnat få sin vigt. Här må vi fasthålla den synpunkt, under hvilken vi först framstälde vårt ämne, nämligen att redan likheten i belägenhet, samhällstillstånd och odlingsgrad föda af sig likhet i seder. Och att dessa verkande orsaker egde en förundransvärd likhet hos båda folken under den period, som fästat vår uppmärksamhet, ser man bäst, om man betraktar Greklands heroiska tidsålder, sådan den inför Thukydides' skarpa öga afklädt sig sin poetiska glans. Man finner en befolkning, liksom den gamla Nordens, lätt böjd för *utvandringar,* emedan — säger historieskrifvaren[1] — så länge ännu ej fans någon handel och ingen säker gemenskap till vatten eller lands, utan hvar och en endast bygde *sitt* för lifvets första förnödenheter, dem man allestädes förmente sig kunna erhålla, folket lätt bytte om bostäder. Dessutom — fortfar han — så snart kust- och öbebyggare lärt att förtro sig åt hafvet, slogo de sig på sjöröfveri under de mäktigaste mäns anförande, så väl för vinst som lifsuppehälle, hvilket företag ej medförde nesa, utan snarare heder; hvarför han ock anmärker, att hos de gamla poeter sjöröfvare anse den vanliga frågan: *om de äro vikingar?* ingalunda innebära något lasteligt tillmäle. Dertill kom en helt och hållet beväpnad befolkning. Det anmärkes, att Atheni-enserna voro de första, som aflade det ständiga bruket af vapen och antogo en mer bildad sammanlefnad. Af detta samhällstillstånd, hvari Thukydides finner de äldsta Greker ha liknat Barbarerna, föranleddes i Grekland, liksom i det gamla Norden, de många utvandringarna, långvariga krigståg och härnader och stiftandet af kolonier och riken. — Äfven det trojanska kriget visar sig hos denne store häfdatecknare i sitt rätta ljus. Utrustningen, ehuru hela Grekland deri deltog,

---

[1] Jfr *Thukydides,* bok. I. kap. 2, 5, 6, 10, 11.

finner han ingalunda kunna jämföras med sin tids krigsanstalter, äfven om man skulle tro Homerus, hvilken såsom skald han dock misstänker för öfverdrift. Skeppen ha varit små och odäckade, liknande de gamla sjöröfvarefartygen; och för Troja lågo Grekerna i tio år, emedan en del af hären ständigt var utskickad på rof, och en stor del emellanåt odlade jorden på den thrakiska Chersonesus för uppehällets skull. — Ser man, huru de nordiska vikingar, med ej större medel, under Norrmanna-tågens tider ofta i flera år bibehålla sig på en främmande kust, på en ö eller i ett befästadt läger vid en flodmynning, hvarifrån de härja landet rundt omkring, och stundom sluta med en varaktig eröfring; så finner man, att det trojanska krigets stridssätt har mer än en gång varit användt.

STRÖDDA ANTECKNINGAR.

(Urval ur "Den blå boken", utgifven 1837. *)

Det sköna.

Skönt är endast det, som är *sig sjelf nog* och *likväl meddelar sig* — det *fullkomliga,* hvari själen kommer till ro. — Så i gestalter och föremål, så i sinnelag, handling och känsla. Hvad de sista angår, så är t. ex. *egennyttan* oskön, emedan den är en afhängig sjelfviskhet, i allt beroende af det yttre, hvars slaf den blir med detsamma, som den vill nytja allt för sig sjelf såsom medel. *Oegennyttan* är skön, emedan den ingenting begär och behöfver. All kärlek, som endast lefver i sitt föremåls väl, utan återfordran, utan beräkning, är i högsta grad skön, t. ex. *moderskärleken.* Könskärleken, hvaraf poeterna göra så mycket väsen, är det redan mindre, — mindre i samma mån som den är begär. I allmänhet är den *rena och sköna* kärleken tillika den *försakande.* Såsom sådan visar den sig ock i *vänskapen,* i *troheten.* Derigenom röra de hvarje menskligt bröst.

Ser man nogare till, så är det sådana osynliga band, som ej gå ut på att binda, hvilka dock ytterst sammanhålla allt

---

* *Den blå boken. Strödda anteckningar af E. G. Geijer. Örebro 1837 8:o.* Detta arbete har såsom företal följande "Redogörelse för titeln": »*Den blå boken* — så har man kallat dessa blad, emedan deras innehåll är hemtadt ur en sådan — egentligen en minnesbok, hvari författaren plägat uppteckna hvarjehanda. Vid mönstringen af dessa anteckningar har han trott, att ett urval af dem möjligen kunde blifva läsbart, och vågar härmed hembjuda ett sådant åt allmänheten. Det är uppkomsten af denna lilla bok — ett styckverk — såsom många större». — Vid det urval bland uppsatserna i Den blå Boken, som *här* skett, har man till större delen uteslutit sådana, som endast äro ordagranna utdrag ur andra författares skrifter, utan bifogade anmärkningar eller reflexioner af Geijer sjelf.

menskligt samhälle. Hvarför? Emedan de uttrycka *menniskan* i menniskan, nämligen den rena, gudaburna, med hvilken vi alla sammanhänga — menniskan sådan som hon är i *Gud*. *Sig sjelf nog* är endast *han*. Men ett gudomssken genomgår ock verlden, och det är det *sköna*, nämligen så vidt det af våra ögons ljus kan fattas.

Ty *ljus är Guds skugga*, har en gammal filosof sagt.

Liknelser.

Jag vet inga ljufligare än *Homers*.

Gubbarne — den gamle Priamus och Trojanernas äldste — sitta i tornet vid stadsporten och se på striden. »Af ålderdom» — säger skalden — »hvilande från kriget, men goda talare, cikader like, som, sittande på träden, genom skogen låta höra en liljeren röst» [1].

Här är ålderdomen ej en svaghet, utan en förträfflighet — vishetens vältalighet liksom dess svanesång. Hur mildt och skönt!

Gorgythion, Priami son, faller dödligt sårad af Teukri pil. Hur beskrifver det skalden? »Han sänkte sitt hufvud, tyngdt af hjelmen, liksom i örtagården vallmon böjer åt sidan sitt hufvud, tungt af frukten och regnet om våren» [2].

Att i det *bittra* ock se det *ljufva*, liksom i det *stora* också det *behagliga*, och förklara det ena genom det andra, är en skön själs blick.

Det är en vanart hos en förfallande poesi att genom liknelser *förbåla* sitt föremål. Så förliknas ett *stort* med ett ändå *större*, ett *högt* med ett *högre;* och så i alla dimensioner af längd, bredd och djup. Den minsta eftertanke borde lära, att ett sådant förbålande förminskar och vill en effekt, som misslyckas. Så hopade, enligt fabeln, Titanerna fåfängt berg på berg för att storma Olympen.

Det slätaste slaget af liknelser äro de, som endast förklara ett *yttre* med ett annat *yttre* (idem per idem). Den poetiska liknelsen, om den äfven framställer yttre motsvarigheter, uttrycker dock i bilden helst det *inre* af föremålet, någon

---

[1] *Iliad.* III. 150 [2] *Iliad.* VIII. 306.

sida af dess väsende, hvarvid den yttre likheten eller olikheten ofta öfverses. Så tvekar ej Homer att låta gudinnan Athene ge hjelten Menelaus »mod i bröstet af en mygga», som, begärlig efter menniskoblod, alltid återvänder till anfall [3].

I naivt träffande liknelser är Homer den störste mästaren, och att han ser det *stora* i det *lilla*, visar blott huru hemmastadd han är med det förra. Så jämför han de stridande med »flugorna kring mjölkkärlen» [4] — med »getingarne, som bo vid vägen och retas af pojkar» [5]. Patroclus, med tårar bönfallande hos Achilles att få störta sig mot fienderna, förliknas af denne vid en liten flicka, som gråtande hänger sin mor i klädningen och vill bli upptagen [6].

Sådant har gått genom årtusenden och rörer och fägnar ännu.

Homer och Homerider.

Jag kan ej förstå, att han icke skulle författat de poem, som genom tiderna till oss kommit under hans namn, med huru mycken skarpsinnighet och lärdom än den motsatta meningen i senare tider blifvit förfäktad.

Enligt *Wolfs* hypotes skulle man tro, att de Homeriska sångerna vuxit såsom löfven på träden. Homer, en skald sådan han sjelf framstält skalderna, ur minnet inför furstar och herrar qvädande förfäders bedrifter, hade kan hända sålunda besjungit flera af det trojanska krigets uppträden och hvad derpå följde. Andra skalder, hans efterföljare, Homerider, ha på samma sätt besjungit andra; dessa kringflytande, må ske ock i skaldeskolor bibehållna poetiska minnen har man flera århundraden derefter upptecknat, samlat, ordnat, och deraf gjort Iliaden och Odysseen.

Märkligt hvad vissa begrepp för en viss tid öfva för ett välde! — De ha sin grund i den tid, som sett dem uppkomma. Deras missbruk ligger deri, att man med den nya alnen mäter allt. En sådan ny poetisk värdemätare fick man efter medlet af förra århundradet i begreppet om en så kallad *natur-* eller *folkpoesi*. Det var blott ett enskildt symptom af en allmän brytning, som i de förnämsta europeiska literaturerna,

[3] *Iliad.* XVII. 570. [4] *Iliad.* XVI. 642. [5] *Iliad.* XVI. 259.
[6] *Iliad.* XVI. 7.

nära samtidigt, mer och mindre visade sig. Man krossade de konventionela former, hvari dikten länge varit bunden, och begaf sig, drucken af en ny naturuppenbarelse, med poesien ut i den fria naturen. Af denna poetiska naturdyrkan, som allestädes sökte sig föremål, helsades äfven Homer såsom en *natursångare.*

Man insåg ej genast allt hvad deraf följde, att svårligen något verk af betydligare omfång, att minst några större poetiska konstverk kunde ega en sådan författare. Det nya obestämda begreppet gjorde lycka. De lärde, som veta skäl till allt, togo sig saken an och argumenterade ur den en gång gjorda förutsättningen hit och dit; hvarvid begreppet under deras händer förlorade äfven den relativa sanning det i sin första uppfattning egt. Ingen poet är från sina verk så oskiljaktig som Homer, hvilken endast deri lefver och om sin personlighet ej förlorat ett ord. — Man kan således här ej söndra mästaren från verket, eller verket från mästaren. Det var emellertid hvad man försökte. Man vände poeten emot poemen, och poemen tvärt om emot poeten. Ur förutsättningen om poetens beskaffenhet deducerades poemens brist på enhet och helhet, och ur poemens sålunda bevisade osammanhang deducerades en mängd osammanhängande poeter. — Det torde vara rätta förloppet af den lärda slagtning, som skulle tillintetgjort Homer, i fall han sjelf dervid varit tillstädes. — *Kritiken* må göra skäl för sitt namn, må *urskilja,* må *söndra.* Men felas den sammanhållning, som ett poetiskt sinne endast ger, så öser den ur poesiens källa med såll. Innehållet löper den ur händerna. Vår öfver-kritiska tid lemnar derpå i alla riktningar exempel.

Vi ega *Iliaden* och *Odysseen.* Hvad intyga de sjelfva om sig? Ty yttre intyg om uppkomsten af dessa gamla skaldeverk, som ålderdomen tillskref Homer, saknas. Det herrliga trädet står der, grönskande under årtusenden. Såsom träd bruka, har det sänkt sina rötter i djupet och mörkret. Såningsmannen har ingen sett. Dag och datum, då fröet lades i jorden, finnas ej antecknade. Emellertid se på det! Är det väl en buskväxt, uppsprungen af särskilda rotskott, som trädgårdsmästarens hand sedermera sammanbundit? — Nej! Om detta majestätiska träd må man väl — med ännu bättre skäl än Cicero om Marii ek — utropa: *Manet vero et semper manebit — canescet seclis innumerabilibus. Sata enim est ingenio.*

»Det förblifver, det skall förblifva; det skall åldras genom oräkneliga sekler: *ty sådden är snillets*».

Ett snille, *en* afsigt, *en* konstnärs plan, *ett* poetiskt helt: se der hvarom Iliaden och Odysseen, sådana de för ögonen finnas, hvar för sig, ovedersägligen vitna! Från detta *faktum* utgå vi. Deraf följer, att en *sådan* enhet ej kan vara en *tillfällig*, en *yttre*, en *senare uppkommen*, och att allt hvad strödda underrättelser förmäla om ett *samlande*, om ett *ordnande* af de Homeriska sångerna endast rörer *återställandet af ett gifvet ursprungligt helt*. Frågar man efter *upphofsmannen* till *detta*, så svarar hela ålderdomen: *Homer*.

Hvad sjelfva det åberopade faktum angår, så kan hvar och en derom öfvertyga sig. Till yttermera visso vilja vi om Odysseens poetiska enhet vädja till Wolfs eget intyg, som säger, att »detta poems beundransvärda hela och sammanhang må anses för det grekiska snillets mest lysande minnesmärke» [7]. — Men nu öfverträffas, i vår oförgripliga tanke, Odysseen härutinnan vida af Iliaden. I en summa af reseäfventyr kan redan genom sjelfva ämnets beskaffenhet sammanhanget vara lösligare. Det hela tillrundas väl genom Ulysses' hemkomst, hvarigenom hans irrfarter hinna sitt mål. Men uti Tiresias' spådom i elfte rapsodien, som förutsäger att detta mål skall uppnås, ändas ej dermed Ulysses' resor, utan besynnerligt och oskickligt nog tillägges, att han med en åra på axeln är dömd att åter vandra, tills han kommer till ett så långt bort från hafvet boende folk, att det ej känner bruket af åror och fartyg [8]. Detta hänvisar på andra äfventyr, som ligga utom det med hemkomsten i sjelfva verket slutande poemet och skulle kunnat gifva anledning till en ny Odyssé.

Annorlunda Iliaden! Här är öfverflöd, nämligen af poesi, men eljest föga öfverflödigt. Achilles' vrede i följd af tvisten med Agamemnon uppgifver skalden strax i början såsom *sitt* ämne. Denna vredes försoning genom förlikningen med Agamemnon, och den förnämste trojanske hjelten Hektors fall i följd af Achilles' återtagna del i striden, är poemets slut och fullbordan.

Jag vet ej, om man rätt gifvit akt på tidsföljden i Iliaden. Ingenting visar bättre, hvilken högst koncentrerad framställning detta poem, med all sin lugna episka bredd, ger af

[7] »Odysseæ admirabilis summa et compages pro præclarissimo monumento Græci ingenii habenda est». *Prolog.*

[8] *Odyss.* XI. 121.

sitt ämne. Har jag räknat riktigt, så upptaga, utom den första och den sista rapsodien, hvaraf den förra omfattar omkring tjuguen, den sista tretton dagar, alla de öfriga, som mest utgöra den egentliga berättelsen, *endast en tid af sex dagar*.

Man märke: här är fråga om det *tioåriga* trojanska kriget! — Hvilken rikedom af händelser skulle ej en så lång tidrymd erbjuda! Huru många ämnen för samtida, för närmare och fjärmare lefvande skalder på en tid, då endast sång var historiens språk, skulle ej detta krig lemna! Omtalar ej Homer sjelf, att uppträden ur det trojanska kriget blifvit firade i sånger, »hvilkas rykte nått himmelen»[9]? Inför han ej sjelf (i Odysseen) en skald, som besjunger sådana? Säger han ej, att gudarne störtat Ilium så, »att det blifvit en sång för en hel efterverld»[10]? Mångsidigt måste visserligen detta stora ämne redan ha varit utbildadt, innan mästaren kom, som kunde göra urvalet af dess innehållsrikaste moment och så framställa det. Men i *denna* framställning tillhör det utan tvifvel *den skald*, hvars verks fullkomlighet räddat hans namn. Sådan var äfven ålderdomens tanke: att Homer väl haft onämda föregångare, men ej har att tacka sina efterföljare för någon del af sin ära.

Säkert är, att skalden lefvat långt efter de händelser han besjunger (man tvistar blott om det är två eller tre århundraden eller mer) och i en vida högre bildad tid. Derför måste äfven de starkaste tviflare medgifva, att han *kunnat* känna skrifkonsten, hvars sena allmännare bruk bland Grekerna eljest förebäres såsom hufvudskälet mot Homers författarskap. Vi famla här i dunkelhet. Skrifkonsten, den största af alla uppfinningar, har ej heller skrifvit upp *när* hon började skrifva. Skälet af *tystnaden* (argumentum ex silentio) är i allmänhet högst slipprigt i fråga om en forntid, hvilken om sig lemnat få underrättelser. Man sluter här säkrare af sakernas inre sammanhang. Hvad då den slutsatsen anbelangar, att ett verk såsom Iliaden, i brist af en allmännare känd skrifkonst, ej kunnat ega *en* författare: så synes oss, att man rätt så väl kan omvändt sluta: *emedan* ett verk såsom Iliaden vitnar om *en* författare, så har han ock kunnat skrifva.

---

[9] *Odyss.* VIII. 74. [10] *Odyss.* VIII. 580.

Den homeriska poesien.

Den är oförstörlig.

Hvarför? —

Jag har tecknat mig till minnes, jag kommer ej mer i håg ur hvilken bok, följande ord, anförda såsom *Napoleons.*

»Hade ni ock en själ brinnande som Etnas verkstad, om ni eger en far, en mor, en hustru, barn, ni behöfver ej frukta ledsnadens qval. Den känsla, hvarigenom vi njuta af naturen, af fäderneslandet, af de menniskor, som omgifva oss, se der enda källan till lifvets sanna nöjen, vid hvilka man aldrig ledsnar, och som ingenting kan ersätta!»

Den man, hvilken dessa ord tillskrifvas, hade stått på lyckans höjd, liksom han mätt olyckans djup. Han lefde i ett högst civiliseradt tidehvarf, som lärt hela verlden skatta till sina njutningar, och han har beherskat det. Det är värdt att höra honom summera upp de varaktigaste beståndsdelarne af mensklig sällhet. — De äro och förblifva de *enklaste,* de *naturligaste,* de *renaste* — *familjekärlek, vänskap, trohet, fosterlandskärlek.* Vid denna heliga källa har den störste och äldste bland skalderna stått; ur den strömmar hans sång såsom ett friskt källdrag igenom verlden. Läs Iliaden!

Ett *hem* i den vida stora verlden! En *hemkänsla,* hvilken under lifvets irrfarter såsom en välgörande värme lägger sig mild kring hjertat! — Älskar du den? Läs Odysseen!

Den homeriska tidsåldern.

Den är den *heroiska,* då våld går för rätt, emedan lagen ej ännu eller blott högst ofullkomligt finnes, då straffet är hämd och hjelten hämnaren; för öfrigt en poetisk tid, emedan den röres och regeras af de ofvan nämda enklaste menskliga motiv.

Hvad var orsaken till trojanska kriget? Ett *inbrott i husfriden.* — Helenas bortröfvande af Paris — derför väpnade sig hela Grekland.

Nationerna sammanhänga med sina furstar, såsom familjen med husfadern. Folket tillegnar sig såsom *sitt* öde hvad som händer i konungahuset. Det *enskilda* lifvet var ock denna tids

offentliga. Dess kabinettshemligheter äro *hjertats.* Till och med politiken har haft sin poesi.

Det är en krigisk tid, som följt på den första patriarkaliska; men den har ur denna tagit med sig fröet till all mensklig ordning. Detta är *familjen* och dess helgade pligter. Alla nationer hafva ansett den för en *gudomlig* stiftelse och begynna derför med *gudarne* såsom grundläggare af mensklig odling. På *gudarne,* som enligt den nordiska och alla mytologier lemnat jorden med det *första kriget,* följa *heroerna* och äro deras afkomma. De styra våld med våld.

Hjelten i alla karakterer, i alla åldrar har redan Homer tecknat med oförgängliga drag; i synnerhet *hjelteynglingen* — *hjeltemannen* — Achilles, Hektor, — å ena sidan eröfraren, halfguden i kraft och förstörelse, den kortlifvade, den odödlige, — å andra den manlige försvararen af fosterland, hustru och barn. I dem har skaldernas furste framstält eviga förebilder. Och jämte dessa hjeltegestalter ställer sig den *tredje* — den *åldrige,* genom en hel verlds erfarenhet och lidanden pröfvade *hjelten.* Det är *Odysseens* hjelte: en dikt, hvars skönhet Grekerna förliknade med den nedgående solens, liksom Iliadens med den uppgående.

Goethe.

»Skönt är att heta, vore det äfven den *siste,* Homeriden», har han sjelf sagt [1].

Och väl må Goethe heta det.

Herman och Dorothea är Homerisk; såsom den kan vara det på ett så långt afstånd af tider och seder.

Märklig är jämförelsen. Den visar på en gång ett *fall* och en *upphöjelse.* Det förra i afseende på den *yttre skönheten:* — verlden var ej förgäfves i Homers dagar halftredje tusen år yngre; — det senare i afseende på den *inre skönheten;* ty om ock bägge skaldernas poesi hufvudsakligen ligger i användningen af de enklaste och naturligaste menskliga motiv, så äro dessa likväl hos den ungdomlige åldfadern *barnsligare, naivare,* hos den senare skalden *visare, renare;* och man kan åter säga: verlden har ej förgäfves blifvit halftredje tusen år äldre.

---

[1] »Homeride zu seyn, selbst noch als letzter, ist schön».

Det sista gäller i synnerhet i två afseenden: om *mannens* förhållande till *qvinnan*, om *menniskans* förhållande till *Gud*. Det är skilnaden på hednisk och kristlig sed.

För öfrigt hvilken skilnad! I Homers tid var verlden för en poet ej för stor. Han är sjelf en fullständig spegel af sin och blef länge ett verlds-kompendium, ja till och med det första sammandrag i de första begreppen af vetenskaperna. Så har han ock blifvit använd. I Grekland hörde, före Sofisternas och Sokrates' tid, utanläsning af Homer till uppfostran; och Plato ville förvisa hans poem ur sin republik, emedan de ej gåfvo nog värdiga begrepp om Gud.

Den nyare verlden — en verld af verldar — omfattas af ingen ensam intelligens.

Epopeen har sjunkit ned ifrån att vara *heroisk* i Homers till att vara *borgerlig* i Goethes händer, af inre nödvändighet, och har likväl under denna förvandling ej alldeles förlorat sitt första väsende.

Deri sammanstämma bägge skalderna, att *familjen är den moraliska verldens rot.* Men *gudaslägter*, *konungaslägter* äro ej mer representanter af mensklighetens öden. Hvar och en *ser sitt öde i sin likes.* Ett inre band förenar menniskorna; och pligterna af make, far, broder, vän, medborgare gälla så mycket heligare, som de flyta ur en för menskligheten gemensam källa.

Hvad framställer Goethe i *Herman och Dorothea?* — *Familjen i beröring med en stor verldshvälfning:* — ej en stor, en hög familj, utan en familj ur hopen — familjen under inbrytande nöd och krig och revolution — ett borgarehushåll, som förnyar och befästar sig genom de ljufvaste, heligaste band midt under den hotande upplösningen af alla borgerliga förhållanden; det vill säga: familjen *såsom statens oförstörliga princip;* der den bibehållit sig *såsom en fristad för sedlighet, trohet och tapperhet;* der mannen står för sitt hus, omgifven, stärkt af hustru och barn, med handen sträckt mot vän, med vapnet sträckt mot fienden:

"Detta är vårt! så låtom oss säga och dervid beståndа;
Ty ännu blifva städs de beslutsamma folken berömda,
Som för Gud och för lag, för hustrur, barn och föräldrar
Stridde, föllo de ock för fiendehand tillsammans",

säger Herman. Det är den enklaste, ädlaste heroism. Så finnes *denna* äfven här. Ty *heroiskt måste ett epos vara;* och

äfven en familjemålning kan, såsom Goethe visat, Gud ske lof, målas med annat än pjunk och tårar.

Och i hvilka rena former framställer sig ej denna icke blott *manliga*, utan nästan ännu skönare *qvinliga heroism* (såsom hos Dorothea)! Och likväl genomgår en *fridens ande* detta poem; och allt utan fras, utan grannlåt. Denna dikt genomlyses af ett inre blygsamt ljus och har en nästan genomskinlig skönhet.

Poem af *högre sedlig skönhet* har ingen skrifvit, ehuru Goethe stundom missförstås, emedan han aldrig predikar moral och ofta framställer dessa svårlösta kollisioner i lifvet, som innebära förderf. Men den *poetiska rättvisan*, eller rättare *den*, som ligger i tingens gudomliga ordning, har ingen högre iakttagit än denne man, som sjelf aldrig synes hvarken i lärostolen eller på domaresätet.

Hvad blir fast, då allt upplöser sig? — De första, enklaste, naturligaste pligter, och den lycka de innebära. Det är ett ämne, som Goethe mer än en gång med förkärlek behandlat. Så i *Die natürliche Tochter*, ämnad att utgöra första delen af en outförd dramatisk trilogi, men redan i sig sjelf ett beundransvärdt helt.

Om vi i *Herman och Dorothea* glädjas af den sunda borgerliga kraften, fast på sin egen grund mot yttre oro; så se vi i *Die natürliche Tochter* denna samma grund såsom ankarplatsen i svallet af inre förvirring. En ädel sidotelning af den högsta stam kastas, rättlös och skyddlös, från de olympiska kretsar, der troner sväfva, till marken, för att öfverlemnas åt våg och vind, men slår åter rötter i den fosterjord, som har välgörande lifskraft nog för hvar och en, som åt henne med rent sinne vill förtro sig.

På lika höjd, om ej högre, står *Iphigenia*, denna herrliga bild af systerlig kärlek, som renar, försonar ett helt, af brott och olyckor belastadt hus.

I alla dessa oförgängliga dikter firas en heroism, hvars källa är den renaste kärlek, och som sjelf blott är:

en skön själs enkla sanning.

Giftermål. — Nöd och lust.

De mesta romaner ändas lyckligen med giftermål, såsom ett gästabud slutas med desserten och sötsakerna, hvarefter man stiger upp från bordet.

Skönare knytes i *Herman och Dorothea* och i *Die natürliche Tochter* den äkta föreningen midt under hotande faror. Så visar sig hvad giftermålet är: — en *framtid, uppburen af ömsesidig förtröstan.* Så underkastar sig kärleken genast det prof af mod och försakelse, som i alla fall, förr eller senare, förestår. Den kärlek, som ej är fröet till alla manliga och qvinliga dygder (ett utbyte af bägge sker, eller bör ske, i äktenskapet), är ingenting värd.

Mannen är en hälft, qvinnan är en hälft; fadern och modern med sitt barn är en *hel* menniska, säger en gammal indisk lagstiftare.

Dock kan hvar och en, som dertill har kallelse och förmåga, äfven komplettera sin existens på egen hand. Goda gerningar äro ingen förkastlig afföda.

Och äfven enslingen är ej afskuren från det hela. Det kommer deraf, att vi alla äro barn i en faders hus.

Hvar och en kan säga: *jag vill stå upp och gå till min fader.*

Praktisk religion.

»*För hvarje stånd måste det vara religion, som är dess högsta kallelse*» (jeder Stande muss das als Religion gelten was sein höchster Beruf ist). Den, som sagt detta, heter *v. Rumohr*. Det står att läsa i *Bettinas* (fru v. Arnims) bekanta bok: *Briefwechsel mit einem Kinde,* och är den enda nyktra tanke, som jag kan erinra mig efter det spirituela, snart förflygande champagne-rus, hvarmed intrycket af denna brefvexling kan förliknas. Tanken är ren som guld och kan genom ingen operation förflygtigas.

Ålderdomens lycka och olycka.

Om det är i sin ordning, att naturen lagt det *renaste behofvet* och den *renaste känslan af kärlek* tillsammans, så borde ålderdomen förstå kärleken bäst.

Några tankar af Cicero.

Vi ha antecknat dem ur fragmenten af hans böcker *de Republica.*

Cicero säger:

Om ett fritt folk utväljer dem, åt hvilka det vill anförtro sin välfärd, så må det utvälja de *bäste;* ty i de bästes råd är satt samhällenas välfärd.

Afgörandets svårighet har gjort, att en konung måste höra *flera. Mängdens* rådvillhet och förvägenhet har äfven lagt vigten hos de *få.* Så har *optimaternas* inflytande vuxit från tvänne håll.

Det har fallit, då några fås makt och rikedom begynt blifva allt i det allmänna väsendet. Ty intet fulare samhälle finnes, än hvar endast de rike äro de bäste.

Å andra sidan är hvad som kallas *jämlikhet* det obilligaste (ea quæ appellatur æquabilitas iniquissima).

Om någon gång ett folk våldfört och störtat en rättvis konung, eller ock, som oftare plägar hända, smakat sina stores blod, vet, att haf och eld kunna snarare stillas än en retad myckenhets otyglade begär.

Ur det sjelfsvåld, som *de* endast hålla för frihet, födas, såsom ur en rot, tyranner.

Och faktion och parti är blott ett annat slags tyrann.

Af de tre regeringsformerna är i min tanke monarkien bäst. Men bättre än monarkien är en blandning och jämvigt af de tre samhällsformerna.

Ty i det allmänna väsendet bör finnas *ett* högst och kungligt, annat bör vara lemnadt åt de förnämstes myndighet, något bör förbehållas åt mängdens omdöme och vilja.

Såsom uti strängaspel och sång det höres en sammanstämning af olika modulationer, så af lägsta, mellersta och högsta stånd sammanljuder ock en stat; och hvad i musik är harmoni, är i samhället endrägt.

Det gifves ett sant och sundt förnuft, med naturen öfverensstämmande, hos alla ingjutet, sig sjelft lika, evärdeligt, som bjuder rätt och förbjuder orätt, som ej beror af senat och folk, ej är ett annat i Athen, ett annat i Rom, utan tillhör alla folk och alla tider. Dess lärare, uppfinnare, lagstiftare är endast Gud. Den det ej lyder, må fly sig sjelf och afkläda sin menskliga natur, derigenom straffande sig sjelf mest, om han ock undflyr hvad annars kallas straff.

Så långt var Cicero kommen i *politik* och *moral*.
Ungefär så långt som vi. — —
Och likväl — hvad följde?

Juli-revolutionens juvenalis.

Så kan man kalla *August Barbier* i sina *Jamber* (Paris 1832).

Vi lefva, heter det i företalet, uti en öfvergångsperiod, och literaturen måste bära spår af den moraliska sjukdom, hvaraf Europa är angripen. — Hvart sträfvar menskliga samhället? — Bakom oss ruiner, framför oss ogenomtränglig dunkelhet, i det närvarande en dödlig oro. Religioner gå till grund, andra vilja upphäfva sig. De politiska och literära meningarnas förvirring har nått sin höjd. Lasterna af en gammal monarki trycka oss; erinran af fyrtio års stormar fyller vår själ med ett djupt äckel mot alla politiska experiment. Äfven vid skepticismen äro vi trötta. Och om brottets energi synes fela det slägte vi tillhöra, så befläckar det sig ej mindre med alla de makliga laster, som ega sitt ursprung i vantrefnad och ledsnad. Sägen oss, I, som framlefvat edra dagar i ensamhet och betraktelser, sägen oss, om ej en djup frätande kräfta döljer sig under våra seders glänsande yta! Betrakten detta Paris, smutsen, som samlar sig i denna verldens kloak, mattheten af denna liderlighet, den uppfinningsrika skamlösheten i den dramatiska konstens ansträngningar! Räknen dem, de förderfvade, skändade hjertan, som här slå under rikedomens som nödens drägter, de förvildade slägterna i denna så verksamma, så qvicka, så putsade, så glatta folkmassa! Betrakten detta allt, ej på ytan, utan i den djupaste grunden, ej för att behagligt afrita det i lätta sällskapsbilder, utan såsom vise, såsom vänner af det ädla och rätta! I skolen förskräckas.

Det hände en dag, att denna bildade, eldiga, lidelsefulla, lastfulla, för stora ideer väl äfven tillgängliga folkmassa, då den fann sig angripen i sina böjelser, i sina meningar, i sin framtid och sin egenkärlek, uppreste sig såsom en man mot den oförsigtige angriparen, som var dess konung. Då har den afskakat sin maklighet, då har den glömt vaudevillen, kaffehuset, spelhuset, då har den gripit till geväret och yxan. — Tronen störtade tillsammans. — På tredje dagen var allt på sin gamla plats. Hjelten försvann för Parisaren.

1830. 1834.

1830 — Julidagarne, de äro fulla barrikaderna.

Ej fullt fyra år derefter stadga de nya franska upprorslagarne *straff* för dem, »som under en upprorsrörelse gjort eller hjelpt att göra *barrikader*, förskansningar eller andra arbeten, ämnade att hindra eller tillbakahålla den offentliga makten». — Under debatten härom i de deputerades kammare föreslog en deputerad, herr Charamule, att, för anständighetens skull, ordet *barrikader* skulle utelemnas. Ministrarne tego. Herr Charamule's amendement förkastades. Det var den 14 Maj 1834. Åtta dagar förut hade konung Ludvig Filip emottagit lyckönskningar från en deputation af *décorés de Julliet.*

Mr *Persil,* populär advokat 1830: »Folket uppreser sig aldrig utan att hämnas allmänna olyckor. I Juli var folket utan vapen. Det fann dem i bössesmedernas bodar, och segern var gifven. Folket har rätt att fordra rättvisa emot dem, som tvinga det att taga till vapen».

Mr *Persil,* sigillbevarare af Frankrike 1834, föreslår följande lag, som går igenom: »Hvilken, som i en upprorsrörelse tillgriper vapen, skall dömas till tvångsarbete».

Mr *Thiers,* liberal journalist 1830: »Det finnes ingen fara i en oinskränkt tryckfrihet. Endast *sanningen* verkar. Hvad som är falskt gör ingen skada och förstör sig genom sin våldsamhet. Ingen regering blef någonsin störtad genom smädeskrifter».

Mr *Thiers,* minister 1834: »Insurrektionerna både i Lyon och Paris hafva blifvit förorsakade af pressen. Det är pressen i allmänhet, som verkat dessa beklagansvärda *olyckor».*

Till modernas historia.

Fåfängan och behofvet att *dölja* naturliga brister ha ofta framkallat ytterligheten att *tillkonstla* dem såsom *mode.* Uppfinnaren af puder skämdes säkert för sina grå hår. Så ser man vildar med tjocka läppar göra dem ännu mer utstående genom inskurna ben- eller trästycken, andra med stora, utstående öron, omåttligt uttänja dem genom ihängda prydnader.

Huru många af modens uppfinningar ha ej gått ut på att göra det *fula* genom bruket till en *prydnad!*

Bekräftelse på en uppgift af Xenophon.

Xenophon i sin berättelse om grekiska härens återtåg genom Mindre Asien (lib. IV. c. 8) förmäler att, vid nedstigandet till hafskusten vid Trapezunt, soldaterna förtärde honing, hvaraf de blefvo sjuka och liksom förryckta eller rusiga. Flere dogo. Herr *Keith Abbot* i ett bref till zoologiska sällskapets sekreterare i London bekräftar, att en honing, som frambringar sådana verkningar, ännu finnes i trakten kring Trapezunt. Jag har sjelf, säger han, försökt det. Äter man litet, följer häftig hufvudvärk och uppkastning, och man känner sig liksom drucken. Den, som äter mycket, kommer från sina sinnen och förlorar några timmar derefter all kraft att röra sig. — Man tror, att bina hemta denna honing ur blommorna af den välluktande *Azalea Pontica.* (Blätter für litter. Unterhaltung, 20 Maj 1835.)

Det gamla Egypten.

Herodot säger, att Egyptierna först lärt själens odödlighet. — Men hvilken odödlighet — då de dyrkade sin Gud i djuren?

Också trodde de själen dömd att passera genom djuren. Det var *själavandringen. Sphinx,* det ofantliga djuret med menniskoansigte, är de gamla Egyptiers egentliga symbol.

De hade funnit en lära, för hvilken de sjelfva förskräcktes.

Under tyranner, Pharaoner, som tvungo dem till dessa ofantliga arbeten, hvilka ännu göra en sen efterverlds häpnad, hafva de dock förnämligast dyrkat, tjenat och förherrligat tyrannen — *döden.*

Deras religion är en dödens religion. De hafva användt sitt lif att bygga sin graf. »De lefvandes boningar — säger Diodorus Siculus — kalla de gästgifvargårdar, emedan de så kort bebos; men grafvarne kalla de eviga boningar, emedan man i Hades lefver en gränslös tid».

Några förmena att, enligt Egyptiernas tro, *själen* först skulle begynna sin vandring *efter* kroppens upplösning; andra, att perioden för en själs vandring genom åtskilliga djurgestalter var tre tusen år; hvarefter själen skulle återkomma till kroppen, om hon kunde finna honom.

Sannolikt har någon sådan tanke legat till grund för den ängslan, hvarmed de sökte *föreviga den döda kroppen.*

Så är de gamla Egyptiers *grafreligion* en på själavandringen grundad protest emot den omenskliga själavandringen. Hela deras lif har i grafvarne blifvit hugget i sten. Man ser med förvåning i det sista stora praktverket: *I monumenti dell' Egitto,* af Rosellini, alla deras konster, näringar, sysselsättningar, allmänna och enskilda lefnad, — en ofantlig förstenad, flertusenårig menniskoverld.

Och hvilka dimensioner! — Så ofantliga äro templen i *Edfu,* säger v. Prokesch, att den nuvarande staden Edfu ligger i ett hörn af förgården till det stora templet. — *Thebes* ruiner öfvergå i storhet allt hvad den djerfvaste inbillningskraft kan föreställa sig; och likväl faller Thebes upphof i en så dunkel fornålder, att den aflägsnaste urtid, som vi känna, endast visste att tillskrifva det gudarne. — Thebe sjönk, då *Memphis* bygdes. Och hvad var Europa, då Egypten bygde Memphis? Och med denna jättelika storhet, så fina, så fulländade äro arbetena uti den hårdaste granit i *Luxor,* att konsten har varit färdig, innan den verld, vi känna, ens tänkte på dess början.

Hvad är *vårt* tal mot tystnaden i detta dödens rike?

Enochs bok.

Silvestre de Sacy har skrifvit en notis derom.

Enochs bok är densamma, som uti Nya Testamentet citeras i Judæ epistel, och det der citerade stället finnes i boken ännu. Den hembragtes af *Bruce* från Abyssinien, skrifven på etiopiska språket; men Silvestre de Sacy bevisar, att detta är en öfversättning från grekiskan. Han lemnar sjelf en latinsk öfversättning af de första kapitlen.

Der säges, att sedan menniskorna förökades, förälskade sig änglarne, himlarnes söner, i menniskornas döttrar; hvaraf

föddes *jättar*, som begynte förtära allt lefvande på jorden och slutligen äfven menniskorna.

De fallna änglarne hade lärt menniskorna att göra vapen och prydnader och att trolla genom örter och genom jordiska och himmelska tecken.

Men det utgjutna blodets rop kom till himmelen. Mikael, Gabriel och Rafael klagade för Herran. »Se hvad Azazael gjort hafver; huru han lärt dem all ogudaktighet på jorden, och uppenbarat all verldens hemligheter, och lärt dem trolleri.»

Då blefvo de afvikna änglarne, som ock kallas *väktare*, dömda att kastas i mörkret under stora klippor till domens dag. Men jättarne och tyrannerna, som blefvo desses afkomma, skola falla för inbördes svärd.

Det äldsta minnet. Det äldsta hoppet.

Menskligheten äldsta minne är *fallet* — dess äldsta hopp *upprättelsen*. Bägge äro ännu i dag det *innersta* af alla menniskotankar.

Vi hålla med *Pascal*. »Den religion, som består i att tro, det menniskan fallit från ett tillstånd af he.. ighet och samdrägt med Gud, i ett tillstånd af bedröfvelse, ..nger och aflägsnande från Gud, men att hon genom en frä..sare skall återställas, — har alltid funnits (mer och mindre klart) på jorden». (Pensées de Pascal.)

Ju djupare vi intränga i fornverlden, desto mer förnimma vi de klagande stämmorna öfver förlusten af ett saligt tillstånd och öfver verldens olycka. Hon utgår, denna klagan, från de äldste och visaste bland alla folk; men man hör brutna toner af den äfven ibland de tidigt förvildade. Erinringen af tragiska katastrofer — såsom *floden*, hvilken kinesiska och indiska sagor skildra med så förskräckliga drag, — synes ännu nära och återkallar äldre olyckor, *andars* och *menniskors fall*. (*Windischmann*, Die Philosophie im Fortgange der Weltgeschichte.)

Lo-Pie — en gammal kinenisk vis — säger: menniskan var andlig och dygdig, hade allt af himmelen, intet af sig sjelf. Anden följde himmelen, såsom lärjungen sin mästare. Men lustan, menniskans djuriska del, gjorde henne till slaf af de

sinliga tingen. Då förmörkades hennes förstånd. — Efter menniskans fall begynte djuren att bekriga henne. Kreaturen blefvo hennes fiender.

Slutligen har himmelens och jordens herre, förtörnad, fylt verlden med vatten och förderfvat menniskorna. Men Niuwa har betvingat vattnen med trädet (skeppet) och med ett hvalf af fem färger (regnbågen) återupprättat himmelen. — Niuwa är en gudinna, som genom harmonien af sin lyra återbragte verlden i ordning.

Andarnes fall och vandring genom alla naturer till återförening med sitt upphof är hufvudinnehållet af Indiens urgamla tro.

Det är i allmänhet den asiatiska verldsåskådningen, med tidens ilande ström och evighetens haf allt jämt för ögonen.

Mongolen på det inre Asiens höjd, i ödemarken, lyssnande på sin häst, tror ännu, att jorden ej tillåter någon varaktig bostad, utan bäfvar och svigtar under hans fötter. Derför vandrar han ständigt.

Amerikanska sagor.

Kapten *Franklin* i sin andra resa till Polarhafvets kuster anför följande tradition hos de nord-amerikanska Indianer, som kalla sig *Chipeways* eller *Tschipewäs*. Den förste man het *Tschipewä*. Han gaf sina barn två slags frukter, svarta och hvita, men förbjöd dem att äta af den svarta frukten. Han gjorde derpå en resa att skaffa solen i verlden. Hans barn voro lydiga. Han reste åter bort att skaffa månen. Hans barn blefvo olydiga och åto af den svarta frukten. Vid sin återkomst blef han mycket vred och sade dem, att jorden hädanefter skulle bära dålig frukt, och sjukdom och död komma i verlden; hvilket allt sedan så varit.

Densamme bygde en bro emellan två haf och anlade der en damm att fånga fiskar. Fiskarne kommo i sådan mängd, att vattnet ej fick utlopp, utan öfversvämmade jorden. Tschipevä besteg då en båt och tog med sig alla slags djur och foglar. Vattnet stod många dagar öfver jorden. Han utskickade först en bäfver, som drunknade, derpå en bisamråtta, som medförde litet jord. Deraf formade han en kula och lade på vattnet. Den växte småningom och blef en ö; och så uppstod

en ny jord. — Länge lefde hans efterkommande tillsammans såsom en stor familj, och i drömmar uppenbarade han dem medel mot sjukdomar; tills vid en lek några unga män blefvo dödade. Deraf uppstod *krig*, och menniskorna förströddes öfver jorden.

Slutet af dessa vilda eller förvildade traditioner är sorgligt. De tro, att lifvets herre ej bor i deras land och ej känner deras olyckliga belägenhet.

Mexikanerna säga: *Quezalcoatl*, den store Gudens son, blef för många hundra år tillbaka sänd till jorden för att rena den från synden och kungöra den gudomliga viljan. Han kom från öster, öfver hafvet, genom luften, och tog sin boning i *Cholula*, der den äldsta amerikanska pyramiden står. Han var hvit, ädel och vänlig, förbjöd i Mexiko menniskooffren [2] och förordnade offer af frukter. Han försvann åt öster, öfver hafvet, och lofvade att återkomma.

Det var denne eller hans sändebud, som *Montezuma* trodde *Cortez* vara. Han sade det sjelf åt eröfraren.

Res sacra miser.

Olyckans helgd — aktning för den svages rätt är öfver allt religionens första moraliska resultat.

Äfven de visare hedningar nalkades den olycklige med vördnad. De trodde honom märkt af gudarne.

I sin djupaste förnedring visar hedendomen djefvulska drag och lägger öfver allt sten på börda. Engelsmannen *Earle* berättar om *Ny-Zeländarne*, att då en höfding blir slagen, öfverfalla och plundra genast hans vänner hans hustrur och barn, och dessa åter slå i hjäl sina slafvar. Olyckan inger ett slags raseri, som från alla håll framkallar förstörelse.

Man känner de första berättelserna om de idylliska sederna på Otaheiti. Närmare undersökningar uppdagade otroliga rysligheter. Barnamord var inom en viss klass allmänt. En af dessa öboars seder var äfven att förgöra de åldriga och sjuka, som blefvo dem en börda. Anförvandterna af en sådan olycklig kringrände hans hydda och mördade honom, eller gräfde de

---

[2] Detta förbud har ej blifvit iakttaget. Mexikanerna voro grymma menniskooffrare vid Spaniorernas ankomst.

ett hål i sanden på hafsstranden, lockade offret dit under förevändning af ett bad, kastade det i gropen, häfde stenar och jord deruppå och täflade att trampa igen grafven.

Och dessa naturens barn skola — enligt kapten Kotzebue och andra — de kristna missionärerna stört i deras sällhet! (*Missionary voyages and travels* compiled by *James Montgomery.*)

Islam.

Ordet betyder *öfverlåtande till Gud.* Så kallade Mohamed sin lära. *Moslem* — en som öfverlemnar sig åt Gud — kallade sig hans efterföljare.

De hade blodat verlden med sin fanatism; likväl bjuder deras tro *tålsamhet.*

»Öster och vester äro Herrans», säger *Koran.* »Hvem som vänder sitt ansigte till Gud och öfvar rättfärdighet skall finna belöning hos sin herre».

»Vi tro på Gud, på hvad oss uppenbaradt är, och på de uppenbarelser, som Abraham och Isak och Jakob och Israels slägter emottagit, och på Moses' lag och Jesu evangelium, och hvad som blifvit profeterna af deras herre kungjordt. Vi göra ingen skilnad emellan dessa uppenbarelser».

»Hvarje folk hafver han gifvit en lag och en öppen väg. Hade det Gud behagat, så hade han af eder, I folk, gjort *ett* folk; men nu hafver han skilt eder ifrån hvarandra genom åtskilda lagar, för att pröfva hvars och ens undergifvenhet under den honom uppenbarade lagen. Söken derför öfverträffa hvarandra i goda verk. Till Gud skolen I alla återvända, och då skall han förklara eder de stycken, öfver hvilka edra insigter ej kunnat förena sig».

»Alla som tro, de må vara Judar, Sabæer eller kristne, om de blott tro på Gud och på yttersta dagen, och eftersträfva goda verk, skola vara fjärran från fruktan och sorg».

Islams bekännare vörda alla det gamla förbundets profeter — Abraham, »Guds vän», Josef, »den i Gud uppriktige», Job, »den i Gud tålige», Moses, »Guds ord», och David, »Guds kalif». — Högre än alla desse vörda de *Aysa* (Jesus), den obefläckade Marias son, som är *Rhuh-Allah,* d. ä. Guds anda. Endast Mohamed är i deras mening större och profeternas förste.

Den bekante *Burchardt* i sin arabiska resa berättar: det är en mohamedansk tradition, att Aysa skall än en gång återkomma och än en gång dö, samt begrafvas vid Mohameds sida i Medina der man visar den utsedda platsen för hans graf. Vid de dödas uppståndelse skola de gemensamt uppfara till himlen, och Aysa efter den allsmäktiges vilja skilja de trogna från de otrogna. Enligt en annan tradition skall han före domens dag nedstiga på ett af tornen i Damascus. Vid hans anblick skall antikrist störta död till jorden.

Muselmännen i Persien och Indien säga: »Gud har gifvit Israels barn så många profeter, dem vi ock erkänna, hvarför skulle han ej sända Ismaels barn, som också härstamma från Abraham, en profet?» — De tro, att *Iman Midhje*, den siste af *Alis* efterkommande, skall åter visa sig i Aysas sällskap på jorden, och att de gemensamt skola rena verlden från ogudaktighet och synd. Då skola alla hafva en tro.

Islamismen har många dygder och likväl grundfel, som påskyndat dess förfall. I skarpaste motsats med den tålsamhet, Koran på flera ställen bjuder, står den grundsatsen, att Islam skall herska äfven genom svärdet. Den nämda toleransen gäller icke hedningarne, — Judar och kristne endast så vida som de erkänna *Moslemin* (de rättroende) för sina herrar. »Striden emot dem», säger Koran, »som hvarken tro på Gud eller domens dag och ej hålla det för straffvärdigt, som Gud och hans profet förbjudit! Striden ock mot Judar och kristne, tills de underkasta sig och betala skatt!»

Islams enhet under *en* både andlig och verldslig herskare är en så helig grundsats, att redan erkännandet af *tvänne* oafhängiga sådana herskare (tvänne kalifer) för den rättrogne Muselmannen är en hädelse. Han svarar derpå med profetens ord: *två svärd rymmas ej i en skida — herraväldet tillhör segraren;* — så att segern, öfvermakten tillika är det gudomliga tecknet på *legitimitet.*

Detta gäller egentligen om pretendenterna inom det regerande huset, hvars makt ej kan delas och tillika är så helgad, att, ehuru ofta i turkiska riket sultanerna, hvilka anses för kalifernas efterträdare, störtas af uppror, successionen dock aldrig går utom familjen. Ehuru stor och verkligen sjelfständig makt en pascha må förvärfva (såsom Mehemed Ali i Egypten), vågar han likväl sällan eller aldrig en *förklarad* oafhängighet. Det är emot tron.

Vill man se, till hvilka rysliga förvillelser en med politik orenad religion kan leda, så må följande ibland annat derom vitna. Det blef genom Mohamed II de turkiska sultanerna lagligen tillåtet att döda sina bröder. Lagen är författad i dessa ord: »de fleste *Ulemas* (skriftlärde) hafva förklarat det för tillåtet, att hvem af mina höga söner eller efterkommande, som stiger på tronen, *må låta till verldens säkerhet afrätta sina bröder. De skola handla derefter!*» (*v. Prokesch,* Briefe von Constantinopel 1825—26. I *Wiener Jahrbücher der Litteratur* 1834, 1 h.)

Perserna, tillhörande en annan sekt af Islam än Turkarne, hylla samma grundsats. En persisk schack dödar eller bländar gemenligen sina bröder. Det sista sker genom ett eldrödt jern, som hålles så nära ögonen, att synnerverna förtäras. En resande berättar, att en ung persisk prins, som sågs krypa omkring rummet med tillbundna ögon och blef tillfrågad om orsaken härtill, svarade: »jag känner mitt öde och vänjer mig vid mörkret».

Styggelserna i orientaliska hof öfvergå våra begrepp. Jag läste nyligen följande af en trovärdig författare, som länge vistats i Indien. — I början af detta århundrade regerade uti *Mewar,* i den del af nordvestra Indien, som äfven kallas *Rayasthan* och bebos af den indiska krigarekasten, en konung *Rana Bheem,* som blef invecklad i ett farligt krig, emedan hans dotters hand söktes af tvänne furstar på en gång. Rana Bheem, på sin ministers råd och för att undanrödja orsaken till striden, beslöt sin dotters död. Den sköna *Kisher Kower* var då sexton år och kallades *Rayasthans blomma.* Ingen man i hofvet ville utföra gerningen. Slutligen befaltes qvinnorna ge henne förgift. Det skedde, under det modern, rasande af förtviflan, nedkallade förbannelser öfver den fege fadern. Dottern utgöt ingen tår och sökte trösta sin mor. »Hvarför sörja, moder?» sade hon. »Jag fruktar ej att dö. Är jag ej eder dotter? Hvarför skulle jag frukta döden? Vi äro utmärkta till offer från födelsen. Låt mig tacka min far att jag lefvat så länge». — Tre gånger gaf naturen ifrån sig det tre gånger intagna giftet. Slutligen gaf man henne opium. Hon emottog det småleende och somnade för att aldrig vakna. Få dagar derefter dog modern i raseri.

Nu är Islam i förfall öfver hela verlden. En Engelsman, välbekant med Orienten, säger: alla mohamedanska stater luta till undergång och hafva i trög likgiltighet förlorat äfven

hoppet. Islams stjerna går ned, och en stor krisis är för hand. (*Edinb. Rev.* Oktob. 1834).

Det är bekant, att *Wechabiterna* uti det inre Arabien trädt, såsom ett slags protestanter, i opposition mot den herskande Islamismen. Denna opposition är gammal i öknen. Mohameds religion kan ej vara gjord för oss, säga Beduinerna; i öknen ha vi intet vatten till de anbefalda *tvagningar* och inga penningar till *almosor*. Hvarför skulle vi fasta i månaden *Ramadan*, då vi fasta hela året? Och om Gud är allestädes närvarande, hvarför gå till *Mekka* att tillbedja honom?

Kamelen (som för öfrigt i arabiskan har hundra femtio namn) är öknens skepp. *Dadelpalmen* vid de sparsamma källorna är öknens välsignelse. En Arab, som sett England, fann vid återkomsten intet deltagande ibland sina åhörare vid beskrifningen af alla de herrligheter han skådat, då, på tillfrågan, han måste medgifva, att *palmen* der ej växte.

Enligt en arabisk tradition blef *palmen* ej skapad på samma gång som de öfriga träden, utan på sjette skapelsedagen utaf öfverlefvorna af den jord, ur hvilken Adam blifvit bildad. Till stöd härför citeras Mohameds ord: *hedren eder faster palmen!*

Turkarne, nu det herskande folket, hata Araberna och hatas af dem ännu mer tillbaka. Sjelfva äro Turkarne ännu ett på österländskt vis i sina eröfringar garnisonerande krigsfolk.

En nyare fransk resande räknar Turkarne ej till mer än två eller tre millioner i alla det ottomaniska rikets städer och provinser. En Engelsman (*Edinb. Rev.* Okt. 1836) anser dem i det europeiska Turkiet utgöra föga mer än en fjerdedel af befolkningen. De äro högst olika spridda. Armenierna äro deras bankirer, Judarne deras mäklare, Grekerna deras köpmän.

De kristna nationerna i det turkiska väldet, *Bulgarer, Servier, Albaneser, Greker,* ega inom sig i hög grad den lifsprincip, som deras herrar fullkomligt sakna. Det är till dessa nationer, som väldet i öster troligen en dag skall öfvergå, om icke — — —

Kinesisk kokinkinesisk, indisk och kurdisk adel.

I Kina finnes ingen adel *nedåt,* men väl *uppåt.* En Kines, som stiger till högre värdigheter, adlar med detsamma alla sina förfäder. Hvilket anses såsom en stor lycka.

I Cokinkin ... *vädrande*. En ... darin i *andra* ... komma *hans* ... höra de folket ... och förlorar sig, ... åter stiga. (Tagebuch ... und Cochinchina ...

En engelsk ... af nordvestra Indien ... krigarekasten, fann ... nande den europeiska ... förklara det annorlunda ... maniska stammen; och ... and antiquities of Raj... of India, by lieut. ... har, såsom eröfrare, ... det land, den nu bebor ... som ännu vida öfvertr... dessa krigare), rik eller ... höjd öfver hopen, ... lat, men tapper, fall ... sitt lif för sin chef. ... hvarje chef har sitt ... en romantisk, heroisk ... Deras annaler äro fulla ... heroism; och äfven deras ...

Adel visar sig ... låter andra för sig bruka ... som omfattar det gamla Assyrien ... nien och det forna Medien, ... bara, rikt vattnade dalar ... hvilka Kurden på sin häst, ... med svajande fjädrar i hjelmen ... armen, lans i handen, bössan ... hängande från sadelknappen, ... nomadiska delen af Kurderna ... furstarne eller *Emirerna* och ... räkna sig för deras slägtingar ... se med stort förakt ned på den ... som bor i byar och föder de andra ... som dela rofvet med sina chefer ...

obrottslig trohet tillgifne. En kurdisk Emir dog i fångenskap i Bagdad. En af hans följe stod på det flata taket af huset, då han fick underrättelsen att hans herre gifvit upp andan. »Hvad, sade han, är *Beyen* död? Då vill jag ej lefva längre». — Han kastade sig ned af taket och fans krossad till döden. (*Rich*, Residence in Koordistan.)

Tempora mutantur.

I generalstaternas församling i Frankrike år 1614 (den sista före revolutionen) sade presidenten *De Mesmes*, deputerad för tredje ståndet, till adeln: »Frankrike är vår gemensamma moder och har fostrat oss vid samma bröst. Vi äro de yngre bröderna, behandlen oss såsom sådana, och vi skole ära och älska eder. Yngre bröder ha stundom upphjelpt de familjer, som de äldre ruinerat.»

Detta tal upptog adeln ganska illa, och dess president förebrådde tredje ståndet på stället, att det ville upprätta broderskap med adeln. Följande dagen besvärade sig adeln högtidligen hos konungen öfver den lidna skymfen, hvarvid presidenten sade: »hela historien lärer, att börden gifvit detta stånd ett sådant företräde och så skilt det från det öfriga folket, att det aldrig dermed kan ställas i jämförelse. Folket njuter genom adelns ansträngningar fredens beqvämligheter. Det är nästan utan undantag de båda öfriga stånden underdånigt; och likväl vågar man förlikna sig vid oss. Jag skäms att upprepa för Eders Majestät de uttryck, hvarmed man förolämpat oss. De likna, sire, eder stat vid en familj, tala om tre bröder och våga det uttrycket, att den yngre stundom bättrar hvad den äldre felar. I hvilken usel belägenhet äro vi nedsjunkna, om sådant är sant? Hvartill tjena så många utmärkta tjenster sedan uråldriga tider, så mycken ära och värdighet, adeln ärftligen tilldelade och genom trohet och uppoffring förtjenade, om allt detta, i stället att upphöja oss, förnedrat oss ända derhän, att vi med den stora hopen (le vulgaire) skulle träda i den närmaste gemenskap, som mellan menniskor finnes, nämligen broderskap?»

Man finner ej att konungen lagt sig i saken. Den hänsköts till presterna, som ändtligen läto säga adeln, att tredje ståndet ej haft för afsigt att förolämpa, och bådo att

bli lemnade i ro för att sköta riksdagsangelägenheterna. Då sade herr *Clermont d'Antraigues:* »om tredje ståndet ej ger tillfredsställande upprättelse, så skola vi låta de deputerade, som så yttrat sig, pryglas af våra lakejer». — Den 4 Febr. 1615 blef *Jaques Chenailly,* deputerad af tredje ståndet, vid utgåendet från riksförsamlingen så slagen med en käpp af *Henri Bonneval,* att käppen sprang sönder. — Man vet ej, om det skedde af förenämda orsak eller af någon annan.

Vid början af församlingen höll tredje ståndets talare sin oration *på knä.*

Tredje ståndets deputerade yttra den största beundran för adelns blomstrande tal. En af dem, herr *Murat,* utlåter sig ganska allvarsamt: »den stora mängden af de utsöktaste blomster i dessa tal hafver likasom låtit oss förlora ämnet och förståndet af de propositioner, som derigenom blifvit gjorda».

I samma riksförsamling qvalificerade presterna tredje ståndets påstående, *att konungen hade sina rättigheter endast af Gud* (således ej af kyrkan och adeln), såsom *gudlöst* och *djefvulskt.* (*v. Raumer,* Briefe aus Paris zur Erläuterung der Geschichte des 16 und 17 Jahrhunderts, I: 404. Ur riksdagsakterna.)

Jesuiterna fordom folksuveränitetens försvarare.

Jesuiterna i 16:de seklet drogo ej i betänkande att härleda konungamakten från folket. Med sin lära om påfliga allmakten sammansmälte de teorien om folksuveräniteten. — *Bellarminus* söker utförligt att bevisa den. Han finner, att Gud ej har åt någon viss förlänat den verldsliga makten; deraf följer, att han förlänat den åt mängden; och makten hvilar derför hos folket. Folket uppdrager den åt en eller flera; det behåller till och med rätt att taga makten tillbaka, att bortgifva den å nyo. Man må ej tro, att detta blott var Bellarmini enskilda åsigt. Det är den herskande läran i Jesuitskolorna i senare hälften af 16:de århundradet. I en handbok för biktfäder, som spriddes öfver hela den katolska verlden och af den så kallade *magister sacri palatii* i Rom var reviderad, läres ej blott, att den kungliga makten är påfven underkastad, så vidt själarnes salighet det fordrar,

det heter der med torra ord: en konung kan för tyranni eller pligtförgätenhet eller för en rättvis orsak af folket afsättas, och pluraliteten af folket tillsätta en annan [3]. *Franciscus Suarez*, förste teologie professor i Coimbra, i sitt försvar af katolska kyrkan mot den engelska, uttydde och befästade Bellarmini lära. Med ögonskenlig förkärlek utbildade i synnerhet *Mariana* ideen om folksuveräniteten. Alla härvid förekommande frågor afgör han utan betänkande till folkets fördel och emot kungliga myndigheten. Han betviflar ej, att en konung kan afsättas, ja dödas, enkannerligen om han angriper religionen. Han prisar *Jaques Clement*, som först tog teologerna till råd och sedan gick bort och mördade sin konung Henrik III [4]. (*Ranke*, Die römischen Päpste, ihre Kirche und ihr Staat im sechszehnten und siebzehnten Jahrhundert.)

Irland och engelska kyrkan.

På en tid, då i fråga om religionen motsatser af helt annan art än *katolicism* och *protestantism* arbeta i hjertat af Europa, har det ett eget intresse att betrakta det yttersta, äfven i afseende på europeisk bildning »mot det skymmande mörkret» belägna land — för att nytja ett Homeriskt uttryck — der de kämpa sin kanske sista strid.

Detta land är Irland.

Irländarne äro af en stam, som fordom var vidt utbredd i Europa (den keltiska), men hvars få öfverblifna lemningar sedan många århundraden blifvit trängda ytterst i vester till hafvet. De äro bröder med *Bergskottarne;* och man har tvistat, hvilkendera *Ossians* ära tillhör.

Irland låg utom romerska väldet. Kristendomen emottog det tidigt (omkring 430) från Britannien. Anglosaxernas eröfring af England sträckte sig ej till Irland. Bägge utsattes sedermera gemensamt för de nordiska vikingars anfall. *Norrmän*

---

[3] "Rex potest per rempublicam privari ob tyrannidem et si non faciat officium suum et cum est aliqua causa justa, et eligi potest alius a majore parte populi". *Aphorismi confessariorum, ex doctorum sententiis collecti,* auctore *Emanuele Sa.*

[4] "Jac. Clemens — cognito a theologis, quos erat sciscitatus, tyrannum jure interimi posse — cæso rege ingens sibi nomen fecit". *Mariana,* De rege et regis institutione.

— uti Irland kallade *Östmän* — beherskade en del af öns kuster, och Irlands äldsta städer tillskrifvas dem.

Af ålder var ön delad i en mängd smärre herrskap och stammar, inom hvarandra och med hvarandra i ständig fejd. Det fans en mängd konungar. Värdigheten af regerande bestämdes genom val. Ett utmärkande drag var hvarje stams gemensamma egendomsrätt till sin jord. Hvarje medlem fordrade sin lott och vid dödsfall ny delning. Allt detta underhöll ett oupphörligt krigstillstånd. — Märkligt är, att midt i detta barbari den gamla irländska kyrkan hade utmärkta lärare, hvilka spridt kristendomen i andra länder. Den erkände ej påfvens öfverherrskap.

Påfven Adrian IV (sjelf född Engelsman) skänkte i kraft vf sin myndighet Irland åt engelske konungen Henrik II, med ailkor att han skulle underlägga det romerska stolen. Henrik öfverlemnade utförandet åt krigiska äfventyrare, som begagnade sig af infödingarnes inbördes fiendskap att både med vapen och förbund ibland dem grunda sin makt. Sjelf emottog han 1172 Irlands hyllning. Ifrån denna tid räknade England här sitt välde, men länge ett välde mer till namnet än i verket, och under de inre krig, som mot medeltidens slut söndersleto britiska riket, slutligen (utom några sjöstäder) inskränkt till gränserna af den engelska kolonien omkring Dublin [5].

Emellertid var med införandet af *engelsk länsrätt* en stor förändring grundlagd. De inhemska, liksom de engelska, öfverflyttade höfdingarne togo sina områden i län af kronan, som dermed blef grundegare i Irland. Stammarne förlorade sin ursprungliga egendomsrätt. Gemene man blef från jordegare förpaktare åt de större vasallerna, som i början ansågo förändringen gynnande för sin egen makt. Men i samma mån de ville göra denna gällande såsom sjelfständig, följde *konfiskationer* och de förbrutna länens uppdragande åt Engelsmän. Genom de stridigheter, reformationen framkallade emellan bägge nationerna, blef hela Irland ett konfiskeradt land.

Irländarne förblefvo vid den gamla kyrkan. De uppreste sig mot engelska väldet, understödda af påfven och Spanien. Elisabeths regering var i Irland en kedja af uppror, som dränktes i blod och först medförde öns fullkomliga underkufvande. Redan under Henrik VIII begynte de stora

---

[5] The English pale — omfattade grefskapen *Dublin*, *Kildare*, *Louth* och *Meath*.

konfiskationerna. De fortsattes under Elisabeth och ledde till den under Jakob I fullföljda planen, att med undanträngande af de gamla inbyggarne förvandla Irland till en engelsk koloni. Så blef i synnerhet norra Irland på en gång engelskt och protestantiskt.

De inre krig, som i England slutligen störtade Stuartska huset, sträckte på ett förstörande sätt äfven sin inflytelse till det olyckliga Irland och föranledde der å nyo uppror, hämd, förtryck. — På det blodbad, som de till bergen, morasen och skogarne fördrifna infödingarne i norra Irland år 1641 anstälde bland protestanterna, följde, sedan Karl I:s hufvud fallit, Cromwells straff- och utrotningskrig, som beröfvade katolikerna tre fjerdedelar af ön och i stället der bosatte Cromwells soldater. Man räknade att två hundra tusen Irländare lemnade sitt fädernesland. — Än en gång reste sig det katolska Irland för Jakob II, som, redan flyktig från sin engelska tron, der landsteg med fransk hjelp. Den afsatte konungen hann i Irland blott hota med det förtryck, som *nu* skulle träffat protestanterna i deras ordning, om ej konung Vilhelms seger vid *Boyne* (1690) tillintetgjort katolska partiets förhoppningar. De sista konfiskationerna följde, och derpå ett lugn, som varade nästan oafbrutet från Vilhelms regering till slutet af amerikanska kriget. Men detta lugn herskade bland ett folk, som blifvit beröfvadt sin jord och genom sin religion var satt utom lagen.

Betraktom det tillstånd, hvari den samma revolution, som befästade Englands frihet, hade lemnat katolikerna! En irländsk katolik var ännu under Vilhelm och Maria utesluten från rättigheten att köpa eller ärfva (om en protestantisk arfvinge fans) eller för mer än 31 år arrendera jord, att ega en häst af mer än 5 pund sterlings värde, att hafva vapen i sitt hus, att vara förmyndare för sina barn, att lära eller låta lära dem i katolsk skola, att hålla sig prest, att bekläda embeten, att praktisera såsom advokat eller läkare, och att votera till parlamentet eller till något slags municipalbefattning.

Dessa undantagslagar — lemningar af ännu strängare ifrån Elisabeths tid — voro tydligen omöjliga att efter bokstafven verkställa i ett land, der ännu den stora pluraliteten af folket var katolsk. Också öfversåg man i vissa afseenden allt mera med verkställigheten, nöjd att hålla bokstafvens förskräckelse, hvilken ansågs oundgänglig till upprätthållande af *protestanternas öfvervigt* (the protestant ascendency), öfver folkets hufvuden, och att sorgfälligt utestänga det från all politisk infly-

telse; hvarför genom en egen parlamentsakt 1727 katolikerna ännu strängare uteslötos från all delaktighet i valen.

Slutet af Georg II:s regering kan anses såsom den gyllne åldern af den engelska konstitutionen, sådan den framgått ur 1688 års revolution. — De bägge stora politiska partierna *Whigs* och *Tories* (de siste ursprungligen Stuartska husets anhängare) hade, utan att utplånas, likväl ordnat sig inom konstitutionens gränser. Med det fullkomliga utbildandet af begreppet om en *konstitutionel opposition* var den stora regeringsmaskinen af engelska parlamentet färdig och beundrades i hela Europa.

Känslan af närvarande rikedom och makt, förkänslan af ett ännu rikare tillkommande gåfvo, sammanräknade med bildningens framsteg i allmänhet, äfven åt tänkesätten en utvidgning, som gjorde att *liberalitet* och *tolerans* begynte höra till ordningen af dagen. Så blef äfven Englands inre politik medgörlig, medgifvande; och verkningarna sträckte sig till Irland.

År 1779 fingo de irländska katolikerna först vapen, då de så kallade irländska volontärerna tillätos väpna sig mot det hotande anfallet af en fransk flotta. Från början af 1780-talet mildrades tvångslagarne mot katolikerna; 1783 erhöll Irland, genom upphäfvande af den så kallade *Poynings* lag, ett sjelfständigt parlament [6]; 1793 medförde flera mildringar i katolikernas tillstånd, och de fingo rätt att votera till parlamentet; trenne år derefter, sedan franska revolutionen väckt allt större betänkligheter mot det irländskt katolska presterskapets hittills vanliga uppfostran utomlands, stiftades i detta ändamål en inhemsk katolsk undervisningsanstalt i *Maynooth* för irländska prester. *Pitt* var redan personligen för katolikernas emancipation.

Dessa förändringar skedde å ena sidan ej utan motstånd och emottogos å andra sidan med föga tacksamhet. Den första mildringen i strafflagarne mot katolikerna i början af 1780-talet väckte *Gordonska* pöbelupploppet i London; i denna syftning stiftades sedermera föreningar af protestanterna i Irland och framkallade andra bland katolikerna af motsatt art. Franska planer och löften kommo härtill. Rebellionen af år 1798 bröt ut. Dess följder beröfvade Irland sitt parlament och förenade det år 1800 fullkomligt med England. — Unionen, som

[6] Genom denna lag hade 1495 blifvit stadgadt, att alla *irländska* parlamentsbeslut skulle underkastas det *engelska*. *Poyning* var då ståthållare i Irland.

drog irländska aristokratien till London, lemnade det lägre folket så mycket tillgängligare för inhemska partichefers bearbetande och demagogers inflytelse, hvarom nästan årliga oroligheter och de djerfvaste anfall mot egendom och lif buro vitnesbörd. *Orangemännen* på den protestantiska sidan, *katolska associationen* på den andra delade hela Irland, bägge mäktigare än lagarne. Katolikerna voro genom sitt antal slutligen så öfverlägsna, att till och med en Tory-administration med *Wellington* i spetsen måste, af *erkänd nödvändighet*, i parlamentet genomdrifva katolikernas *emancipation* den 13 April år 1829 [7]. Att äfven denna ej återstälde lugnet är bekant. Måste ej den följande ministèren (lord Grey's), ehuru liberal, ställa Irland under krigslagen?

Att Irland ej blifvit lugnadt genom emancipationen visar, att den religiösa söndringen ej mera är förnämsta orsaken till dess oro. Vi se tillika religionens småningom förändrade ställning i sextonde seklet (då reformationen hade gifvit den religiösa principen så hos katoliker som protestanter nytt lif) och i det nittonde. Då beherskade religionen politiken [8]. Väl erfor den förra med detsamma på mer än ett sätt en oroande återverkan af den senare; men hon visste knappt derom eller bedrog sig deröfver sjelf. Nu är politiken vida mäktigare än religionen och nytjar denna (der hon ej kan umbäras) ofta såsom medel och vet rätt väl deraf. Så ha vi sett *absolutism* och *demagogi* ömsom på henne lägga hand.

Engelska kyrkan var från början mest en *politisk* kyrka. — Dess hufvudsakliga reformerande grundsats, att den erkände *konungen* äfven för sitt andliga öfverhufvud, gjorde den dertill. Dermed påstår den sig likväl än i dag vara den *gamla* kyrkan, renad ifrån missbruk, och har såsom *hierarki* (ehuru med en *kunglig* och *biskoplig*) äfven känt och stundom mer än billigt

---

[7] Genom denna bill erhöllo katolikerna säte och stämma i öfver- och underhuset samt förklarades berättigade att kunna bekläda alla kronans civila och militäriska värdigheter, med undantag af *regent, lord-chancellor* af England eller Irland, *lord-lieutenant of Ireland* och *high commissioner to the general assembly of the church of Scotland.*

[8] »Es hat nie eine Zeit gegeben, in welcher die Theologen mächtiger gewesen, als das Ende des sechszehnten Jahrhunderts. Sie sassen in den fürstlichen Räthen, und verhandelten die politischen Materien vor allem Volk auf den Kanzeln: sie beherrschten Schule, Gelehrsamkeit und im Ganzen die Literatur. — Im Namen der Religion wurden Kriege angefangen, Eroberungen gemacht, Staaten umgewälzt». *Ranke,* Die römischen Päpste im 16 und 17 Jahrhundert.

visat sin frändskap med den katolska, från hvilken den genom sitt kungliga påfvedöme [9] dock är oåterkalleligen söndrad. Alla djupare, till *folket* trängande religiösa rörelser i 16:de och 17:de seklen ha skett i Britannien *utom* denna statskyrka, ja vändt sig *emot* den; så den *presbyterianska*, som i Skotland för alltid störtade den biskopliga, så den ännu mer genomgripande *puritanska*, som i England för en tid störtade äfven den kungliga makten. Med dennas återställande och befästande inträdde äfven engelska biskopliga kyrkan i det politiska arf, som den ännu besitter, men som börjar att göras den stridigt.

Kastom en blick på dess ställning i sjelfva England, innan vi återgå till Irland! — Såsom statsmakt är denna kyrka strängt *monarkisk*. Inom sig är den åter i hög grad *aristokratisk:* — frikostig, mer än någon kyrka, på rikedom och makt åt det högre presterskapet, njugg mer än någon mot det lägre och arbetande, under det missbruken af *pluralities* och *non-residence*, det vill säga föreningen af flera lägenheter på en hand och själasörjares frånvaro från sina församlingar, här höra till vanliga ordningen. — Enligt en officiel uppgift af år 1827, hade af 10,533 ecklesiastika lägenheter i England och Wales endast 4,413 en residerande innehafvare. De öfriga voro frånvarande, drogo blott inkomsterna och läto sköta själavården genom adjunkter (*curates*), bland hvilka ofta en förestod flera församlingar; ty 4,800 socknar voro utan hus för en prest, och somliga församlingar så små, att de ej gåfvo mer än 10 till 20 l. st. inkomst. I det vida mindre rika Skotland med dess *presbyterianska kyrka* är det stadgadt, att ingen tjenande prestman kan hafva mindre än 150 l. st. årligen. Tre fjerdedelar af de engelska *curates* ha mindre än 100 l., ganska många af dem ha under 40, ja under 30 l. st. om året, det vill säga mindre inkomst än en engelsk dagsverkare [10].

Af de anförda lägenheterna i England och Wales nämner kronan, dels omedelbart, dels genom lordkanslern af England och kanslern af hertigdömet Lancaster, till 990, universiteten i Oxford och Cambridge till 760, biskoparne och domkapitlen

---

[9] *Så* må detta i sin grund och början med rätta nämnas. Tiden har ätit på det, och nu klagar engelska kyrkans varmaste försvarare: »the crying evil of the present day, as regards the unity and power of the church, is the want of some visible incorporation of the church itself». *Quarterly Rev.* Febr. 1837. Det låter temligen katolskt — och likväl beklagar samma författare ingenting högre än katolikernas emancipation.

[10] Lord Henley on church reform. *Edinb. Rev.* Okt. 1832.

(vid hvilka sistnämda ganska stora inkomster, nästan utan göromål, särskildt äro fästade) till 2,280. De öfriga, det vill säga största antalet (omkring 7,000), bortgifvas af enskilda och äro i engelska aristokratiens hand, som derigenom försörjer yngre söner eller klienter, stundom ock sjelf innehar andliga värdigheter såsom *sinekurer*. Så var den senast i Paris aflidne rike earl of Bridgewater en af det rika domkapitlets i Durham *prebendarier* [1].

Då engelska kyrkan och konstitutionen genom revolutionen af år 1688 stadgades i sin nu gällande form, funno de — utom *katolikerna* (i Irland och, ehuru till ringa antal, i England) — äfven för sig andra så kallade *dissenters*, som afveko från dess lära och författning, *presbyterianer*, *baptister*, *qväkare*, *independenter*, *unitarier* m. fl., till stor mängd, oaktadt alla de utflyttningar af dessa och andra sekter, hvarigenom, under det sjuttonde seklets inre strider, Englands amerikanska kolonier hade blifvit befolkade. — I sjelfva England hafva staten och kyrkan mera tålt än erkänt sekterna; tills ett år före katolikernas emancipation, genom upphäfvande af de så kallade *test-* och *korporationsakterna* den 28 April 1828, dessa *dissenters* fingo full statsborgarerätt och inträde i parlamentet. — Om engelska kyrkan kan man ännu i dag säga, att den snarare ignorerar än tolererar dissenters, ehuru den taxerar dem. Ännu måste de nämligen ej blott betala tionde till engelska kyrkans prester, utan ock deltaga i alla öfriga afgifter (de så kallade *church-rates*) för kyrkornas och gudstjenstens underhåll. Emellertid sakna de lagliga dopböcker, emedan statskyrkan icke befattar sig med deras födda; intet deras giftermål är inom England giltigt, om ej en prest af den herskande kyrkan förrättar vigseln; ej heller kyrkogården öppen för deras döda, om ej en sådan förrättar begrafningen. — Från de engelska universiteten äro de uteslutna. Sedan *dissenters* nu sitta i parlamentet, har allt detta fått stor politisk vigt; så mycket mer som den till dessa bekännelser hörande befolkningen med engelska manufakturernas ofantliga tillväxt i samma mån tilltagit och nu uppfyller städerna. De deistiska *unitarierna*, som inom sig räkna många af de rikaste och

[1] Man måste likväl tillstå, att han genom sitt testamente af 8000 l. sterl. till pris för den bästa framställning af Guds visdom och makt i skapelsen stiftat sig ett mer hedrande minne än många teologer. Detta emellan flera delade pris har framkallat de så kallade *Bridgewater treaties*.

mest bildade manufakturegarne, synas främst i de häraf föranledda anfallen mot engelska kyrkan.

Den engelska kyrkan har alltid varit utmärkt för lärdom och räknar stora literära namn. Fromhet och i allmänhet en sedlig vandel hafva ökat det anseende, denna kyrka för sin lärdom och sin politiska vigt njuter. Men sitt stöd finner den förnämligast hos de högre klasserna och har af sig sjelf aldrig visat synnerlig nitälskan för folkets själavård och undervisning. Deraf sekternas ingång hos folket, emedan de mer verkat för mängden och afsett dess behof. I synnerhet gäller detta om *metodisterna*, hvilkas framträdande inom engelska kyrkan (från hvilken de ej söndrat sig i bekännelse, men så mycket mer i kyrkoförfattning) motsvarar *pietismens* i den Lutherska. Man kan ej neka, att det nit om kristendomens utspridande, som i senare tider i England visar sig verksamt, först från sekterna utgått och slutligen äfven väckt kyrkans. Nu beklaga dennas ifrigaste försvarare dess forna dvala. Vi hafva tillåtit — säger en af dem [2] — en ofantlig folkmängd att uppväxa utom kyrkans område, utan att hinnas af dess lärdomar och tröst. Vi ha lefvat overksamma i vår ro, litande derpå, att kyrkans rikedom vore tillräcklig för alla hennes behof. Det fält, som vi vårdslösat, hafva andra odlat. Det är ibland de fattiga, det är förnämligast ibland den nya befolkning, som uppvuxit kring våra manufakturer, som sekterna funnit sitt rike, nu så mäktigt och stort, att vår kyrkas fruktan slutligen äfven väckt hennes nit om själavården bland folket [3]. Sent, allt för sent beklagar engelska kyrkan nu i synnerhet sin ställning i Irland, under det den vanmäktiga våldsamheten af dess nyvaknade nit hos många här ofta tydligt nog visar sin härkomst ur en föga ren källa. — Hvad skall man säga om dem, som i afseende på de irländska katolikerna icke nu veta att anropa bättre medel än en ny Cromwell! [4]

Engelska kyrkan i Irland hvilar på *konfiskation*, som i detta land sträckt sig till allt, till det andliga som det timliga. Med reformationen blef den katolska kyrkan i Irland

[2] The cathedral-establishments. *Quarterly Review*, Febr. 1837.

[3] »The tone of the church changed — its members became awakened to the necessity of missionary exertions among the people». l. c.

[4] »The substantial justice, which England has long required (of Ireland), was 10 years subjection to martial law, under such an officer as Cromwell». State of Ireland. *Quart. Review*, April 1836.

en konfiskerad kyrka, i hvars alla temporela rättigheter den protestantiska inträdde. I följd deraf omfattade den nya statskyrkan, till namnet och till inkomsterna, alla biskopsstift och ecklesiastika lägenheter på ön, midt ibland en till största delen katolsk befolkning [5]. Och detta grufliga missförhållande, ökadt genom tiden, fortfar än i dag.

Engelska kyrkan har på detta sätt i Irland *fyra* ärkebiskopar (deribland ärkebiskopen af *Armagh* med en inkomst af 14,494, och biskopen af *Derry* med en af 12,159 l. st.), *aderton* biskopar [6], *ett hundra tretionio* andra prelater, *ett hundra sjutioåtta* prebendarier och *nio* kanonikater, utom presterskapet i socknarna. Ibland socknarna, som likväl *alla* löna engelsk prest med tionde och oftast boställe, äro *fyrtioen,* i hvilka ej en enda ledamot af engelska kyrkan finnes, *nitionio,* i hvilka antalet ej går öfver tjuguen, *ett hundra tjugufyra,* i hvilka det blott är emellan tjugu och femtio, *två hundra sextiofyra,* som ej ha öfver femtio, *fyra hundra tjugufyra,* som ej ha öfver hundra. — Invånarne i dessa församlingar äro för öfrigt mest katoliker, som likväl måste underhålla engelsk prest och på de flesta ställen engelsk kyrka, der, om någon predikan hålles om året, åhörarnes antal kan dömas af det anförda. Också befinnas många socknar, ehuru med en prest, som tar inkomsterna, ej ens ega kyrka. *Två hundra tio* sådana lägenheter räknas i Irland. I de tabeller, som åtfölja de åren 1833, 34 utgifna berättelser af de anstälda kommissionerna till utrönande af irländska kyrkans tillstånd, ser man församlingar upptagna med *en* åhörare och *två* löntagande prester och *ingen* kyrka [7].

Och oaktadt alla dessa förtryckande anstalter för protestantismens välde (*the protestant ascendency*) i Irland, är det katolicismen, som *tilltagit* i en förvånande grad. På 1730-

[5] Detta gäller i allmänhet. Dock med undantag af femtiosju socknar, som statskyrkan lemnat *utan prester*, ehuru i dessa socknar öfver 3,000 medlemmar af engelska kyrkan lefva. Så orimlig och tillfällig är indelningen.

[6] Genom *the Irish church temporalities bill* af 1834 skall vid de nuvarande innehafvarnes afgång antalet reduceras till två ärkebiskopar och tio biskopar. — Med hvilket slarf artiklar i det så kallade *Conversations-Lexikon der neuesten Zeit und Litteratur* äro författade, derpå kan till bevis anföras, att under artikeln *Irland* uti detta lexikon ärkebiskopen i Armagh uppgifves hafva 63,000 l. st. och biskopen i Derry inemot 95,000 l. st. i årlig inkomst.

[7] State of the Irish church. *Edinb. Rev.* Juli 1835.

talet voro *protestanterna* till *katolikerna* i Irland som *tre* till *åtta*. Nu förhålla de sig såsom *ett* till *åtta och en half*. — Af Irlands 7,943,940 invånare äro 6,427,712 katoliker. Den herskande kyrkan, till hvars fördel hela den så kostbara engelska kyrkoinrättningen i Irland ensamt finnes, räknar inalles ej mer än 852,064 medlemmar, som i sjelfva verket således ej göra mer än tio och trefjerdedels procent af det hela. De öfriga protestanterna i Irland äro *dissenters* [8]. — Kan man under sådana omständigheter undra, att *tionden* blifvit en lifsfråga för Irland, — att den är i högsta grad förhatlig för katolikerna, som dessutom underhålla sina egna prester, hvilkas fattigdom och nit omätligt ökat deras inflytande, — att den för åratal ej kunnat utkräfvas, — att täta militäriska exekutioner, för att indrifva den, blifvit mötta af ständiga uppror [9], hvarför ock parlamentet ej länge sedan måste genom en million särskildt bidraga till underhåll af den engelska kyrkans irländska presterskap, — att särskilda administrationer, till och med *tories* [10], så väl som *whigs*, senast försökt sig på irländska tiondefrågan, hvilken likväl ännu ej kunnat bringas till afgörande, — och att i synnerhet denna fråga slutligen öppnat ett sådant svalg af oro, att derutur en så jättelik demagog som *O'Connell* kunnat uppstiga?

Öfvermåttet af Irlands fattiga befolkning har bidragit att göra det till ett så rikt fält för demagogien. Och engelska politiken har sjelf ökat detta i irländska sederna grundade onda. Ända till senare hälften af förra seklet var boskapsskötseln ännu en hufvudnäring i Irland, tills premierna för utförseln af irländsk spanmål till England i början af 1780-talet [1], för behofvet af Englands egen genom manufakturerna

[8] L. c.

[9] Tionden utarrenderades ofta och sattes på auktion af presterna till den mestbjudande. »The most sanguinary bills in the statute book of England — the *whiteboy-act*, the *riot-act*, the *insurrection-act* are *tithe-bills*». *Edinb. Rev.* Juni 1822.

[10] *Tories* likväl alltid under den förutsättning att ingenting skulle hufvudsakligen frångå statskyrkan i Irland, utan dess inkomster blott annorlunda fördelas, *whigs* med påstående att *öfverskottet* af dess nödiga inkomster skall användas för den *allmänna uppfostran* (så väl katolikers som protestanters) i Irland. Det var i fråga om detta sista vilkor, som Peel's och Wellington's sista ministèr fick majoriteten i underhuset genast emot sig och måste gå ut.

[1] »The bounty acts of 1783, 84 have given the first stimulus to the population of Ireland. Previously Ireland was essentially a *grazing* country». *Edinb. Rev.* 1825, p. 388, 389.

så hastigt växande folkmängd, gaf i Irland ny fart åt både åkerbruket och folkökningen; hvilket ännu mer blef fallet genom de höga prisen under kriget och sedan med 1806 spanmålshandeln emellan England och Irland blef fullt fri och ännu mer uppmuntrades. Det värde irländske bonden sätter på jorden, hans uråldriga bruk att dela den lika emellan sina barn, gjorde att denna ökade folkmängd allt mer tillika blef en folkmängd af fattiga. Ty vi få ej glömma — här är fråga om ett folk, som är beröfvadt eganderätten till sin jord. Denna hade redan länge öfvergått till de *stora*, sedan unionen mest *frånvarande engelska godsegarne*, hvilkas *arrendatorer* och *under-arrendatorer* [2] utminutera jorden till högsta pris åt den fattiga, jordbrukande mängden, som ytterligare både tillväxte och begynte känna sin betydenhet, då katoliker sedan 1793 äfven fingo votera till parlamentsledamöter och det blef godsegarnes intresse att kunna befalla rätt många röster ibland sina underhafvande [3]. Så uppkom en rösträttighet, som närmade sig till *allmän* i flera delar af landet [4]. Under allt detta har armodet bland de lägre klasserna tilltagit, öfvergår ofta all föreställning och närer en deremot svarande stämning. — Det är utur en *tory-journal* vi låna följande ord: »Visa oss i något civiliseradt land i verlden en tafla af fysiskt elände, till hälften så förskräcklig som i Irland! Visa oss i något land en sinnesstämning, olyckligare och farligare än irländska folkets! Blygd öfver Irlands forna regering!» [5]

[2] Den så kallade *subletting* förbjöds senast genom en egen akt af Wellington och Peel efter emancipationen. Men det onda hade slagit så djupa rötter, att medlet kom för sent.

[3] »The qualification of a freeholder is the same in Ireland as in England, a 40 s. interest for life. But in Ireland by making leases for lifetime, and calling them freeholds, freeholders are created by thousands by the landlords. — When a landlord wishes to extend his political influence, he sets about subdividing his estate in small patches, frequently not exceeding the size of a potato garden, to cottiers for life, who thus become invested with the elective franchise». *Edinb. Rev.* Jan. 1825, p. 399. Detta skrefs *före* emancipationen, som höjde qvalifikationen för att votera till en inkomst af 10 l. st.

[4] »In some counties a very near approach was made to *universal suffrage*». Ibid.

[5] »Show us in any of the civilized states of the world a picture of physical wretchedness half as frightful as that of Ireland! — Show us in any country a state of moral feeling at all comparable in its mischief to that of Ireland! — Shame on the past government of Ireland!» — *Quarterly Rev.* Dec. 1835.

I denna belägenhet träffade de sista striderna om *katolikernas emancipation* Irland — och rörde ända till djupet upp ett haf, som ännu stormar [6].

Förändringar inom de arbetande klasserna i England [7].

Arbetarens öde och förhållande till jorden har i England småningom undergått förändringar, hvilka tillsammantagna nu framstå såsom en af de största sociala revolutioner.

Den *första* af dessa förändringar, som vi här taga inom vår synkrets, infaller i fjortonde seklet, då ull-kulturen, genom afsättningen till de nederländska väfverierna, begynte i England uppdrifvas. En mängd smärre *farmers* och *cottagers* uppsades då af jordegarne, hvilka förvandlade en stor del af sin jord i betesmarker. Den utdrifna hopen, som förökades genom klostrens upphäfvande under Henrik VIII, fann till en del sin utkomma i de nu stigande inhemska *manufakturerna*, till en del blef den för sitt underhåll kastad på *socknarna*. Deraf de engelska *fattiglagarne*, grundade genom en egen akt i Elisabeths 43:dje regeringsår. Men ända till början af adertonde seklet användes fattigmedlen mest till underhåll för *vanföra* och *åldriga*. Man finner ännu från förra hälften af 1700-talet exempel på socknar, som måste truga ut fattigdel till någon gammal gumma, på det församlingen måtte slippa att deltaga i nästa sockens fattigförsörjning; ty detta var de socknars skyldighet, som ej hade egna fattiga.

Sådant var förhållandet, tills den *andra* förändringen inträffade, som ännu djupare grep in i den arbetande klassens tillstånd. Det var *allmänningarnas skifte* och *afstängning* (division and inclosure of the common fields and wastes) från början af förra seklet. År 1709 gafs första exempel af ett sådant skifte. Sedermera förekomma dylika laga skiften (bills of inclosure) årligen, och under en tid af 120 år hafva om-

[6] »The protracted struggle for the emancipation broke up in Ireland all the ordinary ties of the society. One universal confederation was formed of the Orange-societies and Brunswick clubs on the one hand and the catholic committees on the other». *Edinb. Rev.* April 1833.

[7] Det faktiska mest ur jämförda artiklar i *Quarterly Review* och *Edinburgh Review.*

kring *fem tusen* socknar (hälften af Englands territorium) sålunda fått sina allmänningar skiftade. Allmänningarna voro en hufvudhjelp för de mindre *farmers* eller paktare, men hade i synnerhet blifvit tillhåll för husmän (*cottagers*), som deraf med sina familjer odlat smärre stycken, men nu dels genom allmänningsskiftena, dels genom de mindre egendomslotternas förening i större och läggande under eget bruk till vinnande af högre afkastning blefvo till en stor del kastade på fattigförsörjningen.

Den *tredje* och vigtigaste förändringen har skett genom *maskinernas* allt vidsträcktare användning till besparande af menniskokraft inom sjelfva *manufakturerna*, till hvilka hela denna från jorden drifna folkmängd naturligen fann sig för sitt uppehälle hänvisad; och denna förändring, hvars förvånande verkningar i synnerhet begynte visa sig från medlet af förra seklet, är redan en revolution för sig. De källor, som äro oss tillgängliga, inskränka sig förnämligast att visa dess följder inom *bomulls*-manufakturen — nu den vigtigaste i England.

Det är ej så länge sedan, som denna ännu i England var hus- och handslöjd. En mängd fattiga, som förlorat sin sista täppa, uppehöllo sig, hustru och barn med spånad och väfnad. Maskinerna ha ej blott förminskat, utan förstört hela denna förtjenst, och kastat en så stor mängd fattiga på socknarna, att i somliga fattigafgiften går till två tredjedelar, stundom mer, af jordbrukarens hela inkomst [8].

Denna sista förändring i den arbetande klassens öde är samtidig med den egentliga *epoken* för *Englands rikedom* och *manufaktursystem*, hvilka dess statsekonomer datera från freden i Paris 1763.

År 1767 uppfann *James Hargraves*, en timmerman i Lancashire, konstspindeln (the spinning jenny), hvarigenom åtta trådar kunde spinnas med lika lätthet som en; men som sedan bragtes till den fullkomlighet, att en liten flicka kunde regera ifrån 80 till 120 sådana spindlar. — Den derigenom tillverkade bomullstråden kunde likväl endast nytjas till inslag eller *väft* och hade ej tillräcklig styrka att användas till *varp*.

[8] Den sista modifikationen af de engelska fattiglagarne (de skotska ha alltid varit bättre) genom parlamentsakten af år 1834, hvarigenom så väl förvaltningen som utdelningen af fattigmedlen blifvit ordnade efter bättre grunder, har redan haft välgörande verkningar till förminskande af detta onda. *Edinb. Rev.* Juli 1836. Poorlaws.

Denna olägenhet afhjelptes genom uppfinningen eller åtminstone första införandet af *spinnmaskinen* (the spinning frame) år 1769 af *Richard Arkwright*, då en simpel arbetare, men som år 1792 dog såsom baronet och egare af en furstlig förmögenhet. Arkwrights maskiner drefvo bomullsslöjden i England ur de fattigas hyddor in i stora faktorier, bygda på landet, der strömmar och åar kunde sätta de erforderliga vattenhjulen i rörelse. Dessa faktorier uppfylde grefskapen Derbyshire, Nottinghamshire, men i synnerhet Lancashire.

Ångväfstolen (the power loom) — en uppfinning af en prestman, the rev:d m:r *Cartwright* — har slutligen koncentrerat faktorierna och arbetarne i städerna.

Ett eget slägte har upp- och tillväxt omkring dessa maskiner. De befunnos till den grad spara menniskokraft, att ej blott ett ojämförligt mindre antal arbetare erfordrades, utan ej en gång fullväxta arbetare, och som således kunde fås för ringare dagspenning. Manufakturen i faktorierna blef till en stor del *barnarbete*. I början hemtades eller rättare köptes dessa barn i skaror från fattighusen i London. Man finner till och med exempel på kontrakt emellan dessas föreståndare och faktoriernas egare om leveranser af ett visst antal [9].

Det var vanligt, skrifver en stor bomullsfabrikant i Lancashire, m:r *John Fielden*, sjelf i ett faktori uppfödd, att egaren underhöll lärlingarne i ett så kalladt *apprentice house* nära faktoriet. Uppsyningsmän tillsattes, hvilkas intresse det var att drifva barnens arbete till det högsta, emedan de sjelfva i samma mån betaltes. »Det finnes en mängd bevis i skrift och i ännu lefvande personers minne», säger han, »att i manufakturdistrikten, men i synnerhet, fruktar jag, i det brottsliga, hvartill jag hör, de olyckliga, skyddlösa barnen behandlades med den yttersta grymhet, som födde härjande sjukdomar och dref somliga till sjelfmord». — Egarnes profit var enorm. De begynte införa *nattarbete*. När en skara af barn hade arbetat

[9] I en parlamentsdebatt år 1815 yttrade m:r *Horner:* »it has been known, that with a bankrupt's effects a gang of these children *have been put up to sale.* A most atrocious instance was brought before the court of king's bench two years ago, in which a number of boys, apprenticed by a parish in London to one manufacturer, had been transferred to another and had been found by some benevolent persons in a state of absolute famine. — Not many years ago an agreement had been made between a London parish and a Lancashire manufacturer, by which it was stipulated that with every twenty sound children one idiot should be taken». — The factory system. *Quarterly Rev.* Dec. 1836.

hela dagen, framdrefs en annan till arbete hela natten. De kommande bytte sängar med de väckta. Det var en sägen i Lancashire, »att sängarne aldrig hunno bli kalla» [10]. Dessa olyckliga varelser blefvo fäder och mödrar till en ej ringa del af Englands fabriksfolk; ty man har anmärkt, att de, som uppvuxit kring maskinerna, merendels stanna omkring dem och underkasta sina barn samma öde.

Likväl måste man göra fabriksegarne den rättvisan, att bemödanden för lindringen i detta öde från dem sjelfva utgått. Det första försök till barnens skydd gjordes af en bland de största fabriksegare, sir *Robert Peel* (fader till den berömde ministern af samma namn), som år 1802 i parlamentet genomdref en lag till bevarande af lärlingarnes helsa och seder. År 1815 ingaf han en annan bill, som för barn från *tio* till *aderton* år inskränkte arbetet till *tio och en half timme om dagen.* Derom disputerades i fyra år; hvarefter den år 1819 blef lag, men så, att arbetet ökades till *tolf timmar.*

Tolf år derefter, år 1831, lyckades det först sir *John Hobhouse* (lord Byrons reskamrat), som i flera år egnat sin uppmärksamhet och menniskokärlek åt detta ämne, att genom en parlamentsakt få allt arbete förbjudet för barn under *nio år*, och allt nattarbete för personer under *tjuguett år.*

Vid samma tid begynte *Sadler*, i nationalekonomiska grundsatser en antagonist af *Malthus*, och sjelf vitne till eländet i manufakturdistrikten, sina arbeten till lindring af fabriksarbetarnes öde och föranledde (ehuru han sjelf dog ifrån sitt verk) de vidsträckta, af parlamentet anbefalda undersökningar, som blottade det onda i hela dess vidd. Sin bill om blott *tio timmars arbete* för barnen kunde han ej genomdrifva. Den nu gällande lagen i detta ämne, föreslagen af lord *Althorp* 1833, stadgar: att ingen person under *aderton* år skall dagligen arbeta öfver *tolf* timmar; att *två och en half* timme skall lemnas för måltiderna; att efter den 1 Januari 1834 intet barn under *nio* år skall hållas till arbete (bevis att det förra förbudet deremot ej blifvit iakttaget); att efter den 1 Mars 1834 intet barn under *elfva* år skall arbeta mer än *nio* timmar om dagen, och ifrån den 1 Mars 1835 samma inskränkning gälla för barn under *tolf*, och ifrån den 1 Mars 1836 för barn un-

---

[10] *The curse of the factory system* by John Fielden, M. P. for Oldham and manufacturer at Todmorden in Lancashire, 1836. Rec. i *Quarterly Rev.* Dec. 1836.

der *tretton* år. Man ser af dessa grader tillräckligt, att stora svårigheter motsätta sig inskränkningen af det tidiga och långa barnarbetet i faktorierna. — Tillika blefvo inspektorer öfver faktorierna tillsatta.

I rapporten af parlamentets kommission i ämnet yttras: det är tendensen af det förbättrade maskineriet, att kasta arbetet mer och mer på *barnen* och ifrån de fullvuxna [1]. Följande uppgift anföres att bestyrka detta förhållande: år 1818 var totalsumman af arbetare i bomullsfaktorierna 57,323. År 1835 utgjorde *endast summan af barn från åtta till aderton år* i dessa faktorier 94,287. Men också var då summan af *alla* arbetare 220,134 eller fyra gånger mer än 1818.

Hela racen är kortlifvad. — År 1832 funnos vid sammanräkningen af 1,600 män i faktorierna vid Renfrew och Lanark ej flera än *tio*, som nått åldern af *fyrtiofem* år. Barnen följa gemenligen föräldrarnes yrke. Af *hundra* barn äro merendels *tretio* faderlösa.

Uttröttade, utslitna af arbete, söka dessa olyckliga barn en retelse i starka drycker; och bränvin säljes nu på krogarne, heter det, äfven i de minsta mått och för de minsta summor, så att supen kan lämpas efter hvarje ålder [2].

Se här några drag — vi ha ej anfört de *starkaste* — till historien om det så kallade *hvita slafveriet* i England! — En inför parlamentskommissionen examinerad läkare, som länge praktiserat i Vestindien, vitnar, att slafarbetet der är mildare än slafveriet i faktorierna. — Man skulle kunna kalla det en förklaring i exempel på den sats, man af nyare engelska statsekonomer hört yrkas: att nationalekonomien endast är en vetenskap om *rikedom*, utan afseende på *dygd* och *lycka* [3].

Vi måste likväl äfven höra dem som påstå, dels att det onda blifvit öfverdrifvet, dels är i aftagande och på det hela blott kan kallas ett öfvergående ondt.

---

[1] »It is the tendency of improved machinery to throw more and more of work upon children, to the displacement of adult labour». Report of the commissioners. *Quart. Rev.* 1836.

[2] »Worn down and annihilated by toil, these wretched infants seek the stimulus of spirits, and gin is now dealt out at the drinking shops in the smallest measures, and for the smallest sums, thus suiting the dram to every age and capacity». *Quart. Rev.* Dec. 1836.

[3] »The strict object is to enquire only into the nature, production and distribution of wealth, not its connexion with virtue and happiness». *Whately*, Lectures on political economy, London 1831. Jfr *Quart. Rev.* för November samma år. Författaren är nu ärkebiskop i Dublin.

Utan att neka en mängd enskilda, i synnerhet forna missbruk, påstår man, att deraf blifvit dragna allt för hastiga allmänna slutsatser; att, ehuru det i sig sjelft vore önskligt, att barn intill tretton års ålder alldeles uteslötos från faktorierna, man likväl å andra sidan måste betänka, att de der bättre använda sin tid än på gatorna i Glasgow, Leeds eller Manchester, då föräldrarne i alla fall ej kunna se efter dem; att hvarje arbetare, således äfven barnet, ingalunda verkligen ständigt arbetar under de timmar, som utgöra arbetstiden, utan att det tvärt om är maskinen, som ständigt arbetar och endast fordrar eftersyn; att maskinarbetet derigenom är lättare och dagligen blir lättare genom fullkomnandet af mekaniken; att maskinernas ständiga arbete under tillsyn af vexlande arbetare, och utan afbrott af väder och vind, ger arbetaren en jämnare förtjenst, och en större, då barnen arbeta tillika med föräldrarne; att söndagsskolor allt mer inrättas, der barnen få undervisning; att just i de största faktorierna arbetarne må bäst, och att i allmänhet arbetet hvarken är skadligt för deras helsa eller förkortar deras lif[4]. Åtskilligt af det nu anförda synes ej heller sakna grund. Något innehåller motsatser mot det mångfaldigt å andra sidan bevitnade, som äro svåra att lösa. Man får ihågkomma, att ett mäktigt intresse finnes, som i det längsta förnekat det onda. Likväl kan skäligen antagas, att detta, som nu i mer än tretio år påkallat lagstiftningens uppmärksamhet, också blifvit mildradt.

Hufvudfrågan blifver: är den nöd och last, som varit och ännu ej upphört att vara hopade i faktorierna, en nödvändig eller en blott tillfällig och öfvergående följd af maskinernas införande? — Hvem skulle ej helst vilja tro det senare? Maskinernas uppfinning och fullkomnande äro ju en triumf af menskliga förståndet. Deras närmaste verkan, eller besparing af fysisk menniskokraft, måste äfven ofelbart vara ett godt, då derigenom nytt utrymme beredes åt intelligensens verksamhet. Att det ligger något oemotståndligt i hela riktningen, har ock redan erfarenheten visat.

Hvarje brytning af arbetskraften ur vanliga banor har alltid varit åtföljd af en protest å den arbetande klassens sida. Nästan hvar enda förbättring i maskineriet har i England haft med sig uppror af arbetsfolket, sammansättningar att icke arbeta utan för en viss föreskrifven dagslön, förstöring af ma-

[4] Jfr *Edinb. Rev.* Juli 1835. Philosophy of manufactures.

skiner och hela fabriker. Allt sådant har, utan undantag, slutat dermed, att arbetarne måst underkasta sig sitt öde; ja de ha försvårat det onda, mot hvilket de upprest sig. Sjelfva deras sammansättningar ha blott gifvit ny retelse åt uppfinningsgåfvan att spara arbete, och arbetaren har ofta måst återvända till verkstäder försedda med maskiner, öfverträffande dem han angripit och förstört.

Å andra sidan får denna underkastelse ej endast tillskrifvas nödvändighetens tvång. Det måste dock finnas någonting i *mängdens intresse*, som allt mer försonar den med maskinerna. — *Ett* sådant motiv ligger äfven för en dag: *de föda flera.*

Det är i synnerhet i manufakturdistrikten, som Englands folkmängd i en så förvånande grad tilltagit. Lancashire hade år 1700 omkring 166,000 invånare, hvilka år 1750 hade vuxit till 297,000. Under de följande femtio åren uppfunnos *ångmaskinen* och *spinnmaskinen*. År 1800 var folkmängden i detta grefskap 672,565, och år 1831 hade den stigit till 1,336,854. Det är den hastigaste folkökning i Europa och kan i Amerika endast jämföras med tillväxten i *Kentucky* eller *Illinois* [5].

Denna omständighet är ej den enda. — Arbetarne ha klagat, att maskinerna *minska* dagspenningen. De måste slutligen finna, att denna minskning mer än ersättes genom *ökad* arbetsförmåga i produktion af varan, hvars i betalningen beräknade qvantitet ökar deras dagliga förtjenst [6]. För föga mer än ett halft århundrade var britiska bomullsmanufakturen ännu i sin barndom; den är nu den största och vigtigaste i britiska riket. Äfven Indien, oaktadt råämnet der är hemma, arbetslönen ytterligt ringa, och skickligheten i väfnad af ålder berömd, har ej kunnat utstå täflan med den engelska konstfliten. Bomullsfabrikat af ostindisk bomull, tillverkade i England, gå till Ostindien åter. En m:r *Cowell* har i den berättelse, som parlamentskommissionen afgaf öfver bomullsfaktorierna, jämfört uppgifter och räkningar ifrån ett hundra

---

[5] *Edinburg Review*, l. c. Hela den folkmängd, som endast bomullsmanufakturen underhåller i England, räknades 1835 till en och en half million. *Ibid.*

[6] »Spinners are paid according to a fixed scale of prices, depending on the work done, and which decreases when the quantity of yarn they produce in equal spaces of time is increased. But the ratio of the decrease of price is less than that of the increase of work». *Edinb. Rev.* l. c.

femtioen så kallade *cotton-mills,* som tillsammans sysselsatte 48,645 arbetare. Resultatet var att, oaktadt de fallande prisen på fabrikaten (ett fall, som dessutom motsvaras af fallet på de förnämsta lifsförnödenheter), en bomullsspinnare nu förtjenar *mer* än för tio år tillbaka, och med *mindre* arbete. Så mycket har den ojämförligt större qvantiteten af den producerade varan verkat; hvadan kalkulatören ock anser sig fullt berättigad till den slutsats, att förbättringar i maskinerna måste öka både fabriksegarens och arbetarens profit [7].

Det kan i alla fall ej nekas, att den folkmängd, som hitintills så hastigt uppvuxit kring maskinerna, visar en ovanligt stor proportion af nöd, okunnighet och förderf; att sjelfva systemet har en *tendens till ytterligheter, som ännu ej funnit någon moralisk regulator;* att det midt emot en stor rikedom aflar af sig ett stort armod; att det ökar hopen af de fattiga och således lutar till de mindres, de svagares förtryck [8]; att sjelfva den rikedom, det hastigt föder, lättare än någon annan vexlar och förtär sig sjelf, då i ett land, som inom sig samkat handelsväldet öfver verlden, hvarje handelns skifte skapar och tillintetgör stora förmögenheter och verkar på tusentals arbetares uppehälle för dagen. Det är ett högt spel med mensklig lycka; och att det ingenting respekterar, visar bäst dess förhållande till barnen.

Under det i den nya manufakturbefolkningen England fått ett rörelseelement, som redan visat stora politiska verkningar, har dess jordbrukande befolkning mer än någon annan förblifvit vid gamla förhållanden. I *Edinburgh Review* för April 1836 [9] yttras: England, under alla dess senare framsteg i odling och rikedom, har förblifvit stationärt i afseende på de ekonomiska förhållandena emellan jordegare och arbetare. Den lifegnes frigifning (the enfranchisement of the serf) var praktiskt fullbordad före reformationen. Uppkomsten af den klass fria, ärftliga besittningsegare (freeholders), som i England motsvarar klassen af fria smärre jordegare i andra länder, är

[7] *Edinb. Rev.* l. c.

[8] Afven *Edinburgh Review* måste medge det. »Most persons, who have eyes, may have verified, that the little master-manufacturer, that the working man is in a worse condition than 25 years ago. Unhappily the fact is too plain. Must it grow worse? God be thanked, there is some feeble shadow of hope that a change may have begun». *Ed. Rev.* Juli 1832. Cornlaw rhymes.

[9] I en recension af *v. Raumers* bref.

så gammal, att man för denna förändring ej kan angifva någon tid. Men kontraktet emellan jordegare och åbo (landlord and tenant) har för generationer tillbaka varit hvad det ännu är, ett blott pekuniärt kontrakt, innefattande ingen säkerhet. Våra *farmers* sitta på egendomsherrens godtycke, eller snarare blott från ett år till ett annat [10]. Vi upplysa detta med utdrag ur en annan artikel. Den utomordentliga tillväxten af befolkningen i städerna och den derigenom växande afsättningen af alla slags landtmannavaror har varit förnämsta driffjädern till alla förbättringarna i vårt åkerbruk sedan 1763. Att allt detta ej verkat ännu större förkofran, har sin grund i omständigheter, egna för England, förnämligast i sällsyntheten af längre arrenden af den förpaktade jorden. Man kan antaga, att ej mer än en tredjedel af Englands åkerbruk häfdas under längre arrendekontrakt. För öfrigt sitta våra *farmers på behaglig tid* (äro *tenants at will*), ehuru de under en god husbonde anse sig säkra. Men denna säkerhet beror på husbondens vilja eller lif; och utan säkerhet ingen idoghet. Derför står Englands åkerbruk ej så högt som det borde, i synnerhet i södra och vestra delarne af landet. Att det skotska till en del öfverträffar det engelska, kommer af arrendekontrakten, som i Skotland merendels äro stälda på nitton år. Men i några af de norra och vestra skotska grefskapen, der *farmers* äfven sitta på behaglig tid, är bruket sämre än äfven i *Wales*. I en allmän berättelse om åkerbruket i Skotland (general report of the agriculture of Scotland) heter det: paktaren i de distrikt, som äro utan bestämda kontrakt, är förnedrad och förslafvad. Åkerbruket är försummadt, — och om hela Skotland endast i 20 år vore under sådant bruk, så skulle det ej föda hälften af sin närvarande befolkning [1].

Detta oaktadt har seden att ge bestämda arrendekontrakt i senare tider *aftagit* hos engelska aristokratien [2], som i synnerhet är jordegare.

Det är allmänt medgifvet — heter det i en tidningsartikel, som vi begagna, — att åboarne (the tenants) äro i England med få undantag insolventa och att egendomsherren

[10] »The farmers hold at will, or rather from year to year». l. c.

[1] The present state of the tenancy of land in Great Britain. *Edinb. Rev.* Juli 1834.

[2] »The practice of granting leases has latterly been declining in England». l. c.

(the landlord) tager af dem hvad han kan få, hållande alltid restantierna öfver deras hufvuden, så att de endast ha valet emellan sitt fruktlösa bemödande och fattighuset. Likväl afskräcker en ruinerad generation af farmers ej en annan att komma i stället. Hvaraf synes, att egendomsherren i sjelfva verket kan förelägga hvad vilkor han behagar; den enda hållhaken på hans godtycke blir slutligen hans fruktan för fattigtaxans tillökning. Frågar man honom, hvarför arrendet (the rent) skall vara dubbelt nu emot år 1793 då spanmålsprisen nu äro desamma som då; så svarar han, att han köpt till dubbelt högre pris än det af 1793, och har egendomen full af inteckningar, hvarför att nedsätta arrendet vore för honom detsamma som en konfiskation. Det är utan tvifvel hårdt, men ej hårdare än det missöde, som drabbar hvarje misslyckad spekulant [3].

Bland hufvudskälen att låta paktaren sitta på behaglig tid är, i synnerhet sedan parlamentsreformen utsträckt rösträttigheten, att godtycket sätter jordegaren i stånd att så mycket säkrare verka på sina åboars röster vid parlamentsvalen; och utgången af de sista valen (år 1837) och den öfvervigt tories på landet då behöllo visar verkan af detta medel. — Ett farligt medel! Ty det skall sätta den jordegande aristokratien allt mer i ovänligt förhållande till sina underhafvande; liksom den redan står i ett fiendtligt till manufakturbefolkningen.

De *engelska spanmålslagarne* (the cornlaws) äro det förnämsta stridsämnet *dem* emellan; och vi vilje derom i korthet meddela så mycket, som tjenar att förstå striden.

Ifrån 1763 till freden i Amiens 1802 växte Englands manufakturer och handel hastigare än åkerbruket; hvarför landet allt mer blef beroende af främmande spanmålsinförsel. Kriget, Napoleons dekret, som försvårade tillförseln, en hastig tillökning af kapital, sedan engelska banken år 1797 blifvit tillsluten för utbetalningar i specie, och pappersmyntet för en längre tid blef rådande, allt detta, med flera andra omständigheter, bragte inom kort upp äfven åkerbruket i bredd med manufakturerna, men höll tillika prisen vid en konstlad höjd, hvilken åter vid allmänna freden följdes af ett hastigt fall. — Åkerbruksintresset fordrade då en strängare användning af de

[3] Hamburger-Reporter för Febr. 1834, n. 775 — efter Morning Chronicle.

gamla engelska spanmålslagarnes princip, och genomdref år 1815, ej utan häftig strid, i parlamentet en bill, hvarigenom en graderad skala af tullafgifter infördes, aftagande i den mån hemprisen stego, stigande i samma mån som dessa aftogo. Hempriset på hvete, då import kunde ega rum, bestämdes så högt som 80 shilling per qvarter.[4].

En ny parlamentsakt af 1821 satte nämda hempris på hvetet till 70 shillings — och akten af år 1828, ännu gällande, bestämde det till 64 shillings.

Åkerbruksintresset har med alla dessa försök hoppats att kunna upprätthålla och stadga spanmålspriset. *Motsatsen har följt;* och åren sedan 1815 visa en föränderlighet i spanmålspris, förderfligare än i någon tidrymd af Englands senare historia[5]. — Till detta faktum må bifogas följande yttrande af en, som det synes, behörig domare. Vi äro, säger han, inga advokater för en fullkomligt fri införsel af främmande spanmål. Om tionden, fattigtaxorna och andra lokala besvär, som nu i synnerhet tynga på åkerbruket, blefvo jämnade, så att de träffade lika äfven de andra samhällsklasserna, så skulle tydligen all åkerbrukets rätt till en skyddstull försvinna. Men en sådan skyddsafgift blott af 4 eller 5, låt vara 6 eller 7 shillings *per qvarter* å hvete, och annan införd spanmål i förhållande, vore redan tillräckligt stor att godtgöra våra taxor på åkerbruket[6]. — Det vore äfven i detta vigtiga hänseende ett närmande till den liberala handelspolitik (the freetrade-system), som i senare tider (ifrån 1823) i England gjort sig gällande, och för hvars *praktiske* upphofsman (i teorien hade det länge blifvit yrkadt) den numera aflidne (under en ångvagn krossade) ministern *Huskisson* anses. Ett system, om hvilket den författare, vi nyss åberopat, säger: vi hafva närmat oss till detta liberala system i vår utländska handel, men vi äro långt ifrån att ha gjort hvad vi bort göra och hvad vi *måste* göra, om vi vilje bibehålla den grund vi vunnit. Våra eftergifter ha i synnerhet gält våra navigationslagar, vår kolonialhandel och vår handel med Frankrike. I förhållande till somliga länder har vår handelspolitik, långt ifrån att blifva

[4] Ett engelskt qvarter är vid pass 62 svenska kappar.

[5] »A more ruinous fluctuation of prices than in any former period of our recent history». *Mac-Culloch,* Dictionary of Commerce. Art. *Cornlaws.*

[6] *Edinb. Rev.* Jan. 1834. Cornlaws.

bättre och liberalare, blifvit motsatsen. Exempel: vår behandling af Ryssland, Preussen, *Sverige* och Danmark![7]

Det är spanmålslagarne — säger Englands fabriksfolk — som gjort ångmaskinen till en förbannelse[8].

Man ser, hvilken fruktansvärd vigt ett sådant stridsämne i England har, då det aldrig funnits ett land, i äldre eller nyare tider, med en så stor del af sin befolkning utan all jordegendom[9], ett land, ej blott tätare befolkadt än nästan något annat, utan som har minst en tredjedel af sin befolkning sysselsatt med manufakturer af utländska materialier eller ämnade för utländsk införsel[10].

Det är denna jämförelsevis nya manufakturbefolkning, uppfyllande Englands städer (af hvilka man sett *Birmingham, Manchester, Glasgow, Leeds* m. fl. inom sjutio år fyr- och femdubbla sina invånare), — en befolkning till större delen uppvuxen utom engelska kyrkan, — massan, delande i hög grad den brist på uppfostran, som, oaktadt de senare årens bemödanden för folkundervisningen, i allmänhet utmärker de lägre klasserna i England[1] — det är denna rörliga, oroliga, rikedom och fattigdom till öfvermått af sig kastande befolkning, som i synnerhet genom *parlamentsreformen* (1832) politiskt gjort sig luft och nu med engelska konstitutionen är införlifvad.

Men England har derigenom, ehuru under egendomligt svåra förhållanden, blifvit drifvet på en fråga, som (i sig innehållande många för- och efterfrågor) utan tvifvel är det *nittonde seklets hufvudfråga,* nämligen: *om det, vid en viss grad af civilisationens framskridande, gifves något grundligt medel mot mängdens moraliska förnedring, utan att äfven göra den delaktig af politiska rättigheter.*

---

[7] *Edinb. Rev.* l. c.

[8] Bref till filantropen *Owen,* infördt i *Hamburger-Reporter* 1834, n. 775, från *Ebenezer Elliot* — en smed i Scheffield — tillika författare till ett poem, *the Cornlaw-rhymes,* hvars tredje upplaga med beröm recenseras i *Edinb. Rev.* Juli 1832.

[9] »There was not a country in the ancient or modern world with so vast a population having no property in the soil». *Edinb. Rev.* Jan. 1834. Cornlaws.

[10] L. c.

[1] Af barn mellan sex och tolf år är i sjelfva England ungefär *hälften* utan skolor. I de folkrikaste grefskapen, i Middlesex och Lancashire, finnas blott skolor för en *femtedel* af folkmängden, i det öfriga England och Wales blott för en *tiondedel. Edinb. Rev.* April 1837. National education.

FÖRETAL

TILL

"BYARNE OCH STADEN",

TVÄNNE NOVELLER AF HARRIET MARTINEAU,

UTGIFNA I SVENSK ÖFVERSÄTTNING.

1841.

Att menniskan ej kan vara skapad endast för det närvarande, visar blotta anblicken af henne, sådan hon är; emedan vid en sådan betraktelse en hel hop öfverloppsförmögenheter falla i ögonen, snarare hinderliga än lämpliga för en så trång bestämmelse. — Dertill hörer hennes oemotståndliga drift att sysselsätta sig så väl med den tid som varit, som med den som blifver. Både *minne* och *hopp* vore öfverloppsförmågor för den, hvars varelse inskränktes till stunden. Bägge äro likväl på det nogaste förknippade med det närvarande. Ja ofta synes det, såsom vore de det närvarandes egen fram- eller tillbakakastade skugga; och skuggan är, som man vet, mot den upp- eller nedgående solen längst. Åtminstone måste man medgifva, att forn- och framtid ofta taga utseende och färg af det närvarande. Det vill säga, det är samma själ, som anar och minnes, och som i det närvarande glädes eller lider; hvadan stunden färgar hennes blick så för det förflutna som det tillkommande. Man skulle ock kunna, allt efter dessa olika lidelser, påstå, att hon kastar sitt hopp bakom sig och sina minnen framför sig. Minnet är den sorgsna själens hopp, för att så säga, det tillbakavända hoppet, hvilket ur ett dunkelt närvarande flyr tillbaka och gjuter öfver erinringen en

högre glans; liksom tvärt om den glada själens minne oftast antager utseendet af hopp.

Men om detta visar oss det närvarandes makt öfver föreställningen om både det förflutna och det tillkommande, så gäller ej mindre det omvända förhållandet af bägges inverkan på det närvarande. — Man skall genast i ett afseende medgifva detta. Att det föregående till en stor del bestämmer det närvarande, nekar ingen. Vid påståendet, att det tillkommande, det vill säga det som ännu ej är, äfven skulle bestämma det som är, studsar man kan hända; och likväl försvinner denna betänklighet, om man ihågkommer, att hvarje framtid är eller begynner blifva till i föreställningar och tankar, innan den är ännu verkligen inne. Hvarje slägte andas, lefver och rör sig i en atmosfer af sådana föreställningar, med hvilka framtiden bebådar sin ankomst, — och hvilka allt mer utarbeta sig till tydlighet och verksamhet. Den enskilde har deraf åtminstone en viss förkänsla, inom den moraliska verlden att förlikna med den, hvarmed inom den fysiska djuret känner förut väderlekens skiften.

Om vi härmed blifvit hänvisade på ett ideelt, i mensklig känsla, inbillning och tanke sig yttrande element i händelserna jämte det reela, så måste man med detsamma medgifva, att detta ideela element har sin makt qvar till och med öfver det förflutna.

Denna makt, denna inflytelse gäller i sin största allmänhet lika väl som i det särskilda fallet, den gäller om hela menskligheten och dess erfarenhet såsom om hvarje enskilds erfarenhet. Hela denna erfarenhet erfares om å nyo oupphörligt. Nya synpunkter yppa sig beständigt ur det närvarande öfver det förflutna, nya fakta upptäckas, eller de gamla visa sig i ett nytt sammanhang. Nya band, nya trådar knytas på detta sätt oupphörligt emellan det gångna och det innevarande, eller kastas ut såsom till en ny väfnad för det tillkommande. Ja, detta menniskans tillbakaverkande arbete på för- och forntid är så stort, att, enligt min innerliga öfvertygelse, så öfverraskande och ny ingen framtid kan blifva, att ej det ännu oupptäckta, ovarsnade nya uti det förflutna fullt kommer att svara deremot. — Klagen derför ej, slumrande minnen och namn! Det finnes ingen forntid, som sofver så djupt, att ej en framtid kan den uppväcka. Förgäfves tillväxer ej konsten att tyda både naturens och mensklighetens

skrift och att äfven ur det till utseende lilla, tillsammanlagdt, låta det stora med tydlig bevisning framgå.

Vi ha hittills betraktat det ideela och det reela elementet i deras samverkan och förening. Betrakta vi bägge äfven i deras söndring, så komma vi närmare vårt ämne. — Tillsammans utgöra de hvad man kallar en *poetisk verklighet* — en verklighet, vid hvilken menniskans känsla, inbillningskraft och tanke finna sig så väl, att de gerna med den sysselsätta sig och begagna den såsom sitt eget uttryck. Dertill fordras likväl, dels att denna verklighet skall befinna sig på ett visst afstånd (hvilket är nödvändigt redan derför, att den må kunna öfverses och fattas såsom ett helt, åtminstone i sina betydligaste händelser och gestalter), dels att den ej skall ha förlorat sitt sammanhang med det närvarande och dess föreställningssätt, och derför kan intressera och tros. Inträffar bäggedera, så uppkommer ur denna poetiska verklighet äfven en poetisk framställning af det verkliga, poetisk ej blott till sitt innehåll, utan merendels äfven till sin form, redan af det skäl, att den sålunda bättre bibehåller sig i minnet. — Så ha nationerna i sång och saga förvandlat sina äldsta minnen, så att det är omöjligt att noga söndra hvad i dem är verklighet, hvad dikt. Det är den första *episka* perioden af betraktelse och framställning. Följer den *dramatiska*, — i hvilken det förflutna ej blott framställes i berättelse, utan äfven uppföres i handling; hvarefter, liksom hade menniskans inre härigenom först fått en egen stämma, snart utvecklar sig den *lyriska*, i hvilken denna stämma talar för sig, och hvarken händelser eller handlingar, utan själens inre vexlande tillstånd blir hufvudföremål för framställningen. — Man kunde kalla det poesiens började affall från verkligheten; ty den senare faller med detsamma allt mer prosan i händerna. Likväl är ännu ej söndringen fullkomlig. Dertill fordras, att den poetiska verkligheten blir till den grad förfluten, att den synes förlora allt sammanhang med det närvarande, — och derigenom poesien sitt samband med verkligheten. Då hon likväl ej kan lefva utan ett sådant, då hon, endast såsom lyrisk, fördjupad i en ständig sjelfbespegling, skulle, likt Narcissus i fabeln, borttråna, återstår för henne blott att sjelf skapa ett slags verklighet för sin egen räkning, en ny poetisk verklighet, som likväl i många hänseenden blir en motsats till den gamla. I denna voro *verkliga* händelser, personer och tillstånd det första; de utgjorde den yttre erkända, gemensamma grunden, hvars

inneburna poesi sedermera den poetiska uppfinningsgåfvan allt mer utvecklade, utan att dervid skilja emellan de frön, som förefunnos, och dem hon sjelf inlagt. I denna senare poetiska verklighet åter är det inre — känslan, fantasien och tanken — tvärt om det första; detta individuela inre skapar sig uti föreställningen ett yttre — händelser, personer, tillstånd — med ett ord: en verklighet efter sitt eget hjerta, naturligtvis en *diktad;* och den vet af, att den diktar. I början bibehålla dessa framställningar den häfdvunna poetiska formen — de gå på vers, de sjungas eller reciteras. — Äfven till sitt innehåll aflägsna de sig så länge som möjligt från den prosaiska verkligheten genom det *underbara* af innehållet. Men med det uppsåtligen diktade underbara är det underbara i verkligheten redan på flykt och kan ej hålla sig länge, eller slår om i det löjliga. — Slutligen befinnes det ej ens löjligt, utan osmakligt. Med förlusten af det underbara såsom rimligt motiv, har åter poesien lidit sådant afbräck, att den måste nedstiga till det vanliga lifvet och för en efterliknad framställning af dess uppträden, — som slutligen blir så mångfaldig, att hvar och en deri för godt köp kan finna en verklighet, framfantiserad efter sitt hjerta, — tillgriper *prosan* såsom medel. Dermed har den *prosaiska diktade berättelsen* blifvit diktningsförmågans vanligaste öfning.

Det är *romanen*, hvars anor vi i korthet upprepat. — Sjelf är den ett fenomen af historisk betydenhet. Den visar en upplösning af de forna poetiska formerna och synes således häntyda på poesiens eget förfall. Också framträder den såsom ett tecken dertill redan hos de gamle och tillkännagifver den antika poesiens upplösning. Sitt namn har den likväl från en senare ungdomlig poesiens period under medeltiden, af riddaredikterna på det *romanska* tungomålet, såsom landtspråket i Frankrike ännu i 12:te och 13:de seklen kallades. Dessa dikter, som i början ej heller bortlade den poetiska formen, hade i det underbara sitt förnämsta poetiska motiv; och detta bibehölls i de prosaiska riddareromanerna, — tills, då det underbara allt mer förknappades och försvann, den senare romanen blott blef en fantasimålning af det vanliga lifvet, med *kärleken* — ändå det underligaste och minst beräkneliga af det alldagliga — till hufvudsakligt motiv.

Den *nyare romanen*, hvars stora utbredande, ja hvars välde i vitterheten tillhör senare tider, har höjt sig öfver denna inskränktare ståndpunkt och antagit en lika stor mångfaldig-

het som det moderna lifvet sjelft, hvars fullständigaste uttryck den numer, jämte den *periodiska pressen*, är. — Bägge äro att anse såsom fullkomnade kommunikationsmedel, hvarigenom afstånden, så i fråga om tid och rum, som stånd, yrken, höjder och lågheter, karakterer och seder inom samhället, blifvit så förkortade, att med någon bildning och bildningsförmåga hvar och en får ett slags utsigt öfver det hela. Bägge arbeta hvarandra i händerna uti framställningen af den yttre och inre verlden; och, oaktadt allt missbruk, kan massan af de kunskaper, som derigenom blifvit bragta för hvars och ens dörr, hvarken beräknas eller värderas.

Novellen skulle kunna kallas ett *stycke roman* — i motsats mot hvad man kallar en *hel roman;* hvarmed, enligt vanligt språkbruk, menas en större inveckling af intressen och tilldragelser, hvilkas upplösning fulländar framställningen. Romanen förhåller sig till novellen såsom det hela till episoden, såsom en gemensamhet af händelser och handlingar till den enstaka händelsen eller handlingen, — hvilken ock kan framställas såsom ett helt för sig. Med denna kompendiariska form har romanen ökat den nästan oändliga mångfald af former, hvari den rörer sig. Också har romanformen blifvit nyttjad till alla möjliga ändamål, äfven i inskränktare didaktisk och teknisk syftning, och den berömda engelska författarinnan af hosföljande, nu i svensk öfversättning framträdande noveller har till och med användt den till bestyrkande och populariserande af den nyare nationalekonomiens grundsatser och deri visat en liflig framställningsgåfva, väl i synnerhet sysselsättande sig med engelska seder och tillstånd, men genom det sätt, hvarpå denna gåfva användes, äfven i allmänhet lärorik. Hennes fattignoveller innehålla teckningar af de förhållanden som framkallat den sista reformen i engelska fattigvården. De visa oss de missbruk och motsägelser, hvari en så kallad allmän fattigvård inveckkar sig, då den endast af staten åläggges såsom en kommunernas pligt, utan att staten sjelf efterser och kontrollerar, huru denna pligt uppfylles. Deras intresse, såsom sedemålningar, ligger förnämligast i framställningen af de *fattiga* såsom *ett slags stånd i staten*, hvilket de i sjelfva verket blifvit genom nödvändigheten af en laglig fattigvård. — Det må då ej förundra, att de, såsom andra stånd, under lagens täckmantel söka egna, äfven orättmätiga fördelar. — Att betaga dem denna ståndskarakter, dertill finnes ock intet an-

nat medel än att göra allt lofligt arbete fritt och, så vidt möjligt är, förvandla fattighjonet derigenom till medborgare.

Romanen har visat sig för oss såsom en upplösning af de forna poetiska formerna. Af allt hvad som blifvit sagdt skulle detsamma äfven kunna förmodas gälla om det poetiska innehållet. Romanen är icke mer i detta hänseende ett gifvet poetiskt medel, utan ett allmänt kommunikationsmedel i berättelseform. Att likväl i denna form, eller skenbara formlöshet, äfven den högsta poesi kan ingjutas och stundom blifvit ingjuten, är lika obestridligt, som, ty värr, tillräckligt bekant, det romanen är långt ifrån att endast vara ett ärones käril. — Skulle förhållandet kan hända till någon del föreställa ett slags poesiens *inkognito* för det närvarande? Och är af detta inkognito något för framtiden att hoppas?

Versen är den allmännaste poetiska formen. Hvad är *versen?* — Betraktad endast såsom form, och utan afseende på innehållet, är den en *reglerad mångfaldighet af ljud och rörelse;* hvarför den äldsta poetiska framställning var tillika *dans* och *sång*. Ju mer versen utbildades, desto mer flyttades dessa yttre uttrycksmedel inom den sjelf. Den framsades äfven för sig, den reciterades utan dans och sång, men måste deremot sjelf dansa och sjunga, det vill säga utmärkas af taktmässig rörelse och sammanstämmande välljud. Så fästades den allt närmare vid *rytmen* och *rimmet,* som äro lika ursprungliga, lika gamla, om än särskilda nationers poesier företrädesvis röja den förras eller det senares utbildning. Märkligast är, att bägge kunna finnas uti *inre* mening, och utan att i det *yttre* vara synbara. Uråldriga exempel derpå förekomma. Hvad är den så kallade *parallelismen* i Hebreernas heliga poesi — dessa återgående, hvarandra upprepande vändningar af innehållet — dessa regelmässiga anslåenden och återslåenden af samma tanke- och känslosträng — annat än ett *tanke- och känslorim,* annat än en *tanke- och känslorytm,* — som ligger ej i orden, utan i föreställningarna, ej i ljuden, utan i själen och dess rörelser?

Härmed äro tvänne vigtiga drag antydda. Poesiens äldsta uppenbarelse med dans och sång visar, att hon sjelf är hvad en äldre svensk filosof säger om menniskan, nämligen ett *samvisteligt kreatur,* ämnad för menniskors samqväm och gemenskap; och för att verka på andra behöfver hon tillika i denna yttre gemenskap en gemensamhet af tankar och känslor, hvilkas

sammanklingande mångfald är den inre rytm och rim, i hvilka hon sig rörer.

Vi ha härmed ifrån den *poetiska formen* oförmärkt kommit på det dermed sammanhängande *poetiska innehållet*. Hvad är derom att korteligen säga?

Fatta vi oss i största korthet, så förmena vi, att de poetiska hufvudmotiven, hvilka all poesiens rikedom för öfrigt blott varierar, i grunden äro tre: *minne*, *kärlek* och *hopp*. — Allt hvad af deras motsatser är poetiskt användbart tjenar blott som skuggor att förhöja ljuset af dessa tre, som äro det förflutnas, det närvarandes och det tillkommandes poesi.

Vi ha förut anmärkt, att minne och hopp voro öfverloppsförmågor, om menniskan vore en varelse blott för stunden. I allmänhet ligger all poesi hos menniskan i en sådan öfverloppsförmåga, med hvilken hon når uppöfver det närvarande. Man skulle tro, att hon dermed trädde upp i hugskottens och drömmarnes region. Och så skulle förhållandet vara, om ej denna öfverloppsförmåga både vore gemensam för alla menniskor och innehölle vissa gemensamma föreställningar, och just sådana, genom hvilka den enskilda menniskan kompletterar sig till mensklighet och känner sitt sammanhang med det hela. Denna poesi, så dikt den kallas, måste således vara återskenet af en *högre* verklighet. Bilder af menskligketens minne och hopp äro poesiens äldsta, ärevördiga gestalter, som förenade sig med stundens glädje, den tid sången och dansen äfven tillhörde tempelfesten. Men vi ha ock anmärkt, huru mycket föreställningarna om det förflutna och det tillkommande bero af det närvarande och föreställningen derom. Egentligen är detta ett både *hoppets* och *minnets* beroende af *kärleken*, som slutligen är det älskande i både hopp och minne. Bägge äro en kärlek, som går uppöfver stunden och söker sitt föremål utom den. Blekna nu hoppets och minnets bilder i menskligheten, slocknar det magiska ljus, som de kasta på det närvarande, så har kärleken dermed äfven kommit till korta. Med allt hvad i den är poesi, kan den ej lefva blott för stunden och blir likväl allt mera inskränkt till stundens tillfredsställelse. De som dermed tro, att lifvets prosa ändtligen segrat, befinna sig likväl fullkomligt bedragna. Kärleken, sålunda drifven till det yttersta, vänder sig mot sig sjelf. Poesien vänder sig mot sig sjelf. Det uppstår ett slags *negativ poesi*, som, under den lifligaste och mångfaldigaste framställning af det närvarande, med detsamma förhärjar det, visar

på alla sidor de motsägelser hvari det upplöser sig, blottar dess fattigdom och uselhet. *Stundens tröstlöshet* blir det poetiska innehållet. Att ett sådant innehåll måste förakta den poetiska formen, följer af sig sjelft. Det hade ej uppstått, om ej de traditionela, poetiska formerna redan så förlorat sitt lif, att den formela fullkomligheten, eller imitationen deraf, att t. ex. de vackraste verser, sammanlänkade i de regelmässigaste epopeer, dramer och skaldestycken, ingenting bevisa för det poetiska innehållet; hvarför den negativa skolan också i sjelfva verket, om den nedlåter sig till dem, blott nytjar dem ironiskt och för att höja kontrasten emellan form och innehåll.

Vårt hopp i detta mörker måste vi sammanfatta i en allmännare betraktelse. Vår tid lider af på en gång ett allt för mäktigt och ett allt för kaotiskt närvarande. Hela verldens öppnade mångfald brusar in på individen, och han känner sig lösryckt och kringkastad af de mest motsatta krafter. Söker han göra dessa för sig begripliga, så ser han, att civilisationen på en gång gör menniska af menniska allt mer beroende och tillika allt mer utvecklar all hennes individuela mångfald i anlag, förmögenheter, fordringar och anspråk. — Alla dessa individuela anspråk, all denna öfversvämmande mångfald innehåller i sjelfva verket blott fordran på en högre, djupare, mer omfattande enhet, ja är förberedelsen dertill. Ty en reglerad mångfaldighet är både verkligheten och poesien af mensklig varelse, och man behöfver således ej frukta att denna reglering skall gå ut. Den bäddar sig blott djupare, den stiger högre, ja enheten blir nödvändigt förr eller senare *starkare* i mån af mångfaldens egen utveckling. — Det är äfven min poetiska trosbekännelse. Jag tror, att poesien ej flyktat ur det närvarande, emedan jag tror på framtiden, emedan jag tror på ett nylifvadt både hopp och minne.

En enda anmärkning är ock den enda tillämpning tid och tillfälle medgifva att göra af det föregående. Vi ha sett, att den närvarande poetiska oefterrättligheten kommer af ett affall af innehållet från formen i poesiens rike. Formen finnes ofta gångande för sig, tom och prydd och spöklik. Innehållet sväfvar omkring för sig, försökande sig i form och oform, till utseendet ofta prosaiskt, opoetiskt, blandadt i hopen, än berusande sig med den i stundens skummande bägare, än flyende sig sjelft, fiendtligt mot sig sjelft och sönderslitet af inre förtörnelse. — Det är ett verkligt poesiens *inkognito.* Men hon visar sig ej blott i oartiga upptåg på lifvets maskeradbal,

utan röjer sitt väsende genom den inneburna, oförstörliga sympatien för de enklaste och ädlaste menskliga affektioner, med hvilkas betraktelse och framställning hon tillika tröstar sin enslighet. — En stor fördel har emellertid redan följt af detta innehållets affall från formen. Det förra har gjort sig gällande för sig, med den sanning, att *tankens skönhet* är den innersta och första och vilkoret för all annan, och för öfrigt sköna ord — ord.

Och påminna vi oss, att redan den äldsta poesien, i dess vördnadsvärdaste, heligaste uppenbarelse, visar oss en poetisk form, som sjelf mer har en inre än en yttre mening, så torde vi få hoppas, att menskliga tanken, mer lugnad och försonad än för det närvarande, äfven inom sig skall återfinna det välljud och den takt, hvari skönheten naturligen rörer sig.

Äfven det *underbara* skall återgå med minnet, hoppet och kärleken, som, så vida de gå utöfver det närvarande, redan äro under. Det underbara skall återkomma och har redan för tanken återkommit, ehuru på ett annat sätt än förr. Det falska, försvinnande underbara har uppkommit genom en den ungdomliga menskliglighetens förblandning och förvillelse af verklighetens olika sferer, som alla ha sina egna lagar, men den ena högre och djupare än den andra; hvarför, då den högre, innerligare sferens lagar genomlysa den lägre, dessa ej derför upphäfvas eller förlora sin giltighet inom sitt egna område. — Men hvarje sådan genomlysning är från ståndpunkten af den lägre sferen ett *under*. Så är det fysiska lifvet med sina fenomen ett under, jämfördt med den döda naturen. Så är det högre moraliska lifvet ett under, jämfördt med det blott fysiska. *Lifvet* är öfver allt det egentliga *undret,* emedan det endast kan förklaras ur sig sjelft; och vi misstaga oss förmodligen ej, om vi tro, att det *högsta lifvet* är den *högsta skönheten* och *det högsta föremål för beundran och kärlek.*

DET EUROPEISKA SAMHÄLLETS BEGYNNELSER.

AKADEMISKT PROGRAM *.

1844.

Om ett *europeiskt* samhälle kan blott talas, sedan ett *Europa* i egentlig mening finnes, det vill säga, sedan det *inre* af denna verldsdel hade öppnat sig för odlingens inflytelse. Det skedde först efter de *germaniska* folkens besittningstagande af de *romerska* länderna i det *södra* och *vestra* Europa. Dermed uppstod en för dessa och det *mellersta* Europa gemensam samhällsbildning; hvilken sedan har omfattat det *norra*, derpå sträckt sina verkningar till det *östra*, och nu utbreder sitt inflytande öfver en så stor del af jorden.

Att tala om ett *samhälle* i europeisk mening må vara tillåtet, så länge det hvarken kan nekas, att samhällsbildande krafter finnas, som gå *utom* den särskilda staten, eller att i Europa dessa företrädesvis ådagalagt sin verksamhet och blifvit föreningsband emellan de europeiska folken. Såsom sådana må nämnas: den *kristna religionen*, som (med undantag af Islamismens anhängare i de europeiskt-turkiska länderna) bekännes af dem alla; den *europeiska vetenskapen*, som har trängt till dem alla; den *europeiska industrien* och *handeln*, som omfattar dem alla; och den på långvariga, ömsesidiga politiska förhållanden grundade *europeiska folkrätten*. Historien har också derför redan länge betraktat Europa såsom ett slags politiskt helt; och det *europeiska statssystemet* har blifvit en antagen benämning.

Det är mig ej obekant, att denna benämning nästan uteslutande användes inom den så kallade *nyare* historiens område, det vill säga, sedan *konungamakten* blifvit statsenhet och derigenom ett egentligt politiskt sammanhang, äfven staterna emellan, gjordes möjligt. Men äfven *medeltiden* egde i *hier-*

---

* Närvarande upplaga af denna skrift är tryckt efter ett bland författarens efterlemnade papper befintligt exemplar, hvari flera förändringar af det ursprungliga innehållet finnas egenhändigt inskrifna.

arkien åtminstone förebilden till ett sådant. Det är *kyrkoväldet* som har politiskt uppfostrat *konungamakten*, liksom det är konungamakten som politiskt uppfostrat *folkmakten;* hvilken sistnämda först i den *nyaste* tiden äfven uppsteg till en statsmakt. Ett ibland tecknen dertill, att det europeiska statssystemet nu för tiden ej mera kan vara det *forna;* och ej det enda tecknet af detta slag. Ty ett annat, dermed sammanhängande, är *nationaliteternas ökade politiska vigt,* som allt tydligare låter känna sig. När härtill kommer, att den sedan trenne sekel oupphörligt växande europeiska inflytelsen på de öfriga verldsdelarne numera, genom både *verkan* och *motverkan,* antagit en så stor betydelse, att systemet snart är lika mycket *utom-* som *inom*-europeiskt; så har man bekräftande förebud nog, att det i sin hittills varande form skyndar till sin upplösning eller går en *ny* epok af sin utveckling till mötes.

Att gifva en öfversigt af denna utvecklings förnämsta epoker ifrån hvad vi benämt det *europeiska samhällets begynnelser* till närvarande tid, vore ett företag vida öfverstigande de gränser, som närvarande tillfälle föreskrifver; och må sparas till ett annat. — Då vi inskränka oss endast till den kortaste behandling af nyss angifna ämne, så bör likväl en inledande bestämmelse af den synpunkt, hvarunder vi uppfatta sådana samhällsepoker, här vara på sitt ställe.

Vi mena dermed *inre historiska epoker,* som bero af sjelfva samhällsbegreppets utveckling. Hvarje steg i denna utveckling är en rörelse *utöfver* hvad vi kalla det bestående samhällets *inre politiska gränser,* dessa tagna i den bemärkelse att de omfatta de samhällets medlemmar, som ega delaktighet i *lagstiftning* och *styrelse.* Skilnaden emellan sådana medlemmar och de öfriga gäller inom hvarje samhälle, t. ex. äfven i sin mån inom det *husliga* samhället i slägtförfattningen, och inom det *kyrkliga* samhället; ur hvilka bägge det egentligen *politiska* samhället också först i Europa har utgått. Företrädesvis gäller den just om det sistnämda. Detta har nämligen, tydligare än något af de föregående, både *inre* och *yttre* politiska gränser och, allt som det ur den ena eller andra synpunkten betraktas, äfven en *trängre* eller *vidsträcktare* bemärkelse. Med det *politiska samhället,* eller *staten,* i trängre mening förstår jag gemensamheten af de *politiskt berättigade,* — med de politiskt berättigade dem, som ega stämma i *lagstiftning* och *styrelse,* — med de *politiskt oberättigade*

dem, hvilka detta ej tillkommer, och som, ehuru de i yttre förhållanden mellan stat och stat räknas till det politiska samhälle, hvarunder de höra, dock hemma, eller uti inre mening, stå utom det. För öfrigt kunna de ega medborgerliga rättigheter i juridisk mening utan att ega dem i politisk; ehuru detta från början långt ifrån var fallet. Ty de politiska rättigheterna i sin uppkomst ur den *naturliga makten* känna hvarken medborgerliga eller ens menskliga rättigheter. Och det är i denna deras uppkomst som vi först måste fatta dem.

Den äldsta naturliga samhällsmakt är fadersväldet inom det gamla hedniska hushållet, i hvilket husfadern både var *herre* öfver och *egare* af sin familj, eller egentligen var det förra i och genom det senare; så att den första barbariska herskarerätt var egendomsrätt. — I någon *lag* söker man förgäfves detta tillstånd. Det är äldre än all lag; men uti gamla lagar och seder finnas ännu spår deraf. Hos huru många nationer var ej *giftermålet* — och är ännu — ett *köp*, af friaren ingånget med brudens fader? Då, enligt romersk rätt, en form för sonens frigörelse, den så kallade *emancipatio*, var ett fingeradt köpekontrakt med tredje man, i hvilket fadern afstod sin makt; så hänvisar detta på en äldre tid, då fadersmakten var en egendomsrätt. Då, enligt fornskandinavisk sed, liksom hos Greker och Romare och i all hedendom, det berodde på *fadern* att efter födseln *upptaga* sitt *barn*, eller att låta *utsätta* det för att förgås; så innefattar detta en så full dispositionsrätt, att den endast med ordet *egendom* kan uttryckas. Gallerna, säger Cæsar, voro herrar öfver sina hustrurs och barns lif. I det gamla Rom fortfor faderns rätt öfver sonens lif och död under hela lifstiden. I det gamla Skandinavien, liksom, enligt Tacitus, hos Germanerna i allmänhet, ansågs sonen med detsamma som han blef *vapenför* hafva utträdt ur faderns stränga makt och myndighet. Att han likväl förblef i huslig afhängighet, så länge han qvarstannade uti fädernehuset, följer af sig sjelft; hvarför han, för att innan faderns död njuta sin oafhängighet, ofta lemnade det. En *skilnad* emellan denna faderns makt och myndighet och *egendomsrätten* (såsom öfver ett *ting*) har uppkommit med den egentliga *slafvens* inträde i det gamla hushållet, dit han ursprungligen ej annorlunda än i sonens gestalt synes hafva

hört. Men slafven är i hushållet inkommen med *krigets* rätt; och *hans* fullkomliga rättlöshet har först höjt *sonens* vilkor.

På denna det gamla *husliga samhällets beskaffenhet* har — öfver hela jorden — *slägtförfattningen* grundat sig; i hvilken det länge vidhöll denna beskaffenhet, men också först gick utöfver sig sjelft. Så hos våra hedniska förfäder, så hos deras stamförvandter, de gamla Germaner. Man ser slägt vara till slägt såsom sedermera stat till stat. Förolämpningar hämnas genom *krig* eller förlikas genom *fredsslut;* och den småningom husfäderna emellan öfverenskomna taxa på de böter, hvarmed sådana förolämpningar, utan vanheder, måtte försonas — det vill säga: ett på förhand uppgjordt, men vilkorligt fredsslut — är första kärnan till både *kriminel* och *civil lag* och tillika det första *jus publicum*. *Husfädernas* i dessa fördrag uppträdande *gemensamhet* är första ansatsen till det *politiska samhället;* i hvilket också dessa husfäder framstå såsom de *enda berättigade*. Allt annat är mot dem i *denna* deras betydelse *ofritt* — *ofrälst:* termer som i gammal skandinavisk mening äro alldeles liktydiga, ehuru skilnaden emellan *frälse* och *ofrälse* sedermera hos oss blifvit den af *mer* och *mindre berättigad*.

Samhällets rörelse utöfver *slägtförfattningens* gränser har visat sig i *trenne* steg: I. i *sonens* — II. i *qvinnans* (hustruns, dotterns) — III. i *tjenarens frigörelse*. Det är en emancipation som fordrat många århundraden; och hvilken vi i dess fortgång nu vilje betrakta.

I allmänhet har utur det urgamla husliga slafveriet *sonen* blifvit emanciperad genom *kriget* — *qvinnan* genom *kyrkan* — *tjenaren* genom *tredje ståndets uppkomst*.

. . .

1.

Den stora *folkvandringen* kallar man gemenligen den långvariga och vidsträckta krigiska rörelse som blandade den germaniska och romerska verlden med hvarandra, och ur hvars stridiga kaos det nuvarande Europas samhällsbildning först utgick. Man talar dervid allt för mycket om krigiska vandringar af *hela folkslag,* utan att besinna de nödvändiga vilkoren för en sådan menings antaglighet. Det finnes först och främst en skilnad emellan *vandrande* och *bofasta* folk; det finnes, för det andra, en skilnad emellan sjelfva de *vandrande* folken.

Nomaden är det vandrande folket. Han kan vara mer och mindre krigisk; men det är endast *nomaden till häst,* kamperande i vagn eller tält, som kan göra långväga *nationela* vandrings- och eröfringståg. I den stora folkvandringen förekomma sådana folk, t. ex. *Hunnerna,* hvilkas inbrott i Europa efter medlet af 4:de seklet (ett förebud till de sedermera så vidsträckta mongoliska eröfringarna) gemenligen räknas för den europeiska folkvandringens begynnelse. Men *Germanen,* hos hvilken de inre orsakerna till denna verldshändelses förlopp och utslag mest äro att söka, var hvarken ett *nomadiskt* eller egentligen ett *ryttarefolk;* han var redan i Taciti tid *bofast* och idkade åkerbruk, ehuru ännu mera boskapsskötsel. Huru skulle då germaniska nationer, *såsom* nationer, så *ofta* och så *vidsträckt* kunnat både ombyta bostäder och grunda välden, som man i tydningen af den stora folkvandringens minnen vanligen har antagit? Utan tvifvel har detta i vida ringare mån egt rum än man sig föreställer. — Man tänke sig till fots framtågande, af hustrur och barn åtföljda folk, ofta på långt afstånd från odlade länder, med vapen i hand sökande sig nya hemvist, och föreställe sig, om man kan, möjligheten för dem att kunna *lefva;* då, äfven i det lyckligaste fallet af segrande framgång, det på ett så långsamt tåg nödvändiga förhärjandet af fiendens land tillika måste blifva ett förstörande af egna hjelpmedel! — Den europeiska jorden har, allt sedan åkerbrukets uppkomst, under vexlande välden och namn vida mindre vexlat grundstammen af sina särskilda bebyggare, än man tror. Undantag ifrån detta det vanligaste förhållandet finnas visserligen; men de kunna — åtminstone allt ifrån den tid, som nu sysselsätter oss, — förklaras ur särskilda och kända orsaker.

Sedan den stora så kallade folkvandringens vågor lagt sig i det öfriga Europa, hör man dess sista svall brusa från den då ännu hedniska *Norden* — i *Norrmannatågen,* som i synnerhet i 9:de seklet blefvo den europeiska verldens förskräckelse. De äro en företeelse, som ligger oss närmare både i anseende till tid och nationalitet. Ehuru till sjös företagna, hafva de med rätta blifvit ansedda för en fortsättning af folkvandringsperiodens uppträden, för hvilka från början Skandinaver ej heller hafva varit alldeles främmande. Det samhällstillstånd, hvarur vikingsfärderna utgingo, har blifvit af den nordiska sagan med förkärlek skildradt, är i utländska krönikor omtaladt och så vida tillräckligen kändt, att ett omdöme deröfver med någon

säkerhet kan vågas. Hvad säger oss denna kännedom? — Att Norrmannatågen — genom hvilka likväl äfven länder intogos och riken stiftades — ej voro några *nationela*, utan *enskilda krigståg*, företagna af *den till krig lediga delen af befolkningen*, det vill säga, i synnerhet af *de på krigiskt förvärf hänvisade sönerna i det gamla nordiska hushållet*, hvilket med inskränkta näringsmedel ej heller annorlunda visste att försörja alla sina medlemmar. I det gamla Sverige skedde sådana uttåg årligen efter det stora vår-offret, under anförande af konungen sjelf, eller andra, helst ynglingar af kunglig börd, i Norden kallade *härkonungar*, till hvilka skaror af en krigisk ungdom sig slöto, för öfrigt ingalunda uteslutande ifrån anförarens eget fäderneslånd. Krigslystna ynglingar från hela Norden stälde sig under en sådan anförares befäl, i mindre eller större antal i mån af hans ryktbarhet. Det nordiska samfundsskicket på denna tid var således ett nödvändigt *krigstillstånd till den öfriga verlden*, och detta blef endast derför i Norrmannatågen synbarare, förderfligare, att det öfriga Europa *då* redan genom *kristendomen* till största delen hade nedlagt sådana vapen, samt att Norrmannatågen voro *hedendomens* protest mot kristendomens äfven till Norden sig närmande inflytelse. I sig sjelft var tillståndet gammalt och vida sträckt.

Ty jämför man dermed Taciti så väl bekanta beskrifning, att den här blott behöfver i allmänhet åberopas, *om Germanernas seder* på hans tid hos de särskilda, under denna benämning af honom sammanfattade folkslag (han hade äfven hört talas om *Svenskarnes samhällen* — »Svionum civitates ipso in oceano»); så kan man i hufvudsaken ej undgå att finna den största likhet. Äfven hans *Germania* är, genom samma verkningar ur samma orsaker, i ett *nödvändigt krigstillstånd till den öfriga verlden;* och han skildrar det ej utan en aning af Roms från detta håll hotande fara. Denna fara var gammal. Roms häfder tala tidigt om de sedermera allt fruktansvärdare inbrotten af krigare från hvad Romaren ansåg för *Norden*, — krigare, visserligen med särskilda nationela benämningar och af olika ursprung, såsom *Galler, Cimbrer, Teutoner*, men ej sällan — och i den sista kejsaretiden allt mera — tydligt nog bestående af skaror, i det hela utan egentlig nationalitet, om också af *pluralitetens* beskaffenhet (som visserligen merendels var i ett eller annat afseende germanisk) eller af *anförarnes* börd de uppträda under nationela namn och äfven sins emellan utmärka sig genom sådana, samt

ofta föra qvinnor med sig. Det är de *germaniska härkonungarne med deras krigiska följen*, som försöka sig mot det romerska riket och slutligen förstöra det. Detta — och derigenom förberedes den så kallade *folkvandringens* utslag — sker, sedan Rom sjelft, i sitt civiliserade förfall, till eget förment försvar upptager, för lön dels af *sold*, dels af *land*, *det germaniska härväsendet inom sitt eget sköte*. — Karl den stores efterföljare tvungos sedermera till samma för det *frankiska* [1] riket förderfliga politik i afseende på *Normännen*. — I det *romerska*, der barbarernas besoldande och belänande under århundraden fortgått, blef den slutliga verkan deraf en fullständig *militärisk ockupation*, så *inifrån* som *utifrån*, af de vest-romerska länderna genom det öfvermäktiga *barbariska soldatståndet* [2]; i hvilket vi likväl ännu kunna igenkänna *sönerna* — i synnerhet de yngre sönerna — *ur det gamla germaniska hushållet*, som utgått att taga sin del af verlden i besittning.

2.

I betraktandet af *qvinnans* vilkor komma vi inom ett annat, högre gebit än styrkans och den naturliga maktens. Hennes inträde inom samhällsordningens område — egentligen det *första* beviset af vördnad för den *svages rätt* — är *derför* den vigtigaste inre epok i menskliga samhällets historia, emedan det innebär ett *förädladt begrepp af sjelfva den menskliga personligheten*.

I *Orienten*, dit *polygamien* och det dermed merendels förenade *konkubinatet* af ålder hör, var qvinnan, och är oftast ännu, en lägre varelse; och äfven hos *Greker* och *Romare* (ehuru mindre hos de senare än de förre) förblef hennes ställ-

[1] Frankerna sjelfva voro ej mer en *nation* än de flesta öfriga i folkvandringen uppträdande skaror af förbundna krigare. En del af dem hade, innan de vände sina vapen mot Romarne, varit i romersk sold. »Les Franks n'étaient point un peuple, mais une confédération de peuplades anciennement distinctes, différant même d'origine, bien que toutes appartinssent à la race tudesque ou germanique». *Lettres sur l'histoire de France* par *Augustin Thierry*. 6:e ed. Paris 1839.

[2] Också förlorade ordet *barbar* från denna tid sin förnedrande bemärkelse. I de eröfrande Germanernas lagar är *barbarus* en hedrande benämning i jämförelse med *Romanus*.

ning allt för underordnad. Tacitus finner denna ställning redan högre hos de hedniska *Germaner*, hvilkas hustrur till och med följde sina män i striden för att uppmuntra dem, läka deras sår och äfven gifva råd, som af desse ej föraktades; »ty», säger han, »de tro något heligt och profetiskt innebo den qvinliga naturen» [3]. Hvad sådana seder också i hemmet må hafva verkat till lindring af qvinnans öde — en lindring, som i allmänhet ej synes ha varit stor (man *röfvade* eller *köpte* ännu alltid sin brud); visst är, att både folkvandringens och sedermera Norrmannatågens krigare utmärkte sig genom en ganska rå behandling af det svagare könet ibland de besegrade; så att, om det är ur den *nordiske kämpen* som den *kristlige riddaren*, enligt mångas förmening, uppstått, denne åtminstone ej i detta afseendet har att åberopa synnerligen berömliga anor.

Emellertid är det ostridigt, att den största inre förändring, som ännu med menskligheten timat, nämligen det i *kristendomen* utur och öfver förgängligheten framgående *odödliga personlighetsbegreppet* och allas delaktighet deruti, hvilket gaf hvarje mensklig varelse ett värde, som i och för sig sjelft bjöd aktning, också blef den, som mer än något annat förädlade *qvinnans* förhållande till mannen.

Kyrkan blef förvararinna af kristendomens hugsvalelser; och man kan ej misskänna hennes välgörande kraft och verkan till förlossning ur *allt* slafveri — emedan, såsom hon ock lärde, *Kristus förlossat alla;* — om än hennes bemödanden i mer än ett afseende motverkades och bundos — i början af den *antika familjens* beskaffenhet, i hvilken slafveriet var inhemskt, — sedan af den *feodala familjen*, som blef medeltidens första samhällsform, och på hvilken vi måste kasta en blick (fastän nödvändigt inskränkt till de stora och allmännaste dragen), både för att förstå kyrkans verkningar och de hinder hon hade att bekämpa.

Antiken hade *gått utöfver* det husliga samfundet och på detsamma bygt stater af stor styrka, fastän närmast blott för en i förhållande till det hela *ganska inskränkt klass af politiskt berättigade*, eller de i full mening *fria*. Medeltiden *återföll* till *familjen* såsom statens uttryck; ehuru familjen tillika hade fått en *krigisk* betydelse. Dess begrepp utsträcktes, i följd af ett slags fiktion, till *hela* samhället. Denna fiktion

[3] Inesse sanctum aliquid et providum putant.

är *feodalsystemet*, eller staten betraktad såsom *det kungliga hushållet*, — *detta* åter fattadt efter förebilden af *härkonungarnes krigiska hof*, — med *konungen* i stället för husbonde, med *vapenbrödraskap* i stället för slägtskap, med *vasallskap* i stället för tjenst, med *län* i stället för underhåll och lön. Så uppkommer en kedja af underdånigheter, hvilken öfver allt omfattar personen såsom *länsman* [4] och egendomen såsom *län*, men hvars första länk utgöres af *konungens män* — ursprungligen ett hof af kämpar och krigare, det gamla militäriska *maison du roi* — men hvars fortsättning hela feodalförfattningen är. En *fiktion* ha vi kallat detta system, emedan dess *enhet* i *konungens* person, med vasallernas växande oafhängighet, allt mera försvann; hvilket likväl ej hindrade systemet — och *detta* är dess enda *progressiva* sida — att fullfölja denna imaginära enhet allt högre upp. Öfver konungarne stälde det snart *kejsaren*, med anspråk af öfverlänsherre, emedan *Rom*, hvars namn han åter bar, hade beherskat verlden; öfver *all verldslig öfverhet* slutligen, såsom ett slags öfverste länsherre, *påfven*, Kristi ståthållare; emedan all öfverhet är af *Gud:* — med hvilket sista steg systemet, nu inkommet på *annan* grund, äfven bröt sig, såsom kejsare- och påfvemaktens strider visade.

Feodalsystemet är, genom den blandning af *frihet och ofrihet*, som genomgår det, svårt att bestämdt uppfatta och i allmänhet en ganska sammansatt företeelse. Samhällsformen är hvarken den tid eller den skådeplats, som nu sysselsätta oss, uteslutande egen. Man finner liknelser dertill hos nästan alla eröfrande folk, som ur hushållet hemtat den monarkiska principen och krigiskt utvidgat den. Uti det största bland de nystiftade rikena, det *frankiska*, vann, i detta rikes splittring, systemet, med länens *ärftlighet*, sin egentliga utbildning och spridde sig derifrån vidare. I det *södra* Europa motarbetades det af de tidigare betydliga städerna. *Norden* kände det till principen, men blef främmande för dess utveckling, ehuru feodalismen äfven här ej var utan sin återverkan.

Ur *kriget* hade den utgått. Efter eröfringarna minskades i allmänhet de *fria krigarnes* både vilkor och antal. Ur en blott militärisk synpunkt föreställer systemet: *befälets fortgående inkräktning på gemenskapens rättigheter*. Också förföll *fotfolkets* betydenhet. Den dyrare tjensten till häst, som var

[4] Det är bekant, att i den feodala terminologien *homo* är liktydigt med *vasallus*.

företrädesvis *hoftjenst* (hvarför i vår medeltids handlingar *hofman* och *ryttare* betyda detsamma), blef den enda ansedda.

För öfrigt urskiljer sig systemet uti *trenne* moment: ett *germaniskt,* ett *romerskt,* ett *hierarkiskt;* hvilka åter kunna uppfattas under synpunkterna af *vasallskap, ministerialitet* och de *andliga länen.* Det första af dessa moment bidrog att *grunda,* det andra att *utbilda,* det tredje att *upplösa* feodalsystemet.

De bägge förstnämda löpa på mångfaldigt sätt in i hvarandra. En skilnad visar sig dock derutinnan, att allt vasallskap var ursprungligen *krigiskt,* liksom äfven, i germanisk mening, hoftjensten, hvarur vasallskapet utgick. *Begreppet om tjenstemannaförhållandet* (ministerialiteten) *i allmänhet* hemtade Germanerna deremot från *Romarne* och närmast ur det romerska hofvet och de der införda tjenstebefattningar; hvilka befattningar — ehuru grundade på en verklig *fördelning* af de offentliga ärendena efter dessas olika beskaffenhet — dock deri sammanträffade, att äfven deras högsta innehafvare voro det kejserliga *husets* eller *palatsets tjenare.* Att i de nya rikena det *kungliga hushållets förste tjenare* [5] *blefvo de högsta värdigheter i staten,* var en barbarisk öfversättning af detta förfinade despotiska förhållande, som sedermera på mångfaldigt sätt yttrade sin inflytelse på allt förhållandet emellan *herre* och *tjenare.* Germanerna fattade det såsom en familjeafhängighet i *deras* mening. Allt *tjenstförhållande,* hvarigenom man blef en *annans* man, var i deras tanke detsamma som *ofrihet.* Också behöll det feodala statshushållet spåren af den gamla barbariska husfaderliga egendomsrätten öfver familjens medlemmar. *Hvarje vasall var sin länsherres man.* Det var åtminstone ett tekniskt uttryck för detta förhållande, ehuru *vasallskapet* ej ansågs skada den personliga friheten, emedan det hade sin första grund i fria krigares åtagna lydnad emot en anförare, med hvilken de sedermera delade makt och heder.

[5] Drots, marskalk o. s. v. *Major domus* eller hofmästaren var den förnämste. »On vit alors les chefs, les principaux du moins, rois ou autres, se former un cortège, un palais, sur le modèle du palais des empereurs romains. La multitude et les titres des officiers et serviteurs de tout genre qui apparaissent tout-à-coup dans la maison des grands barbares, ne sont explicables qu'à celui qui connait l'organisation du palais impérial». *Guizot,* Cours d'histoire moderne. Paris 1843, IV: 353. Men i dessa barbariska hof var all hofsyla, ehvad namn den ock bar, så vida den ej var af andlig beskaffenhet, tillika krigisk.

Så visar sig den feodala afhängigheten förenlig med både *adel*, *frihet* och *ofrihet*. Adelskapet räcker så långt som befäl och vapenkamratskap med konungen; friheten så långt som vapnens ära och rättigheten att ständigt bära dem; längre ned är allt ofritt, och blef det allt mera. Massan af folket var i de romerska länderna, redan före eröfringen, af den kejserliga despotismen bragt i ett tillstånd af *lifegenskap*. Men denna lott träffade sedermera äfven mången, arm och försvarslös blifven, ibland eröfrarne sjelfva; ehuru han, eller hans förfäder, från början äfven fått sin fria egendomslott sig tilldelad, men hvilken under dessa våldsamma tider kom i en mäktigares hand.

De *andlige* skulle till det feodala samhället befinna sig i en egen ställning. I början var denna gynnsam för deras makt, derigenom att samhällets *alla fredliga* angelägenheter så mycket snarare hopades på dem, som de voro de förnämsta arfvingarne af den *romerska* odlingen och tillika i sig sjelfva *helgade* personer. Deraf *biskoparnes* tidiga politiska betydelse, också vitsordad derigenom, att de såsom *kanslerer* inträdde i det kungliga hushållet. All *civil* makt blef väsentligen, i sina förnämsta grenar, en *andlig*. Allt *kansli*, all *administration*, all *finans* äro ur *presternas* hand utgångna i det nyare verldsliga samhället; och på *lagstiftning* och *lagskipning* ha de haft det vigtigaste inflytande [6].

Men huru skulle en till sin princip så olika och i sig sjelf högre makt, nämligen den *andliga*, kunna bibehålla sig i fredlig samverkan med feodalsystemets råa krigiska *afhängighet* så till *person* som *egendom?* — Äfven kyrkans egendom var *län* och betraktades med klericiets stigande politiska betydenhet allt mer såsom *verldsligt län*. Den verldsliga afhängigheten sträckte sig derigenom allt mer till kyrkans personer och förde, med maktens lockelser, till ett allt dju-

[6] De äldsta germaniska lagar voro *stamlagar;* och sådant har äfven varit upphofvet till våra gamla *landskapslagar*. Enligt germaniska rättsbegrepp skulle hvar och en dömas efter den lag, under hvilken han var född; och att detta äfven var regeln, der Germaner af olika stammar sammankommo, derpå har man uttryckliga intyg. I de *ripuariska Frankernas lag* heter det, tit. 31, § 3: »Hoc autem constituimus, ut intra pagum Ripuarium tam *Franci*, *Burgundiones*, *Alamanni*, seu de *quacunque natione* commoratus fuerit, in iudicio interpellatus, sicut *lex loci* continet ubi *natus* fuerit, sic respondeat». De *andlige* gjorde först *allmänna* rättsgrundsatser gällande.

pare kyrkans förderf. — Då *lösryckte henne påfven Gregorius VII från det verldsliga samhället och stälde henne på egen grund.* Såret blödde ända till rötterna af familjelifvet. Så fullständigt hade de feodala afhängigheterna genomträngt detta i alla riktningar, att brytningen blef en skilsmässa både från det verldsliga samhället och familjen. Men kyrkans *sjelfständighet* blef hennes *öfverherrskap;* och *hierarkien* var stiftad.

Hvilka hinder kyrkans *kristliga verksamhet* skulle möta i det feodala samhället, är klart genom betraktelsen af detta barbariska samhälles natur. Derför visar sig utslaget af denna verksamhet gynnsammare i de länder, der feodalismen i sin utvecklade gestalt *aldrig* hann blifva hemmastadd, såsom fallet var i *vårt eget fädernesland.* Ja, det synes såsom har kyrkan lyckligare kunnat bekämpa hedendomen och dess öfverlefvor, som så sent i Norden veko, än feodalismens förlamande inflytelser, der dessa hade blifvit herskande. Allt erkännande af rättigheter är först och främst erkännandet af den *svages rätt.* Derför har rättstillståndets utveckling äfven gått i bredd med erkännandet af *qvinnans* rättigheter. Under Sveriges medeltid hafva framstegen i båda afseenden varit hastigare än i andra länder: allt ifrån den tid, då i midten af tolfte århundradet *Erik den helige* bestämde *svenska hustrurs* rättigheter *»till heders- och husfrudöme, till lås och nycklar, till halfva säng och laga treding i boet»,* såsom Uplands-lagen säger. Hundra år derefter förordnade *Birger jarl,* att *syster skulle ärfva med broder,* samt utgaf sina *fredslagar,* genom hvilka *qvinnan* äfven fridlyses från våldsam behandling. Hundra år hade ännu ej derefter förflutit, innan *träldomen* blef i allmänhet uti Sverige aflyst (år 1335) af konung *Magnus Eriksson,* som med detsamma stadgade att: *»qvinna gälde allt sitt brott såsom mannen».*

Man var i det feodala Europa å samma tid på långt när icke så vida kommen. Inom *ridderskapet,* som under *korstågen* blef ett snart på ärftliga företräden grundadt stånd, uppblomstrade väl till och med en egen fantastisk dyrkan af qvinnokönet, som den ridderliga och romantiska poesien har framstält i diktens förklarande ljus. I verklighetens tar den sig mindre väl ut och röjer ett stort sedeförderf under en glänsande yta. I tornerspelen förekomma ej blott utsökta ärebetygelser åt könet, utan äfven uppträden af den mest frånstö-

tande råhet [7]; och huru vida den ridderliga, åt *ädla damer* egnade hyllningen tillika innefattade något begrepp om *qvinnans* rätt och värde, derom må det enda draget vitna, att *chevaleriets* tidsålder var densamma, då en lifegen brud, i mer än ett europeiskt samhälle, måste genom en egen afgift köpa sig fri från herrens rätt till första natten. — Hierarkien *tålde* sådant eller använde blott vanmäktiga förbud. Redan ett bevis, att kyrkan under hennes form allt för snart hade blifvit sin egen uppgift otrogen.

Ibland allt det som — i trots af både feodalism och hierarki — det *tredje ståndet* hade att sig tillkämpa, voro främst den *kristliga familjens rättigheter;* hvilka ej tillerkändes *tjenaren* i den lägsta graden af hans förnedring.

3.

Ett stånd är sjelfva verket ännu *intet* stånd. *Stånden* uppstå genom en *fördelning* af de *politiska rättigheterna,* enligt uppkomsten af dessas besittning eller sättet af deras utöfvande. Stånden bestämmas först genom deras politiska förhållande till hvarandra; ty delaktighet i de politiska rättigheterna gör *ståndet.* Derför kan om det *tredje ståndet* först talas, sedan det erhöll sådana, och om vi redan förut nytja benämningen, så är det med afseende på det slutligen vunna målet.

Af samma skäl kan om en *adel,* såsom *eget* stånd, först fullständigt blifva fråga, sedan den i *presterskapet* fick sin politiska motståndare. Och med det sistnämda har derför den *egentliga* ståndsbildningen börjat. Den har yttrat sig såsom en strid emellan den *andliga* och *verldsliga* makten. Ty i hvarje af de särskilda stånden har en princip varit verksam, som en gång sökt att bemäktiga sig *hela* samhället, — men just derigenom framkallat sin motsats. Så var *feodalismen* företrädesvis det *adliga,* — *hierarkien* företrädesvis det *presterliga* samhället. Det företrädesvis *borgerliga* samhället hörer till *våra* dagar, och dess princip kunde, i motsats till

[7] Vid ett tornerspel af stads-adeln i Magdeburg år 1279 blef en offentlig flicka utsatt till pris. *Wachsmuth,* Europäische Sittengeschichte, 3 Th. 1 Abth. s. 276. Leipzig 1834.

det *adliga* och *andliga*, kallas det *borgerliga* — *endast* på *förmögenheten* grundade — *frälset*. Men äfven *detta*, som nu redan har *sitt ofrälse* (de *obesutne*) sig motsatt, begynte med att i strängaste mening sjelft vara *ofrälst* och måste göra *samhälle för sig*, innan det tillkämpade sig först plats, sedan seger inom staten.

Den *frigörelse*, som låg i kyrkans emancipation ur de feodala banden, gaf luft åt en *förbundsanda*, som, sedan den visat sig verksam i en mäktigare utbildning af det *andliga ordensväsendet* och af *chevaleriet*, med dess till en del också andliga ordnar, slutligen äfven af sig födde den *borgerliga korporationen*. — Korstågsperioden, under hvilken feodalsystemet begynte remna i hvarje riktning, var epoken för dem alla; och för den sistnämda i synnerhet genom den vid denna tid nylifvade *industrien* och *handeln*, som från södra Europa snart sträckte sig äfven till Norden. *Venedig* uppsteg till en stor handelsmakt (i synnerhet sedan det år 1204 förhjelpt en korshär att intaga Konstantinopel); *Genua* höjde sig till dess medtäflerska; i Frankrike framstår *Marseille*, i Spanien *Barcelona* såsom betydande handelsstäder; och det sistnämda gaf Medelhafs-handeln den första *sjölag* (il consolato del *mare*), liksom sedermera *Visby sjörätt* gjorde sig gällande för den baltiska handeln. *Sjöhandeln* har på utbildandet af den borgerliga korporationen i stort haft en märkvärdig inflytelse. I en orolig tid följde köpmannen helst sjelf sin vara; handelsfarten var ett äfventyrligt, halft krigiskt, af flera med gemensamma krafter utfördt företag. Framkomna, förente de sig på handelsplatsen med andra sina likar, helst af samma nation, till gemensam säkerhet; och ur *köpmansgillet på främmande ort* uppväxte småningom en *korporation*, med egen styrelse och domsrätt, för hvilka korporationen snart af landets regering förstod att utverka sig ett *fribref*. Sådana i utlandet uppståndna föreningar emellan köpmän af samma nation återverkade på hemlandet till förbindelse emellan de städer, hvarifrån de särskilda medlemmarne sjelfva utgått. Så blef de *nordtyska köpmännens handelsgille i Visby* på Gotland *egentliga* anledningen till stiftelsen af *Hanseförbundet*, som med nederlagsplatser och handelsgillen under egna lagar i *London*, *Bergen*, *Stockholm*, *Nowgorod* snart beherskade hela Nordens handel; under det de *nederländska städerna* mera hvar för sig utbildade sig och blefvo mellanplatser för söderns och nordens varubyte. De *lombardiska* och *rhenska stadsförbun-*

den uppkommo deremot mer af politiska än merkantila anledningar.

Man skall anmärka, att dessa *stadsförbund* redan förutsätta de särskilda städerna. Så förhåller det sig ock. *Städernas uppkomst*, nämligen såsom *fria korporationer*, lossade ur feodalväldets bojor, gynnades hufvudsakligen af trenne omständigheter: först af den *andliga maktens* ursprungligen *fredliga karakter*, hvarför alla sådana yrken och näringar först flyktade under dess skugga; sedan af *hierarkiens* och *feodalismens strider;* slutligen af *konungamaktens kamp med dem bägge.* Dessa orsaker ha verkat gemensamt; men likväl den *första* nästan ensam i den skandinaviska Norden, der allt borgerskap (der det ej var, såsom i sjöstäderna, *tyskt)*, i allmänhet obetydligare, mest förenade sig omkring *biskopssätena;* den *andra* i synnerhet i *Italien* och *Tyskland;* den *tredje* förnämligast i *Frankrike.* I *England* blef genom den norrmanniska eröfringen kronans makt med ens så stor, att vasallerna sjelfva behöfde städernas bistånd; i *Spanien* verkade både striden med och exemplet af *Morerna.* För sin sjelfständighet såsom fria korporationer (i södra Europa återupplifvade den till politisk betydelse bibehållna romerskt-municipala former) ha städerna öfver allt mest haft sig sjelfva att tacka. De ha öfver allt under mer och mindre gynnande omständigheter tillkämpat sig den, så väl mot adeln som mot kyrkan, hvilken ofta ej mindre än adeln visade sig mot deras friare utveckling fiendtlig.

Egen jurisdiktion, administration och *polis* blefvo städernas politiska förvärf. Och alla dessa grenar af styrelsen ha utur stadssamhällena, mera utbildade, ingått i *staten*, sedan kyrkan, som först till en stor del tagit dem i sin hand, snart, såsom hierarki, blef förhatlig, dess *jurisdiktion* och *finanser* allt mer tryckte det verldsliga samhället och dess *polis* ifrån 13:de seklets början hade blifvit *inqvisition* mot kättare. — Till detta hierarkiens försvagande hade dessutom bidragit upplifvandet af den *romerska rättens* — äfven kallad *kejsarelagen* — studium, som, med sitt oinskränkta begrepp om monarkiska rättigheter, arbetade i konungamaktens intresse och fick en mäktig inflytelse på hela den civila lagstiftningen.

Sedan stadskorporationerna begynte utveckla sig, ser man i städerna flera klasser af folk, — äfven *adel;* i synnerhet uti Italien, der adliga familjer stälde sig i spetsen för de inre faktioner, som snart delade städerna. I allmänhet tillegnade

sig i början de ansenligare slägterna, såsom ett *patriciskt* stånd, uteslutande de *magistrat* och *råd* tillhörande rättigheter. Med stadskorporationernas demokratiska riktning kunde detta förhållande ej ega varaktighet. Förr eller senare — öfver allt innan slutet af 14:de seklet — ser man i städerna revolutioner, hvarigenom det lägre, *plebejiska* borgerskapet — *handtverkarne*, redan förut inom sig organiserade i *skrån*, — tillkämpa sig delaktighet eller till och med största inflytelsen i stadsregementet, liksom de från början utgjorde en hufvudsaklig del af dess *försvar*. Ty allt var här *beväpnadt*. Befästningskonsten öfvade sig på städernas murar. I städernas skyttgillen fick, efter krutets uppfinning, skjutgeväret sitt första bruk, och ett dermed utrustadt fotfolk stälde sig emot den enskilda ridderliga tapperheten.

Så höja sig med ömsesidigt bistånd allt mer de *tjenande*, de *ofrie*. Ty ur *ofriheten*, och till största delen ur den lägsta ofrihet, — ur en samhällsklass, som ej ens hade sig den *kristliga familjens rättigheter* fullständigt tillerkända — äro stadssamhällena i en stor del af Europa utgångna. Derför innehålla de *fribref*, som de genom uppror eller köp förvärfvade af länsherrarne, ofta uttryckligen rätten för borgerskapet att *bortgifta sina barn, förfoga om sin förmögenhet och sjelfve ärfva*. Men oaktadt sådana fribref blef feodalismens fiendskap mot städerna outplånlig, redan derför att de öppnade *fristäder*. Ty liksom det under en feodalherre i allmänhet hette: att *luften gör egen*, d. v. s. att blotta vistandet beröfvade den, som ej redan hade en herre, friheten; så hette det snart i stadssamhället: att *luften gör fri*, och den lifegne, som dit tagit sin tillflykt, blef det vanligen, åtminstone efter natt och år.

Snart fattades *landtfolket* af samma rörelse. Bevis: de stora, äfven i form af *förbund* utbrytande *bondupproren* i det vestliga och mellersta Europa under medeltidens sista period. Städerna förvärfvade i allmänhet politisk *ståndsrätt*. Landtfolket återkastades i sin obetydlighet, med undantag af de länder, der — såsom i *Skandinavien*, i *Alpernas dalar*, i *Tyrolen*, i *Würtemberg* — ett *fritt bondestånd* förut fans och bibehöll sig.

Gemensamt kan man kalla hela denna riktning, hvarigenom den i det hedniska hushållet fullkomligt *rättslöse tjenaren* förvärfvade *juridiska* och äfven delaktighet i *politiska* rättigheter, för det *tredje ståndets* rörelse.

Så föreställer hela medeltidens samhällsarbete en *upplösning af den gamla hedniska familjens efterlemnade barbari.*

Det politiska resultatet af detta arbete var *stånden,* — mer och mindre *privilegierade* (såsom ett slags stater i staten) af *konungamakten,* sedan *denna* hade blifvit uttrycket af den *allmänhet* i *lag* och *styrelse,* som utgick ur *medeltidens* särskilda lagar och samhällsformer och som grundade den *moderna staten.*

De privilegierade ståndens upplösning har blifvit den *nyare tidens* samhällsarbete.

OM SLAFVERIET.

(Införd i Post- och Inrikes Tidningar 1845, n. 16, 17.)

Kunde orätt genom häfd försvaras, så hade slafveriet den äldsta för sig; ty det är urgammalt.

Hela den gamla hedniska verlden tviflade ej ens på dess rättmätighet; och i *hedendomen* har ännu slafveriet sin enda ursäkt. Ty hedendomens egentliga kännemärke är, att den endast känner *maktens* dyrkan i himmel och på jord. Derför är det i sin ordning, att i den *makt går för rätt,* såsom i *naturen,* som är hedningarnes Gud, mångfaldig som dess krafter.

Den *moraliska* verldens Gud har senare kommit till menniskornas kunskap än gudomsmakten i naturen. Först i denna högre verld är Gud den ende Guden — öfver naturen — sjelf naturens herre. Menniskorna träda honom och på samma gång hvarandra närmare.

Menniskors förhållande till hvarandra bestämmes innerst af deras gemensamma till Gud. Men att Gud är *alla* menniskors och ej blott vissa menniskors Gud; att alla menniskor i detta afseende inför honom äro *lika;* att all rätt dem emellan derför är *ömsesidig* och har sin grund i sjelfva den *menskliga personligheten:* — denna stora sanning blef genom *kristendomen* först för menniskorna uppenbarad. Att blott vissa menniskor ega rättigheter, men menniskan i sig sjelf är rättslös: det är slafveriets upphof och långa historia, — det är hedendomens ännu fortfarande kamp med kristendomen.

Att *man kan af man egas,* med full egendomsrätt, såsom ett ting, — denna slafveriets första grundsats är först kommen ur det gamla hedniska hushållet, i hvilket husfadern ansåg sig såsom egare af hustru, barn och husfolk. Egendomsrätten ha folkslagens lagar i allmänhet fästat vid familjen. Men familjen sjelf har varit den första egendom och hus-

faderns rätt öfver densamma oinskränkt. Då genom öfverenskommelser mellan de hvar för sig oinskränkta husfäderna de första lagar uppstodo, uppstod med detsamma en särskild klass af herskande, som erkände hvarandras rättigheter. Men den *fries* första företräde var att erkännas såsom hufvud för en familj. Den *ofries* kännetecken var, att han ej lagligen kunde ega någon. Äfven efter lagarnes uppkomst ser man derför spår nog af den gamla oinskränkta husfaderliga makten. Gallerna berömde sig inför Cæsar, att de voro herrar öfver sina hustrurs och barns lif. I det gamla Rom behöll fadern rätt öfver sonens lif och död under hela lifstiden. Hos hedniska folk berodde det, och beror än i dag, på faderns godtycke att efter födseln upptaga eller låta utsätta sitt barn att förgås; och kristendomen afskaffade först denna grymma osed äfven hos våra förfäder. Men i allmänhet voro många barn en mans rikedom. Derför hade han flera hustrur, eller, om blott en, tillika frillor, röfvade eller köpta, såsom annan egendom, in i huset. Deraf äktenskapets ännu bibehållna form af *köp* hos så många folkslag. Äfven hos de gamle Hebreer köptes bruden. Moses bestämmer i ett visst fall priset (V Moseb. kap. 22: 29). Det är lika med det högsta för en manlig slaf (egentligen en tempelslaf: III Moseb. kap. 27: 3). Den Mosaiska lagstiftningen är för öfrigt af alla de gamla den billigaste i afseende på slafveriet. Afskaffa det kunde den ej, så länge den tillät *månggiftet*; och i följd af samma tillåtelse har äfven hos Mohamedanerna det *husliga* slafveriet förblifvit outplånligt. Så buro äfven renare religioner på hedendomens arf.

I visst afseende kan man anse det husliga slafveriet för det mildaste, och derför hör man ännu slafveriets nyaste försvarare upphöja detta i sig sjelft våldsammaste af alla tillstånd såsom en *patriarkalisk* inrättning. Men det egentligen husliga slafveriet förblef ej det enda hos de gamle. Slafvarnes antal ökades ej blott genom det hedniska hushållets ursprungliga beskaffenhet, utan ännu mera genom *krig* och *handel*. Och om äfven ibland så förvärfvade slafvar den, som personligen uppvaktade sin herre, stundom steg till inflytande och makt, så var likväl merendels den krigstagne eller långväga köpte slafvens öde hårdare än den hemföddes. Men snart uppföddes denne äfven till försäljning. Då både krigs- och handelsslafvar funnos otillräckliga för det med den hedniska civilisationens tillväxt äfven tilltagande behofvet af slafarbete, ser man

ock redan i romerska riket (liksom nu i de nord-amerikanska slafstaterna) inhemsk slaf-afvel för afsalu blifva en vinstgifvande handelsgren. I det gamla romerska riket var slutligen hela den arbetande hopen slaf eller lifegen.

Sådan var den verld, i hvilken kristendomen uppträdde med sin lära: att *alla* menniskor vore Guds barn, men att han, den allsmäktige herskaren och skaparen af himmel och jord, ej *ville*, såsom den jordiske husfadern herska öfver slaf var; att han sändt sin egen son, menniskornas broder, att genom det största af alla kärleksprof till sig böja deras hjertan och rena dem i den gudomliga kärlekens eld; att de alla vore kallade medborgare i ett himmelskt och saligt samhälle; och att deras uteslutande från dess salighet så vida var ställdt i eget val, att förkastelsen tillika måste blifva en sjelfffördömelse — Det var en lära att vända upp och ned på verlden. Men sjelf oförenlig med våldet — den lärde ju att äfven Gud egen högsta makt ej endast *såsom* makt ville dyrkas — hade den från början afsagt sig alla våldsamma medel. Dess väg var öfvertygelsens, dess vapen lidandets. Så ville den väcka menniskornas uppmärksamhet på den inre rösten, hvarigenom i samvetet Gud talar till en hvar.

Den blef slutligen statsreligion i det romerska riket, kom dermed sjelf i besittning af makten, och frestelsen att såsom sådan använda den blef för stor. Den blef politisk i görande och ej mindre i låtande. Ty den måste öfverse med mycket och denna nödvändighet växte, då den kom i beröring med de nordiska, det södra Europa besegrande folken, hvilkas anförare snart blefvo politiskt kristne och läto döpa sina soldater i massa. En följd deraf var, att det i den gamla hedniska verlden inhemska slafveriet i det hela förblef och endast så vida bröt sig, att, genom segerherrarnes olika förhållanden både till de besegrade och sina egna, flera slag af både frihet och ofrihet uppstodo. I allmänhet gaf allt mer det egentliga slafveriet rum för *lifegenskapen*, som, i följd af sed eller lag likväl medförde vissa rättigheter, i synnerhet för den jordbrukande lifegne; hvaremot den lifegne i husbondens hus var både i godo och ondo mera underkastad husbondens rena godtycke och derigenom i hela den gamla bemärkelsen slaf.

Visserligen var *kyrkan* en slafvens tillflykt, och hon bemödade sig att mildra hans öde. Men *fri* blef han, utan frisinnes behag, endast genom egentligt inträde i densamma såsom prest eller klosterbroder. I detta och många andra

afseenden tog kyrkan friheten för *sig* och gjorde sig först oafhängig af det verldsliga samhället, hvilket hon under medeltiden slutade med att beherska. Men i striden af den andliga och verldsliga makten framträngde emellan bägge den borgerliga friheten och bröt in på kyrkans eget område, då reformationen angrep och, så vidt den segrade, upphäfde den förr antagna väsentliga skilnaden emellan *prest* och *lekman*.

Det var ett stort frihetens steg i andligt och verldsligt hänseende; och derigenom skilja sig gemensamt de nyare kristliga församlingarna (de protestantiska) från de gamla, på tradition mer än på Guds ord grundade kyrkorna, som i detta hufvudstycke alla i sjelfva verket, om ej till namnet, äro papistiska.

Med detsamma fick likväl slafveriet ett nytt och vidsträckt stöd. Vi ha sett att det väsentligen tillhörer hedendomen. Denna var deri ursäktad, att den saknade begreppet om den menskliga personligheten. Den kände familjen, slägten, stammen, och lät dessa naturliga samhällsband gälla. Den kände eller erkände inga *menskliga* förbindelser och lärde dem ej heller genom religionerna. Ty alla de hedniska, under inbillningskraftens inverkan eller, rättare, barnsliga tvång födda mytologier sammanstämma deruti, att göra det egna folket, om ej ensamt, åtminstone företrädesvis till *menniskor*. De andra förekomma i dem såsom vidunder, resar, dvergar, troll, med ett ord fiender; och äfven med stigande bildning betydde *främling* länge detsamma som fiende. Kristendomen nedbröt denna skiljemur, men uppreste en annan emellan *verlden* och *sig*. Kyrkan blef ensamt det heliga, verlden förblef det oheliga samhället, som kunde tålas så långt det, åtminstone i det yttre, underkastade sig kyrkans bud. Derutöfver gick ej hennes tålsamhet; och *kättaren* blef den *rättslöse fienden*. Men just som hierarkien, ej minst genom de grymma kättarekrigen, hade begynt sjelf bryta sin makt, upprestes de menniskofiendtliga skilnaderna på annat håll. De *olika menniskoslagen* hade genom Afrikas kringseglande och nya verldens upptäckt mer än förr kommit till Europas kunskap; och dessa olika menniskoslag, hvilka man tvekade att erkänna för likar, voro tillika kättare, voro hedningar. Kyrkan gillade deras våldsamma omvändelse. Då läskade sig törsten efter nya verldens guld fritt under religionens mantel, och slafveriet, som kristendomen vist ur hedendomen, fick nya omätliga riken, sedan kristenheten åter införde det öfver hedningarne.

Krig och handel, som redan i den gamla verlden visat sig såsom slafveriets orsaker i dess värsta gestalt, blefvo efter den nyas upptäckt vida mer vidtgripande och verksamma medel till dess utbredande. Den *kristliga slafhandeln*, på krig och våldsamt bortförande grundad (blotta namnet uttrycker tillräckligt rysligheten af saken), ser man nu uppkomma.

Den har icke blifvit införd utan förebråelser; och äfven medlidandet med de amerikanska Indianernas första olycksöde har sin del i *Neger-handelns* uppkomst. Genom den spanska eröfringens våldsamheter och ännu mer genom det hårda, infödingarne ålagda slafarbetet utöddes på de vestindiska öarna innan kort nästan hela den ursprungliga befolkningen [1]. En from spansk biskop, *Las Casas*, af skonsamhet mot denna återstod, föreslog då att i Indianernas ställe använda Negrer, med hvilka Portugiserna redan begynt att drifva slafhandel. En formlig tillåtelse för en sådan handel utfärdades 1517 af Karl V. Kejsaren ångrade sig sedan och återkallade före sitt afträde från regeringen den gifna tillåtelsen. Hans son Filip II förnyade den, och slafhandeln var redan i full gång.

Den förblef i Spaniorers och Portugisers hand, tills mot slutet af sextonde århundradet och i början af det följande andra Europas nationer, Engelsmän, Holländare, Fransmän, deruti deltogo [2]. Ifrån utrechtska freden 1713, då England erhöll rättighet att förse Spanska Amerika med slafvar, stodo Engelsmännen, snart verldens första handlande nation, äfven i denna handel främst.

Det hade ej kommit dertill utan att ogillande stämmor låtit sig höra. Flere af Englands största teologer och filosofer fördömde slafhandeln i de starkaste ordalag. År 1771 förklarade öfverdomaren lord *Mansfield*, i anledning af en inför honom, i en till England öfverförd Neger-slafs namn, anhängiggjord klagan: att engelska lagen ej erkände någon rättighet att ega en annan såsom slaf. Ej långt derefter (1776)

[1] År 1492 upptäckte Columbus S:t Domingo eller, såsom ön nu åter kallas, Hayti. Femton år derefter voro, enligt Spaniorernas egen berättelse, nitton tjugondedelar af infödingarne förgångna.

[2] År 1588 privilegierades det första engelska slafhandelskompani af drottning Elisabeth. Från 1631, då konung Karl I privilegierade ett ännu större bolag i samma ändamål, utvidgade sig allt mer den engelska slafhandeln. Holländare och Fransmän hade redan följt exemplet, i den mån de utsträckte sina amerikanska besittningar.

gjordes i underhuset den första motion emot slafhandeln, men väckte föga deltagande. År 1787 bildades i England den första enskilda förening till afskaffandet af slafhandeln och slafveriet; och vi finna ibland medlemmarne namnen *Wilberforce* och *Clarkson*, så ärofulla genom orygglig ståndaktighet i den ädlaste sak. Efter tjugu års outtröttliga bemödanden, under hvilka denna sak räknade ibland sina försvarare Englands största statsmän, Pitt, Burke, Fox, genomdrefs i engelska parlamentet förbudet mot slafhandeln och erhöll kongl. stadfästelse den 25 Mars 1807. Efter tjugusex års ytterligare strid mot de mäktigaste intressen förmådde slutligen det växande antalet af mensklighetens vänner att utverka slafveriets afskaffande efter vissa år inom britiska väldet genom en parlamentsakt, som den 28 Aug. 1833 emottog kunglig bekräftelse. Parlamentet voterade 20 millioner £ till ersättning för slafegarne; och den 1 Aug. 1838 befriades i Englands vestindiska kolonier sju hundra femtio tusen slafvar, utan att lugnet stördes eller en blodsdroppe flöt.

Denna handling af en stor nations rättvisa och ädelmod är öfver berömmet. Men i dess rättmätiga erkännande ingår äfven menniskovännens tacksamhet mot de modiga, fattiga, ödmjuka evangelii förkunnare, hvilkas frivilliga nit (ty den rika engelska kyrkan gjorde dervid föga och har först sedermera inträdt i dessa mäns arbete) i så många föregående år fört slafven från hedendom till kristendom, innan lagen gaf honom frihet.

Emellertid hade en allmännare motverkan mot slafveriet och slafhandeln ej heller i det öfriga Europa uteblifvit, ehuru franska revolutionen mer skadade än gagnade den goda saken genom det slafkrig den förde på S:t Domingo, der likväl den färgade befolkningen slutligen tillkämpade sig ett sjelfständigt, år 1804 erkändt välde. Det första förbud af slafhandeln är danskt. Kongl. förordningen af den 16 Mars 1792 stadgade, att den från och med 1803 af ingen dansk undersåte finge idkas. De förenta amerikanska staterna förbjödo 1794, fullständigare 1807, den afrikanska slafhandeln, fastän Negerslafveriet fortfor att herska och ännu herskar i de södra staterna af unionen. Vid kongressen i Wien 1814 förklarades slafhandeln oförenlig med mensklighetens och moralens fordringar. Frankrike förbehöll sig den ännu i flera år, ehuru Napoleon vid sin återkomst från Elba förbjöd den. Holland afskaffade den 1814. Spanien och Portugal förbundo sig att,

emot 1,830,000 £, som England betalte, ej idka slafhandel norr om eqvatorn, och i följd af traktaterna mellan Spanien och England den 5 Juli och 28 Aug. 1814 skulle spanska slafhandeln helt och hållet upphöra 1820. Sverige förband sig genom traktaterna med England af den 6 Nov. 1824 och med Frankrike af den 21 Maj 1836 till gemensamma bemödanden att undertrycka slafhandeln, hvilken handel genom kongl. förordningen af den 7 Jan. 1830, jämte tillägget af den 1 Mars s. å., belades med lifsstraff.

Det finnes numera intet kristligt samhälle, der slafvar kunna *lagligen* införas; och de enda kristna folk, som ännu *emot* lag och traktater idka den, äro Spaniorer till de spanskt-vestindiska öarna Cuba och Porto-Rico, och Portugiser till de portugisiskt-afrikanska öarna och till Brasilien. Men den hemliga slafhandeln fortfar, och grymheten mot dess offer har stigit med förbuden och bevakningen. Nationela misstroenden emellan Frankrike och England, emellan Amerika och England, i afseende på rätten att undersöka slafskepp, ha försvårat frågan, och vinningslystnaden har trädt emellan lagarne och deras utöfning. Vinsten af denna skändliga handel är så stor, att den räknas till 180 procent för hvarje afrikansk slaf, som det lyckas att införa. Hvilken lockelse för vinningslystnaden, då det för öfrigt af den största handlande nations i verlden erfarenhet är bekant, att hvilken smyghandel som helst med 30 procents vinst trotsar hvarje bevakning!

Det behöfves derför nationernas förenade afsky att afskaffa den grymma menniskohandeln. Ännu år 1839 räknades årliga införseln af slafvar, största delen till Cuba och Brasilien, till 150,000 om året; hvaraf vanligen en fjerdedel, oftast en tredjedel eller mer, förgås af elände under öfverfarten [8].

Slafhandelns historia bestyrker den sanning, att hvarje på misskännandet eller försakandet af menniskorätt grundad inrättning nödvändigt *förvärrar* sig, om ej den fullkomligt utplånas. Det gäller lika om slafhandeln och om sjelfva slafveriet, som af nödvändigheten blir mera tyranniskt, ju mer, ju längre det måste förhärda sig mot gudomlig och mensklig rättvisa. Slafhandeln och slafveriet räcka hvarandra handen; ehuru det senare kan äfven oberoende af utländsk slafinförsel bestå. Det tager då sin skada igen genom *inhemsk* slaf-afvel och slafhandel. Derpå hvilar nu förnämligast slafveriet inom

[8] *Fowell Buxton*, The African slavetrade, London 1839.

en del af den nord-amerikanska unionen; och flera af slafveriets rysligaste drag, den grymhet, hvarmed makar, föräldrar och barn från hvarandra slitas, det barbari, hvarmed, äfven vid hårdt straff, från slafven all undervisning undanhålles, framstå afskyvärdast just i behandlingen af den hemfödda slafven. De förnämsta af de nord-amerikanska södra fristaterna, från början såsom engelska kolonier på slafarbete grundade, ha visserligen fått detta på sig inympadt såsom en ärftlig olycka. Men de ha sedermera sjelfva under frihetens namn och skugga fostrat, hyllat och utvidgat detta onda[4]. Och på denna jord torde äfven slafveriets och frihetens sista strid inom den kristna verlden komma att utkämpas. De ifrigaste *abolitionister* (så kalla sig ifrarne för slafveriets afskaffande) finnas numera och uti stort, ständigt tilltagande antal i de nordliga staterna af unionen, hvilka icke äro slafstater. Deras ursprungligen fria befolkning, deras välmåga, upplysning och rikedom hafva stigit otroligt och vida mer än folkökningen och välståndet i de södra staterna, der likväl slafvarnes antal emellertid redan vuxit till två och en half million[5], men rikedomen mest sammanträngt sig inom klassen af de stora slafegarne. Likväl är det dessa, som, med för öfrigt högt förkunnade demokratiska tänkesätt, hittills inom unionen utöfvat det största politiska inflytandet. Under 56 år, ifrån inrättningen af de förenta nord-amerikanska fristaternas centrala regering intill denna dag, har presidentstolen varit intagen i 44 år af slafegare; äfven den nyss valde presidenten är det, liksom den afgående.

Sveriges försök under dess eröfringsålder att förvärfva besittningar och kolonier, som kunnat göra det delaktigt af slafhandelns och slafveriets nesa, blefvo, man kan säga lyckligtvis, snart tillintetgjorda. På den under konung Gustaf III af Frankrike förvärfvade lilla ön S:t Barthelemy fans ifrån den franska tiden, och finnes än, slafveri, ehuru ej i dess värsta gestalt och i ringa utsträckning. Må svenska folkets representanter, må ombuden för det folk, som tidigare än något annat inom sig sjelft afskaffade träldomens hedniska arf, äfven utplåna denna dess sista lemning på svenskt område och derigenom gå en ädelsinnad konungs afsigter till mötes!

[4] Derför är införlifvandet af *Texas*, en ny slafstat, med amerikanska unionen nu en hufvudfråga till förstärkandet af slafintresset, gynnadt af den afgående presidenten John Tyler från Virginien och, såsom det säges, af den tillträdande James Polk från Tennessee.

[5] 2,487,113, enligt *American Almanac* för år 1842.

BERÄTTELSE

OM

GÖTISKA FÖRBUNDETS

STIFTELSE OCH VERKSAMHET.

(1845.)

I slutet af 1810 funno sig i Stockholm flere unga män tillsammans, som närmare slöto sig till hvarandra för att fortsätta det umgänge, som redan tidigt förbundit dem. Med undantag af tvänne, voro de från samma hembygd, Vermland. De flesta voro barndomsvänner, alla sedermera i Upsala akademikamrater, nu i hufvudstaden unga arbetare på den civila eller militära tjenstebanan. Äfven jag, år 1809 anställd såsom e. o. kanslist i kongl. riksarkivet, men följande året nämd till docent i Upsala, befann mig, efter återkomsten från en resa till England, i denna krets af vänner. Med mig och min bror voro vi tolf, af hvilka hälften numera är af döden skördad. Huru ibland oss förslaget, att kalla oss ett *Götiskt förbund,* våra sammankomster *stämmor,* och i dessa utmärka oss med *götiska namn,* först uppkom, erinrar jag mig ej. Hvad jag minnes är, att det från början var ett skämt och troligen ej blifvit annat, hade ej en af vännerna påtryckt uppfinningen en annan stämpel.

Denne var dåvarande kanslisten i ecklesiastik-expeditionen *Jakob Adlerbeth.* Af en högst bestämd karakter, som yttrade sig i det största som det minsta, gaf han denna bestämdhet åt alla sina företag, ibland hvilka man äfven kunde räkna hans tidsfördrif och nöjen. Ty han bedref allt med en viss grundlighet och stannade i intet på halfva vägen. Dermed förenade han det varmaste, redligaste hjerta och en trofasthet utan gräns, som gjorde honom dyrbar och ännu gör honom

oförglömmelig för sina vänner. Att i vänskapen upplifva det gamla nordiska fostbrödralaget, dertill var han framför alla kallad och värdig. Han tog saken ganska allvarsamt och fann öfverensstämmelse, då han framstälde den såsom en *moralisk-patriotisk* tanke. Man kan anse honom såsom Götiska förbundets egentliga upphofsman. Han författade inledningen och uttalade grundsatserna till de stadgar, som uppgjordes och antogos. Götiska förbundets första stämma hölls under honom såsom ordförande den 11 Februari 1811, då han äfven valdes till vårdare af förbundets skrifter och handlingar. Under förbundets utvidgning och snart framträdande verksamhet förblef han i detsamma den egentligen personliga principen. Efter afslutandet af hans allvarliga föredrag vid våra stämmor voro samtal, sång och ett gladt dryckeslag, der mjödet på förfädrens vis tömdes ur horn, våra tidsfördrif. »Göterna fordomdags drucko ur horn» var en älsklingsvisa. Jag diktade en egen *invigningssång*, som förbundet förbehöll för sig. Huru många af de götiska sånger, som sedan utgingo bland allmänheten, uppstämdes ej först i dessa glada, vänskapliga lag! Vi hade ibland oss goda sångare; i synnerhet en förträfflig röst, tolk af ett lika förträffligt hjerta. Så, som jag hörde förbundsbrodern *Johannes Dillner* sjunga Idunas första sånger, skall jag ej höra dem mer.

I tolf år var förbundets verksamhet i mer än en riktning liflig. Derefter begynte den mattas och upphörde småningom. Omständigheter, deltagare, intressen hade förändrat sig. Endast Jakob Adlerbeth var ännu densamme som år 1811 och ville ej erkänna någon förändring. Han pålyste sina götiska stämmor, visserligen ej så ofta som förr, men regelmässigt. Han fortfor att behandla de gamla formerna med lika högtidligt allvar. De mer än en gång gjorda framställningarna att upplösa förbundet, sedan det mest blott till namnet fans qvar, gingo honom mycket till hjertat. »Förbundet upphör ej, men det hvilar», sade han mig slutligen, efter en för detta ämne, såsom han tillstod, tillbragt sömnlös natt. Det var det beslut, hvartill han ändtligen såg sig nödsakad att komma. I förbundets 22:dra år instälde det helt och hållet sina sammankomster, »intill dess förändrade omständigheter påkallade dess förnyade verksamhet», hvilka omständigheter skriftvårdaren förbehöll sig att få pröfva. Dess handlingar, dess tillhörigheter fortforo att vårdas med lika noggranhet. Sjelf tycktes Adlerbeth med Götiska förbundet draga sig ur verlden.

Hans lif blef allt mera ensligt, men omfattade med lika ståndaktighet de föremål, åt hvilka han egnat sin ungdoms kärlek. Han hade öfverlefvat Götiska förbundets *verksamhet; till namnet* kunde det ej öfverlefva honom. Den 2 September 1844 bortrycktes af döden en af de redligaste menniskor jag känt, lika utmärkt genom sina egenskaper som genom sina egenheter. Götiska förbundet har upplöst sig öfver hans graf och förordnat om sin qvarlåtenskap.

Då ibland de få qvarlefvande af Götiska förbundets stiftare jag ännu finnes öfrig och förbundet har hedrat min son med förtroendet att efter meddelade handlingar teckna en kort förbundets historia, har jag såsom ett bidrag dertill velat lemna närvarande minnesteckning af denna förening. Jag har den mycket att tacka; fäderneslandet skall ej heller ihågkomma den utan tacksamhet. Då jag sätter mig ned till denna teckning, har först framstält sig för mitt sinne bilden af den bortgångne vän, som med denna förening mer än någon af dess medlemmar hade införlifvat sig sjelf.

Götiska förbundet var ett frö, hvaraf blef mer än dess stiftare förestälde sig. Fröet föll i en tacksam jord. I denna förening, som hvarken var eller ville vara något ordenssällskap, var ingenting annat bestämdt än den *fosterländska* riktningen. Men denna hade i allmänhet blifvit nylifvad af flera orsaker. Fäderneslandet hade nyss stått på branten af undergång och hade i detta ögonblick blifvit dyrbarare för alla sina söner. Dess öde var ännu oafgjordt, dess räddning tvifvelaktig. Det sökte ett stöd äfven i sina minnen, och svenska hjertan voro stämda mer än förr att lyssna äfven till de halft förglömda äldsta, som talade om nordisk kraft och ära.

Under sådana inflytelser skref jag i Stockholm vintern och våren 1811 sångerna: *Den siste kämpen*, *Vikingen*, *Den siste skalden*. Jag satte dem äfven i musik. Endast melodien till Vikingen har blifvit bibehållen. Musiken till de bägge andra är förkommen, till föga skada, då denna uppgift öfversteg mina krafter. Dessa dikter författades i och för den nämda kretsen af vänner. De voro en öfverraskning för dem och nästan för mig sjelf; ty jag hade ditintills föga försökt mig på det poetiska fältet. Dessa försök följdes innan kort af *Odalbonden*, *Manhem* med flera andra. I förbundets stämma den 20 Maj 1811 föreslog jag utgifningen af en tidskrift till befordrande af förbundets ändamål. Den 31 påföljande uppläste jag en anmälan till en sådan. Första häftet af *Iduna*,

en skrift för den nordiska forntidens älskare, af mig ensamt författadt, utkom genom förbundets försorg under loppet af sommaren 1811, då jag befann mig hemma i min födelsebygd. Jag minnes ännu, huru jag en vacker afton gjorde mina föräldrar och syskon första gången bekanta med min nya värdighet såsom poet, med att uppläsa dessa skaldestycken under en stor alm i den till min faders gård gränsande skogshöjden.

Det tillhör ej mig att dröja vid verkan af detta försök, hvars flera upplagor vitnade om, att det slog an på allmänheten. Men äfven hvad som i sin början framstår mindre betydande blir det mer, om det hänvisar på ett sammanhang af fortsatta bemödanden. Derför inskränker jag mig till den anmärkning, att här vidrördes strängar på svenska lyran, som länge varit stumma, af *Ling* anslogos samtida med mig, om ej förr, och hvilkas ljud sedan *Tegnér* lät klinga öfver Europa.

Iduna, hvars *andra*, innan samma års slut utkomna häfte äfven till största delen var af mig författadt, fortfor sedan att med förenade krafter uppehållas, tills tidskriften år 1824 med det 10:de häftet upphörde. Den upptog jämte sin poetiska beståndsdel, för hvilken den hade flera skalder att tacka, äfven andra ämnen och utbredde sig småningom, ej utan frukt, öfver åtskilliga delar af den nordiska fornforskningens fält. Våra fornlemningars undersökning, vård och beskrifning låg förbundsbrodern *Rolf* (det var det namn, Adlerbeth i förbundet förde) synnerligen om hjertat. Hans egna uppsatser, om man undantager en om det gamla Bjarmaland, rörde mest detta ämne. Hans uppmuntran till arbeten deruti var ifrig, hans kostnad ospard; ty han bekostade af egna medel flera antiqvariska resor och undersökningar inom fäderneslandet. Förbundsbröderna *J. H. Schröder* och *Bruzelius*, senare *Wallman* och *Liljegren*, voro i synnerhet hans medarbetare på detta fält. Den vård, regeringen begynte taga om våra forntida minnesmärken, var en stor anledning till fägnad, och han anmärker i en af sina årsberättelser till förbundet, att detta ej skett utan förbundsbröders medverkan. Det nya deltagande, förbundet väckt för nordisk fornkunskap, gladde mången undangömd forskare. Så blef en enslig lärd skolmästare på Ulriksdal vår förbundsbroder, och vi besökte honom, då hans sjuklighet nekade honom att infinna sig i våra sammankomster. Han dog innan kort och öfverlemnade till förbundet, mot en ganska billig lösen, sin icke obetydliga samling af

böcker, handskrifter, mynt och kopparstick. Förbundet uppsatte en enkel bautasten å hans graf på Solna kyrkogård, med inskrift: »*C. W. Tholander, död den 15 Nov. 1815. Hans vänner reste stenen*». Bidrag af honom finnas i Idunas 4:de och 5:te häfte. I allmänhet blef förbundet en föreningspunkt för flera förut spridda bemödanden. Samlare af fornsaker, traditioner, permbref, historiska dokument trädde med oss i förbindelse. Förbundsbrodern *Rääf i Småland* var genom sina betydande samlingar och sina allvarliga studier verksam för våra ändamål. Mycket af hvad för dessa sedan skedde i offentlig väg blef genom förbundet först föremål för allmännare uppmärksamhet och deltagande.

Iduna är den hufvudsakliga urkunden af Götiska förbundets verksamhet. Men till den sluta sig äfven andra verksamhetsyttringar, som, om de ej omedelbarligen ifrån förbundet sjelft, dock mer och mindre från dess medlemmar utgingo, med det trädde i nära sammanhang, rörde sig på samma grund och syftade till ett gemensamt mål. Ingenting visar bättre, att det var tidens egen riktning, som i fäderneslandet uppbar alla dessa bemödanden.

Med *tredje* häftet begynte Tegnérs bidrag till Iduna, hvilken han sedan fortfor att pryda med de skönaste blommor. Huru många af hans här först ljudande sånger blefvo ej nationens egendom och lefva än på allas läppar! Frithiofssagans harpa klingade här först. Dess särskildt i Iduna meddelade sånger voro de äpplen, genom hvilka gudinnan ännu bevisade sin förmåga att odödliggöra.

En poetisk kallelse af annan art lät först höra sig i detta häfte. Förbundsbrodern *Afzelius* var då lärare vid frimurarebarnhuset, der min bror *Karl Fredrik Geijer*, en af de ibland oss så kallade *Stamgöterna* och tillika förbundets skattmästare, bodde, och der förbundets stämmor länge höllos. Han hade varit den förste, som ökade tolftalet af bröderna. Han begynte ibland oss blifva verksam med tredje häftet af Iduna, der han framträdde med romansen *Necken*, diktad till den herrliga folkmelodien *Neckens polska*, hvilken äfven såsom musikbilaga till detta häfte utgafs. Sällan har man hört ett innerligare och ljufligare sammanhang emellan ord och musik, än i denna sköna dikt. Det var också en ny ton lockad ur den svenska lyran, eller rättare det var den gamle *strömkarlens* toner, som väcktes ibland ett yngre slägte. Det var den *svenska folkvisans* ton, som åter var träffad och upplefde. Den, som först anslog

den till det bildade och förbildade slägtets förvåning, var en man, från barndomen med densamma förtrogen och som var i besittning af stora samlingar i detta afseende, hvilka han plockat från folkets läppar. Han föreslog mig, ehuru jag i början ej var synnerligen gynsamt stämd för honom och hans bemödanden, att vi bägge gemensamt skulle utgifva en samling af gamla svenska folkvisor. Jag lockades af de gamla herrliga melodierna, af hvilka han äfven samlat ett stort antal, och kom derigenom in i ämnet. Jag skref inledningen till *Svenska Folkvisor från forntiden, samlade och utgifna af E. G. Geijer och A. A. Afzelius,* af hvilka 1:sta delen utkom 1814 och 2:dra och 3:dje 1816 och 1817: ett arbete, hvarpå mitt namn mycket oförtjent står främst; ty ehuru jag, eller rättare min fästmö, meddelade några bidrag af Vermlands-visor, och jag genom min vänskap med kapellmästaren Hæffner af honom fick melodierna redigerade samt skref en i tredje delen införd afhandling om *Omqvädet,* var arbetet i sjelfva verket Afzelii. Dermed begynte vår *medeltids* poetiska skatter att aftäckas: ett bemödande, som sedermera blifvit fortsatt af Afzelius sjelf, af *Atterbom,* af *A. I. Arwidsson,* af *Wieselgren,* och senast af *Cavallius, Stephens* och andra, samt lemnat rika frukter.

Ännu en annan riktning blef ifrån 3:dje häftet af Iduna märkelig och fruktbärande. Vi voro entusiasmerade öfver den nordiska fornålderns sånger och sagor; och vi kände dem i sjelfva verket ganska litet. En kort framställning af nordiska mytologien hade jag försökt i 1:sta häftet af Iduna i en recension af Adlerbeths från danskan öfversatta *Edda eller Skandinavernas hedniska gudalära*; men denna mytologis urkunder kände vi endast genom Göransson och Resenius. År 1812 kom den unge, men redan då rättvist berömde danske språkforskaren *Rask* till Stockholm och lefde der en längre tid i Afzelii hus. Deras vänskap bar frukt i en kedja af arbeten, som i kännedomen af den hittills hos oss mera åberopade än kända gamla isländska literaturen gjorde epok. Med Rasks biträde meddelade Afzelius i tredje Iduna-häftet efter en handskrift [1] den isländska texten af den djupsinnigaste bland den gamla Nordens mytiska sånger, *Völuspá,* och bifogade en svensk öfversättning. Derefter utgaf Rask i Stockholm sina bekanta upplagor af den *äldre* och *yngre Edda* samt af *Skálda;* hvilka alla Afzelius genom öfversättningar gjorde äfven för mängden

[1] Se anmälan i 3:dje häftet.

af läsare tillgängliga. Det var ett stort och vigtigt steg, en obestridligen stor förtjenst. Sålunda blefvo den *nordiska gudasagans* poetiska skatter äfven afslöjade. Snorre Sturlesons nordiska *Konunga-sagor* hade redan förut, af oss oafhängigt, genom patriotiske mäns åtgärd börjat att i text och öfversättning allmängöras. I Lings stora poetiska arbeten, i hans sinnrika framställningar och förklaringar af vår mytologi, framstod en verldsåskådning, i hvilken den nordiska forntiden syntes på ett eget sätt åter upplefva.

Det är omöjligt att, äfven i den kortaste behandling, sysselsätta sig med närvarande ämne, utan att mer än en gång stöta på denne märklige man, som sjelf var ett Götiskt förbund i sammandrag och derför ej heller på bästa sätt sämdes med det andra. Bäst sympatiserade han utan tvifvel med Adlerbeth. De hade en stor väsentlig likhet. Bägge utmärktes genom en stor bestämdhet och ihärdighet i karakteren. I alla andra afseenden voro de högst olika och kommo kanske just derför så väl öfverens. Adlerbeth hade ej en gnista af inbillningskraft, men stor respekt för den, om den betedde sig rätt fosterländskt. Hos Ling var inbillningskraften en vulkan, men den ville endast kasta sina lågor ibland isar. *Nordens* natur var det fält, inom hvilket han strängt höll den bunden. Den fick ej förirra sig åt de väderstreck på den poetiska kompassen, der Lings hand hade varnande tecknat: *söder* och *veklighet*. Sjelf kunde han till kropp och själ väl gälla för en den nordiska kraftens representant. Han var till profession en fäktmästare, till hjerta och inbillningskraft en skald, till förstånd och hufvud en skarp och uppfinningsrik slutare, om ordet mig tillåtes, och hade den klaraste, mest träffande blick på både saker och personer, men allt inom vissa *gränser*. Begränsningen var hans eget *jag*, med hvilket han i sina dagar haft nog att göra, och som skaffade andra äfven tillräckligt att göra. Ödet hade varit hårdhändt emot honom och tillhuggit honom i råa former, hvilka han aldrig kunde öfvervinna. Han var en *sjelfklärling*, och att i kampen mellan honom och hans öde *sjelfvet* stod segrande fram, var på en gång kanske hans största förtjenst och fel. Han kom till Stockholm för att ombilda svenska nationen genom gymnastik och fosterländsk skaldekonst. Adlerbeth hade med honom trädt i förbindelse och beredt, såsom jag tror, sjelfva denna flyttning. Vi besökte honom gemensamt mången gång under den närmast följande tiden, då han med sin första hustru

ännu bebodde ett par små rum i Bergstralska huset. Ingen menniska har från början på mig öfvat på en gång en så fängslande och en så tillbakastötande inflytelse, som Ling. En fortsatt bekantskap förde oss närmare till hvarandra. Man kunde ej lära känna honom, utan att älska honom. Det mildaste, blödigaste hjerta bodde i sjelfva verket under den råa ytan. Vi drogo slutligen väl öfverens, dock först sedan det kommit derhän, att, liksom genom en tyst öfverenskommelse, våra oförenliga meningar blifvit lemnade på ett neutralt gebit emellan oss, på båda sidor om hvilket vi räckte hvarandra handen. Det höll hårdt med erkännande af denna först beväpnade, sedan vänskapliga neutralitet, och vi voro en gång på god väg, såsom jag snart skall berätta, att blifva fiender.

Ling, som ej utan Adlerbeths och flera götiska vänners trogna medverkan slutligen fick sitt gymnastiska institut i hufvudstaden inrättadt, hade emellertid med öppna armar blifvit emottagen i Götiska förbundet, men var likväl ingen flitig besökare af våra stämmor. Jag kommer i håg, att han var närvarande, då en vår nykallade ledamot, öfverintendenten *Per Tham*, i förbundet högtidligen emottogs. Den gamle, vördade antiqvariske mæcenaten lät oss genast förstå, huru det egentligen förhöll sig med rikets antiqviteter, hvilkas förnämsta minnesmärken skulle befinnas vid och omkring hans eget gods Dagsnäs i Vestergötland. Det tycktes som till och med sjelfva asken Ygdrasil der skulle hafva stått. Nu räckte ej Lings tålamod längre till. »Den står väl i helvete heller!» utropade han och gick ur salen. — Snart bröt likväl Ling med Götiska förbundet; och anledningen gaf jag emot min vilja. Med den stora omfattning, som han i allt gaf åt sina sträfvanden, ville han äfven uppstå såsom reformator af den bildande konsten i fäderneslandet. Det sammanhängde med hans gymnastiska ideer och hans stora kännedom af menniskokroppen i alla dess lägen och ställningar. En af hans älsklingstankar var en ny, på naturen grundad konst, med ämnen hemtade ur nordiska mytologien, och såsom hans egen poesi nordisk och fosterländsk. Man kunde ej i detta, såsom knappast i något ämne, höra honom utan att hänföras af hans eld och beundra hans skarpsinnighet. Han umgicks med artister. Han gjorde proselyter. En ny bana började utstakas för konsten, och ett och annat försök på densamma skedde. Jag hade sjelf emottagit ett ganska smickrande prof deraf. Efter att någon tid hafva hållit offentliga föreläsningar i Upsala

öfver Skandinaviens gamla historia, emottog jag af mina der studerande landsmän en hedersskänk, ett götiskt dryckeshorn, prydt i drifvet silfver med lika sinnrika som skönt utförda framställningar ur de nordiska myterna, efter min vän *Fogelbergs* ritningar. Jag var högst tacksam, men trodde mig likväl på denna nya bana böra äfven fästa uppmärksamheten på en afväg och framstälde mina betänkligheter i några *Betraktelser i afseende på de nordiska myternas användande i skön konst*, som infördes i Idunas 7:de häfte 1817 [2]. Jag ville varna för en allt för uteslutande nordiskhet i både skalde- och konstlära. Ling tog det såsom ett *crimen læsæ* emot den *fosterländska konsten* och trädde ut ur Götiska förbundet till förbundsbrödernas stora bestörtning. I sitt afsägelsebref åberopade han sina göromål och sin helsa. Till någon, som frågade honom om egentliga orsaken, skall han hafva svarat: »skulle min herre t. ex. vilja förblifva medlem af en kristlig församling, om någon der uppstode och med allmänt bifall förnekade vår herre Kristus?» — Jag träffade honom kort derefter hos Adlerbeth. Han sade hårda ord. Jag hade godt af min lyckliga förmåga att ej lätteligen blifva stött. Vi blefvo småningom åter vänner. Det var en af de flera erfarenheter jag haft, att, med verklig aktning och kärlek för en person, tillfälliga misstycken ej häfta eller tränga till själen.

Emellertid hade fältropet af nordiskhet, af fosterländskhet äfven inom konstens verld, väckt uppmärksamhet och deltagande. En schism begynte äfven här uppkomma, en protestantisk församling att bildas, som ville lösgöra sig från slentrian och auktoriteter. I Juni månad 1817 öfverlemnades till Götiska förbundet af en konstälskare, som ville vara okänd, en summa af 50 dukater, att till de svenska och norska konstnärer, hvilkas arbeten voro utförda enligt nordiska myten, utdelas såsom belöning eller uppmuntran, enligt vilkor, hvilka innefattades i en särskild anmälan, om hvars kungörande den okände gifvaren anmodade förbundet, som tillika borde välja en pröfningsnämd att besluta öfver utdelningen. Kungörelsen skedde i allmänna tidningarna. Nämden valdes och bestod af konstälskare och literatörer så inom som utom förbundet, och den 26 Januari 1818 bestämdes för fullgörandet af det gifna uppdraget. Flere af våra utmärktaste hemmavarande konstnärer (*Byström*, vår förbundsbroder, var frånvarande) —

[2] Se Bd. 1, s. 173 i denna upplaga.

den så djupt kännande och så samvetsgrant arbetande *Fogelberg*, som redan i sina modeller af Frej, Odin och Thor visat hvad en ren och lycklig uppfattning kunde skapa af dessa nya ämnen; den grundlige tecknaren och målaren *Sandberg*; den genialiske skildraren af nordisk natur, *Fahlcrantz* — intresserade sig lifligt för uppgiften. Tjugusju större och mindre konstalster i skulptur, målning och teckning inkommo till bedömande; deribland arbeten af Fogelberg, Sandberg och *J. von Breda*. De sistnämde afsade sig allt anspråk på belöningar, hvilka tilldelades yngre konstnärer.

Den häraf föranledda schismen, som jag påpekat, blef ej heller för öfrigt utan sina synbara tecken. Fråga uppstod om en offentlig exposition af de nämda konstalstren. Förbundet kom derigenom i kollision med de Fria konsternas akademi, som ensam hittills besörjt sådana expositioner, och denna akademis dåvarande præses hade i ett offentliggjordt tal utdömt de nya ämnena från konstens gebit, *»såsom råa och vidunderliga foster af de äldsta nordiska folkslagens inbillningskraft»*. Andra missnöjen inom akademien torde vid samma tid hafva kommit till utbrott. Nog af: utaf den tillämnade inskränkta götiska expositionen blef en stor och allmännare i f. d. Kirsteinska huset, der hufvudstadens förnämsta artister förenade sig till en o-akademisk exposition af sina arbeten, hvilken blef lika lysande som talrik och besökt. Envoyéen baron *Silfverhjelm*, som inträdt i Götiska förbundet och kanske var stiftaren af de utdelade prisen, inbjöd å förbundets vägnar den kungliga familjen att hedra expositionen med dess besök, såsom äfven skedde. De kungliga personerna yttrade det nådigaste bifall, och H. M. konungen anbefalde de af Fogelberg modellerade nordiska gudabildernas utförande i marmor för sin egen höga räkning. Expositionen lemnade ett betydligt öfverskott, hvilket Götiska Förbundet beslöt att använda till samma ändamål, och som till en stor del äfven dertill användes. — Om anledningen och verkställigheten af denna götiska konstexposition samt de dermed sammanhängande förhållanden för dagen vinnes fullständigare upplysning i en särskild derom till förbundet inlemnad berättelse [3] af förbundsbröderna *Johan Gustaf Netzel* och grefve *Karl Spens*, åt hvilka närmaste omsorgen derom af förbundet hade blifvit anförtrodd. Den liflighet, hvarmed flera af våra konstnärer beträdde den nya banan af en egendomlig

[3] Se Iduna, 11:te häftet, sid. 82.

nordisk konst, har ej kunnat blifva densamma som i dessa första dagar; men den har, såsom alla de likartade bemödanden, med hvilka den var samtidig, ej blifvit utan varaktiga frukter. Den, som sett Fogelbergs senare herrliga Odinsbild eller *Qvarnströms* nyss utförda Iduna, kan med egna ögon öfvertyga sig derom.

Vi ha kastat en blick på de olika riktningar, i hvilka den fosterländska väckelse röjde sig, till hvilken Götiska förbundet mer var ett tecken än en orsak. Man torde fråga, om den ej äfven hade någon politisk karakter. Visserligen. Vi voro alla först och främst ifriga patrioter. De af förbundsbröderna, som gingo i kriget, följdes i synnerhet af de hemmavarandes deltagande och erhöllo för tappra vapenbragder skriftliga uttryck af förbundets bifall och tacksamhet. Vår värderade förbundsbroder *Södermark* (i förbundet *Sigurdr*), nu säsom konstnär så utmärkt, emottog ett sådant af förbundet under fälttåget i Norge. Att en fransk prins kallades på trappan af Sveriges tron var väl, om jag skall döma till andra efter mig sjelf, för flera af oss ej synnerligen behagligt. Men *Karl Johans* bedrifter och stora egenskaper underkufvade äfven oss; och föreningen emellan Sverige och Norge fylde oss med förtjusning. Jag skref öfver Karl Johans hemkomst poemet *Den 3 Juni 1814*, Tegnér sin *Nore*, bägge införda i Idunas 5:te häfte. Det blef mig i förbundets stämma uppdraget att uppläsa Tegnérs skaldestycke. Det rörde mig så, att jag ej kunde fullborda läsningen, utan brast i tårar. Sådana känslor voro vår politik. För våra riksdagar voro vi mera främmande. Likväl började en och annan förbundsbroder, såsom *Hartmansdorff, Lagerhjelm, Karl Spens, Lefrén, Ludv. Heijkensköld* och *Stråle* äfven att i dem ingripa och följdes med lifligt deltagande. På 1823 års riksdag talades till och med om ett *götiskt parti*.

Och här slutar jag denna korta skildring — en återblick af vemod och nöje på gångna dagar, som gifvit mig så mycket att minnas, så mycket att med tacksamhet erkänna. Otrogen har jag aldrig blifvit detta minne; ehuru jag växt till i den erfarenhet, att *gamla former* ej i allt äro den *gamla, goda saken*.

Äfven inom förbundet uppstod af sådana orsaker slutligen ett slags söndring, som förlamade dess verksamhet. Vår dilettantism i nordisk fornforskning öfvergick i sinom tid till verkligare historiska studier, som visade mycket i en annan dag,

än vår förtjusta ungdomsblick i början på god tro antagit. Jag kom genom första delen af *Svea rikes häfder* i lukt af kätteri, åtminstone i antiqvariskt hänseende. Adlerbeth sade mig aldrig något derom. I hjertat var han en hemlig *Rudbeckian*, åtminstone så vida, att han ej utan yttersta prut ville afstå något, vare sig i längd, bredd, höjd eller djup, af de i den svenska ärofulla fornålderns namn någonsin gjorda anspråk. Ett samtal emellan tvänne andra vänner i detta ämne blef mig berättadt. Den ene yttrade sina betänkligheter öfver mina betänkligheter i afseende på Ynglingaättens kronologi. Den andre tog mitt försvar och anmärkte med tillfredsställelse, att jag åtminstone lemnat den ännu äldre *Fornjoterska* ätten oantastad, som vore sjelfva grundstenen till vår historia, — emedan jag derom sagt ingenting.

Men ingen skepticism i verlden, den må göra hvad nederlag som helst, förmår göra den minsta åverkan på *det rena i hjerta och afsigt*, der detta verkligen finnes. Det är ock det enda, som i himmelen och på jorden bär frukt och ej är beroende af de förgängliga former, hvari det sig här uppenbarar. Derigenom har ock detta ynglingaförbund verkat och skall fortverka äfven in i den efterverld, som kanske ej mera skall minnas dess namn. Det har deri ett gemensamt öde med andra dylika ungdomliga föreningar äfven inom vårt eget land.

Man kan ej utan deltagande följa dess korta, men lärorika historia. Man ser ett lifligt, eldigt, välsinnadt, öfver sig sjelft dunkelt och i sina yttringar ensidigt sträfvande tändas, arbeta, med sig förena andra likartade bemödanden, derigenom först utvidga sig och tillväxa, småningom dela sig på olika banor och till utseendet upplösas; under det likväl den första goda afsigten sväfvar öfver alla dessa skilda verksamheter, såsom ett gemensamt kärt och lifvande minne.

Jag har kallat det götiska sträfvandet ensidigt. Hvarje kraft är det. Men Försynen har tillräckligt sörjt derför, att aldrig blott en enda finnes; och verldens inre och yttre sammanhang är i våra dagar större än någonsin. Samtidigt med götiska ynglingaförbundet i Stockholm var ett annat ynglingaförbund i Upsala, hvilket, då Göterna stiftade *Iduna*, redan hade framträdt med *Phosphoros*, der *Atterboms* innerliga, poetiska natur först började uttala sig. Till deltagarnes lynne och sträfvande voro de helt olika, ehuru bägge voro opponenter mot den förut hos oss herskande franska smaken. De förstnämda vände blicken ur sitt eget bröst mot Nordens

fornålder och stärkte sig med att poetiskt fira den gamla hedendomens kraft; de andra, om äfven en och annan bland dem ej för denna riktning blef främmande, vände sig förnämligast mot Södern, mot Tysklands snart alla literaturer omfattande vitterhet, mot Italiens himmel och poesi, och sjöngo äfven sin förtjusning i hemfödda toner. De voro kristligt-romantiskt sinnade i motsats mot den nya gotismen. — *Göter* och *Phosphorister* höllo sig afsöndrade från hvarandra, och Phosphoristerna skärmytslade äfven i sin tidning *Polyfem* emot Göterna. Dock saknades ej nuancer mellan bägge. *Manhems-förbundet*, en förening af en på en gång patriotisk, teosofisk och romantisk syftning, praktisk ej mindre än teoretisk, i spetsen för hvilken den genialiske *Almqvist* stod, kan sägas ha fylt mellanrummet emellan dem och på sitt eget sätt omfattat och förvandlat bådas sträfvande [4]. Senare trädde jag med Phosphoristerna äfven i förbindelse och har på visst sätt tillhört både dem och Göterna, ehuru min egen bana mer och mindre skulle skilja mig från bägge. Bägge utmärka moment i historien om svensk bildning, som ej skola förgätas. Bägges inre frändskap, oaktadt all yttre olikhet, skall äfven framstå allt tydligare, ju mer bladen af svenska vitterhetens häfder i sitt sammanhang uppslås. Och tacksamhet mot min vän Atterbom — nu äfven den ädle tolken af Lings minne — som i sina *Svenska Siare* och *Skalder* börjat och fortsätter skildringen af svenska vitterhetens förnämsta epoker och män och deri med lika mycken kärlek som insigt ådagalägger både deras egenheter och deras sammanhang, — tacksamheten mot denne vän ingår i de känslor, med hvilka jag här nedlägger pennan.

[4] Se *Handlingar till upplysning i Manhems-förbundets historia.* Stockholm 1820. Almqvists sedermera *ensamma*, men talrika sympatier väckande bana ligger uttryckt i vår nyare literatur.

EN EKONOMISK DRÖM.

(Införd i tidningen *Dagligt Allehanda* för den 26 Febr. 1847.)

Sedan någon tid drömmer jag ofta. Förr var det sällan händelsen. Dessa drömmar äro ej vanligtvis osammanhängande och fantastiska. De utmärka sig tvärt om genom ett logiskt sammanhang, hvilket liksom sjelfvilligt utvecklar sig under drömmarens ögon. Det är som om tankens maskineri af sig sjelft utarbetade det förekommande ämnet.

Nyligen var detta ekonomiskt och lemnade det kan hända sällsporda exemplet af en *ekonomisk dröm;* hvarför jag i korthet vill förtälja den. Det är en dröm i statshushållningen, som må läggas till de andra.

Frågan var om inflytelsen af ett lands natur på landets hushållning och företogs till besvarande med afseende på fäderneslandet.

Dervid förekom, att Sveriges vidsträckta yta, med alla dess naturliga olikheter, ej kunde undgå att öfva ett stort inflytande på särskilda orters hushållning inom fäderneslandet. Slättboens olika lif mot bergsboens framstälde sig. Bergsmannen, jordbrukaren, manufakturisten, handelsmannen, jägaren, fiskaren trädde fram, alla under de olika betingningar, som lokal och deraf föranledda särskilda behof föreskrefvo för deras verksamhet. De grupperade sig olika derefter. De olika grupperna voro spridda, skilda genom stora afstånd, derigenom inom sig isolerade. Ej under, att hvardera betraktade sig såsom *ett helt för sig!* Olika behof och omständigheter hade bildat hvart och ett sådant. Vanan hade befästat det och omkring hvarje gebit liksom uppdragit en mur, utöfver hvars horisont invånarnes blick ej behöfde sträcka sig. Jag sade till mig sjelf: se här upphofvet till *korporations-* och *skråprivilegier!* — De äro först *behofvets,* sedan *vanans,* slutligen *fördomens* barn. Såsom *sådana* existera de länge i inbillningen,

sedan deras verkliga giltighet långt före detta upphört. De olika gebiten äro numera länge sedan af en allt genomgripande verksamhet närmade till hvarandra. Deras förhållanden till hvarandra äro fullkomligt förändrade. Den, hvars blick omfattar flera sådana områden, märker det genast. Den, som är ett inhyseshjon i de gamla förhållandena, märker deremot ej förändringen, eller anser den såsom en oordning, ropande dervid oupphörligt på ordning, nämligen på den *gamla* ordningen; under det den *nya* redan, utan att af honom förmärkas, är i full gång.

Det är tydligt, att den, hvars verksamhet omfattar *flera* föremål för mensklig idoghet, lättare kommer till denna insigt, än den, som är inskränkt till ett enda. Insigten är nämligen en *komparativ* insigt och uppstår genom jämförelsen. Så gör den sig snarast gällande hos handelsmannen, manufakturisten; senast, trögast hos handtverkaren, hvilken förändringen vanligen kommer på lifvet innan han märkt den, långt mindre anat dess orsaker. Han liknar deri ett utur sitt ide uppskrämdt djur, som rusar mot sin fiende till sitt eget förderf. Deraf dessa i senare tider så vanliga sammanrotningar af arbetarne emot deras brödherrar. Det är en blind drift, som af det ovana ljuset blir ännu blindare och argare. Också slår den säkrast ut till deras skada, som deråt öfverlemna sig och rusa in i nya, för dem främmande förhållanden, hvilka snart föra dem längre än de kunnat föreställa sig. Hvad har resultatet blifvit af alla dessa sammansättningar? *Förbättrade arbetsmetoder*, i hvilka *vetenskapen* mångfaldigt ersätter bristen af *reducerad handkraft;* vidare, såsom en följd deraf, *nedsatta arbetslöner*, och likväl — besynnerligt nog — *ökad produktion och konsumtion*, till den grad, att den *friare afsättningen* föder långt flera händer än under den gamla, barbariska ordningen. Det är det språng midt in i tingens nya ordning, hvartill hvar och en måste beqväma sig. — Visserligen ofta ett halsbrytande företag. Öfvergången kostar många offer. Hvar och en, som lefver i en dylik öfvergångsperiod, måste vara beredd derpå, — lycklig om han ej blott eger öga för sina förluster, utan äfven för de mångfaldiga friska källor till ny verksamhet som springa honom till mötes. Ty hvad som nu i verlden föregår är: *arbetets befrielse* — en verklig inkarnation af den mången så förhatliga *personlighetsprincipen*, hvilken allt mera träder in i verkligheten. Af de olika synpunkterna de olika omdömena! Denna *frihet* är detsamma som

oordning, ropa tusen röster. Hon är tvärt om en ny, sig utvecklande ordning, dermed trösta sig andra, verksamma, visare. Att friheten, om hon ock för en tid och öfvergångsvis medför oordning, dock följer sin egen ordning och utvecklar ur sig sjelf sin egen af skaparen hos henne inplantade *lag:* det är *liberalismens* hela tro, och den förer till salighet. Hvad är en *konservatism* som förkastar denna Guds gåfva? Ett fasthållande af det förgängliga i sin förgängelse, ej mindre fruktlöst än innerligen och omätligen absurdt. Väl må detta tänkesätt trösta sig med en egen, högre visdom, obegriplig för mängden. Denna visdom skyr för det uppgående ljuset. I den mån detta sänker sig från höjden till dälderna, upphör ock mängdens tro på densamma, såsom en för solstrålen försvinnande dimma; och dermed är äfven det högst onaturliga förbundet mellan de så kallade *konservativa* och *populära* intressena brutet, hvars vedervärdiga bländverk ännu på ömse sidor är det så ofta åberopade stödet för den mest fåkunniga vidskepelse.

Hvad är den *nya tingens ordning?* Dess *lag* utvecklar sig dagligen tydligare; dess *material* ligger redan till en så stor del för ögonen, att man deraf kan döma dess beskaffenhet och den framgående ordnande andan. Detta material är *de menskliga krafternas och behofvens dagligen, stundligen allt mer utvecklade, genomgripande gemenskap och vexelverkan.* Denna nya, men i sjelfva verket urgamla arbetets lag är *intelligensens* egen, som verkar i allt större banor. Deraf beroendet, deraf vexelverkan i alla yrken, lika känd som *erkänd*, och som, i mån af detta allt innerligare erkännande, allt mera direkt kommunicerar med sitt eget väsende, och ur det växa dagligen, stundligen nya, ökade krafter. Derför är hvarje skenbart nederlag för den en verklig seger. Den behöfver blott vidröra jorden för att känna sig hemma och åter uppstå med förfriskad helsokraft.

Man behöfver blott i detalj betrakta denna odödliga princip i dess verkningar, för att befinna sig inom fältet af ett omätligt arbete, som sträcker sig åt alla håll och från alla håll till sin medelpunkt återvänder. — Huru skulle något yrke, något område för mensklig verksamhet numera kunna isolera sig? Det stänger sig med detsamma från sin egentliga lifsluft, trånar bort och dör oundvikligen. Det trifves, frodas, känner sig lyckligt och befordrar lycka alldeles i samma mån

som det sjelft både meddelar sig och emottager utifrån en upplifvande inflytelse.

Så flöto de skilda grupperna af näringar och handteringar för mitt öga slutligen tillsammans. Handarbetaren, ej blott med sin kroppskraft, utan med sin intelligens, var grunden för det hela, för en verksamhet, som manufakturpatronen använde och fördelade, som handelsmannen spridde öfver jorden. Jag såg en ny dag öfver den uppgå. Det var den uppgående solen; och de kring solen i afmätta himmelskt-harmoniska banor dansande timmarne voro den sköna föreställning, vid hvilken jag vaknade ur min dröm.

UTDRAG

UR

ANTECKNINGSBÖCKER.

Stil och *manér* äro termer som gemenligen inskränkas till vitterheten och de öfriga fria konsterna; men de kunna ega en mycket vidsträcktare bemärkelse. *Stil* är i allmänhet uttryck af karakter. Man kan säga om en menniska af fullkomligt konseqvent och utbildad karakter, att hon gör allting i stil. Hennes gerningar, hennes seder, hennes språk, till och med de drag i hennes gestalt, öfver hvilka vilja och passioner kunna ha något välde: — allt bär stämpeln af originaliteten i hennes väsende; allt är, för att så säga, olika uttryck af samma lefvande mening. Den sjelfständiga karakteren har sin egen form; den flyter ur dess väsende. Men en eller annan form måste vi alla ega, den må nu vara hurudan som helst; och den, som ej har nog stark själ att sjelf gifva sig någon, blir derför ej utan. Han får sin form af sitt tidehvarf, sitt land, sin slägt, sina omständigheter. Allt detta har väl äfven på den sjelfständiga karakteren sitt inflytande, men med den skilnad, att åt den originela menniskan ger detta blott materialier, hvilka hon ej låter ligga sådana hon fått dem, hon bildar dem efter sitt sinne, och hvad hon deraf gör är således *hennes;* för den svage deremot utgör denna gåfva ungefär allt hvad han eger, och hans sjelfständiga förmåga sträcker sig ej mycket längre än att tillegna sig den sådan som den bjudes honom och att sedan deraf draga möjligaste fördel. Men han handlar aldrig med eget kapital. Hans verksamhet är så väl till summa som beskaffenhet redan på förhand gifven. Hans karakter är egentligen utan väsende och kan således ej heller uttrycka någonting sådant. *Hvad* han skall göra, sjelfva den inre beskaffenheten af hans handlingar, är genom inskränkningen af hans natur redan bestämd;

han må tro sig fri eller ej, så kommer blott frågan, *huru* han skall använda sitt bestämda pund, under hans val. Blott sjelfva sättet, det tillfälliga i sin handling, kan han efter sin afsigt inrätta och gifva utseende af konseqvens. Hans gerning är utan egen halt, men han kan ge den en viss prägel. Sann *form* af karakter kan han ej ge sig, men han kan antaga *formaliteter* och i detta tillfälliga och likgiltiga i handlingssättet söka att bilda sig till ett anseende af karakter, som slutligen vanan, om ej afsigten, gifver. En sådan menniska har ej *stil*, utan blott *manér*. Äfven denna klass är aktningsvärd. Det är ej genom den som mensklighetens odling fortskrider, men den bibehåller och meddelar den; och så vida all odling består af tvänne delar, nämligen af *tradition*, hvilken innefattar den vishet i lära och lefverne som förfäder oss lemnat, samt af den *inre*, sjelfständigt sig bildande *kraften*, så kan man säga att denna klass sörjer för den förra, och de högre karaktererna för den senare. — Men den klass vi nämt är blott aktningsvärd, så vida den känner sig sjelf och sin plats. Medelmåttans första dygd är *anspråkslöshet;* utan den är hon *föraktlig*. Hennes nästa dygd är att ej blott sjelf vara utan anspråk, utan äfven verkligen känna att det finnes någonting högre och ädlare, och att med oskrymtad vördnad omfatta det. Ty är hon afundsjuk, så är hon ej endast föraktlig, utan *förhatlig*. — Men vi kunna gå ännu längre i vår moraliska klassifikation. Hvem vet ej, att nedan om det medelmåttiga ligger det rent af *dåliga?* Men då äro vi också vid botten (ty sjelfva medelmåttan är ännu ett slags sväfvande tillstånd) och kunna efter flygten i högre sferer ändtligen fatta fast fot på den grundfasta marken, för att se oss om ibland dess platta invånare. — Vi ha sett, att det finnes ingen stil i medelmåttan; i uselheten finnes det ej en gång manér. Medelmåttan härmar stil och får blott manér; uselheten åter härmar blott manéret, eller rättare apar det, ty af den i naturen inlagda imitationsdriften är hos henne endast det djuriska qvar; likväl ej så mycket som belöper sig på apan, hvilken på sitt sätt är ett litet roligt kreatur. — För den dålige, om han blott eger det hufvudsakliga, nämligen mat, kläder, tak öfver hufvudet m. m., är det för öfrigt det lättaste i verlden att lefva och handla; han ser öfver allt stora trampade vägen för sig; om det väsentliga i lefnad och verksamhet har han intet begrepp. Det tillfälliga i sitt handlingssätt låter han också slumpen bestämma, tills den bestämt honom en vana, antingen han

då öfverlåter sin bildning åt den *gemena* slumpen eller åt den *förnäma*, hvilken också plägar kallas *mode*. Detta är lägsta formen af allt handlingssätt — *slentrian* — och dess motsvarighet i språk är *jargon*.

Charles Nodier, Souvenirs, épisodes, portraits, pour servir à l'histoire de la révolution. 2 delar. Paris 1831.

Författaren var en obscur carbonari *emot* Napoleon; efter dennes fall en deltagare i den allmänna carbonarismen emot allt bestående, — tillika en *romantique*, men en *homme d'esprit*, i djerfheten af sin stil nästan en *homme de génie*, dock under denna lysande stilens yta innerligt *steril*, sjelf *upplöst* och blott troende på *upplösningen* af denna civilisation, som han kallar *une civilisation cadavre*. I denna profetiska desperation endast verkligen *intressant*, liksom så många hans likar. Egenheten hos denna är en *eklekticism* af Frankrikes mest motsatta passionerade muvementer: *royalismen, republikanismen*. Nodier har historiskt genomlefvat deras amalgamation hos konspiratörer af *bägge* partierna *emot* Napoleon (äfven Mallet's konspiration hade denna dubbla sida), med hvilka han den tiden lefvat. Efteråt har han trott sig af dessa motsatta principer kunna göra *en*; — enheten heter *uppoffring, entusiasm, loyauté*, — för hvad? — det vet ej författaren.

Den halfdunkla uppsatsen om *carbonari*, som slutar andra delen, är märklig såsom af en *invigd*, och genom den medgifna gemenskapen af de *franska carbonari* (organiserade till konspiration i Frankrike ursprungligen mot Napoleon år 1809 af *Chasteler*), de *italienska carbonari* (konspiratörer från början) och de *tyska studentförbunden* (les sociétés passionnées et magnanimes des etudians d'Allemagne). — Allt vill ej författaren säga: — »il y a dans la mise en scène de ce grand drame politique des ressorts, dont *son succès peut dépendre une autre fois*».

En skarp blick för hvad som kallas det *reela* i lifvet är Fransmannen medfödd. Ingen kalkulerar bättre sin fördel, ingen vet bättre att finna sig i en belägenhet och att af den draga den förmån man kan. Deraf Fransmannens respekt för *nödvändigheten* i lifvet. *Han vet att umgås med allt, äfven med olyckan.* Dertill en *stor*, ja *ensidig konseqvens*, oaktadt all så kallad lättsinnighet, som blott ligger på ytan. Derför

är den realistiske Fransmannen en *afgjord* spiritualist, då han slår sig på detta håll. — I allmänhet förblandar hans skarpa förstånd ej sakerna; derför är han alldeles fri från den tyska, falskt *gemütliga* sentimentalismen. Men Frankrike har aldrig saknat, midt i all otro, verkligen stora religiösa karakterer.

Eckermann, Gespräche mit Goethe in den letzten Jahren seines Lebens *1823—1832*. 2 delar. Leipzig 1836.

En herrlig bok, full af vishet.

Innehåller äfven högst dyrbara konfessioner, såsom (1 Th. s. 107): »Mein eigentliches Glück war mein poetisches Sinnen und Schaffen. Allein wie sehr war dieses durch meine äussere Stellung gestört, beschränkt und gehindert. Hätte ich mich mehr vom öffentlichen und geschäftlichen Wirken und Treiben zurückhalten und mehr in der Einsamkeit leben können, ich wäre glücklicher gewesen und würde als Dichter weit mehr gemacht haben. — Ein weit verbreiteter Name, eine hohe Stellung im Leben sind gute Dinge. Allein mit all meinem Namen und Stande habe ich es nicht weiter gebracht, als dass ich, um nicht zu verletzen, zu der Meinung Anderer schweige. Dieses würde nun in der That ein sehr schlechter Spass seyn, wenn ich dabey nicht den Vortheil hätte, dass ich erfahre, wie die Anderen denken, aber sie nicht wie ich».

En té-konversation af *Schiller* hade blifvit uppskrifven af ett fruntimmer och (1828) Goethe tillsänd. Goethe sade (2 Th. s. 11): »Schiller erscheint hier, wie immer, im absoluten Besitz seiner erhabenen Natur; er ist so gross am Theetische, wie er es im Staatsrath gewesen seyn würde. Nichts geniert ihn, nichts engt ihn ein, nichts zieht den Flug seiner gedanken herab; was in ihm von grossen Ansichten lebt, geht immer frey heraus ohne Rücksicht und ohne Bedenken. Das war ein rechter Mensch, und so sollte man auch seyn! Wir Andern dagegen fühlen uns immer bedingt; die Personen, die Gegenstände, die uns umgeben, haben auf uns ihren Einfluss; — und so durch tausend Rücksichten paralysirt, kommen wir nicht dazu, was etwa Grosses in unserer Natur seyn möchte, frey auszulassen».

Dessa bägge ställen innehålla Goethes karakteristik, så vidt den af omständigheterna berodde. *Poeten* och *hofmannen* i konflikt — det blef hans öde. Deraf den vana, som hos honom blef en annan natur, att hålla sig försigtigt *på defensiven* mot alla *stora makter, Gud fader* inberäknad. — Hvad

ligger ej endast i det faktum, att de första tio åren ifrån hans ankomst till Weimar (1775), enligt hans egen bekännelse (2 Th. s. 51), i poetiskt afseende blefvo oproduktiva, genom hans halfpoetiska hof- och embetsmannabana? — Han så godt som rymde sedan till Italien, der hans *andra* produktivitetsstadium vidtager, och skref först från Rom att ursäkta sig hos sin hertig.

Af denna konflikt mellan en stor *natur* och ett högst *artificielt* tillstånd kommer det *artificiela* i många af Goethes senare öfvertygelser. Ja, hans fortsatta *Faust* är höjden af en dylik artificiel natur och målar honom sjelf i all sin storhet och svaghet. Hans *dämonologi* t. ex., hvartill han i samtalen med Eckermann ofta återkommer, är ett slags artificiel religion eller superstition.

Och likväl har ingen man haft en naturligen skarpare och klarare blick öfver det reela och objektiva. Men han hypostaserar också stundom sina *griller* till *objekt*.

Ålderdomen är en stor lexa för den som kan lära henne. Och likväl blir man tillbakabragt till barndomens *prima elementa*. Gubbar och barn äro ändå mitt folk. Den klokskap, som ligger midt emellan, är ej mycket värd.

Hvad är snillet?

En själ, hvars tankar äro *öfver* henne, så att hon genom dem förvånas, hänföres, lider.

Ursprunget i *allt* är dunkelt — och kommer likväl ur *allt* (τὸ πᾶν). Detta ur Gud genom ett *affall* utsöndrade (derför var det *fria* och *obundna* det ursprungliga, äfven i det *materiela*) har småningom *bundit* sig sjelft genom inneburna lagar, som allt mer arbetat sig och, en gång *bestämda*, sedermera äro *outplånliga*. Så bildningen af *arterna* (species) i naturen. Det har ej *alltid* så varit. En *kaotisk* tid har föregått, hvars tecken återstå i fossila lemningar af nu *utgångna*, ofta monströsa slägten. Det har troligen funnits en *generatio æqvivoca* i naturen, som nu ej mer finnes. Den *fysiska* verlden har *bundit* sig. Den *moraliska* håller på att *binda* sig. Dess *lagar* framträda allt mer, allt allmännare. Med *det sista bandets fulländning* faller ock allt tillsammans, och endast de rena *intellektuela formerna* återstå af allt *som ej*

sjelf var ande och person och är i sjelfva verket det enda existerande.

Det moderna lifvet har nu hunnit den *subjektiva frihetens* spets. Omvändningen begynner. Utgången: ur *opinionens* välde den *objektiva* sanningens.

Att Plato i sin republik *uteslutit* den individuela friheten, är att han bygt sin stat på *stånden,* men tillåter *val* af stånd. Stånd och vilkor utdelas af regeringen efter omdömet om subjektens anlag.

Detta uteslutande af den individuela friheten synes ock deraf, att Plato upphäfver *privategendomen.*

Märkligt, att liberalismen på negativ väg i *St. Simonismen* kommit till *samma resultat.*

Begreppet om Gud är till sin natur *transcendent.*

Ett lif som öfvergår allt lif, ett förstånd som öfvergår allt förstånd — skulle detta lif, detta förstånd då ej öfvergå *döden* och *oförståndet?* — Bägge äro det *oändligt lilla* i skapelsen.

Strauss, Das Leben Jesu, kritisch bearbeitet. 2 delar. Tübingen 1835.

Redan ur inledningen kan boken bedömas. Hans berömda *Voraussetzungslosigkeit* beslår sig genast sjelf; ty *två* förutsättningar ligga till grund för arbetet: 1) *omöjligheten* af ett *under;* hvilket grundas på den så kallade filosofiska sats, att Guds inverkan på verlden sker på det *hela,* aldrig på det *enskilda,* utan har alltid vanligt kaussal-sammanhang; 2) att det företrädesvis mytbildande elementet i nya testamentet äro Messianska föreställningar ur det gamla. — Bägge äro ej blott obevisliga, utan osannolika, ja osanna. Den första hypotesen är ett ganska crude filosofem ur den vanliga naturalismens rustkammare, här med litet Hegelsk anstrykning (Hegel skulle ej erkänna det); det andra har den osannolikheten emot sig att vilja förklara kristendomen *ur* judaismen, då den i alla riktningar, religiöst, moraliskt, historiskt, geografiskt, gick *utom* denna. Hvad skulle dessutom Messianska myter verka på *hedningar,* ibland hvilka Paulus genast förde kristendomen.

Strauss har skarpsinnighet, men blott en mikrologisk. — Är ej värdt göra så mycket väsen af.

Neander, Das Leben Jesu in seinem geschichtlichen Zusammenhange. Hamburg 1837.

Välmenande, lärd, instruktiv, ej djup. Stilen bred och matt. På matthet i uppfattning hänvisar ock hans åsigt af Jesu ångest i Gethsemane: — mensklig svaghet! — Nej, gudomlig kamp af *en som bar all verldens synder*. Det var hans började själalidande, sedan kroppsligen fullbordadt på korset under fortsatt inre kamp. Detta faktum kan endast ur synpunkten af en *satisfactio vicaria* förstås; men till denna synpunkt är den lärde mannen — som troligen fruktar att anse satisfactio vicaria för annat än en senare *Paulinsk* dogm — allt för rädd. Dertill hans uppmärksamhet på *små* kontroverspunkter i behandlingen af ett *sådant* ämne! — Den reformerta och Lutherska uppfattningen af nattvarden — fruktan att medgifva katolikerna något till celibatets försvar — ja, i kommentaren öfver Kristi ord till Petrus, då denne grep till svärdet och högg örat af öfversteprestens dräng, märker man något af en preussisk-politisk ortodoxi.

En liten beskedlig man, om hvilken man knappt bör säga, att han är långt *under* detta ämne. Ty hvilken är ej det?

Lifsanda har ingen korporation, som ej är *politisk*, eller har *avtonomi*. Denna kan begynna med kommunala, men måste sluta med politiska rättigheter.

Kohl, Reisen im Innern von Russland und Polen. 3 delar. Dresden och Leipzig 1841.

En god bok. — Man ser deraf, att Nikolai *russomani* är en *dålig rysk politik*. *Ryska nationen* är någonting såsom nation — en *stor nation* i flera afseenden — men hvad som utvecklar dess inre ressourcer är endast *kontrasten med det civilicerade Europa*. Så begynte Peter I, så måste hans efterträdare fullfölja. Ryssland, ja ryska karakteren, *isolerad*, är *ihålig* och vänder sina fel emot sig sjelf. Nikolai regering slutar troligen genom en katastrof.

Spinozæ Opera, edit. Paul. Jonæ 1802. 2 Tomi.

Af hans *Tractatus Theologico-Politicus* ser jag, att rationalisternas hela åsigt af bibeln ligger hos Spinoza och af

honom strängast, naivast och konseqventast är uttryckt. Jag har ej läst någon författare, som i skarpsinnighet, klarhet, djup med honom kan jämföras. Han är afgjordt den förnämste prosaiske författare jag studerat.

Spinozas hufvudsats är, att skriften skall ur skriften förklaras; filosofien också ur sig, nämligen ur naturens ljus.

Spinoza instämmer med Paulus i dennes predestinationslära.

I Spinozas politiska teori fattas det moraliska elementet, frihetselementet, hvilket följer af hans filosofi. För öfrigt är denna teori högst märkvärdig. Det finnes ingen författare som gripit mera in i framtiden. Han preluderar för *Rousseau's Contrat social,* liksom för *Bentham's utilitarism,* och för republikanismen, och är i allmänhet den moderna filosofien in nuce, men mer religiös än ny-Hegelianismen; — i allmänhet *summe religiosus,* ja mer än någon annan modern filosof.

I frågan om statens uppkomst instämmer Spinoza med *Hobbes,* men är lika deciderad republikan som denne är monarkist, ehuru äfven Spinoza inskärper oinskränkt lydnad för hvarje regering som de facto innehar makten, monarkisk, aristokratisk eller demokratisk; dock anser han denna sista böra föredragas.

Spinozas politik har ingenting att göra med moralen, — egentligen ej heller hans religion, som är den högsta resignation under en af förståndet insedd och förståndets fordringar tillfredsställande *nödvändighet.* Hvilket förståndets intresse hos honom är så starkt, att hans *amor in Deum* derpå alldeles hvilar, — och är en djup, men fullkomligt oegennyttig kärlek till den eviga ordningen. Få dödlige ha känt en sådan resignation och kärlek djupare. Derför, då den oegennyttiga kärleken är den moraliska, den högsta skönheten, är ock Spinozas karakter i högsta mening *skön.* Det är en skönhet af högst sträng och hög art, ren som ett ljus. Att läsa Spinoza är såsom att se stjernhimmelen i en klar sjö.

SJUNDE BANDETS INNEHÅLL: